VITTORIO EM

BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III
Racc.
de Marinis
C
351
NAPOLI

Digitized by Google

1120
Ijea Delimiui C-357
Digitized by Google

JOSEPHI AVERANII,

V. CL. JURISCONSULTI, ET IN ILLUSTRI ACADEMIA PISANA, DUM VIVERET, ANTECESSORIS

INTERPRETATIONUM JURIS

LIBRI QUINQUE

IN QUIBUS MULTA CUM JURIS CIVILIS, TUM ALIORUM VETERUM SCRIPTORUM LOCA NOVA RATIONE ILLUSTRANTUR;

MULTA ITEM EX ANTIQUITATE ROMANA GRÆCAQUE DOCTE PERTRACTANTUR.

EDITIO NOVISSIMA

IN TRES TOMOS DISTRIBUTA

CUM INDICIBUS, ET VITA AUCTORIS.

TOMUS TERTIUS.

NEAPOLI

Ex Typographia Josephi de Bisogno.

MDCCLXXXV.

SUMPTIBUS VINCENTII DE ALOYSIO;

SUPERIORUM FACULTATE.

Digitized by Google

INDEX CAPITUM

Quæ in Tomo Tertio continentur.

LIBER QUINTUS.

CAP. I. *Agitur de diſpoſitione ambigua, in cujus interpretatione præcipue ſpectatur, quid actum ſit. Id vel ex verbis, vel ex conjecturis dignoſcitur. Utrumque exemplis explicatur, & controriis reſpondetur.*

CAP. II. *Diſpoſitio ombigua interpretanda eſt ad normam conſuetudinis patrisfamilias: dividitur in deſtinationem, conſuetudinem & uſum. Deſtinatiò quomodo probetur. Deſtinatio facta in una ſcriptura repetita cenſetur in alia, vel in alia parte ejuſdem ſcripturæ. Conditio adjecta inſtitutioni non ineſt ſubſtitutioni; legata in ſubſtitutione cenſentur repetita. An debeantur a ſubſtituto ſubiisdem conditionibus, ſub quibus debentur eb inſtituto.*

CAP. III. *Conditio odjecta legato non cenſetur repetita in inſtitutione. Conditionem adjectam inſtitutioni cenſeri repetitam in legato eidem perſonæ pure relicto, plerique arbitrantur. Eorum ſententia refellitur, & contrario luculenter probatur.*

CAP. IV. *Duæ quæſtiones proponuntur, & diligenter examinantur. Prima, on conditio in eodem legato cenſeatur repetita. Secunda: an conditio adjecta uni legato cenſeatur repetita in ultero.*

CAP. V. *Verba ambigua commodiſſime interpretamur ex conſuetudine ſermonis, & ex uſu patrisfamilias tam in ultimis voluntatibus, quam in contractibus. De utroque ſeparatim agitur: exempla afferuntur: contrariis ſatisfit.*

CAP. VI. *Agitur de conſuetudine regionis, cujus in interpretonda diſpoſitione ambigua magna vis eſt tam in contractibus, quam in legatis. Plura exempla ex jure noſtro afferuntur & exornantur. Ad quodnam genus referenda ſit res legata, ſi diverſis generibus ſit ſubjecta. Si conſuetudo regionis non conveniat cum conſuetudine patrisfamilias, utra ſit præferenda.*

CAP. VII. *Ut mentem teſtatoris oſſequamur, ſpectanda eſt perſona teſtatoris, perſona legatarii, & res legata. In perſona teſtatoris attenditur caritas, & neceſſitudo erga heredem, vel legatarium. Neceſſitudo non ſolum inter parentes, & liberos, ſed etiam inter quoſcumque conſideratur ad interpretandam diſpoſitionem.*

CAP. VIII. *In perſona legatarii conſideranda eſt ejus dignitas, qualitas, & conditio: officium & miniſterium. De his ſeparatim agitur; & exempla afferuntur: plures LL. explicentur, & conciliantur.*

CAP. IX. *Res ipſa legata quandoque plurimum valet ad interpretandam voluntatem. Id obtinet in pluribus legatis, ſed præcipue in legato alimentorum. Plura de alimentis Romæ pueris & puellis e publico conſtitutis. Teſtamenti contextus eſt obſervandus ad indagandam voluntatem teſtantis, non ſingula verba captanda.*

CAP. X. *Probatur luculenter, tempus pubertatis in legato alimentorum protrahendum eſſe in maſculis uſque ad decimum octovum, in feminis uſque ad decimum quartum annum non ſolum in pauperibus, ſed etiam in divitibus. Confutantur argumenta Surdi negantis hoc in divitibus eſſe ſervandum.*

CAP. XI. *Ambigua oratio ita accipitur, ut actus magis valeat, quam pereat. Quæ ratio interpretandi locum habeat tum in judiciis, tum in contractibus, tum etiam in ultimis voluntatibus. Præfertur plerisque aliis rationibus interpretandi.*

CAP. XII. *Expenduntur variæ doctiſſimorum juriſconſultorum interpretationes, eædemque confutantur. Nova interpretatio proponitur, & multipliciter illuſtratur.*

CAP. XIII. *Turpis demonſtratio perimit inſtitutionem ac legatum, ut pro non ſcripto habeatur. Exheredatio cum convicio fieri poteſt. Item inſtitutio ejus, qui eſt in poteſtate teſtatoris.*

CAP. XIV. *Falſam demonſtrationem non vitiare diſpoſitionem pro regula receptum eſt, ſive in perſona, ſive in re falſitas contingat. Regula copioſe explicatur, & confirmatur exemplis.*

CAP. XV. *Demonſtratio oliquando auget legatum, aliquando minuit, non numquam vero irritum facit. Explicatur copioſe, quando legatum augeat: exempla offeruntur, plures LL. explicantur.*

CAP.

CAP. XVI. *Demonſtratio ampliat, aut reſtringit legatum, cui adjecta eſt, prout dilatat aut contrahit limites rerum, aut perſonarum, quæ legato continentur. Aliquando autem minuit etiam legatum, aut rem, cui non videtur adſcripta. Exempla afferuntur, & uberrime explicantur.*

CAP. XVII. *Aliud exemplum demonſtrationis, quæ legatum reſtringit, eſt in* L. 4. §. ult. ff. de pen. leg. *Ejus ratio obſcuriſſima. Expenduntur ſententiæ interpretum rationem fruſtra inveſtigantium. Probatur nulla alia ratione niti, quam conjectura voluntatis.*

CAP. XVIII. *Falſa demonſtratio, quæ quoquo modo lædit jus commune, vitiat & perimit actum, cui adjicitur. Duo exempla proponuntur: Explicatur copioſe* L. Titius 25. §. 1. ff. de liber. & poſthum. *Expenduntur interpretationes tum veterum, tum recentiorum. Nova interpretatio proponitur & explicatur.*

CAP. XIX. *Falſa demonſtratio, quæ habet vim conditionis vitiat actum. Impugnatur opinio Bartoli & aliorum, quod falſa demonſtratio cognitionis & affinitatis vitiet inſtitutionem & legatum. Aliud eſt falſa demonſtratio, aliud falſa cauſa. Confutatur diſtinctio inter cauſam proximam, & remotam.*

CAP. XX. *Falſa demonſtratio, quæ demonſtrat rem, quæ non ſit, perimit inſtitutionem ac legatum. Utriuſque exempla afferuntur, & a contrariis vindicantur.*

CAP. XXI. *Etiam in legatis rerum incorporalium falſa demonſtratio legatum perimit, cum deſignat id, quod non eſt. Exemplum affertur in creditore, qui legat id, quod ſibi debetur, alteri, quam ſuo debitori, cum nihil debeatur, ac luculenter explicatur. Plures LL. conciliantur & explicantur.*

CAP. XXII. *Creditore legante debitori ſuo, quod ſibi debetur, cum nihil debeatur, falſa demonſtratio legatum perimit, non expreſſa ſumma, vel re debita. Si quantitas vel ſpecies expreſſa fuerit, magna eſt controverſia, an valeat legatum. Debitor inutiliter legat creditori ſuo, quod ei debet, niſi debiti emolumentum amplietur. Si falſa fuerit debiti demonſtratio, valet legatum.*

CAP. XXIII. *Demonſtratio pro parte falſa non vitiat legatum, nec impedit, ne legato generali contineatur. Hoc exemplis uberrime illuſtratur & exornatur.*

CAP. XXIV. *Si demonſtratio nondum conveniat rei legatæ, cum tamen convenire cœperit, nihilominus ea res legato continetur. Plura exempla afferuntur, explicantur & exornantur.*

CAP. XXV. *Si demonſtratio amplius non conveniat rei legatæ, in legato generis ea res non continetur; quod efficitur ex ea mutatione qualitatis, propter quam res ad aliud genus transferatur.*

CAP. XXVI. *In legato certæ ſpeciei, cum teſtatoris demonſtratio amplius ei non conveniat, facilius extinguitur legatum uſusfructus, quam ipſius rei. Omnis mutatio, quæ rem alterat, ut non ſit amplius talis, qualis erat, ſufficit ad extinguendum legatum uſusfructus. Hoc pluribus exemplis explicatur.*

CAP. XXVII. *Ex exemplis in ſuperiore allatis demonſtratur, cujuſmodi mutatio extinguat legatum ipſius rei.*

CAP. XXVIII. *Expenditur accurate, quænam ſint mutationes, quibus legatum lanæ perimatur. Pauli & Ulpiani ſententia examinatur. Probatur Ulpianus a ſe ipſo non diſſidere.*

CAP. XXIX. *Legatum quadrigæ extinguitur, mortuo equo, qui quadrigam demonſtret. Diſſeritur copioſe, quiſnam ſit equus, qui quadrigam demonſtrat, & cur eo mortuo legatum pereat.*

CAP. XXX. *Proponitur quæſtio, an ſuus heres, cui datus ſit vulgaris ſubſtitutus, de neceſſario fiat voluntarius. Negativa ſententia luculenter probatur & a contrariis vindicatur.*

CAP. XXXI. *Expenditur, qua ratione duobus filiis impuberibus inſtitutis, dato ſubſtituto ei, qui poſtremus morietur, cum ambo ſimul periiſſent, ad utriuſque hereditatem ſubſtitutus admittatur. Variæ interpretum ſententiæ confutantur. Probatur, teſtatorem utrique voluiſſe ſubſtituere. Contraria argumenta diluuntur.*

CAP. XXXII. *Debitor ſolvens dicere poteſt, in quam cauſam velit imputari: ſi non dicat, cedit in cauſam ipſi graviorem: niſi contraria voluntas contrahentium appareat. Exempla afferuntur. Creditor pignus diſtrahens poteſt referre pretium ex eo redactum, in quamcumque cauſam voluerit, ſi nihil declaret, in leviorem cauſam cedet. Contrariis ſatisfit.*

Digitized by Google

JOSEPHI AVERANII,

JURISCONSULTI ET ANTECESSORIS,

INTERPRETATIONUM JURIS,

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Ad L. ubi eſt 12. *ff. de reb. dub.*

SUMMARIUM.

1 *In ambigua diſpoſitione id inveſtigandum quid actum ſit inter contrahentes, quid teſtator ſenſerit.*

2 *Id aliquando ex verbis dignoſcitur, aliquando ex conjecturis.*

3 *Verborum ſignificatio maxime obſervanda. Exempla. & n.* 4. 5. 6.

7 *Legati dominium recta via in legatarium tranſit.*

8 *Conjectura & natura actus quandoque demonſtrant, quid actum fuerit: & tunc prævalent verbis expreſſis. Exempla & n.* 9.

10 *Explicantur L. ſi alienam* 13. §. *Marcellus*, & *L. Senatus* 35. §. *ergo ff. de mort. cauſ. donat.*

11 *Regula: quod voluntas contrahentium & natura actus ſpectanda ſit, prævalet alteri: quod verba ſint interpretanda, ut actus valeat potius, quam pereat.*

1 IN ambigua contrahentium, & teſtatoris oratione interpretanda primum illud eſt inveſtigandum, quid actum ſit inter contrahentes: quid ſenſerit, quid voluerit teſtator. In ambiguo enim ſermone non utrumque dicimus, ſed dumtaxat id, quod volumus. *l.* 3. *ff. de reb. dub.* & ubi eſt verborum ambiguitas, valet quod actum eſt *l.ubi eſt* 21. *ff. eodem*. & potius id, quod actum, quam quod dictum ſit, ſequendum. *l. ſed Celſus* 6. §. 1. *verſ. in emptis ff. de contr. empt. l. in lege* 29. *in fin.* Ibi: *potius id videri voluiſſe ff. locat. l.* 2. §. 1. *ff. de hered. vel act. vend.* Ibi: *& verius eſt, hoc eſſe ſervandum, quod actum eſt. l. ult. ff. eod.* Paulus: *imo ſemper quæritur in ea re, quid actum fuerit. l. dotis* 7. §. *ſi uſusfructus ff. de jur. dot.* Ibi: *intereſſe quid acti ſit. l. cum manu ſata* 80. §. 2. *ff. de contr. empt.* Ibi: *primum ſequendum eſſe, quod appareret actum eſſe. l. fiſtulas* 78. *ff. eod.* Ibi: *reſpondi apparere id actum eſſe* &c.

Quod actum eſt, aliquando ex verbis dignoſcitur, aliquando ex conjecturis. Siquidem etiam conjecturis perſpicue voluntatem contrahentium, necnon teſtatoris aſſequimur. *l. licet Imperator* 74. *ff. de leg.* 1. Quantum attinet ad verba, non debemus a propria ipſorum ſignificatione recedere, niſi conſtet aliud actum fuiſſe *l.non aliter* 69. *in princ.ff.de leg.* 3. Primum de propria vi, & ſignificatione verborum diſſeramus. 2

In *l.dotis* 7. §. *ſi uſusfructus ff. de jur.dot.* in dotem datus erat uſusfructus: quærebatur, an fructus præſtandi eſſent, an ipſe uſusfructus: ſcilicet jus utendi, fruendi. Ac ſi non apparet id actum fuiſſe, ut fructus præſtari deberent: jus ipſum in dote erit, non fructus, qui percipiuntur. Nomen enim uſusfructus non fructus, ſed jus utendi, fruendi ſignificat. *princ.* 3

Digitized by Google

tit. inſt. de uſufruct. l. 1. *ff. eod.* Itaque qui fructus præſtandos eſſe contendit, & id actum fuiſſe inter contrahentes perſpicue probare debet.

4 In *l.* 2. §. 1. *ff. de hered. vend.* Vendita hæreditate, quæritur, quid veniiſſe videatur. Spectandum quidem eſt, quod actum eſt: ſed ſi non appareat aliud egiſſe contrahentes, id actum videtur, quod deſignat nomen hæreditatis, quod rerum univerſitatem demonſtrat. *l. hereditas* 62. *ff. de Reg. jur. l. ſi hæreditatem* 32. *ff. mand. l. bonorum* 208. *ff. de V. S.* Igitur veniiſſe videtur omne id, quod ex hæreditate pervenit in id tempus, quo venditio fit, *l. Rutilia Polla* 69. *ff. de contr. empt.* Ibi: *exiſtimo eatenus lacum, quem emit Rutilia Polla, veniiſſe, quatenus tunc fuit: & circa decem pedes, qui tunc fuerunt.*

5 In *l. ult. ff. de hæred. vel act. vend.* eadem prorſus ratione venditor hæreditatis præſtare debet emptori, quod fundi hæreditarii nomine acquiſivit: nam & hoc in hæreditatis univerſitate continetur. Et licet venditor fundum exceperit, tamen fundi nomen non complectitur etiam id, quod fundi cauſa extrinſecus obvenit: igitur hoc non pertinet ad venditorem, qui fundum dumtaxat excepit; ſed ad emptorem hæreditatis, quæ univerſa complectitur. Sed hæc, niſi appareat aliud actum fuiſſe *d. l. ult.* Cedit enim verborum propria ſignificatio voluntati contrahentium, eorumque conventioni, quæ dat legem contractui *l.* 1. §. *ſi convenit* 6. *ff. depoſ. l. in conventionalibus* 53. *ff. de V. O. l. contractus* 23. *ff. de Reg. jur.* §. *adeo* 3. *verſ. & ſiquidem inſtit. tit. de locat. & cond.*

6 In *l. qui uſumfructum* 36. *ff. de uſufr. & in l. Sempronius Attalus* 26. *ff. de uſufr. leg.* duo proponuntur exempla elegantiſſima. In *l.* 36. §. 1. *Stipulatus ſum de Titio fundum Cornelianum, detracto uſufructu. Titius deceſſit. Quæſitum eſt, quid mihi heredem ejus præſtare oportet. Reſpondit referre, qua mente uſusfructus exceptus ſit. Nam ſi quidem hoc actum eſt, ut in cujuslibet perſona uſusfructus conſtitueretur, ſolam proprietatem heredem debiturum. Sin autem id actum ſit, ut promiſſori dumtaxat uſusfructus reciperetur, plenam proprietatem heredem ejus debiturum.* Alterum exemplum legati proponitur in *verſ. hoc ita ſe habere. ejuſd. l.* & de eo fuſius diſputatur in laudata *l. Sempronius Attalus*. Legatus eſt ab hærede fundus. Cajo, deducto uſufructu. Antequam Cajus agat (ſive pure, ſive in diem ei legatus fuerit fundus,) videlicet antequam uſusfructus a proprietate ſeparetur, & hæredi conſtitueretur, hæres deceſſit. Quæritur, an veniente die, & agente legatario, hæres hæredis fundum ipſum debeat, an nudam ejus proprietatem, detracto uſufructu ab hæredis hærede. Videbatur dicendum, plenam proprietatem eſſe præſtandam: ſtatim enim dies legati cedit, ſive pure, ſive in diem legatus fuerit fundus, & confeſtim pertinet ad legatarium: ſcilicet nuda ejus proprietas *l.* 5. §. 1. *l. ſi dies* 21. *in princip. ff. qu. dies leg. ced.* & conſequenter uſusfructus ad hæredem pertinet: eoque mortuo extinguitur, & ad proprietatem revertitur §. *finitur inſtr. tit. de uſufr. l.* 3. §. *ult. ff. quib. mod. uſusfr. amitt. l. ſi domina* 10. *l. ambiguitatem* 12. *l. corruptionem*, 6. *C. de uſufr.* atque adeo plenus fundus Cajo debetur. Verum hæc argumentatio fallax eſt & imbecilla; & a Paulo reprobatur in laudata *l. Sempronius Attalus*. Etenim antequam uſusfructus ſeparetur, & avellatur a proprietate, perire non poteſt, quia nondum eſt conſtitutus. Avellitur autem a proprietate tunc, cum proprietas Cajo præſtatur ab hærede; & tunc hæres incipit eſſe fructuarius fundi, Cajus autem ejuſdem fundi dominus. Antea vero hæres quidem percipit fructus, ſed jure dominii, non jure ſervitutis: dominus eſt non fructuarius. Subdit tamen Paulus, quod his caſibus de ſententia teſtatoris quærendum eſt: veriſimile autem eſt, teſtatorem ſenſiſſe de uſufructu, qui cohæret perſonæ hæredis; nec voluiſſe eum plus tranſmittere ad ſuum hæredem, quando nondum cœpit habere uſumfructum, quam tranſmitteret, ſi ha-

be-

bere cœpiſſet. Teſtator enim hæredi ſuo conſulere voluit, cui hæreditatem relinquit ob meritum *l. nec adjecit 9. ff. pro ſoc.* non autem ejus ſucceſſori incerto & ignoto. Idcirco Africanus in *d. l.* 36. §. 1. ait manifeſtius hoc in legatis, quam in contractibus apparere, quia in his, *tam hæredibus noſtris, quam nobiſmetipſis cavemus l. ſi pactum 9. in fin. ff. de probat.*

7 Sed his opponi poſſe arbitror, quod legatum recta via tranſit a defuncto in legatarium, ſine ullo hæredis facto *l. legatum* 80. *ff. de leg. 2. l. a Titio 64. ff. de furt. l. 1. in fin. ff. de public. in rem act.* Quamobrem ſaltem in legatis puris ſtatim dominium transfertur in legatarium, & penes hæredem remanet uſusfructus: ac propterea etiam moriente hærede, antequam legatarius petat legatum, finitur uſusfructus *d. §. finitur & d. l. 1.*

Reſpondetur, quod licet miniſterio & auctoritate legis dominium recta via ad legatarium a defuncto tranſeat: tamen hæc translatio ſuſpenditur, donec hæres adeat hæreditatem, & legatarius agnoſcat legatum. Nam ſi vel hæres repudiet hæreditatem, vel legatarius repudiet legatum, numquam rei legatæ dominium in eum translatum fuit. Si vero & hæres adierit hæreditatem, & legatarius agnoſcat legatum, videtur acquiſiviſſe dominium a die mortis teſtatoris. Argumento eſt, quod ait Papinianus in *l. legatum* 80. *ff. de leg. 2. Legatum ita dominium rei legatarii facit, ut hæreditas hæredis res ſingulas.* Sed hæres res hæreditarias non acquirit, niſi cum adit hæreditatem: ita tamen, ut quandocumque adeat, jam tunc a morte defuncto ſucceſſiſſe intelligatur *l. hæres quandoque* 54. *ff. de acquir. hæred.* Idem igitur & in legato. Atque id multo magis in noſtra ſpecie, in qua cum legata ſit nuda rei proprietas, eaque ſeparanda ſit ab uſufructu, non poteſt hæc ſeparatio contingere ſine facto hæredis dominium legatario præſtantis, & uſumfructum ſibi retinentis *d. l. Sempronius*. Ibi: *ſed uſusfructus nondum eſt hæredis, niſi cum dominium deducto uſufructu præſtiterit*. Debet enim legatarius ab hærede legatum petere & accipere *l. 1. §. & continet 2. ff. quod legat.* Jam vero ad rem. 8

Quid actum fuerit, aliquando tam evidenter apparet ex conjecturis & natura actus, ut hæc regula verbis etiam expreſſis præferatur, ſi ea poſſint quacumque interpretatione conciliari. Exemplis id explico. Primum proponitur in *l. ex conducto* 15. *§. ſi uno 4. ff. locat.* Dominus fundi ob ſterilitatem remiſit colono penſionem unius anni, verbo donationis. Ait Ulpianus, quod ſi ſequentibus annis contigerit ubertas, nihil obeſſe domino remiſſionem; ſed integram penſionem etiam ejus anni, quo remiſit, exigendam: *quaſi non ſit donatio, ſed tranſactio*. Verbum donationis detorquet ad tranſactionem Papinianus: tum quia donatio non facile admittitur, quia donare eſt perdere *l. filiusfam. 7. ff. de donat.* tum quia donatio ex pactis adjectis in contractum innominatum, cujuſmodi eſt, transformatur, ut in *l. ult. C. de rer. permutation.* in *l. legem 9. & l. cum res 22. C. de donat.* Hoc autem maxime dicendum in propoſita Lege, in qua repugnat tum natura, ſeu potius ſubſtantia donationis, tum natura locationis, cui adjicitur. Subſtantia donationis: quia donari dicitur, quod nullo jure cogente conceditur *l. donari 82. ff. de reg. jur. l. donari 29. ff. de donat.* remiſſio autem mercedis ob ſterilitatem jure cogente fit. *l. licet. 8. C. de locato*. Non eſt igitur hæc propria donatio, ſed remiſſio pactæ mercedis; quæ degenerat in tranſactionem propter periculum futuræ litis, vel jam imminentis, petente remiſſionem conductore *l. in ſumma 65. §. 1. ff. de condict. indeb.* Repugnat etiam natura conductionis: in ea enim remiſſio mercedis ſemper habet adjunctam & implicitam conditionem tacitam; ſi remiſſio per ubertatem ſequentium annorum non compenſabitur *d. l. licet 8. C. de locato*, & noſtra *l. 15. §. ſi uno 4. ff. locati*. Eo fit, ut hujuſmodi remiſſio ſive

ſiat verbo remiſſionis, ſive verbo donationis, ſemper habeat implicitam eamdem conditionem; paciſci enim locator & conductor ſecundum naturam conductionis intelliguntur, & abuti verbo donationis, quod huic donationi proprie non convenit. *l. in lege* 29. *ff. locat. l.* 4. *ff. de uſur.* Ibi: *quia non eſt veriſimile plus venditorem promiſiſſe, quam judicio empti præſtare compelleretur*. Licet igitur verbo donationis uſus fuerit, tamen veriſimile non eſt plus promiſiſſe, quam conducti judicio præſtare compelleretur.

9 Alterum exemplum non minus ſingulare ſuppeditat nobis Marcianus in *l. ubi ita donatur* 27. *ff. de mort. cauſ. donat. Ubi ita donatur mortis cauſa, ut nullo caſu revocetur: cauſa donandi magis eſt, quam mortis cauſa donatio; & ideo perinde haberi debet, atque alia quævis inter vivos donatio.* Pactum de non revocando, certo demonſtrat id actum inter contrahentes, ut donatio eſſet inter vivos. Nam de ſubſtantia donationis cauſa mortis eſt, ut revocetur, ſi convaluerit donatarius: ſi donatorem pœnituerit; ſi donatario ſupervixerit §. 1. *inſt. tit. de donation. l. mortis* 16. *l. ſi mortis* 29. *cum ſeq. ff. de mort. cauſ. donat. l. non omnis* 19. *ff. de reb. cred.* Eſt enim omnino ſimilis legatis *d.* §. 1. *& l. ult. in fin. C. de don. cauſ. mort. l. Marcellus* 15. *l. illud* 37. *ff. eod.* legata autem uſque ad mortem revocari poſſunt, quod eſt de natura ultimæ voluntatis *l.* 1. *C. de Sacroſ. Eccleſ. Ac nemo poteſt eam ſibi legem dicere, ut a priore ei recedere non liceat. l. ſi quis in principio* 22. *ff. de leg.* 3. quod tametſi de legatis dictum fuerit, ad donationes cauſa morti pertinet *l. Marcellus* 15. *ff. de don. cauſ. mortis l. ult. in fin. Cod. eod.* Et in hoc differt a donatione inter vivos §. 2. *inſt. de donat. l.* 1. *ff. eod.* Itaque cum quis ita donat, ut nullo caſu revocet, perſpicue oſtendit ſe donare inter vivos; *l. Senatus* 35. §. 2. *ff. de mort. cauſ. don.* Inſulſa profecto eſt quorumdam Pragmaticorum interpretatio, qui ajunt verba illa, *ut nullo caſu revocetur*, intelligenda, *rebus ſic ſtantibus*: videlicet ſi permanebo in eadem voluntate; ſi me non pœnituerit: adeoque ea verba non efficere donationem inter vivos. Verba illa, *nullo caſu*, falſam eſſe hujuſmodi ſententiam, evincunt; *nullo caſu*: ergo nec, ſi pœnituerit, pœnitentia, eſt præcipuus caſus revocandæ donationis cauſa mortis: & ex hoc maxime diſtinguitur a donatione inter vivos. Confer. *l.* 1. *princ. ff. de donat.* Ibi: *nec ullo caſu ad ſe reverti*: & infra: *velit ad ſe reverti*, illis indicat donationem inter vivos: his donationem cauſa mortis *l. Senatus* 35. §. *ſed mortis* 2. *l. Seja* 42. *in fin. verſ. bonis auferrentur* &c. *ff. de mort. cauſ. don.* Potiſſime vero illud convincit donationem vere eſſe inter vivos, quod inter virum & uxorem non valet: & quod Falcidia non detrahitur, quæ detrahitur ex donatione cauſa mortis *l. Seja* 42. *in fin. ff. de donat. cauſ. mortis l.* 2. *C. eod.* & valet inter conjuges *l. Fulcinius* 43. *ff. eod. l. ſi cum uxori* 9. *in fin. cum ſeq. ff. de don. int. vir. & uxor.*

Nec obſtant. *l. ſi alienam* 13. §. *Marcellus, & l. Senatus* 35. §. *ergo ff. de don. cauſ. mort.* in quibus valet donatio, etiamſi convenerit, ut nullo caſu ſit repetitio. 10
Nam ibi duo caſus proponuntur, quibus convenire poteſt, ne revocetur donatio: ſi donator convaluerit: & ſi prior deceſſerit. Deinde ſubjicitur, quod convenire etiam poteſt, ut nullo caſu ſit repetitio: hoc eſt, neutro caſu enumerato, ut explicatur illis verbis: *id eſt, ne ſi convaluerit quidem.* Supra ſingulatim utrumque caſum propoſuerant: nunc utrumque conjungunt. Quod ſi quis obſtinate credat, verba illa generaliter eſſe intelligenda, nihil vetat dicere, quod poteſt quidem etiam eo modo fieri donatio: ſed ea induit naturam donationis inter vivos, & perinde haberi debet, ac alia quævis donatio inter vivos *d. l. ubi ita* 27.

In qua lege obſervandum, quod regula 11
propoſita præponitur alteri, qua jubemus verba interpretari, ut actus valeat potius, quam pereat *l. ubi eſt* 21. *in fin. ff.* de

de reb. dub. Nam in hac *l.* etiamſi donatio ſit peritura, tamen dicimus eam eſſe donationem inter vivos *d. l.* 27. *in fine.*

CAPUT II.

Ad L. ſi ſervus plurium 50. §. *ult. ff. de leg.* 1.

SUMMARIUM.

1 *Ambigua diſpoſitio ad normam conſuetudinis patrisfamilias vel regionis interpretanda.*
2 *Deſtinatio patrisfamilias eſt, cum ipſe rem aſſignavit ſpeciei, de qua diſpoſuit.*
3 *Deſtinationem probant actus teſtatoris præcedentes teſtamentum.*
4 *Ex vicinis ſcripturis.*
5 *Ex ipſo teſtamento.*
6 *Deſtinatio facta in aliqua ſcriptura per tacitam repetitionem trahitur ad aliam; ſive ad aliam partem ejuſdem ſcripturæ. Exempla & n.* 7.
7 *Repetitio non datur de teſtamento ad teſtamentum.*
8 *Secus eſt in codicillis.*
9 *Conditio inſtitutioni adjecta non ineſt ſubſtitutioni, niſi fuerit a teſtatore repetita.*
10 *Legata ab inſtituto relicta cenſentur repetita a ſubſtituto: ſed cum diſtinctione.*
11 *Subſtitutus vulgaris debet legata ſub iiſdem conditionibus, ſub quibus debet inſtitutus.*
12 *In ſubſtitute pupillari idem eſt, ſi pupillus hæres non fuit. Si hæres fuit, ea debet ex perſona pupilli, niſi teſtator ea repetierit.*
13 *Legatis a teſtatore repetitis, & repetita conditione, ſubſtitutus ad ea tenetur in eventum conditionis. Conditione non repetita expreſſe, tacite repetita non præſumitur.*
14 *Ratio differentiæ, & n.* 15.

1 SI quid ambigue ſcriptum fuerit, & ex ambiguo ſit controverſia, quid, quantumve ſcripto contineatur; tum deficientibus conjecturis modo expoſitis ad normam conſuetudinis dirigenda eſt voluntatis interpretatio, *l. ſi ſervus plurium* 50. §. *ult. ff. de legat.* 1. *l. ſemper* 34. *ff. de R.J. l.* 3. *in fin. ff. de ſupell. leg. l. heredes* 21. §. 1. *in fin. qui teſtam. fac. poſ. l. cum de lanionis* 18. §. *item cacabos in fin. ff. de inſtr. vel inſtr. leg. l. ſi quis vinum* 9. *ff. de trit. vin. ol. leg.* Conſuetudo duplex eſt; patrisfamilias; & regionis. *d. l. ſi ſervus plurium in fin.* De conſuetudine patrisfamil. primum. Hæc in tres partes diſtribui poteſt: in deſtinationem patrisfamilias, conſuetudinem & uſum.

Deſtinatio patrisfam. eſt, cum ipſe rem 2
aliquam animo deputavit, & aſſignavit alicui ſpeciei, quam poſtea legavit, aut deduxit in obligationem. Veluti ſi quis alicui legaverit Kalendarium, non ſolum debentur, & legato continentur nomina debitorum, quæ Kalendario continentur: ſed etiam quæcumque pecuniæ, quæ a teſtatore fuerant Kalendario deſtinatæ *l. qui filium* 64. *ff. de leg.* 3. Si quis Sejana prædia, ſicuti comparata ſunt, legaverit; cum eſſent Sabiniana quoque uno pretio comparata: non ſufficit hoc, ut Sabiniana quoque legato contineantur: ſed, ut ea Sejanis adſcripſerit & deputaverit, neceſſe eſt *l. prædiis* 91. §. *Titio ff. eod.* Simile exemplum in *l. Cajus Sejus* 86. §. *ult. ff. de leg.* 2. Idem in ſervis *l. ſervis urbanis* 99. *in princ. &* §. *muliones ff. de leg.* 3. in argento *l.* 3. *in fin. ff. de ſupell. leg.* in vino *l.* 1. *l. ſi quis* 9. *in princ. ff. de trit. vin. & ol. leg. l.* 2. *in fin. ff. de opt. vel elect. leg.* Videnda plura exempla in *l. quæſitum* 12. §. *ſi quis eodem* 14. *ff. de inſtr. vel inſtrum. l. cum aurum* 19. §. *lectum* 8. *ff. de aur. & arg. leg. l. pediculis* 31. §. 1. *&* §. *quidam &* §. *Neratius ff. de aur. & arg. leg.*

Hanc deſtinationem maxime probant 3
actus teſtatoris præcedentes ipſum teſtamentum, ut in exemplis modo propoſitis. Hos præfinit Papinianus in laudata *l. prædiis* §. *Titio ff. de leg.* 3. *Sed inſpiciendum, an litteris & rationibus appellatione Sejanorum Gabiniana quoque continerentur, & utriuſque poſſeſſionis confuſi reditus titulo Sejanorum accepto lati eſſent.* Paulus in *l. Cajus Sejus* 86. *in fin. ff. de l.* 2. *Si teſtator fundum Sejanum uno nomine univerſum poſſedit: quamvis eumdem diviſis partibus locaverat, univerſum eum ex cauſa fideicommiſſi præſtare oportere.* Idem Paulus in *l. ſervis urbanis* 99. *in princ. ff. de leg.* 3. *Dicendum autem eſt, quod urbani intelligendi ſunt, quos paterfam. inter urbanos adnumerare ſolitus ſit: quod maxime ex libellis familiæ, item ex cibariis deprehendi poterit:* Vide

de etiam §. 1. *ejuſdem* legis.

4 Probatur etiam deſtinatio ex vicinis ſcripturis. *l. hæredes palam* 21. §. 1. *verſ. ſed ſi notam. ff. qui teſtam. fac. poſſ. l. alimenta* 16. §. 1. *ff. de alim. leg.* Sed diſtinguendum eſt, utrum dubitetur, an aliquid legatum ſit, vel legato contineatur: an vero quid legatum ſit ex pluribus rebus ejuſdem nominis. Primo caſu non videtur ſufficere conjectura deducta ex vicinis ſcripturis, niſi aliquos actus adjunctos habeat, ut in *l. prædiis* 91. §. *balneas* & §. *ult. ff. de leg.* 3. Secundo caſu ſufficiunt ſolæ ſcripturæ, quia non agitur de inducendo legato, ſed declaranda qualitate rei legatæ *d. l. heredes* 21. §. 1. & *l. ſi ſervus* 50. *in fin. ff. de leg.* 1. Verumtamen & hoc caſu, ſi obſtet aliqua conjectura ſuadens aliam fuiſſe mentem teſtatoris, dicemus ſecus. Præit Papinianus in *l. 1. ff. de reb. dub.* Species ejus legis eſt. Cajus legavit Titio fundum Mævianum, aut Sejanum. Habebat autem fundum, qui Mævianus dicebatur: ſed eodem nomine in rationibus ſuis demonſtrabat etiam poſſeſſionem plurium prædiorum, quam pariter fundum Mævianum in iis nominabat. Dubitatum fuit, an Titius poſſet eligere univerſam hanc plurium prædiorum poſſeſſionem: an vero teneretur eligere fundum Mævianum, aut Sejanum, utrum ex his vellet. Reſpondit Papinianus: *non videri cætera prædia legato voluiſſe defunctum cedere, ſi fundi Sejani pretium, a fundi Mæviani pretio non magna pecunia diſtingueretur.* Comparatio nobis demonſtrat voluntatem legantis. Qui dat electionem, unam rem uni, parem pari comparat & confert; & in arbitrio legatarii ponit, utram alteri præponat. Itaque debet eſſe quædam æqualitas inter eligenda, propter quam teſtator ſit ambiguus, utrum malit, utrum præponat, ac præferat legatarius. Recte Cicero in Topic. *aut ſimpliciter quæritur, aut comparate. Simpliciter; expetenda ne ſit gloria: comparate; præponenda ne ſit divitiis gloria.* Si Cajus ſimpliciter legaſſet *fundum Mævianum*, ex rationibus, in quibus nomine fundi Mæviani deſignabat univerſam poſſeſſionem intelligeremus, de illa ſenſiſſe. Sed cum comparate legaverit fundum Mævianum, eumque exæquaverit Sejano, apparet eum ſenſiſſe de illo fundo Mæviano, qui modice differt a Sejano. Quamobrem ſi ejuſmodi ſit fundus ille, qui proprio nomine Mævianus appellatur, is legato continebitur: ſin ſecus, univerſa prædiorum poſſeſſio. Id conſequens eſt collationi, & æquationi fundorum Mæviani, atque Sejani.

5 Demum probatur ex ipſo teſtamento *l. qui non militabat* 78. §. 1. *verſ. quod veteres ff. de hæred. inſt. l. ſi ſervus* 50. *in fin. ff. de leg.* 1. *l. cum pater* 77. §. *cum imperfecta* 22. *ff. de leg.* 2. *l. Titia* 134. §. 1. *ff. de V. O.* Non poteſt enim certius deprehendi voluntas teſtatoris, quam ex illis, quæ ipſe diſpoſuit in eodem teſtamento: maxime ſi ambigatur, quid ambiguo ſermone, aut verbo voluerit comprehendere. Singulare exemplum habemus in *l. qui filiabus* 17. *in princ. ff. de leg.* 1. *qui filiabus legavit, ſi mentionem aliqua parte teſtamenti poſthumæ fecit, videtur in filiarum legato, & de poſthuma ſenſiſſe.* Quocirca in celebri quadam cauſa dicebam teſtatorem ſubſtituentem *filios & deſcendentes ab eis maſculos*, ſenſiſſe de maſculis ex maſculis, cum in alia ſubſtitutione, quam iiſdem verbis conceperat, ea verba declaraſſet *aut deſcendentes maſculos, & a maſculis.* Neque enim hac in re valet commune Doctorum effatum: *cum voluit, dixit; ergo, cum non dixit, noluit.* Quoniam hic agimus de interpretatione verbi, aut ſermonis ambigui, quem nemo rectius poteſt interpretari, quam ille, qui dixit: *quia in ambiguo ſermone non utrumque dicimus: ſed id dumtaxat, quod volumus. l. 3. ff. de reb. dub.*

6 Huc pertinet, quod in jure noſtro conſtitutum eſt, ut deſtinatio facta vel in alia ſcriptura, vel in eadem, per tacitam quamdam repetitionem trahatur ad aliam ſcripturam, vel ad aliam partem ejuſdem ſcripturæ, aliamque diſpoſitionem. Fit hoc in legibus: ejuſque exemplum habemus in lege

ge Aquilia. Primo capite legis Aquiliæ ſancitum fuit, ut qui ſervum, vel quadrupedem occidiſset, quanti plurimi res fuiſſet eo anno, tantum domino daret. Tertio capite ejuſdem legis damnatur is, qui alio modo damnum dedit, quanti ea res fuit triginta diebus proximis, nec adjicitur *plurimi*. Nihilominus repetitum tacite cenſetur, & a primo capite translatum in tertium. *l. quemadmodum* 29. §. *ult. ff. ad leg. Aquil.* §. *illud cum ſeq. inſt. eod.* Fit in contractibus *l. Titia* 134. §. 1. *ff. de V. O. l. triticum* 94. *ff. eod.*

7 In ultimis voluntatibus multo plura occurrunt exempla tum in eodem teſtamento, tum in pluribus. Ac primum ſtatuendum eſt, quod a teſtamento ad teſtamentum non datur repetitio, quia ſecundum teſtamentum prius rumpit, adeoque teſtator nihil eorum, quæ in primo teſtamento ſcripta ſunt, valere vult *l.* 2. *l. cum in ſecundo* 16. *ff. de injuſt. rupt.* §. *poſteriore inſt. tit. quib. mod. teſtam. infir.* niſi in caſu propoſito in §. *ſed etſi quis* 3. *inſt. eod. & in l. ſi quis priore* 29. *ff. ad SC. Trebell. l. poſthumus* §. 1. *ff. de injuſt. rupt.* Idque ex clara, expreſſaque voluntate teſtatoris; non vero ex tacita, præſumptaque repetitione. Singulare eſt, quod Papinianus reſpondit in *l.* 3. *ff. de probat.* & Paulus in *l. Statius Florus* 43. *ff. de jure fiſci*, in quibus tacitum fideicommiſſum relictum in primo teſtamento tacite repetitum cenſetur in ſecundo: & deſtinatio teſtatoris a primo teſtamento deducitur in ſecundum. Sed hoc ideo, quia cum in ſecundo inſtituerit eumdem hæredem vel in eadem, vel in majore parte, præſumitur id feciſſe ad occultandam fraudem, & fraudandum fiſcum: atque hæc præſumptio transfert onus probandi mutatam fuiſſe voluntatem in eum, qui convenitur a fiſco. Amplius obſervandum, quod fideicommiſſum vere non fuerat relictum in primo teſtamento, ſed tacite rogatus hæres, ut certas res reſtitueret incapaci, & ab eo exacta cautio, ut in *l. Statius*. Obligatio igitur reſtituendi non provenit a teſtamento, ſed a fide data ab hærede, qui ſecretum ſuſcepit; quam ſervare oportet, donec fuerit mutata voluntas. Teſtator autem non præſumitur mutaſſe voluntatem, cum ipſum hæredem inſtituerit, cujus fidem elegerat, & fraudis participem fecerat *dd. ll.* maxime quia voluntatis mutatio non præſumitur, niſi probetur *l. cum qui* 22. *ff. de probat. l. fideicommiſſa* 11. §. *ſi rem* 12. *ff. de leg.* 3. Et licet is, qui condit alterum teſtamentum aperte demonſtrat ſe mutaſſe voluntatem: tamen hic non agitur de obligatione inducenda vi teſtamenti: ſed occultæ & fraudulentæ conventionis, quæ quamvis non obliget hæredem fideicommiſſario; obligat tamen fiſco, ex SC. Plautiano.

Contrarium eſt dicendum de codicillis. 8
In his repetita cenſentur omnia, quæ in teſtamento diſpoſita ſunt, niſi expreſſim teſtator ab iis receſſerit. *l. alumnæ* 30. §. *qui filias* 3. *in fin. ff. de alim. leg.* Etenim neque teſtamentum derogat codicillis: ſi non appareat teſtatorem a voluntate, quam in codicillis expreſſerat, receſſiſſe §. 1. *inſt. tit. de codicill.* Neque codicilli vim habent tollendi teſtamentum *l. ſi idem* 7. *C. de codicill.* ſed jus ejus ſequuntur *l. ſi quis* 3. §. *ult. & l. ab inteſtato* 16. *in fin. ff. de jur. codicill.* & pars ejus eſſe cenſeatur *l. quidam referunt* 14. *in princ. verſ. nimirum autem ff. eod. l. penult. ff. teſtam. quem. aperian.* Quamobrem & dilatio ſolvendi legata hæredi data in teſtamento, ad codicillos producitur *l. talis ſcriptura* 30. §. *ult. cum ſeq. ff. de legat.* 1. & conditio adjecta legato in teſtamento, in codicillis repetita cenſetur. *l. avia* 77. *in princ. ff. de cond. & dem.* & onera cæteræque qualitates ſimiliter *l. alumnæ* 20. §. *qui filias ff. de inſtr. vel inſtrum. leg.* etiamſi legatum in alium fuerit translatum *l. Cajo in princ. ff. de alim. vel cibar. leg.* Idem conſtitutum eſt in pluribus codicillis: nam codicilli non derogant codicillis, ſed omnes ſimul ſubſiſtunt, itidemque omnia, quæ in iis diſponuntur, niſi contrariam voluntatem contineant *l.*

cum

Digitized by Google

cum proponatis 3. *C. de codic.*

9 His generatim expoſitis ad ſingulas ſpecies explicandas aggrediamur. Ac primum de inſtitutione & ſubſtitutione. Quod ad conditionem attinet, certum eſt, eam, quæ adjecta eſt inſtitutioni, non ineſſe ſubſtitutioni, niſi fuerit in ſubſtitutione a teſtatore repetita *l. ſi re ſolum* 27. *in princ. & l. ſub conditione* 73. *ff. de hæred. inſt.* Teſtator enim, qui ſubſtituit hæredi inſtituto ſub conditione, vult ſubſtitutum hæredem eſſe in caſum deficientis conditionis. Fit enim in eum caſum, quo inſtitutus hæres non ſit *l. poteſt* 36. *in princ. ff. de vulgar. princ. tit. inſt. eod.* non eſt autem hæres deficiente conditione. Communiter tamen exiſtimant DD. conditionem poteſtativam in ſubſtitutione cenſeri repetitam. Ego contra ſentio. Enimvero ſubſtitutus tenetur implere voluntatem teſtatoris, & dare vel facere, quod juſſit teſtator apponendo conditionem inſtituto: ſed non ratione repetitæ conditionis: verum lucri percepti, quod ſequitur onus, & gravamen ipſi annexum *l. unic. §. pro ſecundo C. de caduc. toll.* Hoc tamen ſolummodo locum habet in obſcura voluntate teſtatoris: non vero cum conjecturæ contrarium ſuadent: de quibus late Ulpianus in *l. licet Imperator* 74. *ff. de legat.* 1. Illud eſt dignum animadverſione, quod conditio adjecta fideicommiſſo univerſali, repetita cenſetur in ſubſtitutione ejuſdem perſonæ. *l. Latinus Largus* 83. *ff. de leg.* 2. & ratio eſt, quia cum teſtator eidem perſonæ eandem reliquerit hæreditatem tum per fideicommiſſum tum etiam per ſubſtitutionem, præſumitur in eumdem caſum reliquiſſe.

10 Quoad legata, certum eſt ea repetita cenſeri in ſubſtitutione. Sed ita diſtinguendum eſt. In pupillari ſubſtitutione nulla eſt repetitio legati, nam ſi pupillus hæres extiterit, ipſe legatum debet; & ſi non ſolverit, debebit ſubſtitutus ex perſona pupilli tamquam ejus hæres; non vero in vim tacitæ repetitionis; nam etſi expreſſe legatum fuerit a teſtatore repetitum, tamen nulla eſt repetitio, quia voluntas defuncti eſt, ut ſemel tantum debeatur *l. ſervo alieno* 113. *§. ſed ſi pater ff. de leg.* 1. Quod ſi pupillus non fuerit hæres, ſuccedet ſubſtitutus ex vulgari non ex pupillari *l. jam hoc jure ff. de vulg. & pupill.* In vulgari ſubſtitutione, etſi olim legata non viderentur repetita; tamen ex reſcripto Severi & Antonini tacite ſemper a teſtatore repetita præſumuntur. *l. licet Imperator* 74. *ff. de leg.* 1. *l. ſi Titio & Mævio* 61. *in fin. ff. de leg.* 2. *l. non juſtam* 4. *ad S. C. Trebell.* Item ſi non adeat hæres legato, vel fideicommiſſo gravatus, & portio ejus accreſcat cohæredi; ipſe tenetur *d. l. ſi Titio.* Reſcriptum tamen Imperatorum locum habet, ſi obſcura ſit voluntas teſtatoris; non vero ſi aliam ejus voluntatem fuiſſe ſuadeant conjecturæ, de quibus in *d. l. licet Imperator*: in qua obſervandum eſt, evidentem dici voluntatem, etiam quæ conjecturis probatur. Porro illud eſt omnino ſingulare, quod decrevit Imperator, ut inſtitutio facta in primo teſtamento quaſi repetita cenſeretur in ſecundo propter errorem teſtantis; & ſimul legata ſecundæ inſtitutionis repeterentur in prima: ut refert Paulus in *l. ult. ff. de hæred. inſt.*

Ex his conſtat, quid ſtatuendum ſit in 11
ea quæſtione: an legata debeantur a ſubſtituto ſub iiſdem conditionibus, quibus deberentur ab inſtituto. Communem diſtinctionem tacitæ & expreſſæ repetitionis haudquaquam probo. Verior eſt diſtinctio inter vulgarem & pupillarem ſubſtitutionem, quam modo expoſui. Subſtitutus vulgaris debet legatum ſub eadem conditione, ſive tacite, ſive expreſſe fuerit repetitum. De tacita repetitione Papinianus in *l. cum pater* 77. *§. ab inſtituto* 15. *ff. de legat.* 2. de expreſſa Marcellus in *l. ult. ff. de fideicom. libert.* Ibi: *ſi alterius generis conditio eſſet, expectanda eſſet.* Excipiendum tamen eſt legatum, quod per repetitionem conditionis inutile redderetur *d. l. ult. in fin.*

In ſubſtitutione pupillari ita diſtinguen- 12
dum

dum eſt. Aut pupillus patris hæres fuit, aut non. Si hæres non fuit, ſubſtitutus hæres erit; verum non ex pupillari ſubſtitutione, ſed ex tacita vulgari, contenta in expreſſa pupillari: ac propterea tamquam vulgaris ſubſtitutus debebit legata, quemadmodum modo diximus de vulgari ſubſtituto. Si hæres fuit, ipſe pupillus legatis adſtringitur: & ſi moriatur ante pubertatem, ſuccedit in obligatione legatorum pupillaris ſubſtitutus; ſed ea debet non ex ſua perſona, ſed ex perſona pupilli, qui acquirendo hæreditatem illis ſe obligaverat. *l. legato* 65. *ff. de cond. & demonſtr.* Subſtitutus enim hæres eſt ipſius pupilli *princ. tit. inſt. de pupill. ſubſt. verſ. quo caſu*, neque enim ſubſtitutus eſt in bonis teſtatoris, ſed impuberis *l. ſed ſi plures* 10. §. *ad ſubſtitutos ff. de vulg. & pup.* in quibus continentur etiam bona patris, cujus hæres fuit impubes, ſed ea juncta ſunt bonis impuberis, ita ut ab iis ſeparari non poſſint *d. l. ſed ſi plures* §. *filio & l. patri* 59. *ff. de acquir. hæred.* Atque hæc ſi pater legata non repetierit.

13 Quod ſi legata repetierit, aut repetiit etiam conditionem, aut repetiit ſolummodo legatum non repetita conditione. Primo caſu ſubſtitutus utique non tenetur niſi in eventum conditionis: imo ſi conditio reddat inutile legatum, nihil debebit, ut in *l. ſi quis a filio* 32. *in princ. ff. de leg.* 1. Secundo vero, cum non eſt expreſſe repetita conditio, ea tacite repetita non præſumitur; & præſens legatum a ſubſtituto debetur, ſive ſit ejuſmodi conditio, quæ repetita legatum faceret inutile *l. ſervo alieno* 113. *in fine ff. de leg.* 1. talis enim conditio nec in vulgari repetita cenſetur *l. ult. ff. de fideicom. libert.* ſive ſit ejuſmodi, quæ non facit inutile legatum. *l. ſi quis a filio* 32. *in princ. verſ. ſed ſi ita. l. ſi cui ſervi* 52. *in fin. l. ſi fundum* 51. §. *ſi pater* 7. *ff. de leg.* 1. Quocirca Papinianus in *l. cum pater* 77. §. *ab inſtituto* 15. *ff. de leg.* 2. ut conditionem expectandam eſſe definiat, proponit ſpeciem ſubſtitutionis extraneo factæ; nempe ſubſtitutionis vulgaris, indicans aliud eſſe in pupillari. Sed unde hæc differentia? Dicam, quod mihi videtur admodum probabile.

14 Subſtitutus vulgaris hæres eſt teſtatoris, non hæredis inſtituti, ſed in locum ejus ſubrogatus, ſi ille defecerit, hæreſque non fuerit *l.* 1. *& l. poteſt* 36. *ff. de vulg. & pupill. princ. tit. inſt. de vulg.* Teſtator igitur plures gradus hæredum facit, ut tutior ſit habendi hæredem ex teſtamento, ideoque ultimo loco hæredem neceſſarium ſcribere poteſt *d. l. poteſt & d. princ. tit. inſt.* Quamobrem eos omnes idem jus habere, eadem onera ſufferre voluiſſe præſumitur. Sunt enim omnes æque ſcripti hæredes in eodem teſtamento ab eodem teſtatore vocari: ergo & omnes æque gravati cenſeri debent. Contra ſubſtitutus pupillaris non eſt hæres teſtatoris, ut diximus: nec eſt inſtitutus in eodem teſtamento, quo pupillus: ſed in ſecundis tabulis: ſcilicet in teſtamento ipſius pupilli. *l.* 2. §. *interdum*: Ibi: *ex ſecundis tabulis ff. de vulgar. & pupil. l. ſi filius.* 12. *ff. eod.* Duplex enim eſt teſtamentum: alterum patris, in quo filium hæredem inſtituit: alterum filii, in quo filio hæredi exiſtenti hæres adſcribitur *l. Papinianus* 8. §. *ſed nec impuberis ff. de inoff. teſtam.* Ibi: *quia filii teſtamentum eſt. l. in duplicibus* 79. *ff. ad leg. Falcid. l.* 1. §. 1. *verſ. etianſi ff. ſi cui pluſquam per leg. Falc. d. l.* 2. §. *interdum ff. de vulg.* §. *igitur inſt. eod.* Teſtamentum patris dicitur *primæ tabulæ*, ſicut filii teſtamentum, *ſecundæ tabulæ*. *l. cohæredi* 41. §. *cohæres* 6. *ff. de vulg. & pupill. l.* 2. §. *ſi primis ff. de ſtatu lib. l. Lucius Titius* 68. §. *impuberem* 7. *ff. de leg.* 2. His efficitur, ſubſtitutum ex primis tabulis teneri nomine pupilli, cujus ipſe hæres eſt: nomine autem proprio teneri duntaxat ex ſecundis tabulis, in quibus ipſe ſcriptus eſt hæres.

15 Quamobrem ſi legata relicta in primis tabulis repetantur in ſecundis, non valet repetitio, quia ſubſtitutus tenetur nomine pupilli obligati ex primis tabulis; & voluntas defuncti eſt, ut ſemel debeantur

Digitized by Google

tur *l. ſervo alieno* 113. §. *ſed ſi pater ff. de leg.* 1. Eadem ratione, ſi pure a filio, ſub conditione a ſubſtituto legatum fuerit, tenetur ſubſtitutus pure ex perſona pupilli, qui pure erat obligatus: nec poteſt obligari ſub conditione ex ſecundis tabulis, cum jam pure ſit obligatus ex primis *l. ſi fundum* 81. §. *ſi paterfam.* 7. *verſ. quare ff. eod.* Contra ſi a filio ſub conditione, a ſubſtituto pure legatum fuerit, ex ſola ſubſtitutiune legatum valebit *d.* §. *verſ. contra*. Quid ita? Quia ſubſtitutus non poteſt obligari ex perſona pupilli, qui obligatus non erat, cum deceſſerit ante eventum conditionis; hoc eſt, antequam dies legati cederet *l.* 5. §. *ſed ſi ſub conditione ff. qu. di. leg. ced. l. cedere diem ff. de V. S.* Reſtat igitur, ut teneatur ex propria perſona, ſcilicet ex ſecundis tabulis. Atqui in ſecundis tabulis pure legatum eſt non adjecta, nec repetita conditione: conſequens ergo eſt, ut pure legatum debeat. Perinde enim habendum eſt, ſi rurſus a ſubſtituto legetur, ac ſi repetita legata eſſent *d. l. ſi fundum* §. 7. *verſ. hoc enim*. Quibus efficitur, legatum a ſubſtituto repetitum, non repetita etiam conditiune, pure ab eo deberi. *d.* §. *in fin.* & *l. ſi quis a filio* 32. *verſ. ſed ſi ita* & *l. ſi cui ſervi* 52. *in fin. ff. de leg.* 1. & verba illa: *quæ a filio meo legavi* &c. vicem demonſtrationis habent, non taxationis *d. l. ſi quis* 32. *verſ.* & *dumtaxat*: hoc eſt, teſtator illis verbis demonſtrat, quid voluerit a ſubſtituto legare, non legati qualitatem & conditionem repetere. Uno verbo ex ſecundis tabulis obligatur in id, quod illis eſt comprehenſum: & ex primis tabulis in id, quod illis continetur. Quocirca ſi in ſecundis tabulis augeatur quantitas legati relicti in primis tabulis; quud excedit, debet ex ſecundis tabulis; quod concurrit, ex primis *l. quid ergo* 53. *ff. eod.* In ſpecie noſtra, in qua nihil debetur ex primis tabulis ex perſona pupilli, ſequitur, ut debeatur ſolummodo, quod continetur in ſecundis ex ſula ſubſtitutione *d. l. ſi fundum* §. *ſi pater in fine*. Ibi: *ex ſubſtitutione ſola legatum valebit*.

CAPUT III.

Ad Eamdem L.

SUMMARIUM.

1 *Conditio adjecta legato non cenſetur repetita in inſtitutione.*
2 *Conditio adjecta inſtitutioni repetita cenſetur in legato ipſi inſtituto pure relicto juxta vulgarem opinionem, quæ refutatur.*
3 *Expenditur L. pater* 17. §. *ult. ff. de dol. mal.* & *met. except.* & *n.* 4. 5. 6.
7 *Exponitur L. ab omnibus* 104. §. *cum quidam ff. de leg.* 1.
8 *Expenditur L. cum ſervus* 14. *ff. de manum. teſt.*
9 *Exponitur L. filium* 27. *ff. qu. di. leg. ced.*
10 *Examinatur L. duos* 70. *ff. de cond.* & *dem.*
11 *Conditio emancipationis favore filiorum adjicitur ad excludendum patrem a lucro,* & *late interpretanda eſt,* & *n.* 12.
13 *Expenditur L. avia* 77. *ff. de cond.* & *dem.*

DIximus de inſtitutione ac ſubſtitutio- 1
ne: modo de inſtitutione ac legatis. Conditio adjecta legato numquam cenſetur repetita in inſtitutione: adeo ut ne quidem adjecta legato libertatis videatur repetita in inſtitutione ejuſdem ſervi pure inſtituti, ut in ſpecie propoſita a Juliano in *l. qui filio* 35. §. *ſi quis ſervum* 2. *ff. de hæred. inſt.* ad quam intelligendam meminiſſe oportet, eo tempore inſtitutionem ſine libertate non valuiſſe *princ. tit. inſt. de hæred. inſtit. l. penult. C. de neceſſ. ſerv. hæred.* Verumtamen ſi ſervus manſerit teſtatoris, & eo moriente ſit in ejus dominio, conditio adjecta libertati repetetur in inſtitutione, eaque differetur in tempus, quo libertas data eſt, ut poſſit ſervus ipſe conſequi hæreditatem *l.* 3. §. 1. *ff. de hæred. inſt.* cui tamen modum præſcripſit Juſtinianus in *l. ult. C. de neceſſ. ſerv.* adeo ut hodie ne quidem hoc caſu repetatur conditio.

Contra conditio adjecta inſtitutioni cen- 2
ſetur repetita in legato eidem pure relicto; ut plerique omnes arbitrantur: qua de re ego ab illis longe diſſentio. Fateor in-

Digitized by Google

ingenii mei tarditatem. Non poſſum percipere, quod ſit, quamobrem conditio adjecta uni legato non cenſeatur repetita in altero legato eidem relicto, ut fatentur omnes in *l. in repetendis 63. ff. de leg. 3.* conditio autem adjecta inſtitutioni cenſeri debeat repetita in legato eidem hæredi relicto: cum nihil ſimile habeat legato inſtitutio & hæreditas, cujus appellatione legata & fideicommiſſa non continentur; et quod de ſua hæreditate diſpoſuit teſtator, de legato diſpoſuiſſe minime cenſeatur. *l. ſi Titius 96. ff. de leg. 3.* Quin imo conditio adjecta uni parti hæreditatis in altera parte non repetitur *l. ſi quis ita 33. ff. de hæred. inſt.* Cur igitur repetenda eſt in legato? Quanto major eſſet ratio inducendi repetitionem in altera parte hæreditatis, quam in legato? Non admiſſa repetitione fruſtra alteri parti fuit adjecta conditio: voluntas autem ita eſt interpretanda, ut actus agentium non ſit inutilis. *l. cogi 16. in fine principii ff. ad SC. Trebell. l. quoties 12. & l. ubi eſt 21. ff. de reb. dub.* & ſupra copioſe diximus. Contra in legato veriſimile eſt, teſtatorem apponere noluiſſe conditionem, ne utrumque poneret in incerto, & hæreditatem, & legatum: ſed legato damnum deficientis conditionis compenſaret.

3 Nunc cominus agamus, experiamurque, an id legum auctoritate confirmare poſſimus. Ac primo loco affero illam ipſam legem, qua in contrariam opinionem adducuntur adverſarii. In *l. ult. §. ult ff. de dol. mal. & met. except.* Scævola proponit, matrem inſtituiſſe hæredem ex ſemiſſe filium communem et maritum ſuum: ex alio autem ſemiſſe filiam ex primo matrimonio ſuſceptam, ſub conditione, *ſi parem rationem feciſſet cum cohæredibus ex cauſa tutelæ, quam pater ſuus, ejuſque avus adminiſtraverat*, ex qua cauſa poterat ipſa aliquid debere: eidemque quædam legata reliquerat. Filia noluit parere conditioni; ſed omiſſa hæreditate legata petebat a cohæredibus. Reſpondit Scævola, eam contra voluntatem defunctæ petere, et ideo ipſi obſtare doli exceptionem. Ergo, ajunt adverſarii, conditio adjecta inſtitutioni cenſetur repetita in legatis: nam non impleta conditione, ne legata quidem conſequi poteſt. Ego contra ajo: obſtat petitioni legatorum exceptio doli; ergo conditio repetita non eſt in legatis. Si datur exceptio, datur etiam actio: nam exceptio datur ad excludendam actionem; eſt enim actionis excluſio *l. 2. ff. de exception.* et quidem actio juſta: actio efficax: actio, quæ naſcitur ex civili obligatione, ad quam elidendam a Prætore ex naturali æquitate datur exceptio doli, vel alia exceptio *inſt. tit. de except. in princ. & in §. 1. & ſeqq. l. ſi quis 30. ff. de V. O. l. 1. §. 1. ff. de dol. mal. except.* Non daretur autem actio, et petitio legatorum, ſi defeciſſet conditio ipſis adjecta *l. cum duobus 52. § ſi qui ſocietatem 11. ff pro ſoc. l. qui quadringenta 88. §. 1. ff. ad l. Falcid.* Deficiente enim conditione actus eſt nullus, nullam parit obligationem; nihil ex eo debetur *l. nam etſi 5. verſ. poſt defectum ff. de injuſt. rupt. l. neceſſario 8. in princ. verſ. quod ſi ſub conditione ff. de peric. & com. rei vend. l. decem 116. verſ. nec ſolvente ff. de V. O.*

At enim, inquies, filia repellitur a legato, ipſumque nequit conſequi obſtante 4
doli exceptione. Non repellitur a petitione, neque ab agendo: neque enim petere prohibetur; ſed quia dolo petit, incurrit in exceptionem doli, quæ ipſi opponitur *d. l. in fin.* Exceptio doli datur etiam cum nullus dolus actoris interceſſit, ſed ipſa res in ſe dolum habet, cum qui petat, hoc ipſo dolo facit, quod petit. *l. ſi quis cum aliter 36. in fin. ff. de V. O.* Hic filia dolo petit, quia petit contra voluntatem defunctæ: hac *l. in fin.* Petit autem contra voluntatem defunctæ, quia mater ideo præſumitur inſtituiſſe filiam in multo majore portione quam filium, ſcilicet filium in quadrante, filiam in ſemiſſe; et inſuper filium gravaſſe legatis, iiſque filiam honoraſſe, ut ſuſtineret onus, quod ipſi imponebat, faciendi parem rationem cum co-

cohæredibus. Quamobrem filia, quæ hoc onus injunctum a matre rejicit, & nihilominus petit legata, facit contra voluntatem teſtatricis, et dolo petit. Exemplis id confirmo. Teſtator tutorem dedit filiis ſuis, is a tutela ſe excuſat. Re-
5 ſpondit Paulus: *placuit eum, qui recuſat id, quod teſtator relinquit ab eo, quod petit, quod idem dedit, repelli debere*. Idque etiam cum tutor non legitime datus, puta, a matre, vel ab extraneo, fuit a Prætore confirmatus. Dubitavit ſolummodo Paulus, an idem dicendum eſſet, ſi teſtator legatum adſcripſerit teſtamento, eumque tutorem dederit in codicillis poſtea factis: in hoc enim legato non poteſt dici ideo ei relictum, quia et tutorem eſſe voluerit. Sed ſubdit deinceps; ſed hæc nimium ſcrupuloſa ſunt, nec admittenda: niſi evidenter pater expreſſerit, velle ſe dare etiamſi tutelam non adminiſtraverit. Hæc in *l. Neſennius* 32. *& ſeq. ff. de excuſ. tutor.* in quibus hæc ſunt obſervanda. Primum, quod Paulus nititur auctoritate Scævolæ, qui eſt auctor noſtræ legis. Item quod adeo efficax eſt hæc præſumptio, ut ab ea non recedatur, niſi contrarium teſtator expreſſerit. Denique quod hoc caſu legatarius ideo repellitur, quia facit *contra judicium teſtatoris*, ut idem innuit in *l.* 34. ſubſequenti: et in *l.* 5. *amittere ff. de his quæ ut indign.* quemadmodum in *l. noſtra* ait Scævola, *legatarium contra voluntatem petere, & ideo exceptionem doli obſtaturam*. Amplius fit eo certior hæc præſumptio voluntatis, ſi animadvertamus, filiam, contemnendo præceptum matris, facere meliorem ſuam conditionem; deteriorem vero ſuorum cohæredum. Præterquam quod enim liberatur ab onere paria faciendi, conſequitur integra legata, quæ pro dimidia tantum parte conſequeretur adita hæreditate, et cohæredes ſuſtinere coguntur onus ſolvendi integra legata *l. qui filiabus* 17. *in fin. cum l. ſeq. ff. de leg.* 1. *l. quæſitum* 91. §. *duobus* 2. *ff. eod.* quæ pro dimidia tantum parte ſolverent, ſi filia adiviſſet hæreditatem *l. legatum* 116. §. 1. *ff. eod.* Porro veriſimile non eſt, matrem voluiſſe præmio filiam allicere ad contemnendum præceptum ſuum: imo nec credibile quidem eſt. Itaque Scævola hæc accurate perpendens non reſpondit, filiam legati conditionem non impleviſſe, quo ſignificaſſet conditionem in legato repertam, ut reſpondit in *l. a teſtatore* 109. *ff. de cond. & dem.* ſed ſcite, ut ſolet, reſpondit: *ſecundum ea, quæ proponerentur, contra voluntatem defunctæ petere*: ſcilicet ejuſmodi eſſe, ut demonſtreat contrariam defunctæ voluntatem. Quamvis enim conditionaliter non expreſſerit: tamen ſi non intellexerit, eam habere legatum omiſſa hæreditate, a legato expelletur *l. ſed etſi non alias* 88. *ff. de leg.* Non eſt admo- 6
dum diſſimile exemplum propoſitum in *l. apud Celſum* 4. §. *ſi quis ex uncia* 11. *ff. eod. tit. de dol. & met. except.* Qui accepto pretio a ſubſtituto ne adiret hæreditatem, prætulit hæreditati legatum, exceptione doli mali a legato repellitur. Hic etiam filia præfert legatum hæreditati, quia ejus loco retinet actionem tutelæ adverſus cohæredes. Faciunt ad rem etiam tradita in *l. ſi non ſolus* 10. §. 1. *ff. ſi quis om. cauſ. teſt.* & in *l. ſi patroni* 55. §. *quid ergo. verſ. cur enim ff. ad S. C. Trebell.* Maxime autem convenit exemplum ab eodem Scævola propoſitum in *l. filio* 94. *ff. ad leg. Falc.* ubi filia poſtulat quidem jure, Falcidiam, ex legatis præſtandis cohæredibus, retinere: ſed ea retenta non poteſt ab eiſdem cohæredibus conſequi legata ſibi relicta: *non alias ea quæ ei data ſunt, accepturam, quam voluntati defuncti, ſolvendum præſtando, pareret*.

Jam vero ad alia progrediamur. Julianus 7
in *l. ab omnibus* 104. §. *cum quidam ff. de leg.* 1. factum hujuſmodi proponit. Quidam hæredem inſtituit ſub conditione, *quandoque mater ejus deceſſiſſet*: deinde ei ſubſtituit Cajum, & a ſubſtituto dedit legata hæredi inſtituto ſub conditione. Is viva matre deceſſit, poſtquam dies legati ceſſerat. Tranſmittit legata ad hæredes.

Si

Si conditio adjecta inſtitutioni repetita cenſeretur in legatis, neque eorum dies cedere potuiſſet viva matre *l.* 5. §. *ſed ſi ſub conditione ff. qu. di. legat. ced.* nec hæres mortuus ante eventum conditionis tranſmitteret legatum *l. intercidit* 59. *ff. de cond. & dem.* Neque quemquam turbet, quod ait Julianus: *quia moriente eo conditio impletur*: nam impletur conditio, *ſi hæres non erit*, quæ tacite ineſt in omni vulgari ſubſtitutione, & in legatis a ſubſtituto relictis. Hæc autem impletur moriente hærede, quia tunc certum fit, eum hæredem non eſſe, nec eſſe poſſe. Secus eſt in conditione, *quandoque mater ejus deceſſiſſet*: quæ non impletur niſi per mortem matris.

8 Duo adhuc adjiciam argumenta ad hanc ſententiam confirmandam. Primum ex *l. cum ſervus* 14. *ff. de manumiſſ. teſtam. Cum ſervus pure liber ſcribitur, & hæres ſub conditione, placet deficiente conditione, habere eum libertatem*. Conditio igitur adjecta inſtitutioni, non eſt tacite adjecta legato libertatis. Neque id conſtitutum puta favore libertatis: hoc enim nuſquam a veteribus traditum, ut ſolent, cum aliquid contra regulas juris pro libertate receptum fuit. Imo hac de re apud veteres videtur fuiſſe dubitatum. Nam Ulpianus hujus opinionis auctorem citat Julianum in *l.* 2. §. *penult. ff. de ſtatu lib. quo caſu ſecundum Julianum vel libertatem adipiſcitur*, eumque ſequitur in *d. l. cum ſervus*. Et Pomponius in *l. Trebatius* 21. §. 1. *ff. de hæred. inſt.* indicat, id non compertum omnibus & exploratum fuiſſe. *Servo libertatem pure, & hæreditatem ſub conditione dari poſſe veriſſimum puto*; quod autem ad rem noſtram pertinet, aliter ſenſiſſe videtur: ſubdit enim: *ut tamen utrumque ex conditione pendeat*. Corrigitur tamen ſecundum Julianum in *l. ſeq. expleta quidem conditione liber, hæreſque erit, quocumque loco libertas data fuerit: deficiente autem conditione perinde habetur ac ſi libertas ſine hæreditate data fuerit*. In dubium, ut arbitror, id vocabatur, quia, cum eo tempore nulla eſſet inſtitutio ſervi ſine libertate *l. quidem C. de neceſſ. ſerv. hæred. inſt.* præſumi facile poterat dominum dediſſe libertatem ſervo, ut poſſet eſſe hæres, ut exiſtente conditione haberet hæredem neceſſarium, quod ſæpe numero teſtatoribus maxime expediebat §. 1. *inſtit. tit. quib. ex cauſ. man. non lic.* §. 1. *inſt. tit. de hæred. qualit. & differ. Cajus lib.* 2. *inſt. tit.* 3. §. 6. & non ad favorem ſervi, ſed ad commodum, & utilitatem domini pertinent; nec privilegium libertatis, ſed exiſtimationem, & famam domini tuentur, & fovent *dd. ll.* Optime Conſtantinus in *l.* 3. *C. Theodoſ. de inoffic. teſt. ſervus neceſſarius hæres inſtituendus eſt, quia non magis patrimonium, quam infamiam conſequi videtur*. Dominus enim, qui de facultatibus ſuis dubitat, non eo ſpectat, ut ſervum honoret, ſed ut infamia ſe exoneret, eamque rejiciat in ſervum. Quocirca Juſtinianus in *l. ult. C. de neceſſ. hæred.* contra omnes juris regulas ſanxit, ut ſi ſervus pure liber, ſub conditione hæres inſtituatur, deficiente caſu conditione; ſi hæreditas ſolvendo non ſit, nihilominus ſervus ſit & liber & hæres neceſſarius. Nimirum ad tuendam exiſtimationem defuncti eumque infamia ſublevandum, conditio deficiens habetur pro impleta: reſpectu ſervi non item: nam ſi hæreditas ſolvendo ſit, ſervus non adipiſcitur hæreditatem defecta conditione *d. l. ult.* In his igitur favor libertatis non attenditur: quin potius cum præſumi poſſet exiſtimationi conſulere voluiſſe defunctum; non autem ſervo: difficiliores fuerunt veteres ad excludendam repetitionem conditionis a legato libertatis, quam a cæteris legatis.

Alterum ex *l. filiumfam.* 27. *in princ. ff. qu. di. leg. ced.* in quo non multum eſſe momenti ingenue fateor. Ibi Scævola proponit filiamfamilias ex parte pare inſtitutum fuiſſe, eique fideicommiſſum datum: & eodem teſtamento ita cautum: *Quod ego Lucium Titium hæredem inſtitui, ita eum adire hæreditatem volo, ſi is patria* 9

po-

poteſtate liberatus fuerit. Quæſitum fuit, an, antequam a patria poteſtate liberaretur, fideicommiſſum peti poſſet. Reſpondit: poſſe. Videtur hic adjecta conditio ſoli hæreditati: adeoque non attingere fideicommiſſum. Tamen Scævola hac ratione non videtur adductus ad ita reſpondendum. Neque enim ait: *ſecundum ea, quæ proponerentur*: ut plerumque ſolet, neque *quæſtionem facti eſſe*; ut ſæpenumero reſpondet. Sed ait; *ſi pure ſit datum fideicommiſſum a cohærede filii, pro hæreditaria parte fideicommiſſum peti poſſe*. Nimirum ſtatuit regulam generalem, quod legatum eſt purum, cedit ejus dies, & peti poteſt etiam, antequam exiſtat conditio adjecta inſtitutioni; videlicet conditionem inſtitutionis non videri repetitam in legatis. Cæterum quandonam teſtator voluerit manere purum legatum aut repeti conditionem, non decidit: eſt enim hæc quæſtio facti, *l. cum pater* 77. §. *ab inſtituto* 15. *de l.* 2. ad quam Scævola non reſpondet *l. Sejæ* 20. §. *ult. ff. de inſtr. vel inſtrum.* & huic noſtro reſponſo admodum ſimilia ſunt reſpon ſa in *l. a teſtatore* 109. *ff. de cond. & dem.* in *l. tabernam* 7. *ff. de inſtr. vel inſtrum.* & alia multa.

10 Supereſt, ut excutiamus opinionem eorum, qui contra ſentiunt. Labuntur illi, quod pro regula accipiunt regulæ exceptiones; cujuſmodi ſunt ea, quæ tradit Papinianus in *l. duos* 70. *& in l. aviæ* 77. *in princ. ff. de cond. & dem.* In *l. duos* 70. mater duos filios ſub conditione emancipationis hæredes inſtituit; eiſque plurium rerum præceptiones pure dedit. Si conditio adjecta inſtitutioni non cenſeretur repetita in prælegatis, eorum dies ſtatim a morte matris cederet. *l.*5. *in princ. ff. qu. di. leg. ced.* quo tempore filii erant in poteſtate patris; adeoque prælegata patri, non filiis acquirerentur *l. placet* 79. *ff. de acquir. vel om. hæred.* Papinianus contra ait patrem etiam a prælegatis ſubmoveri.

11 Eſt hæc exceptio regulæ. Conditio emancipationis adjicitur in gratiam legatarii, in gratiam filiorum, ut ſibi ipſis acquirant, non patri, quæ a teſtatore relinquuntur. Ideo frequenter hæc conditio apponi ſolebat in legatis, & hæreditatibus filioſfam. relictis *l. filiumfam.* 27. *ff. quan. di. leg. ced. l. mater* 27. §. 1. *ff. ſi quis omiſ. cauſ. teſtam. l. ult. ff. de petit. hæred. l. quidam* 46. *ff. de hæred. inſt.* Eadem de cauſa etiam relinquebant poſt mortem patris, ut in *l. mulier* 22. *in princ. ff. ad S. C. Trebell. in l. ſi ita* 15. *ff. quan. di. leg. ced.* Nam cum teſtatores amicis, ac de ſe bene meritis ſolerent olim gratificari (hodie non eſt in uſu) *l. nec adjecit* 9. *ff. pro ſoc.* conſequenter volebant etiam ipſis acquiri, non autem patri: quem ſæpenumero nec amore, nec benevolentia, aliquando etiam odio proſequebantur: ut apparet ex *d. l. quidam* 46. Quocirca Imperatores D. Marcus & Antoninus non reſtricte has conditiones interpretandas eſſe crediderunt, ſed latius quam cæteras, quæ per æquipollens impleri non poſſunt: ac propterea conditio emancipationis expleta cenſetur etiam per mortem patris tam naturalem, quam civilem *l.* 3. *C. de inſt. & ſubſt.* & vice mutua conditio mortis per emancipationem *d. l. mulier* 22. *ff. ad S.C. Trebell. & l. ſi ita* 15. *ff. qu. di. leg. ced.* quia nihil aliud intendit teſtator adjiciendo ejuſmodi conditiones, quam ne patri, quod relinquit, acquiratur, ſed uni filio, quem ſingulari affectione proſequitur. Quamobrem ſi hac affectione adductus ei reliquit hæreditatem, præſumendum eſt propter eamdem affectionem etiam reliquiſſe legatum, & voluiſſe itidem legatum filio acquiri. In eo enim magis ſpectanda eſt perſona ejus, cui relinquitur, quia legata relinquuntur ob meritum *l. nec adjecit* 9. *ff. pro ſoc.* meritum autem perſonæ cohæret. Et hæc maxime conſideranda ſunt in matre, quæ hæreditatem filiis relinquit ex quadam neceſſitate tum naturæ, tum legis: prælegata autem ex ſola affectione.

Altera ratio, quæ hanc confirmat, & 12
quæ ſola conſideratur a Papiniano in noſtra *l. duos mater* omnem amovet dubitationem. ***Patrem a legatorum commodo illa*** ***quo-***

quoque ratio debet ſubmovere, quod emancipando filios obſecutus voluntati, ſupremum judicium uxoris ſuæ cuſtodiri voluit. Ex hac eruo veriſſimum eſſe, quod modo dicebam, teſtatorem etiam a legato patrem excludere voluiſſe: ſi enim a legato ſubmovetur, quia paruit voluntati uxoris, ergo ea voluit ipſum etiam a legato ſubmoveri. Eruo etiam argumentum contra repetitionem: nam ſi his de cauſis admittitur repetitio, in aliis legatis, in quibus hæ cauſæ rationeſque deficiunt, nequaquam admittenda.

13 Eſt etiam exceptio regulæ in d. *l. avia 77. in princ.* tum quia etiam ibi agitur de eadem conditione emancipationis: tum quia adjecta erat particula, *amplius*, quæ vim habet repetendi dies & conditionem *l. in repetendis* 63. *l. ſi pure* 54. *ff. de leg.* 3. *l. libertis* 108. *ff. de cond. & dem.* Obſervo tamen, quod Papinianus ad inducendam repetitionem conditionis non movetur dictione, *hoc amplius*, ſed exemplo ſervi, in cujus legato repetitam fuiſſe libertatem, adjectam inſtitutioni, D. Pius, & Divi Fratres reſcripſerunt *l. Divus* 26. *ff. de man. teſtam. l. cum ſervus* 18. *ff. de cond. inſt. l. Trebatius in fin. cum ſeq. ff. de hæred. inſt.* Sicut enim ibi teſtator, cum adjecerit inſtitutioni libertatem, ut poſſet ſibi acquirere hæreditatem, cenſetur eam adjeciſſe etiam legato, ut hoc etiam ſibi acquirat: ſimiliter & in conditione emancipationis adjecta inſtitutioni filiorum, quemadmodum modo expoſuimus.

CAPUT IV.

Ad eamdem l.

SUMMARIUM.

1 *Legatorum multiplex cognitio, ac diſtinctio.*
2 *Eadem re, primo pure, deinde ſub conditione, & ex intervallo eidem legata, attenditur poſterius legatum ſub conditione. Duæ exceptiones.*
3 *Si ex continenti eadem res pure & ſub conditione legetur, legatarii eſt electio, an præſens legatum velit, an exſpectare conditionis eventum. Duæ exceptiones.*
4 *Eadem re non ab eodem legata non repetita conditione, an conditio tacite repetita cenſeatur, alias tractatum eſt.*
5 *Eadem re ab eodem legata, ſed non eidem, omnes, & conditio repetita cenſetur. Exceptiones & n. 6. 7. 8.*
9 *Conditio uni legato adjecta, in altero repetita non cenſetur, ſi eidem perſonæ duæ res a diverſis teſtatoribus legatæ fuerint.*
10 *Si eidem perſonæ diverſa legata idem teſtator relinquat a diverſis heredibus, conditio uni legato adjecta in altero non eſt repetita.*
11 *Sic ab eodem herede, pariter non erit repetita, niſi legata conjungantur per verba, quæ vim habeant repetendi ſuperiora.*
12 *Eadem re pluribus legata a diverſis heredibus, conditio unius legati in altero non cenſetur repetita.*
13 *Eadem re pluribus legata ab eodem herede disjunctim, conditio repetita non præſumitur.*
14 *Si vero conjunctim legata fuerit, omnia legata conditio ſuſpendit. Exempla.*
15 *Si teſtator conditionem referat ad unam, cujus perſonæ cohæreat, illum ſolum conditio afficiet. Exempla.*

Reſtant legata. Horum multiplex eſt cognitio: multiplex diſtinctio. Primum in duas quæſtiones diſpertiamus neceſſe eſt: an conditio in eodem legato repetita cenſeatur: an etiam in altero. Primam quæſtionem in tria membra, parteſque rurſus diſpertio. Aut eadem res legatur eidem, & ab eodem: aut legatur eidem, ſed non ab eodem: aut legatur ab eodem, ſed non eidem. 1

I.

Prima pars iterum in alias diſtinguitur. Qui legat eamdem rem eidem, modo pure, modo ſub conditione; aut id facit ex intervallo: aut ex continenti. Si ex intervallo leget ſub conditione quod antea pure legaverat, attenditur hoc poſterius, quod ſub conditione legatum eſt *l. non ad ea* 89. *verſ. itaque ff. de cond. & dem.* Duplex eſt exceptio. Prima in ſumma legata: ſi quis centum pure leget: poſtea eidem centum leget ſub conditione, voluntatis quæſtio erit: nam ſi aliam ſummam legare voluerit, utraque debebitur, alia pure, alia ſub conditione: ſin autem mutata volunta- 2

ta-

tate eamdem ſummam legare voluerit, ſola centum debebuntur exiſtente conditione *l. cum centum 9. ff. de adim. leg.* Cum autem mutatio voluntatis non præſumatur, utraque ſumma debebitur, niſi hæres probaverit teſtatorem a priore voluntate receſſiſſe *l. Lucius Titius 22. in fin. ff. de legat.* 2. Altera exceptio eſt; quod huic regulæ non ſubjicitur hæredis inſtitutio: nam ſi te pure hæredem inſtituero, & poſtea inſtituero ſub conditione; valet prima inſtitutio pura, quia ſatis plena eſt *l. ſi te ſolum, 27. §. 1. ff. de hæred. inſt.* plurimum enim teſtatoris intereſt hæredem habere, & ideo expreſſim debet revocare inſtitutionem, ſi eam valere nolit. Quocirca ſi plures inſtitutiones ex eadem parte ſub diverſis conditionibus fecerit, quæ prior extiterit, occupabit inſtitutionem *l. ſi plures 17. ff. de condit. inſtit.* Putarem tamen poſteriorem valere, ſi facta fuerit ſub commemoratione prioris: atque id de legatis traditum eſt in *d. l. non ad ea 89. in fin.* & de inſtitutione in *l. filium familias 27. ff. quan. di. leg. ced.* Quid in legato ſub diverſis conditionibus relicto? In hoc prodita eſt hæc regula: in legatis noviſſima conditio, in libertatibus leviſſima: id eſt, quæ ipſi ſervo commodior ſit, ſpectanda eſt, *l. quod traditum 27. cum ſeq. ff. de cond. & dem.*

3 Si ex continenti, veluti: *Titio fundum do, lego, eidem, do lego, eumdem fundum, ſi navis ex Aſia venerit*: electio eſt legatarii, utrum velit præſens legatum, an exſpectare eventum conditionis *d. l. non ad ea verſ. quod ſi pure.* Cui bono? videretur ſecundum legatum ſub conditione inutile eſſe, & valere ſolummodò primum, quod plenius eſt, argumento *l. ſi ita ſtipulatus 12. ff. de V. O.* ſed poteſt electio utilis eſſe legatario, veluti ſi in præſens capax non ſit; ſperet autem ſe capacem futurum tempore exiſtentis conditionis. Hujus quoque duæ ſunt exceptiones. Prima; ſi ſecundum legatum factum ſit ſub commemoratione primi; veluti; *Stichum, quem illi legavi, hæres meus, ſi illud factum erit, dato*, tunc enim primum videtur revocatum; & ſi ante eventum conditionis rem legatarius vindicet, doli exceptione repellitur *d. l. non ad ea in fin.* Altera eſt ſi legatum fuerit alternativum: ſi disjunctivo modo legetur: *Titio fundum Sejanum, aut ſi navis ex Aſia venerit, Cornelianum do lego. Titio uſumfructum Stichi, aut ſi navis ex Aſia venerit, decem*: pendente conditione non eſt electio *l. cum ita 25. in princ. ff. quan. di. leg. ced. l. ſi Titio 21. ff. de uſufr. leg.* conditio enim uni parti adjecta & alteri adjecta videtur, quia unicum eſt legatum *d. l. cum ita*, & tolli non debet electio *d. l. Titio 21.* & ante conditionis eventum eligi non poteſt, quia pendente conditione nullus fundus debetur: electio autem non cadit niſi inter duas res in obligationem deductas. Idcirco non ſolum fundi relicti ſub conditione dies non cedit pendente conditione *l. 5. §. ſi ſub conditione ff. quan. di. leg. ced.* ſed nec fundi relicti pure. Eo fit, ut ea pendente mortuo legatario ad hæredem legatum non tranſmittat *d. l. cum ita*, niſi conditio defecerit ultimo vitæ momento; ſcilicet mortis, quod vitæ tribuitur, ut alias diximus; quemadmodum evenit in conditione, de qua in *l. ſi uſusfructus 14. §. 1. verſ. argumentum ff. quan. di. leg. ced.*

II.

Si legatur eidem, ſed non ab eodem, 4
veluti ſi teſtator reliquerit legata ſub conditione ab hærede inſtituto, eaque repetierit a ſubſtituto non repetita conditione: quæſtionis eſt, an conditio tacite repetita cenſeatur; an ſubſtitutus legata debeat ſub iiſdem conditionibus, ſub quibus deberentur ab inſtituto. Hanc quæſtionem copioſe tractavimus in ſuperioribus, diſtinguendo inter ſubſtitutum vulgarem, & pupillarem.

III.

Si idem ab eodem, ſed non eidem le- 5
gatum fuerit, conditio repetita cenſetur. Evenit id, quotieſcumque legatum ab uno in alium transfertur: translatum enim præſumitur cum iiſdem qualitatibus et condi-

Digitized by Google

ditionibus *l. legatum ſub conditione* 24. *in princ. ff. de adim. legat. l. legatum ſub conditione* 95. *ff. de cond. & dem.* Non ſolum autem conditio, ſed etiam onus adjectum legato videtur repetitum. *l. Gajo Sejo* 13. *in princ. ff. de alim. vel cibar. leg.* Atque hæc etiam in fiſco ſervanda ſunt *l. in facto* 60. §. 1. *ff. de cond. & dem.* Hujus etiam regulæ plures ſunt exceptiones. Prima eſt, ſi conditio adjecta primo legatario, ejus perſonæ cohæreat: veluti ſi quis legaverit mulieri fundum ſub conditione, ſi nupſerit, eumque poſtea tranſtulerit in Titium; utique non eſt repetita conditio *d. l. legatum* 24. *ff. de adim. legat. & d. l. legatum* 95.

6 Secunda eſt, ſi aliud onus. vel alia conditio injecta eſt in legati translatione: quia non poteſt præſumi repetere voluiſſe onus, quod injunxerat, qui aliud onus diverſum injungit. De opere expreſſum in *l. Gajo Sejo in princ. ff. de alim. leg.* Ibi: *niſi aliud doceat ſibi a teſtatore injunctum.* Id valet etiam de conditione, in qua prorſus eſt eadem ratio.

7 Tertia eſt, ſi per modum ſubſtitutionis non translationis, quod uni legatum eſt, alteri legetur. Poteſt in legatis ſubſtitui, ſicut in hæreditatibus *l. ut hæredibus* 50. *ff. de leg.* 2. & recte ducitur argumentum a ſubſtitutione hæredum ad ſubſtitutionem legatariorum *l. Titius & Sejus* 24. *cum duab. ſeqq. ff. de hæred. inſt.* Atqui conditio adjecta inſtituto non cenſetur repetita in ſubſtituto *l. ſub conditione* 73. *ff. eod.* ergo idem dicendum in legatario ſubſtituto. Finge, teſtator ita legavit: *Titio, ſi navis ex Aſia venerit, fundum do, lego: & ſi Titius legatum non agnoverit, lego Cajo.* Sicut in ſubſtitutione hæredis verba: *ſi hæres non erit*, comprehendunt utrumque caſum; *ſive noluerit, ſive non potuerit hæres eſſe*: ita & in ſubſtitutione legatarii debent utrumque caſum comprehendere, ſi noluerit, aut non potuerit agnoſcere legatum: atqui deficiente conditione non poteſt legatum agnoſcere: ergo admittendus eſt Cajus ſubſtitutus, ſicut deficiente conditione inſtitutionis admittitur ſubſtitutus. Imo multo magis: quia caſus noluntatis, ut ajunt, admodum frequens eſt in hærede inſtituto, rariſſimus autem in legatario: propterea quod hæreditas interdum damnoſa eſt, & moleſtiis hæreditariis ſemper implicat hæredem: legatum autem damno eſſe non poteſt *l. ſi hæreditatem* 32. *ff. mand. l. apud Celſum* 4. §. *ſi quis ex uncia* 11. *ff. de dol. mal. except.* Quocirca teſtator, qui ſubſtituit in legato conditionali, hoc unum ſpectat, ut ſubſtitutus legatum conſequatur deficiente conditione. Non poteſt igitur habere voluntatem repetendi conditionem in ſubſtituto.

Quarta eſt; ſi conditio inutile legatum faceret *l. ſervo alieno* 113. §. *ſi ab impubere ff. de leg.* 1. *l. ult. in fin. ff. de fideicom. libert.* 8

Secunda Quæſtio.

Secunda quæſtio eſt, an conditio adjecta uni legato cenſeatur in altero repetita. Et quidem ſi a duobus diverſis teſtatoribus relicta fuerint duo legata eidem perſonæ, nulla eſt controverſia, conditionem non præſumi repetitam; cum a voluntate unius duci non poſſit argumentum ad voluntatem alterius; aut præſumi quod hic voluerit, quod alter voluit. Controverſia igitur exiſtit ſolummodo cum plura legata relicta fuerunt ab eodem teſtatore. Habet autem duo membra; nam aut plura illa legata relicta ſunt eidem perſonæ, aut pluribus perſonis; utrumque autem rurſus dividitur in duas partes, ut modo dicemus. 9

I.

Si eidem duæ res ſeparatim legatæ fuerint, altera ſub conditione, altera pure; diſtinguendum eſt, utrum a diverſis hæredibus ſingulæ legatæ fuerint: an utraque ab eodem hærede. Si a diverſis hæredibus diverſæ res fuerint legatæ: veluti Cajus hæres meus fundum Titio dato, ſi navis ex Aſia venerit: Sempronius eidem 10

dem Titio domum dato : certum eſt , conditionem non eſſe repetitam : perinde enim eſt , ac ſi duobus teſtamentis legatum eſſet *l. quid ergo* 53. §. *ſi quis duos ff. de legat.* 1. adeo , ut ſi quantitas legata ſit , bis debeatur *l. ſi pluribus* 44. §. 1. *ff. de leg.* 2. Sunt duo legata diverſa & omnino ſejuncta atque diſtincta . Diverſi ſunt debitores utriuſque legati ; diverſæ res , quæ utroque continentur . Non eſt eadem cauſa utriuſque debitoris : nam teſtator noluit utrumque hæredem æque , eodemque modo gravare . Si hoc voluiſſet , utrumque ſimul gravaſſet tum ad dandum fundum , tum ad dandam domum . Multas cauſas habere potuit gravandi alterum plus , alterum minus . Non eſt eadem cauſa utriuſque rei legatæ . Multas cauſas habere potuit teſtator legandi fundum ſub conditione , domum autem pure : ſicut re vera legavit . Quamobrem nec ſi adjiciantur particulæ *item* , *hoc amplius* , repetitam conditionem puto . Neque enim huc pertinet celebre Juliani dictum in *l. in repetendis* 63. *ff. de leg.* 3. Non repetitur hic legatum jam datum , ſed novum legatum datur . Repeti legatum dicitur , cum relegatur , quod jam legatum erat: cum id , quod relictum erat ab aliquo , iterum ab eodem , vel ab alio relinquitur: *l. legata* 19. *in princ. & in* §. 1. *l. ſi quis a filio* 32. *in princ. l. ſi cui ſervi* 52. *cum ſeq. ff. de leg.* 1. *l. Aurelius* 28. §. 1. *ff. de liber. leg. l. licet* 23. *ff. de uſufr. leg. l.* 3. §. *idem ff. quib. mod. uſusfr. am.* Repetere enim eſt rurſus petere , ut detur , quod , ut daretur , antea petitum fuerat .

11 Quod ſi eidem , & ab eodem hærede utraque res fuerit legata , pariter non intelligitur repetita conditio , aut qualitas adjecta primo legato , niſi utrumque legatum conjungatur per verba, quæ vim habeant repetendi ſuperiora : aut res ipſæ jungantur per copulam in eadem oratione . Verba repetentia ſunt : *hoc amplius l. ſi pure* 54. *l. ſi ſic locutus* 13. *l. uxori* 33. §. *ult. ff. de leg.* 3. & verbum *item l. in repetendis* 63. *ff. eod.* & utrumque repetit dies & conditiones *d. l. in repetendis & l. libertis* 108. *ff. de cond. & dem.* Falluntur , qui inter hæc recenſent etiam copulam *et* : hæc vere non repetit , ſed jungit , & nectit res ita , ut pro una quodammodo habeantur : & unicum legatum conſtituit , ita ut conditio & qualitas utramque rem reſpiciat , & afficiat *l. quæ conditio* 39. *ff. de cond. & dem. l. ult. ff. de reb. dub. l. ſi plures* 98. *ff. de leg.* 3. Idcirco in *l. Sejæ* 20. §. *Cajo ff. de inſtr. vel inſtr. leg.* Cajo Sejo fundos , ut inſtructi ſunt , *& domum ſuperiorem dari volo* : reſpondit Scævola , etiam domum inſtructam datam videri . Recte obſervat Bartolus , orationem non eſſe perfectam , niſi poſt legatam domum. Eo fit , ut unicum ſit legatum , complectens duas res ſimul junctas per copulam; adeoque in utraque eaſdem qualitates requiri ſit præſumendum . Multo certius id dicendum , ſi ita legaverit : *Titio fundum, ſi navis ex Aſia venerit , & domum dari volo:* quia copula conjungit conditionem . *l. Julius* 81. *ff. de cond. & dem.* Maxime ſi alias foret inutile legatum , ut in *l. cum ſervus* 82. *ff. eod.*

II.

12 Si pluribus eadem res legata fuerit: aut legata eſt a diverſis hæredibus , aut ab eodem . Si a diverſis hæredibus legetur diverſis legatariis : veluti , Cai , fundum Sejanum Titio dato , ſi navis ex Aſia venerit; Semproni , eumdem fundum Callimacho dato : utique conditio repetita non videtur . Nam ſi teſtator voluiſſet ab utroque deberi legatum ſub conditione , non diſtinxiſſet perſonas hæredum , & brevius & clarius dixiſſet : *Lego Titio & Callimacho fundum Sejanum ſub conditione* &c. vel *hæres meus dato Titio* &c. Itaque idem dicendum puto , ſi adjecta ſit particula *item* , quæ hic jungit perſonas hæredum, non repetit conditionem , cum diverſi ſint legatarii .

13 Si vero ab eodem hærede duobus eadem res legata fuerit , aut disjunctim legata eſt , aut conjunctim . Si disjunctivo modo : *Titio fundum Sejanum do , lego , ſi na-*

navis ex Aſia venerit: *Callimacho fundum Sejanum do*, *lego*, præſumi non poteſt repetita conditio: ſunt enim duæ orationes perfectæ, duæ perſonæ ſeparatim vocatæ, ac proinde conditio communicari non poteſt: ac ne quidem adjecto verbo *item*, quod hic videri poteſt adjectum ad continuandam orationem, non ad repetendam conditionem. Verbum enim *item* continuat, & connectit, ut in *l. item* 49. *ff. de leg.* 3. & aliquando conjungit etiam oppoſita, ut in *l. cum de lanionis* 18. §. *aſinam cum ſeq. ff. de inſtrum. legat.* Plaut. in Aulul. Sc.4. præſagiebat

Venit hoc mihi in mentem, *Megadore*, *te eſſe hominem divitem*,
Factioſum, *me item eſſe hominem pauperrimum*.

Nec obſtat quod ajunt DD. quod ſi teſtator ita legaverit: *ſi filius meus ſine liberis deceſſerit*, *lego Titio centum*, *item Sejo fundum*, *item Cajo domum*: conditio illa in omnibus repetita cenſetur. Etenim afficit quidem illa conditio omnia legata, non tamen vi repetitionis, non quia in omnibus ſit repetita; ſed quia ad omnia legata ſubſequentia refertur, & omnia ab ea pendent, cum teſtator noluerit illis legare, niſi filio ſine liberis decedente *l. quæ conditio* 39. *ff. de cond. & dem.* Non opus eſt igitur tacita, ac præſumpta repetitione, cum adjecta generalis conditio omnia legata deinceps relicta complectatur.

14 Si vero conjunctim legatum fuerit; utriuſque legatum conditio ſuſpendit: non quia ſit repetita, ſed quia utrumque comprehendit, cum conjuncti unius perſonæ poteſtate fungantur *l. plane* 34. *in princ. ff. de leg.* 1. Exempla in *l. ſi ſervo* 32. §. 1. *ff. de ſtatu lib. l. Julius* 81. *verſ. ſub eadem ff. de cond. & dem.* & licet ſubjungat, dici poſſet conjunctionem ad demonſtrandam neceſſitudinem, non ad conjungendam conditionem pertinere: tamen id non eſſe admittendum, niſi probetur, exiſtimo, cum repugnet Julianus in *d. l. ſi ſervo*.

15 Verum illa exceptio eſt omnino admittenda, ſi teſtator ad unum tantummodo conditionem referat, cujus perſonæ conveniat, & cohæreat. Exemplum in *l. ſi tibi* 10. *ff. de leg.* 3. ubi conditio ſpectat ad ſolos liberos, quos teſtator volebat ad ſuum funus venire. Aliud in *l. ult.* §. *Sajo ff. de leg.* 2. ibi quoque conditio ſpectat ad ſolum Sejum, quem teſtator voluit legato honorare, dumtaxat in caſum, ſi hæres non eſſet, ut defectum hæreditatis legato compenſaret. Hoc autem ad Marcellam uxorem, quam non inſtituerat, nihil attinet. Animadvertendum tamen, non ſufficere, ut putant, quod conditio alteri non conveniat: nam omnis conditio congrua eſt volente teſtatore, & ſuſpendit legatum, etiamſi in perſona legatarii non poſſit impleri. Itaque in *l. mulieri*, *& Titio* 74. *ff. de cond. & dem.* licet conditio *ſi non nupſerit* in ſola muliere, non in Titio poſſit impleri, tamen ſpectat utrumque, & ad utrumque refertur, utpote in fine poſita poſt utriuſque vocationem: & utrumque complectitur.

CAPUT V.

Ad Eamdem L.

SUMMARIUM.

1 *Conſuetudo ſermonis patrisfamilias exquirenda ad interpretationem diſpoſitionis ambigua.*
2 *In interpretanda voluntate potius reſpicitur quod paterfamilias faciebat, quam quod facere debuerat.*
3 *Explicatur l. 3. ff. de trit. vin. & ol. leg.*
4 *Uſus teſtatoris maxime attenditur. Exempla & n. 5. 6.*
7 *In contractibus conſuetudo & uſus plurimum valet. Exempla & n. 8.*
9 *Uſus non attenditur, quoad ea, quæ teſtator præſtabat extra ordinem.*
10 *Exponitur L. Gajus Sejus 86. §. ult. ff. de leg. 2.*
11 *Explicatur L. fundi 25. §. 1. ff. de fund. inſtr. vel inſtr. leg.*

VEniamus ad conſuetudinem, & ad uſum patrisfamilias. Ex conſuetudine ſermonis, & ex eo, quod ſolitus eſt 1

facere teſtator, ambigua ejus verba commodiſſime interpretamur. Ipſum enim ſui ipſius interpretem, teſtemque certiſſimum ſuæ voluntatis adhibemus. Scite Ulpianus in *l. ſi ſervus* 50. §. *ult. ff. de leg.* 1. *Si numerus nummorum legatus ſit; neque apparet, quales ſunt legati: ante omnia ipſius patrisfam. conſuetudo: deinde regionis, in qua verſatus eſt, exquirenda eſt*. Ante omnia inquit: recte ſane: eſt enim maxima vis conſuetudinis, eaque eſt quaſi altera natura, ut ait Cicero 5. de finib. Itaque plerique omnes agunt ut plurimum id, quod agere ſoliti fuerunt. Eleganter Plautus in *Amphitr. Act.* 1. *Sc.* 1. *Si dixero mendacium, ſolens meo more fecero*. Idem Ulpianus in *l. nummis* 75. *ff. de leg.* 3. primo loco recenſet conſuetudinem patrisfam. Ad hanc regulam diriguntur omnia veterum reſponſa. Cum ſervis urbanis legatis diſceptaretur, quinam ſervorum urbanorum nomine fuiſſent deſignati, notavit Paulus in *l. ſervis urbanis in princ.* 99. *ff. de leg.* 3. *dicendum autem eſt, quod urbani intelligendi ſunt, quos paterfam. inter urbanos adnumerare ſolitus ſit: quod maxime ex libellis familiæ, item cibariis deprehendi poteſt*, & in *l. fundi inſtrumento* 25. *ff. de fund. inſtr. Fundi inſtrumento legato id pecus cedere putabat Tubero, quod is fundus ſuſtinere potuiſſet. Labeo contra*. Javolenus Labeonis ſententiam probat, qui dicebat; *quærendum non eſſe, quid debuiſſet parari*
2 *pecoris, ſed quid paratum eſſet*. Quod paterfam. faciebat, ei quod facere debuerat, in voluntate ejus interpretanda præfertur: merito, nam quid quiſque voluerit, ex ejus facto, non ex facto aliorum deprehenditur. In *l. ſi cui annuum* 14. *ff. de ann. leg. ſi cui annuum fuerit relictum ſine adjectione ſummæ: nihil videri huic adſcriptum Mela ait: ſed eſt verior Nervæ ſententia: quod teſtator præſtare ſolitus fuerat, id videri relictum: ſi minus ex dignitate perſonæ ſtatui oportebit*. Idem ſtatuit Valens de alimentis relictis ſine certa quantitate in *l. penult. ff. de aliment. leg. ante omnia inſpiciendum eſt, quæ defunctus ſolitus erat ei præſtare: deinde quid cæteris ejuſdem ordinis reliquerit*. In *l. Gajus Sejus* 86. §. 1. *ff. de leg.* 2. Paulus reſpondit: *ſi teſtator fundum Sejanum uno nomine univerſum poſſedit: quamvis eumdem diviſis partibus locaverat, univerſum eum ex cauſa fideicommiſſi præſtari oportere*.

Contra reſpondiſſe videtur Ulpianus in 3
l. 3. *in princ. ff. de tritic. vin. & ol. leg. Si cui vinum ſit legatum centum amphorarum, cum nullum vinum reliquiſſet: vinum hæredem empturum, & præſtaturum; non acetum, quod vini numero fuit*. Idem tamen in *l.* 1. *ff. eod.* contrarium dixerat. *Vino legato acetum quoque continetur, quod paterfamilias vini numero habuit*. Contraria dicit? minime: teſtatoris voluntas ex ipſius conſuetudine, factiſque elicienda eſt, non ex aliena conſuetudine, & uſu venditoris; qui nihil influit in animum teſtatoris; nec quicquam confert ad voluntatem ejus declarandam. Quocirca ſi teſtator vinum, & acetum habeat, quod vini numero habet, utrumque legato continetur: quoniam legando vinum, etiam de aceto cogitaſſe videtur, quo utitur tamquam vino, & loco vini habet. At ſi neque vinum, neque acetum habeat, cum hæres id emere debeat, nihil refert, quod emat ab eo, qui acetum vini numero habet, an ſecus. Voluntas enim teſtatoris non pendet ab æſtimatione, & reputatione venditoris: maxime cum ignoraverit a quo hæres foret empturus. Quinimo & ſi ipſe teſtator ſolitus fuiſſet aceto uti pro vino: nihilominus, ſi vinum non reliquerit, hæres acetum præſtare non poterit: tunc enim neque teſtatoris conſuetudo, neque regionis attenditur *l. cum certum* 4. *ff. de tritic. vin. & ol. leg.* Idque ſumma ratione, quia cum non leget vinum vel oleum, quod habet, cum non habeat, legat vinum vel oleum in genere: ac propterea in arbitrio hæredis eſt, cujus generis vinum vel oleum velit legatario præſtare *d. l.* 4. Contra cum vinum, vel oleum habet; legat in ſpecie, id quod habet: & cum cogitationem intendat ad vinum quod habet; in animo verſatur etiam acetum, quod loco vini ha-

Digitized by Google

habet. At, inquies, ſi in arbitrio hæredis eſt, præſtare vinum, quodcumque voluerit; poterit præſtare etiam acetum. Non ita eſt. Acetum vini appellatione non continetur *l. ſi quis vinum 9. in princ. verſ. item acetum ff. eod.* Non debet autem recedi a propria verborum ſignificatione, niſi cum manifeſtum eſt, aliud ſenſiſſe teſtatorem *l. non aliter 69. in princ. ff. de leg.* 3. ergo dicendum eſt: teſtatorem legaſſe vinum, quod ex vinea natum vinum permanſit *d. l. ſi quis vinum in princ.* Itaque, ut mea fert ſententia, etiamſi quoties teſtator legat omne vinum, legato contineatur omne id, quod vini numero habuit: videlicet, acetum, zythum, camum, cerevifia, & reliqua vina factitia *l. 1. & d. l. ſi quis vinum 9. ff. eod.* tamen ſi legaverit centum amphoras vini: & reliquerit centum, pluresve amphoras vini, quod ex vinea natum eſt: licet reliquerit etiam acetum, zythum, & alia ejuſmodi, quæ vini numero habebat: non poterit hæres hæc vina præſtare legatario, ſed debebit centum amphoras vini, quod ex vinea natum eſt, vinumque permanſit: hoc enim proprie vini appellatione continetur *d. l. ſi quis vinum 9.*

4 Supereſt, ut de uſu teſtatoris nonnulla dicamus. Exemplum in *l. ſi cui ædes 31. ff. de leg.* 3. *Si cui ædes legatæ fuerint, is omne habebit id ædificium, quod ſupra ſolum earum ædium erit.* Paulus notat ab hac definitione Labeonis recedendum propter uſum teſtatoris. Nam ſi is aliquod conclave, quod ſupra concamerationem alterarum ædium eſſet, in uſum alterarum convertit; atque ita his uſus fuerit: alteris ædibus id accedet, alteris decedet.

5 Simile exemplum proponitur a Scævola in *l. uxori 33. ff. eod. Uxori ſuæ inter cætera legavit: & domus eam partem, in qua morari conſuevimus.* Reſpondit Scevola legato contineri non ſolum cubicula, in quibus dormire conſueverat, ſed totam domum, ſi ipſe cum familia tota domo utebatur ad habitandum, & nullam ejus partem locabat. Non diſſentit Papinianus in *l. prædiis 91. §. balneas ff. eod. Balneas legatæ domus eſſe portionem conſtabat: quod ſi eas publice præbuit, ita domus eſſe portionem balneas, ſi per domum quoque intrinſecus adirentur, & in uſu patrisfamilias, vel uxoris nonnumquam fuerunt.* Quatuor in hac lege requirit Papinianus, ut cenſeantur eſſe portio domus legatæ. Contra Paulus *lib. 3. rec. ſent. tit.* 8. §. 60. hoc unum requirit, ut balnei ratio non ſit ſeparatim a domus ratione confecta, quod contrariam domini deſtinationem oſtenderet. *Domo legata balneum ejus quod publice præbetur, nisi alias ſeparetur, legato cedit.* Hoc quidem exigit etiam Papinianus: Ibi: *& mercedes ejus inter cæteras meritoriorum domus rationibus accepto ferebantur.* Sed Paulus pro regula habet, quod habet: balneum, quod publice præbetur, legato domus cedere, niſi alias ſeparetur. Papinianus autem contrariam regulam ſtatuere videtur, legato non cedere, niſi concurrant illa quatuor, quæ in eo §. diſtincte recenſet. Quantum autem ad hæc, non admodum a Paulo arbitror diſcrepare: nam verba illa *nisi alias ſeparetur*, puto eadem fere comprehendere; videlicet & ſeparationem domus a balneo, & ſeparationem rationum, & diſtinctionem uſus familiæ, & ſeparationem communis conjunctus: licet doctiſſimus Cujacius in hujus legis interpretatione ad ſolam diſtinctionem rationum ea referat.

Aliud exemplum in *l. ſi quis vinum 9. in fin. cum duab. ſeqq. ff. de vin. trit. & ol. leg. Item si vinum vetus ſit legatum; ex uſu teſtatoris legatum æſtimabitur: id eſt, quot annorum vino, pro vetere utebatur. Quod ſi non appareat, vetus accipietur, quod non eſt novum: id eſt, & anni prioris vinum appellatione veteris continebitur.* Alia exempla vide in *l. ſi quando* 29. §. 1. & in *l. inter veſtem* 33. *ff. de aur. & arg. leg.* in *l. 1. C. de fideicom. l. uxori 13. ff. de aur. arg. leg. l. 3. in fin. ff. de ſupellect. leg.* 6

In contractibus quoque plurimum valet uſus & conſuetudo contrahentium, non ſo- 7

ſolum ad augendam, minuendamve & declarandam obligationem; ſed interdum etiam ad eam inducendam. Si locatio domus vel fundi, vel operarum, certa mercede non definita, contrahatur, nulla eſt locatio *l. ſi vir uxori* 52. *in princ. ff. de don. int. vir. & uxor. l. ſi convenerit* 23. *in fin. ff. comm. divid. princ. tit. inſt. de locat. & cond.* Nihilominus ſi uſu locatoris certa merces conſtituta fuerit; veluti ſi decem locare ſolitus erat, valebit locatio, & decem pro mercede debebuntur, ut recte decidit celebris *gloſ. in l. excepto* 18. *C. de locat.* Verius quidem puto legem illam agere de conſuetudine ſolvendi fructus pro pecunia numerata, quod fieri aliquando conſueviſſe conſtat ex *l. & hæc diſtinctio* 35. §. 1. *ff. locat. l. circa* 19. *l. ſi olei* 21. *l. licet* 8. *C. eod.* tamen non minus verum eſſe arbitror, ſervandam eſſe conſuetudinem patrisfam. in præfinienda certa mercede, ſi ea in contrahendo non fuerit conſtituta. Nam & qui locat, & qui conducit, tacite videntur conveniſſe, ut pro ſolita mercede res locetur, cum diverſam mercedem non conſtituunt: in locatione autem etiam tacite valent conventiones *l. item quia* 4. *in princ. ff. de pact.* ſola enim conventione, conſenſuque locatio contrahitur *l.* 1. *l. qui ad certum* 14. *ff. loc. l.* 2. *de obl. & act. inſt. tit. de obl. ex conſenſu. in princ.* Non minus eſt contra naturam locationis, mercedem non conſtitui in pecunia numerata, quam non conſtitui in certa quantitate. *l.* 1. §. *ſi quis ſervum* 9. *verſ. ſed quia pecunia ff. depoſ. l. naturalis* 5. §. *at cum do* 2. *ff. de præſcr. verb.* & tamen conſuetudine efficitur, ut etiam in fructibus rei locatæ mercede conſtituta, non deſinat eſſe locatio. Nec dici poteſt, id obtinere probata generali conſuetudine regionis, non vero ex uſu particulari locatoris, etenim in noſtra *l. excepto* 18. manifeſte agitur de conſuetudine locatoris. Ibi: *juxta præteritam conſuetudinem*. Conſuetudo regionis præſens eſſe debet: conſuetudo locatoris præterita; videlicet præcedentium annorum, quibus ſolitus erat pro ea mercede fundum domumve locare. Sed hæc ex abundanti: nam vere non deeſt tacita conventio certæ mercedis, ut diximus: quemadmodum non deeſt, quoties finito tempore locationis tacite conſenſu conductio renovatur *l. legem* 16. *C. locat.* Porro uſitatum eſt & quotidianum, tunc ſolummodo agi inter contrahentes de quantitate mercedis, cum aut res non eſt ſolita locari, aut locator vult carius locare, ſeu conductor vilius conducere.

Alia exempla ſunt in ſtipulatione da- 8
mni infecti *l. ſi finita* 15. *in princ. ff. de damn. inf.* Item in uſuris, ſaltem per triennium præſtitis; nam ſi is qui ſemiſſes uſuras promiſerat, minores per multos annos præſtiterit non reclamante creditore, videtur, tacite conventum, ut minores ſolverentur *l. qui ſemiſſes* 13. *ff. de uſur.* Præſtatio annua efficit, ut in poſterum etiam debitor teneatur *l. cum de in rem verſo* 6. *ff. eod.* vere quidem non inducit obligationem *l. ſi certis* 28. *C. de pact. l. creditor C. de uſur. l. operis* 31. *ff. de oper. libert.* ſed inducit præſumptionem obligationis jam contractæ, niſi creditor contrarium probaverit, & ita intelligenda *l. cum de in rem verſo* 6. *ff. de uſur.* imo & inducit præſumptionem principalis obligationis *d. l.* 6. §. 1. item præſumptionem taciti pacti: nec ſolam præſumptionem, ſed ipſum pactum continet, quod in futurum etiam vires ſuas protendit; ut in *d. l. qui ſemiſſes.* & in *l. adverſus* 5. *& l. quamvis* 8. *C. de uſur.*

Monendum tamen eſt, vim uſus non 9
protrahi ad ea, quæ teſtator præſtabat extra ordinem, ut exemplis explicatur in *l. Sejo* §. 1. *&* §. *ult. ff. de ann. leg.*

Expendamus modo, quid poſſit opponi. 10
Ac primum videtur adverſari, quod ait Paulus in *l. Gajus Sejus* 86. §. *ult. ff. de legat.* 2. Teſtator fundum Sejanum in duos diviſerat; in Sejanum ſuperiorem, & Sejanum inferiorem, eoſque diverſis conductoribus locabat. Legavit fundum Sejanum. Paulus reſpondit, univerſum deberi. Facilis eſt, & prompta reſponſio.

Non

Digitized by Google

Non diviſit in duos fundos, quo caſu fieret locus electioni, ſed in duas partes, ut facilius conductorem poſſet invenire. Cæterum univerſum uno nomine habuit: univerſum uno nomine poſſedit: propterea legando Sejanum, legare videtur univerſum, niſi hæres contrarium probaverit *d. l.*

11 Alterum depromi poteſt ex *l. fundi* 25. §. 1. *ff. de inſtr. vel inſtrum.* Qui figlinas in fundo habebat, majore parte anni figulis ad opus ruſticum utebatur. Legavit fundi inſtrumentum: figuli eo non continentur: deberent autem contineri ſecundum uſum teſtatoris *l. inſtrum.* 8. *ff. eod. juncta l. legatis* 65. §. *ſi unus ff. de leg.* 3. Reſpond. quod figulus, cum ad opus ruſticum traducitur, non ad aliud artificium, ſed ad alium uſum traducitur: ac proinde non deſinit eſſe figulus, & legato figulorum contineretur; non vero legato inſtrumenti *l. textoribus* 61. *ff. de leg.* 3. Figlinas invenit Coroebus Athenienſis. Plin. *lib.* 7. *c.* 56. Figuli ſunt artifices, eorumque collegium initio urbis inſtituit Numa. Id. *lib.* 35. *c.* 12. opus ruſticum officium eſt *l. prædia* 27. §. 1. *ff. de fund. inſtr. vel inſt. leg.* De his igitur ita jus eſt. Si quis ex officio tranſeat ad artificium, veluti ſi ex cubiculario fiat coquus, extinguitur legatum, quia officium artificio mutatur; nec ille amplius eſt cubicularius, ſed coquus. Contra ſi ex artificio tranſeat ad officium: veluti ſi coquus vel textor fiat cubicularius vel oſtiarius, legatum non extinguitur, quia artificium officio non mutatur; nec ille deſinit eſſe coquus, aut textor. *l. legatis* 65. *in pr. &* §. 1. *ff. de leg.* 3. *& d.l. textoribus.* Quod ſi ex artificio tranſeat ad aliud artificium, neutrum mutatur, ut ſi ex lecticario fiat coquus *d.* §. 1. *verſ. non idem*, & tunc continetur legato ejus artificii, in quo plurimum verſabatur *d. l.*65. §. *ſi unus*. In noſtra ſpecie non tranſeunt figuli ad aliud artificium, ſed ad alium uſum traducuntur, & ideo legato figulorum, non inſtrumenti debent contineri. Quinimo teſtator ne quidem ad alium uſum traduxit, ſed voluit in artificio figlinarum exerceri ac permanere, & ne manerent otioſi ceſſante opere figlino, præter inſtitutum ad opus ruſticum utebatur. Itaque nihil mutatur quoad legatum *l. prædia* 27. §. 1. *ff. de fund. inſt. vel. inſt. leg.*

CAPUT VI.

Ad Eamdem L.

SUMMARIUM.

1 *Conſuetudo regionis magnam vim habet in contractibus.*
2 *Et in legatis.*
3 *Ex communi uſu queſtiones a Juriſconſultis definiri ſolebant, & n.* 4. 5.
6 *Res pluribus generibus ſubjecta ad quod referatur?*
7 *Si conſuetudo regionis non conveniat cum conſuetudine patrisfamilias, præferenda eſt conſuetudo patrisfamilias in ultimis voluntatibus.*
8 *Secus eſt in contractibus, & n.* 9.
10 *Excipitur mandatum & locatio domus vel fundi.*

Conſuetudinem patrisfamilias ſequitur conſuetudo regionis, cujus profecto magna vis eſt. 1 *l. quod ſi nolit* 31. §. *quia aſſidua* 20. *ff. de Ædil. ed. quia aſſidua eſt duplæ ſtipulatio: idcirco placuit etiam ex empto agi poſſe, ſi duplam venditor mancipii non caveat: ea enim, quæ ſunt moris, & conſuetudinis in bonæ fidei judiciis debent venire*. Neque ſolum in contractibus bonæ fidei, ſed etiam ſtricti juris magnam vim habet ad eos interpretandos. *l. ſemper in ſtipulationibus* 34. *ff. de R. J. Semper in ſtipulationibus, & in cæteris contractibus id ſequimur, quod actum eſt; ſi non appareat, erit conſequens, ut id ſequamur quod in regione, in qua actum eſt, frequentatur*. Hoc intereſt inter contractus bonæ fidei & ſtricti juris; quod in illis ſupplet etiam id, quod a contrahentibus fuit omiſſum, ut in *d.* §. *quia aſſidua*, in his quod omiſſum eſt, pro omiſſo habetur *l. quicquid adſtringendæ* 99. *ff. de V. O.* Valet igitur ſolummodo quoad interpretationem ambiguæ & obſcuræ voluntatis.

Hæc

2 Hæc de contractibus: non minus valet in legatis. Si teſtator nummos legaverit,& dubitetur, de quibus nummis ſenſerit: *ante omnia ipſius patrisfamilias conſuetudo, deinde regionis, in qua verſatus eſt, exquirenda eſt. l. ſi ſervus plurium 50. ff. de leg.* 1. Idem in *l. nummis* 75. *ff. de leg.* 3. & in *l. hæredes palam* 21. §. 1. *verſ. nam etſi ff. qui teſtam. fac. poſſ.* Cum dubitaretur, an legato inſtrumento fundi, contineretur ahenum, quo aqua ad putandum calefit, & urcei, quibus aqua in ahenum infunditur, & alia hujus generis, reſpondit Paulus: *optimum ergo eſſe Pedius ait, non propriam verborum ſignificationem ſerutari, ſed in primis, quid teſtator demonſtrare voluerit: deinde in qua præſumptione ſint, qui in quaque regione commorantur*. In *l. cum de lanionis* 18. §. 3. *ff. de fund. inſt. vel inſtr. leg.* Præſumptionem & uſum populi præfert propriæ verborum ſignificationi. Idem traditur in *l.* 3. §. *ult. ff. de ſupell. leg. hodie propter uſum imperitorum, ſi in argento relatum ſit candelabrum argenteum, argenti eſſe videtur*. Merito; populi enim uſus eſt arbiter loquendi. Recte Horat. in *Art. Poet. verſ.* 71. *Si volet uſus. Quem penes arbitrium eſt, & jus & norma loquendi*. Cic. in *Orator. ultra medium; uſum loquendi populo conceſſi, ſcientiam mihi reſervavi*. Perbelle igitur Paulus in *d. l.* 3. *in fine* ſubjicit: *& error jus facit*, hoc eſt, jus ſe accommodat populo;quoad uſum loquendi, etiamſi populus erret; quod multis exemplis Cicero declarat laudato loco. Monendum tamen eſt, quod inſtrumentum, ſupellex, ſunt genera, quæ plurimas res complectuntur. Genus autem tum late patere poteſt, tum reſtricte contrahi: & modo plura, modo pauciora complecti. Quamobrem cum uſus populi aliquid certo generi adſcribit, aut ab eo ſegregat, vere non recedit a propria ſignificatione verborum: ſed tollit omne diſcrimen, & quod dubium eſſe poterat, & controverſum certum facit atque perſpicuum. Nam ipſi veteres Juriſconſulti ſæpenumero dubitarunt, an hoc, vel illud contineretur in aliquo genere legato, ut conſtat ex titulis *de ſupellect. leg. de inſtrum. leg. de aur. & arg. leg.* & paſſim. Sæpe etiam inter eos graviſſimæ controverſiæ extiterunt: ut conſtat ex *l.* 7. *ff. de ſupell. leg.* ex *l. qui penum* 3. §. *plane &* §. *ligna ff. de pen. leg. l. pediculis* 32. §. 1. *ff. de aur. & arg. leg. l. ſcribit* 34. *in princ. eod. l. quæſitum* 12. §. *ſaltuarium, &* §. *idem reſpondit* 42. *& alibi ff. de inſt. vel inſtrum. leg. l. vinum* 15. *ff. de trit. vin. & ol. leg.* ſed ejuſmodi ſunt prope innumerabilia.

Cicero in topicis, quæ, cum ad Trebatium Juriſconſultum ſcripſerit, exemplis a jure depromptis refellit, in argumento a genere utitur hoc exemplo. *Quoniam argentum omne mulieri legatum eſt, non poteſt ea pecunia, quæ numerata domi relicta eſt, non eſſe legata*. Contra Ulpianus in *l. cum aurum* 19. *ff. de aur. & arg. leg. Cum aurum vel argentum legatum eſt, quicquid auri, argentique relictum ſit, legato continetur, ſive factum, ſive infectum: pecuniam autem ſignatam placet legato non contineri*. Ac ne quis putet Ciceronem ab Ulpiano diſſentire, quod hic ponat fuiſſe legatum *argentum* ſimpliciter: ille vero *argentum omne*: idem Ulpianus in *l. Quintus Mucius* 27. §. 1. *ff. eod. An cui argentum omne legatum eſt, nummi quoque legati eſſe videantur, quæritur: & ego puto, non contineri; non facile enim quiſquam argenti numero nummos computat*. Verba hæc oſtendunt id fuiſſe quæſtionis quam ſolvit Ulpianus obſervato communi uſu. Notandum autem eſt, quod tanta vis eſt hujus uſus & conſuetudinis, ut ab ea non recedatur, etiamſi teſtator adjecerit ſignum, quod ex propria ſignificatione omnia comprehendit: illud enim alias omnes ſpecies complectitur, non vero eam, quam excludit uſus & conſuetudo regionis, quæ genus reſtringit & contrahit. Non omittam Ulpianum in hac *l. in* §. *argento*, quod ad creditum optime convenire cum Cicerone. Ait 3

hic:

Digitized by Google

hic: *argento omni legato, quod ſuum eſſet: ſine dubio non debetur id, quod in credito eſſet; hoc ideo, quia non videtur ſuum eſſe, quod vindicari non poſſit*. Ait ille: *non ſi uxori vir legavit omne argentum, quod ſuum eſſet, idcirco quæ in nominibus fuerunt, legata ſunt. Multum enim differt, in arcane poſitum ſit argentum, an in tabulis debeatur.*

4 Reliqua perſequamur. In *l.* 1. *ff. de alim. leg. Si alimenta fuerint legata, dici poteſt etiam aquam legato ineſſe, ſi in ea regione fuerint legata, ubi venundari aqua ſolet*. In *l. Mela* 14. *§. ult. ff. eod.* idipſum multo diſtinctius explicavit. *Quidam libertis ſuis, ut alimenta, ita aquam quoque per fideicommiſſum reliquerat: conſulebar de fideicommiſſo, cum in ea regione Africæ, vel forte Ægypti res agi proponebatur, ubi aqua venalis eſt. Dicebam, eſſe emolumentum fideicommiſſi, ſive quis habens ciſternas id reliquerit, ſive non: ut ſit in fideicommiſſo, quanto quis aquam ſibi eſſet comparaturus, nec videri inutile eſſe fideicommiſſum, quaſi ſervitute prædii, non poſſeſſori vicinæ poſſeſſionis relicta, hæc enim aqua perſonæ relinquitur*. Detractis verſiculis intermediis, neſcio a quo interjectis, clara eſt & expedita Ulpiani ſententia. Illud tantummodo, quod dicit de Ægypto, poteſt incurrere in aliquam difficultatem. Spartian. in *Peſcen. Nig. Hic erga milites tanta fuit cenſura, ut cum apud Ægyptum ab eo limitanei milites vinum peterent; reſponderit: Nilum habetis, & vinum quæritis. Siquidem tanta eſt illius fluminis dulcedo, ut accolæ vina non quærant*. Sed hoc non impedit, quominus aqua in Ægypto venderetur: nam & vectura in remotas a Nilo regiones, & opera atque induſtria in ea defæcandi pretio æſtimatur. Nulla prope dixerim urbs eſt, aquis abundantior urbe Roma, & tamen aqua Tiberis defæcata venalis erat teſte Fabric. in *deſcript. Urb. Rom. c.*15.

5 Aliud exemplum Ægyptiæ conſuetudinis proponit Ulpianus in *l. ligni* 55. *§. lignorum ff. de leg.* 3. *Lignorum appellatione in quibuſdam regionibus (ut in Ægypto, ubi arundine pro ligno utuntur, & arundines, & papyrum comburitur), & herbulæ quædam, & ſpinæ, vel vepres continebuntur. Quid mirum? cum ξύλον lignum hoc, & naves ξυληγὰς* id eſt *lignorum vectrices appellant, quæ hæc ἀπὸ τῶν ἑλῶν a paludibus deducunt: in quibuſdam provinciis & editu bubum ad hanc rem utuntur.* De papyro teſtis eſt Plin. *lib.* 13. *cap.* 11. *Radicibus* (papyri) *incolæ pro ligno utuntur nec ignis tantum gratia, ſed ad alia quoque utenſilia vaſorum. Ex ipſo quidem papyro navigia textunt: & e libro vela tegeteſque: nec non & veſtem, etiam ſtragulam, & funes*. Vides ſolam radicem pro ligno habitam, papyrum autem ipſam ad alios uſus converſam. De ſpinis Ægypti idem Plin. *lib.* 24. *c.* 12. *Eſt & Acaciæ ſpina. Fit in Ægypto, alba nigraque arbore, item viridi; ſed melior e prioribus*. Non mirum eas inter ligna cenſeri; ſi inter arbores. Naves autem ξυληγὰς ad deducenda ligna e paludibus non facile apud alios auctores invenias eo nomine deſignatas.

Duplex hoc loco quæſtio ſuboritur. 6
Prima, ad quod genus referenda ſit res legata, quoties diverſis generibus eſt ſubjecta. Ecce ad genus veſtimentorum pertinent ea omnia, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, inſternendi, injiciendi, accubandique cauſa parata ſunt. *l. veſtis* 23. *in princ. ff. de aur. & arg. leg.* ad genus ornamentorum pertinent ea, quibus mulier ornatur. *l. argumento* 25. *§. ornamenta ff. eod.* Legata ſunt Flaviæ veſtimenta muliebria: Fauſtinæ onamenta. Quædam ſunt, quæ corpus tegunt; idque ſimul ornant: quatenus corpus tegunt inter veſtes numerandæ *l. argumento* 25. *in pr. ff. eod.* quatenus ornant inter ornamenta *d. l.* 25. *§. ornamenta*. Utrius legato cedere debent, Flaviæ ne, an Fauſtinæ? Paulus in *l. quamvis* 26. *ff. eod.* ita definit: quæ eo nomine ſunt reperta, ut corpus tegant, quamvis ornatus cauſa comparentur, tamen veſtibus annumeran-

da ſunt potius, quam ornamentis. Contra ea, quibus mulieres uti cœperunt venuſtatis, & ornatus cauſa, licet corpus tegant, ut mitræ, & anademata, ornamentis ſunt adſcribenda.

7 Altera quæſtio eſt, utra conſuetudo ſit præferenda; ſi conſuetudo patrisfamilias non conveniat cum conſuetudine regionis. Diſtinguendum puto inter ultimas voluntates, & contractus. In legatis,& aliis ultimis voluntatibus prævalere debet conſuetudo patrisfam. hoc ideo, quia ejus ſolius voluntate conſtant: ac propterea non alia voluntas ſervari debet, quam ipſius teſtatoris. *Nov. 22. de nupt. cap. 2.* Voluntas autem teſtatoris ex ejus uſu & conſuetudine potiſſimum deprehenditur. Propterea Ulpianus in *l. ſi ſervus 50. §. ult. ff. de leg. 1. ante omnia ipſius patrisfamilias conſuetudo, deinde regionis, in qua verſatus eſt, exquirenda eſt*, aperte docet conſuetudinem patrisfam. conſuetudini regionis eſſe præferendam. Eamdem pariter anteponit in *l. nummis 75. ff. de leg. 3.* & in *l. hæredes palam §. 1. in fine ff. qui teſtam. fac.* In *l. pen. ff. de alim. leg. ante omnia inſpiciendum eſt, quæ defunctus ſolitus erat ei præſtare*. Plerumque etiam ſolius conſuetudinis patrisfamilias mentionem faciunt: regionis non item; ut in *d. l. penult.* in *l. ſi cui annuum 14. ff. de ann. leg.* in *l. ſervis urbanis 99. in princ. ff. de leg. 3.* in *l. fundi inſtrumento 25. ff. de fund. inſtr.* ubi præfertur non ſolum aliorum conſuetudini, ſed etiam ei, quod teſtator facere debuiſſet. Nec obſtat *l. legatis ſervis 65. §. ult. ff. de leg. 3.* ibi: *ex uſu cujuſque loci ſumendum eſt*. Nam ibi ſupponendum eſt deficere conſuetudinem patrisf. de qua vix poteſt liquere, cum agni ſimul cum ovibus paſcantur, & ſtabulentur. Quod ſi ex libris aut vicinis ſcripturis appareat; quas ovium numero teſtator habuerit, pro certo habeo, eas tantummodo legato contineri per text. in *l. prædii 91. §. Titio ff. de leg. 3. & l. ſervis urbanis 99. in princ. ff. eod.*

8 In contractibus multo aliter ſe res habet, quia cum hi conſtent voluntate conſenſuque utriuſque contrahentis *l. inter ſtipulantem 83. §. 1. ff. de V.O.* non poteſt obſervari unius tantummodo uſus & conſuetudo; quia hæc indicat quidem nobis ejus voluntatem, ſed ſola ejus voluntas non ſufficit ad contrahendum. Quamobrem Ulpianus in *l. ſemper in ſtipulationibus 34. ff. de reg. jur.* ait in contractibus nos ſequi debere id, quod actum eſt; videlicet id, de quo uterque convenerit: ſi non apparet, id quod in regione, in qua actum eſt, frequentatur. Conſuetudinis contrahentium nulla mentio, ſed ſi varius ſit uſus regionis, ad id quod minimum eſt, redigenda ſumma eſt. Confer hanc legem cum *l. nummis 75. ff. de leg. 3.* & perſpicue videbis expreſſam differentiam inter contractus & legata, cum utraque lex ſit ejuſdem Ulpiani ad Sabinum. Paulus etiam in *l. ſi prius 17. §. 1. ff. de aq. & aq. pluv. arc.* deficiente expreſſa conventione, ſequendam eſſe conſuetudinem communem ſtatuit. Idem in *l. 1. & in l. & in contraria 37. ff. de uſur.*

Enimvero hoc diſcrimen inter contra- 9
ctus et legata perſpicuum erit, ſi conferas *l. inter veſtem 33. ff. de aur. & arg. leg. cum l. ſi mihi & Titio 110. ff. de V. O.* In prima teſtator legaverat veſtem muliebrem: ipſe autem domi utebatur veſte quadam muliebri, hæc legato non continetur propter uſum teſtatoris, quo eximitur e numero veſtium muliebrium. In altera quidam ſtipulatus erat veſtem muliebrem: continetur etiam illa, qua promiſſor utebatur, ejuſque uſus nulla ratio habetur.

Excipitur mandatum, cui legem dat 10
ipſe, qui mandat, cum in gratiam ſolius mandantis contrahatur *§. 1. inſt. tit. de mand.* In hoc ſervatur uſus ipſius mandantis in *l. ſolutum 21. in fin. cum l. ſeq. ff. de pignor. act.* Excipitur etiam locatio fundi, vel domus; in qua, ſi non fuerit definita quantitas mercedis, præſumitur contracta pro mercede, qua ſolebat locari: non ex natura contractus, ſed quia tacite videtur inter contrahentes ita conveniſſe,

ut

ut ante fuſius expoſuimus. Cæterum in aliis omnibus, etiam in locatione, conſuetudo regionis obſervanda deficiente contraria conventione. *l. licet* 8. *l. excepto* 18. *& l. ſeq. C. de locato.*

CAPUT VII.

Ad Eamdem L.

SUMMARIUM.

1 *Ad interpretandam diſpoſitionem conſideranda eſt perſona teſtatoris, perſona legatarii, & res legata.*
2 *In perſona teſtatoris attenditur caritas & neceſſitudo erga hæredem, vel legatarium.*
3 *Ex ea legata pleniſſime interpretantur. Exponitur l. Aurelius* 28. §. *Titius ff. de liber. leg.*
4 *Teſtator quoad rem legatam magis diligit legatarium, quam hæredem.*
5 *In ſubſtitutione pupillari ſpectanda eſt affectio patris teſtatoris potius quam pupilli.*
6 *In ſubſtitutione pupillari quamvis pater diſponat de hæreditate tum ſua, tum pupilli, tamen unum eſt teſtamentum.*
7 *Neceſſitudo inter quoſcumque intercedens etiam inter affines ſpectatur ad interpretandam diſpoſitionem.*
8 *Explicatur l. cum alienam* 10. *C. de leg. & n.* 10.
9 *Pleniſſima interpretatio legati fit etiam ob amicitiam.*
11 *Teſtatoris facultates, ars, & miniſteria examinantur ad interpretandam diſpoſitionem.*

1 NOn ſolum conſuetudo patrisfamilias, deinde conſuetudo regionis eſt exquirenda, de quibus hactenus: ſed & mens patrisfamilias, & legatarii dignitas, vel caritas, & neceſſitudo: item earum, quæ præcedunt, vel quæ ſequuntur, ſummarum ſcripta ſunt ſpectanda. *l. ſi ſervus plurium* 50. §. *ult. ff. de leg.* 1. Igitur & perſona teſtatoris: & perſona legatarii: & res legata; tum etiam teſtamenti contextus, & rerum in eo diſpoſitarum accurate eſt expendendus, ut mentem teſtatoris aſſequamur.

2 In perſona teſtatoris potiſſimum caritas, & neceſſitudo erga hæredem vel legatarium eſt attendenda. Hac efficitur, ut excludantur etiam hæredes inſtituti, eiſque non inſtituti præponantur, ut in *l. cum avus* 102. *ff. de cond. & dem.* quam commendat, & amplificat Juſtinianus in *l. cum acutiſſimi* 30. *C. de fideicomm. & in l. generaliter C. de inſt. & ſubſtit.* ſed hoc tantummodo admittitur inter parentes & liberos conjectura pietatis, hoc eſt, eximiæ caritatis, quam habent parentes erga liberos, qua fit ut minus ſcriptum, quam dictum eſſe videatur *d. l. cum avus*, ne teſtator alienas ſucceſſiones propriis anteponere videatur *d. l. cum acutiſſimi in fin.*

Hac eadem affectione, & caritate fit, 3
ut pleniſſime legata interpretanda ſint. In *l. Aurelius* 28. §. *Titius teſtamento* 3. *ff. de liber. leg.* Titius filiis hæredibus inſtitutis ita locutus eſt: *Sejum patrem meum ab actione tutelæ liberatum eſſe volo.* Quæſitum fuit, an liberatus etiam a reddenda pecunia redacta ex venditionibus rerum pupillarium, aut ex nominibus exactis, quam in uſus ſuos converterat, aut nomine ſuo fœneraverat. Reſpondit Scævola, *eum, cujus notio eſt, æſtimaturum, præſumptio enim propter naturalem affectum facit omnia patri videri conceſſa, niſi aliud ſenſiſſe teſtatorem ab hæredibus approbetur.* In hoc reſponſo illud maxime notandum, quod in legati interpretatione ſpectatur caritas, & affectio teſtatoris erga legatarium, non erga hæredem, cujus hoc in reſponſo nulla ratio habetur. Etenim legatarius eſt pater teſtatoris; ejus filii ſunt hæredes: major autem ſolet eſſe affectio patris erga filium, quam erga patrem. Nihilominus affectio teſtatoris erga filios hæredes minime conſideratur, licet major ſit: ſed ſolummodo naturalis affectus filii erga patrem legatarium: licet natura minor ſit. Ratio evidens eſt; quia teſtator ad legandum movetur, et adducitur affectione erga legatarium, quem vult honorare *l. nec adjecit ff. pro ſocio.* non hæredis, quem gravat. Quamobrem num- 4
quam mihi arriſit opinio communis, quod teſtator præſumatur hæredem magis diligere, quam legatarium, et ideo cenſeatur quam minimum fieri poſſit hæredem gra-

vare voluiſſe. Magis diligit hæredem, quam legatarium: quoad hæreditatem? eſto. Magis diligit quoad rem legatam? falſiſſimum. Nam, ſi rem legatam avellit ab hæreditate, eamque adimit hæredi, et dat legatario, perſpicuum eſt, in re legata plus diligere legatarium, quam hæredem: imo affectionem teſtatoris in ſolum legatarium intendi, ut apparet ex laudata lege. Illud etiam poſſet in dubium venire, an etiam ſimpliciter, et generatim teſtator hæredem plus diligat, quam legatarium: nam hæreditatem plerumque relinquit quaſi debitum *l. & quia plerumque* 10. *ff. pro ſoc.* vel quia conſentaneum eſt, convenit, decet: legatum ſemper ob meritum, amicitiam, benevolentiam. Quorſum enim tot leges Furia teſtamentaria, Voconia, Falcidia: niſi ut coercerent licentiam teſtatorum totam, aut fere totam hæreditatem legatis abſorbentium? *princ. tit. inſt. de leg. Falcid.* Profecto illi magis diligebant legatarios quam hæredes. Neque enim dici poteſt inſcienter id feciſſe, argument. *l. in fraudem* 10. *ff. qui & a quib. man.* cum lex Voconia lata fuerit, ut occurreret fraudibus eorum, qui legem Furiam legatorum multiplicatione fruſtrabantur; et cum ſimiliter Voconiam etiam eluderent, ferenda fuit lex Falcidia, quæ omnes fraudes amputavit. Leges autem, quibus nituntur, hanc majorem affectionem erga hæredem, quam erga legatarium non probant. Sed hic locus non eſt, hanc opinionem accuratius examinandi.

5 Confutanda potius eſt alia ineptiſſima plurium DD. opinio, quod in ſubſtitutione pupillari ſpectanda ſit affectio pupilli, non patris teſtantis. Nituntur autem ea inſulſa ratione, quod pupillaris ſubſtitutus pupillo ſuccedit, non patri *l. ſed ſi plures* 10. §. *ad ſubſtitutos ff. de vulg. & pup.* et ſubſtitutio pupillaris eſt teſtamentum pupilli *l. Papinianus* 8. §. *ſed nec impuberis* 5. *ff. de inoff. teſtam. l.* 1. §. 1. *ff. ſi cui plus quam per leg. Falc.* Eſt quidem teſtamentum filii, ſed a patre factum *d. l. Papinianus* §. 5. et ſola patris voluntate nititur; nullamque in partem filii voluntas requiritur: tum quia hac in re nullum habet animi judicium §. *præterea inſt. tit. quib. non eſt permiſ. fac. teſt.* tum maxime, quia facultas libera faciendi teſtamentum pro pupillo patri data eſt a lege, quia ipſe pupillus teſtamentum facere non poteſt. *princ. tit. inſt. de pupill. ſubſt. l.* 2. *in princ. ff. de vulg. & pupill.* adeoque etiam eo ignorante & invito poteſt ſubſtituere, quemcumque voluerit. Propterea etiam poſthumis, qui nec velle, nec conſentire poſſunt, recte ſubſtituitur *d. l.* 2. *in princ.* §. *non ſolum* 4. *in fin. inſt. de pub. ſubſt.* Imo prudenter fecerit pater, ſi hanc ſubſtitutionem occultaverit ita, ut nemo poſſit ejus notitiam habere, ut conſulit *Juſtin. in* §. *ſin autem* 3. *inſt. eod.* Exploratiſſimum igitur eſt, ſola patris voluntate conſtare ſubſtitutionem pupillarem, atque in eam nihil omnino concurrere filii voluntatem. Spectanda eſt igitur ſola patris voluntas. Si ejus voluntas ſpectanda eſt, ſequitur, ſpectandam pariter eſſe ejus affectionem: affectio enim ſpectatur ad explorandam voluntatem teſtantis, ut quæ antea diximus, & quæ poſt dicemus, oſtendunt.

Amplius addo: & illud omnino verum 6
non eſſe, duplex eſſe teſtamentum, alterum patris, alterum filii. Equidem duæ ſunt hæreditates, patris, & filii, de quibus pater diſponit in ſuo teſtamento: de ſua ex legibus XII. tab. de filii moribus *l.* 2. *ff. de vulg.* Reſpectu duarum hæreditatum dicitur aliquando duplex teſtamentum. Cæterum vere unicum eſt. Juſtin. in §. *igitur inſt. de pupill.* recte dixit: *quodammodo ſunt duo teſtamenta tamquam ſi &c.* Verba *quodammodo & tamquam ſi* clare demonſtrant vere, ac proprie ita non eſſe. Subdit: *aut certe unum teſtamentum eſt duarum cauſarum, id eſt, duarum hæreditatum*. Id certe eſt, id vere eſt. Ulpianus in *l.* 2. §. *prius ff. de vulg. conſtat enim unum eſſe teſtamentum, licet duæ ſint hæreditates*. In *l. paterfamilias* 28.

28. *ff. de reb. auctor. jud. me illud maxime movet, quod præceptoribus tuis placet unum eſſe teſtamentum*. Merito Javoleni præceptoribus placuit, unum eſſe teſtamentum, cujus pars eſt, pupillaris ſubſtitutio §. *liberis* 5. *inſt. eod. Teſtamentum eſt juſta ſententia de eo quod quis poſt mortem ſuam fieri velit*. *l.* 1. *ff. de teſtam.* Hic eſt unicus teſtator pater, unica ejus ſententia de eo, quod poſt mortem ſuam fieri vult, ergo unicum etiam teſtamentum. Propterea unius tantum teſtamenti in eo ſolemnitates adhibentur, & ſeptem teſtium ſigna ſufficiunt *l. patris & filii* 20. *ff. de vulg. & pup. ſubſt.* & una ſolum Falcidia ſervatur *l. in ratione* 11. §. *quod vulgo ff. ad leg. Falc. l.* 1. §. 1. *ff. ſi cui plus*. & legatarii tum patris tum filii conjuncti ſunt *l. plane* 34. §. *ſed ſi in pupillari* 10. *ff. de leg.* 1. & qui repudiat hæreditatem patris excluditur ab hæreditate filii *l. ſed ſi plures* 10. §. *idemque ff. de vulg.* & ſi non valeat teſtamentum patris, aut rumpatur, aut irritum fiat, nec filii valere poſſit §. *liberis in fin. inſt. eod. l. ſi quis eum* 16. §. 1. *ff. eod. l.* 2. §. 1. *eod.* & pater non poteſt filio ſubſtituere, niſi & ſibi hæredem inſtituat, quia ſine hæredis inſtitutione nihil in teſtamentum ſcriptum valet *l.* 1. *in fin. l.* 2. §. *prius ff. eod.* Hæc ideo, quia unum eſt teſtamentum *d. l.* 2. §. *prius verſ. conſtat enim.* & ſubſtitutio pupillaris non eſt teſtamentum per ſe diſtinctum a teſtamento patris; ſed pars eſt paterni teſtamenti *d.* §. *liberis* 5. *& l. penult. ff. teſt. quem. aper.* His conſequens eſt, ſolam voluntatem patris, qui auctor eſt, & conditor teſtamenti, eſſe ſpectandam, ejuſdem patris affectum, caritatem, neceſſitudinem prælucere. Quocirca arbitror, tenebras offundere perſpicuæ veritati eos, qui contra ſentiunt: et in ea quæſtione, an præferatur frater utrimque conjunctus pupillo, ei, qui ex uno tantum latere conjunctus ſit, ex pupillari ſubſtitutione, in qua pater habens plures filios ex duplici matrimonio omnes hæredes inſtituit, & invicem ſubſtituit; certiſſimum eſſe, omnes æque ſuccedere, quia omnes eadem caritate ac neceſſitate conjuncti ſunt patri pupillariter ſubſtituenti: licet pupillus magis diligere præſumatur utrimque conjunctum, cum quo major intercedit neceſſitudo. Sed reliqua jam proſequamur.

7 Non ſolum neceſſitudo, quæ inter parentes & liberos intercedit, facem præfert interpretationi teſtamentariæ diſpoſitionis, ſed in univerſum inter quoſcumque alios, etiam inter affines. *l. prædia* 27. §. *idem quæſiit* §. 2. *ff. de inſt. vel inſtr. leg.* Ibi: *cum pleniſſima teſtatoris erga affinem voluntas ex eo quoque manifeſtetur*. Et quamvis major ſit cum uxore, quam cum concubina neceſſitudo: tamen eadem interpretatio, quæ in legato uxori relicto admittitur; eadem & in legato facto concubinæ. Exemplum hujuſmodi legati proponitur in *l. qui concubinam* 29. *in princ. ff. de leg.* 3. ubi reprobatur opinio Caſcellii et Trebatii conſtituentium differentiam inter uxorem et concubinam, et ſequentium jus uxorium potius quam verborum intelligentiam.

8 Aliud exemplum habemus in *l. cum alienam* 10. *C. de legat.* Quavis res aliena legari poſſit §. *non ſolum* 4. *inſtit. tit. de legat. l. cum ſervus* 39. §. *conſtat.* 7. *ff. de leg.* 1. tamen ſi teſtator ignorabat, rem alienam eſſe, ſuamque eſſe credebat, non tenentur hæredes eam redimere, et præſtare legatario ipſam rem, aut ejus æſtimationem: quia ſi teſtator ſciviſſet rem eſſe alienam, fortaſſe non legaſſet; & ita D. Pius reſcripſit. Idcirco deficiente teſtatoris voluntate, non valet legatum, niſi legatarius probet, aut nihilominus eum legaturum fuiſſe, aut ſciviſſe rem alienam, *d.* §. 4. *in fin. l. unum ex familia* 67. §. *ſi rem* 8. *ff. de leg.* 2. *l. fideicommiſſa* 11. §. *ſi ſervo* 16. *ff. de leg.* 3. *l. Sticho* 36. *ff. de uſufr. leg.* Verum ſi proximæ perſonæ, vel uxori, vel alii ſumma neceſſitudine & affectione conjuncto legaverit, valet legatum, ſive ſciverit, ſive ignoraverit, rem alienam eſſe, quia nihilominus legaturus fuiſſe præſumitur. Ita reſcripſit

Im-

Imperator Alexander in *l. cum alienam* 10. *C. de legat.* in qua notanda ſunt illa verba: *vel alii tali perſonæ*, quæ complectuntur etiam amicitia, & familiaritate conjunctos. Quemadmodum J. C. utuntur verbo *neceſſitudinis*, ut in *l. ſervus* 50. *in fin. de leg.* 1. & alibi. Verbum autem *neceſſitudinis* non ſolum ad cognationem, vel affinitatem refertur, ſed etiam ad merita, ad amicitiam, & his ſimilia. *l.* 1. §. *quin imo ff. de ſuſp. tut.* Corn. Fronto *de diff. voc. Neceſſitudo vel ſanguinis, vel meritorum cum præceptoribus, cum amicis.* Cic. *de Amicit. In amicitiæ conjunctioniſque neceſſitudine ſuperiores ſe æquare cum inferioribus debent*; *& lib.* 13. *Ep.* 14. *L. Titio Strabone Equite Romano* &c. *familiariſſime utor. Omnia mihi cum eo intercedunt jura ſummæ neceſſitudinis*; *& Epiſt.* 17. *Maximum autem mihi vinculum cum eo eſt, quaſi ſanctioris cujuſdam neceſſitudinis, quod eſt Attici noſtri familiariſſimus*; & *Epiſt.* 19. *Cum Lyſone Patrenſi eſt mihi quidem hoſpitium vetus, quam ego neceſſitudinem ſancte colendam puto*; & paſſim Cicero.

9 Firmiſſima igitur fieri debet interpretatio non ſolum ob ſanguinis conjunctionem, ſed etiam amicitiæ. Scite Cicero *de Amicit. cap.* 7. *paulo poſt princ.* ait amicum eſſe tamquam exemplar amici, & frater dicitur, qui fraterna caritate diligitur in *l. nemo* 5?. §. 1. *ff. de hæred. inſt. Eccleſiaſtic.* 6. 11. *Amicus, ſi permanſerit fixus, erit tibi coæqualis*; & *Proverb.* 18. 24. *Vir amabilis ad ſocietatem magis amicus erit, quam frater.*

10 Revertor ad reſcriptum Alexandri. Contrarium reſpondit Scævola in *d. l. Sticho* §. *ult. ff. de uſufr. leg.* ſed Scævola reſpondit ſecundum reſcriptum D. Pii, quod nuper emanaverat ex ſententia Neratii J.C. ut indicat Papinianus in *l. unum ex familia d.* §. *ſi rem.* non vero ſecundum reſcriptum Alexandri, ſecundum quod reſpondere non poterat, quia nondum editum erat, cum ipſe tanto ante floruerit, nempe ſub Marco Antonino, qui eo præcipue uſus eſt in jure conſtituendo, ut refert Julius Capitolinus in ejus vita. Quod enim reſpondent DD. quod ceſſaverit titulus ſpecialis, ex quo teſtator credebat rem ad ſe pertinere, ideoque non valere legatum, licet conjunctæ perſonæ, id eſt, nepotibus relictum: id eſt, plane commentitium, nullo jure, nulla ratione ſuffultum. Imo contra jus: contra rationem: contra factum ipſum fictum & excogitatum. Contra jus; quia repugnat Alexandri reſcriptum in *l. cum alienam* 10. *C. de legat.* quod generale eſt: *l.* 1. *ff. de leg. præſt.* Contra rationem; quia ratio, cur valeat legatum rei alienæ, etiam ab ignorante relictum conjunctæ perſonæ, ea eſt, quia caritas & neceſſitudo nos cogit præſumere teſtatorem eam rem legaturum, etiamſi ſciviſſet, eam eſſe alienam. Hæc ratio generalis eſt, & non minus valet in hoc legato, quam in omnibus aliis. Quid enim refert, quod crediderit rem, quam legabat, ſuam eſſe ex aliquo titulo ſpeciali, qui fuerit extinctus: an ex titulo, quo non fuerit translatum dominium; veluti, ſi empta fuiſſet a non domino, qui dominus habebatur? Quid hæc ad neceſſitudinem, & affectionem teſtatoris erga legatarium? Contra factum ipſum a Scævola propoſitum; proponit enim Scævola Stichum legaſſe nepotibus proprietatem, quam numquam habuit, cum ipſi a patrono legatus eſſet ſolus uſusfructus: proprietas autem legata erat Lucio Titio. Fortaſſe credidit Stichus per mortem Lucii Titii proprietatem reverſam ad uſumfructum, ſeque plenam proprietatem habere; ideoque eam nepotibus ſuis legavit; ſed juris errore lapſus id credidit. Quocirca ſi ulla eſſet pugnantium legum diſtinctio, ſatius eſſet diſtinguere inter errantem in jure, & errantem in facto: ita ut ille, ſicut ignorat rem ſuam eſſe, ita ignoret ſe poſſe hæredem onerare: ac propterea non habeat animum onerandi hæredis. Cæterum Scævola, cujus ætate non valebat etiam legatum conjunctæ perſonæ datum, non poterat hac ratione moveri: movetur autem ea ratione,

quæ

Digitized by Google

quæ tunc communis erat omnibus legatis; videlicet, quod legaverit potius, quia rem ſuam eſſe credebat, quam quod hæredem vellet onerare, non legaturus, ſi ſciſſet rem alienam eſſe *d.* §. *non ſolum*, & aliis ſupra allegatis.

11 Præter conjunctionem, & affectionem in perſonam teſtatoris, examinandæ ſunt etiam ejus facultates, & ars, & miniſterium *l quæſitum* 12. §. *idem reſpondit* 43. *in fin. verſ. ſed & ipſe Papinianus ff. de fund. inſtr. vel inſt. l. cum alimento* 21. *in princ. ff. de alim. leg. cum de lanionis* 18. §. 1. *ff. de inſtr. l. filiusf.* 7. §. *nonnumquam ff. de donar. l. quidam* 30. *ff. de leg.* 2. *l. ſi filiæ* 43. *ff. de leg.* 3.

CAPUT VIII.

Ad Eamdem L.

SUMMARIUM.

1 *Dignitas legatarii conſideranda. Exempla & n.* 2.
3 *Item qualitas & conditio perſonæ. Exempla & n.* 4.
5 *Conditio Servilis variat interpretationem. Exempla.*
6 *Conciliatur L quidem ita* 25. *in princ. ff. ad Sēl. Trebell. cum l.* 3. §. *idem dicendum ff. de adim. leg. & n.* 7. 8. 9. 10.
11 *Officium ſive artificium, ac miniſterium aliquando variat interpretationem. Exempla.*

SEquitur perſona legatarii, quæ ad rectam legati interpretationem plurimum valet. In ea conſideranda eſt, tum dignitas: tum qualitas & conditio: tum officium ac miniſterium.

1 De dignitate Pomponius in *l. ſi ſervus* 50. §. *ult. ff. de leg.* 1. Ibi: *& legatarii dignitas, vel caritas, & neceſſitudo*. Dignitatem quodammodo præponit neceſſitudini. Agit de nummis legatis quales legati videantur. Finge, legati ſunt decem, aut viginti nummi Senatori, Prætori, Conſuli, vel homini nobili opulento & copioſo: veriſimile non eſt, teſtatorem voluiſſe legare decem aut viginti nummos ſeſtertios. Nummi quidem proprie & in ſpecie dicuntur ſeſtertii & ita a veteribus hoc nomen uſurpatur. Sed ſeſtertius duos aſſes cum dimidio valebat, & quaſi pro nihilo habebatur, & pretio opponitur in *l. ſi quis ante* 10. *in fin. ff. de acquir. vel. am. poſſ.* & emptio ac locatio uno nummo nullæ ſunt quaſi nullo pretio interveniente, *l. ſi quis conduxerit* 46. *ff. locat. d. l.* 10. *in fin.* Cic. *pro Rabir. Ecquis eſt ex tanto populo, qui bona Rabirii Poſthumi nummo ſeſtertio ſibi addici velit?* rurſus: *Tua bona, Poſthume, nummo ſeſtertio a me addicuntur?* Celebre eſt factum eorum, qui libitinam exercebant apud Valerium Max. *lib.* 5. *c.* 2. §. 10. Abhorret igitur a vero, teſtatorem tam tenui ſumma hominem perſpicuum, aut amicum bene meritum remunerari voluiſſe. Si legatum fuiſſet relictum inopi ac plebejo, debentur ei tot nummi ſeſtertii, qui ſunt nummi exiguiores *l. nummis* 75. *ff. de leg.* 3. Homini fortunæ mediocris nummi argentei: illuſtri vero ac præclaro nummi aurei, quorum ſinguli centum ſeſtertios valebant. Sed hæc judex cognoſcet, & æſtimabit.

Aliud exemplum in dote legata filiæ arbitratu tutorum in *l. ſi filiæ* 43. *ff. de* 2
leg. 3. *Labeo quærit, quemadmodum appareret, quantam dotem cujuſque filiæ boni viri arbitratu conſtitui oportet. Ait id non eſſe difficile ex dignitate, facultatibus, ex numero liberorum teſtamentum facientis æſtimare*. Quo dignior pater eſt, eo dignior filia: quo locupletior pater, eo locupletior filia: facultates ex numero liberorum æſtimantur. Hæc omnia in conſtituenda dote ſunt examinanda; ſicut etiam in decernendis alimentis *l. cum alimenta* 22. *in princ. ff. de alim. leg.* Sed hæc obvia ſunt omnibus. Illud ſingulare eſt, quod de annuo legato tradit Marcianus in *l. cum quidam* 23. *ff. de an. leg. Cum quidam decurionibus diviſiones dari voluerit die natalis ſui; Divi Severus, & Antoninus reſcripſerunt non eſſe veriſimile teſtatorem de uno anno ſenſiſſe: ſed de perpetuo legato*.

Sequitur qualitas et conditio perſonæ. 3
Primum autem a legato excluduntur perſonæ odioſæ teſtatori: neque enim veriſimile eſt, teſtatorem honorare voluiſſe, et beneficio afficere eum, quocum ſimultates

tates gerit. Itaque Scævola in *l. Lucius Titius* 88. §. *Lucius Titius* 11. *ff. de legat.* 2. cum patronus libertos ſuos Damam & Pamphilum, quos domi alebat, biennio ante mortem de domo dimiſiſſet, et cibaria præſtare deſiiſſet: quamvis teſtamento omnibus libertis ſuis, ſive quos teſtamento manumiſit, ſive quos ante habuit, alimenta reliquiſſet: reſpondit Damæ et Pamphilo alimenta non deberi: niſi *manifeſte docerent, eo animo circa ſe patronum, cum teſtamentum faceret, eſſe cœpiſſe, ut his quoque legatum dari vellet*. Obſervandum eſt, eos legato non comprehendi, quamvis teſtator omnibus reliquerit, tam in vita, quam in teſtamento manumiſſis. Merito. Nam propter inimicitias graves poſtea exortas inter teſtatorem, et legatarium videtur ademptum legatum; niſi iterum in amicitiam redierunt, et pœnituit teſtatorem prioris offenſæ *l.* 3. §. *ult. & l. ſeq. ff. de adim. leg.* Hic autem Scævola non requirit graviſſimas inimicitias, quemadmodum Ulpianus in *d. l.* 3. tum quia agitur de libertis, a quibus debetur patrono reverentia; adeoque etiam levis injuria, ſi quomodocumque patrono ſit inofficioſus, graviter vindicetur *l.* 1. *ff. de jure patron. l. pen. & ult. ff. de in jus voc.* tum quia ipſe patronus judicavit eos libertos indignos alimentis, cum eos domo expulit, et deſiit alimenta præſtare.

4 Eſt aliud non diſſimile in *l. cum filiofamilias* 50. *ff. de leg.* 3. Mulier a marito diverterat ſuſpectam habens mariti vitam. Legavit filio ſuo impuberi, *cum is in tutelam ſuam perveniſſet*. Hæc verba in legato dato impuberi ſolent ſignificare tempus pubertatis *d. l. in princ.* Hoc autem caſu referuntur ad liberationem a patria poteſtate, quaſi dixerit: *cum in ſuam tutelam & poteſtatem venerit*. Neque enim veriſimile eſt teſtatricem, quæ ſuſpectam habebat mariti vitam, ac proinde ab eo diverterat, voluiſſe legatum ipſi acquiri, ut ipſum diſperderet. Porro etiam in genere diverſa ætas diverſam inducit eorum verborum ſignificationem, variatque conditionem. Etenim impuberi adjecta comprehendit tempus pupillaris ætatis: puberi minoris ætatis: majori viginti-quinque annis liberationem a patria poteſtate: furioſo & prodigo liberationem a poteſtate curatoris. Hæc in *d. l. in princ.* & in *quatuor* §§. *ſeqq.* & de ſimilibus formulis uſque ad finem legis.

5 Conditio quoque ſervilis aliquando variat interpretationem, ut in *l. quibus diebus* 40. §. *dominus ff. de cond. & dem. Dominus ſervo aureos quinque ſic legaverat: hæres meus Sticho ſervo meo, quem teſtamento liberum eſſe juſſi, aureos quinque, quos in tabulis debeo, dato: nihil ſervo legatum eſſe Namuſa Servium reſpondiſſe ſcribit, quia dominus ſervo nihil debere potuiſſet: ego puto ſecundum mentem teſtatoris naturale magis, quam civile debitum ſpectandum eſſe*. Recte ſane, cum agitur de obligatione ſervi, ſemper naturalis, non civilis obligatio, cujus capaces non ſunt, intelligi debet. Poterat & alia ratione Servii opinionem confutare. Nam falſa demonſtratio legatum non vitiat *l. falſa* 33. *ff. de cond. & dem.* & ſi quis legaverit Titio decem, quæ ipſi debet, legatum valet, etiamſi ei nihil debeat. *l. ſi ſic legatum* 75. §. 1. *ff. de leg.* 1. Mirum igitur eſt, Servium eo modo reſpondiſſe. Putavit fortaſſe Servius, obligationem naturalem ſervi nullam eſſe: nullam ejus habendam eſſe rationem: ac propterea verba illa: *quos in tabulis debeo*, demonſtrare rem, quæ non eſt: & idcirco vitiare legatum, quemadmodum nullum eſt legatum, ſi legavero decem, quæ in arca habeo, cum nihil in arca habeam *l.* 1. §. *ſed et ſi dotem* 7. *ff. de dot. prel. l. ſi ſervus* 108. §. *qui quinque* 10. *ff. de leg.* 1.

6 Supereſt Juliani reſponſum in *l. quidam ita* 25. *in princ. ff. ad SC. Trebell.* Titius habens filium impuberem, filio exhæredato Cajum hæredem ſcripſerat, eumque rogaverat, ut quicquid ad eum ex ſua hæreditate perveniſſet, filio prima quaque die, aut ſi prius quid ei accidiſſet, matri ejus daret, redderet. Quæſitum fuit, an cum puer deceſſiſſet ante aditam a Cajo hæreditatem, matri fideicommiſſum deberetur. Diſtinguit Julianus: ſi deceſſerit antequam dies fideicommiſſi cederet,

illud

Digitized by Google

illud ad matrem fuiſſe translatum: ſi poſtea , ad hæredem pueri pertinere . Subdit deinceps : *ſed an ea voluntas fuit patrisfamilias , ut ſi ante reſtitutum fideicommiſſum puer deceſſiſſet, matri potius, quam heredibus præſtaretur , prætor æſtimabit ex perſona matris , & ex perſona hæredis pueri* . Subjicit Marcellus : *Sed voluntati teſtatoris congruum eſt , quandocumque puer deceſſerit : ſive antequam dies fideicommiſſi cedit , ſive poſtea , ad matrem transferri fideicommiſſum* ; *ſi non jam puer hoc acceperit, eoque jure utimur*. Nimirum Marcellus conſiderata perſona filii & perſona matris , quæ erat uxor teſtatoris , verba illa : *ſi prius quid ei acciderit* : intelligenda eſſe putat : ſi mortuus fuerit , antequam acceperit fideicommiſſum. Non ea refert ad diei ceſſionem , ſed ad reſtitutionem. Contra Marcellum tamen ſcripſit Ulpianus in *l.* 3. §. *idem dicendum ff. de adim. leg. de fideicommiſſa hæreditate puero data* : *aut ſi ante reſtitutam deceſſiſſet , matri ejus relicta* : *ſi puer ante diem legati cedentem deceſſiſſet , matri debeatur* : *ſi poſtea ad pupilli hæredes fideicommiſſum transmittatur* : *utpote re ipſa mora ſubſecuta* . Eadem omnino ſpecies utrobique proponitur : niſi quod Julianus ponit generaliter : *Si prius quid ei acciderit* , quod poteſt intelligi tam de ceſſione diei , quam de reſtitutione fideicommiſſi : Ulpianus vero expreſſe : *ſi ante reſtitutam deceſſiſſet* : quod de diei ceſſione non poteſt intelligi . Nihilominus ait , quod ſi poſt diei ceſſionem puer deceſſit , etiamſi non fuerit ei reſtituta hæreditas , eam tranſmittit ad hæredes : hoc ideo , quia hæres, qui ſtatim die cedente puero non reſtituit , in mora eſt , quæ puero nocere non debet , & perinde habetur , ac ſi fuiſſet reſtituta . Pupillis enim & minoribus re ipſa mora fit etiam ſine ulla interpellatione *l. cum vero* 26. §. 1. *verſ. certe minoribus ff. de fideicom. libert.* Atque id favore ætatis *l. curabit* 5. *C. de act. empt.* Conſtat igitur ea , quæ tradit in hac lege Ulpianus , contraria eſſe iis , quæ ad Julianum ante notaverat Marcellus in *l. quidam ita* 25.

Commentitia ſunt , quæ veteres ad con- 7
ciliandas has leges excogitarunt. Commentitium eſt , quod fingunt in una agi de fideicommiſſa hæreditate : in altera de legato particulari . In utraque enim agitur de hæreditate . Nihil apertius . In *l. quidam* 25. *quicquid ex hæreditate mea ad te pervenerit* . In §. *idem dicendum. Idem dicendum eſt , etſi fideicommiſſa hæreditate puero data*. Impoſuerunt noſtris illa verba *ſi puer ante diem legati cedentem deceſſerit* , non animadvertentibus , quod abſurdum eſt exiſtimare , Ulpianum propoſuiſſe quæſtionem de fideicommiſſa hæreditate , & de legato decidiſſe ; niſi eadem ſit utriuſque ratio , eadem deciſio . Fatuus eſt , ſi de alia re agit , de alia decidit longe diverſa . Sed longe aliter ſe res habet . In principio legis agit de legato ; ſubdit in §. 1. *idem dicendum etſi fideicommiſſa hæreditas puero data* . Æquiparat igitur omnino fideicommiſſam hæreditatem legato , & ſtatuit eamdem eſſe utriuſque deciſionem : & in utroque eodem modo diſtinguit , utiturque eadem formula , iiſdemque verbis : *ſi ante diem legati cedentem deceſſerit* : qua utitur etiam Julianus in laudata *l. quidam ita* . Et quamvis Julianus nominet *fideicommiſſum*, Ulpianus autem legatum ; id nihil variat quia certum eſt , appellatione legati fideicommiſſum contineri *l. & fideicommiſſum* 87. *ff. de leg.* 3. & Juriſconſultos his vocibus uti promiſcue , præſertim , cum agunt de diei ceſſione : quia eodem modo cedit in legatis , & in fideicommiſſis tam particularibus , quam univerſalibus . Nam et in his dies cedere dicitur , ut in noſtra *l. quidam ita* , & in *l. ſi in perſonam* 21. *C. de fideicom.* Nec uſquam hac in re differre dicuntur legata a fideicommiſſis , ſive particularibus , ſive univerſalibus : qua de cauſa in toto titulo *ff. qu. di. legat. vel fideicommiſſ. cedat.* fere ſemper legata nominantur ; vix umquam fideicommiſſa; legatorum enim nomine etiam fideicom-

miſſa comprehendunt, et quod de uno dicitur, de omnibus dictum eſſe intelligendum eſt. Amplius, verbum legandi ſui natura, et primæva origine refertur etiam ad hæreditates, *l. verbis legis* 120. *ff. de V. S. Verbis legis duodecim tabularum, his: uti legavit ſuæ rei, ita jus eſto: latiſſima poteſtas tribui videtur, & hæredis inſtituendi, & legata, & libertates dandi*. Scite Liv. *lib.* 1. de Albanorum rege: *Numitori, qui ſtirpis maximus erat regnum vetuſtum Sylviæ gentis legat*. Apud noſtros etiam et portio hæreditatis legari poteſt. Ulpian. in *l. mulier* 22. §. *ult. ff. ad SC. Trebell. legari enim poſſe etiam portionem hæreditatis placet nobis*, et pars bonorum. Paulus in *l. ſi quis bonorum* 23. *ff. de leg.* 1. *Si quis bonorum partem legaverit, ut hodie fit l. non amplius* 26. §. 1. *ff. eod. l. dum autem* 9. *ff. de leg.* 1.

8 Commentitium etiam id, quod protulerunt de verbis directis ad hæredem, vel ad legatarium, et quod inter ea magnum ſit diſcrimen, quoad moram inducendam. Hæc enim verane, an falſa ſint, modo non diſputo: hoc tantum dico nihil ad rem noſtram attinere. Primum quia in utraque lege agitur de fideicommiſſo relicto puero, cujus favore mora re ipſa ſubſequitur ceſſionem diei, ut paulo ante probavimus ex *l. cum vero* 26. *ff. de fideicom. libert.* & aperte Ulpianus in noſtra *l.* 3. *utpote re ipſa mora ſubſecuta*. In utraque igitur lege ſtatim mora committitur. Præterea falſum eſt etiam, quod *in d. l.* 3. verba non ſint directa ad hæredem, ſed ad legatarium. Etenim in ſpecie propoſita in antecedente paragrapho verba manifeſte diriguntur ad hæredem, continuat autem orationem in hoc paragrapho per hæc verba: *idem dicendum eſt*: ergo ſimilem ab eo fingi poſitionem exiſtimandum eſt. Si diverſum aut contrarium jus eſſet, cum teſtator verba dirigit ad hæredem, ac cum ea dirigit ad legatarium, et ex hoc penderet hujus controverſiæ deciſio, debuiſſet id omnino admonere Ulpianus, aut ſaltem indicare, mutata poſitione; non in errorem nos inducere, eadem poſitione continuata. Sed quorſum adverſus illos tam ſubtiliter diſputamus? Liquet, quo in errore verſentur. Non animadverterunt, nullam inter veteres eſſe diſcrepantiam, quoad quæſtionem juris; ſed ſolum quoad facti quæſtionem, nempe voluntatis. Quoad quæſtionem juris optime convenit inter Ulpianum et Julianum: uterque idem ſentit diſtinguendum eſſe, an puer deceſſerit ante diem legati vel fideicommiſſi cedentem; an vero poſtea: uterque idem ſtatuit tum cum antea, tum cum poſtea deceſſit. Non diſſentiunt igitur, quoad quæſtionem juris. Julianus, juris quæſtione deciſa, tranſit ad quæſtionem voluntatis, et in dubium revocat, an ea mens fuerit teſtatoris, ut, ſi ante reſtitutam hæreditatem puer deceſſiſſet, matri potius, quam hæredibus præſtaretur, et ait, prætorem æſtimaturum *ex perſona matris, & ex perſona hæredis pueri*. Recte. Nam *quæſtio voluntatis defuncti in æſtimatione judicis eſt, l. voluntatis* 7. *C. de fideic.* Marcellus autem in notis non reprobat quidem juris definitionem, ſed non admittit voluntatis quæſtionem: et putat voluntati teſtatoris congruum eſſe, transferri in matrem fideicommiſſum, quandocumque puer deceſſerit, ſi ante mortem illud non acceperit: Controverſia igitur eſt inter eos non de jure, ſed de voluntate teſtatoris.

Doctiſſimus Cujacius pro certo habet 9
locum Ulpiani in *d.* §. *idem dicendum* debere ſuppleri ſecundum notas Marcelli, quemadmodum ſuppletur reſponſum Juliani in *d. l. quidam ita*, quo facto ſublata eſt omnis controverſia. Verumtamen vereor, ut ſit conſentaneum Ulpiani ſententiæ. Hoc enim dato ſequitur Ulpianum contra jus jamdiu receptum reſpondiſſe: quoniam Marcellus ſcripſit multo ante Ulpianum, et ait: *eoque jure utimur*. Teſtatur igitur, uſu receptum fuiſſe, ut fideicommiſſum ad matrem transferretur, etiamſi puer deceſſiſſet poſtquam dies fideicommiſſi ceſſiſſet. Contra Ulpia-

nus

Digitized by Google

nus ait ad matrem non transferri, ſi puer decedat, poſtquam dies legati ceſſerit. Definit igitur contra jus, quod uſu receptum erat: & falſa nos docet.

10 Ego, ut dicam quod ſentio, puto ſpeciem propoſitam ab Ulpiano, diverſam eſſe ab ea, quam proponit Julianus; & in hoc diſcrepare, quod Julianus agit de puero filio teſtatoris, ut clare exprimitur in teſtamento: Ulpianus autem de puero generaliter; Ibi: *de fideicommiſſa hæreditate puero data*. Ante agit de legato relicto cuicumque, nempe Titio: inde ſubjicit: *idem dicendum de fideicommiſſa hæreditate puero data*. Eadem prope in utroque paragrapho theſis: eædem omnino deciſio: nihil igitur cauſæ eſt, cur dubitare debeamus, hic de quocumque puero agi, ſicut ibi agitur de quocumque homine. Quo fixo ac conſtituto; non poterat æſtimari ex perſona matris, & ex perſona hæredis pueri, an teſtator voluerit fideicommiſſum ad matrem transferri quandocumque mortuo puero ante reſtitutum fideicommiſſum. Non ex perſona matris, quia non ponitur uxor teſtatoris. Non ex perſona pueri, quia non ponitur filius teſtatoris: Nihil igitur in hoc §. habetur contra Julianum: multo minus contra Marcellum, quia uſu receptum ait, in matrem transferri fideicommiſſum in ſpecie propoſita a Juliano; videlicet cum filio relictum eſt fideicommiſſum, non cum extraneo: tunc enim præſumitur pater ſecundum commune votum, piamque omnium voluntatem prætuliſſe matrem extraneis *l. nam etſi* 15. *in principio ff. de inoff. teſt.* Hæc igitur quæſtio voluntatis ad Ulpianum non attinebat propoſita theſi generali pueri cujuslibet: quam ideo proponit de puero, quia in eo mora re ipſa committitur.

11 Supereſt, ut de officio ſeu artificio, ac miniſterio dicamus, quod pariter aliquando variat interpretationem. Exemplum proponit J. C. in *l. plenum* 12. §. *equitii* 4. *ff. de uſur. & habit.* ſi cui legatus ſit uſus equitii, non poterit is uti Circenſibus, quia quaſi locare eos videtur ſed ſi forte ſit auriga, & teſtator, ſciens hujus eſſe inſtituti & vitæ reliquit, videtur etiam de hoc uſu ſenſiſſe. Hac de re veteres interpretes ridicula prodiderunt ad *l. ſed etſi ſuſceperit* 52. §. 1. *ff. de judic.* & in *l. Titia Sejo* 87. *ff. de leg.* 2. in quibus agitur de legato teſſeræ frumentariæ. Exiſtimantes enim teſſeram fuiſſe menſuram frumenti, quærunt, an cenſeatur legata ipſa menſura, an frumentum, quod capit: & diſtinguunt inter diverſas perſonas, & officia legatariorum. Si legata fuerit teſſera venditori frumenti, intelligitur legata menſura, qua poſſit admetiri frumentum, quod vendit: ſi pauperi, intelligitur legatum frumentum. Diſtinguunt etiam inter modos legandi: legata teſſera frumentaria, ipſum corpus menſuræ legatum videtur: legata teſſera frumenti, ipſum frumentum. Et quia hoc genere menſuræ ſolum Romæ utebantur, ideo Romæ petenda erat, Romæ præſtanda *d. l. ſed ſi ſuſceperit*. Sunt hæc, & alia, quæ fingunt, abſurdiſſima, ſed illos excuſat ſæculi barbaries, & antiquitatis ignoratio: illud mirandum, doctiſſimum Manticam in eumdem errorem fuiſſe prolapſum. Teſſera non erat vas, non menſura; ſed globulus ligneus, in quo inſcriptus erat numerus modiorum frumenti, quod accipiebat a menſoribus frumentariis is, qui teſſeram a Præfecto annonæ obtinuerat, qui eas populo frumentorum e publico accipienti diſtribuebat. Idcirco legatum hujuſmodi magis in quantitate, quam in corpore conſiſtere dicitur in *l. Titia Sejo*: nimirum non in corpore illo ligneo, quod per ſe nihil valet, ſed in frumento, quod per illud exigitur; & ex quantitate frumenti teſſera æſtimatur; ideoque legata teſſera, videtur legata æſtimatio *l. mortuo bove* 49. §. 1. *ff. eod.* Cum autem Romæ ſolummodo teſſeræ diſtribuerentur, itemque frumentum: Romæ ſolvi voluiſſe videtur teſtator ex genere comparationis *d. l. ſed etſi* 52. *comparationis*, id eſt, *acquiſitionis & conſe-*

cutionis. Cic. *lib.* 2. *de finib. ſit*, *inquam*, *tam facilis*, *quam vultis*, *voluptatis comparatio*, & *pro Muræna non teſtium potius*, *quam ſuffragatorum comparatio*. Quia vero ſolum plebecula e publico alebatur, pauperibus tantummodo teſſera legabatur, & plerumque liberis, quibus ſolebant alimenta legari. Sed de his uberius diximus *lib.* 2. *cap.* 18.

CAPUT IX.

Ad Eamdem L.

SUMMARIUM.

1 *Res ipſa legata facem præbet interpretationi voluntatis; & maxime in legato alimentorum.*
2 *Alimenta pueris vel puellis relicta uſque ad pubertatem, debeatur pueris uſque ad decimum octavum, puellis uſque ad decimum quartum annum.*
3 *Trajanus inſtituit, ut pueri puellæque frumentum e publico acciperent uſque ad pubertatem. Adrianus prorogavit tempus pubertatis.*
4 *Alii quoque Imperatores hæc eadem ſtatuerunt, & n.* 5.
6 *Exponitur l. cum unus* 10. §. *ult. ff. de alim. leg.*
7 *Aliud exemplum quantitatis ex re ipſa legata declaratæ, in legato pro operibus publicis.*
8 *Alia exempla.*
9 *Explicatur l. ſi ita teſtamento* 15. *in princ. ff. de inſtruct. vel inſtrum. leg.*
10 *Explicatur l. quæſitum* 12. §. 43. *verſ. ſed & ipſe ff. de inſtruct. vel inſtrum. leg.*
11 *Teſtamenti contextus examinandus ad indagandam teſtantis voluntatem.*
12 *Una pars teſtamenti aliam declarat.*
13 *Subſequentia aliquid quandoque limitant de antecedentibus: nonnunquam ampliant.*
14 *Antecedentia nonnunquam ampliant vel reſtringunt ſequentia, ſed raro.*

1 PErſonæ legatarii res legata ſuccedit, quæ quandoque facem præfert voluntatis interpretationi, et maxime in legato alimentorum. Primum enim valet legatum, etiamſi teſtator ea reliquerit non adjecta quantitate. Res ipſa legata quantitatem et modum circiter definit. Quantum ſufficiat ad alendum hominem non eſt incertum. Sed quia poteſt legatarius, aut parcius, aut liberalius ali; idcirco modus alimentorum ſtatuendus inſpecto eo, quod ſolitus erat ei præſtare teſtator: vel quod aliis ejuſdem ordinis reliquit: ſi non appareat, pro facultatibus defuncti, et caritate ejus, et dignitate alimentarii *l. cum alimenta* 22. *in princ. ff. de alim. legat.* Idem fere reſpondit de dote Papinianus in *l. cum poſt divortium* 69. §. *gener. ff. de jur. dot.* Gener a ſocero dotem ſtipulatus erat non adjecta quantitate: placuit valere ſtipulationem, et ejus quantitatem pro modo facultatum patris, et dignitate mariti conſtituendam eſſe: nec ſimilem eſſe legato, vel ſtipulationi fundi, cujus corpus ignotum eſt, atque adeo valere non poſſunt: ſicut non valet ſtipulatio tritici non adjecta certa quantitate, niſi conſtet, de quo tritico ſenſerint contrahentes *l. triticum* 91. *ff. de V. O.*

Illud eſt omnino ſingulare, quod ſi re- 2
linquantur alimenta pueris aut puellis uſque ad pubertatem; illis debentur uſque ad decimumoctavum annum; his uſque ad decimumquartum, nam *etſi generaliter pubertas non ſic definiatur*, *tamen pietatis intuitu in ſola ſpecie alimentorum hoc tempus ætatis eſſe obſervandum non eſt incivile*, ita Ulpianus in *l. Mela* 14. §. 1. *ff. de alim. leg.* Hæc lex uberiori indiget explicatione, ut intelligatur, quid ſit, cur tanta hæſitatione, tractuque verborum, id Ulpianus affirmet: primum enim affert exemplum alimentorum, quæ dudum pueris ac puellis dabantur: dein Adriani conſtitutionem: et tamen cunctanter affirmat, hoc tempus obſervandum eſſe, *non eſt*, inquit, *incivile*. Quod eſt hujuſmodi exemplum? Quæ Adriani conſtitutio, cujus nuſquam fit mentio? Hæc oportet explanare.

Sciendum, quod Trajanus clementiſſi- 3
mus Imperator primus inſtituit, ut pueri, puellæque frumentum e publico acciperent. Summis laudibus illum hoc nomine *Plinius* extollit in *Panegyrico c.* 26. *Tu ne rogari quidem ſuſtinuiſti*, *& quamquam latiſſimum oculis tuis eſſet conſpectu Romanæ ſobolis impleri*: *tamen antequam te vi-*

Digitized by Google

viderent, *adirentve*, *recipi*, *incidi juſſiſti*, *ut jam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur*. Erat autem eorum numerus, ut idem teſtatur *c.* 28.: *paulo minus quinque millia ingenuorum fuerunt*, *quos liberalitas Principis noſtri conquiſivit*, *invenit*, *adſcivit*, Adrianus, qui ei ſucceſſit: *pueris ac puellis*, *quibus etiam Trajanus alimenta detulerat*, *incrementum liberalitatis adjecit*, ita Spartian. *in Adriano*. Quomodo adjecit; num augendo eorum numerum? non ita, haud obſcure innuit Spartianus eum dediſse alimenta iis, quibus Trajanus detulerat, quorum nomina in tabulas publicas incidi juſserat; non alios igitur adjecit, nec novos inſtituit, quemadmodum poſteriores Imperatores: ſed adjecit incrementum liberalitatis; ſcilicet ætatem prorogando. Juſserat Trajanus impuberes recipi atque incidi, & alimenta ſubminiſtrari, uſque ad pubertatem. Adrianus produxit tempus in feminis uſque ad decimumquartum annum, in maribus uſque ad decimum octavum, & juſſit illis uſque ad hanc ætatem alimenta præſtari. Et huc referenda ſunt verba Ulpiani in noſtra lege: *ſciat Adrianum conſtituiſſe*, *ut pueri uſque ad decimum octavum*, *puellæ uſque ad quartum decimum annum alantur*.

4 Exempla, tum Adriani in ætate ſtatuenda, tum Trajani in adſcribendis novis pueris ac puellis nonnulli poſtea Principes ſecuti ſunt. Capitol. *de Antonino Pio*: *Puellas alimentarias in honorem Fauſtinæ Fauſtinianas conſtituit*: & de *Antonino Philoſopho*: *Ob hanc conjunctionem pueros*, *& puellas novorum hominum frumentariæ perceptioni aſcribi præceperunt*; & infra, *novas puellas Fauſtinianas inſtituit in honorem uxoris mortuæ*. Ait, *novas puellas* ſicut antea dixerat: *pueros & puellas*, *novorum hominum*. Utrumque, mea quidem ſententia, idem ſignificat. *Novas* dixit, referens eas ad puellas Fauſtinianas a Pio inſtitutas: nimirum vel earum numerum auxit: vel potius novam claſſem puellarum adjecit, quas eodem nomine Fauſtinianas in honorem uxoris mortuæ nuncupavit. *Novorum hominum*, eodem ſenſu dixit. Hæc enim verba, quæ doctiſſimis Viris magnas turbas dederunt, non aliter interpretor. *Novos homines* dixit, non referens eos ad civitatem, vel ad religionem, ut quidam crediderunt, qui vel recens cives factos, vel Chriſtianos volunt ſignificari. Retulit eos ad homines, quorum pueros, et puellas frumentariæ rei Trajanus adſcripſerat: illi veteres: hi novi: quemadmodum novæ puellæ, quæ ab Antonino Philoſopho fuerunt adſcriptæ, dicuntur reſpectu earum, quas antea Pius elegerat. Neque doctiſſimi Salmaſii emendationem, qui legendum putat: *novorum nominum*, libens admitto. Quis enim ita loquitur? *pueros & puellas novorum nominum*? pro: *nova nomina puerorum ac puellarum*. Si nomen aliquod novum indidiſset, ut Alexander Severus, de quo Lamprid. *in ejus vita*: *Puellas*, *& pueros*, *quemadmodum Antoninus Fauſtinianas inſtituerat*, *Mammæanas & Mammæanos inſtituit*: non invitus admitterem, etſi dicendum potius eſset: *novi nominis*. Sed Antoninus pueris ac puellis ad frumentationem adſcitis nullum nomen impoſuit, ſicut neque Trajanus, quia non in honorem cujuſquam perſonæ, unde nomen ſumerent, inſtituerunt. At enim *novorum nominum* dicuntur, quia præter illos, quorum nomina jam erant adſcripta priorum Imperatorum juſsu, nove alios adſcripſit. Atqui clarius hoc explicatur, ſi retineamus verba; *novorum hominum*, quam ſi ſubſtituamus: *novorum nominum*. Quænam ſunt iſta nova nomina? an puerorum, et puellarum, quæ adſcripta fuerunt in tabulis? ſed nullum illis novum nomen impoſitum: ſingulis autem eadem, ut puto, nomina, quæ prioribus; niſi nomen, quod familiam diſtinguit, accipiamus. Verum hoc quanto clarius, et apertius explicant verba: *novorum hominum*. Solus Trajanus ante Antoninum pueros, et puellas ſimul adſcripſerat frumentariæ perceptioni. Præter illos et illas, alios, alias-

aliaſque Antoninus & Verus adſcribi præceperunt : ergo pueros & puellas novorum hominum : ſcilicet novos pueros, & novas puellas, præter illos & illas, quas Trajanus adſcripſerat. Nominat autem novos homines, videlicet puerorum, & puellarum parentes, & proximos, qui eos, eaſque alebant : ipſi enim frumentum ad præſtanda alimenta percipiebant : quia pueri & puellæ, qui *jam inde ab infantia* eligebantur, ut ait Plinius, neque frumentum percipere, neque ipſi ſeipſos alere poterant. Sed jam, unde digreſſa eſt oratio, revertamur; & hæc Criticis & Grammaticis diſputanda relinquamus.

5 Poſteriores Principes, qui novos pueros & puellas allegerunt, ſecuti ſunt exemplum Adriani, quoad ætatem, ac tempus pubertatis. Perſpicue id oſtendunt Ulpiani verba in noſtra *l. Mela*, §. 1. *Si quis exemplum alimentorum, quæ dudum pueris ac puellis dabantur, velit ſequi; ſciat Adrianum conſtituiſſe* &c. Summa rerum hæc eſt : non conſtituit Adrianus generaliter, alimenta uſque ad pubertatem præſtanda pueris & puellis deberi uſque ad annum decimum octavum ac decimum quartum : ſed in ſpecie definivit hanc ætatem in pueris ac puellis, qui Trajani inſtituto alimenta accipiebant e publico. Qui conſecuti ſunt Principes, hanc definitionem ætatis ſervarunt etiam in novis pueris ac puellis, quibus e publico alimenta præſtari præceperunt. De alimentis in teſtamento relictis, aut præſtandis a privatis uſque ad pubertatem nihil definitum fuerat ab Imperatoribus : ſed Ulpianus exemplo alimentorum, quæ e publico præſtabantur, non incivile eſſe dixit obſervare hoc tempus ætatis : & formam ab Adriano datam publicis alimentis, & ab Alexandro Severo confirmatam, extendit ad alimenta privata a teſtatoribus relicta; & id, ut ait, *intuitu pietatis*. Mela tentaverat alimenta pueris ac puellis relicta ad tempus pubertatis reſtringere, adductus, ut puto, Imperatorum exemplo : ſed ejus opinionem refutavit Ulpianus in *ead. l. Mela in princ.*

6 De modo alimentorum ſtatuendo occurrit etiam ſingulare Papiniani reſponſum in *l. cum unus* 10. §. *ult. ff. de alim. leg.* Alimenta ſtatui ſolent pro facultatibus defuncti *l. cum alimenta* 22. *in princ. ff. eod.* Contrarium reſpondit Papinianus in *d.* §. *ult. non pro viribus hæreditatis eam exhibendam eſſe*. Species ejus legis hæc eſt : Pater filium hæredem inſtituit; filiam vero exhæredavit, eamque juſſit eſſe contentam dote, quam ei dari juſſit, cum nuberet : eidemque reliquit alimenta viri boni arbitratu. Reſpondit Papinianus præſtanda alimenta filiæ non pro viribus hæreditatis, a qua fuit excluſa, ſed pro modo dotis ſibi a patre relictæ. Ea enim eſt patrimonium mulieris, & datur ad ejus victus, & alimonias, & ait Juſtinianus in *l. aſſiduis, in fine principii C. qui pot. in pign.* Itaque veriſimile eſt, patrem, qui certam ei reliquit, voluiſſe eam ali pro modo relictæ dotis; ſcilicet ſui patrimonii : nec vir bonus aliter arbitrari debet, quam, ut quis alatur pro viribus ſui patrimonii, quod ad ſe alendum poſſidet : itemque pro incrementis ætatis *d. l.* 10. *in fin.* & *l. alimenta* 16. §. *Baſilica ff. eod.* Ibi : *prout ætatem ampliaverit*. Sane optimam regulam præſcripſit alimentis decernendis.

7 Ab alimentis ad opera publica tranſeamus. *Quidam in teſtamento ita ſcripſit : Reipublicæ Graviſcanorum lego in tutelam viæ reficiendæ, quæ eſt in colonia eorum uſque ad viam Aureliam.* Juventius Celſus imperfectam eſſe dixit hanc ſcripturam : *in tutelam Aureliæ viæ*; quia ſumma adſcripta non eſt. Sed hoc nimis rigidum eſt ac durum. Res ipſa ſummam determinat. Ideo Celſus filius humanius reſpondit : *poteſt videri tanta ſumma legata, quanta ei rei ſufficeret*, in *l. quidam* 30. *ff. de leg.* 2. Addit quod *officio judicis ſecundum æſtimationem patrimonii, & legati quantitas definiri poteſt*. Graviſcæ, unde Graviſcanorum Reſpublica, oppidum in ora maritima Tuſci maris, diſtans a Pyrgis ſta-

diis

Digitized by Google

diis cxxc. a Coſſa ccc. ut Strabo *Geograph. lib.* 5. Meminit etiam Plin. *lib.* 3. *cap.* 5. Mela *lib.* 2. *cap.* 4. & Cato *in Origin.* qui a gravi aere dictum putat. Hinc Virgil. *Æneid. lib.* 10. *verſ.* 184.

Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Graviſcæ.

Intempeſtas ob intemperiem aeris a Poeta dictas putant interpretes. Eo colonia deducta eſt a Romanis Cornelio Cethego & M. Bæbio Coſſ. Liv. *lib.* 40. *Colonia Graviſcæ deducta eſt in agrum Etruſcum a Tarquinienſibus quondam captum; quina jugera agri data* &c. Ideo teſtatrix legare ſe dicit *Reip. Graviſcanorum*, nam coloniæ quamdam ſpeciem Reip. Romanæ præ ſe ferebant: Decuriones Senatum Romanum repræſentabant: Duumviri duos Conſules: Ædiles, Quæſtores, quemadmodum Romæ, creabant; & ut ait Gell. *lib.* 16. *cap.* 13. jura, inſtitutaque populi Romani non ſui arbitrii habebant. Viam igitur refici vult, quæ eſt in colonia Graviſcanorum; videlicet in agro Etruſco ipſis diſtributo a Triumviris; uſque ad viam Aureliam. Via Aurelia a porta Aurelia prætendebatur per oram maritimam Tuſcæ Piſas verſus, cujus meminit Cic. in 2. *Catilin. Phil.* XII. Non magnus igitur erat tractus viæ reficiendæ, & poterat ſufficere patrimonium teſtatricis ad ſolvendum legatum: ſin minus, diminuenda legati quantitas juxta vires patrimonii.

8 Quid legato contineatur res ipſa quandoque definit etiam in aliis legatis: ut in *l.* 1. *ff. de reb. dub.* facta comparatione rerum, quarum data eſt electio legatario: in *l. filiæ* 28. §. 1. *ff. de condit. & demon.* eodem nomine impoſito, quod indicat voluntatem ſubrogandi ancillam emptam in locum ancillæ venditæ, quam legaverat: in *c. requiſiſti* 15. *de teſtam.* ubi qualitas rei legatæ declarat; cui legatum debeatur, Epiſcopo ne an Eccleſiæ. In propoſito autem duæ ſunt leges, quarum difficilis eſt explicatio.

9 Certum eſt, merces, & ea, quæ cuſtodiæ cauſa aliquo loco habentur, legato rerum non contineri *l. quæſitum* 12. §. *ſed ſi qua* 29. & §. *inſtructo* 34. *ff. de fund. inſtr. vel inſtr. leg. l. generali* 52. §. *uxori ff. de uſufr. leg.* Ne quidem ſi teſtator earum mercium fuerit mercator. Elegans eſt textus in *l. ſuos autem* 73. §. *eum qui* 4. *ff de leg.* 3. Qui venaliciariam vitam exercebat, ſervos ſuos legavit: putat Ulpianus, legato non contineri mancipia, quæ ideo comparavit, ut illico diſtraheret: quia *mercis magis loco, quam ſuorum habuiſſe credendus eſt: habuiſſe* ait non *fuiſſe*: nam mercis appellatione homines non continentur *l. mercis* 207. *ff. de V.S. l.* 1. §. 1. *ff. de trib. act.* Venaliciarii ſunt mangones ſervorum, mancipiorum negotiatores. *l. mercis* 207. *ff. de V. S. l. præcipiunt* 37. & *l. juſtiſſime* 44. §. 1. *ff. de Ædil. ed.* Aliud exemplum in *l. pediculis* 32. §. *idem cum quæreretur* 4. *ff. de aur. & arg. leg. non videri id legatum, quod negotiandi cauſa venale proponeretur*. Aliud in *d. l. generali* §. *uxori* & §. *ſeq.* Nihilominus in *l. ſi ita teſtamento* 15. *in princ. ff. de fund. inſtr. vel inſtrum leg.* ait Pomponius, quod ſi legata ſint, quæ tabernarum exercendarum cauſa facta parataque ſunt, *merces, quæ in his tabernis eſſent, legatas videri*. Id ſane res ipſa legata demonſtrat. Taberna ſine mercibus eſſe non poteſt, nec poteſt exerceri. *l. inſtructam* 185. *ff. de V. S.* & taberna pignori data, merces, quæ in ea continentur, obligari videntur, etiamſi mutentur, & aliæ ſubrogentur loco earum, quæ quotidie diſtrahuntur. *l. penult. in princip. ff. de pignor.* Negotiatio enim & univerſitas mercium ſemper eſt eadem. Idem de grege dicendum, qui ſemper eſt idem, licet mutata ſint omnia capita *l. grege* 13. *in princ. ff. eod.*
Multo difficilius eſt Papiniani reſponſum 10
in *l. quæſitum* 12. §. 43. *verſ. ſed & ipſe Papinianus ff. de fund. inſtr. vel inſtrum. leg.* in quo non de taberna, ſed de domo teſtatoris agitur. Sed credendum eſt, teſtatorem, qui mercator erat, ac fœnerator, domi merces ad negotiandum ſervaſſe: domo tamquam taberna uſum, quemadmodum ſolent multi mercatores, & artifices,

Digitized by Google

ſices, qui commodi cauſa in inferiori parte ædium habent promercalia. Itaque hoc Papiniani reſponſum conſentiens eſt Pomponii ſententiæ in *d. l. ſi ita teſtamento* 15. Hoc tantum intereſt, quod qui legat ea, quæ tabernæ exercendæ inſtruendæque cauſa parata ſunt, ſemper merces legato comprehendit: qui vere legat domum inſtructam, non videtur legare merces; niſi mercator ſit; & leget iis, qui mercaturam poſſint exercere: ideo enim proponitur legata domus filiis maribus non feminis, ut facultatibus ejus examinatis judex poſſit capere conjecturam, eum voluiſſe legare etiam merces. Videnda etiam, quæ diximus *lib.* 2. *cap.* 28. *num.*37.

11 Supereſt contextus teſtamenti, rerumque in eo diſpoſitarum, de quo breviter dicemus, quia in ſuperioribus ſparſim, & interciſe commeminimus. Teſtamenti verborumque contextus eſt obſervandus ad indagandam voluntatem teſtatoris, non ſingula verba captanda. Cum enim dicimus, non eſſe recedendum a ſignificatione verborum, non hoc intelligimus, oportere verba aucupari, & ſingulorum vim, & ſignificationem excutere, aut verbo alicui inhærere; ſed quid verborum contextus, complexuſque ſignificet, diligenter attendere. In hoc enim latet voluntas, veritaſque & ſententia teſtatoris, non in aucupio verborum, & tendiculis literarum. *l. Mævia* 43. *ff. de manum. teſtam.* ibi: *contextus verborum totius ſcripturæ l. nummis* 75. *in fin. ff. de legat.* 3. *neque ex contextu teſtamenti*. Recte; neque enim ſolum ex una periodo, ambituque, & comprehenſione verborum; ſed ex contextu teſtamenti, & totius ſcripturæ eſt verus ſenſus & voluntas teſtatoris; aut ſaltem, quod probabile eſt, & ad verum proxime accedit. Imo etiam ex vicinis ſcripturis *l. hæredes palam* 21. *l.*1. *in fin. ff. qui teſtam. fac. poſſ.* veluti ex liberis, & rationibus teſtatoris *l. prædiis* 91. §. *Titio ff. de leg.* 3. *l. ſervis urbanis* 99. *in princ. ff. eod.* ex codicillis *l. talis ſcriptura* §. *ult.cum l. ſeq. ff. de leg.* 1. *l. Cajo Sejo* 13. *in princ. ff. de alim. legat. l.* 3. *ff. de fund. inſtr.* Et ſingulare exemplum, quod proponit Modeſtin. in *l. legatorum* 33. in §. 1. *ff. de leg.* 2. Qui plures hæredes inſtituit a quibuſdam nominatim reliquit legata, poſtea codicillos ad omnes ſcripſit. Reſpondit Modeſtinus, quod *licet codicillos ad omnes ſcripſerit, apparet tamen ea, quæ codicillis dedit, ab his præſtanda eſſe, quos munere fungi debere teſtamento ſuo oſtendit teſtator*.

Si ex vicinis ſcripturis voluntatem teſtatoris interpretari debemus: multo magis ex ipſo teſtamento. Proinde jactatur id vulgo: una pars teſtamenti aliam declarat. Nam ſæpenumero ex his, quæ præcedunt, & quæ ſequuntur, eſt conjiciendum, *l. ſi ſervus plurium* 50. §. *ult. in fin. ff. de leg.* 1. Exempla in *l. qui filiabus* 17. *in princ. ff. eod.* in *l. quamvis. C. de fideicom.* 12

Poſteriora enim priora reſtringunt; & ſubſequentia plerumque limitant aliquid de antecedentibus, ut in *l.cum in teſtamento* 37. §. *ult. ff. de hæred. inſt. Qui tres filios habebat, & ita ſcripſerit: filii mei hæredes ſunto. Publius filius meus exhæres eſto: videri poteſt prima parte duos dumtaxat filios hæredes inſtituiſſe*. Hoc maxime notandum, quia eſt contra regulam traditam in *l. ſi ita ſcriptum* 13. §. *regula* 1. *ff. de lib. & poſt. Regula eſt juris civilis, qua conſtitutum eſt, hæreditatem adimi non poſſe*; *l. hæreditas* 4. *C. de his quib. ut indign.* Ne in hanc regulam incurreret Julianus dixit: videri duos dumtaxat filios inſtituiſſe. Eodem modo regulam declinat Ulpianus in *l.* 1. §. *pen. ff. de his, quæ in teſtam. del. non quaſi adempta* (*quoniam hæreditas ſemel data adimi facile non poteſt*) *ſed quaſi nec data*. Recte adjecit illud, *facile*; nam alio teſtamento, quo primum rumpitur, certe adimitur; ſicut inductione §. *poſteriore inſt. tit. quib. mod. teſt. inf. l.* 1. *& toto tit. ff. de his, quæ in teſt. del.* Non minus notabilis eſt textus in *l. hæres meus* 100. §. 2. *ff. de l.* 3. ubi neutrum, *quod*, junctum 13

ar-

Digitized by Google

argento & auro, *refertur etiam ad veſtes & ornamenta*, quæ non ſunt ejuſdem generis ac numeri. Sed ſuper omnes ſingularis eſt text. in *l.* 4. *in fin. ff. de pen. leg. Si ita ſcriptum ſit*: *omnem penum præter vinum*, *quod Romæ erit*: *ſola penus*, *quæ Romæ eſt*, *legata videtur*. Ampliant etiam aliquando; ut in *l. qui fundum* §. *qui agrum ff. de contr. empt.* ſed raro, niſi adjecta ſint verba: *hoc amplius*, aut alia ejus generis. Ac ne ea quidem aliquando ſufficiunt, ut in *l. Aurelius* 28. §. *teſtamento* 5. *ff. de liberat. leg.*

14 Antecedentia quoque ampliant, & reſtringunt ſequentia; ſed hoc raro evenit: nam unuſquiſque prius generatim & univerſe loquitur; mox diſtribute atque diſtincte. Primo ſummatim: dein particulatim ſingula exprimuntur.

CAPUT X.

Ad l. Mela 14. §. 1. *de alim. legat.*

SUMMARIUM.

1 *Referuntur argumenta Surdi.*
2 *Ceſſante ratione legis, ſæpe non ceſſat ipſa lex. Exempla, & n.* 3.
4 *In divitibus non ceſſat ratio frumentationis, qua non fuit paupertas.*
5 *Nomen pietatis pro officio caritatis erga patriam, parentes, amicos a Rhetoribus & Jctis uſurpatum, & n.* 6.
7 *Legatum non eſt ſtricte interpretandum, ſed favore legatarii.*
8 *Quod minimum eſt, ſequi debemus tam in legatis, quam in aliis actibus.*
9 *Exponitur l. unum ex familia* 67. §. *ſi rem* 8. *ff. de leg.* 3.
10 *Explicatur l. Titia* 34. §. *qui invita* 5. *ff. de leg.* 2.
11 *Modus & ratio frumentationis apud Romanos: & n.* 12. 13.
14 *Frumentum e publico accipiebant non ſoli pauperes, ſed & ii, qui habebant, unde ſe alerent.*

1 CUmulum addam ſuperiori diſputationi, duas quæſtiunculas. Diximus in legato alimentorum tempus pubertatis in feminis ad decimum quartum, in maſculis ad decimum octavum annum fuiſſe protenſum, ex *l. Mela* 14. §. 1. *ff. de alim. vel cib. leg. Tract. de alim. priv. leg.* Dubitatur, an hæc ætas ſit obſervanda ſolum in pauperibus, an etiam in divitibus. Movet controverſiam Surdus in *Tract. de alim. priv. leg.* 58. *n.* 8. & negat in divitibus, eiſque, qui habent unde ſe alant, eſſe ſervandam. Enimvero doctiſſimi viri auctoritas apud me plurimum valet: ſed argumenta, quæ profert, mihi non ſane probant. Primum ait, quod in divitibus ceſſat ratio legis, nempe pietatis intuitus: ergo ceſſare debet etiam ipſa lex, *l. non dubium* 5. *C. de legib.* Secundo, quod legatum in dubio ſtricte eſt intelligendum *l. apud Julianum* 40. §. *Sejo ff. de leg.* 1. *l. unum ex familia* 67. §. *ſi rem. ff. de legat.* 2. *l. nummis* 75. *ff. de leg.* 3. Tertio, quod teſtator cenſetur minus gravare hæredem, quam ſit poſſibile *l. Titia* 34. §. *qui invita* 5. *l. unum ex familia* 67. *ff. de leg.* 2.

Ceſſante legis ratione, ceſſat ipſa lex. Locus hercle lubricus & periculoſus. Sæpenumero ceſſat ratio legis, nec eo minus præcepto legis adſtringimur. Jura enim non in ſingulas perſonas, ſed generaliter conſtituuntur *l. jura* 8. *ff. de legib.* ac propterea ſi aliqua ſit perſona in tota illa univerſitate perſonarum, quam lex comprehendit, cui non conveniat ratio legis; non eximitur a præcepto legis. Lex enim eſt commune præceptum *l.* 1. *ff. de legib.* & non ſingulas perſonas, ſed univerſitatem ſpectat: ideoque ſatis eſt, rationem legis univerſitati convenire, licet non conveniat certis quibuſdam perſonis. Licet enim jus privatum ad ſingulorum utilitatem ſpectet §. 1. *ff. de juſt. & jur.* tamen ad eorum utilitatem reſpicit non ſeparatim, quatenus ſinguli ſunt, ſed quatenus ex ſingulis conſtat univerſitas, *l. ſi municipes* 2. *& l. ſicut* 7. §. 1. *ff. quod cujuſque univ.* Exemplis rem planam facio. Senatuſc. Macedonianum vetuit filioſam. mutuam dari pecuniam, ne corrumperentur mores adoleſcentium, & luxuria diffluerent *l.* 1 *ff. de S. C. Maced.* & *quia ſæpe onerati*

rati ære alieno pecuniarum creditarum, quas in luxuriam conſumebant, vitæ parentum inſidiabantur. §. illud proprie 7. inſt. tit. quod cum eo, qui in al. poteſt. &c. Hæc ratio locum non habet in homine frugi, & ſingularis integritatis, in filio Conſule, Prætore, Dictatore; & tamen non ceſſat in his prohibitio Senatuſconſulti *l. 1. §. ult. ff. de S.C. Maced.* Multo magis ceſſat ratio Senatuſconſulti in filia femina, quæ ex ea pecunia ornamenta comparavit, & tamen non ceſſat Senatuſconſultum, *l. ſed ſi paterfam. filias 9. §. hoc Senatuſconſultum ff. eod.* Amplius, deficit omnino ratio Senatuſconſulti, ſi pecunia, quam filius mutuam accepit, extet in ejus peculio, nec ab eo conſumpta ſit; & tamen ex S. C. actio creditori denegatur, *d. §. hoc Senatuſconſultum ff. eod.*

3 Idem prope dici poteſt de S. C. Vellejano, quod *opem tulit mulieribus, propter ſexus imbecillitatem multis hujuſcemodi caſibus ſuppoſitis atque objectis*. Veriſſimum id quidem; non tamen ſemper, ſed plerumque. Recte Imperatores in *l. ſi pater 4. C. de Sponſ. cum plerumque etiam ipſius feminæ adverſus commoda propria inveniatur laborare conſilium*. Sunt enim multæ rerum domeſticarum prudentes & attentæ; atque ut natura ſunt ad rem avidiores, in adminiſtratione rei familiaris viris ipſis multo diligentiores, & induſtriores, plenæ ſagacitatis & ſolertiæ. Certe Hierocles *apud Stobæum ſerm.* 83. viris tribuit opera ruſtica, civilia, & forenſia; mulieribus autem omnia negotia domeſtica. Non paucæ etiam conſilio, & prudentia præſtiterunt. Mitto Semiramidem aliaſque, quæ feliciter imperarunt: inter privatas excellit Lavinia. Liv. *Lib. 1. Tantiſper tutela muliebri (tanta indoles in Lavinia erat) res Latina, & regnum avitum, paternumque puero ſtetit*. In his certe deficeret ratio Senatuſconſulti, non tamen deficit ipſum Senatusconſultum, quo omnes intercedere prohibentur: ſicut eadem de cauſa omnes arcentur a tutela, imo ipſæ olim erant in perpetua tutela; nec inopes conſilii dumtaxat, ſed omnes. Cic. *pro Muræn. Mulieres omnes propter infirmitatem conſilii majores in tutorum poteſtate eſſe voluerunt. Omnes*, inquit, non excipit providas, & ſagaces, ſuamque rem caute diligenterque tractantes. Idem quoque venit in reſtitutione, quæ datur minoribus. Vide *l. 1. in princ. ff. de minor.* ubi exponitur edicti prætorii ratio: junge *§. ult.* ejuſdem legis; Ibi: *quamvis bene rem ſuam gerentibus*. Idem in S. C. & oratione D. Severi, de qua in *l. 1. ff. de reb. eor.* ejuſque ratio traditur in *l. 5. §. in primis 11. ff. eod.* Ibi: *nec nimium tutoribus vel curatoribus credere; qui nonnumquam lucri ſui gratia adſeverare prætori ſolent, neceſſe eſſe diſtrahi poſſeſſiones, vel obligari*. Adempta tutoribus, & curatoribus facultas alienandi res immobiles, quia nonnumquam lucri ſui gratia alienabant; imo & Prætori adſeverabant alienationem eſſe neceſſariam. Obſerva verbum *nonnumquam*: non ſemper, non omnes: interdictio tamen omnes omnino complectitur *d. l. 1. §. 2.* etiam patrem vel parentem, in quibus pietas in liberos omnem tollit omnino ſuſpicionem *l. ſi pupillorum 7. §. ſi pater ff. eod.* juncta *l. nec in ea in fin. ff. ad leg. Juliam de adulter.* Reliqua non perſequor: ex his enim ſatis apparet, quam fallax ſit hujuſmodi argumentum, maxime cum agitur de perſonis; nam cum lex genus aliquod perſonarum comprehendit, ab omnibus ejus generis perſonis eſt obſervanda, ut generalis, quamvis ad certas quaſdam perſonas ratio legis non pertineat; niſi lex ipſa ſpeciem aliquam exceperit *l. leges 3. C. de legib. c. 1. de conſtit.* Optime D. *Paulus ad Roman. c. 3. v. 19. Scimus quoniam quæcumque lex loquitur, his, qui in lege ſunt, loquitur. Alioquin multa ex his, quæ certa ſunt, ſubvertuntur*, ut ait Neratius in *l. & ideo 21. ff. de legib.*

Verum hæc potius diximus ad evellendum errorem in animo multorum penitus inſitum: quam quod neceſſaria ſint ad refellendum clariſſimi Auctoris argumentum, quod ſuapte ſponte corruit. Falſum enim 4
eſt;

eſt, quod in divitibus ceſſet ratio legis; quoniam potiſſima legis ratio eſt, forma data ab Adriano Imperatore, & ab Alexandro Severo confirmata in alimentis publice præſtitis, cujus exemplum ſequitur Ulpianus, & ait non eſſe incivile, eam etiam in alimentis legatis obſervari. Ratio pietatis latiſſime patet, præſertim erga impuberes. Cur ergo Ulpianus in ſola ſpecie alimentorum tempus ætatis producendum eſſe exiſtimavit? Nempe quia Imperatores in alimentis ſolummodo tempus pubertatis prorogaverant. Igitur ſententia Ulpiani fundata eſt in conſtitutionibus Imperatorum, non in pietate. Solus enim pietatis intuitus, non fuiſſet idonea ratio ſive cauſa producendi tempus pubertatis, niſi illud produxiſſent Imperatores, quorum exemplo nititur Juriſconſultus.

5 Oportet enim animadvertere nomen *pietatis* in ea lege non eſſe intelligendum de pio deorum cultu, quem proprie religionem veteres appellabant. Cic. *lib.* 1. *de Nat. Deor. religionem, quæ Deorum cultu pio continetur*, & *lib.* 2. *de legib. cultum Deorum, & puram religionem*. Quamquam enim cultum, obſequium, officium erga Deum non raro etiam pietatem nominarent; tamen plerumque pietatis nomine ſignificabant cultum, officium, caritatem, benevolentiam erga patriam, parentes, propinquos. Pietatem definit Cic. *lib.* 2. *de invent. Pietas eſt, per quam patriæ, ſanguineque conjunctis benevolentia, officium & diligens tribuitur cultus*. Diſtinguit autem a religione *in Partib.* hoc modo: *In commmunione autem quæ poſita pars eſt, juſtitia dicitur; eaque erga deos religio, erga parentes pietas nominatur*. Religio igitur ad Deum, pietas ad parentes, & conjunctos pertinet. idem Cic. *pro C. Planc. Quid eſt pietas, niſi voluntas grata in parentes*, & in *Somn. Scipion. Juſtitiam cole & pietatem. Quæ cum ſit magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima eſt. Et lib.* 2. *de invent. Monet pietas erga patriam, aut parentes, aut alios ſanguine conjunctos officium conſervare*. Imo & erga amicos bene meritos. Id. *lib.* 1. *epiſtol. fam.* 9. *ad Lentulum. Intellexi te perſpicere meam in te pietatem: quid enim dicam benevolentiam: cum illud ipſum graviſſimum & ſanctiſſimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis eſſe videatur?* In hac ſignificatione nomen pietatis uſurpant veteres Juriſconſulti: nam quidquid faciunt pro liberis ſuis parentes, ſive alimenta præſtiterint, ſive dotem dederint, ſive eorum negotia geſſerint, ſive tutores ſuſpectos fecerint, eorum pietati tribuunt; licet quædam lege facere teneantur, ut in *l. Neſennius* 34. *ff. de negot. geſt.* Ibi: *jure pietatis & cogente pietate. l. alimenta* 11. *C. eod. l. ult. C. de alend. l. Macedoniani* 5. *C. ad S. C. Maced. l.* 1. §. *ſed ſi libertus ff. ſi quid in fraud. patron. l. liberto* 31. §. *quamquam ff. de neg. geſt. l.* 1. *C. eod. l. uxorem* 41. §. *codicillis ff. de leg.* 3. *l. ſi extraneo* 46. *ff. de uſufr. l. cum avus* 102. *ff. de cond. & dem.* Eodem modo neceſſitudinem, caritatem, benevolentiam inter fratres, & ſorores, aliosque ſanguine conjunctos pietatem nominant *l. alumnæ* 30. *in priv. ff. de adim. legat.* Ibi: *ſororem tuam pro tua pietate & regere & tueri velis. l. ult. ff. fam. erciſc. fratres communem hæreditatem conſenſu dividentes pietatis officio funguntur. l. ex duobus* 27. *in fin. ff. de negot. geſt. l. parentes* 23. *ff. de his, qui notant. infam.* & pietas neceſſitudinis dicitur in *l.* 1. §. *his conſequens. ff. de ſuſp. tut.* Etiam neceſſitudo inter maritum & uxorem pietatis nomine inſignitur. *l. cum is* 32. §. *mulier. ff. de condict. ind.* ſeu potius, naturalis obligatio, qua uxor ad dandam marito dotem obſtringitur. Hæc fuſius exponenda duxi, quia multi ex noſtris nomine pietatis putant demonſtrari religionem, aut miſericordiam in pauperes; cum veteres præceptis veræ religionis haudquaquam imbuti, aliter ſenſerint, & miſericordiam definiverint *ægritudinem ex miſeria alterius injuria laborantis*. Cic. 4. *Tuſcul.* nempe multo ſecus ac religionem,

& pietatem. Igitur accepto nomine pietatis in hac, quam diximus, ſignificatione, nihil refert, legatarius, cui relicta ſunt alimenta, pauper ſit an dives, ut clarius etiam apparebit expendenti leges modo propoſitas. Porro qui diviti legat alimenta, non adducitur ad legandum ejus indigentia, neque eo animo legat, ut opem ferat indigenti, ſed ut oſtendat benevolentiam, & caritatem ſuam erga legatarium, & exequatur officium cognationis, neceſſitudinis, amicitiæ; adde etiam ſi mavis, pietatis, plus enim eſt pietas, quam officium, licet ab hoc non valde differat. Cic. *in famil. epiſt. 1. lib. 1. Ego omni officio, ac potius pietate erga te cæteris ſatisfacio omnibus, mihi ipſe numquam ſatisfacio*. Scribit Lentulo Proconſuli, non homini miſero, aut egeno, ſed de ſe optime merito, & ſtatim ſubjicit: *tanta enim magnitudo eſt tuorum ergo me meritorum &c.* Quidni pariter dicamus, teſtatorem exequi officium, & pietatem erga legatarium propter ingentia ejus merita, licet alimentis non indigeat, & legatum pleniſſime interpretemur. Porro paternæ pietatis officium & parentum munus exſequitur. Recte Plinius de Trajano: *ut jam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur*; & infra: *tantumque omnes uni tibi, quantum parentibus ſuis quiſque debent*. Enimvero qui legat alimenta uſque ad pubertatem, cum ſciat prorogatum eſſe tempus pubertatis, non poteſt videri non uſque ad illud tempus legaſſe. Cur ergo non ſequimur potius regulas juris ab omnibus comprobatas? Quod lex non dicit, nec nos dicere debemus *l. quod conſtitutum 21. ff. de teſtam. milit.* Lex generalis generaliter eſt intelligenda, & comprehendit omnia, quæ verbis continentur, *l. 1. ff. de legat. præſt. l. 1. §. quod autem ff. de aleat.* Ea quæ notabiliter fiunt, niſi ſpecialiter notentur, videntur quaſi neglecta *l. item apud Labeonem 25. §. hoc edictum 26. ff. de injur.*

7 Veniamus ad ſecundum argumentum, legatum ſtricte eſt interpretandum. Falſum. *In teſtamentis plenius voluntates teſtantium interpretantur. l. in teſtamentis 12. ff. de R. J.* Exempla ſunt in *l. annuam 6. in l. annua 20. in fin. l. cum quidem 23. ff. de ann. leg. l. an uſusfructus 56. in fin. ff. de uſufr. l. ſi uſusfructus 8. ff. de uſufr. leg. l. 4. in princ. ff. de alim. leg. l. ult. ff. de uſufr. ear. rer. l. ſpecies 15. ff. de aur. & arg. leg. l. legatis ſervis §. ornatricibus ff. de leg. 3. l. quidam 7. in princ. ff. de trit. vin. & ol. leg.* Sunt alia exempla prope innumerabilia; nam ſi quis legata, quæ in jure noſtro proponuntur, attentius conſideraverit, cognoſcet multo frequentius pro legatario quam pro hærede veteres reſpondiſſe, ea ut arbitror, ratione, quia in legando teſtator plus favet legatario, quam hæredi ut patet, & alias diximus. Quod in legato alimentorum alibi fatetur ipſe Auctor, cum ait illud eſſe favorabile, & large interpretandum.

Neque contrarium probatur legibus, 8
quæ ad id probandum adduntur. Quod enim ſtatuitur in *l. cum ſervus 39. alias l. apud Julianum 40. §. ſcio ff. de leg. 1.* & in *l. nummis 75. in fin. de leg. 3.* nihil ad rem attinet. Neque enim proprium eſt legatorum, ſed generaliter traditum eſt, & pro regula habetur: id quod minimum eſt, nos ſequi debere. Et hæc regula obtinet non ſolum in legatis, ſed etiam in contractibus *l. ſemper in ſtipulationibus 34. ff. de R. J.* in prætoriis ſtipul. *l. ult. ff. de ſtip. præt.* in ſententiis *l. inter pares 38. §. 1. ff. de re jud.* in compromiſſis *l. in diem 27. §. ſi plures ff. de rec. arbitr. c. 1. de arbitr. in 6.* & generaliter in omnibus *l. ſemper in obſcuris 9. ff. de R. J.* Hujus regulæ ea ratio redditur a Juliano: *quia in hanc ſummam omnes conſenſerunt*; ſed hac regula uti debemus deficientibus omnibus aliis regulis& conjecturis voluntatis contrahentium, & teſtatoris *d. l. ſemper in ſtipulationibus, & d. l. nummis.* Tunc enim cum nulla arte eorum voluntatem poſſumus expiſcari, ſatius eſt, mitiorem partem ſequi, & id probare, in quo certum eſt, fuiſſe conſenſum. Cum enim mi-

Digitized by Google

minor ſumma inſit in majore *l. in eo* 110. *& l. in toto* 113. *ff. de reg. jur. l. ſi quis* 7. *in princ. ff. de except. rei judic.* & ideo in minori ſumma numquam deeſt conſenſus *l.* 1. §. *ſi ſtipulanti l. ſi ita ſtipulatus* 12. *ff. de V. O. l.* 3. §. *ſi quis plus ff. de adim. leg.* Sed in caſu noſtro ineptum eſt, hujus regulæ ſubſidium quærere: neque enim de mente teſtatoris, ſed de mente legis diſputamus. Pendet hæc tota quæſtio a recta noſtræ legis explicatione: ea recte planeque explicata, ſublata eſt omnis controverſia.

9 Supereſt *l. unum ex familia* 67. §. *ſi rem* 8. *ff. de leg.* 2. quæ pro nobis facit; nam ibi pro legatario contra hæredem pronunciatur: nempe deberi rem legatam, licet ea non ſit teſtatoris, quemadmodum ipſe exiſtimabat, ſed hæredis. Nam qui rem alienam legat, putans eſſe ſuam, præſumitur non fuiſſe legaturus, ſi ſciviſſet eſſe alienam, quemadmodum D. Pius reſcripſit §. *non ſolum* 4. *inſt. tit. de legat.* Hoc ideo quia Lex XII. tabularum dedit ſolummodo facultatem legandi res ſuas. *l. verbis legis ff. de V. S.* Poſtea receptum fuit rem alienam legari poſſe non per vindicationem, ſed per damnationem ſolum. Ulp. *in fragm. tit. de legat.* §. 6. *&* 78. & hoc quoque pro legatario eſt, & contra hæredem, qui tenetur rem redimere, et legatario præſtare. §. *ſi res aliena* 4. *inſt. tit. de legat.* & tam grave onus ſubire. Non valet igitur legatum relictum ab ignorante rem alienam eſſe. Quid ſi res legata fuerit hæredis inſtituti? Videbatur dicendum pariter non valere, ſi teſtator ſuam eſſe exiſtimabat, ſecundum reſcriptum D. Pii. Contra tamen reſpondit non eſſe locum reſcripto, quia hæres non gravatur onere redimendi rem legatam. Oneratur enim hæres, qui cogitur rem alienam comparare, non qui ſuam rem præſtare *d. l. unum ex familia* §. *ſi rem*, *& l. Sticho* 36. *in fin. ff. de uſufr. leg.* Faciles ergo ſunt teſtatores ad legandas res ſuas: difficiles ad legandas res alienas, & onerandos hæredes ad eas comparandas. His accurate perpenſis quivis intelliget, in hac lege augeri & dilatari jus legatarii, & contrahi atque reſtringi jus hæredis: non contra.

Tertium propemodum idem eſt, ac 10
ſecundum: eademque reſponſione tollitur. Ad *l. unum ex familia* jam reſpondimus. ad *l. Titia* 34. §. *qui invita* 5. *ff. de leg.* 2. pauca dicenda. Pater legat filiæ exhæredatæ dotem, quam a marito ejus exegerat ſine conſenſu filiæ; cum putaſſet exigere ſe poſſe, errore deceptus, quod ipſe eam dotem marito dederat. Non poterat autem, quia dos ab eo profecta ipſius & filiæ dos eſt. *l.* 2. §. 1. *l.* 3. *ff. ſol. matrim. l. qui hominem* 34. §. *ſi gener.* 6. *ff. de ſolut.* Quæritur, quantum poſſit filia petere a fratre ſuo hærede patris. Non poteſt dubitari eam petere poſſe, quantum dotis nomine ſibi debetur; quoniam ipſe pater dotis exactæ debitor erat; ideoque a filio dotem petere poteſt, non legatum, quod inutile eſt. §. *ex contrario* 14. *inſt. de legat. l. ſi debitor* 11. *l. legavi* 25. §. *contra ff. de liber. legat.* Atque hæc certa ſunt. In ea lege dubitationem afferebat, quod non ſimpliciter dos erat legata, ſed certa quantitas nomine dotis: hæc autem poteſt eſſe tum minor, tum æqualis, tum etiam major quantitate dotis. Si minor ſit quantitas fideicommiſſo relicta, quam eſſet quantitas dotis, mulier contenta eſſe debet petitione dotis ſuæ. Si major, poteſt petere quantitatem ſibi relictam, & quod conſequitur uſque ad quantitatem dotis, jure proprio, jure dotis conſequitur *l. pater filiam* 14. *in princ. ff. ad leg. Falcid.* quod autem excedit, jure fideicommiſſi ex teſtamento *d.* §. *qui invita verſ. quod ſi in ſumma*. De ſumma æquali non agit Modeſtinus; ſed dubitari non poteſt, aut fideicommiſſum non valere, aut compenſandum ei in dotem *l. ſi cum dotem* 22. §. *ſi pater* 3. *ff. ſolut. matrim. l. qui hominem* 34. §. *ſi gener ff. de ſolut.* Nullo autem caſu poteſt filia utrumque petere, aut conſequi; nam cum legatum factum ſit nomine dotis, bis dotem peteret & conſequeretur, quod eſſet iniquum *l. bona fides* 57. *ff. de reg. jur. l. nemo ex his*

43.

Digitized by Google

43. §. 1. *ff. eod. l. ſi vulneraveris* 43. *ff. loc. l. qui ſervum* 34. *in princip. verſ. quoniam deſiit ff. de obl. & act.* & in propoſito dotis & legati *l. hujuſmodi* 84. §. *cum pater* 6. *ff. de leg.* 1. Itaque quæſtionem, quæ in hac lege proponitur, ſolvunt illa verba: *fideicommiſſum filiæ dotis nomine reliquit.* Poteſt quidem eadem quantitas in eudem teſtamento ſæpius legari, ſed ex reſcripto D. Pii ſemel tantum præſtanda eſt, niſi evidentiſſimis probationibus oſtendatur, teſtatorem multiplicare legatum voluiſſe. *l. plane* 34. §. *ſed ſi non corpus ff. de legat.* Sed hic neque bis legata dos eſt, ſed ſemel unico legato certæ ſummæ nomine dotis: neque ullæ ſunt conjecturæ, quod teſtator voluerit præſtari ſimul & ſummam legatam, & dotem. Quin imo obſtant duæ conjecturæ, quas indicat hic Modeſtinus. Prima eſt, quod, cum agatur de filio patris hærede, non eſt veriſimile, patrem voluiſſe filium onerare duplici præſtatione. Altera, quod cum exiſtimaverit errore ductus, ſe jure dutem exegiſſe, atque adeo extinctam eſſe dotis obligationem, non potuit cogitare filiam dotem repetituram, in qua nullum jus eam habere putabat. Sed hæ conjecturæ adjiciuntur ex abundanti; certum enim eſt, neminem duplici præſtatione onerandum, niſi id voluiſſe conſtet evidentiſſimis probationibus, *d. l. plane* 34. *l. Sempronius* 47. *ff. de leg.* 2. *l. pen. ff. de dot. præleg.* in quibus obſervandum, quod onerandi verbo utuntur Juriſconſulti, cum agunt de hærede obligando ad duplicem præſtationem, quo verbo utitur etiam Modeſtinus in noſtra lege. Hoc enim vere onus eſſet; quemadmodum onerari dicitur hæres, cum obligatur ad redimendam rem alienam, ut ſupra notavimus. Quantum autem ad rem noſtram attinet, operæ pretium eſt animadvertere, quod hoc non eſt præcipuum legatorum, ſed commune etiam contractibus. *Qui bis idem promittit, id eo jure amplius quam ſemel non tenetur*, ait Pomponius in *l. qui bis* 18. *ff. de V. O.* Igitur communis, & generalis hæc regula, non favore hæredum conſtituta a lege, quæ voluerit hæredes minus quam fieri poteſt, gravare. Communis autem eſt, quia a natura ipſa procedit, & ab humanitate, quæ dictant, ſemper in dubiis benigniora eſſe præferenda *l. ſemper in dubiis* 56. *& l. capienda* 168. *ff. de R. J.* ac propterea pertinet tam ad exonerandos, quam ad onerandos hæredes. Inſigne eſt exemplum ſententiæ, quam dixit Antoninus Auguſtus in *l.* 3. *ff. de his, quæ in teſtam. del.* quæ ſundatur in hac regula: *in re dubia benigniorem interpretationem ſequi non minus juſtius eſt, quam tutius*, & rurſus: *cauſa præſens admittere videtur humaniorem interpretationem.* Simile exemplum in *l.* 2. *in fin. ff. eod.* Aliud in *l. cum inter veteres* 14. *in fin. C. de fideicom. libert.* Alia exempla peti poſſunt ex *ll.* quas ſupra attulimus ad ſecundum argumentum. His obſervatis patet laudatam *l. Titia* §. *qui invita ff. de leg.* 2. nihil prubare.

Altius igitur hujuſce quæſtionis funda- 11
menta ſunt jacienda. Cum enim Ulpianus in noſtra *l. Mela* ſequatur exemplum conſtitutionis Adriani circa frumentationem impuberum, operæ pretium eſt, modum, rationemque hujus frumentationis expendere. Frumentatio apud Romanos ad paſcendam plebem egenam ſub initium Reip. ſalubriter inſtituta. Primis temporibus modico pretio frumentum populo diviſum, vel aſſibus in modios, vel trientibus, & ſemiſſibus. Plin. *lib.* 18. *cap.* 3. Cornif. *ad Heren. lib.* 1. verſ. *ex definit.* Vell. Paterc. Plutarch. *in Gracch.* Primus Clodius Tribunus plebis lata lege Clodia ſanxit, ut frumentum populo gratis daretur, quæ perpetuo deinde fuit obſervata. Aſcon. *in Piſon. Annonariam legem tulit, quæ fuit ſumme popularis, ut frumentum populo, quod antea ſemiſſe æris ac trientibus in ſingulos modios dabatur, gratis daretur.* Damnat hanc legem Cicero *pro P. Sextio*: *ſed ab uno gladiatore innumerabilia alia nova conſcriberentur: ut remiſſis ſemiſſibus & trientibus quinta pro-*

pe

Digitized by Google

pe pars vectigalium tolleretur. Obiter noto verba Ciceronis accipi non poſſe de univerſis vectigalibus imperii Romani. Nam quinta pars vectigalium multo majorem ſummam conficit, quam ſit ea, quæ colligi poſſit ex ſemiſſe, & triente ſingulorum modiorum, qui populo diſtribuebantur. Finge ſingulos accepiſſe quinque modios menſtruos; conficiunt ſexaginta modios annuos: computa ſemiſſem & trientem in ſingulos modios, colliges quinquaginta aſſes. Igitur remiſſis ſemiſſibus & trientibus, quinquaginta dumtaxat aſſes unicuique remittuntur. Finge jam eos, qui frumentum e publico accipiebant, fuiſſe ad viginti & trecenta millia hominum, quot erant ante recenſum Julii Cæſaris, ut refert Sueton. in *Cæſ. cap.* 41. Computa jam: colliges ſexdecies centena millia denariorum, ſeu drachmarum. Confer modo vectigalia populi Romani. Plutarchus in *vita Pompeii* refert ipſum in triumpho tabulis oſtendiſſe Romanis ante id bellum obveniſſe ex vectigalibus πεντακισχιλίας μυριάδας, ex provinciis vero, quas ipſe ſubegerat, μυριάδας ὀκτακισχιλίας πεντακοσίας. Si calculos ſubduxeris computando ſummam minorem vectigalium ante bellum, ne triceſima quidem pars eſt, nedum quinta. An accipienda ſit ſumma aucta poſt bellum: an ea pecuniæ ſumma redigeretur ex vectigalibus ſolius Aſiæ, quod probabilius eſt; an vero totius imperii, non diſputo. Minima ſumma ſuperfluit ad id, quod propoſuimus: demonſtrandum. Si quid poſſum exiſtimare, puto verba Ciceronis intelligenda de vectigalibus decumarum frumenti, quod pendebat populo Romano Italia, Sicilia, aliæque etiam provinciæ, quo plebem Reſp. paſcebat. Ac ſi quis de pretio integro frumenti, quod Lege Clodia diſtribuendum erat, accipere velit, non de ſemiſſibus & trientibus dumtaxat, non valde repugnabo; quamquam verba aliud ſignificare videantur.

12 Sed jam in locum, ex quo digreſſus ſum, revertor. Frumentum accipiebat plebs tenuis & inops: ad eam enim ſublevandam, itemque ſibi conciliandam Ædiles, & Tribuni, ſæpe etiam Senatus frumentationem edicebant, præſertim in ſumma annonæ caritate. Cato minor quamvis in adminiſtratione Reip. ſeveriſſimus eſſet, tamen cum videret Cæſarem foventem Catilinæ partes, novaſque res molientem conciliata ſibi plebis benevolentia, ſuaſit Senatui, ut largitione frumenti plebem ſibi adjungeret, ut imminentem procellam declinaret. Τὸν ἄπορον, καὶ ἀνέμητον ὄχλον. *Inopem, & non diſtributam plebem*: inquit Plutarch. in *Caton. min.* Et *in præcept. ger. Reip.* Ψηφίσασθαι νεμήσεις τοῖς πένησι, *decernere diſtributionem frumenti pauperibus*. Doctiſſimus Lipſius in *Elect. lib.* 1. *c.* 3. putat hanc legem aut latam non fuiſſe aut non fuiſſe ratam. Non recte. Non rogavit legem Cato, ſed Senatui perſuaſit, ut frumentationem decerneret ἔπεισε ψηφίσασθαι, & in eam impenderet mille ducenta quinquaginta talenta. Decrevit Senatus, frumentumque ex Senatus decreto diſtributum eſt; & hac largitione plebem ad ſe traxit, tempeſtatemque ſedavit. Idque Plutarch. in *Præcept. Reip.* καὶ τοῦτο δοθὲν ἔσβεσε τὸν θόρυβον, καὶ κατέπαυσε τὴν ἐπανάστασιν. *Et hoc frumentum datum turbas ſedavit, & ſeditio ceſſavit*. Non dubito autem in annum decretam fuiſſe frumentationem, non perpetuo ἐνιαυτοῦ. Impenſa propoſita a Catone poterant emi frumenti modii 750000. ſi conſtituas pretium denarii in ſingulos modios. Modius frumenti in Sicilia venibat binis aut ternis ſeſtertiis ut Cic. *lib.* 3. *in Ver.* refert. Senatus tamen Verri ſingulos denarios pro ſingulis aſſignavit, cum tanti non eſſet annona, & poſſet duobus, aut tribus ſeſtertiis comparare. Fac Senatum in ſingulos cives quatuor modios menſtruos diſtribuiſſe: colliges numerum civium paulo plus quindecim millium ac ſexcentorum. Exiguus ſane numerus pro tanta civium multitudine. Itaque dicendum aut fru-

frumentum tanti non fuiſſe, aut gratis datum non fuiſſe ſecundum ejus temporis uſum, legeſque frumentarias Semproniam, & Octaviam, de quibus Cicero *in Bruto & in 2. de offic.* & Plutarch. *in Gracch.* Nec dubitandum quin Cato pro ſua ſeveritate ac diſciplina legem Octaviam ſervari voluerit, quæ & poſtrema, abrogata lege Sempronia, & minus gravis ærario erat. Hæc enim probatur, & laudatur: non minus certe a Catone. *C. Gracchi frumentaria magna largitio fuit, exhauriebat igitur ærarium: modica M. Octavii, & Reip. tolerabilis & plebi neceſſaria; ergo & civibus & Reip. ſalutaris.* Ita Cic. in 2. *de offic.* Largitionem et plebi neceſſariam, et Reipublicæ ſalutarem ſuaſiſſe Catonem, pro certo habendum. Itaque eam collatam ſolum in populum egenum, et non diſtributum, ut ait Plutarchus, hoc eſt, qui tribum non habebat, in qua ſuffragium ferret. Hujuſmodi erant cives ſine ſuffragio, et novi cives, veluti ſervi recens manumiſſi, qui cenſus luſtrique tempus expectare debebant, quo a cenſoribus in aliquam tribum conjicerentur. Cavendum a Plutarchi interprete, qui verbum ἀνέμητον vertit *turbulentam*. Sit igitur hoc conſtitutum, largitionem frumenti menſtruam pauperibus civibus fuiſſe collatam. Confirmat id Dionyſius *lib.* 4. τοῖς ἀπόροις τῶν πολιτῶν φιλανθρωπία. Quocirca illud Senecæ *lib.* 3. *de beneficiis cap.* 28. *Frumentum publicum tam fur quam perjurus, & adulter accipiunt, & ſine diſcrimine morum, quiſquis civis eſt*: non ita accipiendum, quaſi omnes cives accipiant ſine diſcrimine morum, bonine, an mali ſint, dummodo cives ſint. Qui frumentum accipit, neceſſe eſt, ut civis ſit; probus, an improbus, nihil refert. Qui pro *civis* legunt *inciſus*, næ hunc ſcopulum caute declinant.

13 Progreſſu temporis modum frumentationibus laxius conſtituerunt, & ad omnes tenuiores cives extenderunt, & nullius etiam rei indigentes frumentationi adſcripſerunt. Cur enim Cæſar *recenſum populi, nec more, nec loco ſolito, ſed vicatim per dominos inſularum egit: atque ex viginti trecentiſque millibus accipientium frumentum e publico ad centum quinquaginta retraxit*: Sueton. in *Jul. Cæſ. c.* 41. niſi ut commode vitam agentes ab egenis ſecerneret? quamquam eos ipſos non penitus excluſit, ſed, ut ex illis in demortuorum locum quotannis ſubſortitio fieret; inſtituit, credo, ne in odium plebis incurreret, & novi cœtus moverentur. Sed non diu ſtetit hoc numero frumentatio. Auguſtus auxit ad ducenta millia. An credimus tot Romæ pauperes fuiſſe, qui non haberent, unde ſe alerent? Non hercle vero. Sueton. in *Auguſto cap.* 40. *Populi recenſum vicatim egit. Ac ne plebs frumentationum cauſa frequentius a negotiis avocaretur, ter in annum quaternum menſium teſſeras dare deſtinavit: ſed deſideranti conſuetudinem veterem conceſſit; ut ſui cujuſque menſis acciperet.* Idem *de ſeipſo* ſcribit, *in magna ſterilitate impetum ſe cepiſſe frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia, cultura agrorum ceſſarat; neque tamen perſeveraſſe, quia certum haberet, poſſe per ambitionem quandoque reſtitui.* Adſcribebantur igitur frumentationi non ſolum pauperes, ſed & qui negotiis erant impliciti, & qui terram colebant, & qui bona poſſidebant, a quorum cultura blandimentis frumentationis avocabantur. Et his de cauſis etiam ſtante Rep. a Senatu, boniſque & prudentibus viris leges frumentariæ improbantur, tamquam inutiles reip. atque adeo pernicioſæ. Nihilominus poſteriores Imperatores valde auxerunt, ut favorem populi, ac benevolentiam ſibi conciliarent. Severus Imperator *moriens ſeptem annorum canonem, ita ut quotidiana ſeptuaginta quinque millia modiorum expendi poſſent, reliquit.* Ita Spartian. *in Sever.* Diviſis populo in ſingulos cives quinque modiis menſtruis, ali poterant quadringenta quinquaginta millia civium. Num hi omnes erant pauperes? Quid ſi cum ſummo viro, qui ad choenicem redigit ali-

Digitized by Google

alimentum diurnum hominis, extendamus ad ſexcenta civium millia? Auget numerum Lipſius, qui auctoritate P. Victoris & Joſephi colligit ſummam frumenti, quæ ex Ægypto & Africa advehebatur Romam quotannis, fuiſſe modiorum ſexcenties centena millia tempore ipſius Auguſti. Fidem hiſtoricis non abrogo: abrogo doctiſſimo viro, qui putat hanc ſummam in frumentationem fuiſſe erogatam. Ego contra ſentio: neque id dicunt hiſtorici. Victor ait: *Urbi annua inferebantur*. Joſephus vero *lib. 2. de Bello Judaico*: *Africam octo menſibus populum Romanum paſcere, Ægyptum quaternis*; populum Romanum, non plebem frumentantem. Paſcebat populum Romanum Ægyptus: paſcebat Africa: paſcebat Sicilia. Plin. in *Panegyr. Percrebuerat antiquitus, urbem noſtram niſi opibus Ægypti ali ſuſtentarique non poſſe. Superbiebat ventoſa & inſolens natio, quod victorem quidem populum, paſceret tamen; quodque in ſuo flumine, in ſuis manibus, vel abundantia noſtra, vel fames eſſet*. Obſerva: *Urbem noſtram & victorem populum*. Frumento exterarum procinciarum urbs indigebat Ægypti, Africæ, Siciliæ, ad alendam immenſam populi multitudinem. Notum eſt illud Pompeji: *navigare oportet, vivere non oportet*: cum Præfectus annonæ navim infeſto mari conſcendit cunctis repugnantibus, in Sardiniam, Siciliam, Africam navigaturus ad coemendum frumentum, & ad urbem advehendum, miſſis etiam alio legatis, ut undecumque frumentum in urbem inferretur. Plin. in *Paneg.* & Plutarch. in *Pomp.* et alibi.

14 His, ut ad rem veniamus, efficitur, eos qui frumentum e publico gratis accipiebant, non fuiſſe adeo pauperes, ut non haberent, unde ſe alerent. Quod maxime eveniebat in pueris et puellis a Trajano conquiſitis, qui voluit eligi ſolummodo ingenuos; cum frumentationi plerumque libertini adſcriberentur, adeo ut multi ſervos ſuos manumitterent, ut per eorum perſonam perciperent frumentationis emolumentum, ut notat Dionyſ. *lib.* 4. Parentis publici partes et munia ſuſcepit Trajanus, cum eos, qui ſe per ætatem alere non poterant, alendos ſuſcepit: nec tam paupertatem quam ætatem ſpectavit. Adrianus vero Trajani beneficium pleniſsime eſt interpretatus, & pubertatem prorogavit ad eam ætatem, qua commode quilibet ſeipſum alere poteſt. Ulpianus quoque, ut pleniſsime Imperatoris beneficium interpretaretur, illud ad legata benigne extendit. Quid cauſæ igitur eſt, cur dictum Ulpiani reſtringamus ad ſolos pauperes, cum is, qui diviti legavit alimenta, non reſpexerit ad paupertatem, ſed ſolummodo ad ætatem? Si quis valde locupletes ac pecunioſos exceperit, ferri quodammodo poterit? ſi quis ſolum eos, qui non habent, unde ſe alant, comprehenderit, id vero eſt plane intolerabile.

CAPUT XI.

Ad l. quoties 12. ff. de reb. dub. & alias.

SUMMARIUM.

1 *Ambigua oratio in judiciis accipitur, ut actus magis valeat, quam pereat. Exempla.*
2 *Item in contractibus. Exempla, & n. 3. 4.*
5 *Explicatur l. boves 89. §. hoc ſermone ff. de verb. ſignif.*
6 *Et in ultimis voluntatibus. Exempla in heredit inſtitutione.*
7 *In legatis.*
8 *In fideicommiſſis, & n. 9.*
10 *Exponitur l. Marcellus 3. §. quidam ff. ad S.C. Trebell. & l. in fideicommiſſariam 18. ff. eod.*
11 *Regula obtinet dumtaxat in his, quæ pendent a noſtra voluntate.*
12 *Exponitur l. generali 32. §. filios 1. ff de uſufr. leg.*
13 *Explicatur L. ubi ita 17. ff. de mort. cauſ. donat.*
14 *Regula prævalet aliis, quæ traduntur ad rectam interpretandi rationem. Exempla, & nn. ſeqq.*

Quoniam ſemper ex aliis alia ſuccreſcunt, mihique ſeſe offerunt explicanda, dicendum eſt aliquid de alia interpretandi ratione, quam nonnulli regi-

nam vocant interpretationum: non multum enim abeſt, ut aliis omnibus ſit præferenda. Tradita autem eſt tum in judiciis: tum in contractibus: tum denique in ultimis voluntatibus.

1 In judiciis in *l. quoties* 12. *ff. de reb. dub. Quoties in actionibus ambigua oratio eſt, commodiſſimum eſt id accipi, quo res, de qua agitur, magis valeat, quam pereat. l. ſi quis intentione* 66. *ff. de judic.* Exemplum in *l. inter ſtipulantem* 83. §. 1. *ff. de V. O.* Actor Stichum petiit in judicio, & de uno certo Sticho ſe ſenſiſſe dicit; reus dicit ſe de alio Sticho ſenſiſſe. Creditur actori potius, quam reo, aliuquin ſemper negabit reus ſe conſenſiſſe; atque ita judicium reddetur eluſorium. Simile exemplum in *l. ſolemus* 61. *ff. de judic.* Ibi: *qui ſemper ne condemnetur, dicet ſe non conveniſſe*. Facit ad rem *l. in contrahenda* 172. §. 1. *ff. de R. J.* Quare in judiciis locum non obtinet regula, quæ paſſim in jure noſtro traditur: verba interpretanda contra eum, qui ambigue, & obſcure dixit, cum poſſet apertius dicere *d. l.* 172. *l. veteribus* 39. *ff. de pact. l. Labeo* 21. *l. cum in lege* 33. *ff. de contr. empt. l. cum quæritur* 26. *ff. de reb. dub. l. ſtipulatio* 38. §. *in ſtipulationibus* 18. *l. quicquid* 99. *ff. de V. O.*

2 In contractibus in *l. quoties* 80. *ff. de V. O. Quoties in ſtipulationibus ambigua oratio eſt, commodiſſimum eſt id accipi, quo res, de qua agitur, in tuto ſit.* in *l. ubi eſt* 21. *ff. de reb. dub. Semper in dubiis id agendum, ut quam tutiſſimo loco res ſit bona fide contracta*. Exempla occurrunt quam plurima, ex quibus hæc ſeligimus explicanda. Primum in *l. ſi tibi pecuniam* 20. *ff. de reb. cred.* Donavit ibi pecuniam, ut tu mihi eamdem crederes, neque donatio eſt, neque mutuum. Non donatio, quia non videtur donare, qui donat ea lege, ut donatarius pecuniam non ſibi habeat, ſed alteri ſolvat *l.* 5. §. *ſi quis certam* 9. *ff. de jur. dot.* maxime ſi ea lege det, ut ſibi ipſi reſtituat: neque enim dare videtur, neque nummos alienat, qui ſic dat, ut recipiat *l. qui ſic ſolvit* 55. *ff. de ſolut.* Non mutuum, quia in mutuo dantem dominum eſſe oportet, nec poteſt eſſe mutuum, niſi fiat de meo tuum *l.* 2. *ff. de reb. cred.* cum igitur accipiens non ſit factus pecuniæ dominus ex *d. l. qui ſic ſolvit*, non poteſt eam tradendo, ac reſtituendo donatori, mutuam efficere. *l. traditio* 20. *in princ. ff. de acquir. rer. domin. l. ſi noxale* 27. *in fin. verſ. quia nullum ff. de nox. act.* maxime quia potius exſolvendi debiti cauſa, ſolvit, quam obligandi donatoris; hac noſtra *l. ſi tibi verſ. quia exſolvendi*, qui autem ſolvendi debiti animo pecuniam numerat, mutuum non contrahit; quia diſtrahendæ, non contrahendæ obligationis cauſa ſolvit §. 1. *inſtit. tit. quib. mod. re contr. obl. l. ſi quis* 5. §. *is quoque* 3. *ff. de obl. & act.* Nihilominus Julianus in noſtra *l. ſi tibi* 20. *in fin.* contra decidit: *ſed hæc intelligenda ſunt propter ſubtilitatem verborum: benignius tamen eſt utrumque valere*. Non abſimile eſt, quod ſtatuit Juſtinianus in *l. un. C. ut act. ab hæred.*

Alterum exemplum in *l. ſtipulatio iſta* 38. §. *hi qui ff. de V. O.* ſervus ſtipulatur ſibi habere licere; aut per ſe non fieri, quominus ſtipulatori habere liceat, promittit; non valet ſtipulatio, aut promiſſio; quia jus continet. Verbum enim *habere* jus continet, cum ad dominium referatur: ſicut etiam verbum *poſſidere l. poſſeſſio quoque* 49. *ff. de acquir. vel amitt. poſſeſſ. d. l.* 38. §. *hæc quoque* 7. Quæ autem ſunt juris, in perſona ſervi conſiſtere non poſſunt, *l. quod attinet* 38. *ff. de R. J.* Ea tamen, quæ facti ſunt, in perſona ſervi recte conſiſtunt, ut ſi ſtipuletur, tenere ſibi licere, vel ire, agere, adeo ut hæc in dominum non tranſeant, nec ſervi perſonam egrediantur *d. l.* 38. §. *ſed cum factum inſt. tit. de ſtip. ſerv. l. qui hæredi* 44. *ff. de cond. & dem. l. ſi ſtatu libera* 6. §. *ult. ff. de ſtatu lib. l. cum proponas* 3. *C. de hæred. inſt.* Secundum Julianum ajebat propoſitas ſtipulationes inutiles eſſe, quia in ipſis jus verſatur. Ulpianus tamen contra ſenſit, ac putavit ad ſuſtinendam ſtipulationem verba, *habere licere*: interpre- 3

tan-

Digitized by Google

tanda, *tenere licere*: & verbum poſſidere intelligendum de naturali poſſeſſione, & nuda detentione *d. §. hi qui in fin.* & *§. ſeq.* nam & *habere* aliquando accipitur pro *tenere §. habere d. l.* 35. & poſſidere dicitur etiam, qui detinet; quod facti eſt, non juris *l.* 1. *§. furioſus verſ. eam enim ff. de acquir. poſſ. l.* 1. *§. Scævola* 15. *ff. ſi is qui teſtam.* atque adeo cadit etiam in ſervum, & in ſervi perſona conſiſtere poteſt hujuſmodi ſtipulatio, ſicut tum ſtipulatur ſibi tenere licere, *d. §. hæc quoque*.

4 Addo tertium ex *l. eum qui calendis* 41. *in princ. ff. de V. O.* In ſtipulationibus id obſervatur, ut quod minus eſt, quodque longius, in obligationem deductum videatur: quamobrem ſi quis ſtipuletur decem, aut quinque, ſola quinque debentur: ſi calendis Januariis aut Februariis, debetur calendis Februariis *l. ſi ita ſtipulatus* 12. & *l. ſi ita ſtipulatus* 109. *ff. de V. O.* ſi quis hoc anno, vel hoc menſe ſtipuletur, nihil petere poteſt, niſi toto anno, aut menſe tranſacto *l. qui hoc anno* 42. *ff. eod.* Item in ſtipulationibus cum quæritur, quid actum ſit, verba contra ſtipulatorem interpretanda ſunt *l. ſtipulatio iſta* 38. *§. in ſtipulationibus* 18. *ff. eod.* Juxta has regulas reſpondendum eſſet, eum, qui calendis ſtipulatur, nec addit, quibus calendis, non niſi remotiſſimis calendis petere poſſe; vel ſaltem in arbitrio promiſſoris eſſe, quibus calendis ſolvere velit, argum. *§. ſi quis agens* 33. *verſ. ideo autem inſtit. tit. de action. l. plerumque* 10. *§. ult. ff. de jur. dot. l. cum is* 32. *in fin. ff. de condict. indeb. l. fidejuſſorem* 52. *in fin. ff. mand.* Hæc tamen omnia poſthabuit Ulpianus, ac reſpondit ex Sabini ſententia, primas ac proximas calendas eſſe ſpectandas. Quid ita? quia alioqui eſſet inutilis ſtipulatio: promiſſor enim ſemper diceret: nondum veniſſe calendas ſolutioni deſtinatas: ſiquidem ſi remotiſſimæ calendæ ſunt accipiendæ, utique numquam venient, quia ſunt infinitæ, nec ultimæ poſſunt aſſignari; ſi vero illæ, quas promiſſor eliget, ſemper dicet ſe alias electurum, & numquam eliget. Simile exemplum affert idem Ulpianus petitum a Scævola in *l.* 2. *§. Scævola, alias l. non ad ea* 3. *ff. de eo quod cert. loc.* Quidam promiſit ſe daturum Epheſi, aut Capuæ. In obligationibus disjunctivis electio eſt debitoris *d. §. ſi quis agens* 33. *& aliis modo allegatis.* ſed ſi damus electionem reo, tollimus actionem reo, tollimus actionem actori, ſemper enim aliam locum egit electurus. Ne igitur fiat inutilis ſtipulatio, datur electio actori, qui reo non eligente poterit agere actione arbitraria eo loco, quem ipſe elegerit, ut late in *d. l.* 2. *& in §. ſi quis agens inſt. tit. de action.*

Falluntur igitur illi, qui putant regulam traditam in noſtra *l. eum qui* pendere ab alia regula tradita in *l. boves* 89. *§. hoc ſermone ff. de V. S.* imo exemplum eſſe regulæ. Ibi enim longe diverſa quæſtio proponitur: videlicet, an qui jubetur dare mulieri aliquid, cum nupta erit, ſemel tantum dare debeat: ſcilicet cum primum nupſerit; an toties, quoties nupſerit: & ſemel tantum dari debere deciditur, nec iterum ſecundis nuptiis dandum eſſe, ut in *l. cum pater* 77. *§. pater certam* 9. *ff. de legat.* 2. et clarius in *l. dotis promiſſio* 68. *in fin. ff. de jure dot. l. ſi ſocius* 81. *verſ. nec ſi prior. ff. pro ſoc.* Primæ autem nuptiæ ſpectandæ ſunt; quia veriſimile eſt, de iis actum fuiſſe, cum incertum ſit, an ſecundæ futuræ ſint, & ideo plerumque in primo actu voluntas diſponentis eſt exequenda, ne in irritum recidat, ſi ſecundus non ſuperveniat *l. ſervi electione* 5. *in princ. ff. de leg.* 1. *l. apud Aufidium* 20. *ff. de opt. legat. l. matrimonii* 21. *ff. qui & a quib. l. ſtipulatio de dote* 63 *ff. de jur. dot.* Cæterum ibi tantummodo quæritur, an ſemel tantum vel pluries faciendum ſit; & ſemel tantum faciendum eſſe reſpondetur, quia ſemel impleviſſe obligationem debitorem ſufficit, & paruiſſe præcepto, atque oneri impoſito, *l. fideicommiſſa* 11. *§. ſi quis decem* 18. *ff. de leg.* 3. *l.* 1. *§. ſi cui ita* 11. *ff. ut legat. nom. cav. l. cum plures* 15. *§. ult. ff. de reb. aut jud. poſ-*

Digitized by Google

ſ.d. l. 3. §. ult. ff. ut in poſſeſ. legat. Igitur in *l. boves* & ſimilibus pro certo habetur, quod legatum fuit aut promiſſum, primis nuptiis deberi, neque id vocatur in controverſiam: quæritur autem, an ſecundis etiam ac tertiis, itidemque ulterioribus debeatur. Contra in noſtra *l. eum qui* pro certo habetur, ſemel tantum deberi, quod promiſſum eſt: quæritur autem, an primis calendis, an ſecundis, vel tertiis, vel ulterioribus id debeatur. Sunt ergo longe diverſæ ac propemodum oppoſitæ quæſtiones.

6 Venio ad ultimas voluntates. De hæredis inſtitutione habemus text. in *l. ſi ita 4. ff. de cond. inſt.* & alias plures; nam inſtitutio favorabilior eſt legatis, cum ea infirmata corruant omnia, quæ ſcripta ſunt in teſtamento *l. 1. in fin. §. de vulg. l. pen. verſ. non poteſt ff. de his quæ in teſtam. del.* Argumento eſt, quod in legatis implenda eſt conditio, ubi primum impleri poterit, *l. hæc conditio 19. ff. de cond. & demonſt.* in inſtitutione tempus ejus implendæ ad mortem uſque producitur. *l. ult. ff. de cond. inſt. l. 4. in fin. & l. ſeq. ff. de hæred. inſt.* niſi hæres ad fraudandos creditores partes trahat, tunc enim a Prætore tempus præſtituitur; *l. ſi quis inſtituatur 23. §. 1. ff. eod.*

7 Legata autem ita eſſe interpretanda, ut potius valeant, quam ut pereant, certum eſt, & declaratur exemplis.

Primum occurrit in *l. Divus 23. ff. de uſu & habit.* Legatus erat uſus ſylvæ cæduæ: nihil habiturus eſt ex eo legato legatarius, niſi poſſit ſylvam cædere. Reſpondit Adrianus poſſe ſylvam cædere, perinde ac ſi eſſet uſufructuarius.

II. In *l. ſi quando 109. ff. de legat. 1.* Quidam legavit uxori, quæ vivus ipſi donaverat: non de aliis donationibus ſenſiſſe videtur, quam de illis, quæ jure non valuerunt: in aliis enim eſſet inutile legatum.

III. In *l. filio præterito 17. ff. de injuſt. rupt. Filio præterito, qui fuit in patris poteſtate, neque libertates competunt, neque legata præſtantur.* Subdit tamen: *quod ſi bonis ſe patris abſtinuit, licet ſubtilitas juris refragari videtur, attamen voluntas teſtatoris ex bono & æquo tuebitur.*

IV. Simile quid in *l. penult. ff. de his quæ in teſtam. del.* Teſtator induxit hæredum nomina in teſtamento ſcripta: non poteſt ullum teſtamentum valere, quod hæredem non habet. Antoninus tamen humaniorem interpretationem admiſit: teſtatorem ea dumtaxat irrita eſſe voluiſſe, quæ induxit, legata non item.

V. In *l. ſi peculium 6. §. 1. ff. de pecul. leg.* legatum fuit peculium non deducto ære alieno. Videtur inutile legatum: quia peculium eſt, id quod ſupereſt deducto ære alieno *§. cum autem 5. inſtit. quod cum eo l. depoſiti 5. in fin. l. ſed ſi damnum 9. §. peculium ff. de pecul. l. penult. C. quod cum eo qui &c.* Reſpondit tamen Ulpianus: *ſed puto verum, hanc adjectionem non vitiare legatum, ſed nihil ei adjicere: nec enim poteſt creſcere vindicatio peculii per hanc adjectionem.* Inanem & irritam putat adjectionem, ne fiat inutile legatum.

VI. Alia ſunt exempla in *l. ſervo 113. §. ſed ſi pater cum ſeq. ff. de leg. 1.* in *l. qui quatuor 30. §. cum teſtamento ff. de l. 3.* in *l. cum ſervus 82. in princ. ff. de cond. & demonſt.* in quibus inducitur repetitio conditionis, ne legatum pereat.

In fideicommiſſis idem jus, quod in legatis. In *l. cogi 16. in princ. ff. ad S.C. Trebel. In ambiguo tamen magis de ſucceſſione ſenſum dico, ne intercidat fideicommiſſum* In *l. Titia 34. §. 1. ff. de legat. 2. Modeſtinus reſpondit non ſic interpretandam ſcripturam, de qua quæritur, ut fideicommiſſum inutile fiat.* Propoſitio ejus legis hæc eſt: Pater habens filiam & filium; filiæ ita græce ſcripſit: *Volo eam a ſe ipſa accipere villam Gazam cum impoſitionibus ſuis omnibus.* Similiter & filio: *Volo eum præcipuum accipere ſyntheſim, latifundium fruticibus conſitum, cum omnibus ſuis impoſitionibus.* Dubitatum fuit, an valeret fideicommiſſum: hæredi enim a ſemetipſo legatum dari non poteſt, *l. legatum 116. §. 1. ff.*

1. *ff. de leg.* 1. Reſpondit Modeſtinus: non ſic interpretandam ſcripturam, ut fideicommiſſum inutile fiat. Itaque filia partem villæ accipiet a fratre jure fideicommiſſi: aliam vero partem jure hæreditario: itidem & filius viciſſim *l. in quartam* 91. *in princ. ff. ad leg. Falcid.* Dubitat item, an filia teneatur ſolvere fratri pretium portionis prædii, quæ ad fratrem jure hæreditario pertineret, ut ipſa integrum prædium obtineat, ut voluit teſtator. Reſpondet ad ſolutionem pretii fideicommiſſarium minime compellendum.

9 Non abſimile eſt reſponſum Papiniani in *l. eum qui* 18. §. *ult. ff. de his quæ ut indign.* Titius pro parte hæres inſtitutus prædii legatum acceperat; & tacitum miniſterium acceperat reſtituendi ſuam partem hæreditatis indigno, & incapaci. Prælegatum partim obtinet jure hæreditario, ſcilicet pro ea parte, pro qua hæres eſt: partim accipit a cohærede jure legati, ſcilicet pro ea parte, pro qua ille hæres eſt *d. l. in quartam*, 91. Fiſcus aufert Titio hæreditatem, *l. indigno* 8. *& l. in fraudem* 10. *& l. eum qui* 18. *in princ. ff. de his quæ ut indign.* Quæritur, an Titius privandus ſit etiam ea parte legati, quam obtinet jure hæreditario. Reſpondet Papinianus, integrum legatum retinere: teſtator enim totum legatum habere voluit, ac ratio juris, quæ tribuit ipſi legatum partim jure legati, partim jure hæreditario non inducit diviſionem voluntatis, ſed ſolum varietatem poſſeſſionis: videlicet id efficit, ut prædium legatum partim poſſideat ut hæres, partim ut legatarius. Quamobrem amiſſa parte hæreditatis, cum non poſſit amplius poſſidere partem prædii ut hæres, quia hæres non eſt niſi nomine, & hæreditatem, etiam antequam ei auferretur a fiſco, poſſideret ut prædo *l. prædonis* 46. *ff. de pet. hær.* conſequens eſt, ut integrum legatum retineat ſecundum voluntatem teſtatoris.

10 Contrarium videtur traditum in *l. Marcellus* 3. §. *quidam & l. in fideicommiſſariam* 18. *ff. ad S. C. Trebell.* ubi qui rogatus eſt reſtituere hæreditatis portionem, retinet tantummodo eam partem prælegati, quam accepit a cohærede, & jure legati poſſidet: reliquam autem, quam jure hæreditario poſſidet, reſtituere tenetur, nam in portione ejus etiam præceptiones continentur. Sed non eſt eadem ratio ejus, qui tacitum miniſterium accommodavit teſtatori jubenti reſtitui hæreditatem indigno. Nam hic licet hæres dici poſſit, ſi adivit hæreditatem *l. ex facto* 43. §. *ult. ff. de vulg. & pup.* tamen hæres eſt prohibente lege, cum in fraudem legis fidem ſuam accommodaverit. Sed quia fecit contra leges ſolummodo fidem ſuam accommodans quoad hæreditatem & tacitum fideicommiſſum, non quoad legatum, quod jure percipit: idcirco ſatis punitur in eo, quod contra leges fecit: ſcilicet ablata ei hæreditate. Legatum & ſubſtitutio ſalva manent, quia in his nihil actum eſt contra leges: ut recte monet Paulus in *d. l. ex facto*. Nec poteſt videri partem legati habere jure hæreditario, cum ſit hæres ſine re, & rem habere non videatur *l. ſi totam* 83. *ff. de acquir. hæred.* Contra cum nihil contra legem factum fuit, omnino parendum eſt voluntati teſtatoris, qui ſi juſſit inſtitutum reſtituere portionem hæreditatis, totum id, quod cepit ac poſſidet jure hæreditario, quod habet ut hæres, reſtituere voluit; igitur & partem prælegati, quam jure hæreditario habet: ita voluntatem & verba teſtatoris interpretatus eſt Marcus Imperator *d. l. in fideicommiſſariam* 18. Si vero rogaverit inſtitutum reſtituere portionem ſuam, voluiſſe videtur etiam integras præceptiones eum reſtituere, quia cum non nominaverit hæreditatem, non videtur reſtricte præfiniviſſe id quod jure hæreditario eſt conſecutus, ſed plenius totam portionem, in quam cadunt etiam præceptiones. Ita reſcripſit Imperator, ut monet Ulp. in *d. l. Marcellus* 3. §. *quidam*.

His expoſitis monendum eſt, propoſitam regulam obtinere dumtaxat in iis, quæ pendent a noſtra voluntate. Nititur 11 enim

enim veriſimilitudine, & præſumpta voluntate, quia veriſimile non eſt, agentem aliquid, nolle valere id quod agit, cum id etiam non agendo poſſet conſequi multo expeditius. Quod autem veriſimilius, in obſcuris ſequi debemus *l. in obſcuris* 114. *ff. de R. J.* Quamobrem ſi actus eſſet inutilis, etiam ſi certum ſit agentem id voluiſſe valere, multo magis inutilis erit, cum ambigua eſt & incerta ejus voluntas. Plane quam vim non habet certa & declarata voluntas, eam habere non poteſt incerta, atque præſumpta. Exemplis id explico. In *l. qui fructus* 25. *ff. de uſufr. leg Qui fructus prædiorum uxori reliquit, poſt mortem ejus prædia cum redditibus ad hæredes ſuos redire voluit, imperitia lapſus*. Reſpondit Papinianus, nullum eſſe fideicommiſſum tam proprietatis, quam fructuum. Quid ita? quia uſusfructus hujuſmodi legato continetur *l. cum ita* 41. *ff. eod.* uſusfructus autem natura ſua fructuarii morte extinguitur, & revertitur ad proprietatem, §. *finitur inſt. tit. de uſufr. l. ſi cujus* 13. *in princ. ff. eod. l.* 1. *ff. uſufructuar. quemadmodum caveat*. proprietas autem erat penes hæredes etiam viva uxore, cum ſolos fructus prædiorum teſtator ipſi legaſſet, non ipſa prædia §. 1. *inſtit. tit. de uſufr.* Quocirca non poteſt valere fideicommiſſum proprietatis, quia eam jam habent. §. *ſed ſi rem* 10. *inſt. tit. de legat. l. proprias* 13. *C. eod. l. cætera* §. *tractari ff. de leg.* 1. *l. Mævius* 66. §. *non idem verſ. utque ab initio ff. de leg.* 2. Non fideicommiſſum uſusfructus, quia hæredibus obvenit etiam ſine legato *d. l. Mævius* §. *non idem in fin. l. poſt emancipationem* 40. *verſ. quæſitum ff. de leg.* 3. adeo ut non poſſint a ſe repellere uſumfructum, cum jam habeant proprietatem *l. ſi Titio* 10. *ff. de uſufr. leg.* Neque ad ſuſtinendum fideicommiſſum dici poteſt, uxorem videri rogatam reſtituere fructus ac redditus, quos ipſa percepit: nam, ut ait Papinianus, *redditus futuri, non præteriti temporis demonſtrati videbantur*: quia cum uxori legaverit uſumfructum, omnes fructus, redditus, commoda, legato continentur, eaque omnia ad uxorem pertinent *l. uſufructu* 7. *in princ.* & in §. 1. *ff. de uſufr. l. uſufructuarium* 62. *ff. eod.* Ex quibus apparet, quod, licet verba ſint interpretanda, ut actus valeat potius, quam pereat, non tamen propterea abſona, & a voluntate teſtatoris aliena interpretatio eſt recipienda.

12 Cum. Papiniano concordat Scævola, cujus reſponſum eſt multo durius in *l. generali* 32. §. *filios* 1. *ff. eod. de uſufr. leg.* Mulier filios habebat ex primo marito: filiam ex ſecundo. Omnes ex æquis partibus hæredes inſtituit: & matri ſuæ Dorcadi reliquit uſumfructum bonorum quoad vivat, ita ut poſt obitum ejus pertineret ad liberos, aut ad eum, qui ex his vivet. Imperitia labitur hæc mulier, putans non perventurum ad hæredes uſumfructum ipſo jure & natura ſua, niſi hoc ipſa præciperet, adeoque hoc fideicommiſſum inutile eſt, ut docet Papinianus in lege, quam modo expoſuimus. Omnes adierunt hæreditatem: & poſt aditam hæreditatem mortui ſunt filii ex primo marito. Deinceps mortua eſt avia uſufructuaria, ſuperſtite filia teſtatricis. Quæſitum eſt, an ad eam integer uſusfructus deferretur: an ad omnes rediret, apud quos proprietas eſſet: nempe etiam ad hæredes filiorum præmortuorum, ad quos ipſi tranſmiſerant proprietatem portionum maternæ hæreditatis. Reſpondit Scævola, uſumfructum ad eos redire, apud quos proprietas eſſet. Videbatur potius dicendum, integrum uſumfructum ad filiam ſuperſtitem reverti: tum quia teſtatrix præcepit, ut pertineret ad eum, qui viveret ex ſuis hæredibus, vivit autem ſola filia: tum quia eo modo fideicommiſſum ſuſtineret, quod fieri debet etiam tum, cum verba ſunt ambigua, & obſcura: hic autem clara ſunt & perſpicua. Difficilis profecto lex, & quæ ſubjicitur Claudii explicatio multo etiam difficilior. Digna res, de qua ſeparatim agatur.

13 Propono igitur aliud exemplum, ad

rem

rem noſtram magis accommodatum, petitum ex *l. ubi ita donatur 27. ff. de mort. cauſ. donat.* Qui donat mortis cauſa, ut nullo caſu revocetur, inter vivos donare videtur, & verba *mortis cauſa* magis indicant cauſam donandi, quam mortis cauſa donationem. Ita verba illa interpretatur J.C. Hactenus recte ut valeat actus potius quam pereat. Sed hinc deducit, hanc donationem inter virum & uxorem non valere. Nimirum, ſi eſt donatio inter vivos, conſequens eſt, inter virum & uxorem non valere. Natura donationis cauſa mortis id exigit, ut tranſmutetur in donationem inter vivos: ideoque ſi forte contigerit, ut valere non poſſit, nullam vim habet ad eam ſuſtinendam regula, quam exponimus. Quotieſcumque igitur actus ſit irritus repugnante ejus natura, vel ipſa lege, ceſſat hæc regula, quia nemo facere poteſt, quin leges in ſua qualibet diſpoſitione locum habeant *l. nemo 55. ff. de leg. 1. l. 5. §. Julianus ff. de adm. tut. l. teſtandi 13. C. de teſtam. l. 7. §. & generaliter ff. de pact.*

14 Cæterum hujus regulæ tanta vis eſt, ut prævaleat aliis regulis, quæ rectam voluntatis interpretandæ rationem nobis exhibent. Verba generalia generaliter ſunt intelligenda *l. 1. ff. de legat. præſt. l. 1. §. quod autem ff. de aleat.* At ſi actus futurus ſit inutilis, reſtringitur ſignificatio verborum generalium *l. ſi quando 109. ff. de legat. 1. juncto §. ex contrario inſt. tit. eod.* Idem habetur in *l. eum qui calendis 41. ff. de V. O.* Quemadmodum paulo ante declaravimus.

15 II. Non eſt recedendum a propria ſignificatione verborum *l. non aliter 69. in princ. ff. de leg. 3.* Sed ſi actus futurus ſit inutilis, receditur a ſignificatione verborum, ut in *l. Divus 22. in princ. ff. de uſu & habit.* in *l. cogi 16. in princ. ff. ad S. C. Trebell.* in *l. un. C. ut action. ab hæred.* in *l. ſtipulatio iſta 38. §. hi qui ff. de V. O.* in *l. ſi tibi pecuniam 20. ff. de reb. cred.*

16 III. In ambiguis verba interpretanda ſunt contra eum, qui potuit apertius dicere *l. cum quæritur 26. ff. de reb. dub. l. veteribus 39. ff. de pact. l. Labeo 21. ff. de contr. empt. l. cum in lege 35. ff. eod. l. ſtipulatio iſta 38. §. in ſtipulationibus 11. ff. de V. O. l. in contrahenda 133. ff. de R. J.* Sed ſi actus futurus eſſet irritus, in favorem proferentis ſunt interpretanda, ut in *l. eum qui Calendis* 41. de qua ſupra, & in *l. inter 83. §. 1. in fin. ff. de V. O.* Eſt elegans exemplum in *l. cæterum 4. §. 1. ff. de uſu & habitat. Mulieri autem ſi uſus relictus ſit, poſſe eam & cum marito habitare Q. Mucius primus admiſit: ne ei matrimonio carendum foret, cum uti vult domo.* Prope inutilis foret uſus domus, ſi in ea cum marito habitare non poſſet. Quocirca ſi uxor ſtipulata fuerit: *per te non fieri, quominus mihi illa domo uti liceat*: committitur ſtipulatio; etiamſi non uxorem ipſam, ſed maritum uti prohibeas, ne ſit inutilis ſtipulatio, quæ quaſi dirimit conſortium omne vitæ inter maritum jam contractum, aut contrahendum, & quadantenus diſſolvit individuam vitæ conſuetudinem contra ſubſtantiam matrimonii *l. ſi ſtipulatus fuero 111. ff. de V. O.* Enimvero non eſſet omnino irrita ſtipulatio, etiamſi mulier deberet in domo ſeorſim a ſuo marito habitare: tamen quia hoc ei eſſet valde incommodum, & impedimento eſſet matrimonio, lex in favorem mulieris ſtipulantis interpretatur ſtipulationem, & pro nihilo habet hanc regulam, ad quam ſolummodo confugiendum eſt, cum nulla occurrit ratio interpretandi voluntatem teſtatoris aut contrahentium.

IV. Regula eſt, quod ea, quæ in præfationibus concipiuntur, in ſtipulationibus repetita creduntur *l. Thais 134. §. 1. ff. de V. O. ut in l. triticum 94. ff. eod.* Hæc tamen regula nullius momenti eſt, ſi ea efficiatur irrita ſtipulatio. Quoad repetitionem, alterum exemplum habemus in *l. ult. in fin. ff. de fideicom. libert.* Conditio quæ repetita cenſeri ſolet, non repetitur; ſi per eam infirmetur fideicommiſſum. Idem traditum in *l. ſervo 113. §. ſi ab impubere ff. de legat. 1.* 17

CA-

CAPUT XII.

Ad L. generali 32. §. 1. ff. de uſ. & uſufr. leg.

SUMMARIUM.

1 *Antiquiorum interpretum oſcitantia.*
2 *Cujacii ſententia expenditur, & n. 3.*
4 *Antonius Faber confutatur.*
5 *Non valet fideicommiſſum uſusfructus proprietario relictum.*
6 *Legatariis ſubſtitui poteſt, ſicut hæredibus.*
7 *Si prima ſubſtitutio inutilis ſit, aliæ, quæ ab ea pendent, valere non poſſunt.*
8 *Uſusfructus finitus revertitur ad proprietatem, neque ad poſteritatem transmitti poteſt.*
9 *Nulla proprietas inutilis eſt.*
10 *Fruſtra & inutiliter agens, nihil agere dicitur.*
13 *Verba* invicem *quid ſignificent & n. 12.*

1 PRomiſſum impleo, fidemque capitis præcedentis exſolvo. In *l. generali* 32. §. *filios ff. de uſ. & uſufr. legato* Scævola proponit factum hujuſmodi. *Filios ex Sejo & filiam ex alio marito hæredes inſtituit æquis portionibus, & matri ita legaverat. Æliæ Dorcadi matri meæ dari volo, quoad vivat, uſumfructum bonorum meorum, ita ut poſt obitum ejus ad liberos meos, aut ad eum, qui ex his vivet, pertineat. Filii poſt aditam hæreditatem deceſſerunt: quæſitum eſt mortua matre* (ſcilicet Ælia Dorcade) *ſuperſtite filia teſtatricis, uſusfructus utrum ad ſolam filiam, an vero pro portione hæreditatis pertineret. Reſpondit ad eos redire, apud quos proprietas eſſet.* Breve ac perſpicuum reſponſum; ſed quis neget adverſari verbis teſtatricis: *aut ad eum, qui ex his vivet?* vivit autem ſola filia: ergo ad eam pertinere debet uſusfructus. Hoc reſponſum dum voluit explicare & confirmare Claudius Tryphoninus, rem obſcuram fecit obſcuriſſimam. *Claudius: non credidit ipſum uſumfructum invicem portionum hæreditariarum inter ipſos datum: eo magis, quod æquis partibus erant ſcripti.* Gloſſa & veteres nodum potius abſcindunt, quam ſolvunt. Ajunt enim, quod Claudius reprobat ſententiam Scævolæ: atque adeo filia totum uſumfructum eſt habitura ſecundum voluntatem & verba teſtatricis. Decepit eos, quod verba junctim, & ſine interpunctione legerunt hoc modo: *Claudius non credidit ipſum uſumfructum &c.* Nec animadverterunt, quod, cum Claudius notas ad Scævolam ſcripſerit, nomen hoc *Claudius* interjicitur ſemper inter Scævolæ reſponſum & notas Claudii, ut hæc ſeparentur, & ab illo diſtinguantur, & ad allegandum Auctorem ſubſequentium verborum, quæ a notis Claudii depromptæ fuerunt. Atque id perpetuo a juris noſtri conditoribus uſurpatur. In *l. Lucius Titius* 88. §. *Damæ* 12. *ff. de leg.* 2. *Claudius: quia creditur appellatione filiorum &c.* in *l. cum quis decedens* 37. *ff. de leg.* 3. §. *nuptura* 4. *Claudius: quoniam in his expreſſit, ut contentus eſſet &c.* in *l. pater* 38. §. *quindecim* 5. *in fin. ff. eod. Claudius: quia non poſſidentis perſona &c.* in *l. uxorem* 41. §. *penult. ff. eod. Claudius: poſt mortem enim utique creditur datum* in *l. a filio* 15. §. 1. *ff. de alim. leg. Claudius: merito, nam ſi eodem modo &c.* in *l. alimenta* 16. §. *Baſilicæ ff. eod. Claudius: quia deſtinaverat alimentis ejus uſuras.* In his nomen *Claudius* jungi non poteſt cum verbis ſequentibus; nec ea regere poteſt. Si junxeris, pervertes rectam conſtructionem verborum, & grammatices præcepta cuncta ſubvertes. Idem eventurum eſt & in omnibus aliis legibus, quibus Claudii notæ interſeruntur Scævolæ ſententiam explicantes: ut in *l. hæredes* 77. §. *ult.* in *l. Lucius* 78. §. *Titia* 6. & §. *idem quæſiit* 9. & *l. matrem* 80. *ff. ad S. C. Trebell.* in *l. a teſtatore* 109. *ff. de cond. & dem.* in *l. filiæ* 88. *ff. de ſolut.* in *l. qui negotiationem* 58. *in princ. ff. de admin. tut.* in *l. Aurelius* 26. §. *Sticho* 7. *ff. de liber. leg. l. cum apud* 20. *ff. judic. ſolvi* in *l. Titia* 59. §. *puram ff. de manum. teſtam. l. cum venderet* 10. *ff. de ſerv. export.* Quidam viri docti refutant opinionem gloſsæ, quod Claudius ſoleat comprobare Scævolæ ſenten-

tentiam, eique rationem adjungere. Veriſſimum id quidem; ſed non eſt perpetuum; aliquando enim ſecus eſt; ut in *l. cum venderet* 10. *ff. de ſerv. export.* in *l. filio* 88. *ff. de ſolut.* in *l. a teſtatore* 109. *ff. de cond. & dem.* Verumtamen in illis aperte, ac dilucide expoſuit, in quo a Scævola diſſideret, addita inſuper ratione diſſenſus: in hac autem ne verbum quidem, quod indicet eum a Scævola diſſentire. Imo ex verbis apparet voluiſſe afferre rationem, quamobrem Scævola ita reſponderit, & gloſſæ explicatio ea alio trahentis abſurda prorſus eſt, & a ſignificatione verborum penitus abhorrens, utpote quæ non eſt Accurſii, ſed Viviani.

2 Merito igitur hanc interpretationem recentiores omnes explodunt: ſed & inter ipſos ſententiis variatur. Unicuique ſua; nemini alterius placet interpretatio. Cujacius ipſe ſibi non conſtat, & quam putavit optimam hujus §. explicationem, in hujus legis interpretatione ad *tit. ff. de uſ. & uſufr. leg.* a ſe ipſo diſſidens mutavit in *lib.* 23. *obſerv. cap.* 8. quæ tamen, ſi quid arbitrari poſſum, non eſt multo melior priore interpretatione. Mutat enim non ſolum ſententiam ſuam, ſed etiam ipſa legis verba: & ita mutat, ut nec verborum conſtructio, nec legis ſententia conſtet. Non conſtat conſtructio verborum, quia putat legendum, ſcribendumque uno ductu, *invicem* non vero ſejunctim *in vicem*, ut habent omnia exemplaria: at ſi reponas adverbium, *invicem*, quid reget genitivum *portionum hæreditariarum*? ſane recta ratio latini ſermonis id nequaquam permittit. At inquies, illud genitivum a verbo *uſumfructum* ſuſtinetur. Itane? ſed quis tam inepte loquitur, tam confuſe ac permixte verba diſpergit? *uſumfructum invicem portionum hæreditariarum poſt mortem aviæ inter ipſos datum*. Claudius non hercle: ſuboluit hoc Viro, ideoque verbum *invicem* conjunxit cum verbis *inter ipſos*, ut poſtulant rectus ordo, & conſtructio verborum.

3 Non conſtat legis ſententia, quoniam inania ſunt illa verba, quæ ſubjicit Claudius, & perverſa ratio, quam continent: *eo magis, quod æquis partibus hæredes erant ſcripti*. Quid enim facit ad excludendum reciprocum fideicommiſſum uſusfructus inter filios, quod æquis partibus fuerint hæres ſcripti? Num facilius inducitur vice mutua fideicommiſſum inter ſcriptos ex partibus æqualibus? Amplius fingit teſtatricem vocaſſe ad uſumfructum *eum, qui ex his vivet* ſolummodo eo caſu, quo alii liberi defuncti non adierint hæreditatem. Sane quidem fingit: nam in teſtamento nullum omnino verbum, unde id conjicere, aut ſuſpicari poſſimus. Imo vero contrarium verba generalia teſtatoris evincunt, *ad liberos meos, aut ad eum, qui ex his vivet, pertineat*. Comprehendunt hæc verba non ſolum eos, qui deceſſerunt ante, ſed etiam poſt aditam hæreditatem. Quid ſi alii deceſſerint non adita hæreditate, alii eadem hæreditate jam adita? non pertinebit uſusfructus ad eum, qui vivet, ſaltem integer, contra mentem, & verba clara teſtatricis. Quid ſi is, qui vivit, non adierit; ſed illi, qui deceſſerunt? is, cui relictus eſt, nihil habebit; totum illis, qui fuerunt excluſi. Enimvero ſi putaſſet Claudius Scævolam ita reſpondiſſe, quod crederet matrem a fideicommiſſo uſusfructus ſolum excluſiſſe eos liberos, qui non adita hæreditate deceſſiſſent; id utique planum feciſſet; ejusque reſponſum dilucide, planeque explicaſſet, *non credidit excluſos ab uſufructu, niſi mortuos nondum adita hæreditate*. Certe non emendicaſſet rationem obſcuram; intricatam, & ad rem nihil attinentem. Quid enim attinet non fuiſſe fideicommiſſum uſumfructum vice mutua inter liberos, ſi reliquis mortuis datus eſt ei, qui vivit. Profecto ſuperſtes hic filius non obtinet uſumfructum ex perſona fratrum mortuorum, ſed directo ex propria perſona ex clara diſpoſitione teſtatricis. Eapropter ipſum conſequi deberet etiamſi datus non eſſet vice mutua inter liberos. Quin imo juxta propoſi-

tam explicationem fictile, falſumque eſt Scævolæ reſponſum. Etenim, ſi mater vice mutua liberis dedit uſumfructum, cæteris mortuis ſolus ſuperſtes ipſum habebit: ſin ſecus, omnes liberi pro æquis partibus: his dumtaxat mater reliquit. Contra Scævola reſpondit *ad eos redire, apud quos proprietas eſſet*. Quid igitur, ſi proprietas ſit apud eos, qui non ſint ex liberis teſtatricis, neque eorum hæredes, ſed ad eos pervenerit ex legato, donatione, emptione, aliiſque ejuſcemodi modis? Quo confugiemus, ut Scævolæ reſponſum tueamur? Porro, ut mea fert ſententia, quam paulo poſt explanabo, unicum eſt perfugium dicere, Scævolam exiſtimaſſe fideicommiſſum a teſtatrice inutiliter datum fuiſſe. Neque enim convenire poteſt Scævolæ reſponſum cum diſpoſitione teſtatricis. Non ſemper δευτέραι φροντίδες σοφώτεραι: prima Cujacii interpretatio multo commodior eſt, & plauſibilior.

4 Antonius Faber *libro* 1. *conjecturarum cap.* 11. conturbat omnia ſuo arbitratu atque pervertit. Legem ipſe facit, non interpretatur. Mutat *non* in *nam*: modica quidem ſyllabæ mutatio: ſententiæ vero quam maxima; ſcilicet negantis in affirmantem. Sine hac mutatione legem explicari non poſſe pro certo affirmat. Fingit propoſitionem, quam neque teſtatrix, neque Scævola, neque Claudius ſomniarunt. Ait enim, quod mater, ſi quis ex liberis portionem ſuam repudiaverit, in ſolatium repudiatæ portionis ei uſumfructum ſuæ portionis legavit. Somnium. Nihil tale matrem cogitaſſe clare demonſtrant ipſa matris legantis verba: *ita ut poſt obitum ejus, ad liberos meos, aut ad eum, qui ex his vivet* (uſusfructus) *pertineat*. Ad liberos ſuos ſuperſtites vult pertinere uſumfructum, non ad repudiantes hæreditatem. O ſuavem genitricem, quæ præmio illicit filios ad repudiandam ſuam hæreditatem; ad contemnendum honorem, quem ipſis impertit eos hæredes inſtituendo! *l. Julianus* 26. *in princ.* Ibi *honore proprio omiſſo ff. ſi quis omiſ. cauſ. teſtam. l.* 5. §. *ſed etſi portio* 6. *l.* 3. §. *hoc autem* 2. *ff. de legat. præſt.* Imo ſtultam, quæ rationem teſtandi elegit ad impugnanda ſua judicia! *l.* 3. *ff. de teſtam. milit*: nam ſi quilibet filius præmio, & ſtolida pietate matris illectus repudiaret hæreditatem, irritum fieret teſtamentum, ejuſque judicia ſubverterentur §. 1. *inſt. quib. mod. teſt. inf. l.* 1. *ff. de injuſt. irrit.* Verumtamen mulier reprehendi jure non poteſt, quæ vivos mortuis, non repudiantes adeuntibus antepoſuit, nec ad reſpuendum collatum honorem, & ad deſpicatam habendam voluntatem ſuam propoſito præmio filios invitavit. Quid Scævola? Ne ipſe quidem repudiationis ullam mentionem fecit: imo filios poſt aditam hæreditatem deceſſiſſe proponit: ſcilicet quia aditio hæreditatis eſt fundamentum, cui ſequens reſponſum innititur. Semper enim ſecundum ea, quæ proponuntur, Scævola reſpondet. Quid Claudius? Hic vero aperte contra ſentit: negat enim Scævolam credidiſſe uſumfructum liberis datum in vicem portionum hæreditariarum. Cum Claudii auctoritatem defugere nullo modo poſſit Faber, ad incitas redactus cogitur mutare *non* in *nam*. Si, quod lex affirmat, nobis licet negare, ſublatæ ſunt omnes juris controverſiæ. Nihilo tamen minus aliud ex alio impedit interpretem acutiſſimum, & inexplicabili laqueo abrupto in alium ſe induit, ut quo ſe expediat, ignoret. Urgent enim ſubſequentia Claudii verba: *eo magis quod æquis partibus erant ſcripti*. Reſpondet, quod ſi ex diſparibus partibus fuiſſent inſtituti, dici poſſet omnibus liberis legatum uſumfructum: nempe tam repudiantibus, quam adeuntibus. Quorſumnam iſtuc? non intelligo, cur ita dici poſſit: *ut qui in proprietate diſpares eſſent, ſaltem quamdiu viverent, ex æquis partibus hæreditate fruerentur*. Quæſo quid hoc eſt? profecto tenebræ mihi ſunt, tenebras offundit Auctor, ut clanculum evadat. Si mater dedit uſumfructum filiis in vicem portionum

num hæreditariarum, & earum loco, ut ipſe putat, utique habere debent eam partem uſusfructus, quam habuiſſent in proprietate, cujus loco ſuccedit uſusfructus. *l. ſi plures* 24. *ff. de vulg. & pupill.* §. *etſi ex diſparibus* 2. *inſt. tit. de vulg. l.* 1. *C. de impub. & al. ſubſt.* niſi evidenter aliud teſtator expreſſerit *d. l. ſi plures in fin.* At ego etiam hoc amplius dico; etiamſi non in vicem portionum hæreditariarum relictus eſſet, tamen ex natura ipſius uſusfructus rediret ad proprietatem pro portionibus hæreditariis. Cum enim morte finiatur uſusfructus *l.* 3. *in fin. ff. quib. mod. uſusf amit.* & ad proprietatem regredi debeat, *l.* 3. *C. de uſufr.* non poteſt ad eam regredi, niſi pro portione ipſius proprietatis. Finge plures hæredes eſſe alterum ex quadrante, alterum ex dodrante, & uſumfructum omnium bonorum Titio legatum fuiſſe: mortuo Titio revertitur ad hæredes; ad primum quadrans, ad ſecundum dodrans; ſcilicet utrique pro portione proprietatis, quam habent. Si ad utrumque rediret pro æquis partibus, neque reverteretur ad proprietatem, neque eſſet extinctus uſusfructus morte legatarii, ſed novus conſtitutus. Sextans enim uſusfructus, quem primus habet ultra portionem proprietatis, de novo conſtituitur, nec conjunctus eſt proprietati; ſed ab ea avulſus, ac ſeparatus. Quo modo & a quo conſtitutus? Neque teſtamento, neque conventione, neque a lege, neque a judice, quibus modis conſtitui poteſt §. 1. *inſt. tit. de uſufr. l. cum oportet* 6. *C. de bon. quæ liber.* §. 1. & 2. *inſt. per quas perſ. cuique acquir. l. uſusfructus* 6. §. 1. *ff. de uſufr.* Unde igitur novus hic uſusfructus emergit? Porro morte uſufructuarii uſusfructus extinguitur, & ad proprietatem revertitur, eique conjungitur eo modo, quo erat, antequam ab ea avelleretur: ideoque deſinit eſſe uſusfructus, & dominus incipit habere plenam proprietatem, & ex re percipit omne commodum omnemque utilitatem non jure uſusfructus, ſed jure dominii, *l. uti frui* 5. *ff. ſi uſusfr. pet. l. in re communi* 26. *ff. de ſervit. urb. præd. l. fundus* 32. *ff. de ſervit. ruſtic. præd.* Sed malo nimium facilis eſſe, quam nimium difficilis, ac moroſus. Fac, ſuccedere ex æquis partibus in uſufructu, etiamſi ex diſparibus fuerint hæredes inſtituti. Num idcirco ex æquis partibus hæreditate fruentur? An qui habet dodrantem proprietatis & ſemiſſem uſusfructus, æque fruitur hæreditate, ac ille, qui ſolum habet quadrantem proprietatis, licet habeat ſemiſſem uſusfructus? Ergo nihil momenti habet proprietas ad percipiendum augendumque commodum, & utilitatem hæreditatis? Ac, quod eſt maxime abſurdum, ſubdit: *ſed æquis partibus in proprietate factis, ne hoc neque aliud quicquam probabile dici poteſt*: itane vero? Si habeant æquas partes tam in proprietate, quam in uſufructu, non æque fruuntur hæreditate, ſi habeant diſpares partes in proprietate, æquas in uſufructu, æque fruentur hæreditate? Quid abſurdius? Quid id, quod ſupra ait: *ei ſoli, qui ſupereſſet, omnium bonorum uſumfructum deberi, ut qui proprietatis partem nullam haberet &c.* Nullam partem proprietatis habet, qui ex æquis partibus eſt inſtitutus? Hui! mera monſtra dicit.

Enimvero multo facilius eſt, aliorum 5
interpretationes refutare, quam veras, aut ſaltem veriſimiles excogitare. Tamen, ne quis mihi obganniat illud Martialis lib. 1. epigram. 76. *Carpere vel noli noſtra, vel ede tua*, dicam & ego, quod ſentio. Hoc autem primum ſtatuo. Scævolam non crediſiſſe validum & utile fideicommiſſum uſusfructus liberis a matre relicti, eo quia falſa opinione decepta crediderit uſumfructum ad eos non reverſurum, niſi hoc ipſa præciperet; ignorans ipſo jure per mortem uſufructuarii ad proprietarium deferri; & juris neceſſitate conſolidari cum proprietate, §. *finitur inſt. tit. de uſufr. l. ſi cujus* 13. *in princ. ff. eod. l.* 1. *ff. uſufr. quem cav.* Nullum igitur eſt ejuſmodi fideicommiſſum *l. qui fructus* 25. *ff. de uſufr. leg.* Ibi: *nullum fideicommiſſum &c. l. poſt emancipationem* 40. *in princ verſ.*

quæſitum eſt ff. de leg. 3. Ibi : *fideicommiſſum non conſtiterit*, *l. Aurelius* 25. §. *pen. ff. de liber. leg.* Ibi : reſpondit . *Si debita fuiſſet*, *nullum eſſe fideicommiſſum* . Non ſolum igitur eſt inutile, ſed nullum, quia qui legat id , quod neceſſitate juris ad aliquem debet pertinere, eique debetur, inutiliter legat §. *ex contrario* 14. *inſt. tit. de legat l.* 1. §. *ſi quis creditori* 10. *ff. ad leg Falcid. l. legavi* 25. *in fin. ff. de liberat. leg. l. cum pater* 77. §. *curatoris* 14. *ff. de leg.* 2. Uſusfructus autem adeo juris neceſſitate ad proprietarium revertitur, ut, nec ſi maxime velit, a ſe ipſum repellere poſſit *l. ſi Titio* 10. *ff. de uſufr. leg.* Quamobrem mortua avia liberi obtinent uſumfructum poteſtate juris , non vero ex fideicommiſſo : & ſi mortui ſint illi , ad quos proprietas pervenerit, cum qua neceſſario conjungitur vi conſolidationis uſusfructus. Recte igitur Scævola reſpondit, uſumfructum *ad eos redire*, *apud quos proprietas eſſet* . Atque eo etiam magis, quod ea diſpoſitio, in qua teſtator labitur ignoratione juris, redigi debet ad juris diſpoſitionem, ut fit a Papiniano in *l. qui fructus* 25. *ff. eod.* & a Modeſtino in *l. ſi alii* 19. *ff. eod.*

6 Verum opponi poteſt, quod ut hæredibus, ita & legatariis ſubſtitui poteſt, *l. ut hæredibus* 50. *in princ. ff. de leg.* 2. & id obtinet etiam in uſufructu *l.* 3. §. 1. *in fin. verſ. perinde ac ſi. ff. quib. mod. uſusfr. amit.* Potuit igitur mulier Dorcadi matri uſufructuariæ ſubſtituere liberos ſuos hæredes, aut eum, qui poſt mortem Dorcadis ſupereſſet, *l. repeti* 5. *in princ. ff. eod.*

7 Profecto id negari non poteſt : ſed Scævola non credidit id voluiſſe, ac mandaſſe teſtatricem, ut ait Claudius explicans Scævolæ reſponſum : *non credidit ipſum uſumfructum poſt mortem aviæ inter ipſos datum* . Etenim, ut filia ſuperſtes integrum habeat uſumfructum, duæ ſubſtitutiones ſunt neceſſariæ . Altera, in qua liberi ſubſtituantur aviæ in uſufructu; & hæc non ægre poſſet admitti, ſi quidem utilis eſſet; quod ſecus eſt . Altera, in qua filii inter ſe reciproce ſubſtituantur, ut per mortem unius ad ſuperſtites devolvatur . Hanc autem Scævola omnino reprobavit . Sane recte . Multæ enim cauſæ concurrunt, cur probari, & admitti non poſſit .

8 Prima, quia cum prima ſubſtitutio non ſubſiſtat, utpote inutilis ; ſequitur, ut neque hæc, quæ ab ea pendet, ſubſiſtere poſſit, *l. cum principalis*, 179. *ff. de R. J.*

Secunda, quia cum non fuerit expreſſa, ſitque contra naturam uſusfructus, qui per mortem fructuarii extinctus ad proprietatem revertitur, omnino refutanda eſt, ut copioſe probavimus in ſuperioribus . Eſt autem hoc adeo de natura uſusfructus, ut non ſit penitus poſſibile, eum ad poſteritatem tranſmitti, ut ait Imperator in *l. antiquitas* 14. *in princ. C. de uſufr.* Itaque recte putant DD. quod ſi teſtator, vel contrahentes expreſſim declaraverint ſe velle, ut ad hæredes tranſmittatur, ad primos tantum hæredes pertineat, & in illis tantummodo repetitus intelligatur, non in omnibus ; licet nomen hæredis non primos dumtaxat, ſed & cæteros deinceps comprehendat *l. hæredis appellatio* 65. *ff. de V. S.* Natura enim uſusfructus non patitur, ut tamdiu maneat avulſus a proprietate, eaque domino futura ſit inutilis . Eo fit, ut ſi uſusfructus relinquatur municipio, Reip. univerſitati, quæ numquam moriuntur *l. proponebatur* 76. *ff. de judic.* quaſi ipſæ quoque moriantur, centum dumtaxat annis duret, quia is finis vitæ longævi hominis eſt. *l. an uſusfructus* 56. *ff. de uſuf. l. ſi uſusfructus* 8. *ff. de uſufr. legat.* Neque cuiquam ſcrupulum injiciant illa verba teſtatricis : *aut ad eum*, *qui ex his vivet* : putavit enim hæc verba teſtatricem adjeciſſe errore lapſam, quod ignoraret uſumfructum ad proprietatem reverti ipſo jure ; ac propterea ad liberos ſuos perventurum ; vel illis præmortuis, ad eos, in quos ipſi proprietatem tranſtuliſſent . Hoc errore po-

poſito ad normam juris eſt dirigenda diſpoſitio ; quemadmodum fit in laudatis *l. qui fructus* 25. *l. ſi alii* 19. *ff. eod.*

9 Tertia, qua ad id credendum adductus fuit Scævola, ut Claudius notat : *quia æquis partibus hæredes erant ſcripti*. Ex hoc optimam traxit conjecturam Scævola, noluiſſe matrem liberos inter ſe mutuo ſubſtituere in uſufructu. Etenim ſi ex æquis partibus eos ſcripſit hæredes, voluit eoſdem ex æquo utilitatem ex ſua hæreditate percipere ; Atqui ſi eos ſubſtituiſset invicem in uſufructu ; qui aviæ ſuperſtes viveret, omnem utilitatem perciperet, præmortui vero nullam. Nuda enim proprietas, quam viventes obtinuerunt, inutilis eſt, *l. an uſusfructus* 56. *ff. de uſufr.* & *l. ſi uſusfructus* 8. *ff. de uſufr. leg.* Eo accedit, quod ipſos non ſubſtituit in proprietate ; cur igitur in ſolo uſufructu, in quo multo rarius fit hæc ſubſtitutio, repugnante quodammodo natura ipſius uſusfructus, repugnante voluntate teſtatorum, qui non facile adducuntur, ut velint hæreditatem ſuam propemodum inutilem eſse hæredibus, quos honorare, & ditare voluerunt : maxime vero cum agitur de filiis & de uſufructu omnium bonorum ?

10 His expoſitis, admodum difficilis non eſt explanatio verborum Claudii Tryphonini, quæ doctiſſimorum interpretum ingenium exercuerunt. *Non credidit ipſum uſumfructum in vicem portionum hæreditariarum poſt mortem aviæ inter ipſos datum.* Non credidit datum, quia fruſtra, & inutiliter dedit : quin nec præſumitur dare voluiſſe. Qui dedit imperitia lapſus, nullum dedit fideicommiſſum. Similibus verbis utitur Papinianus in *l. qui fructus* 15. *eod. tit. de uſufr. legat. Imperitia lapſus nullum fideicommiſſum ad eos reverti dedit.* Qui fruſtra, & inutiliter aliquid agit, nihil agere dicitur *l. ſed ſi quid* 25. §. *ſervus* 4. & §§. *ſeqq. ff. de uſufr. l. non ſolum* 31. *ff. de oblig. & act. l. ſi decem* 52. *ff. locat. l. quoties* 15. *in princ. ff. de ſervit. l. ſi id quod* 7. *in princ. ff. de reſcind. vend. l. ſi eum uxori* 9. *in princ. ff. de don. int. vir. & ux. & l. ſed interim* 11. §. *ſi uxor. ff. eod.* & nullum eſſe, quod actum eſt *l. ſi quis poſtquam* 37. *ff. de fidejuſ.* Porro hac formula utuntur J. C. in contractibus, ut conſtat ex laudatis *ll.* nam in contrahendo res inter contrahentes agitur *l.* 3. *ff. de reb. cred. l. Lucius* 38. *ff. mandat. l. Ariſto* 18. §. 1. *ff. de donat. l. cum quæritur* 20. *ff. de reb. dub.* Contra in legatis & fideicommiſſis utuntur verbo dandi, quia res non agitur inter teſtatorem & legatarium ſeu fideicommiſſarium, cum hi nihil agant, nullamque partem habeant in condendo teſtamento ; ſed legatum aut fideicommiſſum detur a teſtatore *l. quod bonis* 15. §. *penult. ff. ad leg. Falcid. l. nec fideicommiſſa* 36. *ff. de leg.* 3. *l. ſi in perſonam* 21. *C. de fideicom.* & dandi legandi verbis uſa eſt ipſa lex Falcidia *l.* 1. *ff. ad l. Falcid.* Quamobrem quod nihil agi dicitur in contractibus ; non dari dicitur in fideicommiſſis *l. qui fructus* 25. *ff. de uſuf. leg.* Scævola igitur non credidit datum uſumfructum, quia inutiliter datus fuit : quia datus per fideicommiſſum nullum *d. l. qui fructus* 25. & *l. Aurelius* 28. §. *pen. ff. de liberat. leg.* Inſuper non credidit datum, deficiente voluntate teſtatricis, quam credidit imperitia lapſam & errore deceptam ita diſpoſuiſſe, adeoque deficere ejus voluntatem & conſenſum *l. ſed hoc ita* 20. *ff. de aqua & aqu. pluv. arc. l. libertus* 17. §. *error. ff. ad municip. l. ſi per errorem* 15. *ff. de juriſdict. l.* 2. *in princ. ff. de judic.*

Atque hæc plana ſunt & expedita: ſed 11
turbam concient illa verba ; *in vicem portionum hæreditariarum*. Horum, ut ego arbitror, duplex eſt interpretatio. Prima quod non crediderit uſumfructum datum vice portionum hæreditariarum, videlicet quod cum filios non ſubſtituerit inter ſe in portionibus hæreditariis, earum loco ſubſtituerit in uſufructu. Non credidit Scævola, matrem dediſſe uſumfructum pro portionibus hæreditariis : ut portiones hæreditarias compenſaret ; quo admiſso non ſervaretur æqualitas inter li-

liberos, ut diximus. *In vicem portionum hæreditariarum* ſcilicet *in locum portionum pro portionibus*. Cic. *lib. 1. epiſt. 9. noſtram vicem ultus eſt ipſe ſeſe*. Plaut. *in Ruden. act. 3. ſc. 5.*

—— ſi appellabit quampiam,
Vos reſpondetote iſtinc iſtarum vicem.

Hoc autem non credidit Scævola, quia nulla ratio, nulla cauſa eſt, cur mulier ſi volebat liberos in vicem ſubſtituere, non ſubſtituerit in portionibus hæreditariis, ſed ſolum in uſufructu; ut paulo ante probavimus. Imo omnis ratio ſuadet, eam nec in uſusfructu ſubſtituere voluiſſe. Altera non abſimilis, & ad ſenſum legis explicandum magis accomodata: quod ſicut mater non ſubſtituit liberos in portionibus hæreditariis, ſimiliter non ſubſtituerit in uſufructu inſtar portionum hæreditariarum. Cum enim liberos inſtituerit æquis portionibus, in hiſce portionibus continetur etiam uſusfructus *l. ſi quis alii 19. ff. de uſufr.* adeoque filii ſunt inſtituti non ſolum in æqualibus portionibus proprietatis, ſed etiam uſusfructus; & vi ac poteſtate inſtitutionis adeuntes hæreditatem, non nudam, ſed plenam proprietatem acquirunt conjunctam cum uſufructu. Verum quia teſtatrix, legando uſumfructum matri ſuæ, ipſum ex univerſa hæreditate delibavit; coguntur hæredes ipſum avellere a proprietate, & in aviam transferre. Finito autem uſufructu per mortem aviæ, illum denuo obtinent hæredes jure hæreditario, ſicut initio obtinuerunt, niſi teſtatrix expreſſim rurſus ipſum avellat a proprietate. Hoc autem veriſimile non eſt, ut ſupra probavimus, & ut credidit ipſe Scævola. Non credidit igitur uſumfructum datum poſt mortem aviæ inter liberos, quemadmodum datæ non erant portiones hære-
12 ditariæ. Verba enim *vice*, *in vicem* ſæpe numero vim habent comparationis, & ſimilitudinem denotant, ut *quemadmodum*, *inſtar*, *ſicut* & his ſimilia. Cic. ad Attic. *lib. 10. epiſt. 7. Niſi forte me Sardanapali vice in ſuo lectulo mori malle cenſueris: quam in exilio Themiſtocleo*. Sueton. in *Nerone cap. 31. Præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuo diebus ac noctibus vice mundi circumageretur*. Columell. *lib. 2. cap. 14. Poteſt tamen malleolus protinus in vicem vivi radicis conſeri*. Plin. *lib. 3. cap. 46. Bos in Ægypto etiam vice numinis colitur*. Cic. *1. de legib. Hæredum cauſa juſtiſſima eſt: nulla eſt enim perſona, quæ ad vicem ejus, qui e vita emigraverit, propius accedat*. Uſurpant etiam in hac ſignificatione noſtræ leges. In *l. mulierem 5. in fin. C. de adoption. ad vicem naturalis, legitimique filii habere permittimus*: ſcilicet tamquam filium legitimum & naturalem *l. tres denunciationes 9. C. quomod. & qu. jud. ad vicem edicti peremptorii*: quemadmodum edictum peremptorium, *l. qui negotiationem 58. §. 1. in fin. ff. de adminiſtr. & peric. tut. totum ſortis vice fungitur*, habetur tamquam ſors, *l. 2. & l. 3. §. is autem in fin. ff. de reb. cred. ut ille rei pretium haberet in mutui vicem*: tamquam ex mutuo: quaſi mutuum, *l. 3. in fin. ff. de teſtam. milit. l. 4. §. auctoris 31. ff. de dol. mal. & met. except. l. 1. C. de ſervit. & aqua l. non ſolum 20. ff. rem rat. hab. l. palam 43. §. 1. ff. de ritu nupt.*

Superſunt poſtrema verba; *eo magis quod æquis partibus hæredes erant ſcripti*. Hæc ſupra expoſuimus, & oſtendimus, maxime convenire Scævolæ reſponſo, noſtræque interpretationi.

CAPUT XIII.

Ad L. turpia legata 54. ff. de leg. 1.

SUMMARIUM.

1 *Demonſtratio turpis perimit legatum, ut pro non ſcripto habeatur.*

2 *Etiamſi teſtator ſteterit in genere maledicti, ut perperam Bartolus, & Accurſius, qui confutantur.*

3 *Contraria ſunt, teſtatorem honore ſimul & contu-*

tumelia velle aliquem afficere.

4 Legatum immerenti dari non repugnat.

5 Exhæredatio cum convicio fieri poteſt.

6 Et inſtitutio filiiſamilias a parentibus.

1 SUpereſt, ut demonſtremus, quandonam demonſtratio vitiet ac perimat legatum aut inſtitutionem. Ejuſmodi eſt demonſtratio turpis: & demonſtratio falſa. Demonſtratio turpis, quæ adjicitur denotandi legatarii cauſa, adeo perimit ac tollit legatum, ut pro non ſcripto habeatur. *l. turpia* 54. *ff. de leg* 1. *denotandi* pro *notandi*: hoc eſt: ignominia, opprobrio, infamia, contumelia aſpergendi: ut in *tit. ff. de his, qui not. infam. l. palam* 43. 6. *penult. ff. de rit. nupt. l. tutorem* 22. *ff. de iis, quæ ut indign.* & paſſim in jure noſtro, & apud latinos auctores. Denotandi autem verbum vix uſquam inveneris in hac ſignificatione. Denotare enim, eſt demonſtrare, deſignare, ut in *l. nominatim* 24. *ff. de manum. teſt.* Liv. 4. *Haud dubie Icilios denotante Senatu.* Cic. *pro lege Manil. uno nuncio, atque una litterarum ſignificatione cives Romanos necandos trucidandoſque denotavit.* Utitur tamen Quinctil. *declam.* 19. *Omnium maledictis ſucclamatus, omnium denotatione damnatus eſt.* Igitur demonſtratio, quæ magis notandi, quam honorandi legatarii cauſa inſeritur legato, efficit, ut pro non ſcripto habeatur. Imo in libertis illud ſpecialiter ab Imperatoribus conſtitutum fuit, ut etiam legatum liberto rite datum, ſi in poſtrema ſcriptura, peſſimum libertum eſſe adjeciſſet, vel ingratum, videatur ademptum *l. Divi* 13. *& l. libertus* 29. *ff. de adim. leg.* & quidem *quaqua ratione motus* id adjecerit, quibus verbis continetur, omnino ademptum eſſe; nec de cauſa ac ratione quærendum. Non ſolum autem legatum, ſed etiam inſtitutionem vitiat turpis demonſtratio *l. quoties* 9. §. *ſi quis nomen* 8. *ff. de hær. inſt.* Ratio eſt, quia legatum eſt honor *l.* 3. §. *hoc autem* 2. *ff. de legat. præſtand. l. amiciſſimos* 36. *ff. de excuſ. tutor.* Sicut & inſtitutio, & quidem plenior *l. filium* 5. §. *ſed etſi portio* 6. *in fin. ff. de leg. præſt. l. Julianus* 26. *ff. ſi quis omiſſ. cauſ. teſtam.* pugnantia autem ſunt honor & contumelia: ac ſimul jungi non poſſunt: alterum ab altero excluditur.

Illud probare non poſſum, quod ajunt 2
Accurſius, & Bartolus: quod ſi teſtator ſteterit in genere maledicti, & non progrediatur ad ſpeciem, ut in *l. his verbis* 48. §. 1. *ff. de hæred. inſt.* valeat diſpoſitio. Etenim contrarium liquet ex *l. Divi* 13. *& l. libertus* 29. *ff. de adim. leg.* in quibus ſi teſtator adjecerit; peſſimum eſſe libertum, vel ingratum, aboletur legatum. Et in *l.* 3. *in princ. ff. de lib. & poſt.* cum convicio exhæredatus dicitur filius, ſive pater dixerit: *filius meus non nominandus*; ſive dixerit: *filius meus latro, gladiator, ex adulterio natus.* Non diſtinguitur hac in re maledictum generale, a ſpeciali: utrumque idem præſtat, idem valet; utrumque convicium eſt, & dictum contumelioſum. Imo multo contumelioſius eſt maledictum generale, quam ſingulare: hoc enim unicum vitium, illud vel plura vel omnia vitia continet. *Non nominandus*, eſt multo deterior, quam latro, aut gladiator, aut ſpurius. Virgilius *lib.* 3. *Georg. in princ.* ut denotaret Buſiridem efferis moribus, & mortalium omnium peſſimum deterrimumque fuiſſe, dixit eum *illaudatum.*

Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?

Illaudati, hoc eſt, *non nominandi*: *lauda-* 3
re in actionibus civilibus ſignificat *nominare.* Ita verſum Virgilii explicant Gell. *lib.* 2. cap. 6. Macrob. *Saturn. lib.* 6. *cap.* 7. In hoc mihi videntur errare, quod putant ejuſmodi requiri contumeliam, & maledictum; ſeu convicium ad infirmandam inſtitutionem, vel legatum; quale ad accuſandum condemnandumque reum criminis. Qui accuſat, certum crimen deferre debet, & probare: *l prætor* 7. *in princ. ff de injur.* qui maledictum & convicium facit, & contumeliam jacit, famam lædit, etſi nihil certi expreſſerit, aut probaverit. Recte Cicero *pro M. Cæl.*

Sed

Sed aliud eſt maledicere, aliud accuſare. Accuſatio crimen deſiderat, rem ut definiat, hominem ut notet; argumento probet, teſte confirmet. Maledictio autem nihil habet propoſiti præter contumeliam. Ad rem noſtram accommodatiſſime. Sola maledictio, ſolumque propoſitum contumeliæ infirmat legatum, & inſtitutionem, quia ſecum ipſe pugnat teſtator, qui vult aliquem ſimul & honore, & contumelia afficere. Quicumque aliquid cuiquam objicit, quod ad infamiam, vel invidiam ejus ſpectet, & generaliter ſit adverſus bonos mores civitatis, convicium, & injuriam facit *l. item apud Labeonem* 15. §.
3 *ſed quod adjicitur* 5. *ff. de injur.* & pœnam injuriæ meretur: pœna autem a lege imponitur, ut ſit inutilis actus, quem geſſit: reprobat enim ac damnat ſimul injuriam, & diſpoſitionem, cui eſt adjuncta atque annexa. Idcirco Pomponius ait: *odio ſcribentis*. Lex enim omnes injurias odit ac deteſtatur, maxime vero eorum, qui honorant, ut dedecorent, & notam turpitudinis inurant benevolentiæ prætextu.

4 Nec illud quidem probo, quod nonnulli ex veteribus putant, eam eſſe hujus conſtitutionis rationem, quod legata relinquuntur ob meritum *l. nec adjecit* 9. *ff. pro ſoc.* Si ita res eſſet, non valeret legatum, de quo in *l. cum quis decedens* 37. §. *Sejam* 2. *ff. de leg.* 3. *Mævio liberto meo de me nihil merito dari volo*. Non repugnat legato, quod detur immerenti. Legatum eſt donatio §. 1. *inſt. de legat.* Quid obſtat, quominus donetur immerenti? donatio proprie appellatur, in qua aliquis dat propter nullam aliam cauſam, quam ut liberalitatem, & munificentiam exerceat *l.* 1. *in princ. ff. de donat.* Qui dat, ut merita, ac beneficia compenſet, proprie non donat, ſed remuneratur. Non repugnat igitur naturæ legati, quod detur immerenti, ſeu de nobis nihil merito; quippe quia donatio eſt. Illud repugnat, quam quod maxime, quod ſit damnoſum ac pernicioſum legatario, *l. filiusfam.* 114. §. *apud Marcellum* 3. *ff. de leg.* 1. *l.* 1. §. *ſi is qui* 17. & *l. ex facto* 17. §. *non tantum ff. ad S. C. Trebell.* §. 1. *verſ. hoc ſolum inſt. tit. de ſing. reb. per fideic. rel.* Quid autem damnoſius, aut pernicioſius eſſe poteſt, quam honorem, exiſtimationem, famam amittere, quæ nullis opibus poſſunt compenſari? ſed illud legibus eſt maxime odioſum, quod teſtator prætextu honoris famoſum libellum ſcribit, quem maxime leges abominantur, & a primis uſque temporibus capitale eſſe ſanxerunt. Qui autem dicit, legatarium de ſe nihil meritum, non lædit ejus famam, ſed largitatem & beneficentiam ſuam oſtentat: non exprobrat ei vitium, nec labem ullam turpitudinis aſpergit, ſed proteſtatur, ſe non ob ejus merita legare, ſed ex ſua munificentia. Quæ maxime conveniunt patrono, cujus levis injuria nihili penditur *l. Prætor* 7. §. *præterea ff. de injur.*

Venio jam ad exceptiones, quæ duæ ſunt. 5
Prima eſt in exhæredatione. Exhæredatio cum convicio fieri poteſt, & quidem turpiſſimo. Exempla in *l.* 3. *in princ. ff. de liber. & poſt.* Exhæredatio ipſa per ſe contumelia eſt, & ideo non reſpuit convicium quantumvis contumelioſum. Corn. Nep. *in Themiſt. a patre exhæredatus eſt: quæ contumelia non fregit eum, ſed erexit*. Et in jure noſtro, *nota exhæredationis* dicitur: ut in *l.* 1. §. *ſed etſi* 5. *ff. de aſſign. lib. l.* 1. *ff. de conjung. cum eman. liber. l. ſi cum* 10. *C. de teſtam. milit.* Toleratur in parente etiam grave convicium, quia non probri, aut injuriæ, ſed emendationis cauſa factum intelligitur, nullamque pœnam meretur *l. aut facta* 16. §. *cauſa* 2. *ff. de pœn.* Parentibus enim eſt mandata filiorum correctio *l.* 3. *C. de patr. poteſt. l. un. C. de emend. propinq.* Sane hujuſcemodi correctio Themiſtoclis mores penitus immutavit. Subdit Corn. Nep. *Nam cum judicaſſet ſine ſumma induſtria non poſſe eam extingui, totum ſe dedidit Reipublicæ diligentius amicis, famæque ſerviens*. Itaque ergo *vitia ineuntis adoleſcentiæ magnis ſunt emendata virtutibus: adeo ut præferatur huic nemo, pauci pares putentur*.

Al-

6 Altera eſt exceptio in inſtitutione filiiſam. a patre facta. *l. his verbis* 48. §. 1. *ff. de hæred. inſt. Illa inſtitutio valet : filius meus impiiſſimus, male de me meritus hæres eſto, pure enim hæres inſtituitur cum maledicto : & omnes hujuſmodi inſtitutiones receptæ ſunt*. Hoc etſi dictum ſit de parente, qui inſtituit filium exiſtentem in poteſtate, ut conſtat ex illis verbis, *pure enim &c.* tamen traducitur etiam ad alios parentes in poſtremis verbis, *& omnes hujuſmodi &c.* Eſt enim in omnibus parentibus eadem ratio, quia reprehenſionis, correctionis, emendationis vicem obtinet. Licet autem parentibus liberos arguere, increpare, objurgare, inſectari : & laudem merentur, non odium, qui liberos aut verbis aut verberibus caſtigant *d. l. unic.* Sunt quoque hæc amoris, & benevolentiæ ſigna : nam qui liberos prudenter amant, deſiderant eos eſſe optimos, ac præſtantiſſimos : atque omnem vel tenuiſſimam maculam acerbe eos objurgando eluere ſatagunt. Ergo parentes non contumeliæ, ſed diſciplinæ; non denotandi, ſed arguendi cauſa hæc verba adjeciſſe cenſentur. Conveniunt autem hæc ſolis parentibus ; nec ad alios trahi poſſunt, quod perperam plerique faciunt.

CAPUT XIV.

Ad L. demonſtratio 17. & L. falſa 33. ff. de cond. & demonſt.

SUMMARIUM.

1 *Falſa demonſtratio non vitiat diſpoſitionem.*
2 *Sive erratum fuerit in perſona hæredis vel legatarii.*
3 *Sive in ipſa re. Exempla. & n 4. 5. 6. 7. 8. 9.*
4 *Falſa cauſa debendi expreſſa non nocet, vero debito præexiſtente.*
5 *Falſa confeſſio debiti trahitur ad fideicommiſſum,*
6 *Loco, in quo ſita res eſt, falſo deſignato, valet legatum.*
7 *Si teſtator erraverit in officio vel artificie ſervi legati, valet legatum, item ſi erret in deſignanda perſona legatarii.*

8 *Si in rei perſonæve qualitate extrinſeca, valet legatum.*
9 *Error in quantitate quandoque vitiat legatum.*
10 *Si demonſtratio partim vera ſit, partim falſa, falſum cedere debet veritati.*
11 *Explicatur L. Titia 19. §. ult. ff. de aur. & arg. leg. & n. 12.*

FAlſa quoque demonſtratio ſæpe numero vitiat diſpoſitionem. Obtinuit regula contraria, falſam demonſtrationem non vitiare legatum, & inſtitutionem, aut contractum; ſed tamen ab hac ſæpe receditur. Et regula, & exceptiones ſeparatim ſunt explicandæ.

Regula ubique tradita. In *l. falſa* 33. 1
ff. de cond. & demonſtr. Falſa demonſtratio neque legatario, neque fideicommiſſario nocet, neque hæredi inſtituto &c. & hoc ita juris civilis ratione, & conſtitutionibus Divorum Severi & Antonini cautum eſt. Juris civilis ratione : quia demonſtratio ea de cauſa adjicitur, ut certo conſtet de voluntate diſponentis : ſi de ea aliunde conſtet, ſuperflua eſt ; nam quicquid rei ſatis demonſtratæ adjicitur, fruſtra eſt *l. 1. §. ſi quis uxori ff. de dot. præleg.* ſuperflua autem non nocent *l. teſtamentum 17. C. de teſtam. l. quæ extrinſecus 65. ff. de V. O.* Requiritur igitur, ut res ſit ſatis demonſtrata; ut conſtet, quid cuique datum fuerit *l. his verbis 48. §. ult. ff. de hæred. inſt. d. l. 1. §. ſi quis uxori*. Cæterum nihil intereſt, qua in re fuerit erratum ; in perſona legatarii vel hæredis demonſtranda, an in re ipſa, quæ relinquitur.

In perſona; veluti ſi falſo demonſtra- 2
ta ſit patria hæredis aut legatarii *d. l. his verbis §. ult.* vel conſanguinitas, & affinitas, veluti ſi fratrem dixerit, vel ſororem, vel nepotem, vel quodlibet aliud, quod vere non ſit *d. l. falſa 33. cum ſeq. ff. de cond. & dem.* Imo etſi in patre erraverit *d. l. his verbis §. ult.* Item ſi erratum fuerit in demonſtratione corporis, vel artificii, vel officii *l. nominatim 34. ff. eod.*

In re ipſa, quæ relinquitur, multis 3
modis poteſt incidere falſa demonſtratio.

I. Si rem ipſam falſo deſignaverit : veluti ſi legavero Titio decem, quæ ei de-

debeo ; nam etſi nihil ei debeam , tamen valet legatum *l. ſi ſic legatum* 75. §. 1. *in fin. ff. de leg.* 1. Item valet legatum , ſi is , *qui dotalem fundum nullum habebat , ita legaverit : fundum Cornelianum , quem illa mihi doti dedit , ei hæres dato : quia cum fundus Cornelianus in rerum natura ſit , demonſtratio falſa legatum non perimit. l. quibus* 40. §. *penult. ff. de cond. & dem. l. cum ſcriptum* 6. §. 1. *ff. de dot. præl.* Simile eſt exemplum in *l.* 3. *C. de falſ. cauſ.* Hæ autem demonſtrationes tacite cauſam legandi continent : ſed nec falſa cauſa legatum perimit *l. demonſtratio* 17. §. *quod autem ff. de cond. & demonſtr.* §. *longe magis* 31. *inſt. tit. de legat.*

4 II. Multo magis ſi indicata fuerit falſa cauſa debendi , vero debito præexiſtente ; ut in *l. cum filius* 76. §. *hæres meus ff. de leg.* 2. *Hæres meus Titio dato , quod ex teſtamento Sempronii debetur mihi : cum jure novationis , quam legatarius , idemque teſtator ante fecerat , legatum ex teſtamento non debeatur : placuit falſam demonſtrationem legato non obeſſe ; nec in totum falſum videri , quod primordio veritatis adjuvaretur.* In *l. Lucius Titius* 93. §. *Semproniæ ff. de leg.* 3. *Semproniæ mulieri meæ dari jubeo ab hæredibus meis centum aureos , quos mutuos acceperam : quæſitum eſt ; ſi hanc pecuniam , ut debitam , Sempronia petens victa ſit : an fideicommiſſum peti poſſit . Reſpondit poſſe ex cauſa fideicommiſſi peti , quod apparuiſſet , non fuiſſe ex alia cauſa debitum .*

5 III. Si non legaverit id , quod debet , ſed fateatur ſe debere , quod non debet : ipſa enim debiti confeſſio quamvis falſa trahitur ad fideicommiſſum . *l. Lucius Titius* 88. §. *quiſquis* 10. *ff. de leg.* 2. *Quiſquis mihi hæres erit , ſciat debere me Demetrio patruo meo denaria tria* . Reſpondit Scævola, etſi non deberentur , peti poſſe ex fideicommiſſo , licet peti non poſſint ex debito , quod nullum eſt . Poterat de hoc dubitari , quia cum dixerit teſtator : *pro tinus reddi , & ſolvi eis jubeo* , reddendi verbum ſignificat retro dare , & non poteſt red dere , qui non accepit : ſed huic argumento reſpondet Celſus in *l. cum quidam* 21. *ff. eod. etenim reddendi verbum , quamquam ſignificationem habeat retro dandi , recipit tamen & per ſe dandi ſignificationem* : & in *l. verbum* 94. *ff. de V. S.* Recte . Etenim , ut ait Senec. *lib.* 7. *de benef. cap.* 19. *Reddere eſt , id , quod debeas , ei cujus eſt , volenti dare . Reddere* etiam *dare* ſignificat. Liv. *lib.* 5. *nec clamore quidem reddito integri , intactique fugerunt .* Sic dicimus reddere epiſtolam , reddere exequias , reddere pœnas , reddere rationem , reddere ſonum , ſonitum , ſtridorem , vocem humanam , & his ſimilia ſexcenta . Itemque in jure noſtro : jus reddere *l. pen. ff. de injuſt. & jur. l.* 1. *ff. de diverſ. tempor.* reddere actionem *l. quia actionum* 11. *in fin. ff. de præſcr. verb. l cum autem* 52. *ff. de rei vind.* & ubique paſſim : reddere interdictum *l.* 1. §. *in operis ff. de oper. nov. nunc. l.* 3. *ff. de rivis l.* 1. §. *quia autem ff. quod legat.* reddere judicium *l. pen. ff. quod cujuſque univerſitatis l. ſi vir uxori* 12. *ff. de præſcr. verb. l. Lucio* 4. *ff. de aq. quotid. & æſtiv.* & in toto jure *judicium dari , judicium reddi* , idem omnino ſignificant . Animadvertendum tamen eſt , quod ideo fideicommiſſum debetur , quia præſumitur teſtatorem ſciviſſe , ſe non debere , & prætextu debiti uſum fuiſſe : ut exponitur in *d. l. cum quidam* 21. *ff. de leg.* 2. *l. qui uxori* 18. *in princ. ff. de aur. & arg. leg.* Cæterum ſi hæres probaret , teſtatorem ignoraſſe ſe non debere ; & errore lapſum ea de cauſa legaſſe , non legaturum , ſi ſciviſſet ſe nihil debere ; nec ex fideicommiſſo peti quicquam poſſet : neque enim valeret , non quidem obitante falſitate demonſtrationis , aut cauſæ ; ſed deficiente voluntate teſtatoris . *l.* 1. *C. de falſ. cauſ.* Nec ſufficit qualiſcumque probatio , ſed liquido probare debet ex *d. l.* hoc eſt , manifeſte , & evidenter : quoniam præſumptio illa legis eſt adeo fortis , ut recedatur a propria verborum ſignificatione *d. l.* 11. *ff. de leg.* 2.

IV. Si falſo locum deſignaverit , in 6
quo ſita res eſt : veluti ſi legaverit præ-
dia ,

dia, quæ ſunt in finibus Galatiæ; eaque ſint in finibus Cappadociæ *l. patronus* 35. §. 1. *ff. de leg.* 3. *&* §. 2.

7 V. Si in officio vel miniſterio vel artificio erraverit: veluti ſi legaverit Stichum cocum, Stichum ſutorem: licet neque cocus, neque ſutor ſit, ad legatarium pertinebit, idemque eſt, ſi erraverit in deſignanda perſona legatarii *l. demonſtratio* 17. §. 1. *ff. de condit. & dem.*

8 VI. Idem ſi erraverit in quacumque alia rei vel perſonæ qualitate intrinſeca vel extrinſeca: veluti Stichum, quem de Titio emi: fundum Tuſculanum, qui mihi a Sejo donatus eſt: fundum dotalem: veſtem purpuream, quæ uxoris cauſa parata eſt: Sempronio affini meo, cognato meo, filio Titii do, lego: *l. demonſtratio* 17. *in princ. l. falſa* 33. *& l. ſeq. ff. de cond. & dem. l. quibus diebus* 40. §. *pen. ff. eod.* §. *huic proxima* 30. *inſt. tit. de legat. l. Quintus Mucius* 10. *ff. de aur. & arg. leg.* Pomponius tamen in hac lege ait multum intereſſe generaliter an ſpecialiter legetur. Si generaliter: veluti: *quæ uxoris cauſa parata ſunt, ei do lego*: legato non continetur niſi quod illius uſus cauſa paratum eſt: etiamſi ea ſint aliena, cum ſua eſſe putaret teſtator. Si vero ſpecialiter certum corpus ſit demonſtratum, veluti hoc modo: veſtem purpuream, quæ uxoris cauſa parata eſt: licet ea non fuerit uxoris cauſa parata, nihilominus debetur. Hæc tamen diſtinctio non pertinet ad falſam demonſtrationem. Etenim in generali ſermone ſolum demonſtrantur ea, quæ uxoris cauſa parata ſunt: in alia, præter hæc, nulla cadit demonſtratio, neque vera, neque falſa: adeoque certum eſt, ea non eſſe legata. In ſermone ſpeciali demonſtratur certum corpus, nempe veſtis purpurea; & in hanc cadit falſa demonſtratio; quippe quia non eſt uxoris cauſa parata. Poſſet & in ſermonem generalem cadere falſa demonſtratio; ſed ea legatum perimeret; veluti ſi legaſſet ea, quæ uxoris cauſa parata ſunt, & nihil paratum fuiſſet: deficeret enim res legata, ſine qua legatum non poteſt conſiſtere. Itemque ſi legaret ſervos ſuos textores, & nullum textorem haberet: cæterum ſi aliquos textores haberet, nulla in eos cadit falſa demonſtratio: quia illi vere textores ſunt, & illi ſoli demonſtrati ſunt & legato continentur. *l.* 3. *C. de falſ. cauſ.*

VII. Si erraverit in quantitate. Hujus 9
falſæ demonſtrationis duo occurrunt exempla ſcitu digna; alterum in *l. non ſolum autem* 7. §. *ſed ſi debitorem ff. de liberat. leg. Si debitorem decem damnatus ſit hæres viginti liberare, idem Julianus ſcribit nihilominus eſſe liberandum decem*. Alterum in *l. cum ſcriptum* 6. *in princ. ff. de dot. prel. Cum ſcriptum eſſet: quæ pecunia propter uxorem meam ad me venit, quinquaginta, tantumdem pro ea dote hæres meus dato: quamvis quadraginta dotis fuiſſent, tamen quinquaginta deberi*. Hoc intereſt inter unum, & alterum exemplum, quod in hoc demonſtratio, quamvis falſa ſit, auget legatum: nam etſi nihil dotis nomine ad eum veniſſet, tamen quinquaginta deberentur *d. l.* 6. §. 1. In altero vero legatum non auget: in cauſa eſt natura legati, quia nemo poteſt liberari in eo, quod non debet: liberationem præcedat oportet obligatio. *l. ſi quis reum* 5. §. *idem Julianus, & l. ſeq. in fin. ff. de liber. leg.* Subſiſto jam, cum de errore in quantitate dudum copioſe dixerim.

Quid ſi demonſtratio partim vera ſit, 10
partim falſa? Sane quod falſum eſt, cedere debet veritati; ut in *l. ſpecies* 15. *ff. de aur. & arg. leg.* & in *l. non ſolum autem* 7. §. *ſed ſi debitorem ff. de liber. leg.* Exemplum eſt in *l. pediculis* 32. §. *argento, &* §. *ſeq. ff. de aur. & arg. leg.* Quidam legavit argentum eſcarium: habebat quædam vaſa, in quibus & potabat & edebat: hæc quoque legato continentur; nam conſuetudo patrisfamilias ſpectanda eſt. In *l. ſcribit.* 34. §. *item ſcribit ff. eod.* Legavit uxori quinque pondo auri, quod ejus cauſa paratum eſſet: mortis tempore quatuor tantum libræ deprehenduntur:

quinque debentur, niſi unam animo minuendi legati teſtator alienaverit: *nam articulus, eſt, præſentis temporis demonſtrationem in ſe continet.* In *l. heres* 100. *in fin. ff. de leg.* 3. *Cui teſtudinea legata eſſent, ei lectos teſtudineos pedibus inargentatos deberi Labeo, Trebatius reſponderunt, quod verum eſt*. Quod verum eſt in demonſtratione, trahit ad ſe, quod falſum eſt.

11 Nec obſtat, quod traditur in *l. Titia* 19. *§. ult. ff. de ann. leg. Lucio Titio auri pondo tria, quæ viva præſtabam*. Falſum eſt, vivam præſtitiſſe auri pondo tria. Præſtabat enim quadraginta annua, quoad viveret, & certam ſummam ſalarii nomine, & feſtis diebus certum pondus argenti, aut pro eo pretium. Reſpondit Scævola: *eadem ex cauſa legati, vel fideicommiſſi præſtanda eſſe*. Etenim cum præſtanda ſint ea, quæ viva præſtabat, utique verum trahit ad ſe falſum. Verum eſt, eam in vita præſtitiſſe quadraginta annua, & reliqua: falſum, præſtitiſſe tria pondo auri: Si legato continentur quadraginta annua, & reliqua, quæ viva præſtabat; ſequitur, contineri id, quod verum eſt in demonſtratione, omiſſo eo, quod falſum eſt. Illud apud me plurimum habet difficultatis, quod mulier legat *auri pondo tria*. Hoc legatum certum eſt, & ſatis demonſtratum. Subdit, *quæ viva præſtabam*. Hoc fruſtra adjicitur rei ſatis demonſtratæ *l.* 1. *§. ſi quis uxori ff. de dot. præl.* ac perinde eſt, ac ſi non fuiſſet adjectum *d. l.* 1. quod in omni falſa demonſtratione eſt conſtitutum, ut ſuperiora exempla demonſtrant. Sequitur, ut tria pondo auri præſtari debeant; non quæ viva præſtabat. Non tollit difficultatem, quod legato certo auri pondere hæres liberatur præſtando pecuniam numeratam, ſi in ea pecunia eadem æſtimatio fuerit *l.* 1. *§. ult. ff. de aur. & arg. leg.* Nam poteſt quidem pro auri pondere pecuniam ſolvere, non tamen cogitur, & poteſt, ſi velit, ipſum auri pondus legatum ſolvere: & ſi velit ſolvere pecuniam, debet ſolvere pecuniam in eadem æſtimatione. At vero in noſtra lege ait Scævola ab hæredibus præſtari debere, quæ teſtatrix viva præſtabat: nec conſtat, an ea ſint ejusdem æſtimationis, cujus aurum.

Reſpondetur; quod cum certum pondus auri legatur, magis quantitas legata videtur *l. cum aurum* 19 *§.* 1. *ff. eod.* Hic autem dubitari non poteſt, pecuniam fuiſſe legatam, cum teſtatrix demonſtraverit quantitatem pecuniæ legatæ illis verbis: *quæ viva præſtabam*. Propterea licet in aliis legatis præſtandum ſit pretium præſentis temporis *l. cum certum* 9. *ff. eod.* & æſtimatio debeat eſſe æqualis in auro, & in pecunia *d. l.* 1. *§. ult.* tamen in hac ſpecie curandum non eſt de æſtimatione, ac pretio auri, cum teſtatrix ipſa deſignaverit ac præfiniverit æſtimationem & quantitatem pecuniæ vice auri præſtandam: quare notat appoſite Scævola, quod feſtorum dierum nomine certum pondus argenti, aut pro eo pretium præſtabat: ſcilicet, ut oſtenderet, omnia ad certam pecuniæ ſummam ab ipſa fuiſſe redacta. Neque fruſtra adjecta eſt illa demonſtratio: *quæ viva præſtabam*: efficit enim legatum annuum, quod, ea non adjecta, ſemel tantum deberetur. Imo ſi res accurate perpendatur, nihil falſi eſt in hoc legato: nam idem eſt legare tria pondo auri, ac legare ejus æſtimationem; & qui hanc præſtat, illud præſtare videtur *l. quæ extrinſecus* 65. *in fin. ff. de V. O.* & *ll.* modo laudatis. 12

CAPUT XV.

Ad L. qui duos 13. *ff. de leg.* 2. *& alias*.

SUMMARIUM.

1 *Demonſtratio eſt oratio ad rem, vel perſonam deſignandam, vel declarandam adſcripta.*

2 *Fal-*

2 *Falſa demonſtratio rei legatæ, vel perſonæ legatarii differt a falſa demonſtratione legati.*

3 *Demonſtratio aliquando legatum auget, aliquando minuit; interdum tollit. Explicatur textus noſter & n. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.*

11 *Expenditur l. ut heredibus 50. §. ſi Titius ff. de leg. & n. 12.*

1 DEmonſtratio eſt oratio ad rem, vel perſonam deſignandam ac declarandam adſcripta. Adjicitur plerumque nomini, ad rem clarius exprimendam. Sed & ipſa per ſe ſine nomine ponitur. Demonſtratio enim vice nominis fungitur *l. certum 6. ff. de reb. credit. l. nominatim 34. ff. de cond. & dem.* Itaque ſi res per nomen ſatis eſt demonſtrata, fruſtra adjicitur demonſtratio *l. 1. §. ſi quis uxori ff. de dot. prælég.* Quocirca valet inſtitutio hæredis præſentis etiam ſine nomine, aut demonſtratione: *hic mihi hæres eſto*; *l. nemo 58. ff. de hæred. inſt.* præſentia enim pro demonſtratione eſt, & nuncupatione, certo enim deſignat perſonam hæredis. Eo fit, ut veram exiſtimem Accurſii ſententiam, valere legatum, etſi alieno nomine rem appellaverit, quam præſentem indicavit: veluti, ſi cum equus præſens eſſet, dixerit: *hunc bovem Titio do lego*. Licet enim, *qui aliud dicit, quam vult, neque id dicat, quod vox ſignificat, quia non vult neque id, quod vult, quia id non loquitur l. 3. ff. de reb. dub.* tamen cum ſit coram, quod oſtenditur, etiamſi nihil dixerit, neque bovem, neque equum, ſatis declaravit voluntatem ſuam, oſtendendo equum præſentem. Non verbis, ſed re ipſa ſignificat, quid velit. Hic nihil eſt loci interpretationi verborum, aut diſputationi, de qua in *l. Labeo 7. §. Servius ff. de ſupell. leg.* quia non verba legatum faciunt; ſed rei præſentis demonſtratio: quæ falſa eſſe non poteſt, cum teſtator rem habet præſentem, etſi falſa ſit demonſtratio verborum: hæc enim cedere debet veritati *l. ſpecies 15. in fin. ff. de aur. & arg. leg. l. non ſolum 7. §. ſed ſi debitorem ff. de liber. leg.*

Enimvero falſa demonſtratio legati non facit legatum *l. cum tale 72. §. falſam 8. ff. de cond. & dem.* Sed longe diſtat falſa demonſtratio rei legatæ vel perſonæ legatarii, a falſa demonſtratione legati. Falſa demonſtratio perſonæ, vel rei legatæ, non nocet legato, ſiquidem aliunde conſtet, quid cuique legaverit *l. nominatim 34. in princ. ff. de cond. & dem.* vere enim legatum reliquit, & certum eſt, quid reliquerit, & cui reliquerit. Nulla igitur cauſa eſt, cur legatum valere non debeat. Falſa demonſtratio non afficit ſubſtantiam legati, ſed aut perſonam legatarii, aut rem legatam, quibus officere non poteſt, quia de illis certo conſtat. Contra falſa demonſtratio legati, afficit legatum ipſum, ejuſque ſubſtantiam: indicat enim legatum fuiſſe, quod vere legatum non fuit: & quamvis teſtator fortaſſe exiſtimet ſe legaſſe: tamen falſa opinio teſtatoris non poteſt facere legatum: neque enim quicquam diſponit, qui falſo putat ſe diſpoſuiſſe *d. l. cum tale §. ult.* facit ad rem *l. non ſolum §. ſed ſi debitorem §. de liberat. leg. l. Paula 27. §. ult. ff. de legat. 3.* 2

Porro licet demonſtratio legatum non faciat, aliquando tamen illud auget: aliquando minuit: interdum etiam tollit, & irritum facit. Hæc omnia ordine explicanda. Augetur legatum in *l. qui duos 13. ff. de leg. 2.* Qui duos reos ejuſdem pecuniæ habet Titium, & Mævium, ita legavit: quod mihi Titius debet, Mævio hæres meus dato; quod Mævius debet, Sejo dato. Hæres tenetur tum actiones ſuas Mævio præſtare adverſus Titium, tum pecuniam a Mævio debitam præſtare Sejo. Idem fere traditum in *l. quod ſi quis 76. ff. de leg. 1.* in qua non abſimile legatum proponitur. Idem omnino in *l. non quocumque 82. §. qui Cajum ff. eod.* Sed contrarium videbatur dicendum; nam licet duo rei in ſolidum ſinguli teneantur, tamen cum eamdem pecuniam debeant, una ſolutione pecuniæ uterque liberatur *§. 1. inſtit. tit. de duob.* 3

reis

reis l. 2. *ff. eod.* etiam ficta ſolutione veluti acceptilatione *d. l.* 2. *& l.* 3. §. *nunc de effectu ff. de liber. leg.* Quapropter ceſſis Mævio actionibus nullas amplius actiones habet, quas Sejo cedere poſſit: liberatus eſt igitur hæres etiam a Sejo; cum is, a quo nomen debitoris legatum eſt, teneatur tantummodo actiones cedere adverſus debitorem *l. ſi ſervum filii* 44. §. *ſed etſi nomen ff. de leg.* 1. Videtur ergo per ceſſionem actionum factam Mævio, extinctum Seji legatum: quemadmodum extinctum fuiſſet utriuſque legatum, ſi teſtator vivens Mævio acceptum feciſſet *d. l. non quocumque* 82. §. *qui Cajum verſ. ſi tamen*; quoniam utroque reo liberato nullum eſſet nomen debitoris, in quo poſſet legatum conſiſtere; nullæ actiones, quæ cedi poſſent *l. ſi ſic legatum* 75. §. *quod* 2. *ff de leg.* 1.

4 Accurſius ac veteres interpretes putant id evenire, quia hæres præſtando actiones ſuas Mævio adverſus Titium, facto ſuo Mævium liberat, & perimit actiones, quas habebat, eaſque Sejo amplius cedere non poteſt, adeoque ipſe tenetur Sejo: quoniam factum proprium hæredis ipſi nocere debet, non Sejo *l. factum ff. de R. J.* & hoc in noſtra *l.* innuit Pomponius illis verbis: *videtur Mævius facto ejus liberatus eſſe, & idcirco Sejo hæres tenetur*.

5 Verum vix defendi poteſt hæc ſententia. Etenim hæres cedit actiones Mævio neceſſitate legis, & ex præcepto teſtatoris. *l. non quocumque* 82. §. *qui Cajum ff. de leg.* 1. Ibi: *eam conditionem hæredi ſuo conſtituit, ut is neceſſe habeat alteri actiones ſuas, alteri litis æſtimationem præſtare*. Præceptum igitur teſtatoris imponit hæredi neceſſitatem utrumque præſtandi; non factum ipſius hæredis. Quamobrem & ſi Mævio ſolviſſet æſtimationem, non propterea liberatus fuiſſet ab onere præſtandi actiones Sejo. Voluit quippe teſtator utrumque præſtari. Simile eſt, quod traditur ab eodem Juliano in *l. quod ſi quis* 76. *ff. de leg.* 1. Qui Stichum aut Pamphilum ſtipulatus erat, Sempronio Stichum, Mævio Pamphilum legavit; *oneratus hæres intelligitur, ut neceſſe habeat alteri actionem ſuam, alteri æſtimationem Stichi, aut Pamphili præſtare*. Deficit omnino in hoc exemplo ratio a veteribus allata: & tamen idem omnino conſtituitur.

Præterquam, quod ea ratio non tollit 6 difficultatem. Nam ſi una eſt obligatio utriuſque rei; una ſumma ab utroque debetur: unius ſolutione tollitur utriuſque obligatio *l.* 3. *in fin. ff. de duob. reis.* §. 1. *inſt. eod.* quid eſt cur unica actionum ceſſione hæres non liberetur? quid eſt, cur non poſſit actiones utrique legatario cedere, ita ut uterque ſimul eam tantummodo ſummam conſequatur, quam defunctus ipſe, ſi viveret, iis actionibus conſequeretur? quam etiam conſequeretur ipſe hæres, ſi teſtator non legaſſet nomen debitoris? Legato nomine debitoris, hæres liberatur actiones præſtando legatariis, ut diximus; cur in hac ſpecie præſtitis actionibus non eſt liberatus; ſed hoc amplius tenetur æſtimationem alteri ſolvere? uno verbo, tenetur bis ſolvere contra conſtitutionem Juſtiniani in *l. un.* §. *ubi autem verſ. ſin autem. C. de caduc. toll.* In altera autem ſpecie: *l. quod ſi* 76. *ff. de leg.* 1. cur non expectatur eventus ſolutionis? ita ut ſi debitor elegit ſolvere Stichum Sempronio, extinguatur legatum Mævii: ſi elegerit Pamphilum, extinguatur legatum Sempronii: hæres autem unica ceſſione actionis ſit liberatus: ut reſpondit Marcellus in *l. ult. hæredibus* 50. §. *ſi Titius ff. de leg.* 2. & in ſpecie non plane diſſimili Ulpianus in *l. ſi ſic legatum* 75. *in fin. ff. de leg.* 1.

Veriſſimum eſt, quod notavit doctiſſimus Cujacius, in illis legibus agi de legato damnationis, in quo ante Juſtinianum, ſi eadem res duobus legata fuiſſet disjunctim, utrique integra debebatur: hoc eſt; uni res, alteri ejus æſtimatio, ut indicat ipſe Juſtinianus in *d. l. un. verſ. ſin autem*; & pro certo affirmat Cajus in 7

in-

inſtit. lib. 2. cap. 5. §. 5. Si disjunctim, id eſt, ſingulis, quæcumque res per legatum damnationis relicta fuerit, ſingulis integra debetur: id eſt, ut unus rem ipſam accipiat, alii æſtimationem rei ipſius in pretio ab hærede accipiant. Ad rem noſtram apte congruenterque. Idipſum Paulus *ib. 3. recept. ſent. tit.* 6. §. 3. & Ulpianus in *in fragm. tit.* 24. §. 13. *quod ſi disjunctim, ſingulis in ſolidum debetur*. Et huc referendum eſt, quod ait Marcianus in *l. filius familias* 114. §. *ult. ff. de leg.* 1. *veluti ſi alienus* (ſervus) *vel proprius, pluribus tamen ſeparatim ita relictus, ut unuſquiſque in ſolidum caperet*. Scilicet per damnationem.

8 Hæc tamen, etſi veriſſima ſint, non tollunt omnem omnino difficultatem. Etenim cum Juſtinianus exæquaverit genera legatorum quocumque modo & quibuſcumque verbis relinquantur, & conſtituerit, ut perinde omnia habeantur, ac ſi per vindicationem relicta fuiſſent, in *d. l. un.* non poſſumus amplius confugere ad antiquam differentiam inter legata damnationis & vindicationis. Imo in laudato §. *ubi autem verſ. ſin autem* ſtatuit in legato disjunctim relicto uni rem legatam, alteri ſolidam æſtimationem minime deberi; ſed rem legatam omnibus concurrentibus pro rata portione ſingulis acquiri, etiamſi per damnationem legatum fuerit relictum. Et in *l. ſi pluribus* 33. *ff. de leg.* 1. *pro virili portione ad legatum omnes venire, niſi ipſe teſtator ex ſcriptura manifeſtiſſimus eſt, utrumque eorum in ſolidum accipere voluiſſe*; quæ verba a Triboniano adjecta fuiſſe convenit inter eruditos, ne propoſita a Paulo regula contraria eſſet Juſtiniani conſtitutioni in *d. l. unica*. Incredibile eſt igitur Tribonianum leges tam contrarias inſeruiſſe, & Juſtinianum approbaſſe leges, quas ſuamet conſtitutione abolevit. Ut dicam, quod ſentio, neque Tribonianus, neque Juſtinianus has leges contrarias eſſe conſtitutioni legis unicæ judicarunt: ac mea quidem ſententia vere non ſunt, ut breviter exponam.

In laudata *l. unic.* Juſtinianus excipit: *Hoc autem ita fieri ſancimus niſi teſtator apertiſſime, & expreſſim diſpoſuerit, ut uni quidem res ſolida, aliis autem æſtimatio rei ſingulis in ſolidum præſtetur*. Exceptio hæc legibus noſtris apte convenit. In *l. quod ſi quis* 76. *ff. de leg.* 1. manifeſtum eſt, teſtatorem voluiſſe utrumque legare: legat enim Sempronio Stichum, Mævio Pamphilum. Duæ ſunt res legatæ inter ſe penitus diverſæ: duo diverſi ac ſeparati legatarii: duo igitur diverſa legata *l. 2. ff. de leg.* 2. Non concurrunt in eamdem rem legatarii, nec inter eos eſt jus accreſcendi *l. hujuſmodi* 84. §. *quibus ita ff. de leg.* 1. Neque enim poteſt inter eos ſcindi legatum, aut concurſu partes fieri, cum non eadem res utrique legata fuit: proinde hoc primum omnium in jure accreſcendi neceſſarium eſt, ut eadem res pluribus ſive conjunctim ſive disjunctim legata fuerit. §. *ſi eadem* 8. *inſt. tit. de leg. l. ſi pluribus* 33. *ff. de leg.* 1. *l. re conjuncti* 89. *ff. de leg.* 3. Imo etſi ejuſdem rei partes ſeparatim legatæ fuerint; veluti; Titio dimidia pars fundi: Mævio altera dimidia pars: non erunt conjuncti, nec pars deficiens alteri accreſcet *l. 2. in princ. l. 3. in princ. ff. de uſufr. acer.* Et quamvis ei, qui ſtipulatus eſt Stichum aut Pamphilum, unus tantum ſolvi debeat, & antequam ſolvatur, non uterque ſimul debeatur, ſed incertum quid tamen cum uterque per ſe venerit in obligationem *l. miles* 6. §. 1. *ff. de re judic.* uterque ſit promiſſus *l. ait Prætor* 7. §. *etſi ſine ff. de minor.* uterque poſitus ad obligationem *l. ſi duo* 128. *ff. de V. O.* recte teſtator potuit utrumque tamquam ſibi debitum conſiderare, & tamquam debitum legare. Atque ita eos ſervos conſideraſſe, & legaſſe teſtatorem, apparet ex eo, quod eos ſeparatim legavit duobus, ac duplicavit legatum. Licet autem hæres non poſſit utrumque præſtare, quia unus tantummodo ei ſolvendus eſt a debitore: alterius præſtanda eſt æſtimatio, cum res ipſa præſtari nequeat *l. cum res* 47. §. *ſed ſi Stichum ff. de leg.* 1.

 9

10 Idem dicendum de exemplo propoſito in *l. non quocumque* 82. §. *qui Cajum ff. de leg.* 1. & in *l. qui duos* 13. *ff. de leg.* 2. Imo in eo multo facilius admitti debet duplicatio legati; tum quia agitur de legato pecuniæ, quod multo facilius duplicatur, quam legatum rei; *quia eadem res ſæpius præſtari non poteſt, eadem ſumma volente teſtatore multiplicari poteſt. l. plane* 34. *§. ſed ſi non corpus, verſ. ejuſque rei ff. de leg.* 1. tum quia duo rei ſunt in ſolidum obligati, & uterque debet integram ſummam, quam promiſit, puta centum, & ab utroque centum peti poſſunt *l.* 3. §. 1. *ff. de duob. reis §. ex hujuſmodi inſt. tit. eod.* Quamobrem cum creditor legat Sempronio, quod ſibi Cajus debet; legat utique centum, quia vere Cajus centum debet. Similiter cum legat Mævio, quod ſibi Lucius debet; legat Mævio centum, quia Lucius centum debet. Nondum enim inter duos reos diviſa eſt obligatio: atque adeo dici non poteſt, teſtatorem ſingulis legaſſe quinquaginta tantummodo. Quia vero hæres, a quo teſtator legat quod ſibi debetur, ſolummodo tenetur legatario præſtare actiones, quas habet adverſus debitorem *l. ſi ſic legatum* 75. §. *quod ſi addiderit* 2. *in fin. ff. de leg.* 1. §. *tam autem* 21. *inſt. eod.* & præſtitis uni actionibus, quas habet, non poſſit eas alteri quoque præſtare: debet alteri præſtare æſtimationem *d. l. non quocumque* §. *qui Cajum, & d. l. qui duos* 13. cujus verba ſunt breviter explicanda, quia eorum vim ſenſumque veteres non ſunt aſſecuti. Hæres Sejo tenetur; quia non poteſt ei præſtare actiones adverſus Mævium. Non poteſt autem præſtare, quia nullas amplius actiones habet; quoniam actiones, quas habebat ad conſequenda centum ſibi debita, Mævio præſtitit, qua ceſſione Mævius eſt liberatus. Si teſtator ipſe nullas actiones habuiſſet adverſus Mævium; non fuiſſet ejus creditor, utique hæres Sejo non teneretur, quia legatum non valeret *l. ſi ſic legatum* 75. §. 1. *&* 2. *ff. de leg.* 1. Sed quia teſtator erat creditor Mævii, valet legatum, & hæres tenetur actiones, quas teſtator habebat adverſus Mævium, præſtare Sejo: non poteſt autem, quia eas amiſit, cum præſtitit Mævio: idcirco tenetur Sejo ad danda centum, quæ Mævius teſtatori debebat. Uno verbo, duo ſunt legata diverſa, atque diſtincta, & utrumque ab hærede præſtandum; ſi poſſet utrique actiones cedere, ab utroque liberaretur actiones cedendo; ſed quia præſtitis uni actionibus, nullas amplius actiones habet, quas alteri præſtare, ac cedere poſſit, tenetur ei ſolvere legatum in pecunia.

Sed omnino contrarium eſt Marcelli 11
reſponſum in *l. ut heredibus* 50. §. *ſi Titius ff. de leg.* 2. *& ſi diverſis, alii decem, alii Stichus legatus fuerit, ex eventu ſolutionis legatum valet.* Doctiſſimus Cujacius putat Marcellum a Juliano, ut ſæpe ſolet, diſſenſiſſe: quod verius ego etiam puto. Quod autem putat, veriorem eſſe Marcelli ſententiam: nam quod ipſe Julianus admiſit in uno, cur non admittatur in diverſis? idem ego non ſentio. Etenim qui uni legat Stichum: cum ei debeatur Stichus aut decem; non utrumque legat, nec utrumque vult præſtari, nempe Stichum ſimul & decem: ſed ſolum Stichum legat; ſolum Stichum præſtari vult. Si ex ſolutione appareat, Stichum debitum non fuiſſe, extinguitur legatum, quia legatus eſt tamquam debitus ſervus, qui debitus non erat, quia a debitore non fuit electus. Quamobrem nec in ſervo legatum conſiſtit, quia debitus non eſt; nec in decem, quia legata non ſunt. At vero cum legat duobus; alteri ſervum, alteri decem, legat utrumque, vult utrumque præſtari ab hærede: duæ ſunt res legatæ: duo legatarii ſeparati: duo ergo legata. Nec ulla ratio eſt, cur teſtator malit conſiſtere legatum unius, quam alterius, aut id egiſſe, ut ex duobus legatis alterum eſſet inutile, quod incredibile eſſe ait Papinianus in *l. Mævius 66. in princ. ff. de leg.* 2. Hæc eſt ſententia Juliani expreſ-

ſa

Digitized by Google

ſi in *l. ſi ſic legatum* 75. §. *ult.* & in *l. quod ſi quis* 76. *ff. de legat.* 1. quæ mihi videtur rationi magis conſentanea, quam illa Marcelli, qui alterum ab altero caſum non diſtinguit, & in utroque idem juris eſſe cenſet.

12 Veteres putant in *l. ut hæredibus* electionem fuiſſe debitoris: at in *l. quod ſi quis* fuiſſe creditoris, Falſum; nam *l. quod ſi quis* connectitur & continuatur cum fine legis antecedentis, ubi manifeſte agitur de debitore habente electionem; quam ſemper habet, niſi creditor eam ſibi expreſſe reſervet. §. *ſi quis agens verſ. huic autem inſt. tit. de act. l.* 2. §. *Scævola ff. de eo quod cert. l. plerumque* 10. *in fin. ff. de jur. dot.* Verum fac ita eſſe: vide, ne contra te ſit. Etenim ſi teſtator habet facultatem eligendi, ea tranſit in hæredem *l. ſi ſtipulatus* 76. *in princ. ff. de V.O.* Poterit igitur hæres eligere, utrum Stichum an Pamphilum ſolvat, quoniam teſtator non elegit, adeoque efficere, ut valeat unum potius quam alterum legatum. Convenientius autem eſt, hoc arbitrium hæredi ſuo dari a teſtatore, quam extraneo debitori, quemadmodum datur in lege antecedenti in fine. Ergo quid cauſæ eſt, cur hæres, qui ſola electione rem expedire poteſt, duplici præſtatione ſit onerandus. Probe errat Cheſius, qui *lib.* 1. *int. c.* 50. conciliat auctores, quaſi facultas eligendi tranſeat ad legatarios. Plane illi non poſſunt habere electionem, tum quia illa a teſtatore tranſit in hæredem, ut dixi, non in legatarium: tum quia electio non poteſt dari niſi inter plura. Quid poteſt eligere Sempronius, cui ſolus Stichus legatus eſt? Quid Mævius, cui legatus eſt ſolus Pamphilus? Sunt hæc abſurda. Potius igitur dicendum foret, agi de teſtatore electionem habente in *l. ut hæredibus* §. *ſi Titio* quia cum teſtator ipſe non elegerit, devolvitur ad hæredem electio, qui eligit ſolvendo: ac ſi ſolvat Stichum ei, cui legatus eſt, valet ejus legatum, & alterum extinguitur, quia nihil amplius debetur.

CAPUT XVI.

Ad L. ult. §. ult. ff. de trit. vin. & ol. leg.

SUMMARIUM.

1 *Demonſtratio minuit legatum, ſeu rem, cui non videtur adſcripta. Exempla & n.* 2. 3.
4 *Explicatur textus noſter. & n.* 5. 6. 7. 8. 9. 10.
11 *Ponderatur l.* 1. *ff. de reb. dub.*

SEquitur, ut videamus, quando legatum minuat. Non loquor de legato, cui adjecta eſt: hoc enim ampliat, 1
aut reſtringit, prout dilatat, aut contrahit limites rerum, aut perſonarum, quæ legato continentur. Sed aliquando minuit etiam legatum, ſeu rem, cui non videtur adſcripta. Exemplis perſpicue id oportet explicare. In *l. quæſitum* 78. §. 1. *ff. de leg.* 3. *argentum omne, & ſupellectilem, quodcumque habeo, tibi dono, & quicquid in fundo Semproniano habeo.* Si non adjeciſſet demonſtrationem fundi Semproniani, utique deberetur etiam argentum, & ſupellex, quæ alibi eſſet: ſed illa demonſtratio reſtringit legatum argenti, & ſupellectilis, ad argentum, & ſupellectilem, quam habet in fundo Semproniano, niſi legatarius probaverit, teſtatricem voluiſſe etiam, quæ alibi eſſent, legare. Qua in re judex etiam leves conjecturas debebit admittere, quia legatum per ſe generale eſt; imo univerſale: *& quodcumque habeo*: quæ verba ſua ſignificatione omnia comprehendunt, ſaltem omne argentum, omnemque ſupellectilem, ad quæ referuntur, ubicumque ſint. Ideo Scævola præciſe non reſpondet, argentum & ſupellectilem, quæ alibi ſint, non deberi: ſed *eum, cujus notio eſt, æſtimaturum*. Amplius exiſtimaverim, Scævolam aliter fortaſſe reſponſurum fuiſſe, ſi non præceſſiſſet alia diſpoſitio, qua eidem præcipitur, ut ſit con-

contentus fundo Semproniano cum ſuis inhabitantibus, id eſt, familia, & quæ ibi erunt: quæ verba non obſcure demonſtrant voluntatem teſtantis ad ea, quæ erant in fundo Semproniano, fuiſſe reſtrictam.

Aliud exemplum proponit Javolenus in *l. hæres* 100. §. *cui Corinthia ff. de leg.*3.
2 Legata erant vaſa Corinthia. Diſputatum fuit inter veteres Trebatium, Labeonem, Proculum, an baſes quoque & pedamenta vaſorum legato comprehenderentur. Probatur a Javoleno Proculi ſententia, diſtinguentis inter baſes æneas, & Corinthias. Si æneæ ſunt, non debentur: ſi Corinthiæ, debentur. Demonſtratio illa: *Corinthia* adjecta vaſis reſtringit legatum etiam, quoad baſes & & fulcra vaſorum. At enim etiam vaſa ſunt ænea, ſi ſunt Corinthia: metallum Corinthium, æs eſt, quod caſus miſcuit, Corintho, cum caperetur, incenſa. Plin. *lib.* 34. *cap.* 2. Quidni igitur baſes etiam æneæ contineantur? Erat quidem æs Corinthium, ſed auro, argentoque mixtum in Corinthi deflagratione anno Urbis DCVIII. Plin. ibid. *Sunt ergo vaſa tantum Corinthia, quæ iſti elegantiores modo in eſculenta transferunt, modo in lucernas, & trulleos nullo munditiarum reſpectu. Ejus tria genera, candidum; argento nitore quam proxime accedens, in quo illa mixtura prævaluit: alterum, in quo auri fulva natura: tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit.* In magno pretio Romæ erat, ac traditum eſt, non alia de cauſa Verrem, quem Cicero damnaverat, proſcriptum cum eo ab Antonio, quam quod Corinthiis ſe ei ceſſurum negaviſſet. Verum ego non propter pretium immane, ſed propter mixturam auri, & argenti, quæ differre materia æs vulgare a Corinthio facit, baſes æneas legato non contineri arbitror. Si legaſſet vaſa ænea & Corinthia, & Deliaca, & Æginetica, & Cypria & alia, quæcumque legato continerentur, quia genus ſingulas ſpecies comprehendit *l. cum res* 47. §. 1. *ff. de leg.* 1. *l. ſi chorus* 79. *in princ. ff. de leg.* 3. Legavit vaſa Corinthia. Legatum non egreditur terminos ſpeciei legatæ. Vaſa ænea alterius ſpeciei legato non continentur, ut ſi ex ære Deliaco, Liviano, Saluſtiano, aut vulgari eſſent conflata. Multo minus igitur venient baſes, quibus nullo modo convenit demonſtratio teſtatoris; quoniam neque vaſa ſunt, neque ex ære Corinthio.

Alia exempla ſubjiciam uberioris doctrinæ cauſa. Qui res ſuas alteri pigneratas legat, adſtringit hæredem ad luendum pignus, eaſque liberas legatario præſtandas, ſiquidem ſciebat, eas eſſe pignori obligatas *l. ſi res* 57. *ff. de leg.* 1. *l. prædia C. de fideic. l. licet* 15. *ff. de dot. præleg.* tamen ſi quis dotem uxori ſuæ prælegaverit, quæ conſiſtat in rebus pignori obligatis, non cogitur hæres eas luere, & liberas præſtare, ſed ejuſmodi reſtituere uxori, cujuſmodi accepit; nam cum titulo dotis legatæ fuerint, præſtandæ ſunt ab hærede, quales a marito, vel ejus hærede forent reſtituendæ, ſi actione de dote conveniretur. Exemplum proponitur in *d.l. licet* 15. *ff. de dot. præl.* Sed hæc ſunt expedita: paulo abſtruſiora ſunt, quæ proponuntur in *l.ult.* §. *ult. ff. de trit. vin. & ol. leg.* & in *l. nam quod liquidæ* 4. §. *ult. ff. de pen. leg.* 3

In *l. ult.* §. *ult. ff. de tritic. &c.* Dulcibus legatis non ſolum dulces potiones, ſed & dulcia poma debentur, ut in §. *antec.* ſubjicit: *Quod ſi ita eſſet legatum: vinum amphorarium Amineum, Græcum, & dulcia omnia: nihil inter dulcia, niſi quod potionis fuiſſet, legatum putat Labeo ex collatione vini amphorarii; quod non improbo.* Singularis eſt hæc interpretatio legati: maxime propter illud ſignum univerſale *omnia*. Initio legis verbum *omne* tantam vim habuit, ut comprehenderet etiam vinum, quod eſſet in urnalibus, licet legatum eſſet omne vinum, quod eſſet in amphoris: hic autem verbum *omnia* ne quidem comprehendit poma dulcia, & reſtringitur ad ſo- 4

ſolas potiones ex collatione vini amphorarii. Ibi verbum *omne* extendit legatum ad ea, quæ verbis non comprehendebantur: hic ne comprehendit quidem ea, quæ verba ipſa, ſui natura, & ſignificatione denotarent.

5 Utrumque eſt explicatu difficile, maxime propter ea, quæ DD. in controverſiam vocant: an ſpecies reſtringat genus vel præcedens, vel ſubſequens: de qua quæſtione quid ſentiam, expoſui in ſuperioribus. Quid de legis hujus interpretatione ſentiam, modo aperiam. Quud ad initium legis, puto legato vino, quod in amphoris eſſet, deberi etiam vinum, quod in urnalibus diffuſum habebat teſtator, quia vini amphorarii nomine, etiam id, quod in urnis eſt, continetur. Siquidem urna eſt amphora dimidiata: amphora capit urnas duas. Voluſ. Mætian. *Quadrantal, quod nunc plerique amphoram vocant, habet urnas duas*. Amphora vini vel aquæ, libras octoginta, urna quadraginta pendebat. Amphora Græcis, quia duas anſas habebat, quibus apprehenſa transferebatur: quadrantal Latinis, quia ex omni parte quadrata, habens quaquaverſus pedem Romanum. Tam amphora quam urna, & menſura erat, & vas: utrumque ut plurimum fictile. Non tamen omnis amphora quadrata, ſeu potius cubica, teſſeræ forma: non omnis capax octoginta librarum. Conjicio id ex Horatio in *Arte Poet.* ſub initium:

—— *Amphora cæpit*
Inſtitui: currente rota cur urceus exit?

Corpus quadratum rota formare non poteſt. Cato *de re ruſt. cap.* 10. inter utenſilia, quæ villicum oportet habere, numerat *amphoras ollarias duas: quinquagenariam unam*. *Ollarias* dictas puto a figura ollæ, quæ rotunda eſt, & rota conficitur. *Quinquagenariam*, nempe capacem quinquaginta pondo, vel quinquaginta ſextariorum. Amphora, cum pro menſura accipitur, eſt quadraginta octo. Idem in *cap.* 13. inter inſtrumenta torcularii pariter numerat urnam quinquagenariam. Urna igitur, cum vas erat, aliquando æqualis amphoræ. Ideo amphora, & urna, promiſcue accipiuntur a Scriptoribus rei ruſticæ; & apud noſtros vix ejus occurrit mentio; quia, ut arbitror, amphoræ nomine urnam comprehendunt. Nominantur quidem urnæ æneæ a Paulo in *l. tabernæ* 13. *ff. de inſtr. vel inſtrum. leg.* ſed hæ non erant vaſa vinaria, in quibus vinum ſervabatur: ſed vaſcula, quibus vinum, aut aqua infundebatur in crateres & calices: nos dicimus *meſcirobe*. Varro *urnulas æquales*. Cato *Urceos æquales*. Juven. *Sat.* 3. *Urceolos*.

Urceoli ſex
Ornamentum abaci.

Satyr. 10. & alibi.

Fiunt urceoli, pelves, ſarpago, patellæ.

Plin. *lib.* 9. *cap.* 30. Caliculos urnales: *Acetabulis ſive caliculis urnalibus pelvium modo*.

6 Quod ad menſuram attinet, erat in Capitolio amphora publica, ad quam amphoræ privatorum exigebantur in liquidis emendis vendendiſque, & in omni genere commercii: veluti ſi quis legaſſet decem amphuras vini ex illo dulio, ut in *l. ſi ſervus* 8. §. *ſi quis legaverit ff. de leg.* 2. Cæterum ad promiſcuum familiæ, vel agriculturæ uſum quilibet, prout libitum erat, & commodis ſuis aptum, majores minoreſve amphoras habebat. Non temere Capitolin. in *Vita Maximin. Bibiſſe autem illum ſæpe in die vini Capitolinam amphoram conſtat: comediſſe & XL. libras carnis, ut autem Cordus dicit, etiam LX.* Ut certo conſtaret, quantum biberet, dixit: *amphoram Capitolinam*, ut certam menſuram oſtenderet.

Digitized by Google

ret: amphoræ privatorum ad uſum domeſticum deſtinatæ, in quas vinum ex doliis diffundebant, variæ, & plerumque minores Capitolina. Idcirco ut inſignem vini potorem Maximinum oſtenderet, eum bibiſſe amphoram Capitolinam dixit: nempe vini libras octoginta.

7 Sed ut rem penitus introſpiciamus, animadvertendum eſt, veteres Romanos muſtum e lacu in dolia vel cuppas transfudiſſe, in quibus vinum, ut minimum, uſque ad futuram vindemiam adſervabant, quo tempore dolia evacuare, & novo muſto implere ſolebant. Quo pertinet *l. 1. §. ult. ff. de peric. & com. rei vend.* eaque quæ traduntur a Catone *de re ruſt. cap.*148. Atque ut diligentius adſervaretur, & matureſceret, cuppas, & dolia terræ infodiebant vel in fundo ut in *l. pen. in fin. ff. de act. empt.* & in *l. inſtrumento* 8. *in in princ. ff. de fund. inſt.* vel in horreo, ut in *l. dolia* 76. *ff. de contr. empt.* plerumque in cella vinaria *l.* 3. §. 1. *ff. de trit. vin. & ol. leg. l. Lucius Titius* 93. §. *collegio ff. de leg.* 3. Plin. *lib.* 14. *cap.* 21. *Mitiores plagæ doliis condunt, infodiuntque terræ:* & infra, *imbecilla vina dimiſſis in terram doliis ſervanda.* Ubi vinum inveteraverat, in amphoras, & urnas, & cados diffundebant, vel ad uſum familiæ, vel ut ipſum venderent *l. penult. in fin. ff. de trit. vin. &c.* Hoc vinum amphorarium dicebatur: illud doliare. *d. l.* 1. §. *ult. de peric. & com. & l. ult. §. ult. ff. de trit. vin. & ol.* Amphoræ & cadi ſæpe numero nominantur & conjunguntur in hoc titulo. Cadus ab amphora non diſtat menſura, & capacitate, ſed figura. Amphora, ut dixi, quaquaverſus quadrata: cadus rotundus, & turbinatus. Plin. *lib.*27.*c.*4.*in turbinibus cadorum.* Tam cadus, quam amphora capit duas urnas. Jul. Pollex *lib.* 10. *cap.* 20. *Veteribus amphoram, cadum, dictam eſſe: & ſemiamphoram, ſemicadum.* Ergo ſemiamphora, & ſemicadus, urna eſt. Hæc ſunt vaſa vinaria: Dolia non item *l. pen. ff. de trit. vin.* Duo igitur ſunt genera: vinum doliare, quod novum eſt: & vinum amphorarium, quod vetus eſt, & comprehendit omne vinum, quod diffuſum eſt, ſcilicet ex doliis defuſum in amphoras, in cados, in urnas; in quibus diutiſſime adſervabatur, ut vetuſteſceret. Non omittam locum Ciceronis, quo hæc mirifice illuſtrantur. Reprobat in *Bruto* oratores, qui, ut Attici videantur, Thucydidem imitantur; & vini utitur ſimilitudine: *Orationes autem, quas interpoſuit (multæ enim ſunt) eas ego laudare ſoleo: ſed imitari neque poſſim, ſi velim; nec velim fortaſſe, ſi poſſim: ut, ſi quis Falerno vino delectetur; ſed eo nec ita novo, ut proximis conſulibus natum velit; nec rurſus ita vetere, ut Opimium, aut Anicium conſulem quærat. Atqui eæ notæ ſunt optime, credo, ſed nimia vetuſtas nec habet eam, quam quærimus, ſuavitatem, nec eſt jam ſane tolerabilis. Num igitur qui hoc ſentiat, ſi is potare velit, de dolio hauriendum putet? Minime: ſed quamdam ſequatur ætatem. Sic & iſtis cenſuerim, & novam iſtam, quaſi de muſto, ac lacu fervidam orationem fugiendam, nec illam præclaram Thucydidis nimis veterem, tamquam Anicianam notam, perſequendam.* Notas vaſis inſcribebant, ex quibus cognoſceret, unde eſſet vinum, & quo Conſule natum aut diffuſum: & de hoc paſſim poetæ. Ex vetuſtate vini pretium. De vino Opimiano Plin. *lib.* 14. *cap.* 4. *Lucio Opimio Conſule &c. ea cæli temperies fulſit, quam cocturam vocant, ſolis opere, natali urbis* 634. *durantque adhuc vina ducentis fere annis, jam in ſpeciem redacta mellis aſperi.* Aliter quoad ætatem Vell. Paterc. *lib.* 2. Sed Plinio magis credendum. Ciceronis ætate duraverat annos ad ſexaginta.

Multo plura, quam vellem, dixi; quæ 8
tamen ad explicationem hujus tituli non erunt prorſus inutilia: licet ad exponendam legem noſtram multa ſint ſupervacanea, cujus his animadverſis facilis eſt explicatio. Vinum, quod eſt in amphoris,

Digitized by Google

ris , eſt illud ipſum , quod vinum amphorarium . At vinum amphorarium comprehendit omne vinum , quod e dolio diffuſum eſt vel in amphoras , vel in cados , vel in urnas : nam hæc omnia nec nomine , nec qualitate inter ſe differunt . Qui nominat vinum , quod eſt in amphoris , intelligit comprehendere etiam vinum , quod eſt in ſemiamphoris : ſemiamphora autem eſt urna . Nos ex doliis vinum defundimus aut in œnophora lignea , quæ vocamus *bariles* metretæ capacitate : aut in laguncula vitreas , quas *flaſcos* dicimus , ventrioſos , oblongo collo , ne vini flos ac ſpiritus evaneſcat , congio aliquanto minores . Defundimus etiam in ſemiœnophoras ſeu ſemimetretas , vel in ſemilagunculas . Si quis vinum legaret , quod eſt in *barilibus* , nemo , ut arbitror , dubitaret legato contineri etiam , quod eſt in ſemibarilibus : item legato vino , quod eſt in *flaſcis* , hoc eſt , lagunculis , contineri vinum , quod eſt in ſemilagunculis . Veteres vinum diffuſum dicebant : nos *vino infiaſcato* . Illi in amphoras fictiles diffundebant : nos in vitreas lagenas . Illi vinum amphorarium dicebant : nos *vino infiaſcato* aut *vino in fiaſchi* . Illud etiam eſt obſervandum , quod *urnalis* eſt nomen adjectivum , quod refertur ad ſubſtantivum , & cum eo jungi debet ; quaſi dixerit J. C. *in amphoris urnalibus* : hoc eſt , amphoris urnam capientibus : amphoris quinquagenariis , ut dixit Cato *cap.* 10. *& cap.* 13. *de re ruſtic.* ſicut urceos *fictiles urnales* ibidem nominavit & caliculos urnales . Plin. *lib.* 9. *cap.* 30. *& lib.* 14. *cap.* 14. *cados congiarios* ; quæ adjectiva nihil aliud adjiciunt ſubſtantivo , niſi quod indicant menſuram , & capacitatem vaſis aut figuram . Legato igitur vino in amphoris , debetur etiam omne , quod fuiſſet in amphoris urnalibus ; quia credibile eſt , mentem teſtantis eam eſſe , ut hoc quoque comprehenderet ; ut in ſimili ait Ulpianus in *l.* 3. *verſ. ſed quia ff. de tritic. &c.*

9 His efficitur , inanem , & ab hac lege alienam , eſſe diſputationem de genere comprehendente ſpecies , & de verbo univerſali *omne* , quod extendit legatum ad vinum urnale : in quo lapſus eſt ipſe Cujacius , qui in hujus legis explicatione dormitavit . Putat enim teſtatorem legaſſe vinum omne , quod habebat in amphoris . Falſum : verbum *omne* non eſt teſtatoris , ſed Proculi . Teſtator legavit ſimpliciter : *vinum in amphoris* . Proculus ait: *omne quoque vinum , quod in urnalibus fuiſſet , legatum eſſe* : dixit autem *omne* , quia propoſuerat teſtatorem habuiſſe vinum Surrentinum in urnalibus diffuſum . Si legaſſet vinum ſimpliciter , etiamſi non adjeciſſet *omne* , tamen deberetur omne vinum , quod in amphoris , in cadis , in doliis eſſet *l. cui vinum* 6. & *l. vinum* 15. *ff. eod.* Sed cum legat vinum , quod in amphoris , etiamſi adjeciſſet verbum *omne*, tamen verba non comprehendunt , niſi vinum amphorarium : vinum quod diffuſum eſt in amphoras .

Veniamus ad §. *ult.* ejuſdem legis . *Quod* 10
ſi ita eſſet legatum . Vinum amphorarium Aminæum , Græcum & dulcia omnia : nihil inter dulcia , niſi quod potionis fuiſſet , legatum putat Labeo ex collatione vini amphorarii , quod non improbo . Si cui legata fuiſſent dulcia , etamſi non fuiſſet adjectum *omnia* , tamen continerentur non ſolum dulces potiones , ſed etiam edulia dulcia , ut traditur in *anteced.* §. In hoc autem etiamſi adjectum fuerit *dulcia omnia* , tamen ſolæ potiones continentur . Quid ita ? quia dulcium duo ſunt genera: alterum potionum , eduliorum alterum . Primi generis quatuordecim ſpecies recenſet Plinius *lib.* 14. *cap.* 9. Secundi generis quatuor tantum Proculus; in *d.* §. ſunt aliquanto plures , ſed ad numerum potionum paucæ . Genus comprehendit ſingulas ſpecies ſibi ſubjectas , non vero complectitur aliud genus , vel ſpecies alteri generi ſubjectas . Quamobrem quoties teſtator de aliquo genere cogitavit in legando , continentur quidem legato ſpecies omnes ejus generis , quod in mente habuit : non vero

ro ſpecies alterius generis, etiamſi fuerit genus, quod dialectici ſubalternum, Cicero formam vocat. Hominum genus in ſexu conſideratur virile, an muliebre: qui legat hominem, ſi conſideret genus virile, feminæ legato non continebuntur, quamvis ſervis legatis ancillæ quoque debeantur *l. ſervis legatis* 81. *in princ. ff. de leg.* 3. *l. inter ſtuprum* 101. *in fin. ff. de V. S.* Dulcibus legatis & potiones, & cibi, hoc eſt, poma dulcia debentur. *d. l. ult.* §. 1. At ſi teſtator ad ſolas potiones reſpexerit, eſculenta non debebuntur §. *ſeq. & ult. ejuſdem legis*. Quod autem teſtator de genere potionum cogitaverit, & ad hoc reſpexerit, indicat collatio vini amphorarii, ut ajebat Labeo. Hoc eſt, cum conjunxerit, ac ſubjecerit vinis dulcia, eaque contulerit cum iis, quæ potionis ſunt; videtur ea dulcia legaſſe, quæ vinis ſimilia ſunt; quæ ſunt ejuſdem generis. Eſt enim collatio, *oratio rem cum re ex ſimilitudine conferens*, ut definit Cicero in *primo de invent.* Similia igitur oportet eſſe dulcia vinis, cum quibus conferuntur, ut mulſum, paſſum defrutum, & vina, quæ recenſet Plin. *laudato cap.* 9. quæ ſunt etiam multo ſimiliora. Maxime vero quia collatio non poteſt fieri ex ſimilitudine dulcedinis, cum vinum Aminæum & Græcum inter vina dulcia non recenſeantur: neceſſe eſt igitur, ut conferantur ex ſimilitudine potus, perinde ac dixiſſet teſtator: *vinum amphorarium Aminæum, Græcum, & omnia dulcia*. Sic enim non recedit a genere potionum, quas ante legaverat. Ita in *l. quæſitum* 78. §. 1. *ff. de leg.* 3. legaverat teſtator fundum Sempronianum, & ea, *quæ ibi erunt*: poſtea epiſtolam talem emiſit, *argentum omne, & ſupellectilem, quodcumque habeo*, tibi dono, & quicquid in prædio Semproniano habeo. Verba illa univerſalia *argentum omne, quodcumque habeo*, comprehendunt omne argentum teſtatoris, ubicumque fuerit: nihilominus cum ex verbis cum epiſtolæ, tum teſtamenti appareat, eum cogitaſſe de illis, quæ erant in fundo Semproniano; ſolum argentum, quod in Semproniano fuerit, legato continetur, niſi legatarius probaverit, aliud placuiſſe teſtatori. Noto autem & in epiſtola factam proponi mentionem fundi: aliter enim ex eo, quod teſtator in condendo teſtamento cogitaverit de illis, quæ erant in eo fundo, conjici non poſſet de iiſdem cogitaſſe, cum ſcripſit epiſtolam.

Ad confirmationem non utor exemplo 11
propoſito in *l.* 1. *ff. de reb. dub.* quo nititur Cujacius. Etenim in eo eſt longe diverſa ratio. Facultas eligendi a teſtatore data legatario demonſtrat ejus voluntatem, & tollit ambiguitatem verborum: nam electio ut plurimum datur a teſtatore inter paria, aut non multum inter ſe diſtantia. Ambiguum ibi eſt in nomine fundi Mæviani; major ne, an minor legato contineatur: tollitur autem, conſiderata quantitate fundi Sejani. Nihil hæc ad noſtram legem, quæ incurrit in eas difficultates, quas modo expendimus.

CAPUT XVII.

Ad L. nam quod 4. §. *ult. ff. de pen. leg.*

SUMMARIUM.

1 *Legata penu præter vinum, omnis penus debetur excepto vino.*
2 *Si ex legato penus excipiatur vinum, quod Romæ erit, ſola penus, quæ Romæ eſt, legata cenſebitur.*
3 *Relativum* quod *ad omnia antecedentia referri repugnat.*
4 *Relativum referri debere ad id, quod diſpoſitive ponitur, non vero ad id, quod excipitur, falſum.*
5 *Exceptio debet eſſe de comprehenſis in diſpoſitione.*
6 *Refellitur opinio Covarruviæ reſol. Lib.* 2. *cap.* 5.
7 *Illos conſulere pro teſtamentis conficiendis veteribus admodum difficile erat.*
8 *Expenditur ratio textus noſtri.*
9 *Exponitur l. quæſitum* 12. §. *penult. ff. de fund. inſt.*
10 *Expenditur l. Plautius* 8. *ff. de aur. & arg. leg.*
11 *Explicatur L. ſi quis legavit* 11. *ff. de aur. & arg. leg.*

REſtat, ut exponamus *l.* 4. §. *ult. ff. de penu leg.* cujus perſpicua eſt, & aper- 1

aperta ſententia; ratio vero obſcuriſſima, *Si cui penus legata ſit præter vinum, omnis penus legata videtur excepto vino*. Recte ſane. Penus continet ea, quæ eſui, potuique ſunt *l.* 3. *in prin. ff. eod.* ergo & vinum. Sed cum teſtator illud exceperit, deberi non poteſt. Debetur igitur omnis penus excepto vino. *l. ſervis legatis* 65. *ff. de leg.* 3. *l. Titiæ textores* 36. *ff. de leg.* 1. Dubitari tantummodo poſſet, quod vini genus videatur exceptum. Dicendum; omne id quod vini numero teſtator habebat *l. ſi quis vinum* 9. *in princ. verſ. hæc omnia ff. de trit. vin. & ol. leg. l.* 2. *§ ult. ff. de opt. leg.*

2 Subjicit JC. *Sed ſi ita ſcriptum ſit: omnem penum præter vinum, quod Romæ erit: ſola penus, quæ Romæ eſt legata videtur; & ita Pomponius libro ſexto ad Sabinum ſcribit*. Nititur hæc opinio maximorum Juriſconſultorum auctoritate, Pauli, atque Pomponii. Inter noſtros eſt magna diſſenſio. Pleraque, quæ ab his tradita fuerunt, futilia ſunt & commentitia.

3 Nam dicere, relativi *quod* eam eſſe vim, ut referatur ad omnia antecedentia, cujuſcumque ea ſint generis, perquam ineptum eſt, & abſurdum. Repugnat recta ratio latini ſermonis: repugnat ipſa lex *l. Plautius* 8. *ff. de aur. & arg. leg.* quæ eſt ejuſdem Pauli, qui noſtræ legis eſt auctor. Illud etiam multo abſurdius, imo vero aperte falſum, penum neutri generis eſſe. Dicitur quidem penus omnibus generibus *d. l.* 4. §. *nomen ff. de pen. leg.* Gell. *lib.* 4. *cap.* 1. Feſt. *in verb. Penus.* Et in genere neutro in *l.* 2. *ff. de trit. vin.* Ibi: *omne penum.* Plaut. in *Pſeudol. ſc.* 2. *in fin. omne huc penus affertur*, & in *Captiv. ſc.* 14. *ſibi penum aliud ornet*. Terent. in *Eunuch. penum omne congerebam*. Horat. *lib.* 1. *ep.* 16. *portet frumenta, penuſque*. In genere maſculino vix umquam: Plautus in *Pſeud. ſc.* 2. dixit *penus annuus*, non memini me alibi legiſſe; niſi huc trahamus illud Ulpiani in *l. ſed etſi* 25. §. *quod autem* 16. *ff. de pet. hæred. penum hereditarium ebibit*. At in noſtra *l.* non in genere neutro, ſed in feminino ponitur a Paulo, ut ſolet. Non dixit *omne penum*, ut in *d. l.* 2. ſed, *omnem penum*: item ſubdit: *ſola penus; quæ Romæ eſt*.

Commentitium quoque eſt, quod in 4
dubio relativum referri debeat ad id, quod ponitur diſpoſitive, non ad id, quod ponitur exceptive, ut ait Bartolus. Quid hoc rei eſt? igitur vinum, quod Romæ eſt, legatum erit & debebitur: vinum enim, quod Romæ eſt, a teſtatore fuit exceptum, ſeu, ut ipſe ait, *exceptive poſitum*. Profecto ſi vera eſt hæc regula; aut vinum non erit exceptum; aut quoad vinum delenda erit hæc exceptio: ſeu potius dicendum erit, quod penus, quæ Romæ eſt, non debetur, quod eſt abſurdiſſimum pariter & falſiſſimum. Nam quemadmodum, ſi exceptio *quod Romæ erit* referatur ad vinum, ſequitur non deberi vinum, quod Romæ erit: ita ſi referatur ad penum, conſequens erit, non deberi penum, quæ Romæ erit. Sed commentitia eſt illa regula: qua enim lege, qua ratione nititur? quo argumento probatur? Amplius dico, quod etſi vera eſſet, tamen ad rem noſtram non pertineret, quia verba dubia non ſunt, nec ambigi poteſt, relativum *quod* referri ad vinum, ſalva ratione latini ſermonis, confirmata juris auctoritate in *l. Plautius in fin. ff. de aur. & arg.* Itemque dubitari non poteſt, verba *omnem penum* comprehendere etiam vinum, quod in penu contineretur, etiamſi non fuiſſet adjectum verbum univerſale *omnem l.* 3. *in princ. ff. de pen. leg.*

Denique & illud falſum eſt, quod ple- 5
rique commenti ſunt; ideo ſolam penum, quæ Romæ eſt, legato contineri, quia alias exceptio non eſſet de regula. Penus comprehendit ea, quæ eſui, potuique ſunt *d. l.* 3. *in princ.* ergo & vinum & quicquid vini loco paterfamilias habuit *d. l.* 3. §. *poculenta*. Hæc eſt regula: excipitur vinum, quod Romæ eſt: hoc quoque erat de regula, nam hoc quoque in

in penu legata continebatur: exceptio igitur eſt de regula. Et hoc perſpicue probat Paulus in noſtro §. *ult. in princ. Si cui penus legata ſit præter vinum, omnis penus legata videtur excepto vino*: igitur exceptio vini eſt de regula. Nec quicquam intereſt, quod hic non excipiatur omne vinum, ſed dumtaxat id, quod Romæ eſt: hoc enim efficit reſtrictiorem exceptionem, non vero eam non eſſe de regula. An ſi quis legaverit penum omnem præter legumina, vel præter frumentum, vel præter hordeum, vel præter vaſa penuaria, dicemus exceptionem non eſſe de regula; minime: nam hæc quoque legato penoris continentur. *d. l.* 3. §. *ſive autem cum ſeqq.* uſque ad finem legis. Ac ſi dixerimus, has exceptiones non eſſe de regula, & ideo reſtringendum eſſe legatum; illud quoque dicamus neceſſe eſt; legata penu præter frumentum, intelligi legatam ſolummodo penum eſculentam: legata penu præter vinum, intelligi legatam ſolummodo penum poculentam, quod falſum eſt *d.* §. *ult. in princ.* Ibi: *omnis penus legata videtur excepto vino*. Quotieſcumque enim excipitur aliquid, quod in regula comprehenditur, exceptio eſt de regula. Loquor cum veteribus, qui etiam ea, quæ per ſe perſpicua ſunt, ineptis verbis plerumque confundunt & obſcurant. Dicam planius. Recte excipitur id, quod in generali diſpoſitione comprehenderetur, ſi non exciperetur: vel brevius: exceptio debet eſſe comprehenſis in diſpoſitione. Si vinum comprehenditur in legato penus, etiam vinum quod Romæ eſt: ejus exceptio recta eſt, & apta, nec ulla in re diſconvenit ac diſcrepat a propria & uſitata natura exceptionis. Hoc, quia perſpicue verum eſt, nihil attinet approbari.

6 Nec ſententiam doctiſſimi Covarruviæ *reſol. cap.* 5. *lib.* 2. probare poſſum, qui putat, hodie inſpecto communi uſu loquendi, & diſponendi, & animadverſa teſtantium imperitia, & frequenter morbo, curiſque prægravantibus oſcitantia, hoc reſponſum a judicibus admittendum non eſſe; nec admitti poſſe abſque injuria voluntatis teſtatoris. Enimvero indigna mihi tanto viro eſſe videtur tam infirma, tam futilis ratio: quaſi vero antiqui illi Romani aut morbis non laborarent, aut curis non premerentur, aut Pomponii & Pauli ætate omnes teſtatores eſſent juris periti. Quin hodie multo major eſt juris peritia in illis, per quos teſtamenta ſcribuntur, quam eſſet tunc temporis. Conficiunt enim teſtamenta contractuſque, Tabelliones, & notarii, qui aut ſunt juriſperiti, aut ſaltem eorum conficiendorum calleant artem, cujus exercendæ facultatem publica auctoritate conſequuntur, a Juriſconſultis diligenter examinati. Hoc autem in uſu non erat temporibus Pauli atque Pomponii. Teſtamenta aut ipſi teſtatores ſcribebant, aut dictabant teſtamentario *l. quoties* 9. §. 1. & §. *idem tractat* 6. *ff. de hered. inſt. l. Divus* 15. *l. impuberum* 22. §. *ſi teſtamentarius ff. ad l. Cornel. de falſ. l.* 1. *in princ. ff. ſi quis aliquem teſt. prohib. l.* 3. §. *ult. ff. ad S. C. Trebell.* qui aliquando ſervus erat. *d. l. impuberum* §. *item non continetur*. Nam & Tabellionum officium ſervis publicis mandabatur *l. non aliter* 13. *ff. de adopt. l.* 2. *C. eod. l.* 1. §. *exigere* 15. *ff. de magiſtr. conven.* Et conſtabit obſervanti *l.* 3. *C. de tabul. & l. fin. C. de ſerv. Reip. manum.* Capitolin. in *vita Macrini. Macrinum libertinum hominem, proſtibulum, ſervilibus officiis occupatum &c. ad Africam iſſe, venatorem primo, poſt etiam Tabellionem fuiſſe*. Notariorum ars olim longe diverſa: Notarii enim dicebantur a notis, quibus dicta, vel dictata excipiebant, tanta celeritate, ut dicentem ſcribendo præverterent. Manil. *lib.* 4. *Aſtron.* eos ita deſcribit:

> *Quique notis linguam ſuperet, curſimque loquentis*
> *Excipiens longas nova per compendia voces.*

Mart. *ep.* 208. *lib.* 14. in Notario.

Cur-

Currant verba licet, manus eſt velocior illis;
Nondum lingua, ſuum dextra peregit opus.

Quidam huc advocant ſcribas: ſed perperam. Scribæ magiſtratibus miniſtrabant. Cic. *pro dom. ſua. Scribæ, qui nobiſcum in rationibus, monumentiſque publicis verſantur*. Et contra Rullum. *Deinde ornat apparitoribus, ſcribis, librariis, architectis*. Et *lib.* 3. *in Verr.* Scribarum ordinem honeſtum eſſe ait; quod eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculaque magiſtratuum committuntur. Hinc legimus ſcribas Pontificum, Ædilium, Quæſtorum, Imperatorum. Ex his intelligimus, cujuſmodi eſſet Scribarum officium: nempe ſcribebant, & cuſtodiebant publica monumenta, leges, edicta magiſtratuum, quibus miniſtrabant, ut exponit Plutarch. *in Catone*; & publicas etiam rationes conficiebant, ut Cic. loco modo laudato. Erant ſcribarum decuriæ: quæ a multis emebantur hominibus turpis, aut infimæ conditionis. Cic. *d. lib.* 3. *in Verr. & in orat. pro Cluent.* Scribæ nec privatis miniſtrabant, nec erant juriſperiti. Jul. Firmic. *Math. lib.* 2. *c.* 45. *Juriſperitos, ſeu ſcribas, vel exceptores*.

7 Non ignoro, multos in condendis teſtamentis conſuluiſſe juriſperitos, ut apparet ex *l. Lucius Titius* 88. §. *Lucius Titius ult. ff. de leg.* 2. ſed quotuſquiſque erat, qui in tanto populo poſſet uti conſilio juriſconſultorum. Pauciſſimi illi erant, atque ii vel gerendis magiſtratibus occupati, vel in conſilio Imperatorum. Erant quidem & illi, qui pragmatici vocabantur, qui oratoribus jura ſuggerebant, de quibus Cicero *lib.* 1. *de orat.* & Quintil. *lib.* 3. *c.* 6. & *lib.* 12. *cap.* 3. & Ulpian. in *l. moris* 9. §. *nonnumquam ff. de pœn.* ubi eos diſtinguit a juriſperitis & juris ſtudioſis, jungitque Tabellionibus. *Solet autem ita vel juris ſtudioſis interdici, vel advocatis, vel tabellionibus, ſive pragmaticis*. Erant enim potius periti ejus juris, quod in ordine judiciorum, & cautionibus, & formulis verſabatur, quam juriſconſulti. Sed, ut fuerint in jure doctiſſimi, qui poterant tanto populo tam pauci ſupereſſe? In ſexto Auguſti conſulatu cenſita ſunt civium Romanorum capita quadragies centum millia, & ſexaginta tria. Sub Claudio Imperatore ſexagies novies centena ſexaginta quatuor millia. Quis numerus juriſconſultorum aut pragmaticorum ſuffecerit; ſi univerſa hæc civium multitudo, teſtari, contrahere, res ſuas adminiſtrare voluerit conſilio juriſperitorum? Neque tum temporis erat hæc copia, quæ nunc ſuperfluit, legulejorum; quia nondum erant inſtituta publica gymnaſia, in quibus paſſim, ut nunc uſitatum eſt, ubique gentium Doctores publico ſalario conducti docerent omnes juriſprudentiam. Sed tam longam diſputationem concludamus. Si valere debet ignorantiæ ratio, pleraſque juris Romani leges de ultimarum voluntatum interpretatione abolere oportebit, & incerto jure vagari. Jus certum eſt, & eſſe debet, & ab omnibus intelligi, nec illud licet ignorare *l.* 2. *ff. de legib. l. leges* 9. *C. eod. l. conſtitutiones* 12. *C. de jur. & fact. ignor.* nec ſtultis jura ſuccurrunt *l. pen. ff. eod.* & vigilantibus ſcripta ſunt *l. pupillus* 24. *in fin. ff. quæ in fraud. credit.* Si teſtator clarius non declaravit voluntatem ſuam, id ſuæ ignorantiæ ſuæque negligentiæ expenſum ferre debet *d. l.* 24. *verſ. id quod acceperit*. Lex enim ita ſcripta eſt, & quidem clare, atque perſpicue, ut ab omnibus intelligatur, adeoque etiamſi dura eſſet, nihilominus ſervanda foret *l. proſpexit* 12. §. 1. *ff. qui & a quib. manum.* Maxime quia lex noſtra nullam pœnam, nullum onus continet; ſed dumtaxat interpretationem ambiguæ voluntatis, a qua lex ipſa recedere permittit, ſi aliud teſtatori placuiſſe a legatario probabitur *l. quæſitum* 78. §. 1. *in fin. ff. de leg.* 3. Quid igitur cauſæ eſt, cur ſervari non debeat?

Hoc igitur ratum, fixumque ſit, legem 8 eſſe

eſſe ſervandam. At enim nulla ratione nititur. Falſum. Ratio poſita eſt in conjectura voluntatis. Verba illa: *præter vinum, quod Romæ erit*, indicant teſtatorem in animo habuiſſe penum, quæ Romæ erit, & de ea ſola cogitaſſe, cum legavit. Ita in ſimili legato Scævola reſpondit: non videri de his reliquis eſſe cogitatum *l. Seja* 20. §. *prædia* 3. *ff. de inſtr. vel inſtrum. leg.* Non abſimile eſt, imo eadem prorſus conjectura nititur reſponſum Scævolæ in *l. quæſitum* 78. §. 1. *ff. de leg.* 3. verba illa: *& quicquid in prædio Semproniano habeo*, quæ videntur addita ad augendum & ampliandum legatum, ipſum reſtringunt, apparet enim legantem cogitaſſe de iis, quæ erant in fundo Semproniano: quamobrem licet ſupra legaverit *omne argentum & ſupellectilem*; quæ verba comprehendunt omne argentum, omnemque ſupellectilem, ubicumque eſſet: tamen debetur ſolummodo argentum, & ſupellex, quæ eſt in fundo Semproniano, non quæ alibi eſt; niſi legatarius aliud teſtatoris placuiſſe approbaverit. His verbis Scævola demonſtrat, ſe duci conjectura voluntatis, quam nobis ſuggerunt illa verba: *& quicquid in prædio &c.* Si verba, quæ vim habent ampliandi legatum, ipſum extenuant; revocata ad hanc conjecturam interpretatione: multo magis cum legato adjecta fuerunt verba, quæ aliquid excipiunt, adeoque vim habent extenuandi. Simile eſt etiam, quod a Proculo traditur in *l. ult.* §. *ult. ff. de trit. vin. & ol. leg.* quem §. maledictum dicit Bartolus; ſed illum maledictione abſolvimus in ſuperiore; unde petenda ſunt reliqua, quæ ad hunc quoque paragraphum explicandum pertinent. Non tamen omittam *l. hæres* 100. §. *uxori ff. de leg.* 3. quæ videtur pugnare cum *l. Plautius* 8. *ff. de aur. & arg. leg.* Sed in ea ex toto contextu verborum apparebat, legantem cogitaſſe de rebus uxoris cauſa paratis: & ideo verba; *quod ejus cauſa factum, paratumque &c.* referuntur etiam ad ornamentum, licet repugnet recta ratio latini ſermonis. In hac vero contra, ut infra exponemus. Modo, quæ opponuntur, confutemus.

9 Opponit Bartolus *l. quæſitum* 12. §. *penult. ff. de fund. inſtr. Si quis fundum, ut inſtructus eſt, legaverit, & adjecerit, cum ſupellectili, vel mancipiis, vel una aliqua re, quæ nominatim expreſſa non erat; utrum minuit legatum adjiciendo ſpeciem; an vero non, quæritur; & Papinianus reſpondit, non videri minutum: ſed potius ex abundanti adjectum.* Ex hac lege arguit ſpeciem adjectam non minuere legatum. Veriſſimum id quidem, cum ſpecies non eſt adjecta animo minuendi legati, ſed ex abundanti, ut hic, vel ex imperitia: quia teſtator putabat ſpeciem illam genere legato non contineri: vel ſaltem de hoc dubitabit, vel dubitari poſſe exiſtimabat. Tunc enim tollendæ dubitationis cauſa, non animo minuendi legati ſpecies adjicitur. Animo minuendi legati ſpecies adjiciuntur primo, quoties plures ac plures enumerantur, ut in *l. cum de lanionis* 18. §. *quidam ff. de inſtr. vel inſtrum. leg.* quia non poteſt credi, teſtatorem eas ſpecies ex abundanti enumeraſſe; vel in legando genere de iis non cogitaſſe. Idcirco in *l. quæſitum* 12. §. *pen. ff. eod.* proponitur, teſtatorem unam tantum rem, unam tantum ſpeciem adjeciſſe, & concluditur, ex abundanti adjectam fuiſſe, non vero minutum legatum. Simile exemplum eſt, in *l. Sejæ* 20. *in princ. ff. eod.* Secundo, ſi non ſpecies adjecta ſit, ſed certus numerus rerum, quæ in aliqua ſpecie continentur, legatus fuerit, res illæ ſolummodo genere continentur; ſpecies autem generi ſubducitur; & in ea modus generi datus intelligitur *l. legata* 9. *verſ. ſi tamen & verſ. idem ff de ſupell. leg.* Exemplum eſt in *l. cum de lanionis* 18. §. *cui fundum* 11. *ff. de inſtr. vel inſtrum.* Aliud in *l. hæres* 100. §. 1. *ff. de leg.* 3. Teſtator duas ſtatuas marmoreas cuidam nominatim legavit: item omne marmor. Nulla ſtatua marmorea præter illas duas legata videtur: quia marmoris legato

gato non cogitavit ſtatuas legare. Obſervandum eſt, quod Javoleni ætate nondum percrebuerat opinio, quæ Pauli tempore videtur invaluiſſe, legato marmore nihil præter rudem materiam videri demonſtratum *l. quæſitum* 78. §. *illud ff. de leg.* 3. Neque contrarium reſpondit Modeſtinus in *l. verba* 5. *ff. de alim. leg.* nam ibi ſunt duo legata diſtincta, atque inter ſe diverſa: alterum datum omnibus libertis: alterum tribus nominatis, quibus etiam injunctum eſt manendi cum hæredibus, imo nec ibi generi, & ſpeciei legatur: ſed ſpeciei & individuis. Contra ſi plures ſpecies fuerint nominatæ, ad eas genus redigitur, & in illis conſiſtit legatum, ut in *l. cum de lanionis* 18. §. *penult. ff. de inſtr.* & in *l. Sejæ* 20. *in princ. ff. eod.* Hæc eſt vera diſtinctio a veteribus tradita. Sed hæc ad noſtram quæſtionem non pertinent, ſed ad eam: utrum generi per ſpeciem derogetur. Imo legibus modo expenſis confirmatur noſtra explicatio, quod in legato generis comprehenditur id, de quo teſtator cogitavit, ut late declaravimus ad expoſitionem *l. ult.* §. *ult. ff. de trit. vin.*

10 Multo difficilior eſt *l. Plautius* 8. *ff. de aur. & arg. leg. Quiſquis mihi hæres erit Titiæ veſtem meam, mundum, ornamentaque muliebria damnas eſto dare.* Plautius, Caſſius, Javolenus, Paulus exiſtimarunt, omnem veſtem legatam videri, non tantum muliebrem. Quid eſt, quamobrem verbum illud *muliebria* non redigat ad veſtem muliebrem, & contrahat genus veſtis: ſicut verba: *vinum quod Romæ erit*: contrahunt genus penoris ad penum, quæ Romæ erit in *l.* 4. §. *ult. ff. de pen. leg.* Nimirum quia hic ex verbo *muliebria* non poſſumus arguere teſtatricem in animo habuiſſe legare dumtaxat muliebria. Obſtat enim huic conjecturæ adjunctum, *meam*, quod veſti teſtatrix adjecit. Ideo aiebat Caſſius *ſecundum verba teſtamenti omnem veſtem legatam videri*: & ſubdit Paulus: *veriſſime eſt teſtatricem tantum ornamentorum univerſitati derogaſſe.* idque ex Javoleni ſententia. Veſti adjecit *meam*: ornamentis adjecit *muliebria*. Utrumque adjunctum afficit, ac definit & circumſcribit id, cui adjectum eſt. Maxime quia illa demonſtratio *muliebria* non poteſt applicari veſti ſalva ratione recti ſermonis: ac propterea non poteſt reſtringere legatum veſtis.

Opponi etiam poteſt non minus difficilis *l. ſi quis legaverit* 11. *ff. de aur & arg. leg. Si quis legaverit aurum, gemmas, margaritas, quæ in auro eſſent, id aurum, cui neque gemmæ, neque margaritæ ineſſent, legaſſe videtur.* Non legat teſtator aurum cui inſint gemmæ, & margaritæ: tunc enim ſolummodo deberetur aurum, cui ineſſent gemmæ, & margaritæ. Sed tria ſeparatim legat: aurum, gemmas, margaritas: aurum in genere ſine ulla præſcriptione: margaritas & gemmas cum limitatione & modo; eas ſcilicet, quæ auro ineſſent. Propterea aurum univerſum debetur: gemmæ autem, & margaritæ tantummodo auro incluſæ. Ita, ſi cui ſervi omnes cum peculio legati fuerint, debentur etiam ſervi, qui peculium non habent *l. ſi cui ſervi* 52. *ff. de legat.* 1. *l. cui vinum* 6. *verſic. ſicuti ff. de trit. vin. & ol. leg.* Item ſi vinum cum vaſis legatum ſit, debetur etiam vinum, quod eſt in doliis, licet dolia non ſint vaſa vinaria. *l. cui vinum* 6. *& l. vinum* 15. *ff. de trit. vin. & ol.* Quæ notanda ſunt, quia multi in hoc errant, maxime in foro, quos excuſandos puto, quia erravit etiam Trebatius, quem Proculus reprehendit in *d. l. vinum* 15.

11

CAPUT XVIII.

Ad l. Titius 25. §. 1. *ff. de liber. & poſthum.*

SUMMARIUM.

1 *Falſa demonſtratio, quæ lædit jus commune, vitiat actum, cui adjicitur.*
2 *Explicatur textus noſter, & nu. ſeqq.*
3 *Confutatur ſententia Duareni.*

 4 *Ex-*

4 *Expenditur ſententia Cujacii . & n. 5. 6.*
7 *Rejicitur ſententia Antonii Fabri & veterum interpretum , & n. 8.*
8 *Teſtamentum jure factum dicitur , quod valet jure civili .*
9 *Teſtamentum , quod Prætor tuetur , data bonorum poſſeſſione , irritum dicitur & imperfectum . Exempla .*
10 *Hæreditatem adiri poſſe , ac peti bonorum poſſeſſionem , longe differunt .*
11 *Falſa demonſtratio , cum deſignat quid certum , quod non eſt in rerum natura , vitiat diſpoſitionem .*
12 *Falſa demonſtratio vitiat exhæredationem .*

1 VEnio ad falſam demonſtrationem , quæ vitiat ac perimit actum , cui adjicitur. Hujus plura ſunt genera. Primum earum , quæ quoquo modo lædunt jus commune . Harum duo proferam exempla .

Primum attinet ad inſtitutionem hæredis , quod proponitur a Paulo in *l. Titius* 25. §. 1. *ff. de liber. & poſt.* Lucius Titius cum haberet neptem ex filia prægnantem rure agentem , ipſe in civitate condidit teſtamentum hora diei ſexta , in eoque inſtituit hæredem pro parte *id , quod in utero neptis haberet* . Neptis nihil in utero tum temporis habebat , quia albeſcente cælo (nempe primo diluculo, vel ut nos dicimus , *all' alba*) maſculum erat enixa . Falſa igitur eſt illa demonſtratio pronepotis , qui in utero amplius non eſt , ſed jam editus: Reſpondit Paulus , quod nihilominus valet inſtitutio , quia natus eſt eadem die , qua factum eſt teſtamentum , id ignorante teſtatore : ſequitur , ut ſit inutilis , ſi non eadem die factum fuit teſtamentum . Si inſtituiſſet pronepotem non adjecta illa demonſtratione , *quod in utero haberet* , utique valeret inſtitutio quandocumque facta : igitur falſa illa demonſtratio vitiat inſtitutionem . Quid ita? quia poſthumus alienus , tamquam incerta perſona , hæres inſtitui non poterat , nec jure civili admittebatur ad hæreditatem *princ. tit. inſtit. de bon. poſſ. verſ. nam ſi alienus* , quamvis fuerit admiſſus jure prætorio ad bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas *d. princ. l.* 1. §. *ſi filius* 12. *ff. de ventr. in poſſ. mitt.* & ita intelligendus §. *poſthumus* 28. *inſt. tit. de legat.* Filius autem neptis , de quo in noſtra lege , eſt poſthumus alienus *d.* §. *poſthumo* 28. Atque hæc quoad quæſtionem propoſitam de falſa demonſtratione ſatis eſſe poſſent . Dubito tamen : an veram legis interpretationem attingant ; quæ multo difficilior eſt , quam aut veteres , aut recentiores interpretes ſint opinati , qui eam minus accurate , ne dicam valde negligenter explicarunt .

2 Ait Paulus , *inſtitutionem jure factam recte reſponderi* . Quo jure ? civiline , an prætorio ? Jure quidem prætorio recte factam fuiſſe , certum eſt . Sed non eſt neceſſe , ut eadem die facta ſit : ut ab abſente : ut ab ignorante ; quæ requirit Paulus , ut recte , & jure facta ſit inſtitutio . Etenim jure prætorio valet inſtitutio poſthumi alieni ſine ulla diſtinctione , & prætor ex ea dat bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas , ut modo dicebamus . Sequitur , ut valeat jure civili . Sed hic impingimus in ſcopulum inevitabilem . Nam jure civili non poterat Pauli ætate hæreditas , aut legatum relinqui alieno poſthumo ; utpote incertæ perſonæ . Ulpian. *in fragm. tit.* 22. §. 4. §. *incertis* 35. & §. *ſeq. inſtit. de legat. princ. tit. inſtit. de bonor. poſſeſſ.* & ipſe Juſtinianus affirmat , ſe hoc emendaſſe tam in hæreditatibus quam in legatis & fideicommiſſis in §. *ſed nec hujuſmodi* 27. *inſt. tit. de legat.* Ea tamen conſtitutio hodie non extat . Indaganda igitur eſt ratio , cur in hac ſpecie jure facta ſit inſtitutio .

3 Non multis opus eſt , ut refutemus ſententiam Duareni , quam nonnulli etiam veteres tenuerunt . Putat Vir ille ſummus , quod licet teſtator expreſſerit caſum , quo pronepos eſſet in utero , tamen ex conjectura voluntatis cenſeatur comprehendi etiam caſus , quo natus fuerit . Refutat enim hanc ſententiam Pomponius in *l. commodiſſime* 10. *ff. de liber. & poſt.* ubi ſtatuit rumpi teſtamentum , ſi alteruter caſus omiſſus fuerit , eoque caſu , qui omiſ-

Digitized by Google

miſſus eſt, naſcatur. A caſu expreſſo ad caſum omiſſum non dabatur extenſio. Hanc ſententiam ſuſtulit Juſtinianus in *l. ult. C. de poſt. hæred. inſt.* ſed, inquit, in hac ſpecie de caſu ad caſum extenditur inſtitutio ex conjectura voluntatis, ducta ab abſentia, a brevitate temporis, ab ignoratione teſtatoris. At, quæſo te, quid conferunt hæc ad faciendam conjecturam voluntatis? An potius vult utrumque caſum comprehendere is, qui poſthumum inſtituit poſt paucas horas quam natus ſit; quam is, qui eum inſtituit poſt unum aut alterum diem? Si uterque ignorat, eum natum eſſe, utique eadem opinione eum inſtituit, ſive paulo ante, ſive multo ante inſtitutionem natus fuerit. Non poteſt immutare cujuſquam voluntatem, ac mentem, quod ab eo ignoratur. Abſentia quoque confert quidem ad arguendam ignorationem editi partus, non vero ad arguendam diverſam voluntatem teſtatoris ignorantis; quod eveniſſet. Ignoratio autem editi partus potius obſtat voluntati teſtatoris, quam ipſam adjuvet: voluntas enim non fertur ad ignota, ut ajunt philoſophi: & nihil conſenſui tam contrarium eſt, quam error *l. ſi per errorem 15. in fin. ff. de jurisd.*

4 Probabilior mihi videtur Cujacii ſenſentia, quam reprobat Antonius Faber *Conject. lib. 9. c. 2.* Putat ille inſtitutionem valere jure civili: licet enim ea ætate non poſſet jure civili poſthumus alienus hæres inſtitui, tamen cum ſit inſtitutus eadem die qua natus, paulo poſtquam natus eſt, perinde haberi debet, ac ſi jam natus eſſet inſtitutus, quia, quod fit uno eodemque die, nullum ex tempore diſcrimen capit. *l. ſi duas 6. in princ. ff. de excuſ. tut. l. ſi fundus §. penult. ff. de pignor.* Plus igitur valet, quod in re eſt, quam quod in opinione.

5 Vereor tamen, ne non defendi poſſit hæc ſententia. Non moveor ea ratione, qua Faber; ſed quia vere teſtator inſtituit eum, quem neptis in utero haberet, non eum, qui jam natus eſſet. Quocirca repugnat cum ipſa lex, quæ prohibet inſtitui hæredem extraneum, qui in ventre eſt, tum veritas, quia vere poſthumus, non jam natus, eſt inſtitutus; is enim non eſt in ventre. Recte Paulus notat in noſtra lege: *verba quidem teſtamenti ad eum pronepotem directa videri, qui poſt teſtamentum factum naſceretur.* Igitur pronepos natus non eſt inſtitutus, quia ad eum directa non ſunt verba inſtitutionis: aut ſi quis velit eum fuiſſe inſtitutum, non eſt inſtitutus, niſi ut poſthumus; hoc eſt, contra legem; adeoque non poteſt jure civili valere inſtitutio. Nec dici poteſt, perinde habendam hanc inſtitutionem, ac ſi inſtitutus eſſet jam natus: Huc enim nos confugere non ſinunt tum contraria verba teſtatoris directa ad eum, qui in utero eſt: tum legis diſpoſitio, quæ caſum omiſſum pro omiſſo habendum eſſe jubet *l. commodiſſime 10. ff. de lib. & poſt.* In qua præter ea, quæ dudum diximus, obſervandum eſt, quod ibi agitur de rumpendo teſtamento: & quamvis publice expediat ſuprema hominum judicia exitum habere *l. vel negare 5. ff. teſtam. quem. aper.* & pro lege habeantur *Nov. 22. cap. 2.* tamen potius rumpitur teſtamentum, quam contra expreſſa verba teſtatoris caſus omiſſus comprehendatur in caſu expreſſo. Quanto magis in noſtra lege, in qua nihilominus teſtamentum ſuſtinetur, quia poſthumus pro parte proponitur inſtitutus: atque adeo eo etiam excluſo valet teſtamentum, nec infirmatur, cum ejus portio cohæredibus accreſcat.

6 Neque me movet, quod eodem die natus ſit, & quæ eodem die fiunt, diſcrimen temporis non admittant. Nam id verum eſt, quando non conſtat, quid ante factum fuerit, quid poſtea, ut in *l. ſi duas 6. in princ. ff. de excuſ. tut.* Item cum de ſolo ordine ac tempore quæritur, quod incertum eſt. In noſtra ſpecie quæritur de facto certo & indubitato: conſtat enim pronepotem multas horas ante teſtamentum natum fuiſſe; adeoque tempore teſtamenti in utero non fuiſſe. Quæritur de vo-

voluntate teſtatoris, quam certum eſt impletam non eſſe partu jam edito. In hac quæſtione ſpectandum eſt, tempus de momento in momentum ad ſervandam voluntatem teſtatoris. Finge; teſtator inſtituit nepotem, ſi ſe vivo natus fuerit, ut in l. *commodiſſime*: certe ſi naſcatur vel momento temporis poſt mortem teſtatoris, rumpet teſtamentum: ipſum enim momentum mortis attenditur. Contra ſi teſtator nepotem inſtituat, ſi quis ſibi poſt mortem natus erit, ut in *l. ſi pater filium* 26. *ff. de vulg. & pupil.* nemo dubitabit rumpi teſtamentum, ſi vivo teſtatore naſcatur, eo etiam animam agente. de hoc tantum dubitari poſſet, an idem dicendum eſſet, ſi naſceretur in ipſo mortis articulo; & puto idem dicendum, quia tempus mortis vitæ tribuitur. Hæc in *l. ult. ff. de cond. inſt.* quam alias expoſuimus.

7 Supereſt ſententia Antonii Fabri, *lib.9. conject.* 7. *cap.* 2. quæ congruit cum ſententia veterum. Putat ille inſtitutionem jure Prætorio ſuſtineri, *quia inſpecta voluntate teſtatoris, & ex probabili ejus errore, pro non nato haberi debet, qui eadem ipſa die, & paulo ante inſcio teſtatore natus eſt*. Si recte perpendatur, non multum diſtat ab opinione Cujacii, quam modo refutavimus: atque adeo in eaſdem fere difficultates incurrit. Hac in re maxime diſcrepat, quod Cujacius putat inſtitutionem valere jure civili: hic autem jure prætorio, quod aſſeverat, quia pro non nato habetur, licet vere natus jam ſit a multis horis. Enimvero, quod qui in utero eſt, pro jam nato habeatur in his, quæ ad commodum ejus pertinent, ſæpe traditum eſt *l. qui in utero* 7. & *l.* 26. *ff. de ſtat. hom.* quia vere eſt in rerum natura, qui in utero eſt *l. intelligendus* 153. *ff. de V. S.* & hoc ſi poſtea naſcatur: nam ſi non naſcatur, quod ad jus attinet, numquam fuiſſe intelligitur *l. utrum ita* 7. *ff. de reb. dub. l.* 3. §. *ex his apparet ff. de injuſt. rupt. irrit.* Quod autem qui jam natus eſt, pro non nato habeatur, non memini me legiſſe. Qui in utero eſt, naſci poteſt; & quamvis modo non ſit in numero hominum, tamen ſperatur futurus non multo poſt: ſperatur naſciturus. Qui natus jam eſt, non poteſt in uterum regredi, & fieri non natus. Lex autem non fingit impoſſibilia *l. adoptio* 16. *de adopt.* §. *minorem* 4. *ff. ſed & illud* 9. *inſt. tit. de adopt.*

Ac ſane rem conficiunt ipſa Pomponii 8
verba: *inſtitutionem jure factam videri recte reſpondere*. Si jure facta eſt inſtitutio, utique valet jure civili. nam ut valeat teſtamentum requirimus, ut factum ſit ſecundum regulas juris civilis *l. ſi quærimus* 4. *ff. qui teſtam. fac. poſſ.* hoc autem valet jure civili. Jure facere dicitur teſtamentum, qui ita facit, ut valeat jure civili, non ſolo jure prætorio, ut in *l. pen. ff. de lib. & poſt.* in *l.* 2. *in fin. C. quan. provoc. non eſt nec.* Et ex teſtamento, quod jure factum eſt, ad nos hæreditas pertinet *l.* 1. *ff. de hered. petit. l. ſi teſtamento* 7. *C. de impub. & al. ſubſt.* quod valet ſolummodo tuitione Prætoris, non defert nobis hæreditatem, ſed tantummodo bonorum poſſeſſionem: quoniam Prætor hæredem facere non poteſt §. *quos autem inſt. tit. de bonor. poſ. l. ait Prætor* 7. §. *ſed quod Papin. in fin. ff. de minor.* Poteſt ergo ita concludi. Si jure facta eſt inſtitutio, defertur ex ea hæreditas: at hæc non defertur ex inſtitutione, quæ ſola Prætoris juriſdictione ſuſtinetur: ergo &c. Amplius teſtamentum jure factum, & teſtamentum imperfectum invicem opponuntur; & jure factum dicitur, quod valet jure civili: imperfectum, quod Prætoris auctoritate ſuſtinetur *l. ſi duobus* 12. §. 1. *ff. de bon. poſſeſſ. cont. tab.* Et merito: teſtamentum enim legis auctoritate nititur ab ea vires firmitatemque mutuatur *l. verbis legis* 120. *ff. de V. S. l. lege obvenire* 130. *ff. eod.* non autem a Prætore. Licet enim Prætor aliquando tueatur aliquos actus, qui jure civili non ſubſiſtunt, ut ſæpenumero evenit in teſtamentis *l.* 1. §. *ult. & l. ſeq. ff. ſi tab. null. ext. l.* 1. *in princ. ff. de ventr.*

in poſ-

in poſſeſſ. mit. l. 3. §. ſi ſub ea ff. de bon. poſſ. cont. tabul. l. 2. §. 1. ff. de bon. poſſ. ſec. tab. tamen illi non jure facti dicuntur, ſed ſuſtineri tuitione Prætoris, ut in *l. 1. in princ. ff quib. mod. uſusfr. amittat. l. ſi uſusfructus 9. §. 1. §. uſusfr. quem. cav. l. 1. §. pen. ff. quod falſ. tut.* quod maxime obtinet in teſtamentis, quia Prætor tuetur voluntates defunctorum *l. 1. in princ. ff. ſi quis omit. cav. teſtam.* Tuetur, non confirmat, non efficit, ut jure facta ſint: neque enim Prætor juri poteſt derogare *l. 1. §. 1. ff. de feriis*. Tuetur ſcilicet dando actionem: dando bonorum poſſeſſionem, dando exceptionem, quibus adjuvat excluſos a jure: atque his remediis ex æquitate juris civilis rigorem emendat ac temperat *inſt. tit. de bon. poſſ. in princ.* Quoad inſtitutionem alieni poſthumi, Prætor emendat jus civile *princ. tit. inſt. de bon. poſſ.* In id, quod jure factum eſt, non cadit emendatio, ſed confirmatio: *d. princ.* Quamobrem teſtamentum, quod Prætor tuetur data bonorum poſſeſſione, ubique dicitur *imperfectum*, *injuſtum*, *irritum*, *nullius momenti*: nuſquam vero jure factum pronunciatur, ut demonſtrant exempla, quæ paſſim occurrunt, quorum hæc pauca ſeligimus.

9 I. In *l. ſi duo 12. §. 1 ff. de bon. poſſ. contr. tabul.* Si prius teſtamentum extet jure factum, quo filius exhæredatus eſt: ſequens imperfectum, in quo præteritus ſit filius; poſteriore teſtamento præteritus recte petet bonorum poſſeſſionem, ſi &c. Nota, quod teſtamentum, in quo filius eſt exhæredatus, jure factum dicitur, licet poſſit impugnari per querelam inofficioſi: contra teſtamentum, in quo præteritus eſt filius, dicitur imperfectum, licet a Prætore ſuſtineatur: nempe quia illud ſecundum regulas juris: hoc autem contra regulas juris civilis factum eſt.

II. Inſtitutio poſthumi alieni ſuſtinetur a Prætore per bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas: hæc autem inſtitutio non valuiſſe dicitur a Juſtiniano *in princ. tit. inſt. de bon. poſſ.*

III. Ex teſtamento, in quo inſtitutus eſt filius ſub conditione fortuita, datur bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas, & etiam contra tabulas, ut in *l. 2. §. 1. ff. de bon. poſſ. ſec. tab. l. 5. §. ſed ſi ſub conditione 12. ff. de bon. poſſ. con. tab.* Hoc autem teſtamentum nullius momenti eſſe dicitur in *l. Lucius 83. ff. de cond. & dem.*

IV. Teſtamentum, de quo in *l. ſi duo 16. ff. de leg. præſt.* tuetur Prætor: hoc etiam nullius eſſe momenti dicitur in *l. 1. ff. de injuſt. rupt. l. ex facto 43. §. Lucius Titius ff. de vulg. & pup.* & inutile in *l. inter cætera 30. in fin. ff. de liber. & poſt. princ. tit. inſt. de exhær. liber.* & non valere in *l. ſi quis 16. in fin. ff. de vulg. & pup.* & nihil valituram in *l. dum apud 31. ff. de lib. & poſt.* & ipſo jure everti in *l. maximum vitium C. de lib. præt.*

V. In *l. poſthumus 12. in fine principii ff. de injuſt. rup idem & circa injuſtum, & irritum erit dicendum, ſi bonorum poſſeſſio data fuerit ei, qui rem ab inteſtato auferre poſſit.* Tuitio Prætoris non efficit quia teſtamentum ſit injuſtum, aut irritum, aut ipſo jure ſublatum *l. ſancimus 27. verſ. ſin autem C. de teſtam.*

Alia prætermitto. Illud moneo falſum eſſe, quod ait Antonius Faber, eumdem eſſe effectum utrum inſtitutio jure civili valeat, & adiri poſſit hæreditas, an peti bonorum poſſeſſio debeat: adeoque recte dici jure factam, licet ſolum beneficio Prætoris ſuſtineatur. Multæ enim ſunt differentiæ, & quoad vim & effectum utriuſque; & quoad perſonas acquirentium; & quoad modum acquirendi, adeo ut ſcire neceſſe habeat, qui ſuccedit, an poſſit adire, an vero petere debeat bonorum poſſeſſionem. Sed hic locus non eſt de his differendi. 10

In hac opinionum fluctuatione conſiliuque rationum inclinat animus, ut arbitrer, etiam jure civili valere inſtitutionem. Verumtamen propoſitam a Paulo quæſtionem, non in eo verſari, in quo ſunt hactenus opinati; ſed in hoc: an falſa illa demonſtratio: *id, quod in utero haberet*. 11

ret: vitiet inſtitutionem. Falſa eſt hæc demonſtratio, quia pronepos non eſt amplius in utero, ſed jam editus. Equidem falſa demonſtratio neque inſtitutioni, neque legato nocet, ut in ſuperiore demonſtravimus. Verum quoties certum quiddam deſignat, quod non eſt in rerum natura, vitiat omnem diſpoſitionem, cum deſit id, de quo, & circa quod diſpoſitum eſt. *l. ſi ſervus* 108. §. *qui quinque* 10. *verſ. nam quodammodo ff. de leg.* 1. *l. item, quod Sabinus* 17. §. *ſed ſi aſſe* & *l. ex facto* 19. *ff. de hæred. inſt.* & dicemus uberius in proximo. Huc referenda verba Pauli: *verba quidem teſtamenti ad eum pronepotem directa videri, qui poſt teſtamentum factum naſceretur*, ſcilicet verba directa ſunt ad eum, qui non eſt, cum nullus in utero ſit. Verumtamen cum teſtator ignoraret, eum natum fuiſſe, & putaret, eum adhuc in utero eſſe, deſignavit certum corpus, certum puerum, nempe eum ipſum, qui modo fuerat editus. Etenim cum jam naſciturus eſſet, jam erat perfectum animal, nec aliter differt a jam nato niſi loco: & in hoc erravit teſtator, qui putabat eum in utero eſſe, cum eſſet in cunis; quapropter cum conſtet de re demonſtrata, error ille non nocet. *l. patronus* 35. §. 1. *&* 2. *ff. de leg.* 3. Ac licet ſubtili juris regulæ fortaſſe poſſet aliud convenire, tamen humanitate ſuggerente eo decurſum eſt; ut ait Julianus in *l. ſi ita ſcriptum* 13. *ff. de lib. & poſt.* Inſtitutionem enim benigne interpretamur, & adjuvamus contra ac faciendum in exhæredatione *l. cum quidam* 19. *in fin. ff. eod.* Quamquam & in exhæredatione admodum dubie reſpondet Paulus in noſtra *l. Titius in princ. verſ. poſtea*, & favore exhæredationis videtur decidere Ulpianus in *l. ſi inſtitutus* 27. *in fin. ff. de inoff. teſt.* Sed puto verius exhæredationem non valere deficiente teſtatoris voluntate, qui non poteſt videri ſenſiſſe de eo, quem obiiſſe putabat *l. ſi quis ita* 16. §. 3. *&* 4. *ff. de teſtam. tut.* Secus eſt in noſtra ſpecie: conſtat enim, de eo nepote ſenſiſſe, qui eo ignorante natus eſt: & error tum probabilis eſt, tum dignus excuſatione & propter diſtantiam loci, & propter brevitatem temporis, quæ liberant a probando errore apud judicem. Neque ſimilis eſt hæc inſtitutio generali poſthumi inſtitutioni, quæ nullum certum corpus deſignat, ſed in incertum vagatur, complexa quemcumque, qui poſtea naſcetur, ſive modo conceptus ſit, ſive non, ſive naſcetur ex uxore, quam habet, ſive ex alia, quam poſtea ducet *l. placet* 4. *& ſeq. ff. de lib. & poſt.*

Redeo jam ad id, quod initio propo- 12
ſui. Secundum exemplum eſt in exhæredatione, quam vitiat falſa demonſtratio, ut in *l. poſthumus* 14. *in fin. cum ſeq. ff. eod.* benigna enim interpretatione lex arbitratur, eum non fuiſſe exhæredatum, ut in *l.* 2. *in fin. ff. eod.* quia exhæredationes non ſunt adjuvandæ *l. cum quidam* 19. *in fin. ff. eod.*

CAPUT XIX.

Ad l. nuper 85. *verſ. plane ff. de leg.* 3. *& l. Stichus* 6. *ff. de leg.* 1. *& alias.*

SUMMARIUM.

1 *Falſa demonſtratio habens vim conditionis, reddit actum inutilem.*
2 *Falſa demonſtratio cognationis & affinitatis non vitiat.*
3 *Aliud falſa demonſtratio, aliud cauſa, vel conditio.*
4 *Exponitur L. ſi pater* 4. *C. de hæred. inſtit.*
5 *Cognatio & affinitas per ſe plenam non faciunt probationem teſtatorem alias legaturum non fuiſſe.*
6 *Falſa cauſa meritorum legatum non perimit.*
7 *Falſa demonſtratio cognationis poterit fortaſſe vitiare inſtitutionem cognati proximi, ut eſt filius & frater.*
8 *Explicatur l. nec apud* 7. *C. de hæred. inſtit.*
9 *Exponitur l. cum proponas* 3. *C. de hæred. inſtit.*
10 *Cauſam remotam non vitiare tradit Bartolus, cauſam vero proximam vitiare.*
11 *Impugnatur diſtinctio.*
12 *Cauſa etiam obligatoria, ſi falſa ſit, legatum non vitiat.*
13 *Reſpondetur L.* 1. *C. de falſ. cauſ.*

EN alterum genus falſæ demonſtra- 1
tionis, quæ nocet. Quoties falſa demon-

monſtratio vim habet conditionis, actum reddit inutilem eodem modo, quo deficiens conditio. Vim autem conditionis habet demonſtratio, quæ in futurum concipitur *l. nuper* 85. *verſ. plane ff. de leg.* 3. Quapropter ſi quis ita legaverit: *Stichum, qui meus erit, cum moriar, hæres dato*. Si Stichus non fuerit teſtatoris tempore mortis, legatum extinctum eſt, quaſi deficiente conditione. *l. Stichum* 6. *ff. de leg.* 1. *d. l. nuper* 85. *l.* 1. *in fin. ff. de cond. & dem. l. quoties* 11. *ff. de reb. dub.* Verum ſi alius ſit Stichus tempore mortis, diverſus ab eo, qui erat tempore teſtamenti, non deficit conditio *l. filiæ* 28. *in fin. ff. de cond. & dem.* Quod ſi teſtatoris fuerit pro parte, valebit pro ea parte legatum, quia extitit pro ea parte conditio *d. l.* 6. *in fin.* Item ſi ita legatum fuerit: *aurum quod uxoris cauſa paratum erit*. Si teſtator alienaverit partem auri uxoris cauſa parati, in ea parte legatum extinguitur: ſi totum, in toto: nec diſtinguendum erit, utrum ſponte, an neceſſitate coactus alienaverit: utrum animo minuendi vel adimendi legati, an non; quemadmodum diſtinguitur, cum demonſtratio vim conditionis non habet; ſcilicet cum in præſens tempus concipitur *l. ſcribit* 34. §. *penult. & ult. ff. de aur. & arg. leg.* Veruntamen ſi poſt alienationem alium ejuſdem nominis emerit: aut aurum aliud uxoris cauſa, hoc debebitur *d. l. filiæ* 28. *in fin.* Facit igitur conditionem demonſtratio in futurum tempus concepta *l.* 1. §. *ult. ff. de cond. & dem.* quæ conditio deficit, ſi falſa fuerit demonſtratio: ac deficit pariter res legata, ſine qua nequit ſubſiſtere legatum.

2 Bartolus & alii invehunt aliud genus hujuſcemodi falſæ demonſtrationis, exiſtimantes falſam demonſtrationem cognationis, & affinitatis vitiare inſtitutionem. Nituntur auctoritate Imperatorum in *l. ſi ſi pater* 4. & in *l. nec apud* 7. *C. de hæred. inſt.* Sed hanc ſententiam falſam eſſe, non dubito. Perſpicue contrarium definitum eſt in *l. falſam* 33. *in princ. ff. de cond. & dem. Falſa demonſtratio neque legatario, neque fideicommiſſario nocet: neque hæredi inſtituto: veluti ſi fratrem dixerit, vel ſororem, vel nepotem, &c.* & in *l. nominatim* 34. *in princ.* Ibi: *vel neceſſitudinis vel affinitatis*. Exemplis neceſſitudinis, cognationis, affinitatis utuntur, quia de his magis dubitari poterat: quam de alio quocumque genere demonſtrationis.

3 Nec contrarium probant adductæ leges. In his enim non de falſa demonſtratione agitur, ſed de falſa cauſa. Quamvis enim falſa cauſa non vitiet inſtitutionem, aut legatum; quemadmodum falſa demonſtratio *l. demonſtratio* 17. §. *quod autem ff. de cond. & dem. l. cum tale* 72. §. *falſam cauſam ff. eod.* §. *longe magis* 31. *inſt. tit. de legat.* tamen inter falſam demonſtrationem, & falſam conditionem, ſive cauſam multum intereſt, ut ait Papinianus in *l. ſi ſic legatum* 75. §. *quod ſi ff. de leg.* 1. Nam quoties cauſa ejuſmodi eſt, ut teſtatorem induxerit ad legandum, vel inſtituendum aliquem hæredem, cum deficiente illa cauſa non fuiſſet legaturus, vel inſtituturus, habet vim conditionis, & ideo ſi falſa ſit, vitiat diſpoſitionem. *l. cum tale* 72. *d.* §. *falſam cauſam ff. de cond. & dem.* Sed ad hæredem pertinet probare eum legaturum non fuiſſe, ſi ſciviſſet cauſam falſam eſſe. Datur enim hæredi exceptio doli quam ipſe probare tenetur. *l. ſi pactum* 9. *l in exceptionibus* 19. *l. cum de indebito* 25. §. *ſed hæc ita in fin. ff. de probat.*

4 His poſitis facilis eſt explicatio legum contrariarum. Pater falſa opinione ductus inſtituit hæredem quaſi filium ſuum, qui filius non erat; non inſtituturus, ſi alienum noſſet: manifeſtum eſt, hic agi de falſa cauſa, qua inductus fuit ad inſtituendum, quem non fuiſſet inſtituturus, ſi ſciviſſet, non eſſe filium ſuum. Recte igitur Gordianus Imperator in laudata *l. ſi pater* 4. ex Divorum Severi, & Antonini placitis reſcripſit, auferendam ei ſucceſſionem: ſcilicet a fiſco, tamquam indigno, cum ſuppoſitus eſſet oſtenſus *l. aufertur* 46. *in princ. ff. de jur. fiſci*. Obſervandum autem eſt, quod eorumdem Severi,

veri, & Antonini auctoritate nituntur tam Imperator in hac lege, quam J. C. in *l. falſa* 33. *in princ. ff. de cond. & dem.* atque adeo non poſſunt inter ſe eſſe contrariæ, ac neceſſe eſt, ſpecies, de quibus reſcripſerunt Imperatores, fuiſſe omnino diverſas ac diſcrepantes. Diſcrepant autem in hoc, quod in *l. falſa* 33. agitur de falſa demonſtratione cognationis, & definitur, eam non obeſſe legato: idque tum juris civilis ratione, tum conſtitutionibus Divorum Severi, & Antonini cautum fuiſſe in *l.* 4. agitur de falſa cauſa, quæ induxit patrem ad inſtituendum filium, quem alias non fuiſſet inſtituturus, ſi alienum noſſet. Requirit Imperator in hac lege, ut inſtituerit *quaſi filium*, & ut non eſſet *inſtituturus ſi alienum noſſet*. Si hoc requiritur in conjunctione patris & filii: qua nulla major poteſt eſſe conjunctio ac neceſſitudo; quanto magis requiretur in laxioribus conjunctionibus? Propterea generaliter & ſine exceptione Papinianus in *l. cum tale* §. *falſam cauſam ff. de cond. & dem.* ſtatuit, falſam cauſam non obeſſe legato; & hanc unicam exceptionem adjungit: *ſi probetur alias legaturum non fuiſſe*. Hoc igitur eſt, quod probari debet ab eo, qui contendit, falſam demonſtrationem, ſive cauſam obeſſe diſpoſitioni. Ratione id ipſum confirmat: *quia ratio legandi legato non cohæret*: quæ pariter generalis eſt, & vera, & ad omnia legata pertinens. Etenim cum legatum ſit donatio *l. legatum* 36. *ff. de leg.* 2. §. 1. *inſt. eod.* In donatione ſubeſt ſemper cauſa liberalitatis *l.* 1. *ff. de donat. in princ.* quæ donationem ſuſtinet, remota, aut deficiente quacumque alia cauſa *l. damus* 52. *l. in ſumma* 65. §. *id quoque ff. de condict. indeb.* Semper enim verum eſt, donatorem donare voluiſſe *d.* §. *id quoque* niſi is, cujus intereſt, probet donatorem alias donaturum non fuiſſe: teſtatorem alias non fuiſſe legaturum; tunc autem corruit donatio aut legatum propter defectum voluntatis in donante aut legante, non propter falſitatem cauſæ, aut demonſtrationis: ſicut evenit cum demonſtratio, & cauſa conditionaliter adjiciuntur *d.* §. *longe magis* 31. *& l. demonſtratio* 17. §. *pen. ff. de cond. & dem. l. Stichum* 6. *ff. de leg.* 1. Idcirco hanc eſſe voluntatis quæſtionem ait Imperator Alexander in *l.* 3. *C. de hæred. inſtit.* Ad probandam autem hac in re voluntatem liquidæ probationes requiruntur ab Imperat. Antonino in *l.* 1. *C. de falſ. cauſ.* Obſtant enim & regula juris, & ratio, & conſtitutiones Divorum Severi & Antonini *l. falſæ* 33. *in princ. juncta l. demonſtratio* 17. §. *quod autem ff. de cond. & dem.* Enimvero 5
ejuſmodi non eſt ſola conjunctio ſanguinis, maxime ſi non proxime attingat teſtatorem; & multo minus affinitas; quæ etſi præſtent aliquam conjecturam, tamen ſolæ per ſe plenam perfectamque non faciunt probationem, eum alias legaturum non fuiſſe. Numquid enim ſolis conſanguineis hæreditates & legata relinquuntur; ut ex conſanguinitate certum duci poſſit argumentum, teſtatorem non fuiſſe relicturum, ſi ſciſſet, eum non eſſe conſanguineum? An non ſunt complures, quos fraterna, imo & paterna caritate diligimus, ac multo ferventius, quam conſanguineos, & fratres, ac parentes appellamus *l. nemo* 58. §. 1. *ff. de hæred. inſtit.* Cic. in *orat. poſt redit. in ſenat.* de Cn. Plancio: *qui ſi mihi quæſtor imperatori fuiſſet; in filii loco fuiſſet, nunc certe erit in parentis &c.* & paulo poſt: *ſed unus frater, qui in me, pietate filius, conſiliis parens: amore (ut erat) frater inventus eſt*. & *lib.* 5. *epiſt. fam. ep.* 8. de P. Craſſo: *ſicut alterum parentem & obſervat, & diligit*. Plane ſi exempla legatorum in jure noſtro propoſita attentius conſideremus, plura extraneis, quam cognatis relicta inveniemus. Legata enim non propter conſanguinitatem necnon & donationes, & plerumque etiam hæreditates; ſed ob merita relinquuntur *l. nec adjecit* 9. *ff. pro ſoc.* Cicero in 2. *Philip. de ſe ipſo*: *ego amplius LLS ducenties acceptum hæreditatibus retuli*; ſunt quingenta millia no-

noſtrorum ſcutorum. Hanc immanem ſummam non ab propinquis, ſed ab amicis ob ingentia merita accepit. Quam fallax igitur eſt illa regula: *ſi ſciviſſet eum non eſſe cognatum; non eſſe affinem, ſicut falſo putabat, nihil ei reliquiſſet*? O regulam liberalitatis, amicitiæ, munificentiæ erga bene meritos expultricem, & exterminatricem!

6 Non omittam, quod licet legata relinquantur ob merita *d. l. 9. ff. pro ſoc.* tamen falſa cauſa meritorum non perimit legatum. Quod enim majus meritum eſſe poteſt, quam liberare aliquem a capitali crimine? & tamen ſi quis ita legaverit: *Titio, quia patrocinio ejus capitali crimine liberatus ſum, Stichum do, lego*: valet legatum, licet patrocinio ejus liberatus non ſit. *§. longe magis* 31. *inſt. tit. de legat.* Si non nocet legato falſa cauſa ampliſſimi meriti, ac beneficii incomparabilis, quod falſo putat ſe accepiſſe teſtator a legatario, quem credit ſibi vitam, libertatem, civitatem, exiſtimationem, bona fortunaſque conſervaſſe: quanto minus nocebit cauſa falſa conſanguinitatis? Certe Cicero in laudata oratione *in princ.* hoc inſigne promeritum parentum meritis, ac beneficiis longe anteponit.

7 Quod ſi quis fuerit adeo religioſus, ut nefas putet a communi opinione recedere, poterit fortaſſe ea defendi in hæredis inſtitutione: non tamen cujuſcumque cognati, ſed admodum proximi, cujuſmodi eſt filius, & frater. Certe exempla ex jure deprompta, quibus interpretes nituntur, ut fundent opinionem ſuam, agunt de hæredis inſtitutione: nec ullum de legatis occurrit uſquam exemplum. Neque generaliter de quacumque inſtitutione diſponunt, ſed ſolum de inſtitutione filii, & fratris. Non eadem eſt ratio hæreditatis, ac legati. Plerique hiſce temporibus, quibus vix quicquam momenti habet amicitia, inſtituunt hæredes ſanguine conjunctos, maxime agnatos, ut bona maneant in familia. Hiſque ſuffragatur ipſa lex: quæ hæreditatem ab inteſtato defert primum ſuis hæredibus, deinceps agnatis. *l. verbis legis ff. de V. S.* Non tamen defert omnibus, ſed ſolum proximis, atque his uſque ad certum gradum. Ergo in his eſt aliqua ratio ſingularis, quæ alias non convenit.

Verumtamen, ut mea fert opinio, neque hæc ſufficit ad probandum, teſtatorem non fuiſſe inſtituturum, ſi noviſſet eum non fuiſſe filium ſuum, aut fratrem. 8
Etenim, ut paulo ante diximus, Severus & Antoninus, ut auferrent filio ſuppoſito hæreditatem, requirunt, ut eum teſtator non fuiſſet inſtituturus, ſi alienum noſſet. Quod multo magis dicendum de fratre in *l. nec apud 7. C. de hæred. inſt.* Nam ſi ille, qui vult auferre hæreditatem filio, probare debet, eum non eſſe filium, & patrem, ſi hoc ſciviſſet, non fuiſſe inſtituturum: multo magis hæc probare debebit, qui vult auferre hæreditatem fratri: etenim lex neceſſitatem inſtituendi liberos parentibus imponit, ac propterea videri poteſt eum inſtituiſſe, ut legi naturæ, & præceptis juris obtemperaret, alias non inſtituturus; fratrem autem inſtituendi neceſſitatem nulla lex injungit. Ratio autem, cur etiam in filio ac fratre excludendo ejuſmodi probatio ſit neceſſaria, eſt, quia pater, qui filium ſuppoſitum tamquam a ſe genitum aluit, & educavit, eumque ſemper pro filio habuit, &, ut patrem decet, omnibus rebus commode recteque tractavit: admodum probabile eſt, eum paterno amore proſequi, maxime ſi tamquam filium ſemper habuit obſequentem: quocirca probabile pariter eſt, eum nihilominus fuiſſe inſtituturum. Eadem, imo major ratio in fratre, de quo in *l. nec apud 7. C. de hæred. inſtit.* Peregrinus Titium adoptavit in fratrem, putans licere inter peregrinos fratrem ſibi per adoptionem facere: eumdem veluti fratrem moriens pro parte hæredem inſtituit. Adoptans Titium in fratrem manifeſte demonſtrat ſe Titium fraterno amore diligere. Hæredem veluti fratrem inſtituens, confir-

mat ſe eum uſque ad mortem fraterno amore dilexiſſe; & Titium pro fratre ſe geſſiſſe, meritiſque & obſequio devinxiſſe teſtatorem. Quid cauſæ igitur eſt, cur credi certo debeat, eum non fuiſſe inſtituturum Titium ſi ſciviſſet inutilem fuiſſe adoptionem, ac Titium vere non eſſe fratrem adoptivum? Plane, etſi vere fuiſſet frater adoptivus, non tenebatur inſtituere: inſtituit igitur fraterna caritate, & meritis ejus illectus, & valet inſtitutio; niſi is, qui ab eo vult auferre portionem hæreditatis, evidenter probet, eum non fuiſſe inſtituturum, ſi noſſet eum non eſſe fratrem *l. nemo* 58. §. 1. *ff. de hæred. inſt. l. falſa* 34. *in princ. ff. de cond. & dem.*

6 Similis quæſtio voluntatis proponitur in *l. cum proponas* 3. *C. de hæred. inſtit.* Miles exiſtimans Julianum eſſe libertum ſuam, hæredem inſtituit, eique vulgariter ſubſtituit hoc modo: *Julianus libertus meus hæres eſto; & ſi hæreditatem meam adire nolueris aut non potueris, in locum tuum ſubſtituo Vitalem.* Mortuo milite apparuit Julianum eſſe ſervum communem militis, & Zoili fratris ejus. Si valet inſtitutio, tota hæreditas ad Zoilum fratrem pertinet *l. Plautius* 40. *in princ. verſ. communi autem ff. ad l. Falcid. l. verum* 63. §. *ſi ſervo* 9. *ff. pro ſoc.* & Juliano Zoili juſſu adeunte expirat ſubſtitutio *d. l.* 3. *in fin.* Inutilis autem eſt inſtitutio, & ſubſtitutus admittitur, ſi miles voluit ad ſolum Julianum pertinere hæreditatem, non inſtituturus, ſi ſciſſet eum eſſe ſervum: ſibique hæreditatem acquirere non poſſe, extat enim conditio ſubſtitutionis, cum non poſſit Julianus adire hæreditatem, ſibique acquirere *d. l.* 3. *in princ.* Ergo Vitalis ſubſtitutus probare debet, militem alias inſtituturum non fuiſſe Julianum, ſi ſciviſſet eum eſſe ſervum: nec ad eum excludendum ſufficit error teſtatoris, & falſa demonſtratio adjecta inſtitutioni. Porro maxima eſt inter patronum libertumque conjunctio, ut apparet tum ex operis, quas patrono libertus debet *toto tit. ff. de oper. libert.* tum ex ſucceſſione *tot. tit. inſtit. de ſucceſſ. libert.* maxima affectio ac neceſſitudo, ut apparet ex innumeris legatis, quæ patroni libertis ſuis relinquebant, quorum in jure noſtro ſunt exempla frequentiſſima. Eo accedit, quod in noſtra ſpecie teſtator adeo dilexit Julianum quem ſuum credebat eſſe libertum, ut fratri ipſi præponeret in ſucceſſione: tum etiam, quod fratri prætulit etiam Vitalem ſubſtitutum: quæ ſatis aperte videntur oſtendere teſtatorem voluiſſe bona ſua ad Julianum pervenire; & ſi Julianus nollet, aut non poſſet ea ſibi acquirere, potius ad Vitalem, quam ad fratrem pertinere. Et tamen niſi Vitalis probaverit, teſtatorem ad ſolum Julianum voluiſſe hæreditatem ſuam pervenire, non inſtituturus, ſi ſciviſſet eum eſſe ſervum, atque adeo eam ſibi acquirere non poſſe, ad fratrem Zoilum perveniet. His conſequens eſt, cujuſcumque generis ſit falſa demonſtratio aut cauſa, eam non nocere inſtitutioni, vel legato, niſi probetur, teſtatorem alias id relicturum non fuiſſe.

Præter hoc, aliud quoque genus falſæ 10
demonſtrationis aut cauſæ legatum perimentis Bartolus invexit. Ait enim, quod licet cauſa remota, & non cohærens legato, ipſum non vitiet, ſi falſa ſit: tamen cauſa proxima legato cohærens, ipſi nocet, ſi falſa fuerit. Proximam & cohærentem legato definit eſſe cauſam obligatoriam; ſcilicet eam, quæ ſi vera eſſet, obligaret teſtatorem. Proponit autem exemplum hujuſmodi: *quia centum mihi mutuaſti, lego tibi centum.* Et hunc verum eſſe intellectum hujus materiæ a *gloſſ. & Doct.* intactum gloriatur in explicatione *l. demonſtratio §. quod autem n.* 13. *ff. de cond. & dem.*

Ego tamen contra ſentio, & hanc di- 11
ſtinctionem arbitror eſſe commentitiam. Certe Papinianus in *l. cum tale* 72. §. *falſam cauſam ff. de cond. & demonſt.* definivit ſine ulla diſtinctione, falſam cauſam non obeſſe legato, quia ratio legati, legato non

Digitized by Google

non cohæret ; & hanc ſolam exceptionem adjecit : ſi probetur, teſtatorem alias legaturum non fuiſſe. Equidem me Papiniani magis, quam Bartoli, Doctorumque omnium movet auctoritas ; tum maxime quia vim legis habet, & rationi eſt apprime conſentanea. Etenim ad ſuſtinendam donationem ſufficit ſola ratio liberalitatis, atque adeo qui donare voluit, adjiciendo falſam cauſam, nihil detrahit ac derogat donationi *l. damus* 52. & *l. in ſumma* 65. §. *id quoque ff. de condict. indeb.* Sequitur igitur, ut niſi hæres probet teſtatorem alias legaturum non fuiſſe, ſubſiſtat legatum, ſubſiſtente ratione liberalitatis, quæ eſt propria, ac vera ratio, & cauſa legandi. Movet me etiam auctoritas Ulpiani in *l. ſi ſic legatum* 75. §. 1. *ff. de leg.* 1. *Si decem, quæ Titio debeo, ei legavero : nec quicquam Titio debeam, falſa demonſtratio legatum non perimit.* Quamvis autem hæc ſit potius demonſtratio, quam cauſa, tamen ejuſmodi demonſtratio tacite in ſe continet cauſam, qua teſtator ad legandum adducitur : & illud eſt indubitatum, quod juris eſt in falſa demonſtratione, hoc vel magis eſſe in falſa cauſa, ut ait Gajus in *l. demonſtratio* 17. §. *quod autem ff. de cond. & dem.* & Imperator in §. *longe magis* 21. *inſt. tit. de legat.* qui addit : longe magis non nocere falſam cauſam, quam demonſtrationem. Quamobrem inanis eſt inepta quorumdam diſtinctio, qui putant legatum valere : *centum, quæ mihi Titius mutuo dedit, ei lego* : non valere autem ſi dixero : *quia mihi centum mutuavit, lego centum*. Nam ſecundum regulas juris magis eſt, ut hoc, quam illud valeat : tum quia minus legato nocet falſa cauſa, quam falſa demonſtratio : tum quia in illo videtur quodammodo deſignatum certum corpus eorum centum, quæ mutuo acceperat, quod in rerum natura non eſt, cum nihil acceperit : quod dubitationem poſſet afferre, an valeat legatum, argumento *l. ſi ita legatum* 65. *in princ. ff. de leg.* 1. *l. legavi* 25. *ff. de liberat. leg. l. item quod Sabinus* 17. §. *ſed ſi aſſe l. ex facto* 19. *l. qui non militabat* 38. §. *ult. l. Clemens* 81. §. *ult. ff. de hæred. inſt.*

Sed ut quominus congrediamur : an non 2
negotiorum geſtio eſt obligatoria ? §. 1. *Inſt. de oblig. quæ ex quaſi contr. l. ſi quis abſentis* 5. *ff. de obl. & act. l.* 2. *ff. de negot. geſt.* & tamen valet legatum adjecta falſa cauſa: *quia negotia mea curavit d.* §. *longe magis* 31. *de legat.* & *d. l. demonſtratio* 17. §. *quod autem ff. de cond. & dem.* Quid ? quæ poteſt eſſe cauſa magis efficax proxima, & cohærens legato, quam illa, de qua in *d.* §. *longe magis* 31. *quia patrocinio ejus capitali crimine liberatus ſum ?* & tamen falſa non vitiat. Item illa, de qua in *d.* §. *quod autem. Titius filius meus præcipito fundum, quia frater ejus ex arca tot aureos ſumpſit* : quæ ad exæquandam conditionem filiorum adjicitur *l. ſi ita* 12. *ff. eod.* & ne ipſa quidem, ſi falſa ſit, nocet. *d.* §. *quod autem.*

Nec ad rem pertinet *l.* 1. *C. de falſa* 3
cauſ. quæ affertur a Bartolo : nam ibi agitur de liberatione legata : de eo, qui legat, non quod ipſe debet, ſed quod ſibi debetur : cujus legati eſt longe diverſa ratio *l. ſic legatum* 75. §. 2. *ff. de leg.* 1. & inferius uberius exponemus.

CAPUT XX.

Ad l. item quod Sabinus 17. §. *ſed ſi aſſe ff. de hæred. inſtit. & alias.*

SUMMARIUM.

1 *Falſa demonſtratio inſtitutionem perimit, cum hæredi partem datam demonſtrat, quæ nulla eſt. Exemplum & n* 2.

3 *Perimit legatum, ſi deſignet certum corpus, quod in rerum natura non ſit, vel rem incorporalem, quæ non ſit.*

4 *Res aliena recte legatur. Exponitur. l. ſi ita legatum* 65. *ff. de leg.* 1. *& n.* 5. 6.

5 *Res aliena per vindicationem legari non poterat.*

6 *Hodie vero legari poteſt in quocumque legato indiſtincte.*

7 *Conciliatur l. quidam teſtamento* 96. *ff. de leg.* 1.

cum

Digitized by Google

tum l. Servus 108. §. quinque ff. eod.

8 *Demonſtratio conditionem non facit, niſi ſit in futurum collata.*

9 *Exponitur l. quidam 7. §. 1. ff. de trit. vin. & ol. leg.*

EXploſa communi veterum interpretum ſententia, ſupereſt tertium genus explicandum falſæ demonſtrationis, quæ adjecta perimit tum inſtitutionem, tum legatum.

1 Inſtitutionem perimit cum hæredi partem datam demonſtrat, quæ nulla eſt. Exempla in jure noſtro propoſita hæc ſunt. In *l. item quod Sabinus* 17. §. *ſed ſi aſſe ff. de hæred. inſt.* Si quis expleto aſſe ita ſcripſerit: *Titius ex reliqua parte hæres eſto*: cum nihil reliquum ſit, ex nulla parte hæres inſtitutus eſt, & ideo hæres non erit. Enimvero ſi expleto aſſe ſimpliciter adjeciſſet: *Titius hæres eſto*: fieret tranſitus ad dupondium, & hæres eſſet in dimidia hæreditate *d.* §. *in princip.* & §. *ſi plures inſt. tit. eod.* Sed demonſtratio illa: *ex reliqua parte* quæ deſignat partem, quæ nulla eſt, cum nihil ſit reliquum aſſe jam expleto, perimit inſtitutionem ejus hæredis; quoniam qui ex nulla parte eſt inſtitutus, hæres eſſe non poteſt. Et hic notandum, quod ille, cui pars a teſtatore non fuit aſſignata, nihilominus hæres eſt, quia ipſa lex aſſignat. *d. l. item quod Sabinus* 17. *per tot.* & *l. ſeq. & d.* §. *ſi plures cum duobus ſeqq.* At cum teſtator aſſignat partem, quæ nulla eſt, non poteſt ille hæres eſſe: non ex parte aſſignata a lege, quia lex partem non aſſignat, cum eam teſtator aſſignavit. Lex enim non diſponit, ubi teſtator ipſe diſpoſuit *l. quamdiu* 39. *ff. de acquir. hæred.* quia quod diſponit teſtator, lex ipſa confirmat, & tamquam legem jubet obſervari *l. verbis legis* 120. *ff. de V. S. Novell.* 22. *cap.* 2.
2 *verſic. diſponat.* Eo fit, ut nec bonorum poſſeſſionem petere poſſit hæres, cujus portio, ex qua ſit inſtitutus, non inveniatur, licet eam etiam pendente conditione petere poſſit inſtitutus ſub conditione: quoniam hujus inſtitutio valet, licet in incerto ſit, & pendeat ab eventu conditionis: illa vero ab initio inutilis eſt, & nulla *l. ult. ff. de bon. poſſ. ſec. tab.* in qua proponitur hujuſmodi ſpecies: *Titius quanta ex parte eum priore teſtamento ſcriptum habeo, hæres eſto*: vel *Quanta ex parte codicillis ſcriptum eum habeo, hæres eſto*: vel *Quanta ex parte codicillis ſcriptum eum habeo*, ſi ſcriptus non inveniatur, hæres non eſt, utpote nulla ex parte inſtitutus. Idem traditum eſt in *l.* 2. §. *ult. ff. de hæred. inſt. & in princip. verſ. aliter atque*. Imo nec ſi fuerit aliqua pars vacans, hæres videbitur in parte vacante inſtitutus *l. ex facto* 19. *ff. eod.* Teſtator relicta parte hæreditatis vacua, ita Sempronium hæredem inſtituit: *ſi mihi Sejus hæres non erit, Sempronius hæres eſto*. Sejum autem hæredem non inſtituerat. Pegaſus exiſtimabat Sempronium in partem vacantem vocatum. Contra eum hæredem non eſſe Ariſto, Javolenus, Arrianus, Pomponius, Ulpianus exiſtimarunt, *quia ei pars eſset data, quæ nulla eſſet*. Simile exemplum proponit Papinianus in *l. qui non militabat* 78. §. *ult. ff. eod.* Mævium ex parte, quam per leges capere poſſit, hæredem Sejus inſtituit, ex reliqua Titium. Si Mævius ſolidum capere poterit, Titius hæres non erit, nec tamquam adjectus, nec tamquam ſubſtitutus: non tamquam ſubſtitutus, quia Sejus eum primo non ſecundo loco, & gradu vocavit: non tamquam adjectus, quia data eſt ei pars, quæ nulla eſt. Aliud exemplum proponit Paulus in *l. Clemens* 81. *ff. eod.*

Legatum perimit falſa demonſtratio, ſi 3
deſignet certum corpus, quod in natura non ſit: aut etiam rem incorporalem, quæ non ſit. De certo corpore res eſt manifeſta, nec habet dubitationem. *Species nominatim legatæ, ſi non reperiantur, nec dolo hæredis deeſſe probentur; peti ex eodem teſtamento non poſſunt*, ait Modeſtinus in *l. omnia* 32. *alias l. cum ita* §. *ſpecies ff. de leg.* 2. Minuit etiam legatum; hoc eſt, perimit in ea parte, quæ non invenitur. *Si quis legaverit ex illo dolio am-*

amphoras decem, *etſi non decem*, *ſed pauciores inveniri poſſint*, *non extinguitur legatum*, *ſed hoc tantummodo accipit*, *quod invenitur*, *l. ſi quis ſervum* 8. §. *ſi quis legaverit ff. de leg.* 2. Idem reſponſum eſt; ſi quis legaverit decem, quæ in arca habet, ſi quinque tantum in arca habeat: in reliquis quinque, quæ in arca non ſunt, legatum extinguitur; *quia quodammodo certum corpus*, *quod in rerum natura non ſit*, *legatum videtur*, *l. ſi ſervus* 108. §. *quinque* 10. *ff. de leg.* 1. Quamvis enim pecunia numerata non deducatur in obligationem tamquam corpus, ſed tamquam quantitas; tamen cum deſignatur pecunia certo loco circumſcripta, fungitur vice corporis, & tamquam corpus conſideratur *l. ſed ſi certos* 51 *ff. de leg.* 1. Majori animadverſione dignum eſt legatum, quod proponitur in *l. ſi ita legatum* 65. *in princ. ff. de leg.* 1. *Sejo ſervos decem do lego præter eos decem*, *quos Titio legavi*. Si decem tantum inveniantur in hæreditate, Seji legatum inutile eſt, quia non eſt in natura, quod ei legatum eſt: ſi præter eos decem, quos Titius elegit, aliqui ſuperſint; in his valet legatum, ſed non in ampliores, quam decem.

4 His, quæ diximus, dubitationem multa videntur afferre. Primum, quod nihil cauſæ eſſe videtur, cur Sejo decem ſervi non debeantur, etiamſi non inveniantur in hæreditate, & ſit inutile legatum: aut ſi minus ſit in hæreditate, ſolummodo in his valeat legatum. Etenim etiam res aliena recte legatur, *l. cum ſervus* 39. §. *conſtat* 7. *ff de leg.* 1. *l. ſi pecunia* 12. *ff. de leg.* 2. *l. cum alienam* 10. *C. eod.* §. *non ſolum autem* 4. *inſt. eod.* Etſi res legata non ſit in hæreditate, non propterea hæres liberatur a præſtando legato *d. l. ſi pecunia* 12. ſed vel eam redimere debet, vel ſi commode non poſſit, præſtare æſtimationem *d.* §. *non ſolum l. non dubium* 13. §. *ult. ff. de leg.* 3. *l. ſi domus* 71. §. *qui confitetur ff. de leg.* 1. Item ſervi generaliter legari poſſunt *l. legato* 37. *l. ſi ſervus* 108. §. *cum homo ff. de leg.* 1. §. *ſi generaliter* 22. *inſt. eod.* Et homo incertus *l. cum incertus* 13. *ff. eod.* & valet legatum, etiamſi teſtator hominem non habeat, ad differentiam domus, & fundi in *l. ſi domus* 71. *in princ. ff. eod. l. cum poſt.* 69. §. *gener ff. de jur. dot. l. ita ſtipulatus* 115. *in princ. verſ. vel fundum ff. de V.O.*

5 Sed facilis eſt, & prompta reſponſio. In laudata *l. ſi ita legatum in princ.* non poteſt dubitari, legatos fuiſſe ſervos per vindicationem. Id verba ipſa legati *do*, *lego* a Cajo relata demonſtrant: ſunt enim verba propria legati per vindicationem. Ulpian. in *fragm. tit.* 24. *de legat.* §. 3. Per vindicationem autem legari non poterant res alienæ: ſed illæ tantum, quæ fuerunt teſtatoris tum tempore conditi teſtamenti, tum tempore mortis. Ulpian. *d. tit.* 22. §. 7. Tempore mortis, quia in legato per vindicationem recta via dominium rei legatæ a teſtatore transferebatur in legatarium, iſque rem legatam vindicabat jure dominii *l. legatum* 80. *ff. de leg.* 2. Dominium autem, quod non erat penes teſtatorem, non poteſt recta via in legatarium transferri *l. nemo plus juris ff. de R.J.* Tempore facti teſtamenti, quia Regula Catoniana obſiſteret legato *l.* 1. *ff. de Reg. Caton.*

Quid autem dicendum poſt Juſtiniani conſtitutionem in *l.* 1. *C. commun. de legat.* qua unam eamdemque legatis omnibus naturam impoſuit, & actiones communicavit? An naturam legati per vindicationem, an per damnationem ſequemur? Puto adeo commixta, & invicem communicata fuiſſe quæcumque erant propria cujuſque legati, ut omne legatum particeps ſit omnium, quæ in plura legatorum genera erant diſtributa. Itaque cum in legato damnationis poſſet hæres rem alienam legare, non in legato vindicationis; poteſt hodie rem alienam legare generatim in quocumque legato indiſtincte §. *non ſolum* 4. *inſt. tit. de legat.* In legato per vindicationem electio erat legatarii: hæredis autem in legato per damnationem: hodie in omni legato indiſtincte tribuitur le-

legatario. §. *ſi generaliter* 22. *inſt. eod.* Rei vindicatio olim non dabatur legatario per damnationem; hodie cuicumque dantur omnes actiones; vindicatio, actio ex teſtamento & hypothecaria *d. l.* 1. & §. *ſed olim* 2. *in fin. inſt. tit. de leg.* Conſtat igitur Juſtinianum omnia in unum cumulare voluiſſe, &, quod amplius erat in legato per damnationem, transtuliſſe in legatum per vindicationem, & vice verſa; cupientem validiores eſſe defunctorum voluntates, ut ipſe ait in *d.* §. optimum autem jus erat legati per damnationem, ut ait Ulpian. *d. tit.* 24. §. 11. utpote, quod erat laxius: multa enim legari poterant per damnationem, quæ non poterant legari per vindicationem *d. tit.* 24. Non poteſt igitur dubitari, quin Seio decem ſervi debeantur, etiamſi non tot ſint in hæreditate. Porro ſi teſtator legaverit Titio decem ſervos ex ſua familia, vel ex ſuis ſervis, & poſtea leget Seio decem alios, præter eos, quos Titio legavit; exiſtimarem Sejo non deberi, niſi eos, qui ſunt in hæreditate ſupra decem Titio legatos; quia apparet teſtatorem voluiſſe in utroque legato comprehendi ſolummodo ſervos ſuos, ſervos ſuæ familiæ, non ſervos alienos: & hoc indicant verba illa *præter eos &c.* Præterquam quod unuſquiſque potius, quod habere ſe crederet, quam quod onerare hæredes vellet, legaſſe præſumendus eſt, *l. Sticho* 36. *in fin. ff. de uſufr. leg. l. unum ex familia* 67. §. *ſi rem tuam* 8. *ff. de leg.* 2.

7 Secundo, quod attinet ad *l. ſi ſervus* 108. §. *quinque ff. de leg.* 1. Africano videtur adverſari Julianus in *l. quidam teſtamento* 96. *in princ. ff. eod.* Quidam ita legavit: *aureos quadringentos Pamphilo dari volo, ita ut infra ſcriptum eſt. Ab Julio actore aureos tot, & in caſtris, quos habeo, tot: & in numerato, quos habeo tot.* Has ſummas ante mortem in alios uſus transtulit: nihilominus fideicommiſſum debetur. Ergo falſa illa demonſtratio: in caſtris quos habeo: & in numerato quos habeo: non vitiat legatum. Ratio differentiæ indicatur in hac ipſa lege. In illa proponitur legatum certum corpus nummorum arca circumſcriptum, quo deficiente legatum quoque deficiat neceſſe eſt. Non poteſt enim ſubſiſtere legatum, ſi nihil ſit in legato; ſcilicet, ſi legetur res, quæ non eſt, *d. l. ſi ſervus* 108. *qui quinque verſ. nam quodammodo, l. omnia* 32. §. *ſpecies ff. de leg.* 2. Quamobrem legatum certi corporis aut ſpeciei nominatæ tacitam in ſe habet conditionem, ſi ea reperietur in hæreditate: quemadmodum in re naſcitura ineſt conditio, ſi naſcetur *l. cum illud* 25. §. 1. *ff. qu. di. leg. ced.* & *l.* 1. §. *ult. ff. de cond. & dem.* Contra in hac non proponitur certum pecuniæ corpus; ſed certa quantitas, nempe aurei quadringenti: hi autem deeſſe non poſſunt quia genus numquam deficit. Idcirco non ineſt in hoc legato conditio: *ſi reperientur in hereditate.* Nec videtur conditionem injeciſſe teſtator demonſtrando, unde eam quantitatem ſumere deberet: *a Julio actore tot, in caſtris quos habeo tot. &c.* voluit enim demonſtrare potius hæredi, unde quadringentos ſine incommodo rei familiaris contrahere poſſet, ut ait in hac lege Julianus. Atque ita ſimile legatum interpretatus eſt Severus Imperator, ut refert Paulus in *l. Paula* 27. *in fin. ff. de leg.* 3. Recte dixit Julianus, non videri teſtatorem fideicommiſſo, quod initio pure datum erat, conditionem injeciſſe demonſtrando hæredibus rationem conficiendæ, ſolvendæque pecuniæ. Etenim quando non ad demonſtrandam rem legatam ejuſque ſubſtantiam, ſed ad modum exequendi, ſolvendique legati pertinet id, quod adjicitur, non injicit legato conditionem: cum non afficiat ipſum legatum, ſed rationem ejus conſequendi. Eſt id pluribus legibus conſtitutum *l. ut hæredibus* 50. *alias l. ſi Titius* §. *ult.* & *l. cum pater* 77. §. *ult. ff. de legat.* 2. *l. pen. C. de inſtit. & ſubſtit. l. ſi quis ita l. qui ex fratribus* 24. *ff. de cond. & dem.* Idem obtinuit in die incerto qui licet natura ſua conditionem faciat *l. dies incertus* 74. *ff. de cond. & dem. l. ſi Titio* 22. *in princ. quando di. leg.*

Digitized by Google

leg. ced. tamen, ſi adjiciatur executioni ac ſolutioni legati, non facit legatum conditionale, *l. ex his* 5. *C. qu. di. leg. ced. l. Sejus Saturninus* 46. *in fin. l. a filia* 62. §. *ult. ff. ad S. C. Trebell. l. Firmio Heliodoro* 26. *in princ. ff. quand. di. leg. ced.*

8 Verumtamen obſervandum eſt, quod demonſtratio vere non facit conditionem, niſi fuerit in futurum collata. Nam ſi falſa ſit, ſtatim perimit actum: ſi vera, ſtatim actus valet; nec umquam eſt in ſuſpenſo. Nihilominus in *d. l. quidam* 96. dicitur non injeciſſe conditionem ex voluntate defuncti, quia demonſtratio vi ipſa efficit, ut quodammodo inſit in actu, cui adjicitur conditio: valet enim actus, ſi vera ſit: ſi autem falſa ſit, non valet: ſed proprie non quia deficit conditio, ſed quia deficit res, in qua debet actus ſubſiſtere. Idcirco non perit actus in totum, ſed ſolum ex ea parte, ex qua deficit res demonſtrata *d. l.* 108. §. *qui quinque* & aliis: niſi ea cogitatione adjectam fuiſſe appareat, ut ſi vel deficiat in parte, perimat actum in totum *l. ſi ita ſtipulatus* 120. *ff. de V. O.*

9 Expoſitis duabus legibus, & quæ ex contraria parte dicebantur, refutatis, quod cœpimus proſequamur. Occurrit elegans Javoleni ſententia ex Ofilio, & Labeone in *l. quidam* 7. §. 1. *ff. de trit. vin. & ol. leg.* Quidam legavit tritici modios centum, qui ſinguli pondo centum pendeant: non valet legatum, quia ejuſmodi triticum in rerum natura non eſſet. Ita ſane Plin. *lib.* 18. *cap.* 7. ubi pondus tritici cujuslibet regionis refert accuratiſſime, ait: *Leviſſimum eſt Gallicum, & e Cherſoneſo advectum; quippe non excedant in modium vicenas libras*. De Italico ita ſcribit: *Italico nullum equidem comparaverim candore, & pondere*. Infra vero ſubdit: *In tranſpadana Italia ſcio vicenas quinas libras farris modios pendere*. Non eſt igitur in rerum natura ejuſmodi triticum. Animadvertendum hic, quod falſa conditio, utpote impoſſibilis non vitiat *l. cum tale* 72. §. *falſam conditionem ff. de cond. & dem.* Detrahitur enim quia impoſſibilis *l. obtinuit* 3. *ff. eod.* Falſa autem hæc demonſtratio, quæ dicitur conditio falſa in *l. ſi ſic* 75. §. 9. *quod ſi ff. de leg.* 1. vitiat legatum, nec a jure detrahitur; detracta enim illa demonſtratione: *qui ſinguli pondo centum pendeant*: legato nihil obſiſteret. Nimirum falſa demonſtratio tollit rem legatam, qua ſublata deficit ſubſtantia legati: conditio impoſſibilis non item. Dicitur autem falſa conditio in *d.* §. *quod ſi* quia ei tacite videtur inſerta conditio *l. cum illud* 25. §. 1. *ff. qu. di. leg. ced.* ut ſupra dixi. Ceterum differt a conditione demonſtratio *l. nominatim* 34. §. 1. *ff. de cond. & dem.*

CAPUT XXI.

Ad L. ſi ſic legatum 75. §. 1. *ff. de leg.* 1.

SUMMARIUM.

1 *Res incorporales legari poſſunt.*
2 *Legato alicui, quod ſibi alter debet, non adjecta quantitate, ſi nihil debeatur, non valet legatum.*
3 *Idem eſt & adjecta quantitate; & quare.*
4 *Contraria reſecantur, & n.* 5.
6 *In legato damnationis disjunctim relicto, alteri res, alteri æſtimatio præſtanda erat.*
7 *Exponitur l. at heredibus* 50. §. 1. *de ff. leg.* 1. *& n.* 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14.
14 *Expenditur l. un.* § *ſin autem C. de cad. toll.*
15. *Stipulatio alternativa eſt unica ſtipulatio, & unicam parit obligationem.*
16 *Si quis leget id, quod ſibi debetur, vel alterutram rem, heres tenetur tantam actiones præſtare.*
17 *Si vero uni res, alteri alia legetur, duo ſunt legata.*
18 *Eadem re duobus in ſolidum legata, alter rem, alter æſtimationem conſequitur.*
19 *Legata duobus quantitate, quam duo correi debebant, alteri actiones præſtandæ; alteri litis æſtimatio ſolvenda eſt.*
20 *Leges explicatæ non adverſantur conſtitutioni Juſtiniani tollentis differentiam inter legatum damnationis & alia legata.*
21 *Demonſtratio debiti naturalis, vel mere civilis, non eſt falſa.*

SUperſunt legata rerum incorporalium, 1 quibus adjicitur aliquando falſa demon-

monſtratio. Res incorporales non minus, quam corporales legari poſſunt §. *tam autem* 21. *inſt. tit. de legat.* ut ſunt obligationes, actiones, jura omnia, & quæ in jure conſiſtunt §. 1. *inſtit. tit. de reb. corp. & incorp.* Quoad obligationes & actiones, facile poteſt evenire, ut iis legatis adjecta ſit falſa demonſtratio: idemque omnino jus in his ſervatur, quod in legatis rerum corporalium: majori tamen cura, animique attentione opus eſt in his, ut intelligamus, quandonam demonſtratio deſignet id, quod non eſt, & præſtari non poteſt; adeoque perimat legatum. Ut dilucide, diſtincteque rem explicem, ita in partes divido atque diſcerno. Aut creditor legat, quod ſibi debetur: aut debitor legat, quod ipſe debet. Rurſus in primo caſu ita diſtinguo. Cum creditor legat id, quod ſibi debetur: aut id legat debitori ſuo, aut alteri.

2 Si quis Cajo legaverit, quod ſibi Titius debet; ſiquidem non adiecerit certam quantitatem, & Titius nihil debeat; indubitate non valet legatum, quia nihil eſt, in quo legatum poſſit conſiſtere: non debitum, quia nullum eſt: non corpus, aut quantitas, quia nulla certa res, aut quantitas expreſſa eſt & legata. Nihil igitur legavit: falſa enim eſt demonſtratio tam ratione debiti & obligationis, quæ nulla eſt: quam ratione quantitatis, quæ pariter nulla eſt, quia nihil debetur, *l. ſi ſic legatum* 75. §. 1. *ff. de legat.* 1.

3 Sed & ſi quis expreſſa quantitate ejus, quod ſibi debetur, legaverit, veluti: decem, quæ mihi Titius debet, Cajo do, lego: videretur dicendum valere legatum in decem. Poſſet enim conſiſtere in decem, quia hæc ſunt in rerum natura: nec intereſt, quod non debeantur, quia falſa demonſtratio legato non nocet: ſæpe laudata *l. demonſtratio* & *l falſa ff. de cond. & dem.* & *l. noſtra in* §. 1. *verſ. cum ſi decem*. Propterea ſi decem, quæ Titio debeo, legavero, licet nihil Titio debeam, nihilominus legatum valet: quia falſa illa demonſtratio, *quæ Titio debeo*: legatum non perimit; utpote quæ non tollit, non deſtruit rem legatam: nempe decem, in quibus conſiſtit legatum *d.* §. 1. *verſ. cum ſi decem*. Verum in propoſita ſpecie contrarium reſpondit Ulpianus in noſtra *l. ſi ſic* §. 2. nam & in hoc exemplo ſine dubio nihil ait eſſe in legato. Ratio tamen tam in proclivi non eſt, quam in ſuperiore. Ea autem eſt, quia hujuſmodi legato non continentur decem, quæ utique ſunt in rerum natura, & poſſunt deberi ex legato, & legatario ab hærede præſtari: ſed continetur debitum, obligatio, & actio, quæ non ſunt, cum Titius nihil debeat; atque ideo non poſſunt cedi, ac præſtari Cajo: *hoc noſtro* §. 2. *in fin. leg. legatum ita* 105. *ff. de leg.* 1. §. *tam autem* 21. *inſt. eod.* Ergo debet eſſe Titius debitor, ut aliquid legatum ſit: alioqui nihil eſt in legato: deficit res legata. Neque enim legata ſunt decem in genere; ſed ea decem, quæ a Titio debentur: hæc autem nuſquam gentium ſunt. Quemadmodum ſi legentur decem, quæ in arca ſunt; decem quidem ſunt in rerum natura: ſecus autem ea decem, quæ legata ſunt; ſiquidem nihil in arca reperiatur; ac propterea deeſt res legata, & nullum eſt legatum, ut in ſuperiore diximus ad *l. ſi ſervus* 108. §. *qui quinque* 10. *ff. de leg.* 1. Quemadmodum autem ſi quinque eſſent in arca, deberentur ea quinque, quia in illis non deficeret ſubſtantia legati. *d.* §. *quinque*: & falſa illa demonſtratio numeri *decem* non perimit legatum: ita & ſi Titius deberet tantummodo ſex aut quinque, in illis legatum conſiſteret: horum enim debitor eſt. His conſequens eſt, ut ſi Titius quidem tempore facti teſtamenti debitor decem fuiſſet; initio quidem conſtitiſſet legatum; ſed ſi teſtator ea vivus exegiſſet, legatum fuiſſet extinctum, re legata perempta ac deficiente ſubſtantia legati; &, ſi partem exegiſſet, in ea parte fuiſſet extinctum *d. l. ſi ſic* 75. §. 2. *verſ. nam etſi*, & *l. ſi id quod mihi* 21. *in princ. ff. de liber. leg.* Idem dicendum, ſi alio

alio modo extincta fuerit obligatio Titii veluti acceptilatione, aut confuſione. Nam ſi creditor hæres extiterit Titio debitori ſuo, & poſtea deceſſerit, legatum extinctum eſt, quia confuſione perinde extinguitur obligatio, ac ſolutione *d. l. ſi id quod* 21. §. 1. & *l. matrem* 30. *in fin. ff ad S C. Trebell. l. Stichum* 95. §. *aditio ff. de ſolut*. Contra, ſi legatum fuerit ſub conditione, & pendente adhuc conditione hæres exegerit, legatum non extinguitur: neque poteſt hæres privare legatarium commodo legati, aut alium, ad quem legati commodum eſt perventurum *d. l. ſi id quod* §. *ult.*

4 Sed his, quæ diximus, multæ leges adverſari videntur.

I. *Lex quod ſi quis* 76. *ff. de leg.* 1. *Si quis Stichum aut Pamphilum ſtipulatus, Sempronio Stichum legaſſet, Mævio Pamphilum: oneratus hæres intelligitur, ut neceſſe habeat alteri actionem cedere: alteri æſtimationem Stichi aut Pamphili dare*. In obligatione alternativa una re ſoluta, tollitur tota obligatio *l. ſi unus* 27. §. *ſed ſi ſtipulatus ff. de pact.* ſicut in obligatione generis *l. & per jusjurandum* 13. §. *ſi is qui in hominem ff. de acceptil.* ergo ſi hæres ſtipulatoris Sempronio Stichum ſolverit, aut actiones ceſſerit, liberatus erit a tota obligatione; neque hoc amplius tenebitur æſtimationem Stichi aut Pamphili dare.

5 II. *Lex non quocumque* 82. §. *qui Cajum ff. de leg.* 1. Qui Cajum & Lucium ejuſdem pecuniæ reos habebat, damnavit hæredem, ut quod Cajus ſibi deberet, Sempronio daret: quod autem Lucius, daret Mævio. Reſpondit Julianus, hæredem *neceſſe habere alteri actiones ſuas; alteri litis æſtimationem præſtare*. Ex duobus reis uno ſolvente, alter etiam liberatur, & tota obligatio perimitur, *l.* 2. *& l.* 3. §. 1. *ff. de duob. reis*, §. 1. *inſt. eod.* & ideo, ſi teſtator vivus accepto tulerit Cajo, inutile eſt tam Sempronii, quam Mævii legatum *d. l.* 82. §. *Qui Cajum verſ. ſi tamen*: deficit enim utriuſque Caii & Lucii obligatio, qua deficiente neutrum legatum poteſt ſubſiſtere. Quid ni igitur idem dicamus, ſi deficiat opera hæredis? nihil enim refert, ipſe debitor, an alius pro eo ſolvat, *l. ſolvendo* 39. *ff. de neg. geſt.* & *l. ſolvere* 53. *ff. de ſolution.*

III. Simile omnino eſt Pomponii reſponſum in *l. qui duos* 13. *in princ. ff. de leg.* 2.

Non adverſantur autem, ſi rationem 6
habeamus ejus juris, quod obtinebat id temporis, quo ſcripſere veteres Juriſconſulti. Erant tum in uſu juris notiſſima quatuor genera legatorum, de quibus Imperator in §. *ſed olim* 2. *inſt. tit. de legat.* In legato damnationis obſervabatur, quod refert Cajus *inſt. lib.* 2. *tit.* 5. §. 5. *Inter legatum vindicationis, & damnationis iſta diſtantia eſt, ut ſi disjunctim, id eſt, ſingulis quæcumque res per legatum damnationis relicta fuerit; ſingulis integra debeatur: id eſt, ut unus rem ipſam accipiat, alii æſtimationem rei ipſius in pretio ab hærede percipiat*. Nihil aptius dici poterat ad has leges explicandas. Neque enim dubitari poteſt, in his agi de legatis damnationis. Verba legatorum ipſa manifeſte declarant: *damnas eſto dare, hæres meus dato*: ſunt verba legati per damnationem. Cajus *ibid.* §. 2. Ulpian. *fragm. tit.* 24. §. 2. In prima lege non ſunt inſerta legati verba, unde appareat, illud etiam eſſe legatum damnationis, ſed ejuſdemmodi eſſe, res ipſa demonſtrat. Legatur enim res aliena, quæ per vindicationem legari non poterat; ſed per damnationem. Cajus *d. tit.* 5. §. 3. Ne quidem ſinendi modo poterat res aliena legari, ſed ſolummodo res teſtatoris & hæredis: clare Ulpian. *d. tit.* 24. §. 10. & formula ipſa legati ſatis oſtendit. Itaque addenda eſt negatio in §. *penult. Caji tit.* 5. & omnino legendum *non alienam*. Formula quoque legati per præceptionem oſtendit, in eo legato non potuiſſe relinqui rem alienam, ſed ſolum propriam; quo modo enim poterat ex hæreditate præcipere ſibi rem alienam? A formula pendebat natura, & vis

tota legati. Non poteſt igitur in ea lege agi niſi de legato damnationis; atque adeo cum disjunctim legatum ſit duobus, id quod debetur, utrique in ſolidum præſtandum eſt, alteri actio, alteri æſtimatio.

7 Contradicit Marcellus in *l. ut hæredib.* 50. §. *ſi Titius* alias *l. ſi Titius* 51. *ff. de leg.* 2. *ſi Titius mihi Stichum aut decem debeat, & legavero Stichum, quem mihi debet; placet extingui legatum decem ſolutis & ſi diverſis, aliî decem, alii Stichus legatus fuerit: ex eventu ſolutionis legatum valet.* Videlicet, ut omnes interpretantur, ſi debitor ſolverit decem, valet legatum primi, cui legata ſunt decem: ſi ſolverit Stichum, valet legatum ſecundi, cui legatus eſt Stichus, & extinguitur legatum primi.

8 Doctiſſimus Cujacius putat, Marcellum, qui eſt perpetuus Juliani adverſarius, hac in re a Juliano diſſenſiſſe; ac vero propiorem eſſe Marcelli ſententiam. Nam quod Julianus admiſit in uno in *l. ſi ſic legatum* 75. §. *ult. ff. de leg.* 1. cur non admittetur in diverſis? Hæc ratio, pace tanti viri dixerim, inſpecto jure, quod eo tempore in uſu erat, infirma eſt, imo nulla. Etenim ille, cui Stichus aut decem debentur, legando Stichum, legat jus, quod habet in Sticho. Si promiſſor ſolvat Stichum, is præſtandus eſt legatario: ſin autem ſolverit decem, extinguitur legatum, quia neque teſtator, ſi viveret, neque eo mortuo hæres ullum jus habet in Sticho; ideoque deficit ſubſtantia legati. At vero qui per damnationem uni legat decem, alteri Stichum, vult multiplicare legatum, & utrumque deberi, ut hujuſce legati natura poſtulat: propterea hæres alteri actionem, alteri æſtimationem Stichi præſtare debet *d. l. quod ſi* 76. *ff. de leg.* 1. His rite perpenſis non facile adducor, ut credam, Marcellum hac in re a Juliano diſſenſiſſe.

9 Accurſius, cum aliter hos ad concordiam redigere non poſſet, diſtinctione conciliavit. Ait enim in *l.* 76. electionem fuiſſe creditoris: in *l. ut hæredibus* §. *ſi Titio*, fuiſſe debitoris. Hanc diſtinctionem & interpretationem probarunt fere omnes Accurſio obſequentes: in poſtremis. Barth. Cheſius *interp. lib.* 1. *cap.* 50. *num.* 44. qui etiam in hanc opinionem fruſtra conatur Cujacium trahere contra ſentientem. Etenim in explicatione *l.* 76. *de legat.* quam adjungit, & inſerit explicationi legis antecedentis, diſerte ait errare Accurſium, & in *d. l.* 76. electionem fuiſſe promiſſoris. Vere ac recte, mea quidem ſententia. Electio ſemper eſt promiſſoris ac debitoris, niſi eam ſibi ſtipulator ac creditor reſervaverit, *l. plerumque* 10. *in fin. ff. de jur. dot.* requiritur autem, ut expreſſe ſibi reſervet, quemadmodum in *l. ſi quis ſtipulatus* 112. *ff. de V. O.* In noſtra *l.* 76. nec ullum verbum, nec ullum eſt indicium, ex quo appareat, creditorem ſibi electionem reſervaſſe. Profecto culpandus eſſet Julianus, ſi factum propoſuiſſet omiſſa præcipua qualitate obligationis, ex qua pendet ſolutio propoſitæ quæſtionis, & in qua fundatur deciſio juris. Maxime vero, quia hæc qualitas non eſt de natura obligationis, nec poteſt intelligi niſi exprimatur. Quin imo ſatis perſpicue apparet, Julianum agere de eo teſtatore ac creditore, qui non habebat electionem, ex uno contextu & continuatione ſermonis. In antecedenti lege in fine agitur de eo hærede ac creditore, qui non habet electionem, ſed, ut ſolet, electio eſt debitoris: hic, cum ei deberetur Stichus aut decem, legavit Stichum. In *l.* ſequenti, quæ ſuperiori jungitur ac nectitur illis verbis: *quod ſi quis*: proponit, eum creditorem non unam tantum ex rebus disjunctim debitis legaſſe, ſed utramque, unam Sempronio, alteram Mævio: quis dubitet in hac pariter agi de creditore non habente electionem, ſicut agitur in antecedenti, cum qua cohæret, & continuat, non variato caſu, niſi quoad multiplicationem legati?

Sed nolo videri acerbior in diſputando. 10
Fac ita eſſe. Quid intereſt; habeat electio-

Digitized by Google

ctionem debitor ne, an creditor nempe hæres? Nihil profecto, quoad onerandum hæredem duplici legato. At, inquit, Bartholom. Cheſius cum electio fuerit teſtatoris, ea tranſit in legatarios: nulla autem ratio eſt, cur potius hic, quam ille eligat: itaque ea accipitur interpretatio, ut legatum in utroque valeat, & uni actio, alteri ejus æſtimatio præſtetur. Verum in eamdem difficultatem impingimus: nulla enim eſt ratio, cur uni potius, quam alteri res præſtetur, aut æſtimatio. Qui poteſt eligere, utri danda ſit actio, utri danda ſit æſtimatio, cum utraque præſtanda eſt: poterit etiam eligere, uter habere debeat actionem, ſi una tantum præſtanda ſit; videlicet ſolummodo actio. Quid impedit, quominus hæres, qui habet actionem & obligationem, cui annexa eſt & inſerta facultas eligendi, eligat, unde conſtet, quid ſit præſtandum, & conſequenter, quis ſit legatarius Sempronius, an Mævius? Præit nobis idem Ulpianus in *d. l.* 75. §. *ult.* ubi ex ſententia Juliani ſtatuit Ulpianus, quod ſi Stichum legavit is, cui Stichus aut decem debebantur: legatarius incerti actione compellit experiri adverſus debitorem, qui habebat electionem; & ſi ille ſolverit hæredi Stichum, hæres eum legatario præſtabit: ſi ſolverit decem, nihil legatarius conſequetur, & erit inutile legatum re legata deficiente; ſubjicit: *ſecundum quod erit in arbitrio debitoris, an ſit legatarius is, cui Stichus legatus eſt*. Quid cauſæ eſt, cur idem non poſſet ſtatui in caſu noſtro? ſcilicet cogendum hæredem experiri, & petere ſervum, quem voluerit, eumque præſtare ei, cui legatus eſt? Quo fiet, ut alterius extinguatur legatum deficiente re legata. Si eſt in arbitrio debitoris extranei, ad quem nihil attinet legatum, an illud valeat, an non: cur non poteſt eſſe in arbitrio hæredis, propter facultatem eligendi quam habeat, decernere, utrum hoc, an illud legatum valeat? At teſtator non elegit, eligere igitur poterit hæres ejus, *l. ſi ſtipulatus* 76. *in princ. ff. de V. O.* At utramque rem legavit. Falſum. Legavit nomen debitoris, legavit obligationem, legavit actionem §. *tam autem* 21. *inſt. tit. de legat. l. ſi ſic legatum* 75. §. *quod ſi in fin. ff. de leg.* 1. Actio autem, quam cedere tenetur hæres, unam tantum rem perſequitur, qua ſoluta tota extinguitur obligatio *l. ſi unus* 27. §. *ſed ſi ſtipulatus ff. de pact.* Legatum igitur non duas, ſed unam tantummodo rem complectitur. Ac ſi duas res comprehenderet, duas illas res præſtare teneretur hæres; non vero alterius actionem, alterius æſtimationem: eoque amplius duæ res eſſent in obligatione, etiam cum electio eſt debitoris, contra *d. l. ut hæredibus* §. *ſi Titio* in qua pariter utraque res disjunctim debita legata proponitur.

11 His omnibus efficitur, infirmum eſſe fundamentum innixum commentitiæ diſtinctioni electionis rei legatæ. Alia igitur ratio quærenda eſt, in qua Juliani ſententia fundatur. Ea autem eſt certa, atque perſpicua, quod in legato damnationis una re legata duobus ſeparatim, utrique tota debebatur: ſcilicet uni res, alteri æſtimatio; ut initio probavimus, & de hoc nulla eſt controverſia. Sed in ſummas anguſtias nos conjecit Marcellus, qui cum probe noſſet naturam legati per damnationem, uſumque juris, reſpondit in *d. l.* 50. non utramque rem deberi legatariis in ſolidum, ſed eam tantummodo, quæ ſoluta fuiſſet a debitore, & ex eventu ſolutionis valere legatum: & Juſtinianus, qui, ſciens hanc differentiam fuiſse ante ſe ſemper obſervatam inter legatum damnationis, & alia legata, ut indicat in *l. unic.* §. *ſin autem* 12. *C. de caduc. toll.* eaque ibi ſublata; nihilominus has leges 75. & 76. *de leg.* 1. & 13. *de leg.* 2. in Pandectas inſeri mandaverit. Enimvero qua me expediam, neſcio: conabor tamen: utinam ſuccedat ex voto.

12 Quantum attinet ad Marcellum auctorem *l. ut hæredibus* 50. §. *ſi Titius ff. de leg.* 2. exiſtimaverim, eum agere de ſolutione facta teſtatori viventi: ait Marcellus:

pla-

placet extingui legatum decem ſolutis. Eadem forma loquendi utitur Ulpianus in *l. ſi ſic* 75. §. 2. *ff. de leg.* 1. *nam etſi vivus exegiſſem, extingueretur legatum*, & in *l. ſi id quod mihi* 25. *in princ. ff. de liberat. leg.* Obſervo etiam verbum illud *placet*, quo uti ſolent Juriſconſulti, cum proponunt aliquam ſententiam aut prudentum auctoritate probatam, uſuque receptam; aut reſcriptis Imperatorum confirmatam, ut in *l. tutor.* 7. §. *penult. ff. de admin. tut.* in *l. ſi tertius* 6. §. 1. *ff. de aq. & aquæ pluv.* in *l. placet*, 4. *ff. de lib. & poſt.* in *l.* 4. *in princ ff de pact* in *l.* 4 *ff. de jur codic.* in *l.* 3. *in princ. ff. de liber. agn. l. ſi Titio* 55. §. 1. *ff. de leg.* 2. *l ſi ſervus* 61. *in princ. ff. de furt. & paſſim*. Cum autem res non eſt ab omnibus recepta, & introducta: *pleriſque placere* ajunt, aut *magis placere*, ut in *l. ſi ædibus* 32. *ff. de damn. inf.* & in *l. ſi Titio* 15. *ff. de leg.* 2. Vel ſi alicujus opinione tantum nititur, ipſum ſolent nominare: veluti, *Trebatio placuit l. ſed ſi* 17. §. *ſervus ff. de injur. Juliano placuit l. ſtatu liberum* 11. *in fin ff. de leg.* 2. *Ariſtoni placet l ei quoque* 13. *in fin. ff. ut legat.* Cæterum cum ſimpliciter pronunciant *placet*, de jure non controverſo, & communi conſenſu prudentum recepto reſpondent. Atqui non ſolum non erat receptum eo tempore; quod ſi diverſis legatæ fuiſſent res disjunctim debitæ, valeret ſolummodo legatum ejus rei, quæ a debitore ſoluta fuiſſet hæredi; alterum autem extingueretur: ſed contrarium potius receptum erat; ut oſtendimus hactenus: ergo non poteſt intelligi de ſolutione facta poſt mortem teſtatoris, ſed de debitore ſolvente ipſimet teſtatori.

13 Neque quiſquam reprehendat hanc interpretationem, quod ſecundum eam de jure aperto reſpondiſſet Marcellus, quo de nomine reprehenditur a Claudio Scævola in *l. a teſtatore* 109. *ff. de cond. & dem.* Etenim neceſſe erat hoc a prudentibus definiri, an teſtatore exigente id, quod ſibi debetur, aut recipiente ſolutionem, extinguatur legatum. Quoniam qui recipit ſolutionem rei debitæ, alienat obligationem, quam legavit; cum ſolutione ejus, quod debetur, omnis tollatur obligatio *princ. tit. inſtit. quib. mod. toll. obl.* alienatione autem rei legatæ extinguitur legatum: idque receptum cum diſtinctione, de qua in *l. ſcribit* 34. §. 1. *verſ. ſi in hoc ff. de aur. & arg. leg.* & in *l. rem legatam* 18. *ff. de adim. leg.* Quocirca ſtatuendum erat, an idem ſervandum in exactione debiti, & cum eadem diſtinctione, quod examinatur ab Ulpiano in *l. fideicommiſſa* 11. §. *ſi rem* 12. *cum* §. *ſeq. ff. de leg.* 3. Maxime vero id erat neceſſarium, cum duæ res disjunctim teſtatori debentur, & una ex his, vel utraque duobus legatur: an una ex his exacta, legatum etiam alterius perimatur. Et quia ſolutione unius rei tota perit obligatio, & ut ait Ulpianus in *d. l.* 11. §. *ergo* 13. *extinguitur ipſa conſtantia debiti*; placuit omnino legatum extingui, perempta ac deficiente re legata: ſecluſa etiam diſtinctione, quæ in aliis alienationibus eſt recepta. Et hac de re agit Marcellus in *d. l. ut hæredibus* 50. Simile eſt, quod Julianus ſtatuit in *l. non quocumque* 52. §. *qui Cajum ff. de leg.* 1. quam ſupra expoſuimus. Ait enim: *eam conditionem hæredi ſuo conſtituit, ut is neceſſe habeat alteri actiones ſuas, alteri litis æſtimationem præſtare. Si tamen vivus teſtator Cajo acceptum fecit; neceſſe eſt, ut Sempronii, & Mævii legatum inutile ſit*. Junge *l.* 76. *ff. de leg.* 1. quæ ejuſdem eſt Juliani, cum noſtra *l. ut hæredibus* 50. & intelliges, utramque ſimul junctam idipſum comprehendere, quod hæc una: nempe & regulam, & exceptionem. Si non fuerit ſolutum vivo teſtatori, ab hærede præſtanda eſt actio & æſtimatio: ſi ſolutum fuerit; neutrum: quia inutile eſt legatum & pendet ab eventu ſolutionis, utrum teſtatori facta fuerit an non.

Quantum attinet ad Juſtinianum, non auſim credere conſarcinatores Pandectarum hujus rei fuiſſe incurioſos, cum docti interpretes ad unum omnes animad- 14

ver-

Digitized by Google

verterint: *l. ſi pluribus* 33. *ff. de leg.* 1. eorum opera & correctione fuiſſe accommodatam Juſtiniani conſtitutioni in laudata *l. un.* §. *ubi autem* 11. *C. de cad. toll.* Itaque puto eas leges huic conſtitutioni non eſſe contrarias, & utrique ſolidum deberi, non ex natura legati damnationis, ſed ex voluntate teſtatoris. Quamvis enim Imperator, ſublata differentia inter legatum damnationis, & alia legata, omnibus eamdem naturam impoſuerit: tamen ſi teſtator utrumque legatarium ſolidum habere voluerit, utrique ſolidum deberi ſanxit in *d. l. unic.* §. *ſin autem*. & confirmat in *l. duos* 14. *ff de uſufr. leg.* in *l. ſi pluribus* 33. in *l. filiusfamilias* 114. §. *ult. ff. de leg.* 2. Et licet in *d. l. unic.* & in *l. pluribus* 33. *ff. de leg.* 1. requirat manifeſtam voluntatem; tamen veriſimile eſt, eos, qui Pandectas compoſuerunt, judicaſſe, certò conſtare de voluntate teſtatoris, quoties duas res ſibi debitas ſeparatim duobus legat, unicuique ſuam. Et quidem certa ratione. Primum enim, cur teſtator ſeparatim legavit? *nam ſi contrarium volebat, nulla erat difficultas, ea conjunctim diſponere*. In ſimili quæſtione hoc utitur argumento ipſe Juſtinianus in ead. *l. un.* §. *ubi autem* 11. *in fin. verſic. ſed ut varietatis*. Qui enim legat ſeparatim duobus, unicuique ſolidum aſſignat, & inter eos proprie non datur jus accreſcendi, ſed jus non decreſcendi; quoniam altero deficiente alter ſolidum accipit, quaſi ſuum, ſibique relictum a teſtatore, non quaſi partem deficientis, ſuæ accreſcentem, & adjunctam; utpote vacantem. Hæc idem Juſtinianus in *ead. l. unica*: noluit tamen id ſufficere ad impediendum jus accreſcendi inter disjunctos, ſublata omni diſtinctione ac differentia legatorum. Provenit igitur hoc a diſpoſitione legis, non a voluntate teſtatoris. At non putavit Juſtinianus, ex hoc ſolo manifeſte conſtare de voluntate teſtatoris; nam cum manifeſta eſt voluntas teſtatoris, ipſe quoque approbat utrique legatario ſolidum deberi, ita ſane. Sed Juſtinianus non loquitur de ſpecie propoſita a Juliano in noſtra *l.* 76. & ejusmodi cæteris: loquitur de jure accreſcendi: loquitur de una re eademque, duobus, aut pluribus legata. Contra in *l.* 76. non agitur de jure accreſcendi; non de unica re duobus legata, ſed de duabus rebus ſingillatim legatis: hoc eſt, de Sticho, qui legatur Sempronio, & de Pamphilo, qui legatur Mævio. Inter Sempronium & Mævium non eſſe jus accreſcendi, quia non concurrunt in eumdem ſervum, conſtat, & Sempronio Stichum, Mævio Pamphilum deberi. *l. hujuſmodi* 84. §. *pen. ff de leg.* 1. Eadem enim res legata eſſe debet pluribus, ut quæri poſſit, an ſcindi debeat legatum, & concurſu partes fieri. §. *ſi eadem* 8. *inſtit. tit. de legat.* In *d.l.* 76. nominatim teſtator legat Sempronio Stichum, Mævio Pamphilum: non pertinet igitur hujuſmodi legatum ad jus accreſcendi; adeoque neque nec ad diſpoſitionem Juſtiniani in *d. l. unica*: clara enim eſt, & expreſſa voluntas teſtatoris, jubentis utrumque legatarium habere ſolidum: videlicet totam rem ſibi nominatim legatam: quo caſu etiam ex Juſtiniani conſtitutione utrique ſolidum debetur *d.* §. *ubi autem verſic. hoc autem*, & in *l. ſi pluribus* 33. *verſ. ſcilicet ff. de legat.* 1. Imo nulla ratione poteſt conſtitutio Juſtiniani ad hujuſmodi legatum traduci: non ſolum enim nominatim in ea excipitur, ſed etſi non exciperetur, tamen in ea non comprehenderetur, quia non eſt de genere legatorum, de quibus ibi diſponit Imperator. Hic enim duo ſunt legata disjuncta, ac ſeparata; inter quæ nulla eſt conjunctio, ac communicatio. Duæ ſunt legatariorum perſonæ disjunctim ac ſeparatim vocatæ: duæ res diverſæ, ſingulæ ſingulis ſejunctim legatæ. Quid cauſæ igitur eſt, cur ſinguli non habeant rem, quæ cuique legata fuit; & quidem totam, ſicut fuit legata.

15 Verum opponi poteſt, illud falſum eſſe, quod poſuimus, duas res fuiſſe legatas: nam cum teſtator legat id, quod

ſibi

ſibi debetur, legare videtur actionem, quam habet ad conſequendum id, quod ſibi debetur: nec hæres tenetur præſtare rem debitam, ſed tantummodo actiones ad eam conſequendam. Atqui cum aliquis Stichum, aut Pamphilum ſtipulatur, unica eſt ſtipulatio; unica obligatio, quæ ex ipſa naſcitur: unica actio ad petendum Stichum, aut Pamphilum, non autem utrumque ſimul. §. *ſi quis agens* 33. *verſ. huic autem inſt. tit. de action. l. ſi quis ſervum* 10. *C. de cond. ind.* Ergo is, cui debetur Stichus aut Pamphilus, cum legat id, quod ſibi debetur, unam tantum rem legat: nempe actionem, quam habet ad alterutrum conſequendum.

16 Reſp. id veriſſimum eſſe, ſi legaverit id, quod ſibi debetur: aut legaverit Stichum aut Pamphilum: imo etſi legaverit Stichum & Pamphilum, hæres ſolum præſtare tenetur legatario actionem, quam habebat defunctus ad petendum Stichum, aut Pamphilum: quoniam licet non legaverit actionem nominatim, aut obligationem, ſed ſervos ipſos debitos: tamen lex præſumit, eum voluiſſe legare id, quod ſuum erat in re legata, & jus, quod in ea habebat. Cum igitur in Sticho, & Pamphilo nullum aliud jus habeat, quam actionem ad alterutrum conſequendum; hanc ipſam legare voluiſſe præſumit, *l.* 5. *in fin.* & *l.* 6. *in fin. ff. de leg.* 1. *l. quibus diebus* 40. §. *dominus ff. de cond. & dem. l. cum illud* 23. *ff. quan. di. leg. ced.*

17 Secus autem eſt, cum legat nominatim ac ſeparatim Sempronio Stichum, Mævio Pamphilum; tunc enim non poteſt præſumi, eum voluiſſe legare ſolummodo actionem ad petendum & conſequendum unum ex his, cum utrumque nominatim leget, unum Sempronio, alterum Mævio: & duo legata disjuncta ac ſeparata relinquat: quo clare demonſtrat, ad utrumque legatum pervenire velle ejus ſervi, quem ipſi legat. Quamvis autem in ſtipulatione alternativa una res tantummodo ponatur ad ſolutionem, quia una tantum ſolvi debet: tamen utraque ponitur ad obligationem *l. qui duos* 128. *in fin. ff. de V. O. l. cum hæreditas* 5. *in fin. verſic. multum intereſt ff. qui & a quib. manum. lib. non fiunt. l. qui decem* 72. §. *Stichum ff. de ſolut. l. hujuſmodi* 84. §. *ſi Titio* 11. *ff. de leg.* 1. Si igitur tam Stichus, quam Pamphilus eſt ad obligationem & in obligatione, potuit a teſtatore conſiderari uterque tamquam debitus ante ſolutionem, perinde ac ſi ſtipulatus fuiſſet Stichum, & Pamphilum: propterea potuit tam Stichum, quam Pamphilum eodem modo duobus ſingulatim legare; quemadmodum ſi deberetur ei Stichus & Pamphilus. Diſcrimen enim inter duas ſtipulationes potius reſpicit petitionem, & exactionem, ac ſolutionem, quam obligationem.

18 Exemplis, quod dixi fortaſſe paulo obſcurius, dilucidum certumque reddo. Qui legat fundum, aut aliam quamcumque rem duobus in ſolidum; fundum illum conſiderat, quaſi duplicem; quaſi duplex ejus haberet dominium, quod poſſet in ſolidum tranſire. Hujuſmodi legatum jus non improbat; & ad ſervandam voluntatem teſtatoris, quia non poſſunt ambo totum fundum habere, ejuſque in ſolidum domini eſſe: *l. ſi ut certo* 5. §. *ult. ff. commodati*, ſtatuit, ut alter conſequatur fundum, alter ejus æſtimationem, *l. ſi pluribus* 33. *ff. de leg.* 1. Haud aliter in caſu noſtro: teſtator legat uni Stichum quaſi debitum, alteri Pamphilum item quaſi debitum: legata videtur actio, quam habebat teſtator, & in hæredem eſt tranſlata: hanc autem non poteſt hæres utrique præſtare, quia unica eſt, & unicum ſervum conſequi potis eſt; idcirco jus ſtatuit, hæredem uni actionem, alteri pretium dare debere *d. l. quod ſi quis* 76. & *d. l. unic.* §. *ubi autem verſ. hoc vero*. Atque hoc multo magis in hoc caſu fuit admittendum; quia ibi teſtator unam tantum rem legat duobus, & mandat id, quod eſt impoſſibile: nam fundus duplicari ac geminari non poteſt, ut duobus in ſolidum præſtetur: tamen jus, quia publice expedit ſuprema hominum judicia exitum habere *l. vel ne-*

ga-

Digitized by Google

gare 5. *ff. teſtam. quem. aperian.* ſtatuit ſervari voluntatem defuncti eo modo, quo poteſt; nempe uni dari rem, alteri pro re ejus æſtimationem. Hic autem duæ res legatæ ſunt, uni Stichus, alteri Pamphilus: itaque nihil obſtat, quominus ſervanda ſit voluntas teſtatoris: licet enim non ſint ejus ſervi legati, tamen etiam res aliena legari poteſt, §. *non ſolum* 4. *inſt. de legat.*

19 Aliud exemplum ad rem explicandam aptiſſimum duco ex *l. non quocumque* 82. §. *qui Cajum ff. de leg.* 1. Teſtator habebat Cajum & Lucium ejuſdem pecuniæ reos: puta ſtipulatus erat ab iis centum: una eſt obligatio, una ſumma debetur, & ſi ab altero ſolvatur, alter quoque liberatur, & tota ſolvitur obligatio *l.* 2. & *l.* 3. *in fin.* §. *de duob. reis* §. 1. *inſt. tit. eod.* Itaque teſtator cum haberet utrumque in ſolidum obligatum; ita legavit: *Quod mihi Cajus debet, id hæres meus Sempronio damnas eſto dare: quod mihi Lucius debet, id hæres meus Mevio damnas eſto dare*; ait Julianus, *conditionem hæredi ſuo conſtituit, ut is neceſſe habeat alteri actiones ſuas, alteri litis æſtimationem præſtare*. Una quidem tantummodo teſtatori ſumma debebatur, unam exigere poterat; una exacta tota ſolvebatur obligatio, & uterque liberabatur: ſed ipſe legavit duas ſummas ſibi debitas, quaſi Cajus deberet centum, & alia centum deberet Lucius; quamvis uterque deberet eadem centum. Ad ſervandam autem voluntatem teſtatoris hæres utramque ſummam præſtare tenetur; nempe uni actiones, quas habet, alteri litis æſtimationem. Idem omnino præſtare tenetur in ſpecie propoſita in *d. l.* 76. quia licet unus tantum ſervus peti poſſet, & uno ſoluto tota tolleretur obligatio; tamen teſtator utrumque ſeparatim legavit duobus, uni Stichum, alteri Pamphilum: quaſi uterque ſolvi ſibi deberet.

20 Concludo jam totam hanc diſputationem. Nec veteris juris ignoratione, nec incuria, aut oſcitantia juris compoſitores has leges Pandectis inſeruerunt; ſed quantum arbitror, his argumentis adducti putarunt, eas non eſſe contrarias conſtitutioni Juſtiniani abolentis vetus diſcrimen a Juriſconſultis introductum inter legatum damnationis, & alia legata. Exiſtimarunt enim, has leges pertinere ad exceptionem ejus conſtitutionis, quam inſeruerunt in *l. ſi pluribus* 33. *ff. de leg.* 2. nempe in illis liquido conſtare de voluntate teſtatoris dandi utrique ſolidum. Eo fit, ut etiam hodie poſt ſublatam legatorum differentiam ſtatuendum ſit, eo caſu utrique ſolidum deberi, eo modo, quo laudatæ leges præſcribunt.

Ut finem imponam huic diſceptationi, 21 reſtat ut admoneam, falſam non judicari demonſtrationem debiti, ita ut legatum perimat, ſi aliquo modo ſit debitum etiam ex obligatione mere naturali: veluti ſi dominus leget ſervo pecuniam, quam in tabulis ipſi debet, ut in *l. quibus diebus* 40. §. *dominus ff. de cond. & dem.* vel ſi quis legaverit alicui, quod pupillus accepiſſet ſine tutoris auctoritate, nec locupletior factus fuiſſet, ut in *l. cum illud* 25. §. 1. *ff. qu. di. leg. ced.* Idem dicendum puto de obligatione mere civili, quæ licet dicatur nulla in *l. ſi dari* 25. *ff. de V. O.* tamen nihil etiam debere pupillus dicitur in *d. l. cum illud*; nihilominus valet quaſi ſub conditione, ſi ſolverit: haud aliter hoc valebit ſub conditione, ſi debitor conventus non oppoſuerit exceptionem.

CAPUT XXII.

Ad l. legavi 25. *ff. de liberat. leg.*

SUMMARIUM.

1 *Legari poteſt debitori ſuo, quod ſibi debetur.*
2 *Si nihil debeatur, & ſumma expreſſa non fuerit, falſa demonſtratio legatum perimit.*
3 *Si ſumma vel res expreſſa ſit, magna quæſtio an legatum valeat. Explicatur textus noſter.*
4 *Debitor inutiliter legat id, quod debet creditori ſuo*

ſuo , niſi amplietur debiti emolumentum . Quando ampliari contingat , & n. 5.

5 *Hoc legatum non valet ſi vera fuerit demonſtratio ; valet ſi falſa ſit .*

1 SEries rerum propoſitarum poſtulat , ut dicamus de creditore , qui legat debitori ſuo , quod ſibi ab eo debetur . Hujuſmodi legatum valere , dubium non eſt; eoque poteſt remitti totum debitum , vel ejus tantummodo pars , ut creditori placuerit , *l. non ſolum* 7. *in princ. ff. de liberat. leg.* Et poteſt quibuſcumque verbis legari , veluti : Titio , quod mihi debet , do lego ; a Titio , quod mihi debet , peti nolo : hæres meus damnas eſto non petere , quod mihi Titius debet , *l. quod mihi* 22. & *l. legavi* 25. *ff. eod.* Effectus autem eſt ; quod ſi a Titio petatur id , quod debet , poſſit uti exceptione , eaque ſe defendere : ſi non petatur , poſſit agere actione ex teſtamento , ut ab hærede per acceptilationem ab obligatione liberetur , *l.* 3. §. *nunc de effectu ff. eod.* Verumtamen acceptilatione liberandus eſt , quando teſtator tollere voluit totam obligationem : ſecus , pacto liberandus eſt . Exemplis id explico . Teſtatori debebantur , Stichus , aut decem : damnavit hæredem Stichum non petere , liberandus eſt debitor acceptilatione ; ut liberetur etiam a dandis decem ; quemadmodum liberaretur Stichi ſolutione , *l. non ſolum* 7. §. 1. *ff. eod.* Quod ſi duo fuerint rei promittendi , & creditor uni tantummodo conſultum voluerit, pacto liberandus eſt : nam ſi acceptilatione , liberaretur etiam correus contra voluntatem defuncti . Verumtamen ſi ſocii fuerint , acceptilatione liberandus erit , ut liberetur etiam correus , ne ſi ab eo petatur , ipſe quoque inquietetur *d.* §. *nunc de effectu* .

2 His præcognitis videamus , quandonam falſa demonſtratio perimat hujuſmodi legatum . Petimit , cum nullum ſubeſt debitum , quod remitti poſſit , quod falſo demonſtravit teſtator . Si non expreſſit ſummam , vel rem debitam , utique legatum eſt inutile , ſi nihil debeatur : non tam quia ignoratur , quid legato contineatur , quam quia deficit debitum falſo demonſtratum , in quo poſſit conſiſtere legatum : nam ſi vere ſubeſſet debitum , etiam non adjecta ſumma , vel ſpecie , legatum valeret *l. legavi* 25. *ff. eod.* Eſſe enim debitor debet *l. ſi ſic legatum* 75. §. *quod ſi ff. de leg.* 1. quod ſi debitor ſit , ex ſumma , vel ſpecie debita ſatis apparet , quid ſit legatum : ſi autem nihil debeatur , non poteſt valere legatum , ſive de re legata conſtet , ſive non conſtet ; quia non poteſt ab obligatione liberari , qui non eſt obligatus . Imo etſi fuerit obligatus , ſed mere civiliter ; hoc eſt , ſi ſe exceptione perpetua tueri poſſit ; nullius momenti legatum erit , *l. ſi creditor* 13. *ff. de liber. leg.* Quamvis enim quoad jus civile ſit obligatus : tamen quoad juris effectum obligatus non eſt , obſtante exceptione perpetua : *l. ſi dari* 25. *ff. de V. O.* Multo minus poteſt valere legatum , ſi a teſtatore , dum viveret , fuerit exactum debitum legatum : nam ſi erat jam exactum tempore conditi teſtamenti , utique nullum fuit ab initio : ſi poſtea , legatum evaneſcit *l. non ſolum* 7. §. *liberatio ff. de liber. leg.* & ſi partem exegerit , pro ea parte legatum extinguitur *l. ult. in princ. ff. eod.*

Atque hæc certa ſunt . De eo apud 3
doctiſſimos homines eſt magna diſſenſio : an ſi fuerit expreſſa ſumma aut ſpecies debita , valeat legatum , quamvis ea debita non ſit , & poſſit eam petere , & conſequi legatarius . Propoſita fuit hæc quæſtio Paulo in *l. legavi* 25. *ff. de lib. leg.* ſed ille verborum ambagibus involvit magis , quam explicavit : adeo ut doctiſſimi viri eam legem putent eſſe corrigendam, & eorum aliqui addant , alii vero detrahant verba, tamquam ab inſcio ſcriptore adjecta . Verba Pauli ſunt : *Quod ſi etiam centum aureorum , vel fundi debiti mentionem fecit , ſi quidem debitor fuiſſe probetur , liberandus eſt : quod ſi nihil debeat ; poterit dici , quaſi falſa demonſtratione adjecta , etiam peti , quod comprehenſum eſt. Sed poterit hoc dici , ſi ita legavit ; centum*

tum aureos, quos mihi debet, vel Stichum, quem debet, hæres meus damnas eſto non petere. Quod ſi ſic dixit: hæres meus centum aureos, quos mihi Titius debet, damnas eſto ei dare; etiam illud tentari poterit, ut petere poſſit, quaſi falſa demonſtratione adjecta; quod mihi nequaquam placet, cum dandi verbum ad debitum ſe referre teſtator exiſtimaverit. Obſcurum ſane, perplexumque reſponſum. Enimvero Cujacius adjecta negatione id expedit, & explicat planiſſime: *ſed non poterit hoc dici*, legendum ait. Ac ſi mihi religio non eſſet ſacroſanctas leges violare, ac temerare corrigendo, in ejus opinionem non invitus adducerer. At nulla nos premit neceſſitas, ut legem emendare debeamus. Propoſita fuit Paulo quæſtio: an in hoc legato, *Titio centum, quæ mihi debet*: requirendum ſit, an debeat. Reſpondit, quod ſi nihil debeat; dici poterit, quaſi falſa demonſtratione adjecta, etiam peti poſſe centum. Ait *dici poſſe*, non tamen ipſe hoc affirmat: ſed ſolum proponit, quod dici poſſet ſecundum tritam juris regulam; quod falſa demonſtratio legatum non vitiat. Non ſolvit igitur hic quæſtionem propoſitam. Imo diſtinguit duas legati formulas inter ſe diverſas: *centum aureos, quos mihi debet, hæres meus damnas eſto non petere*: & alteram; *centum aureos, quos mihi debet, damnas eſto ei dare*. Quoad primam jam expoſuerat, *dici poſſe*: quoad hanc, *tentari poſſe*. Quoad utramque igitur nihil hactenus decidit, nihil certi ſtatuit, ſuſtinet ſe: nec approbat, nec reprobat: quod de falſa demonſtratione dixit. Modo vero aperit, quid ipſe ſentiat, quid ſibi placeat, illis verbis: *quod mihi nequaquam placet; cum dandi verbum ad debitum ſe referre teſtator exiſtimaverit*. Ut oſtendat totam quæſtionem in controverſia falſæ demonſtrationis verſari, in utraque legati formula ait dici & tentari poſſe falſa demonſtratione legatum non perimi. Deinceps id reprobat, & ait ſibi non placere; quod ad utrumque locum pertinet, ubi hoc dixerat. Tollit autem difficultatem, quæ inſurgere potuiſſet ex ſecunda legati formula; quoniam hæc ejus ſententiam omnino videtur evertere. Etenim cum teſtator jubeat hæredem dare Titio centum aureos, parum intereſſe videtur, an eos debeat, an non debeat: quemadmodum ſi legem centum, quæ Titio debeo, valet legatum, etiamſi nihil Titio debeam; quia cum ſit legata certa quantitas, legatum non perimit falſa demonſtratio. Ita Ulp. in *l. ſi ſic legatum* 75. §. 1. *verſ. cum ſi decem ff. de leg.* 1. Maxime in propoſito cum teſtator uſus ſit verbo dandi, dari enim cuiquam intelligitur id, cujus dominium in eum transfertur. §. *ſic itaque* 14. *inſt. de act. l. ubi autem* 75. §. *ult. ff. de V. O. l. non videntur* 167. *ff. de R. J.* Aliud igitur eſt dare alicui: aliud eum a debito liberare. Scite Senec. 5. *de beneſ. c.* 10. *Dare, aliquid a ſe dimittere eſt; & id, quod tenueris, habendum alteri tradere*. Ad hoc reſpondet Paulus, quod teſtator dandi verbum ad debitum ſe referre exiſtimavit: non ad dominii translationem. Quemadmodum igitur cum lego id, quod mihi debetur, alteri; non oneratur hæres ad id præſtandum legatario: ſed ſolummodo ad præſtandam ei actionem, quam habet: ita cum lego id, quod mihi debetur, ipſi debitori, non oneratur hæres ad id ei præſtandum; ſed ad remittendam ei actionem, quam habet ad exigendum, & ad liberandum eum ab obligatione. Hæc eſt vera Pauli ſententia: nec ad eam clarius exponendam opus fuit ſpeciatim agere de prima forma legati. Cum enim falſam demonſtrationem nocere reſponderit huic ſecundo legato, quod plurimum habet dubitationis: utique ſupervacaneum fuiſſet, adjicere eamdem nocere etiam primo, quod fere nihil habet dubitationis. Etenim in eo neque legavit centum aureos, neque juſſit hæredem dare centum: ſed ſolum damnavit, ne peteret: itaque non petendo, aut liberando Titium implet voluntatem teſtatoris: non poteſt autem libe-

rare eum, qui non eſt obligatus, nec ab eo petere poteſt deficiente obligatione, & actione; ergo eſt inutilis prohibitio teſtatoris, inutile legatum. Summa ſit. Falſa debiti demonſtratio quocunque modo legatum vitiat: hac noſtra *l. legavi l. ſi creditori* 13. *l. ult. in princ. ff. de liber. leg.* niſi probetur, teſtatorem voluiſſe legare quantitatem quondam debitam; non vero jus liberationis, ut in *d. l. ult. verſ. prius quidem*.

4 Veniamus modo ad debitorem, qui legat creditori ſuo, quod debet: de quo agit Paulus in noſtra *l. legavi in fin. verſ. contra*, & ait inutile prorſus eſſe; niſi in his ſpeciebus, in quibus emolumentum debiti ampliatur, quod confirmatur in *l. ſi debitor* 11. *verſ. quod debitor ff. eod. l.* 1. §. *ſi quis creditori* 10. *ff ad leg. Falcid.* Ampliatur autem quatuor modis, totidemque ſit, ut ſit utile legatum, modo, tempore, conditione, & loco, *l. ſin autem* 29. *ff. de legat.* 1. Modo: ſi legetur debitum, cui perpetua obſtabat exceptio, hæc enim remiſſa videtur *l. ſi creditori* 28. *in princ. ff. de leg.* 1. Si legetur id, quod actione honoraria debetur; actio enim ex legato civilis eſt, atque adeo plenior *d. l. ſi creditori*, juncto *princ. tit. inſtit. de perpet. & temp. act.* Si leget rem, quam ex ſtipulatu debet *d. l. ſi creditori* §. 1. hoc enim commodum ex legato ſentit creditor, quod dominium rei nanciſcitur ſtatim, non expectat ex ſtipulatu actionem *l.* 3. §. *ſi rem ff. de leg.* 3. Nam rei legatæ dominium ſtatim a morte teſtatoris recta via tranſit in legatarium *l. a Titio* 64. *in fin. ff. de furt.* At vero ſi ex ſtipulatu agere deberet, nonniſi poſt rem judicatam, & per traditionem ipſius debitoris dominium rei debitæ nanciſceretur, *l. traditionibus* 20. *C. de pact.* His conſequens eſt, ut dicamus omnia propemodum legata rei debitæ poſt Juſtiniani conſtitutionem in *l.* 1. *C. commun. de leg.* in qua legatariis tribuit tres actiones, perſonalem, in rem, & hypothecariam, utilia eſſe: quoniam vix eſt, ut commodum non afferat legatario tres haſce actiones tribuendo, quibus pro arbitrio poſſit experiri, cum in aliis debitis hæ actiones non concurrant & contra rationem juris ab Imperatore concedantur legatariis. Quantitate quoque ampliatur emolumentum *l. ſi quis agens* 33. *verſ. plus autem inſt. tit. de act.* & ideo valet legatum, ſed ſolum in exceſſu, & ex eo ſolum Falcidia detrahitur *l. verbis* 5. *ff. ad l. Falcid.*

Tempore, & conditione ampliatur, ſi pure legetur, quod in diem, vel ſub conditione debetur, §. *ex contrario* 14. *inſt. tit. de legat.* In hoc illud ſpeciale, quod totum valet; totum actione ex teſtamento petitur *l. debitor* 82. *ff. de leg.* 2. *d. l.* 5. *ff. ad leg. Falc.* & quod, etiamſi dies & conditio vivo teſtatore ſupervenerint, legatum non extinguitur, nec ſit irritum; quod ſemel competit, ut ait Papinianus in *d. l.* 5. *in fin.* cujus ſententiam probavit Juſtinianus in §. *ex contrario* 14. *inſt. tit. de leg.* repudiata Pauli ſententia contraria, quæ relata eſt in *l. debitor* 82. *ff. de leg.* 2. adeo ut mirer pleroſque interpretes conari has inter ſe conciliare; cum Juſtinianus ipſe contrarias eſſe perſpicue doceat: affert enim utriusque rationem, ita ut nequeat dubitari de his ipſum loqui. Loco quando amplietur commodum, late docet idem Imperator in *d.* §. *ſi quis agens verſ. loco plus petitur.* & hoc caſu totum legatum loco a teſtatore deſtinato peti poterit, locum tamen non habebit Falcidia; nec poterit fideicommitti, ut in *l.* 3. §. *ſi rem ff. de leg.* 3. 5

Exceptis his caſibus legatum eſt inutile. Et, quod mirum eſt, non valet, ſi vera fuerit demonſtratio: valet, ſi falſa. *l. ſi ſic legatum* 75. §. 1. *verſ. cum ſi decem ff. de leg.* 1. *l. legavi in fin. verſ. quod ſi centum ff. de liberat. leg.* §. *ſed ſi uxori* 16. *inſt. tit. de leg. l. cum ſcriptum* 6. §. 1. *ff. de dot. præl.* Ratio autem eſt, quia, cum vera eſt demonſtratio, legatum nullam affert utilitatem, nullum lucrum, ideoque valere non poteſt: noſtra *l. legavi* 25. *verſ. contra*, & *l.* 1. *prope fin. verſ. cum enim non ali-* 6

Digitized by Google

aliter C. commun. de legat. Cum vero falſa eſt demonſtratio, quia nihil debetur, aut minus debetur, affert legatario utilitatem, lucrumque vel totius legati, ſi nihil debetur; nihil enim ſecluſo legato poſſet exigere, quia nihil debetur: ex legato autem, quod ipſi relictum eſt, conſequitur, cum falſa illa demonſtratio legatum non perimat. *d.l. legavi 25. in fin. l. 1. §. ſi quis uxori ff. de dot. præleg.* Quod ſi minus debetur, valet legatum propter emolumentum exceſſus *l. cum ſcriptum 6. ff. eod.* & *d. l. verbis 5. ff. ad leg. Falcid.* Imo etſi pro re debita pecuniam legaverit, valet legatum etiam re vivo teſtatore perempta *l. vir uxori 8. ff. de dot. prel.* Item quamvis reddendæ dotis cauſa quadraginta legata fuerint uxori, dote jam ei reddita ſciente marito, legatum valet; quia licet reddendi verbum ſignificationem habeat retro dandi: recipit tamen & per ſe dandi ſignificationem *l. cùm quidam 21. ff. de legat. 2. l. heres 100. ff. de leg. 3.*

CAPUT XXIII.

Ad l. heres 100. *§. ult. ff. de leg.* 3.

SUMMARIUM.

1 *Demonſtratio partim falſa legatum non vitiat, nec impedit, ne legato generali contineatur. Exemplum & n.* 2.

3 *Vaſa plurima & pretioſa veteres habere ſolebant in conviviis.*

4 *Exponitur L. cum aurum* 19. *§. ſed cui vaſa* 10. *ff. de aur. & arg. leg. & n.* 5. 6.

7 *Exponitur L. pediculis* 32. *§. quidam ff. de aur. & arg. leg.*

8 *Si demonſtratio pro parte falſa ſit ob diminutionem rei legatæ, quid juris ſit.*

TRes alias quæſtiunculas de falſa demonſtratione libet adjungere. Quid juris ſit, ſi partim vera ſit, partim falſa: ſi nondum conveniat rei legatæ: denique ſi amplius non conveniat.

1 Demonſtratio pro parte falſa non ſolum non vitiat legatum, ſed nec impedit, ne legato generali contineatur. Exemplis id explico. Teſtator Titio legavit teſtudinea: debentur etiam lecti teſtudinei, qui habent pedes inargentatos *l. heres 100. §. ult. ff. de leg. 3.* Fallitur Bartolus, qui putat id a Labeone, Trebatio, Javoleno reſponſum, quia principale trahit ad ſe acceſſorium etiam pretioſius. Neque pedes inargentati ſunt acceſſorium lecti: ſed pars eſſentialis: neque ſunt pretioſiores teſtudineis, ſeu lectis teſtudine veſtitis. Plinius *lib. 9. c. 11. Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectoſque & repoſitoria his veſtire Carbilius Pollio inſtituit prodigi, & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenii.* Juven. *Sat. 11. verſ.* 93. damnans luxuriam ſui ſæculi,

Nemo inter curas, & ſeria duxit habendum,
Qualis in oceani fluctu teſtudo nataret
Clarum Trojugenis factura, & nobile fulcrum.

Dubitationem igitur faciebat, an numero teſtudineorum continerentur lecti, qui toti non erant teſtudinei; quoniam habebant pedes ligneos inargentatos. Haud aliter in eadem lege in *§. cui Corinthia.* diſceptatum fuit inter Trebatium, Labeonem, & Proculum, an cui legata erant vaſa Corinthia, deberentur etiam baſes eorum vaſorum collocandorum cauſa paratæ: & obtinuit Proculi diſtinctio: deberi, ſi Corinthiæ ſint: ſecus, ſi æneæ. Et hic errat Bartolus, tum quod putat baſes eſſe repoſitoria: tum quod putat æneas ideo non deberi, quia ſunt vilioris materiæ. Utrumque falſum. Baſis non eſt vas, in quo aliud vas reponitur: ſed fulcrum, in quo vas collocatur, ut emineat, & conſpiciatur, & commode tractetur, ut ſunt baſes ſtatuarum, quibus vel affixæ ſunt, ut in *l. penult. ff. de V. S.* vel non affixæ, ut eæ, quæ in baſibus ſtructilibus erant collocatæ, veluti in columellis. Plane Cicero *Tuſcul.* 5.

co-

columellam, in qua inerat ſphæræ figura & cylindri in Archimedis monumento, baſim vocare videtur: nempe baſim ſphæræ & cylindri, quæ ſupra eam non multum e dumis eminentem erant collocata.

2 Sed quoniam in hæc incidimus, explicandæ latius hæ duæ leges, hæc noſtra ſimul cum *l. cum aurum* 18. §. *ſed cui vaſa* 10. *ff. de aur. & arg. leg.* Apud Romanos magno in pretio habebantur vaſa Corinthia, & Deliaca. Præſtabant Corinthia; proxima laus Deliacis. Plin. *lib.* 34. *cap.* 2. His domum ornabant. Cic. *pro Roſc. Amer. Domus referta vaſis Corinthiacis, & Deliacis*. Hæc certe humi non jacebant, ſed baſes eminentes habebant ad ornatum domus, & conſpectum adeuntium, ut ea poſſent manibus tractare, mirari artificium, quod ſæpe præſtabat materiæ. Plin. *d. cap* 2. *Quondam æs confuſum auro, argentoque miſcebatur, & tamen ars pretioſior erat.* Cic. *lib.* 4. *in Verr. Iſte* (Verres) *unumquodque vas in manus ſumere, laudare, mirari.* Quæritur igitur in noſtra lege, an cui Corinthia vaſa legata eſſent, etiam hæ baſes eorum collocandorum cauſa paratæ deberentur: & reſpondetur deberi, ſi Corinthiæ quoque illæ ſint; non vero ſi æneæ, aut ex alia materia. Ratio hujus diſtinctionis non ea eſt, quod hæc materia ſit vilis: nam vilitas materiæ potius efficere deberet, ut eæ cederent vaſis multo pretioſioribus, quorum cauſa paratæ fuerunt: ut in ſimili quæſtione de litteris & pictura obtinuit, *l. qua ratione* 9. §. 2. *ff. de acquir. rer. dom.* §. *ſi quis in aliena* 34. *inſt. eod.* Ratio igitur eſt, quia cum baſes quoque Corinthiæ ſunt, teſtator, qui Corinthia vaſa legat, de his etiam videtur cogitaſſe, quaſi ſint quædam portio vaſorum, & ſine illis ad ornatum domus, aut triclinii diſponi, & collocari vix poſſunt; qua de cauſa fuerunt comparata tum vaſa, tum ipſæ baſes; faciunt ad rem *l. quæſitum.* 12. §. *fiſtulæ* 24. & *l. cum de lanionis* 18. §. *item caeabos ff. de fund. inſt.* & *l. pediculis* 38. §. 1. *ff. de aur. & arg. leg.*

3 Non ſolum enim ad ornatum domus, ſed tum maxime ad ornatum triclinii & cœnationis, vaſa pretioſa, argentea, aurea, quandoque etiam gemmis diſtincta, quin imo gemmea habebant; eaque exponebant in triclinio, cum lauto ac ſplendido convivio aliquem excipiebant. Collocabant autem, & exponebant in abaco. Cic. *lib.* 4. *in Verr. Diocles eſt Pamphili gener, illius a quo hydria ablata eſt, Popillius cognomine: ab hoc vaſa omnia, ut expoſita fuerant, abſtulit*. Et infra. *Ipſum Regem ad cœnam vocavit, exornat ample, magnificeque triclinium: expouit ea, quibus abundabat, plurima, ac pulcherrima vaſa argentea: namque hæc antea nondum fecerat: omnibus curat rebus inſtructum & paratum ut ſit convivium*. Et poſtmodum. *Vocat ad cœnam deinde ipſe Prætorem: exponit ſuas copias omnes: multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro, quæ, ut mos eſt regius, & maxime in Syria, gemmis erant diſtincta clariſſimis. Erat etiam vas vinarium ex una gemma prægrandi trulla excavata cum manubrio aureo.* Et *lib.* 5. *Tuſcul. Collocari juſſit* (Dionyſius Siciliæ tyrannus) *hominem in aureo lecto ſtrato pulcherrimo textili ſtragulo magnificis operibus picto: abacoſque complures ornavit argento, auroque cælato &c.* Plin. *lib.* 37. *cap.* 2. *de tertio triumpho Pompeji. Vaſa ex auro, & gemmis abacorum novem*. Qui non habebant, ab amicis utenda accipiebant; unde quæſtio propoſita ab Ulpiano in *l.* 5. §. *ſi de me* 14. *ff. commod.* Abacus, menſa coquinaria, quaſi menſa ſine pede, a genitivo græco ἀβακου: erat enim tabula, quæ muro applicabatur, ita ut elevari, ac demitti poſſet, ubi vaſa exponebantur ad ornatum vel uſum convivii, & apud pauperes etiam in uſu erat. Juv. *Sat.* 3. *verſ.* 203.

Lectus erat Codro Procula minor; urceoli ſex:
Ornamentum abaci; nec non, & parvulus infra

Can-

Cantharus, & recubans ſub eodem marmore Chiron.

Ita & plebs noſtra ad oſtentandas copias omnia vaſa æneа, quæcumque poſſidet, in abacis ordine diſpoſita ſolet detinere. Homines autem copioſi & locupletes, ornandi triclinii cauſa in abacis exponebant vaſa argentea, & aurea; cryſtallina; murrina. Cryſtallina magno in pretio: trullam unam centum quinquaginta millibus HS. a matreſamilias nec divite mercatam refert Plin. *lib.* 37. *cap.* 2. Cœnabat apud Vedium Pollionem Auguſtus; expoſuerat ſua cryſtallina: ſervum, qui cryſtallinum fregerat, Vedius rapi juſſit, & objici murænis depaſcendum: confugit ad Cæſaris pedes non deprecans mortem, ſed ut ne eſca piſcibus fieret; tum Cæſar illum quidem mitti; cryſtalla autem omnia coram ſe frangi juſſit, complerique piſcinam. Senec. *de ira lib.*3. *cap.* 40. Hem quanta cryſtallinorum copia? Non minori in pretio erant murrina: ideoque tam de his, quam de cryſtallinis dubitatum fuit, an ſupellectili deberent adnumerari in *l.*5.§.*de murrinis ff. de ſupellect. leg.* & quia etiam, quæ magno in pretio ſunt, in ſupellectili ſunt *d. l.* 3. §. *vitrea*. reſpondit Paulus, murrina quoque, & cryſtallina in ſupellectili eſſe in *d.* §. *de murrinis*; & Javolenus in *l. vaſa* 11. *ff. eod.* Murrina primus Romam induxit Pompejus in tertio triumpho, & ſex pocula Jovi Capitolino dicavit. T. Petronius trullam murrinam emit trecentis ſeſtertiis; hoc eſt, ſeptem millibus quingentis coronatis; eamque fregit moriturus, ne ad Neronem perveniret. Vid. Plin. *d. lib.* 37. *cap.* 2. qui addit: *ea protinus ad hominem uſum tranſiere, abacis etiam, eſcariiſque vaſis inde expetitis*. Eo deventum eſt, ut Heliogabalus in murrinis mingeret, ut refert in ejus vita Lampridius. In abacis igitur viſenda exponebant vaſa pretioſa: neque credibile eſt, in iis concinnaſſe, ut ait Plautus in *Menæchm. Scen.* 1. ſtruices patinarias, ſed ea ordinate, ac ſcite diſpoſuiſſe: & aut in baſibus ſuis collocaſſe: ut extarent, atque eminerent, quo conſpectiora eſſent, & non ſolum oculis, ſed etiam manibus poſſent contrectari, Cic. *de Verre* ad cœnam vocato ab Antiocho: *iſte unumquodque vas in manus ſumere, laudare, mirari*; aut in gradibus aliis ſupra alios eminentibus in conſpectu convivarum ordine cuncta locaſſe: ut hodie ſolemus in publicis ac ſolemnibus epulis apparare convivium propoſito argento, cryſtallinis, murrinis, quod Hetruſce dicimus: *la credenza d' argento: la credenza de' criſtalli: la credenza delle porcellane*. Gradus autem illos quid vetat baſes vaſorum dicere? Verumtamen exiſtimo, eos ſaltem, qui vaſa aut a claris artificibus cælata, aut gemmis diſtincta habebant, ſingula in ſuis baſibus expoſuiſſe, ut convivæ poſſent unumquodque vas in manus ſumere atque mirari. Ac ſi quis baſes arbitretur ipſos abacos accipiendas eſſe in noſtra lege, non valde repugnabo. Maxime quia non ſolum abaci erant, quibus ad aſpectum vaſa pretioſa exponebantur: ſed etiam abaci parvi, ſimiles, ut arbitror, noſtris abacis, quos dicimus *Vaſſoi*, quos conficimus ex tabulis circumcirca marginatis: & ſunt in uſu apud pleroſque, præſertim ad collocanda & miniſtranda pocula ferventium potionum, quæ vel interdiu, vel in ſecundis menſis apponi ſolent: qui uſus jamdiu invaluit ubique gentium. Teſtis Plinius *lib.* 37. *c.* 2. ubi de murrinis: *Quæ protinus ad hominum uſum tranſiere, abacis etiam, eſcariiſque vaſis inde expetitis*: & paulo poſt: *amplitudine nuſquam parvos excedunt abacos: craſſitudine raro, quanta dictum eſt, vaſi potorio*. Erant etiam abaci majores ad eumdem uſum deſtinati, in quibus vaſa potoria, & eſcaria reponebantur, & in menſam inferebantur: atque ideo repoſitoria, & fercula dicebantur. Hæc proprie baſes collocandorum vaſorum cauſa paratæ dici poſſunt: quoniam vaſa & obſonia ſuſtinent. Plin. *lib.* 33. *cap.* 11. *Jam vero & menſas repo-*

ſito-

ſitoriis imponimus , & ad ſuſtituenda obſonia interradimus latera; ait *menſas* , ſcilicet cibos menſis impoſitos . Poll. *cap.12. de menſis* (fruſtra igitur vir doctus addit : in menſas) Servius ad illum Virgilii verſum *lib. 7. Æneid. verſ.* 111. & cereale ſolum &c. *panicias menſas : id eſt, epularum ſuſtentaculum* ſolum *vocavit* . Sunt etiam vaſa , quia habent circumquaque latera prominentia ne dilabantur , & effluat, quod in iis collocatur . Recte igitur dixit Proculus , legatis vaſis Corinthiis deberi etiam baſes , ſcilicet repoſitoria Corinthia , non vero ænea : ita legatis vaſis argenteis deberentur etiam argentea repoſitoria . Sane Plinius inter argentea vaſa recenſet etiam repoſitoria argentea .

4 Quoniam vero , ad repoſitoria devenimus , operæ pretium eſt , fuſius explicare ſimile reſponſum in *l. cum aurum* 19. §. *ſed cui vaſa* 10. *ff.de aur. & arg.leg.* quod hactenus nemo eorum , quos viderim , recte dilucideque explicavit . Eſt autem hujuſmodi . *Sed cui vaſa ſunt legata , non ſolum ea continentur , quæ aliquid in ſe recipiant edendi, bibendique cauſa paratum, ſed & quæ aliquid ſuſtineant: & ideo ſcutellas , vel promulſidaria contineri . Repoſitoria quoque continebuntur : nam vaſorum appellatio generalis eſt* . En ! repoſitorium inter vaſa : en ! etiam inter baſes . Numeratur enim inter ea, quæ aliquid ſuſtinent . Probe errant , qui putant hæc omnia a Javoleno recenſeri inter ea , quæ aliquid ſuſtinent . Scutellæ , & promulſidaria edendi, bibendique cauſa parata ſunt; repoſitoria , ſuſtinendi . Scutellæ bibendi cauſa . Cic. in 3. *Tuſcul. Collocemus in culcitra plumea : pſaltriam adducamus : cedrum incendamus : demus ſcutellam dulciculæ potionis : aliquid provideamus & cibi.*

5 Promulſidaria autem ſunt vaſa , quæ tam eſculenta, quam poculenta continent quæ ad promulſidem parantur . Promulſis dicebatur , quæ in principio cœnæ apponebatur , inde dicta , quod initio mulſum daretur , prima potio ex mulſo : rationem reddit Horarius *Sat. lib.* 1.*Satyr.* 4.

> —— *quoniam vacuis committere venis*
> *Nil niſi lene decet : leni præcordia mulſo*
> *Prolueris melius* .

Idcirco Græci hanc primam cœnæ partem πρόπομα & ψυχρὰς τραπέζας vocabant, nos dicimus : *i freddi* , aut *antipaſti* : Latini vero *antecœnia* , ut Apul. *lib.* 2. *Aſ. aur.* vel *ante cœnam* , ut Macrob. *lib.* 3. *cap.* 13. vel *guſtationem* , ut Preton. *allata eſt tum guſtatio valde lauta* ; vel *guſtum*, ut Martial. *lib.* 11. *ep.* 31. *Guſtu protinus has edes in ipſo* & *ep.*52. *Hæc ſatis in guſtu* . Quæ autem in hac prima cœnæ parte ſolerent apponi , videre potes apud Athen. *lib.* 2. Dipnoſ. Mart. *d. ep.* 52. Petron. in convivio Trimalcionis . Macrob. *d. cap.*13. *in cœna Pontificali Metelli* . Scite Cic. *lib.* 9. *ep.* 16. *Ante meum adventum fama ad te de mea lautitia veniet : eam extimeſces . Neque eſt, quod in promulſide ſpei ponas aliquid, quam totam ſuſtuli . Solebam enim antea delectari* (vel , ut aliqui legunt : *debilitari*) *oleis , & lucanicis tuis* . Et *ep.* 20. *At quem virum ? non eum, quem tu es ſolitus promulſide conficere : integram famem ad ovum affero. Ita uſque ad aſſum vitulinum opera perducitur* . Promulſis igitur erant cibi , qui in principio cœnæ apponebantur : quos dicimus *antipaſti* ; *principii* ; *freddi* . Promulſidaria autem vaſa & lances , ad hos continendos , & inferendos in menſam parata . Tertullianus tamen uſurpans continens pro contento in libro *de Pallio* lancem ipſam vocavit promulſidem pro promulſidari . *Vereor ſane ne parva ſit iſta trutina , cum Druſillanus , & quidem ſervus Claudei , quincenariam promulſidem ædificat ſupraſcriptis fortaſſe menſis neceſſariam cui ſi officina exſtructa eſt , debuit & triclinium* . Narrat hoc Plin. *lib.* 33. *c.* 11. qui ait, *quingenariam lancem cui fabricandæ officina prius ædificata fuerat* . Ergo hanc lancem argenteam quingentarum librarum *promulſidem* appellat Tertullianus, figu-

Digitized by Google

figura paſſim uſitata, ab eo, quod continetur, denominans id, quod continet. Enimvero miror doctiſſimum Salmaſium adductum hujus loci auctoritate, & Petronii verbis prave detortis, & hac noſtra *l. cum aurum* non intellecta, pro certo affirmaſſe omnem antiquitatem ſemper pro vaſe aut lance guſtationem continente *promulſidem* uſurpaſſe, & *promulſidarium* vel *promulſidare* pro eo, quod ſuſtinet vaſa, & lances; ſcilicet ipſam promulſidem: contra clariſſima Ciceronis verba, quæ modo attulimus, & alia, quæ poſſent afferri. Sed non eſt hic locus confutandi opinionem a vero adeo abhorrentem. Venio igitur ad repoſitoria.

6 Poſt Vaſa, quæ recipiunt aliquid edendi, bibendique cauſa paratum, tranſit Ulpianus ad vaſa parata ad aliquid ſuſtinendum, nempe ad repoſitoria, in quibus lances, & pocula, quæ cibos potioneſque continebant, locabantur ordine diſpoſita: & a ſervis allata menſæ imponebantur. Repoſitorium, in quo erat guſtatio, ſcilicet promulſis, a Petronio dicitur *Promulſidare: allata eſt tum guſtatio valde laudata &c. Cæterum in promulſidari erat aſellus Corinthius &c.* quia in repoſitorio appoſita erat guſtatio, ſeu promulſis: ſicut a Plinio in *epiſt. 6. lib.* 5. videtur appellari *guſtatorium*; ſic & magides dicuntur a Polluce repoſitoria in *c.* 12. *de Menſis. Tam & menſæ, quæ apponi, tollique ſolebant, quæ nunc magides vocantur.* Magides a lancibus ſuperpoſitis, quæ magides dicebantur. Plin. *d. cap.* 11. *lances, quas antiqui magidas appellaverant*. Dicuntur autem *menſæ, quæ apponi tollique ſolebant*, id eſt, *repoſitoria*. Sic apud Virgil. 1. *Æneid. verſ.* 723.

Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ. Remota erant repoſitoria non menſæ: ſubdit enim:

—— *in menſa laticum libavit honorem.*

Cic. ad Atticum *lib:* 14. *ep.* 6. *Hæc ad te ſcripſi appoſita ſecunda menſa*. Secunda menſa apponebatur, cum inferebatur repoſitorium continens poma, bellaria, & alia, quæ erant ſecundæ menſæ. Item cum legimus cuilibet convivæ ſuam menſam appoſitam, intelligendum puto parvum expoſitorium, ſeu abacum epularum appoſitum ſuum unicuique. Menſæ igitur dicebantur etiam vaſorum repoſitoria. Erant enim inſtar menſæ lignea, rotunda, ſolida, aut quadrata, acere operta, aut citro, aut teſtudine veſtita, quod Carbilius Pollio inſtituit; denique argentea, quæ totam menſam cooperiebant. Plin. *lib.* 9. *c.* 11. & *lib.* 33. *c.* 11. & apponebantur, ac tollebantur. Petron. *Guſtantibus adhuc nobis repoſitorium allatum eſt*. Poſt deinde. *Guſtatoria pariter a choro cantante rapiuntur*. Plin *lib.* 23. *c.* 2. prope fin. *Bibente conviva menſam vel repoſitorium tolli inauſpicatiſſimum judicatur*; & paulo poſt: *Nam ſternutamento revocari ferculum, menſamve, ſi non poſtea guſtetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino non eſſe*. Ferculum a ferendo appellatum, repoſitorium lancibus, ac dapibus plenum. Petron. *c.* 35. *Laudationem ferculum inſecutum eſt, plane non pro expectatione magnum. Novitas tamen omnium convertit oculos. Repoſitorium enim rotundum duodecim habebat ſigna, &c.* & infra *ſuperioremque partem repoſitorii abſtulerunt: quo facto videmus infra, ſcilicet in altero ferculo altilia, & ſumina &c.* Repoſitorium magis notat vas ipſum, quam epulas in eo locatas; ferculum deſignat potius epulas, quam ipſum vas, quo menſæ inferuntur. Plin. *lib.* 18. *cap. ult. in fin. In conviviis menſiſque noſtris, vaſa quibus eſculentum additur, ſudorem repoſitoriis linquentia, diras tempeſtates prænunciant*. Hic thecam ipſam vaſorum deſignat. Ferculum ſolas dapes apud Juven. *Sat.* 1. *verſ.* 94.

—— *Quis fercula ſeptem*
Secreto cœnavit avus?

Suet. in *Auguſt. c.* 74. *Cœnam ternis ferculis, aut cum abundantiſſime, ſenis præbebat, ut non nimio ſumptu, ita ſumma co-*

mitate. Poſterior ætas a mittendo *miſſus* dicebat. Capitolin. *de Pertinace*: *Novem libras carnis per tres miſſus ponebat*. Lamprid. *de Heliogabalo*. *Nonnumquam picta mantilia in menſam mittebat his edulibus picta, quot miſſus eſſet habiturus, ita ut de acu, aut de textili pictura exhiberentur.* Nos dicimus Italice *portata* vel potius *ſervito*. Romani veteres repoſitorium dicebant *incitegam* a verbo Græco ἐγγυθήκη vel ἀγγοθήκη. Vide Caſaub. in *Athen. lib.* 5. *cap.* 13. Si de his repoſitoriis ſenſiſſet Bartolus, non poſſet reprehendi.

7 Expoſitis duabus hiſce legibus, eo, unde diſceſſimus, revertamur. In *l. pediculis* 32. §. *quidam ff. de aur. & arg. leg.* hujuſmodi proponitur legatum. Quidam uxori ſuæ argentum eſcarium legaverat: in argento ſuo vaſa habebat, quibus & potabat, & edebat. Scævola reſpondit, hæc quoque legato contineri. Non ſunt omnino eſcaria; ſed partim eſcaria, partim potoria juxta uſum patrisfamilias: tamen continentur argento eſcario, quia verum eſt eſcaria eſſe: ſicut continerentur etiam argento potorio, ſi argentum potorium legaſſet: quia in hoc uſus patrisfam. attenditur, *d. l. pediculis* §. *argento*. Quod ſi uni vaſa eſcaria, alteri potoria legaſſet; quæ ſunt eſcaria & potoria utriuſque communia eſſent, *l. Titiæ textores* 36. *in princ. ff. de leg.* 1. *l. ſervis urbanis* 99. *in fin. ff. de leg.* 3.

8 Quod ſi demonſtratio pro parte falſa ſit propter diminutionem rei legatæ factam a teſtatore, diſtinguendum eſt, ut in *l. ſcribit* 34. §. *pen. & ult. ff. de aur. & arg. leg.* Si res demonſtrata ſit per verba præſentis temporis, tota debetur, qualis erat tempore facti teſtamenti, niſi teſtator partem alienaverit animo minuendi legati. Si per verba futuri temporis, debetur id, quod ſupereſt tempore mortis, *d. l. ſcribit* §. *ult.* & *l. falſa* §. *ult. ff. de cond. & dem.*

CAPUT XXIV.

Ad l. Legatis 65. §. *ornatricibus ff. de leg.* 3.

SUMMARIUM.

1 *Si nondum conveniat rei legatæ demonſtratio, cum convenire cœperit, ea tamen res legato continetur. Exemplum, & n.* 2. *&* 8.

2 *Explicatur textus noſter.*

3 *Exponitur l. cum aurum* 19. §. *infecti ff. de aur. & arg. leg.*

4 *Deſtinatio teſtatoris non efficit, ut in legato generis comprehendatur res, quam teſtator facere deſtinavit, niſi cœpit facere.*

5 *Exponitur l. cætera,* 41. *in fin. ff. de leg.* 1.

6 *Non ſufficit tamen rem legatam quoquo modo cœptam fuiſſe.*

7 *Res ab eo genere, quo comprehendebatur exempta, animo in eo reponendi, legato ejus generis continetur, licet reponi incepta non fuerit.*

8 *Legata liberatione Patri, contra quem de peculio actio competit, valet legatum, etſi demonſtratio nondum plene conveniat rei legatæ.*

DUas reliquas quæſtiones expediamus. Si nondum conveniat rei legatæ demonſtratio, qua uſus eſt in legando teſtator; nihilominus ea res legato continetur, ſi quidem cœperit ei convenire. Patet ex *l. legatis* 65. §. *ornatricibus ff. de leg.* 3. Legatæ erant ornatrices. Dubitatum fuit, an illæ, quæ duos tantum menſes apud magiſtrum fuerunt, legato continerentur: negabat Celſus: alii contra; inter quos Marcianus hujus legis auctor, ea ratione, quia omne artificium habet incrementum, & omnes adhuc diſcere poſſunt: adeoque nulla contineretur, ſi perfectam hujus artis notitiam requireremus. Solon gloriabatur, *ſe quotidie aliquid addiſcentem ſenem fieri.* Cic. *de Senect.* Optimus text. in *l. apud Julianum verſ. an hæc vera ff. de fideicom. libert.* Eſt igitur humanæ naturæ congruum, ut ornatricis nomine comprehendamus etiam eas, quæ adhuc diſcunt, ut ait hic Marcianus. Nec eſt, quod cum Bartolo opponamus, ap-

Digitized by Google

appellatione Doctorum non comprehendi ſcholares: aut quod cum eo reſpondeamus, favore legati hoc reſponſum fuiſſe a Marciano, in quo fit latior interpretatio, *l. in teſtamentis ff. de R. J.* Inepta eſt oppoſitio: falſa reſponſio. Doctoris appellatio deſignat gradum, ac dignitatem, quæ prævio doctrinæ examine publica auctoritate confertur: ea propter non comprehendit, niſi eos, qui hunc gradum aſcenderunt, & publica auctoritate fuerint hanc dignitatem conſecuti. Quamobrem etiam in legatis non continerentur ſcholares, ſi Doctoribus aliquid legatum fuiſſet. Neque Marcianus movetur favore legati ad reſpondendum contra Celſum, ut ipſe perſpicue declarat; ſed quia id humanæ naturæ congruum eſt, a qua hominum mentibus inſitus eſt amor cognitionis & ſcientiæ, ut recte ait Cicero; quique numquam expletur, quia multa ſemper reſtant addiſcenda. Eo potius hanc legem deducerem: legatum relictum Doctoribus deberi etiam iis, qui nondum in foro cauſas agunt, ſed earum tractationem apud aliquem Juriſperitum addiſcunt: qui nondum medicinam faciunt, ſed medicum magiſtrum affectantur, ut ægrotis curationem diſcant adhibere.

2 Atque ut hanc legem planius exponamus, & ornatius: ornatrices erant ancillæ, quæ dominas ornabant. Magni artificii res, & intenſiſſimæ curæ: maxime in comendis, fingendiſque, & ornandis comis. Ulpian. in *l. item legato 49. in princ. ff. eod.* ita deſcribit: *puellæ, queis ſibi comas mulieres exornant*, ut recte legit Cujac. *lib. 11. obſ. cap. 16.* Haud aliter Ovid. *Amor. lib. 2. el. 7.*

Ecce tuum ſolers caput exornare Cypaſſis

Et paulo poſt:

Adde quod ornandis operoſa eſt illa capillis,
Et tibi per doctas grata miniſtra manus.

Omnium autem luculentiſſime Tertullian. *de cult. feminin. c. 7.* exprobrans feminis ornandi capitis oneroſitatem. *Quid crinibus veſtris quieſcere non licet, modo ſubſtrictis, modo relaxatis, modo ſuſcitatis, modo eliſis? Aliæ geſtiunt cincinnis coercere: aliæ, ut vagi & volucres elabantur non bona ſimplicitate &c.* Rurſus Ovid. *eleg. 8.*

Ponendis in mille modis perfecta capillis
Comere ſed ſolas digna Cypaſſi deas.

Ut hanc artem tam multiplicem, tam variam, tam operoſam addiſcerent ancillæ, mittebantur ad magiſtros, a quibus edocerentur, planeque & perfecte erudirentur. Idcirco Celſus non putabat ornatrices dici poſſe eas ancillas, quæ duos tantum menſes apud magiſtrum fuiſſent. Hinc apparet, matronas Romanas ſolitas fuiſſe multo diutius ancillas ſuas apud magiſtros detinuiſſe. Erant enim hac in re delicatiſſimæ, ac faſtidioſiſſimæ: adeo ut ſi quid erraſſent, eas ſeveriſſime punirent. Martial. *lib. 2. ep. 66. in Lalagen.*

Unus de toto peccaverat orbe comarum
Annulus, in certa non bene fixus acu.
Hoc facinus Lalage ſpeculo, quo viderat, ulta eſt;
Et cecidit ſectis icta Plecuſa comis,

Vide ſeveritatem, imo crudelitatem matronæ in miſeram ornatricem. Nec multo humaniores aliæ. Juven. *Sat. 6. v.492.*

Altior hic quare cincinnus? taurea punit
Continuo flexi crimen, facinuſque capilli.

Flagellis punitur infelix ornatrix Pſecas, & cogitur componere crinem dominæ; *laceratis ipſa capillis, nuda humeris, nudiſque mamillis.* Nimirum mulieres omni ævo de formæ decore ac venuſtate vehementiſſime ſollicitæ fuerunt. Scite ibi Juven.

—— tamquam famæ diſcrimen agatur,
Aut animæ: tanti eſt quærendi cura decoris.

P 2 Pro-

Propterea & artis perfectionem deſiderabant in ornatricibus; & una contentæ non erant: ſed plures habebant, quarum in conſilio de ornatu decernebatur, *verſ.* 498. Quocirca de feminis recte Terentius *Heautont. act. 2. ſc. 2. verſ. 11. Dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt.* Plures ornatrices habuiſſe conſtat etiam ex noſtra lege. Ibi: *ornatricibus legatis.* Hæc uberius, quam par erat, tractavimus illecti amœnitate quæſtionis, ut quibus initiis ac fundamentis fuerit inter veteres juriſconſultos excitata hujuſmodi controverſia, luculenter oſtenderemus. Revertor modo ad propoſitam quæſtionem.

3 In *l. cum aurum 19. alias l. etſi non ſunt* 20. §. *infecti ff. de aur. & arg. leg.* duo alia exempla proponuntur demonſtrationis, quæ rei plane non convenit. Legatum fuerat argentum factum. Argenti vel auri facti legato contineri ſolum id, quod commode uti poſſumus (hoc enim eſſe aurum vel argentum factum Servius exiſtimabat, *l. Quintus* 27. §. *cui aurum ff. eod.*) dicendum videretur. Nihilominus reſponſum eſt contineri etiam argentum cœptum fabricari; licet nundum fuerit perfectum. Item legato argenti cælati continetur etiam argentum, quod cælari cœpit. Sic etiam veſtis nomine in legato continetur tela, quæ eſt in textrina, nondum a textore defecta, ac reciſa *l. veſtimentum* 22. *ff. eod.* Et libris legatis continentur libri perſcripti nondum malleati, neque conglutinati & ornati, & ſed necdum emendati *l. librorum* 52. §. *unde ff. de leg.* 3. ſed hic ad clariorem hujus quæſtionis explicationem, uberioremque doctrinam tria ſunt admonenda.

4 Primum, quod hoc loco non eſt quæſtio de rei deſtinatione: quo perperam trahunt *d. l. cum aurum* Bartolus & alii veteres, eamque luculenter tractant in *d. l. cum aurum*, & in *l. cætera* 41. *in fin. ff. de leg.* 1. Non recte meo judicio. Sola enim deſtinatio teſtatoris non efficit, ut in legato generis, res, quam facere teſtator deſtinavit, comprehendatur; niſi ſaltem cœperit facere. Quæritur igitur hoc loco, an demonſtratio generalis complectatur ſolummodo res jam perfectas, an etiam inchoatas, quibus non videtur convenire generis demonſtratio: ut perſpicue apparet ex legibus, & exemplis hactenus explicatis. Cæterum deſtinatio teſtatoris hanc vim habere procul dubio nequaquam poteſt. In *l. ligno* 55. §. *lignum* 7. *ff. de leg.* 3. quæritur, an ligna parata ad carbones coquendos, atque conficiendos, carbonis legato contineantur: & non contineri reſponſum eſt. Hæc lex repetita eſt in *tit. de V. S. l. carbonum* 167. Quæſitum eſt etiam, an legato librorum contineantur libri nondum perſcripti, pariterque reſponſum non contineri in *l. librorum* 52. §. *unde ff. de leg.* 3. Similiter veſte legata neque ſubtemen neque ſtamen continetur, niſi detextum ſit *d.* §. *unde, & l. veſtimentum* 22. *in fin. ff. de aur. & arg. leg.* Item maſſa argenti rudis, licet ad fabricanda vaſa parata fuerit, aut deſtinata, non continetur argenti facti legato, niſi cœpta ſint fabricari, *d. l. cum aurum* §. *in-*
fecti. Quocirca huic noſtræ legi *cum au-* 5
rum non adverſatur Ulpiani reſponſum, quod paſſim objicitur, in *l. cætera* 41. *in fin. ff. de leg.* 1. Nam in ea agitur de rebus paratis, ut ædibus jungerentur, non de cœptis jungi. Pertinet igitur ad quæſtionem deſtinationis; non autem ad hanc noſtram. Quamquam nec in ea quidem quæſtione quicquam momenti. Nititur enim peculiari ratione, hujus legati propria. Senatuſconſulto vetitum eſt legare ea, quæ ædibus juncta ſunt *d. l. cætera* §. 1. ne quis cogatur ædes ſuas diruere, quod etiam legibus duodecim tabularum fuerat interdictum *l.* 1. *ff. de tigno juncto* §. *cum in ſuo* 29. *inſt. tit. de rer. div.* ne ruinis urbs deformetur *l. præſes* 7. *ff. de off. præſ. l. prætor ait* 20. §. *hoc interdictum ff. de oper. nov. nunc. l.* 2. §. *ſi quis* 17. & *l. ult. ff. ne quid in loc. publ.* Ea autem, quæ parata ſunt ad ædificandum, vel transferendum in aliam domum, neque juncta ſunt ædibus: neque iis legatis diruendæ ſunt ædes; ne-

Digitized by Google

neque urbs deformatur: propterea legari non prohibentur; licet autem legatum valeat, tamen ſi poſtea teſtator ea junxerit ædibus, legatum extinguitur, *d. l. cætera in fin.* Nihil igitur ad rem noſtram pertinet hujuſmodi lex.

6 Secundum, quod notare oportet, illud eſt, quod non ſufficit quoquo modo rem inchoatam fuiſſe, &, ut ita dicam, adumbratam, ut recte ſenſit Bartolus in *d. l. cætera in fin.* quamvis lex, qua movetur, nihil probet; nam ibi non continentur *cœpti ſcribi libri* quia legatæ fuerant chartæ puræ; licet igitur nomine chartarum voluerit teſtator comprehendere etiam libros, tamen cœpti ſcribi non poſſunt contineri, quia puri non ſunt. Probatur igitur ex eadem *l. librorum* 52. §. *unde ff. de leg.* 3. ubi licet legato librorum contineantur etiam illi, qui neque ſunt emendati, neque malleati, neque conſuti & conglutinati, aut ornati & pumice expoliti, ut fieri ſolebat: tamen, ſi nondum perſcripti ſint, non continentur. Item ex *l. veſtimentum* 22. *ff. de aur. & arg. leg.* ubi veſtis legato continetur quidem tela, etiamſi nondum ſit a textore reciſa, ſed eam detextam jam eſſe oportet *d. l.* & *d. l librorum* §. *unde*. Simili modo legatis ornatricibus continentur quidem etiam illæ, quæ adhuc ſunt apud magiſtrum *l. legatis* §. *ornatricibus ff. de leg.* 3. ſed controverſia exſtitit inter veteres de illis, quæ ſaltem duos menſes apud magiſtrum fuerunt: non de illis, quæ modo diſcere cœperunt, quas non contineri compertum erat. In *l. cum aurum* 19. §. *infecti ff. de aur. & arg. leg.* etſi argenti infecti legato contineri dicatur argentum *cœptum fabricari*; tamen addit: *nondum perfectum*, ut oſtendat id intelligendum non de argento, cum primum incipit fabricari, veluti cum decoquitur, & purgatur; ſed de argento nondum perfecto, veluti ſi fuſa ſint vaſa, ſed nondum abraſa ab aurifice, & expolita.

7 Tertium eſt: quod ſi res aliqua antea comprehendebatur in aliquo genere; etſi exempta fuerit: eo tamen animo, ut in eo reponatur: legato continetur, licet nondum cœperit teſtator eam ad antiquum ſtatum reducere. Exemplo res clara fiet. Proponit id Ulpianus in *l. argumento* 25. §. *margarita ff. de aur. & arg. legato*. Rudes lapilli, vel margaritæ, vel gemmæ ornamentorum loco non ſunt: ideoque ornamentis legatis non deberentur: nondum enim apta ſunt, & accommodata ad ornandam mulierem. Tunc autem ornamentorum loco ſunt, cum compoſita ſunt, & ad muliebrem ornatum diſpoſita, veluti auro argentove incluſa. *Sed ſi in hoc reſoluti ſunt, ut componantur: ornamentorum loco ſunt*. In *l. fundi* 17. §. *penult. ff. de act. empt. Ea, quæ ex ædificiis detractæ ſunt, ut reponantur, ædificii ſunt: at quæ parata ſunt, ut imponantur, non ſunt ædificii*. Obſerva differentiam. Rurſus in §. *ult. Pali, qui vineæ cauſa parati ſunt, antequam collocentur, fundi non ſunt: ſed qui exempti ſunt hac mente, ut collocentur, fundi ſunt*. Item de tegulis reſpondit Javolenus in *l. granaria* §. *ult. ff. eod.* Quamobrem, licet argenti facti legato non contineatur argentum fractum, aut colliſum. *l. Quintus Mucius* 27. §. *cui aurum ff. de aur. & arg. leg.* tamen ſi fractum, aut colliſum fuerit ea mente, ut reficiatur, ſicut plerumque accidit, non dubito ipſum quoque contineri.

Supereſt aliud exemplum, quod proponitur in *l. videamus* 27. *ff. de liber. leg.* Teſtator legavit patri, cum quo de peculio actio eſt, liberationem: cum dies legati cedit, nihil eſt in peculio. Videbatur, dicendum inutile eſſe legatum, quia demonſtratur id, quod non eſt. Actio enim de peculio eatenus datur, quatenus eſt in peculio: nec pater obligatur de peculio niſi filius peculium habeat. Nam ex contractu filii pater ipſo jure non obligatur §. *actiones* 10. *inſtit. de action.* & §. *præterea inſt. tit. quod cum eo &c.* Non poteſt autem eſſe liberatio, ubi non eſt obligatio, a qua quis liberetur. Quamvis autem 8

vem pater *nondum debitor* fuerit, ut in hac lege habetur, tamen valet legatum, & in pendenti eſt, quaſi pater ſit debitor conditionalis, quia poteſt filius ex cauſa peculii aliquid acquirere, & tunc pater incipiet obligari, & ope legati liberabitur. Si filius nullum peculium haberet, utpote cum ei pater non conceſſiſſet, utique fruſtra patri liberatio relinqueretur. Sed cum peculium habeat, quamvis nihil ſit in peculio, tamen tenet actio de peculio adverſus patrem; qua creditor agere poteſt: adeo ut ſi tempore rei judicatæ aliquid ſit in peculio, in id pater ſit condemnandus. *l. quæſitum* 30. *in princ. ff. de pecul.* Idcirco, quod ad rem noſtram attinet, etſi demonſtratio nondum plene conveniat rei legatæ, tamen legatum valet. Imo poteſt pater ſtatim exigere, ut pacto liberetur: nam ex hoc legato ſecuritatem pater conſequi debet, & parvi refert, ſi ſit aliquid in peculio die legati cedente, necne. *l. ſi quis reum* 5. §. *idem Julianus ff. de liber. leg.* Eſt igitur in pendenti, an pater, cui legata eſt liberatio, ſit legatarius: quia incertum eſt, an ullum emolumentum ex legato ſit conſecuturus, *d. l. videamus in fin.* non vero eſt in pendenti, an pater ſit liberandus, quia ei ſecuritas pacto præſtanda eſt, ne poſſit utiliter etiam in futurum conveniri *d. l. ſi quis reum* 5. §. *idem Julianus*.

CAPUT XXV.

Ad l. legatis 65. §. 1. 2. *ff. de leg.* 3.

SUMMARIUM.

1 *Legato aliquo genere, non continetur res illa, cui non amplius convenit ejus generis demonſtratio.*
2 *Legata certa re, quæritur, an eam teſtator mutaverit animo adimendi legati.*
3 *Legato genere, ſi teſtator aliquam ſpeciem immutet, minuit legatum, ſed non recedit a priore voluntate.*
4 *Res legata detrahitur a genere, quod legatum eſt, ſi qualitas rei fuerit immutata.*
5 *Legatis ſervis, ſi quis ex officio ad artificium tranſeat, legato eximitur, non item, ſi ex artificio tranſeat ad officium. Exemplum.*
6 *Servorum miniſteria plurima: & in multis veteres Jcti hæſitabant, officiane an artificia eſſent.*
7 *Lecticariorum non officium, ſed artificium erat: Lecticarii lecticam geſtabant, non fabricabant.*
8 *Et coquorum.*
9 *Explicatur textus noſter, & n. 10. 11.*
12 *Expenditur L. falſa 33. §. ſi cui. ff. de cond. & dem. & n. 13.*
14 *Exponitur L. prædia 27. de inſtruct. vel inſtrum. leg.*

RElíquum eſt, ut de tertia quæſtione verba faciamus; cum demonſtratio non amplius convenit rei legatæ; quam ut explicate, diſtincteque ſolvamus, in duas partes eſt dividenda; nam aut genus legatum eſt: aut certa aliqua ſpecies.

Prima igitur pars hujus quæſtionis pertinet ad legatum generis. Quæritur enim, 1
an ſi teſtator legaverit aliquod genus, legato contineatur etiam res illa, cui non amplius convenit generis demonſtratio; nec amplius generi legato ſubjicitur. Non quærimus hic de re, quæ amplius non extat; hæc enim, ſive in genere, ſive in ſpecie legata fuerit, non debetur: eſt enim inutile legatum, cum ea præſtari non poſſit: ut copioſe, perſpicueque demonſtravimus in ſuperioribus, cum de falſa demonſtratione, quæ legatum vitiat, ageremus. Quærimus autem de re, quæ extat, ſed ita mutata eſt, ut non ſubjiciatur amplius generi, quod demonſtratum eſt. Finge, teſtator legavit aurum, vel argentum factum: paropſis, aut ſcyphus; argenti facti nomine continentur: ſed ſi hæc aut ſimilia vaſa fracta ſint aut colliſa, non incidunt amplius in definitionem argenti facti, ſed infecto continentur. Teſtator legavit lanam, ex quadam lana veſtis facta eſt, ea non pertinet amplius ad genus lanæ, ſed veſtimentorum *l. veſtimentum cum ſeq. ff. de aur. & arg. leg.* In his legatis certo conſtat rem, cui non convenit amplius demonſtratio, non contineri legato, perinde ac ſi periiſſet. *l. Quintus Mucius* 27. §. *cui aurum ff. eod. l. lana* 88. *ff. de leg.* 3.

Nam

Nam qui genus legat, ſolummodo legat ea, quæ illo genere continentur: non ea, quæ in aliud genus tranſierunt. *Neque enim fieri poteſt, ut legatum vel fideicommiſſum durare exiſtimetur, cum id, quod teſtamento dabatur, in ſua ſpecie non permanſerit*, ut docet Marcellus in *l. Seja 6. §. 1. ff. de aur. & arg. leg.* Quamobrem puto in his legatis quærendum non eſſe de voluntate teſtatoris: nempe, qua voluntate rem mutaverit, & ex genere le-
2 gato exemerit. Hoc enim ipſo, quod genus diminuit, conſtat eum voluiſſe legatum minuere. Alia certe ratio eſt legati generis: alia rei certæ legatæ. Cum res certa legata fuit, an permutatione rei legatæ extinguatur legatum, & teſtator omnino recedat a priſtina voluntate, non eſt admodum probabile: ſaltem non eſt adeo certum, ut quæri non debeat, qua voluntate rem legatam mutaverit, & in aliam ſpeciem converterit; utrum ſcilicet habuerit animum adimendi legati, necne *l. ſervum 44. §. ſi pocula ff. de leg. 1.* Quemadmodum cum rem legatam alienavit, oportet inquirere, utrum animo adimendi legati eam alienaverit: qua in re adhibetur ea diſtinctio, quæ proponitur a Modeſtino in *l. rem legatam 13. ff. de alim. leg.* Secundum quam diſtinctionem intelligimus, facilius extingui legatum per mutationem rei, quam per alienationem: quoniam rarum eſt, & infrequens, cogi aliquem mutare rem ſuam, & in aliam ſpeciem convertere. Quamobrem Marcellus in laudata *l. Seja 6. §. 1. in fin. non dubitat*, quin *permutatione tali voluntas quoque videatur mutata*.

3 Contra cum teſtator genus aliquod legavit; veluti argentum factum, cum complura haberet vaſa argentea: ſi poſtea vas aliquod comminuat, frangat, collidat; non adimit legatum, non recedit a priori voluntate: neque enim extinguitur legatum, ſed manet legatum generis: ſicut ab eo relictum fuerat *§. ſi grex 18. inſt. tit. de legat. l. ſi grege 22. ff. de leg. 1.* Eſt enim unum legatum, non plura, cum relinquitur argentum, veſtis, peculium, grex, armentum *l. grege 6. ff. de leg. 2.* &, quamdiu ex his ſupereſt aliquid, legatum ſubſiſtit; &, quod ſupereſt, poteſt vindicari *l. ſi grege 22. ff. de leg. 1. l. peculium 65. ff. de leg. 2.* Quemadmodum igitur diminuto grege, vel armento, vel peculio, non inquiritur cauſa; nec quo animo teſtator minuerit, aut minui paſſus fuerit: ita & diminuto legato argenti, aut veſtis, aut familiæ, quærendum non eſt de cauſa ac voluntate, qua fuerit diminutum. Neque enim teſtator legavit ſingula vaſa: ſingulas veſtes: ſingula mancipia: ſed uno legato comprehendit omnia vaſa, omnes veſtes, omnia mancipia, idemque eſt legatum, ſive plura, ſive pauciora ejus generis corpora contineat *d. l. grege de leg. 2.* Eo fit, ut ſi auctus ſit numerus corporum legato contentorum, augeatur etiam legatum *d. §. ſi grex inſt. tit. de legat. l. grege 21. ff. de leg. 1. l. peculium 65. in princ. ff. de leg. 2.* ſicut autem in augmento non quærimus, cur actum fuerit: ita nec in decremento quærere debemus, cur decreverit: eadem enim in laudatis legibus habetur ratio tum augmenti, tum decrementi: eaque eſt, quod teſtator voluit legare ea omnia corpora, quæcumque & quotcumque, & quantacumque fuerint ejus generis, cum morietur. Atque hæc, ut ego arbitror, certa ſunt.

Illud habet dubitationem, an a legato 4
deducantur ac detrahantur ſolummodo ea, quæ in aliam ſpeciem ſunt transformata. an vero qualitatem mutatam eſſe ſufficiat. Et puto hoc ſufficere, dum tamen ejuſmodi qualitas mutata fuerit, cujus mutatio rem eximat ex genere legato, eamque in diverſum genus transferat. Id ſatis probatur ex *l. Seja 6. §. 1. ff. de aur. & arg. leg.* Ibi: *in aliam ſpeciem ornamenti convertiſſe.* Sed maxime vocantur in diſceptationem legata ſervorum, quorum miniſteria, & officia ſæpe mutantur. In 5
his diſtinctio Marciani recepta eſt: ut ſi quis ex officio ad artificium tranſierit, in

eo

eo legatum extinguatur: ſecus autem e contrario, ſi ex artificio tranſierit ad officium, *l. legatis ſervis* 65. §. 1. *ff. de legat.* 3. Hæc diſtinctio difficiles habet explicatus: neque enim facile dignoſcitur, quale ſit artificium: quale officium. Artificium eſt, quod ſcientia conſtat, & animi perceptionibus ad opus aliquod moliendum comparatis: cujuſmodi exercent textores, piſtores, piſcatores, fullones, & ſimiles. Officium eſt, quod in perſona domini exhibetur ad eam tuendam, curandamque & pro dignitate colendam: cujuſmodi exhibent cubicularii, oſtiarii, unctores, veſtiſpici, flabelliferi, & alii, quos nominat Plautus in *Trinum. act.* 2. *ſc.* 1. & qui dominum comitabantur: de quibus Ulpian. in *l. item apud* 15. §. *comitem* 16. *ff. de injur.* Igitur ſi legati fuerint textores omnes, & unum ex his teſtator feciſſet oſtiarium, hic quoque legato continetur: quia de artificio ad officium transductus eſt, *l. textoribus* 61. *ff. de leg.* 3. Contra, ſi ex oſtiario factus ſit textor, *d. l. legatis* 65. §. *ſi ex officio*. Ratio eſt, quia officium artificio mutatur: artificium autem non mutatur officio. Quid ita? quia cum artificium conſtet ſcientia, & præceptis artis; ex animo, cui impreſſa & inſita ſunt, non avelluntur, neque delentur, quod ille ad officium tranſeat. Propterea, qui textor eſt, non deſinit eſſe textor, quod oſtio, vel atrio cuſtodiendo præponatur; neque enim textrinam dediſcit. Quod ſi ex oſtiario, vel atrienſi fiat textor, aut fullo, ſtatim deſinit eſſe oſtiarius, & atrienſis: quia hoc officium non conſtat ſcientia, & cognitione animo inſita, ſed cuſtodia atrii, vel oſtii, qua derelicta perit, ac ceſſat officium.

6 Hæc etſi perſpicua, & plana videantur in magnas tamen difficultates incurrunt, quoniam innumerabilia fere fuerunt ſervorum miniſteria: & in multis ipſi Juriſconſulti veteres videntur hæſitaſſe. Ecce Marcianus in noſtra *l. legatis* §. *ſi ex officio* videtur ducere coquum officio fungi. Ibi: *non idem e contrario: cum lecticarius coquus poſtea factus eſt.* Idem tamen in §. *ſeq.* coquum ait artificio fungi. Sibi igitur non conſtat, & a ſe ipſo diſſidet Juriſconſultus. At hoc dici non poteſt, quod tribus aut quatuor verbis interpoſitis contrarium proferat, & pugnantia dicat in eodem verborum complexu. Idcirco duplex diſtinctio eſt excogitata: quod coqui minus periti ſit officium, peritioris artificium: vel quod coquus, qui ſoli domino operam dat, officium præſtet, qui aliis quibuſcumque, a quibus vocatur & conducitur, artificium exerceat. Inanis utraque, tum vero falſa. Perſpicuum eſt agere JC. de eadem ſpecie coquorum, & non diſtinguere inter diverſa exercitia, aut peritiam minorem, majoremve; niſi velimus tenebras offundere veritati. Ac ſi hæ diſtinctiones in coquis ſunt recipiendæ: cur non in lecticariis, in textoribus, in pictoribus, in aliis artificibus? ſecernendum igitur erit officium ab artificio ex majori minorive peritia: ex ſervitio, quod præſtatur ſoli domino, vel pluribus aliis? Quis hoc fando umquam audivit? Ergo etiam fabriles operæ ab officialibus eodem modo erunt diſtinguendæ: quid abſurdius? Officiales quidem operæ a liberto nonniſi patrono deberi poſſunt *l. opera* 9. §. 1. *ff. de oper. libert.* ſed hoc ideo, quia patrono natura debentur *l. ſi non ſortem* 26. §. *libertus* 12. *ff. de condict. ind.* Obſequium enim & officium patrono natura debet propter inæſtimabile beneficium libertatis, quam a ſolo patrono, non ab alio accepit; adeoque patroni perſonam egredi non poſſunt §. 1 *inſt. de aſſignat. libert.* Cæterum fabriles, etſi jubente patrono alteri præſtari poſſent: tamen ſi ſoli patrono præſtitæ fuiſſent, non idcirco fiebant officiales. Redeamus ad operas ſerviles. Dubitari non poteſt, aliquando ſervos locaſſe operas ſuas, non ſoli domino eas præſtitiſſe *l.* 1. *ff. de uſufr. leg. l. ſuos* 73. §. *proinde ff. de leg.* 3. *l. ſed etſi quid* 25. §. *ſi operas* & *l. ſi operas* 26. *ff. de uſufr.* non tamen inde eſt, quod cum ſoli domino operas præſtabant, ut plerum-

Digitized by Google

rumque ſolebat evenire (nam eorum ſolummodo operas dominus locabat , quos quæſtus cauſa habebat) , quæ in artificio erant , in officium transferrentur . Qualitas enim & conditio miniſterii , non perſona , cui exhibetur , artificium ſecernit ab officio . Exemplum in lecticariis , ne a noſtra lege recedamus . Hi lecticam geſtabant , non fabricabant , ut credit *gloſſa* , qua dominus portabatur , vel uxor, cujus cauſa parati erant ; ut in *l. item legato* 49. *in princ. ff. de leg.* 3. Feminis in uſu quotidiano tum in agris , tum in urbe: viris tantummodo in agris ac peregrinationibus : tum etiam in urbe ſenibus , valetudinariis , otioſis , ac delicatis . Cum autem uſus hic invaleſceret , Cæſar , *niſi certis perſonis , & ætatibus , perque certos dies , ademit* . Sueton. *cap.* 43. *in vita. Jul. Cæſ.* ſed lex non diu fuit obſervata . Conſtat autem hos lecticarios ſolum dominum aut dominam geſtaſſe *d.l. item* 49. & paſſim Latini auctores . Hi tamen non in officio, ſed in artificio erant ex noſtra *l. legatis* 65. §. *ſi ex officio* & §. *ſi unus*, & *l. ſervis urbanis* 99. §. *ſervus ff. de legat.* 3.

7 Verum argumentis opus non eſt , cum liqueat , compertumque ſit , tam lecticariorum , quam coquorum artificium fuiſſe. De lecticariis res dubia non eſt in jure noſtro propter modo laudatas leges . Sed quia præter Accurſium , & pleroſque veteres , nonnulli etiam recentiores Juriſconſulti apprime eruditi exiſtimarunt lecticarios intelligendos , qui lecticas fabricant , quorum ſine dubio eſt artificium , eſt ars : idcirco hac de re ad explicationem noſtrarum legum pauca breviter attingam . Lecticarius eſt , qui lecticam geſtat , non qui fabricat : ſicut carrucarius, & ciſiarius eſt , qui carrucam , & ciſium ducit ; non qui fabricat : navicularius , qui navem ducit *l. item quæritur* 13. *in princ.* & *in* §. 1. *ff. locat.* & carrucariæ mulæ , quæ carrucam vehunt *l. ædiles* 38. §. *quæſitum* 8. *ff. de Ædil. edict.* Rhedarius , qui rhedam regit , auriga . Cic. *pro Milon. ſtatim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiore impetum , adverſi rhedarium occidunt* . Rhedarii muli , qui rhedam vehunt apud Varronem *de re ruſt. lib.* 3. *c.* 17. Nec alia eſt horum verborum ſignificatio , tum apud veteres ICtos tum apud Latinos Auctores : niſi forte adjectum ſit verbum *faber* , quod haud ſcio an uſquam reperiatur adjectum verbo *lecticarius*. Sed ad jus noſtrum revertamur, In *l. ſi ex toto* 8. §. *ult. ff. de leg.* 1. proponuntur legati octo lecticarii : hoc aperte ad lecticam octophoron, quæ ab octo ſervis ferebatur . In *l ſcire debemus* 29. *in fine princ. ff. de V.O. itemque quadrigæ, aut lecticariorum ſtipulatio una eſt* . Optime jungit quadrigæ lecticarios : nam ut quadrigam conſtituebant quatuor equi juncti ad currum aſportandum , & ideo conſideratur tamquam unum corpus , & unam faciunt ſtipulationem , unum legatum *d. l. ſcire debemus* & *l. peculium* 65. *ff. de leg* 2. ita quatuor , aut ſex , aut octo ſervi , qui ad ferendam lecticam erant deſtinati *l. ſi ex toto* 8. §. *ult. ff. de leg.* 1. Lectica enim a quatuor ſervis geſtari ſolebat : locupletiores hexaphoro utebantur ; nempe laxiore lectica , quam ſex ſervi ferebant : matronæ & potentiores , ac delicati , octophoro vehebantur , quam octo ſervi ferebant . Suet. in *Calig. c.*43. *Iter confecit modo feſtinanter, & rapide , &c. interdum adeo ſegniter, & delicate, ut octophoro veheretur* . De his omnibus apud Juvenalem , Martialem, Ciceronem , & alios : ſed præ omnibus videndus Lipſ. *Elect. lib.*1. *c.* 19. Quod ad rem noſtram attinet , omnem controverſiam tollit Ulpianus in *l. item* 49. *in princ. ff. de leg.* 3. Ibi : *Lecticarii , qui ſolam matremfamilias portabant* . Portabant igitur , non faciebant lecticarii . Qui contra ſentiunt , nullum habent auctorem idoneum . Citant notitiam , ſeu brevem indicem , ſubditum *l.* 1. *C. de excuſat. artificum* . Ibi *ſtatuarii , marmorarii , lecticarii , ſeu arcarii &c.* Sed hæc lectio apud doctos eſt valde controverſa . Cujacius *ex vet.* ſic emendat : *Lectarii , ſeu laccarii*, & ita explicat *Lectarii ſunt , qui fabricant lectos* : *Laccarii* ;

Digitized by Google

rii, qui foſſas, vel puteos fodiunt. Non poſſum adduci, ut aſſentiar: quid enim commune habent, qui fabricant lectos, cum iis, qui foſſam vel puteos fodiunt? quæ inter hos ſimilitudo? immane quantum diſcrepant? Puto igitur legendum *laquearii ſeu lacunarii*. Deprompta eſt hæc lex ex Codice Theodoſiano ſub eodem titulo: in *l. autem ſecunda C. Th. Architecti, laquearii, albarii, tignarii &c.* Legis verba eadem omnino ſunt in utroque Codice: ſubjecta autem artificum nomina tranſpoſita, & plurima omiſſa a Juſtiniano in ſuo Codice: quædam etiam adjecta, quædam etiam explicata. Puta in *C. Theod.* nominantur Albarii; in *Juſtinian.* Albini, quos Græci κονιάτας appellant: In *C.Theod.* ſtructores in *Juſtinian.* Structores, id eſt, ædificatores. In *Theod.* Quadratarii; In *Juſtin.* Quadrigarii vel quadratarii, quos Græco vocabulo πηκτάς appellant. Sane non intelligo, quæ convenientia conjunctioque ſit quadrigarii, & quadratarii. Quadrigarius, qui quadrigam agitat; vel ſi mavis, fabricat: quadratarius, qui ſaxa & marmora cædunt, expoliunt. Hæc autem duo *laquearii* & *lacunarii* optime conveniunt, & alterum altero explicatur. Laquear, & lacunar idem ſignificant: ab illo *laquearii* qui ſtruunt & ornant laquearia; ab hoc *lacunarii*, qui ſtruunt & ornant lacunaria. Neque novum videri debet hoc verbum, cum Ovid. VIII. *Metam. verſ.* 563. *lacunare* dixerit:

Summa lacunabant alterno murice conchæ.

Cogitabam, an retineri poſſet nomen illud *Arcarii*, ac legi *laquearii* ſeu *Arcarii*. Movebar verbis Vitruvii *lib. 6. c. 4. Altitudo eorum, quanta longitudo fuerit, quarta dempta, ſub trabes extollatur, reliquum lacunariorum, & arcæ ſupra trabes ratio habeatur*. Arcas videtur appellare cava, & interſtitia tignorum, ad formam arcæ inverſæ, ſeu lacunæ; unde lacunar appellatum. Has picturis, cælaturis, auro exornabant, Iſidor. XIX. 12. *Laquearia ſunt, quæ cameram ſubtegunt, & ornant; quæ & lacunaria dicuntur, quod lacus quosdam quadratos, vel rotundos ex ligno, vel gypſo vel coloribus habeant pictos.* Ex arcis hiſce, potuit commode Tribonianus ducere nomen *Arcarii*. Verum illud puto rectius *laquearii, ſeu lacunarii*. Arcarius enim in jure noſtro dicitur, non ſtructor laquearium, ſed cuſtos arcæ, in qua pecunia, aurum, argentum, conditur & clauditur, & aſſervatur: præpoſitus pecuniæ, ut in *l.Thais §. ult. ff. de fideic. libert.* & in rubrica *C. de ſuſcept. præpoſit. & arcar.*, & in *l. ult. ejus tit.* & ab ipſo Juſtiniano in *Novell.* 147. *cap.* 2. Sed de his vide *l. ſingulas* 14. *C. Theod. de ſuſceptor.* & Gothofred. copioſe de his differentem. Enimvero nullum invenies auctorem, qui lacunatorem appellet arcarium. Sed a Juſtiniano tam exacta in confingendis vocabulis diligentia fortaſſe non eſt exigenda.

Coqui quoque non ex officio, ſed ex artificio permagni æſtimabantur. Liv. *Tum coquus viliſſimum antiquis mancipium, & æſtimatione, & uſu, in pretio eſſe, & quod miniſterium fuerat, ars haberi cœpta.* Cic. *pro Sex. Roſcio. Mitto haſce artes vulgares, coquos, pictores, lecticarios.* Æque artem profitentur coqui, & lecticarii. Martial. *lib.* XIV. *ep.* 220. 8

Non ſatis eſt ars ſola coquo ſervire palato
Namque coquus domini debet habere gulam.

Quintil. *lib.* 2. *inſt. c.* 15. Platonis ſententiam referens: *Adulationem autem medicinæ vocet, coquorum artificium*. Quanti autem æſtimarentur coqui, docet Plin. *lib.* IX. *c.*17. *At nunc coqui triumphorum pretiis parantur, & coquorum piſces. Nulluſque prope jam mortalis æſtimatur pluris, quam qui peritiſſime cenſum domini mergit*. Obſerva, quod hic agitur non de coquis conductitiis, ſed de ſervis miniſtrantibus domino. De ſervis coquis pariter agitur in jure noſtro, eiſque tribuitur artificium, ut in *l. ſi quid venditor* 28. §.1.*ff. de Ædilit. edict.*

Venditor, qui optimum coquum eſſe dixerit, optimum in eo artificio præſtare debet. & in noſtra *l. legatis* 65. §. *ſi unus. Ibi*: *plura artificia ſciat*, & rurſus: *in quo artificio plerumque verſabatur.*

9 His probatis videtur a ſeipſo diſcordare J C. in noſtra *l. legatis*. Abſit ut hoc dicam. Quid igitur dicendum? Profecto hæret res. Verumtamen non reprehenderem, ſi quis ita legem explicaret. Quæ in hujuſcemodi legatis cadere ſolent in diſceptationem, quatuor fere ſunt: eaque in ſuis inſtitutionibus expoſuit, ac decidit hoc loco Marcianus. Primum, an legato contineatur ſervus, qui ex officio tranſivit ad artificium; & ex multorum ſententia reſpondit, non contineri: quia officium artificio mutatur. Secundum, an contineatur, qui ex artificio tranſivit ad officium; & reſpondit contineri, quia artificium officio non mutatur: quæ paucis verbis complectitur: *non idem e contrario.* Hæc ſola ſatis clare exprimunt, oppoſitum eſſe dicendum in hoc caſu contrario: & inepte huic adjunxiſſet exemplum, cum ſuperiorem caſum contrarium, nullo addito ad eum declarandum exemplo, definiverit. Succedit modo tertium, an contineatur is, qui ex uno artificio ad aliud artificium tranſiit, veluti cum lecticarius factus eſt coquus. Et hoc proponitur illis verbis: *cum lecticarius, coquus poſtea factus, eſt*: & ſolvitur eodem modo, quo ſecundus caſus; imo iiſdem verbis. Nam verba illa, *non idem* complectuntur utrumque caſum: & cum ex officio tranſivit ad artificium: & cum ex artificio ad artificium. Igitur hoc exemplum non eſt adjectum ad declarandum ſecundum caſum, ſed ad proponendum ac decidendum tertium caſum. Dicam rectius: ad decidendam alteram partem ſecundi caſus: nam cum ſervus tranſit ad aliquod artificium, in quo non verſabatur ante teſtamentum; aut ad illud tranſit ex officio, aut ex artificio. Igitur unus eſt caſus, qui conſiderato termino, a quo ſervus recedit, in duo membra, in duas partes dividitur. Hunc caſum, quoad utramque partem, ſimul decidit J C. quia in utraque idem jus *l. textoribus* 61. *ff. de leg.* 3. Ad primum membrum reſpondet illis verbis: *non idem e contrario*: quæ mentem J C. perſpicue demonſtrant propter verba antecedentia, quibus contrarius caſus exponitur. Secundum autem membrum proponit exemplo lecticarii, qui poſtea factus eſt coquus; nempe qui ex artificio tranſivit ad aliud artificium. Ac ſi adjeciſſet, & inſeruiſſet particulam *&* hoc modo: *& cum lecticarius &c.* res eſſet indubitata. Nihilominus perſpicua eſt; quia ſtatim ſubjicit tam lecticarium, quam coquum in artificio verſari, quo demonſtrat ſe ante egiſſe de ſervo, qui ex artificio ad artificium tranſivit. Et hoc meo judicio certum eſt; nec me turbat omiſſio copulæ *&*, quæ ſæpenumero omittitur ab optimis quibuſque ſcriptoribus: quandoque etiam incuria amanuenſium. Quartum eſt, cujus artificii ratio ſit habenda, ſi quis plura ſciat artificia: & reſpondetur, quod ejus artificii, in quo plerumque verſabatur. Hic quartus caſus tertio ſimillimus eſt: in eo agitur de ſervo, qui ab uno ad aliud artificium a teſtatore transfertur: in hoc, de ſervo, qui in utroque artificio verſatur: ille exponitur exemplo: eodem & hic.

Nec obſtat, quod falſum videatur, idem juris eſſe in eo, qui ex officio tranſit ad artificium; & in eo, qui ex artificio tranſit ad aliud artificium. Etenim officium ceſſat, ac perit ſtatim, ac ex deſtinatione domini recedit ab officio, eoque omiſſo tranſit ad artificium: ſecus vero artificium, quod cum in animo & artis cognitione, ac peritia ejus exercendæ conſiſtat, non amittitur tranſeundo ad aliud artificium: ut fuſius initio eſt explicatum. Nam reſpondetur, quod licet ille non amittat peritiam artis; nec qui textor erat, deſinat eſſe textor, ſi fiat coquus; quoad peritiam artis, quam non amittit; deſinit tamen, quoad exercitium artis, quam amplius non exercet. Scir 10

quidem utrumque artificium, ſed prævalet id, quod exercet. Nam non ſolis animi perceptionibus ars conſtat: ſed & exercitatione. Scite Quintil. *inſtit. orat. lib. 2. c. 18. Artem conſtare ex perceptionibus conſentientibus & coexercitatis ad finem vitæ utilem*, & paulo poſt. *Quid? quod & inſpectione, & exercitatione, ut artes cæteræ, conſtat?* Propterea, ſi idem ſervus plura ſciat artificia, ſpectandum eſt, in quo artificio plerumque verſetur *d. l. legatis §. ſi unus*, multo magis igitur, prævalere debet artificium, in quo ſolo ſe exercet, ad ipſum a domino traductus; in comparatione ejus, cujus omiſit exercitationem, idque indicatur in *l. textoribus* 61. *ff. de leg.*3. illis verbis, *non enim ad aliud artificium, ſed ad alium uſum traductum eſſe*, quaſi dicat futurum, ut non contineretur, ſi ad aliud artificium traductus eſſet. Ergo comparate ad officium attenditur artificium, etiamſi in præſens non exerceatur: comparate vero ad aliud artificium, attenditur ſolum illud, quod ſervus exercet.

11 Poſt hæc ſcripta, mihi venit in mentem, inſpicere librum Zoannetti, in quo multa juris loca præclare & erudite reſtituit: & occurrit mihi hujus legis reſtitutio; quæ habetur in *cap.* 7. ubi ex ſuo Codice familiari noſtram legem ita corrigit: *Non idem e contrario. §. Cum lecticarius coquus poſtea factus eſt: ſicque unus ſervus plura artificia ſciat, & alii coqui legati &c.* Sane non poteſt emendari rectius: hac enim levi mutatione admiſſa res omnis eſt in vado.

12 Epoſita hac lege, reliqua, quæ ad propoſitam quæſtionem pertinent, expediamus. Contrarium videtur reſcriptum a Severo & Antonino, ut idem Marcianus notat in *l. falſo* 33. *§. ſi cui ff. de cond. & dem.* Legatum fuit libertis: poſtea quidam ex his jus aureorum annulorum ab Imperatore impetravit. Imperatores reſcripſerunt, eum quoque inter libertos admittendum eſſe ad legatum. Videtur mutata ejus conditio, & de uno genere in aliud translatus. Duo enim ſunt genera liberorum hominum, libertini, & ingenui, *§. ult. inſt. tit. de jur. perſon.* Is autem, qui jus aureorum annulorum impetravit, ut ingenuus habetur *l. is qui* 5. *ff. de jur. aur. ann.* Confirmatur, quia in ſervorum conditione nulla eſt differentia *d. §. ult.* & tamen, ſi ſervus ex officio tranſeat ad artificium, extinguitur legatum, quia officium artificio mutatur, noſtra *l. legatis §.* 1. non mutat ſervus conditionem, ſed miniſterium. In liberis multæ ſunt differentiæ; quarum præcipua eſt, quod alii ſunt ingenui, alii libertini, & hæc differentia conſtituit diverſam conditionem perſonarum *d. § ult.* ergo multo magis debet extingui legatum mutata conditione perſonæ.

Reſpondeo diverſam eſſe conditionem 13
libertini, & ingenui; ſcilicet ejus, qui ingenuus natus eſt, & vere ingenuus eſt, quia numquam ſervitutem ſervivit: non vero ejus, qui vere eſt libertinus, & jus aureorum annullorum ab Imperatore impetravit. Hic enim non eſt ingenuus, ſed pro ingenuo habetur *l. is qui* 5. & *l. ult. ff. de jur. aur. ann.* & quidem non in omnibus, nam quoad patronum non deſinit ejus eſſe libertus *l.* 1. *ff. eod. l. ſed ſi* 10. *§. ſed ſi jus ff. de in jus voc. l.* 3. *in princ. ff. de bon. libert.* Hic non mutat conditionem; *nam honor ejus auctus eſt; non conditio mutata*: ut ait J. C. in *d. l. falſo, §. ſed ſi cui. Honor ejus auctus eſt;* nam ad equeſtrem ordinem promovebatur. Tacit. *hiſtor. lib.* 1. *c.* 13. *Icelo Galbæ liberto, quem annulis donatum equeſtri nomine Martianum vocitabant*. De hac etiam Sueton. in *Galba c.* 14. Id. in *Vitellio cap.*12. *Ac primo imperii die* (Aſiaticum) *aureis donavit annulis ſuper cœnam, cum mane rogantibus pro eo cunctis deteſtatus eſſet ſeveriſſime talem equeſtris ordinis maculam.* De eodem Tacit. *hiſt. lib.* 2. *cap.* 57. Non conditio mutata. Recte: Nam hoc jus, *libertinitatis, quoad vivunt, imaginem, non ſtatum ingenuitatis præſtat*, *l.* 2. *C. de jur. aur. an.* Eſt quidem aliqua diverſitas conditionum *l. cum ex oratione* 44. *§.* 1. *ff. de excuſ.*

Digitized by Google

excuſ.tut. non tamen, quoad patronum, cujus deteriorem conditionem non facit *l. ſi is qui* 42. *ff. ad leg. Jul. de adult.* adeoque, ſi hoc jus patrono non nocet: æquum non eſt, ut noceat liberto.

14 Videtur etiam contrarium reſpondiſse Scævola in *l. prædia* 27. *ff. de inſtrum. leg. in princ.* Sed non eſt ita: nam ibi non erant legati ſervi piſcatores: ut dici poſſit eos tranſiſse ab artificio ad officium; ſed legati erant *ſervi*, *qui ibi erunt & omne inſtrumentum &c.* Servi autem illi, de quibus quæritur, nec erant in prædiis tempore mortis teſtatoris: nec continebantur inſtrumento fundi; quia ſolebant in miniſterio teſtatoris eſse, & ubicumque eum ſequi. Inſtrumento enim ſunt, qui agri gratia ibi ſunt *l. quæſitum* 12. §. *Alfenus* 2. *ff. eod.* Quocirca Scævula non ait legatum in ipſis extingui, ſed eos non eſse legatos: neque enim quæſtio erat de mutatione miniſterii, & artificii; ſed an legato continerentur illis verbis expreſso.

CAPUT XXVI.

Ad l. quid tamen 10. *ff. quib. mod. uſusfruct. amitt. & alias.*

SUMMARIUM.

1 *Mutatione rei legatæ facilius extinguitur legatum uſusfructus quam rei. Quæ mutatio illud extinguat.*
2 *Exempla & n.* 3. 4.
5 *Conciliatur l. qui uſumfructum* 36. *ff. de uſufr. cum l. quid tamen* 10 §. *agri*, *& l. ſi ager* 23. *ff. quemad. uſuſf. amitt.*
6 *Alia exempla*, *& n.* 7. 8. 9.

DIſcutienda nunc eſt altera pars propoſitæ quæſtionis: nempe cum certa aliqua ſpecies legata eſt; eaque poſtea eſt immutata, adeo ut ei amplius non conveniat demonſtratio teſtatoris. Qua in re ſecernendum eſt legatum uſusfructus a legato ipſius rei.

1 Legatum uſusfructus facilius extinguitur, quam legatum ipſius rei. Uſusfructus, utpote ſervitus, eſt jus, eſt qualitas inhærens rei ſervienti *l. qui fundum* 12. *ff.quemadm. ſervit. amit.* qualitas autem ex philoſophorum ſententia adeo cohæret ſubjecto, ut de ſubjecto in ſubjectum transferri non poſſit. Quamobrem omnis mutatio, non ſolum, quæ rem transformat, aut ſubſtantiam rei transmutat; ſed etiam quæ ipſam alterat, ut non ſit amplius talis, qualis antea erat, extinguit uſumfructum, ejuſque legatum. Subobſcura definitio niſi exemplorum luce colluſtretur.

Legatus fuit uſusfructus areæ. In ea poſitum eſt ædificium: extinguitur legatum, quia non eſt amplius area, qualis erat cum legata fuit: tunc erat area per ſe ſubſiſtens: nunc domus eſt, cuius pars eſt area: tunc area erat quid totum ipſa per ſe; nunc totum eſt domus, nec ab ea ſeparari poteſt area ſine deſtructione, & everſione totius domus: propterea eo redacta eſt, ut ipſa fructuarius amplius uti, fruique non poſſit, *l. repeti* 5. §. *ult. ff. quib. mod. uſuſf. amit. l. ſi eo loco* 9. *verſ. fructuarius ff. ſi ſerv. vindic.* Quid ſi vivo teſtatore decidit domus, vel deuſta eſt? debetur legatum: quia cum conſtituendus eſt in area uſusfructus, ea talis eſt, qualis erat, cum legaretur, *l. qui uſumfructum* 36. *in princ. ff. de uſufr.* Quod ſi hæres ipſe poſuerit ædificium, licet extinguatur uſusfructus, quia non eſt amplius area, cui poſſit imponi, tenetur hæres actione ex teſtamento, quanti intereſt legatarii: vel ſi jam impoſitus erat, actione de dolo: & ſi vi, aut clam ædificavit, interdicto quod vi, aut clam *d. l. repeti* 5. *in fin. cum duab. ſeqq.* & *d. l. ſi eo loco* 9. 2

Legatus fuit uſusfructus inſulæ: diruta eſt, aut deuſta inſula: ne areæ quidem uſusfructus debetur, quia non eſt amplius inſula: ſed tantum area, quæ diverſa eſt ab inſula *l. quid tamen* 10. §. 1. *ff. quib.mod. uſuſfr. amitt.* Omnino igitur extinguitur uſusfructus: atque adeo, ut non reviviſcat, etiamſi ex iiſdem cæmentis inſula fuerit iterum ædificata: quia nova eſt inſula; 3

ſula ; non vetus illa , quam teſtator in
legato demonſtravit : illa enim non eſt
amplius in rerum natura , cum ruina, vel
incendio fuerit abſumpta , *d. l. quid tamen*
§. 1. & *§. pen.* & *l. qui uſumfructum 36. in*
princ. verſ. contra ff. de uſufr. Neque ad rem
facit : quod ſuperfuerit area , ſuperfuerint
cæmenta ; nam nec in area , nec in cæ-
mentis manet uſusfructus *l. repeti 5. §. rei*
mutatione ff. quib. mod. uſusfr. am. l. ſervi-
tutes 20. §. ſi ſublatum ff. de ſervit. urb. præd.
Separatis enim corporibus univerſitas æ-
dium intelligi non poteſt *l. eum qui ædes*
23. in princ. ff. de uſurp. & uſuc. & aliud
ſunt ædes , aliud ſingulæ res , ex quibus
ædes conſtant *d. l. 23.* quocirca & ſi di-
rutis ædibus retineret uſumfructum areæ,
& cæmentorum : ipſum amitteret ædibus
de novo ædificatis ; licet ſuper illa area
iiſdem cæmentis ædificarentur , ex legi-
bus modo allegatis . Contrarium tamen
dicendum eſſet , ſi ædes per partes refi-
cerentur , *d. l. quid tamen §. pen.* Qui rem
reficit , non eam deſtruit , ſed conſervat:
ideoque ſemper manet eadem res , quàm-
vis progreſſu temporis nihil amplius extet
eorum , quæ olim ipſam componebant , ut
eleganter multis exemplis probat Alfenus
in *l. proponebatur 76. ff. de judic.* Quæ de
inſula atque ædibus diximus , obtinent &
ſervantur in navibus . Etenim legato na-
vis uſufructu , ſi navis fuerit diſſoluta ,
legatum extinguitur : nec reviviſcit, etiam
ſi navis iiſdem tabulis fuerit reſtaurata ,
nulla præterea addita *d. l. quid tamen 10.*
§. pen. Quod ſi per partes reficiatur , non
interit uſusfructus ; quia manet ſemper ea-
dem navis *d. §. penult.* & interempta , aut
deſtructa aliqua parte , non interit uſus-
fructus , qui reſidet in tota re , totamque
afficit . Quare ſi legatus ſit uſusfructus
fundi , non extinguitur diruta villa , &
durat non ſolum in reliquis fundi parti-
bus , ſed etiam in eo ſolo , in quo fuit
villa ; ſive villa fuerit acceſſio fundi; ſive
fundus acceſſio villæ *l. fundi 8. cum duab.*
ſeqq. ff. quib. mod. Neque quem turbet ,
quod diruto ædificio , nec areæ quidem
uſusfructus debetur , ut diximus ; nam
fructuarius eo ſolo fruetur , non tamquam
area villæ jam dirutæ , ſed tamquam ſolo
ipſius fundi parte , in quo ſubſiſtit , &
manet integer uſusfructus .

Simile eſt , quod de maſſa aurea vel 4
argentea traditur in *d. l. quid tamen §. ſi*
maſſæ ff. quib. mod. uſusfr. & in *l. qui uſum-*
fructum 36. in princ. ff. de uſuf. Legatus erat
uſusfructus maſſæ argenteæ : ex ea con-
flata ſunt vaſa , ſcyphi , lances vel alia
hujuſmodi ; extinctus eſt uſusfructus , ex-
tinctum legatum : deſiit enim eſſe maſſa:
non convenit amplius ei nomen , & de-
monſtratio maſſæ . Legata eſt maſſa , non
vaſa . Quid ſi iterum fuſa fuerint vaſa ,
& in maſſam redacta ? Puto legatum &
uſumfructum reviviſcere exemplo ejus ,
quod de area traditum eſt , cui jungitur
& comparatur maſſa in laudatis legibus .
Contra legato uſufructu vaſorum , ſi ea
in maſſam redigantur , maſſæ uſusfructus
non debetur *d. §. ſi maſſæ* : imo nec vaſo-
rum , etiamſi iterum vaſa facta fuerint :
licet enim priſtina qualitas ſcyphorum reſti-
tuta ſit : non tamen illos eſſe , quorum uſus-
fructus legatus eſt ait Africanus in *d. l. qui*
uſumfructum . Recte . Nam novi ſcyphi,
etſi prioribus ſimiles , tamen illi non ſunt,
quorum legatus fuit uſusfructus . Neque 5
contrarium eſt , quod de area diximus ab
Africano traditum in laudata *l. 36. in*
princ. & quod tradit Ulpianus & Pompo-
nius in *l. quid tamen 10. §. agri* , & *l. ſi*
ager 23. ff. quib. mod. uſusfr. amitt. quod
ſi ager flumine vel mari inundatus fue-
rit , amittitur uſusfructus ; ſed eo rece-
dente reſtituitur : nam ager , flumine vel
mari recedente, idem ager eſt , qui fue-
rat , antequam inundaretur ; & area ſimi-
liter diruto ædificio remanet eadem area,
quæ antea fuerat : at vero hic nova ſpe-
cies fit , & deſtructis ac fuſis priſtinis
ſcyphis , novi conflantur , qui non ſunt
iidem , ac illi , qui jam perierunt , & in
maſſam , videlicet in aliam ſpeciem tranſ-
ierunt , quemadmodum ædificium , etſi
poſt incendium aut ruinam iiſdem cæ-
men-

Digitized by Google

mentis iterum fabricetur, non eſt idem ac vetus ædificium, quod dirutum fuit, aut deuſtum, illud enim jam periit, & deſtructum eſt, & aliud ejus loco conſtructum: quemadmodum & navis iiſdem tabulis denuo compacta *l. quid tamen §. in navi* & *d. l. qui uſumfructum* 36.

6 Occurrunt & aliæ mutationes, quibus fit, ut res in aliud nomen tranſeat, & ideo pereat legatum uſusfructus, perempta ſpecie, in qua erat conſtituendus. Ecce legatus eſt uſusfructus quadrigæ, mortuo uno equo, deſinit eſſe quadriga, & ideo non poteſt amplius conſtitui uſusfructus in quadriga, quæ nulla eſt: imo & jam conſtitutus extinguitur *d. l. quid tamen §. ult.* niſi alius ante diem legati cedentem fuerit ſubſtitutus *l. niſi* 11. *ff. eod.* Et hoc non ea ratione, quod videatur convenire voluntati teſtatoris, ut ſubſtituto equo in locum mortui eadem videatur quadriga: ſed quia re vera eadem eſt: quod enim reficitur per partes, ac reparatur, idem ſemper manet, ideoque non extinguitur uſusfructus *d. l. quid tamen §. in navi*. Idem evenit in grege, cujus legatus fuit uſusfructus. Si ita diminuatur, ut non conſtet amplius eo numero ovium, qui requiritur ad conſtituendum gregem, extinguitur legatum, extinguitur uſusfructus, *l. ult. ff. quib. mod. uſusfr. amitt.* ſed ſi in locum demortuarum aliæ ſubſtituantur, ita ut non ſint pauciores decem, valet legatum, quia non deſiit eſſe grex *l. ult. in princ. ff. de abig. l. ſi grege* 22. *ff. de leg.* 1. Grex, armentum, equitium non aliter poſſunt conſervari, quam ſi in locum capitum demortuorum alia ſubinde ſubrogentur: idemque neceſſario evenit in quadriga. Finge rurſus aliam ſpeciem mutationis. Legatus eſt uſusfructus agri vel loci alicujus: ſi a flumine, vel mari, ſit inundatus, non perit penitus uſusfructus; nam aqua recedente convaleſcit, ut diximus: ſed ſi fiat ſtagnum, vel palus, omnino perit, quia deſinit eſſe. Idem ex contrario ſi ſtagni vel paludis uſusfructus legatus fuerit, eaque exaruerint: atque illud ſtagnum eſſe deſierit: hæc deſierit eſſe palus, *d. l. quid tamen §. ſed etſi ſtagni*. Vel ſi cæſa ſit ſylva, cujus legatus erat uſusfructus, atque ibi ſationes factæ: ſecus ſi in arvo vinea poſita, vel contra *d. l. §. non tamen*. Quid ita? unde hæc differentia? ſcilicet, *arvi* demonſtratio etiam vineam comprehendit: ſylva autem ſpecie differt ab arvo. Iſidor. *orig. lib.* 15. *cap.* 13. *Omnis autem ager, ut Varro docet, quadrifarius dividitur. Aut enim arvus eſt ager, id eſt, ſationalis; aut conſitus, id eſt, aptus arboribus: aut paſcuus, qui herbis tantum, & animalibus vacat; aut florens, quod ſunt horti apibus congruentes, & floribus*. Eadem verba refert Servius initio *Georgic. Virgilii*: eadem & Cerda *ibid.* Sed an ſint Varronis valde dubito. Illud pro certo habeo, has quatuor ſpecies diverſas eſſe, atque ſe diſtinctas. Plaut. in *Truculent. ſc.* 2. *Non arvus hic, ſed paſcuus eſt ager* Salluſt. *Numidæ pabulo pecoris magis, quam arvo ſtudent.* Varro *lib.* 1. *de ling. Lat. Arvum, & arationes ab arando &c. Prata dicta ab eo, quod ſine opere parata*. Erant etiam vineæ, arva: arabantur enim. Id. Varro *de re ruſt. lib.* 1. *c.* 8. *Vineæ altitudinis modus, longitudo hominis. Intervalla pedamentorum, qua boves juncti arare poſſunt*. Contra ſylva toto genere differt ab arvo, ſive glandaria ſit: etenim hæ neque arabantur, neque colebantur. Varro ibid. *Quos agros non colebant propter ſylvas, aut id genus, ubi pecus poſſit paſci, & poſſidebant, ab uſu ſuo ſaltus nominarunt*. Sed ne abeamus a noſtris Juriſconſultis: Ælius Gallus, qui duos libros ſcripſit de Verborum Significatione, quæ ad jus pertinent, ita ſcripſit in *lib.* 2. ut Feſtus refert in verbo *ſaltus*: *Saltus eſt, ubi ſylvæ, & paſtiones ſunt, quarum cauſa caſæ quoque. Si qua particula in eo ſaltu paſtorum, aut cuſtodum cauſa aratur, ea res non perimit nomen ſaltus: non magis quam fundi, qui eſt in agro cultu & ejus cauſa habet ædificium ſi qua particula in eo habet ſylvam*. Obſerva: quod ſi ſaltus araretur, & coleretur,

no-

Digitized by Google

nomen ſaltus perimeretur: non eſſet amplius ſaltus. Multo magis id de ſylva dicendum: Sylva tota arboribus conſita. Saltus multa habet loca vacua, herbida, virgultis, ſentibus, dumis referta, quæ facile arari, colique poſſunt ad pecorum paſtiones aptiſſima. Virg. *Georg. lib.* 3. *Saltibus in vacuis paſcunt*. Hinc ſaltus paſcuus in *l. ſed addes* 19. §. 1. *ff. loc. cond.* & ex multis ſaltibus paſtione fructus percipitur *l. ſi quis unas* 32. *ff. de uſufr. l. de grege* 9. *ff. de inſtr. vel inſtr. leg. l. penult.* §. 1. *ff. ſi ſerv. vind.* Cæterum in *l. quid tamen*, exiſtimaverim agi de ſylva cædua: quod & verba illa *ſylva cæſa*, & res ipſa indicat. Rarum enim eſt, ne dicam prorſus inuſitatum, ut quis quercetum, aut caſtanetum, aut ejuſmodi ſylvam exſcindat, eruat, ut illic ſationes faciat. Sylva autem cædua, quæ a cædendo dicitur, in hoc habetur, ut cædatur; & ut reciſa rurſus ex ſtirpibus, aut radicibus renaſcatur *l. ſylva* 30. *in princ. ff. de V. S.* ubi renata fuerit, & adoleverit, utique cædi debet: hic enim eſt ejus fructus *l. divortio alias l. fructus* 7. §. *ſi fundum ff. ſol. matr.* Sunt autem hujus duo genera: alia eſt ſylva palaris: alia gremialis. Sylva palaris, ex qua pali, ac pedamenta ad fulciendas ac ſuſtinendas vites ſucciduntur: gremialis, quæ gremia producit, ſeu gremiales arbores, ad comburendum paratas. Sunt enim gremia, tenuia ligna, arbuſculæ, virgulta, faciendo igni deſtinata. Columel. *lib.* 12. *c.* 19. *Levique primum igne, & tenuibus admodum lignis, quæ gremia ruſtici appellant, fornacem incendemus, l. ligni* 55. §. *lignis cum ſeq. ff. de leg.* 3. *d. l. divortio* §. *ſi fundum ff. ſol. matr.*

7 Hæc in agris: idem in ædificiis. Balnei, vel tabernæ uſufructu legato, ſi poſtea teſtator ex balneo habitationem; ex taberna diætam fecerit, legatum extinguitur *l. ſi cui balnei* 12. *in princ. ff. quib. mod. uſusfr. am.* Tabernæ nomen hic accipi non debet, ut ſignificet omne ædificium utile ad habitandum; quemadmodum Ulpianus definit in *l. tabernæ* 183. *ff. de V. S.* In hac eadem ſignificatione accepiſſe Ciceronem puto in *epiſt.* 9. *ad Attic. lib.* 14. *Tabernæ mihi duæ corruerunt: reliquæ rimas agunt: itaque non ſolum inquilini, ſed mures etiam migraverunt.* Initio enim tabernæ dicebantur ædiculæ parvæ tabulis compactæ, plebejorum hominum habitationes, ut recte notat Iſidor. Orig. *lib.* 15. *cap.* 2. *in fin.* Atque hinc contubernium, & contubernales, & tabernaculum *l. inde* 184. *ff. de V. S.* poſtea hoc nomen uſus extendit ad omne ædificium utile ad habitandum. *d. l. tabernæ ff. eod.* Proprie tamen accipitur pro ædificio, in quo habentur merces venales, negotiationis cauſa: cujuſquemodi illæ ſint. Ita omnes Latini Scriptores. Cic. 4. in *Catilin. Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis ſunt &c. quorum ſi quæſtus occluſis tabernis minui ſolet; quid tandem incenſis futurum eſt?* Alios omitto. Nam quid juris ſit quæritur; non quid poſtulet Latini ſermonis integritas. Ita etiam noſtri juriſconſulti ſemper acceperunt: ut in *l. ſi pendentes* 27. §. 1. *ff. de uſufr. l. ſi ita teſtamento* 15. *in princ. ff. de inſtr. vel inſtrum. leg l. qui habebat* 13. §. *ult. ff. de inſtit. act.* Imo ſæpenumero accipiunt pro ipſa mercium univerſitate, quæ apotheca continentur, ut in *d. l. qui habebat.* & in *l. cum tabernam* 34. *in princ. ff. de pignor.* Ulpianus in *l. inſtructam* 185. *ff. de verb. ſignif. Inſtructam autem tabernam ſic accipimus, quæ & rebus & hominibus ad negotiationem paratis conſtat.* Pro loco & apotheca accipitur in *l.* 2. §. 1. *ff. ſi quadrup. paup. fec. dic.* & in *l. ſicut autem* 8. §. *Ariſto ff. ſi ſervit. vindic.* & in *l. tabernæ*, 13. *in princ. ff. de inſtr. vel inſtrum. leg.* ibi. *ut tabernæ, non niſi loci inſtrumenta ſint.* & diſtinguit tabernam cauponiam a caupona; ut hoc ſit nomen negotiationis; illud loci: non aliter accipitur in *l. tabernam* 7. *ff. eod.* & in *l. palam* 43. *in princ. ff. de ritu nupt.* Enimvero hoc diſcrimen inter cauponam, & tabernam cauponiam ſubtiliter magis, quam ex veritate videtur a Paulo excogitatum. Etenim caupona non videtur a taberna cauponia differre: nec minus hæc,

quam

quam illa, locum ipſum deſignare, ubi negotiatio exercetur. Cauponam eſſe ædificium, locumque, ibi: caupo exercet negotiationem, evidenter demonſtrat *l.* 5. §. *ult. ff. de oblig. & act.* lib. *de damno, aut furto, quod in nave, caupona, aut ſtabulo factum ſit*, *l.* 3. §. 1. *in fin. verſ. Idem erit dicendum ſi in ſtabulo, aut in caupona &c. ff. nautæ caup. ſtabul. l.* 5. *in princ.* Ibi: *caupo ut viatorem manere in caupona patiatur*, & *l.* 6. *in princ.* & in §. *ſed ſi damnum*, & in §. *ſeq ff. eod.* Cic. in *Piſon. Nonne tibi nox erat pro die? non ſolitudo pro frequentia? caupona pro oppido?* & in *Philip.* 2. *Cum hora diei decima fere ad ſaxa rubra veniſſet, delituit in cauponula, atque ibi ſe occultans perpotavit ad veſperum*. Horat. *lib.* 1. *epiſt.* 11. *verſ.* 12. *volet in caupona vivere*. Plin. *lib.* 16. *c.* 36. *ſtrata cauponarum*. Conſtat igitur, non minus loci nomen eſſe cauponam, quam tabernam, licet utraque ſit etiam nomen negotiationis. Quare non apparet ratio, cur a ſententia Neratii Paulus receſſerit. Nec illud quidem compertum habeo, cur legato inſtrumento cauponio, neget contineri miniſtros in *lib.* 3. *Sentent. cap.* 6. *de legat.* §. 64. Nam cauponium inſtrumentum, a caupona dicitur, non a taberna; eſt inſtrumentum cauponæ: ergo etiam admiſſo diſcrimine, de quo in *d. l. tabernæ*, verius videtur, quod Marcianus ſtatuit in *l. pictoris* 17. §. *ult. ff. de inſtr. leg* inſtrumento cauponio legato inſtitorem contineri, quia ſine hoc, & ſine miniſtris caupona uſum præbere non poteſt. Idipſum generaliter de taberna ſtatuit Ulp. in *l. inſtructam* 185. *ff. de V. S. inſtructam autem tabernam ſic accipiemus, quæ & rebus, & hominibus ad negotiationem paratis conſtat*. Neque ab Ulpiano nomine tabernæ indicari etiam cauponam dubitandum eſt, cum tabernæ nomen præcipue conveniat cauponæ, ſecundum uſum veterum Scriptorum: ac ſine adjuncto, tabernæ nomine intelligatur caupona: ut notant eruditi. Quod & apud nos obtinet: *Taverna* enim nihil aliud ſignificat, quam cauponam: *Oſteria*. *Taverniere*, qui cauponas frequentat. Sed hæc in tranſcurſu: redeo in tabernam, quam teſtator transformavit in diætam:

Diæta, etiam zeta dicta fuit, non ſo- 8
lum a Plinio in epiſtolis, & a Lampridio in Heliogabalo, ſed etiam a noſtris JC. Nam quos Ulpianus diætarios appellat in *l. quæſitum* 12. §. *idem reſpondit, domo ita ut* 42. *ff. de inſtr. vel inſt. leg.* Paulus in *lib.* 3. *ſent. tit.* 80. *de leg.* §. 61. zetarios appellat. Erat autem diæta habitatio, ſeu contignatio, & conclave in ſuperiore domus parte: aut in horis voluptatis cauſa ædificata. Qui cœnationem fuiſſe ajunt, non bene, ut arbitror: rectius, qui cœnaculum. Nam licet cœnaculum eſſet locus, ubi cœnabant; tamen poſtea quam in ſuperiore parte cœnitare cœperunt, ſuperioris domus univerſa, cœnacula dicta: ut docet Varro *de ling. lat. lib.* 4. §. 33. & in hac ſignificatione paſſim uſurparunt Latini Scriptores: & noſtri etiam, ut in *l. ſi vero* 5. §. 1. & 2. *ff. de his qui effuder. vel dejecer. l. ſi cujus* 12. *alias l. æquiſſimum* §. *ſed ſi domus ff. de uſufr. l. ſaccularii* 7. *ff. de extraord. crim.* Idem dicendum de diæta. Diæta proprie eſt, in qua cœnabant. Varro diætam dici putat, quod in ea, per diem edatur: ego potius a Græcis hanc vocem ſumpſiſſe Romanos exiſtimo, qui diætam dicunt moderatam victus rationem. Sidon. Apoll. *lib.* 2. *ep.* 2. *Ex hoc triclinio fit in diætam ſeu cœnatiunculam tranſitus l.* 1. §. *eodem autem* 27. *ff. de S. C. Syllan.* Inde diætæ hypocauſtæ in *l. ligni* 55. §. *lignis ff. de leg.* 3. Cœnationem enim hybernam vel ſole, vel igne ſubjecto calefaciebant. Poſtea ſicut cœnaculi, ita & diætæ nomen latius patere cœpit, & pro habitatione accipi. In *l. codicillis* 34. *in princ. ff. de uſu & uſufr. leg. Pactiæ & Trophimæ diætas omnes, quibus uti conſuevit, habitet.* In *l. uxori* 41. §. 1. *ff. de leg.* 3. *diætam, quam habitabam; item cellarium junctum eidem diætæ*. In *l. Lucius* 32. *ff. de donat. ſuperioribus diætis omnibus utaris.* Imo latius patet diætæ, quam cœnaculi nomen. Nam diætas etiam in hortis habebant amœnitatis & voluptatis cauſa *l. ſenatus* 43. §. 1.

ff. de leg. 1. *Seja* 66. §. 1. *ff. de don. int. vir. & ux. l. ſi cujus* 13. §. *ult. ff. de uſufr.* Hæc expoſui fortaſſe nimis copioſe, non tam ut ratio conſtaret, cur teſtatore tabernam transformante in diætam legatum uſusfructus extinguatur: ſed etiam ne DD. temere hæc producant ad conſequentias abutentes auctoritate *l. non poſſunt* 12. *cum ſeq. ff. de legib.*

9 Eſt aliud exemplum in laudata *l.* 12. §. 1. *ff. quib. mod. uſ. am. Proinde etſi hiſtrionis reliquerit uſumfructum, & eum ad aliud miniſterium tranſtulit, extinctum eſſe uſumfructum dicendum erit.* Ars hiſtrionica olim in pretio. Quantæ fuerint æſtimationis, Cicero declarat in *primo de Orat.* & alibi paſſim. Quibuſdam etiam ſtatuæ poſitæ. Auguſtus coercitionem in hiſtriones magiſtratibus ademit: immunes verberum eſſe decrevit: quod ſub Tiberio fuit a ſenatu confirmatum. Suet. in *Aug. c.* 45. Tacit. Annal. *lib.* 1. *c.* 77. & ibi Lipſ. Conviviis etiam adhibebat. Id. Suet. *c.* 74. ſed & privati. Marius apud Salluſt. in *Jugurth. ſordidum me & incultis moribus ajunt, quia parum ſcite convivium exorno, neque hiſtrionem ullum, neque pluris pretii coquum, quem villicum habeo.* Vides, ſordidi hominis fuiſſe, hiſtriones in conviviis non adhibere. Hanc artem plerumque ſervi, aut liberti exercebant, & aliquando in manumiſſione jurejurando promittebant patrono. Dominus autem a ſervo, vel patronus a liberto operas exigebat: eaſque vel locabat, vel ſibi præſtare cogebat, etiamſi puer eſſet *l. ſervos* 73. §. *proinde ff. de leg.* 3. *l. ult. in fin. ff. de liberali cauſ. l. ut jurisjurandi* 7. §. *dabitur ff. de oper. libert.* Itaque ſi dominus legaverit uſumfructum ſervi hiſtrionis, & poſtea eum tranſtulerit ad aliud miniſterium, veluti piſtoris, perit legatum, mutata rei legatæ qualitate.

CAPUT XXVII.

Ad l. ſervum 44. *ff. de leg.* 1.

SUMMARIUM.

1 *Legata area & impoſito poſtea ædificio non extinguitur areæ legatum.*
2 *Exponitur l. ſi chorus* 79. §. *penult. ff. de leg.* 3. *& conciliatur cum l. qui res* 98. §. *ult. ff. de ſolut. & n.* 3.
4 *Ædificio, quod areæ ſuperimpoſitum erat, diruto, vel exuſto, area legatario debetur.*
5 *Legata domo, eaque poſtea deſtructa caſu vel vi majore; debetur area.*
6 *Si vero teſtatore deſtructa ſit, perit legatum.*
7 *Legata nave & poſtea diſſoluta legatum extinguitur; qua refecta, ſi eadem maneat carina, legatum redintegratur.*
8 *Legatis poculis, ſi maſſa fiat, vel e contra, manet legatum, & debetur id, quid ſupereſt.*

MUtatione rei facilius extingui legatum uſusfructus, quam legatum ipſius rei, diximus in ſuperiore. Cujusmodi mutatio legatum uſusfructus extinguat, exemplis ibi demonſtravimus. Modo eadem fere exempla legatorum rei ipſius exponemus; ut in comparatione vis utriuſque legati cernatur.

Legata eſt area; poſtea ipſi fuit impo- 1
ſitum ædificium: non extinguitur areæ legatum *l. ſervum filii* 44. §. *ſi area ff. de leg.* 1. Manet enim area, quæ pars eſt ædificii, & quidem maxima *l. qui res* 98. §. *ult. ff. de ſolut.* & potentior eſt. Trahit enim ad ſe ædificium, & qui dominus eſt areæ, fit etiam dominus ædificii: ædificium enim ſolo cedit, §. *cum in ſuo* 29. *inſt. tit. de rer. diviſ. l. adeo* 7. §. *cum in ſuo* 10. *ff. de acquir. rer. dom. l. qui domum* 50. *ff. ad leg. Aquil. l. ſi ſolum* 39. *ff. de uſucap.* Quocirca non ſolum legatario debetur area legata, ſed etiam ædificium ſuper aream extructum *l. ſi areæ* 39. *ff. de leg.* 2. Non ita res habet in ſtipulatione. Si areæ promiſſæ impoſitum ſit ædificium, non extinguitur quidem areæ ſtipulatio: non tamen debetur etiam ædificium impo-

poſitum. Peti quidem poteſt area, & æſtimatio ejus debetur: ædificium non item *d. l. qui res* 98. §. *ult. ff. de ſolut.* Cur id tam varie? Legatum transfert recta via dominium rei legatæ in legatarium, *l. a Titio* 64. *ff. de furt. l. legatum* 80. *ff. de leg.* 1. *l.* 1. *in fin. ff. de Publician. in rem act.* Translato dominio areæ, transfertur etiam ædificii, ex ſuperiore regula *d.* §. *cum in ſuo* 29. & aliis modo allegatis. Et hæc eſt natura legati; ad quam voluntatem ſuam conformaſſe teſtatorem, pro certo habendum; niſi aliter eſſe conſtet. Stipulatio parit tantummodo obligationem, non transfert dominium rei promiſſæ niſi per traditionem *l. traditionibus* 20. *C. de pact.* nec area tradi poteſt conſtructo ædificio: prohibente id lege XII. tab. *l.* 1. *ff. de tign. juncto.* Supereſt igitur ſola obligatio dandæ areæ, quæ nec poteſt ad ſe trahere dominium ædificii *l. qui res* 98. §. *aream ff. de ſolut.* nec poteſt entendi ad ædificium, quod promiſſum non fuit *l. quicquid* 99. *ff. de V. O.*

2 Sed repugnat Celſus in *l. ſi chorus* 79. *ff. de leg.* 3. qui in §. *penult.* ait: *area legata, ſi inædificata medio tempore fuerit, ac rurſus area ſit: quamquam tunc peti non poterat, nunc tamen debetur.* Durante igitur ædificio inutile ſit legatum, cum nec area, nec ædificium peti poſſit. Minus hic tribuit legato Celſus, quam Paulus ſtipulationi in *d. l. qui res* 98. *ff. de V. O.* ac multo minus quam legato tribuat Javolenus in *d. l. ſi area* 39. *ff. de leg.* 2.

3 Conſtat inter omnes diſſidium hac de re fuiſſe inter Caſſianos, & Proculejanos. Javolenus ſcribit ex ſententia Caſſii. Liquet ex inſcriptione ipſa legis: *Javolenus libro tertio ex Caſſio*. Celſus ex ſententia Proculi. Erat enim Proculejanus. Caſſius ingenii certamen exercuit cum Proculo. Hujus diſciplinam amplexus Pegaſus in Celſum patrem eam traduxit: hic in Celſum filium. Ex libro nono digeſtorum Celſi filii deprompta eſt *d. l. ſi chorus*. Hæc ſecundum ſectam Proculi; illa Caſſii. Quænam igitur debet prævalere? Sane Paulus in *d. l. qui res* §. *ult.* Celſi ſententiam acerrime impugnat, ac reprobat: ſatius igitur eſt, eam & a nobis repudiari. Optimum autem eſt Ulpiani temperamentum, quod nobis exhibet in *l. ſi ſervum* 44 §. *ſi areæ ff. de leg.* 1. ut ſi probetur teſtatorem, ædificando ſuper area legata, mutaſſe voluntatem, extinguatur legatum, ac neutrum debeatur: ſin ſecus, utrumque debeatur. Mutaſſe autem voluntatem hæres probare debet, qui recuſat ſolvere legatum *l.* 3. *ff. de probat. l. Statius Florus* 48. *verſ. reſcripſerant ff. de jur. fiſci.*

De eo nulla fuit inter veteres controverſia: quod diruto, aut exuſto ædificio, area legatario deberetur. Nam hoc & Caſſius, & ejus aſſecla Celſus probat in laudata *l. ſi chorus* §. *ſi area*: & non reprobat Paulus in laudata *l. qui res* §. *ult.* Solum impugnat & confutat Celſum, quod putaverit ſimilia exempla areæ diruto ædificio, quod in ea poſitum erat; & ſervi manumiſſi, ſi iterum in ſervitutem revocetur. Area, poſito ædificio, eoque dein diruto; eadem eſt area, quæ fuerat antequam ædificium in ea poneretur. Servus qui manumittitur, & poſtea lege aliqua ſervus effectus eſt, non eſt idem homo, idemque ſervus, qui antea fuit: novus homo eſſe videtur *l. ſervus* 27. *in fin. ff. de adim. leg.* Nam & manumiſſio morti ſimilis eſt *l. ſi mihi alienum* 22. *ff. de ſolut.* Extinguitur enim ſervitus per manumiſſionem per quam deſinit eſſe ſervus, & fit novus homo acquiſita libertate; quæ ipſi tribuit caput, perſonam, ſtatum, jus, quæ non habebat, cum ſervus erat *l.* 3. *in fin. ff. de capit. minut.* §. *ſervus.* 4. *inſt. tit. de capit. dimin. l. ſi Pamphilo* 10. *verſ. licet enim ff. de opt. leg. l. non minus* 31. *in princ. ff. de hæred. inſt.* imo tribuit ipſi, ut ſit homo, quia prius pro nullo habebatur *l. quod attinet* 32. *ff. de R. J.* & quadrupedibus comparabatur *l.* 2. §. *ut igitur ff. ad leg. Aquil.* Igitur ſervus, qui manumittitur, quod attinet ad libertatem, quam conſequitur, quodammodo naſcitur, & incipit 4

pit eſſe homo : quod autem attinet ad ſervitutem , moritur , quia deſinit eſſe ſervus , & quidem in perpetuum , quia libertas ſemel data non poteſt amplius revocari , & adimi *l. ſi ſervo 26. §. 1. ff. de adim. leg. l. ſi cauſa 9. in fin. ff. de min. l. uxorem 29. in fin. l. Stichus 39. l. Imperatores 52. ff. de manum. teſt. l. liberos 10. C. de liber. cauſ.* Recte igitur morti ſimilis dicitur manumiſſio: ſcilicet quoad ſervitutem , quam penitus tollit, interimit, extinguit . Rurſus moritur , cum recidit in ſervitutem . Servitus enim morti aſſimilatur *l. intercidit 59. in fin. ff. de cond. & dem. l. ſervitutem 209. ff. de R. J. l. verum 63. §. ult. ff. pro ſoc. princ. inſtit. quib. mod. jus patr. pot. ſolv. l. ſed ſi alia 5. in princ. ff. de bon. damn.* Bis igitur interiit, qui ex ſervitute ad libertatem pervenit : & iterum a libertate recidit in ſervitutem: ac propterea non poteſt videri idem homo , qui antea fuerat , ſemel atque iterum mutata conditione , ſtatuque , atque perſona . Neque illud dici poteſt , eum ad priſtinum ſtatum rediiſſe, quemadmodum area diruto & ſublato ædificio in priſtinum reſtituitur . Nam ſervitus ſupervenieute libertate, penitus tollitur, & extinguitur : ideoque ſervitus , quæ ſupervenit amiſſa libertate , eſt nova ſervitus , non illa ipſa , quæ per libertatem ſublata omnino fuit , ac perempta . Novus igitur ſervus eſt , & novus homo . Aliud dicendum ſi ſervus non fuerit manumiſſus , ſed ab hoſtibus captus , & poſtliminio revertatur: hic enim poſtliminio reverſus recidit in eamdem ſervitutem , quæ ceſſaverat per captivitatem , non extincta , ſed pendens , & manens in ſuſpenſo , quamdiu apud hoſtes fuit: eo autem reverſo recuperatur a domino omne jus & poteſtas in eum , perinde ac ſi numquam apud hoſtes fuiſſet *§. ſi ab hoſtibus §. inſt. quib. mod. jus patr. pot. ſolv. verſ. ipſe quoque l. in bello 12. §. cætera 6. ff. de capt. & poſtlim. rev.* Imo etſi apud hoſtes fuiſſet manumiſſus ; eumque dominus nactus eſſet intra præſidia Romanorum , quamvis non fuiſset reverſus animo ibi permanendi , ſed ad hoſtes revertendi : tamen dominus tamquam ſuum ſervum poteſt retinere , & adducere : quia manumiſſio apud hoſtes facta , non potuit tollere jus dominii , quod habet verus dominus, quantumvis captivitate ſuſpenſum, *d. l. in bello 12. §. manumittendo 9. verſ. certe* . Atque hæc dicta ſint ad defendendum Paulum , qui de his ſcite, copioſeque diſputat tum in *d. l. qui res , §. ult.* tum in *l. inter 83. §. ſacram ff. de V. O.* Modo veniamus ad legatum domus & navis.

5 Legata fuit domus ; eaque poſtea deſtructa eſt : an debeatur area , quæritur. Non convenit amplius illi nomen , & demonſtratio domus , quemadmodum eam teſtator nominavit , ac deſignavit in dando legato : nam domus deſtructa , non eſt amplius domus : nec legata eſt area, ſed domus . Diſtinguendum tamen eſt . Si domus caſu corruerit , vel incendio combuſta ſit , vel vi majore dejecta : debetur area , quæ ſupereſt , quæque erat maxima pars domus legatæ *l. ſi grege 22. ff. de leg. 1.* Etenim quodcumque ſupereſt ex re legata ; licet ejuſmodi eſſe deſierit, cujuſmodi erat cum legata fuit , debetur . Argumento eſt legatum gregis: ſi grex ad unam ovem vel unum bovem redactus ſit, ſic deſinit eſſe grex *d. l. ſi grex verſ. quamvis l. ult. in princ. ff. de abig.* nihilominus ovis illa , quæ ſupereſt, aut bos vindicari poteſt a legatario *d. l. ſi grege 22.* Quo argumento dicendum eſt , domo diruta non ſolum aream , ſed etiam cæmenta deberi . Contrarium reſpondit Paulus de animali mortuo in *l. mortuo bove 49. in princ. ff. de leg. 2. mortuo bove , qui legatus eſt, neque corium , neque caro debetur* . Etenim bos mortuus , non eſt bos . Bos eſt animal ; & qui bovem legat , animal legat : bos mortuus non eſt animal,cum anima careat: habet idem nomen non eamdem eſſentiam, ac formam . Figura externa eadem prope eſt , aut quodammodo ſimilis , propter quam eodem modo nominatur . Non aliter bovem , aut hominem dicimus etiam mar-

Digitized by Google

marmoreum, aut æreum: ut Alexandrum Lyſippi, Venerem Phidiæ, & Praxitelis, & alia, de quibus late Plin. *lib.* 34. *c.* 8. & *lib.* 36. *c.* 5. quia eurum imaginem referebant. Non eadem eſt ratio gregis, & domus. Bos unus, utique grex non eſt: ſed ab eo differt tantummodo numero, ac nomine, non ſubſtantia. Numerus autem arbitrio hominum, non natura conſtitutus eſt, *l. ult. in princ. ff. de abig.* Plurimum refert, utrum res hominum arbitrio, an natura definiatur & circumſcribatur; ut liquet exemplo legati hominis, & domus aut fundi, jungendo *l. ſi domus* 71. *in princ. ff. de leg.* 1. & *l. cum poſt* 69. § *gener. verſ. quod fundo ff. de jur. dot. cum l. hæredes* 25. §. *ſi incerto* 17. *ff. fam. erciſc.* & *l. cum incertus* 13. *ff. de leg.* 1. Gregis nomen plures boves continet: ſed ſubſtantia, formaque, & natura, plures ab uno non differunt: ſicut differt bos vivus a mortuo. Hæc mutatio ſubſtantialis eſt; illa accidentalis: propterea hæc perimit legatum, illa non item. Mors non ſolum naturalis, quæ animal omnino deſtruit; ſed etiam civilis, quæ naturam & formam hominis non mutat, legatum perimit; ut paulo ante ex Paulo docuimus in ſervo, qui liber factus, denuo recidit in ſervitutem. Notandum tamen eſt, quod ſi bos perierit, poſtquam legatarius ejus dominium acquiſivit: ad eum pertinent etiam corium, & caro; & quicquid ex bove ſupereſt, vindicare poteſt, ejus enim ſunt, *l. ſi ſervus* 14. §. *boves ff. de condict. furt. l. ſolum* 49. §. 1. *ff. de rei vindic.* Multo difficilius eſt explicatu, quod Papinianus ſcripſit in *l. peculium* 65. §. *quadrigæ ff. de leg.* 2. Sed quia lex illa a nemine adhuc ſatis enucleata longiorem requirit diſputationem: ſeparatim eam exponemus.

6 Modo regredior domum. Si domus deſtructa fuerit ab ipſo teſtatore, perit legatum, quia domum legatam deſtruendo videtur mutaſſe voluntatem, & adimere voluiſſe legatum. *l. ſi ita legatum* 65. *in fin. ff. de leg.* 1. Verumtamen cum quæſtio ſit voluntatis: ſi legatarius probaverit teſtatorem non mutaſſe voluntatem, non abjeciſſe animum legandi: & debebitur area domo deſtructa; & debebitur novum ædificium, ſi eidem areæ domum inædificaverit *d. l. ſi ita legatum* 65. & *l. ſervum* 44. *ſi areæ ff. eod.* Aliud receptum in pignore *l. Paulus reſpondit* 29. §. *domus ff. de pignor. & hypoth. l. domo ff. de pign. act.* quia in pignus non cadit quæſtio voluntatis: neque enim poteſt debitor, aut quilibet alius revocare jus pignoris quæſitum creditori; ſicut poteſt teſtator revocare legatum, non ſolum expreſſe, ſed etiam tacite. *l.* 3. §. *ult.* & *l. ſicut* 5. *ff. de adim. leg.*

7 Nave legata, & poſtea diſſoluta, legatum extinguitur *l. lana* 83. §. *nave ff. de leg.* 3. ſed eadem manente carina, ſi navis refecta fuerit, legatum navis redintegratur *l. quod in rerum* 24. §. *ult. ff. de leg.* 1. quia navis carinæ cauſam ſequitur *l. Minicius* 62. *in fin. ff. de rei vindic.* ſicut domus area, vel ſuperficies ſoli. *l. qui res* 98. §. *ult. verſ. non eſt his ff. de ſolut. l. ſi ſolum* 39. *ff. de uſucap.* Quid ſi navis refecta non fuerit; debebiturne legatario carina, quæ ſupereſt ex nave diſſoluta? Non puto deberi, ſi a teſtatore ipſo fuit diſſoluta; argumento domus dirutæ a teſtatore, de qua modo diximus. Verum quia & hic eſt quæſtio voluntatis, ſi legatarius probaverit teſtatorem diſſolviſſe navim non animo adimendi legati: ſed ut quaſſatam, vel ad navigandum incommodam reficeret, carinam vindicare poterit; ut de area diximus. Quod facilius admitti debet in navi: quam in domo. Nam quid cauſæ eſt cur carinam etiam non diſſolverit, ſi ea uti noluit ad reficiendam navim? Deſtructa domo neceſſario ipſa per ſe manet area, & ex natura ſua, non ex voluntate teſtatoris: cæmentis enim non eſt compacta, ut ſimul cum ſuperficie deſtrui poſſit. Propterea areæ conſervatio nullum præbet argumentum, voluiſſe teſtatorem domum deſtructam rurſus inædificare; quod re-

cte

Digitized by Google

ćle deſumitur ex conſervatione carinæ, quæ tabulis eſt compacta, ſicut navis, eademque facilitate diſſolvitur. Quod ſi tota navis fuerit diſſoluta, diſtinguendum eſt. Aut teſtator eam diſſolvit ea mente, ut iiſdem tabulis ipſam reficeret; & legatum non perit. Aut ea mente diſſolvit, ut tabulas in alios uſus converteret: deinde mutato conſilio, ex illis navem rurſus ædificavit: & tunc legatum extinguitur; quia hæc alia navis eſt, non ea, quæ legata fuit. Habetur hæc diſtinctio a Paulo in *l. qui res* 98. §. *ult. ff. de ſolut.* & in *l. inter* 83. §. *ſacram verſ. ſed ſi navem ff. de V. O.* Cui vero incumbat onus probandi mutatam, vel non mutatam fuiſſe voluntatem teſtatoris, ita diſtinguendum puto. Si teſtator ex iiſdem tabulis navem refecerit: hæres probare debet diſſolutam fuiſſe navem animo convertendi tabulas in alios uſus, & deinde mutato conſilio navem refeciſſe. Præſumptio enim eſt contra hæredem, eaque provenit ex facto refectionis. Contra hæredem pariter eſt regula juris, qua definitur eamdem eſſe navem, quæ refecta & compacta fuit iiſdem tabulis *l. qui res* 98. §. *ult. verſ. ut ſi navem ff. de ſolut.* Quod ſi non refecerit ante mortem; aut non refecerit ex iiſdem tabulis; legatarius probare debet eum habuiſſe animum reficiendæ navis; & nave diſſoluta non abjeciſſe animum conſervandi legati: nam præſumptio, & regula juris eſt contra legatarium *l. lana* 88. §. *nave ff. de leg.* 3.

8 Alia ejuſmodi legata habentur in *l. ſervum filii* 44. §. *ſi pocula, & ſeqq. ff. de leg.* 1. Maſſa argenti, vel auri legata eſt: poſtea teſtator ex ea fecit pocula, vel lances. Item contra legatum eſt, vel poculum, vel lanx, eaque poſtea a teſtatore conflata, & in maſſam redacta. Rurſus legata lance, ex ea facta eſt maſſa: tum ex maſſa poculum. Julianus ſcripſit, *legatum in omnibus ſuprascriptis conſiſtere, & deberi, quod extat.* Sed obſtat regula juris a Marcello tradita in *l.* 6. §. 1. *in fin. ff. de aur. & arg. leg. Nam qui fieri poteſt, ut legatum, vel fideicommiſſum durare exiſtimetur; cum id, quod teſtamento dabatur, in ſua ſpecie non permanſerit?* Cui & aliam ſubjicit: *quod diſſolutione, ac permutatione voluntas videatur mutata.* Obſtant etiam exempla in hac lege a Marcello propoſita: obſtat *l. ſi cui lana* 70. *ff. de leg.* 3. obſtat, *l. lana* 88. *ff. eod.* Si omnes hæ leges inter ſe conferantur, perſpicue apparebit, non conveniſſe inter veteres J C. & Julianum in hac controverſia multo remiſſiorem fuiſſe, quam poſteriores, qui eam accuratius, & exquiſitius diſputarunt, quamobrem Ulpianus in hac opinionum diſcrepantia ad voluntatem teſtatoris, refugit & Juliani ſententiam veram putavit; *ſi modo non mutaverit teſtator voluntatem.* Actus quidem diſſolvendi, mutandi, pervertendi rem legatam, indicat teſtatorem mutaſſe voluntatem: atque adeo revocaſſe legatum *d. l.* 6. §. 1. *in fin. ff. de aur. & arg. leg.* Sed ſi legatarius probaverit, teſtatorem non habuiſſe animum revocandi legatum, nec a priori voluntate receſſiſſe; ſed in ea permanſiſſe; utique legatum conſiſtet. Legatarius autem probare debet, contra quem eſt juris regula atque præſumptio. Judex autem pro qualitate mutationis, leviores, aut potentiores probationes exiget. Finge: teſtator maſſam legavit: poſtea confecit ex ea poculum; cum maneat idem aurum, vel argentum, modica mutatio eſt, quæ nec dominio quidem officit, *l. in omnibus* 24. *ff. de acquir. rer. dom.* leves etiam probationes non mutatæ voluntatis admittet. Sed ſi lancem legavit: poſtea conflavit: tum deinde poculum fecerit: evidentes probationes erunt exigendæ. Hoc ampliùs obſervandum, quod in *d. l.* 6. §. *de aur. & arg. leg.* duæ regulæ diſtinctæ, ac ſeparatæ conſtituuntur. Prima, *quod non poteſt durare legatum, cum res legata in ſua ſpecie non permanſerit.* Altera, quod *diſſolutione, ac permutatione voluntas mutata videatur.* Prima eſt multo valentior: nam deficiente re legata, ipſum per ſe legatum deficiat, & extinguatur neceſſe eſt,

Digitized by Google

eſt, *l. ſi ex legati* 23. *ff. de V. O.* Itaque non eſt exquirenda voluntas teſtatoris perempta re legata, cum legatum, ſecluſa etiam voluntate teſtatoris, ſuapte natura corruat. Verum quia ſpecie non permanente, & in aliam ſpeciem translata, res omnino non perit; ſed ſpecies dumtaxat: veluti ſi ex lana legata facta fuerit veſtis; vel ex tabulis, navis: idcirco poteſt admitti voluntatis quæſtio. Sed evidentes probationes requiruntur: lana enim, & tabulæ extinctæ ſunt §. *ſi tamen* 26. *inſt. tit. de rer. diviſ.* & ideo vindicari non poſſunt *d.* §. Nec peti poteſt veſtis, aut navis, quia legata non fuit. Probandum eſt igitur, non ſolum non mutaſſe voluntatem, ſed eam extendiſſe ad veſtem, & navem: probanda ſcilicet eſt quodammodo nova voluntas; nempe, quod cum veſtem aut navem fecit, voluerit veſtem, aut navem legato contineri: quod probatu difficillimum eſt. Proprie igitur voluntatis quæſtio cadit in ſecundam regulam: atque adeo in hac potiſſimum de voluntate quærendum eſt; & leviores probationes ſufficient, maxime ſi res ad priorem ſtatum reduci facile poſſit, ut poculum, vel lances ad maſſam.

CAPUT XXVIII.

Ad l. ſi cui lana 70. *ff. de leg.* 3.

SUMMARIUM.

1 *Legatum lanæ extinguitur, ſi ea tincta fuerit, & ſi ex ea veſtis fuerit facta.*
2 *Expenditur l. pediculis* 32. §. *Labeo* 6. *ff. de aur. & arg. leg.*
3 *Exponitur ead. l. pediculis* §. *Titia*, 7.
4 *Paulus & Ulpianus inter ſe contrarii.*
5 *Pauli ſententia probatur, quod lana legata, verſicoloria legato cedit.*
6 *Sententia Ulpiani locum habet ex voluntate teſtatoris.*
7 *Expenditur textus noſter, & probatur Ulpianum a ſe ipſo non diſſidere & n.* 8.
9 *Lino legato, continetur, quod tinctum eſt, quodque in tela eſt, & quare.*

SUperſunt alia duo legata, lanæ, & quadrigæ: de quibus ſeparatim agere conſtituimus, & luculenter explicemus duas leges perdifficiles & obſcuras, indiligenter hactenus expoſitas.

Lana legata, ſi poſtea facta ſit, vel 1
neta, veluti ſtamen vel ſubtemen factum; legatum non extinguitur: quia legato lanæ tam lota, quam ſuccida, tam facta, quam infecta: tam neta, quam non neta, continetur: & eatenus extenditur, quoad telam pervenerit *l. ſi cui lana* 70. §. 1. *& 4. ſeqq. ff. de leg.* 3. Duobus caſibus mutatione lanæ hujuſmodi legatum extinguitur: ſi lana tincta fuerit; & ſi ex ea veſtis facta. Si tincta fuerit a teſtatore, videtur ab eo revocatum legatum; quia legato lanæ, quæ tincta eſt, non comprehenditur; ſed ea tantum, quæ nativum retinet colorem *d. l. ſi cui lana in princ.* & §. *& ſciendum* 4. Si texta fuerit; multo magis, *l. lana* 88. *in princ. ff. de leg.* 3. Sed his caſibus extinguitur legatum ſolummodo, ſi teſtator mutaverit voluntatem; quam mutaſſe præſumitur lanam tingendo; aut ex ea veſtem faciendo: quo facto lanam redigit ad eum ſtatum, in quo exempta a legato. Cæterum ſi probetur eum non mutaſſe voluntatem; debebitur & lana tincta, & tela detexta, *l. ſervum* 44. §. *ſi pocula ff. de leg.* 1. Probandi autem voluntatem non fuiſſe mutatam onus incumbit legatario, contra quem eſt præſumptio, & regula juris *d. l. lana* 88. *in prin.*

Satis plana hæc, & certa videntur; 2
ſed magnis ſunt obſita difficultatibus. Videtur enim Ulpianus tum a Paulo, tum a ſe ipſo diſſidere. A Paulo aperte diſſentit. Hic enim in *l. pediculis* 32. §. *Labeo* 6. *ff. de aur. & arg. leg.* ait, teſtatorem non neceſſaria verborum multiplicatione uſum, qui, cum *lanam* legaſſet, addidit *verſicoloria*: *quaſi deſierit lana tincta, lana eſſe*: *detractoque verbo verſicolorio, nihilominus etiam verſicoloria debebuntur*. Legata lana debentur etiam verſicoloria, quia lana tincta non deſinit eſſe lana. Nihil

hil verius . Confugiunt interpretes ad
vim verborum generalium , quibus non
ſemper æquipollent indefinita . Et huc
intrudunt quæſtionem , an oratio indefi-
nita æquipolleat univerſali ; qua nihil eſt
ab hac lege alienius . Non enim hoc agi-
tur a Paulo , qui potius reprehendit te-
ſtatorem , quod tot verbis ſuperfluis ex-
preſſerit voluntatem ſuam , de qua ſatis
conſtabat ex ſolo verbo *lanam* , cum etiam
lana tincta , ſit lana ; & ideo lanæ no-
mine contineatur . Illud potius quæritur
a Paulo , an denominatio ſpecierum re-
ſtringat genus ; & reſpondet : non muta-
re ſubſtantiam rerum , multiplicationem
verborum non neceſſariam . Cæterum ,
quod ad rem attinet , Paulus ait legato
lanæ tinctam contineri , quia lana eſſe
non deſinit : quod negat Ulpianus in *l.
ſi cui lana* 70. *in princ. ff. de leg.* 3. Nec
dubitari poteſt in ea fuiſſe ſententia Pau-
lum , cum ipſemet eamdem in ſenten-
tiam ſcripſerit *lib.* 3. *ſent. rec. tit.* 8. §. 86.
*lana legata , ſive ſuccida , ſive lota ſit , ſive
pectinata , ſive verſicoloria , legato cedit .
Purpura vero , aut ſtamen ſubtemenve hoc
nomine non continentur* . Lana *verſicoloria*,
eſt lana tincta : ita accipitur ab eodem
Paulo in *d. l. pediculis* 32. §. *Labeo* : & in
l. quæſitum 78. §. *coccum ff. de leg.* 3. & ab
Ulpiano in *d. l. ſi cui lana* 70. §. *verſicolo-
ribus ff. eod.* Atque hoc nomine veteres
J C. reprehenduntur a Valla *eleg. lib.* 6.
c. 53. quia verſicolor apud Latinos eſt ,
quod colorem mutat , ut plumæ colum-
barum . Cic. 3. *de fin. bon. & mal. mulli
morientes* . Plin. *lib.* 9. *c.* 17. *Mullum ex-
pirantem verſicolori quadam & numeroſa va-
rietate ſpectari proceres gulæ narrant* ; *ru-
bentium ſquamarum multiplici mutatione
palleſcentem : utique ſi vitro ſpectetur in-
cluſus* . Aut diverſos habet colores , ut
apud Virgil. *Æneid.* 10. *verſicoloribus ar-
mis* , id eſt , depictis : & apud Plinium
ſæpenumero . Sed obſervandum , quod
apud noſtros verſicolor dicitur lana , quæ
tincta eſt , quia colorem nativum muta-
vit , ac convertit in eum , quo tincta eſt:
cum in lanam non cadat illa varietas &
mutatio colorum , de qua modo diximus.
Cæterum cum agunt de tela , aut veſte,
quæ illam varietatem colorum recipere
poteſt , in eodem ſenſu hoc verbum ac-
cipiunt . Ita interpretor Pauli verba in 3
d. l. pediculis §. *Titia ff. de aur. & arg. ve-
ſtem tam coloriam , quam verſicoloriam* :
coloriam , quæ unius tantum coloris : *ver-
ſicoloriam* , quæ varii coloris . Animad-
verto enim ibi agi de legato mundi mu-
liebris a matrona relicto : matronæ ve-
ſtibus coloratis utebantur . Legendus Ovi-
dius *lib.* 3. *de art. aman.* qui a *verſ.* 168.
uſque ad 200. puellas inſtruit , quibus co-
loribus imbutas veſtes induere debeant in
publicum procedentes ad conciliandum
amorem . Septicia igitur legato mundi
muliebris putabat contineri veſtem tam
coloriam , quam verſicoloriam . Cujac.
ad Paul. recept. ſentent. colorias putat eſſe
veſtes non tinctas , nativi coloris ; quo
nomine reprehenditur a Salmaſ. in *Vopiſc.
in vita Aureliani* . Salmaſio aſſentior : ne-
que enim adduci poſſum , ut credam co-
lorea dici , quæ tincta non fuere : & co-
loreas veſtes , quæ nullo colore fuerunt
imbutæ . Certe nos dicimus : *veſti colo-
rate : veſti di colore* , quæ colore aliquo
infectæ fuerunt . In eo auſim ab eo diſ-
ſentire , quod putat colorea eſſe , quæ ſunt
varii coloris ποικιλα , ποικιλόχρωμα ; idem
enim ſignificaret *coloria* , & *verſicoloria* :
quæ diſtinguuntur in noſtra lege . Atque
abſurde diceremus , ut arbitror , veſtis
coloriæ legato comprehendi veſtem varii
coloris : *verſicoloriæ* autem , quæ unius
eſt coloris : repugnat enim uſus Latini
ſermonis . Nec me movent verba teſta-
menti Auguſti : *gauſapes lodices purpu-
reas , & coloreas meas* : quæ , ut ait , ma-
nifeſto oſtendunt *coloreas* eſſe , quæ ſunt
varii coloris : *aliter enim non video* (in-
quit) *quare debuerit Auguſtus purpurea-
rum gauſaparum meminiſſe* ; *nam coloreas
dicendo , utique & purpureas complexus eſ-
ſet* . Sane ego video , aut videre puto :
nam coloreæ purpureas non continebant;
aut

Digitized by Google

aut ſaltem dubitari poterat, an contineſentur. Etenim etiam in legato, verſicolorium, quod apud JC. ut diximus, omnem lanam tinctam quocumque colore comprehendebat,tamen purpuram non complectebatur ex ſententia Pauli *d. lib.* 3. *ſent. tit.* 8. Non ſine cauſa igitur purpurearum gauſaparum meminit Auguſtus; quia propter excellentiam purpuræ, & immane pretium mentio ejus facienda erat. Auguſti tempore, ut notat Plin. *lib.* 9. *c.* 39. *dibapha Tyria mille denariis in libras emi non poterat*: & Ovid. loco laudato.

Cum tot prodierint pretio leviore colores:
Quis furor eſt cenſus corpore ferre ſuo?

Præterquam quod tum a Julio Cæſare, tum ab ipſo Auguſto purpuræ uſus fuerat privatis interdictus. Sueton. in *Jul. Cæſ. c.* 43. Dio in *Auguſto*. Quocirca mentio purpuræ erat prope neceſſaria; purpureæ enim veſti colorea opponebatur. Vopiſcus in *Aureliano*: *Idem conceſſit, ut blatteas matronæ tunicas haberent, & ceteras veſtes, cum antea coloreas habuiſſent, & ut multum oxypæderotinas*. An vero non habuerunt veſtes unicolores? Hoc facillime probari poſſet: ſed non eſt hujus loci hæc accuratius examinare: hoc tantum dico; in noſtro §. *Titia*: in quo veſtes coloriæ diſtinguuntur ac ſecernuntur a verſicoloribus, prorſus abſurde perverti verborum ſignificationem exponendo colorias eſſe verſicolorias: & contra verſicolorias eſſe unicolores.

4 Redeo ad diſſidium Pauli & Ulpiani. Multa ſunt, in quibus diſcordant.

I. *Lana legata*; *id legatum videtur, quod tinctum non eſt, ſed αὐτοφυές*, ait Ulpian. in *l. ſi cui lana* 70. *in princ.* & §. *& ſciendum ff. de leg.* 3. *Lana legata,verſicoloria legato cedit*. ait Paulus *lib.* 3. *rec. ſent. tit.*8. §. 86. & confirmat in *l. pediculis* 32. §. *Labeo ff. de aur. & arg. leg.*

II. Legata lana ſtamen, ſubtemenve contineri, ait Ulpianus ex ſententia Sabini in *d. l.* 70. §. *quæſitum*. Negat Paulus in *d.* §.86. *Stamen, ſubtemenve hoc nomine non continentur*.

III. Verſicoloribus legatis, *purpuram & coccum quoniam nihil nativi coloris ſunt, contineri arbitror* ait Ulpian. in *d.l. ſi cui* 70. §. *verſicoloribus*. Contra Paulus in *d.* §. 86. *Lana legata, verſicoloria legato cedit, purpura vero non continetur*.

Non ſolum a Paulo, ſed etiam a ſe ipſo diſſidet, ſecumque diſcordat Ulpianus in laudata *l. ſi cui* 70. Initio legis ait lana legata, id quod tinctum non eſt, legatum videri. Contra in §. *verſicoloribus ejuſ. l.* ait, lanæ appellatione ea omnia videri legata, quæ tincta ſunt, & neta. Illud quoque ipſum arguit inconſtantiæ, quod ait in §. *lino quidem ſi tinctum linum ſit, credo, lino continebitur*. Si lana tincta non continetur legato lanæ: cur linum tinctum continetur legato lini? Nec ipſe rationem attulit: nec, ut arbitror, ſatis idonea poteſt afferri. Rurſus linum, quod in tela eſt, ait contineri: lanam autem, quæ in tela eſt, non contineri ait in ſuperiore §. *lanæ appellatione*.

Quomodo ſcopuloſa hæc & abrupta prætervehemur? Enimvero diſſidium inter Paulum & Ulpianum diſſimulari componique non poteſt. Et quidem quantum attinet ad ea, quæ ſecundo & tertio loco ſunt expoſita, non eſt neceſſe ingenii nervos intendere ad conciliandas contrarias utriuſque ſententias. Nam cum ſola Ulpiani ſententia in noſtras leges fuerit relata, ea ſola vim legis habet, utpote a legiſlatore probata; exploſa rejectaque contraria. Quantum autem attinet ad primum: cum utraque ſententia Pandectis inſerta ſit; videndum, quæ ſit probabilior. Plane probabiliorem eſſe Pauli ſententiam nullus dubito: cum ab eo evidenti ratione confirmetur: quod lana tincta non deſinit eſſe lana. Tinctura non mutat lanæ formam: non transfert in aliam ſpeciem; igitur juxta regulam juris non perimit legatum. Porro mirari ſubit Ulpianum, qui lanæ appellatione putavit contineri lanam netam, ſtamen, 5

Digitized by Google

ſubtemen, pelles lanatas: & hoc amplius, lanam leporinam, & anſerinam: & lanuginem ligno decerptam; nempe goſſipium, ſeu xylon, negare contineri lanam tinctam, quæ vere lana eſt: cum illæ per quamdam ſimilitudinem lanæ dicantur. Ἐριόξυλον *lana lignea* vere lana non eſt: lino ſimilior eſt; imo lino maxime ſimilem dicit Pollux; eamque inter lina recenſet *lib. 7. cap.* 17. itemque Plin. *lib.* 19. *cap.* 1. *Superior pars Ægypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui goſſipium, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina*: & lib. 12. *c.* 11. *Juba circa frutices lanugines eſſe tradit; linteaque ea Indicis præſtantiora*. Arrianus in *Indicis*: ἐσθῆτι δὲ Ἰνδοὶ λινέῃ χρῶνται, &c. λίνου τοῦ ἀπὸ τῶν δένδρων. *Veſte linea utuntur Indi: ex lino, quod ex arboribus colligunt.* Curtius *lib.* 8. *cap.* 9. in deſcriptione Indiæ: *Terra lini ferax: inde pleriſque ſunt veſtes*: & deinde: *Corpora uſque pedes carbaſo velant*. Rurſus de Rege. *Diſtincta ſunt auro & purpura carbaſa, quæ indutus eſt*. Hinc Propert. *lib.* 4. *eleg.* 13. *prope fin. Raptaque odorato carbaſa lina Duci*. Philoſtratus quoque linum vocat, quo Indi utuntur. De hoc lino Plin. *d. c.* 1. *Veſtes inde ſacerdotibus Ægyptiis gratiſſimæ*. Propterea *linigeri* dicebantur, & hoc nomine deſignabantur. *Linigeros* dicit Martialis *lib.* 12. *ep.* 29. *linigeram turbam* appellat Ovid. Metam. *lib.* 1. Iſidis ſacerdotes: & linigeram Iſim *lib.* 2. *Amor. eleg.* 2. *verſ.* 25. alii legant *niligenam*. Gregem linigerum vocat Juven. *Satyr.* 6. *verſ.* 534. Ulpianus noſter *erioxylon* nominavit, & huius nominis ſignificatione ſeductus tradidit eam quoque legato lanæ contineri; nam *erion* a græcis lana dicitur. Neque curavit, quod Græci etiam linum non raro *erion* dicunt. Heſych. λῖνον ἔριον linum erion, maxime cum de goſſipio agunt, quod promiſcue linum, & lanam vocant, quia utrique ſimile eſt: lino autem ſimilius. Suidas in verbo Πάμβαξ ait vulgo a Græcis vocari βαμβάκιον: unde nos diximus *bambagia*, vel a bombyce. Plin. *lib.* 19. *cap.* 1. *cujus ex interiore bombyce lanugo netur*. Id. *lib. c.* 12. *Ferunt mali cotonei amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ oſtendunt lanuginis pilas, ex quibus veſtes pretioſo linteo faciunt.* Hinc ad nos derivatum eſt nomen *Cotone*. Lanuginem non netam dicimus *cotone*: netam vero *bambagia*. Nemo tamen cum lanam nominat ſentit de *cotone*, aut *bambagia*. Uſus ſcriptorum, & conſuetudo loquendi ſemper hæc a lana diſtinguit. Itaque legato lanæ apud nos hæc non continerentur. Multo minus contineretur lana anſerina, quæ certe lana non eſt, ſed pluma anſerum, aut anatum. Pluma ſemper appellatur, ut a Plin. *lib.* 10. *c.* 22. Atque haud ſcio, an ullus veterum umquam lanam vocaverit: nam neque netur, neque veſtes ex ea fieri poſſunt. Tomentum tantummodo præſtat ad farciendas culcitas, pulvinaria, pulvinos. Tomentum tamen nomine lanæ non continetur auctore ipſo Ulpiano in *d. l. ſi cui* §. *lanæ appellatione*. Eadem fere dici poſſunt de lana leporina, quæ pilus eſt, non lana. Si pilus leporum lanæ appellatione continetur; multo magis pilus cuniculorum, qui mollior eſt, & lanæ ſimilior: cur non & vulpinus? Sed hi omnes pili dicuntur, non lana: & potius capilli, ut poetice Catullus: *epigr.* 25. *mollior cuniculi capillo*.

Quo confugiendum? Lex enim ita ſcri- 6
pta eſt. Unicum perfugium eſt teſtatoris voluntas, ad quam confugit ipſe Ulpianus in §. *verſicoloribus in fin.* Ibi: *niſi aliud ſentit teſtator*. Sed illud quæritur, cuinam incumbet onus probandi voluntatem teſtatoris. Si legata fuerit lana, & legatarius petat etiam goſſipium, pilum leporinum, plumam anſerinam: dici poteſt eum probare debere, teſtatorem ea quoque legare voluiſſe; neque enim ex verborum ſignificatione continentur. Verum, quia lex ipſi favet, leves etiam probationes ſufficere crediderim. Quod ſi legata lana hæres recuſet dare lanam tinctam, ipſe probare debebit teſta-

ſtatorem hanc noluiſſe comprehendere: obſiſtit enim hæredi & verbi ſignificatio, & auctoritas Pauli in *d. l. pediculis* §. *Labeo ff. de aur. & arg. leg.* Quemadmodum legatis verſiculoribus, ſi hæres neget purpuram contineri: ipſe probare debet aliud ſenſiſſe teſtatorem. Non diffiteor, in his quædam occurrere, quæ aliquo modo generalibus juris regulis repugnant: ſed ut ſyrtes oppoſitas prænavigemus, hæc mihi videtur eſſe via tutiſſima.

7 Venio ad ea, in quibus a ſeipſo diſſidere videtur Ulpianus. Initio legis ait, lanam tinctam legata lana non contineri: in §. *verſicoloribus* ait lanæ appellatione ea omnia videri legata, quæ tincta ſunt & neta. Sunt hæc contraria. Doctiſſimus Petrus Faber putat textum eſſe corruptum, eumque ita emendat: *& conſtat apud veteres lanam appellatione verſicolorum non contineri; ſed ea omnia &c.* Probatur a Cujacio: nec quicquam poteſt ſententia Ulpiani convenientius excogitari. Verum ſi quis ab omni legum emendatione abhorreat, poterit commode legem ita explicare.

8 In laudato §. Ulpianus duas quæſtiones de verſicoloribus ſuſcipit explicandas: quando in legato contineantur: & quid ipſa contineant. Proponit enim generaliter videre de verſicoloribus. De his autem hæ duæ occurrunt quæſtiones. Ad primam reſpondet: *conſtare apud veteres lanæ appellatione verſicolaria non contineri.* Ad ſecundam: legata lana verſicolori *ea omnia videri legata, quæ tincta ſunt & neta, quæ neque detexta neque contexta ſunt.* Subjicit deinde quæſtionem de purpura: & eam quoque hoc legato contineri putat contra Paulum, ut diximus. Animadvertendum autem eſt, Ulpianum loqui de lana verſicolori, ut demonſtrant illa verba: *quæ tincta ſunt, & neta, quæ neque detexta, neque contexta ſunt.* Si ageret in genere de legato verſicolorum, etiam detexta, aut contexta continerentur. Senſus igitur ejus legis eſt. Lanæ appellatione verſicoloria non contineri; ſed lanæ verſicoloris appellatione ea omnia videri legata, quæ tincta ſunt, & neta. Conciſa brevitate, ut ſolent JCC. non repetit verba illa: *lanæ verſicoloris*, quæ ſuppleri facile poſſunt ex antecedentibus; ex quibus aperte conſtat eum agere de lana, & ſpeciatim de lana verſicolori.

Multo difficilius eſt explicare, cur legato lino debeatur etiam, quod tinctum eſt, quodque in tela eſt *d. l. ſi cui* 70. §. *lino autem ff. de leg.* 3. cum in legato lanæ ſupra fuerit contrarium conſtitutum. Plane videtur confugiendum ad *l. non omnium* 20. *ff. de legib.* niſi dicamus Ulpianum, qui lanæ legatum reſtrinxit ad lanam non tinctam contra multorum opinionem ex Sabini ſententia, noluiſſe eam ad linum producere, de quo fortaſſe Sabinus non loquebatur: ea ipſa ratione, qua movetur Paulus in *d. l. pediculis*, quod linum tinctum, linum eſt. Quæ ratio etſi non minus lanæ, quam lino conveniat; tamen apud Ulpianum plus quam ratio, valuit auctoritas Sabini, cujus commentarios illuſtrabat, & exponebat in ea lege. Nec arbitror improbabile, linum a lana ſeparaſſe prupter aſſiduum lanæ in veſtibus uſum, eamque mille coluribus inficiendi conſuetudinem: lanificium omnium feminarum opus. Notat Sueton. in *Auguſto c.* 64. *Filiam, & neptes ita inſtituit, ut etiam lanificio aſſueſaceret.* De colorum varietate, quibus lana tingatur, ſupra dixi. Nunc ſubjicio verſus Ovid. *lib.* 3. *de art. am.* 9

Quot nova terra parit flores: cum vere repenti
Vitis agit gemmas: pigraque fugit hyems:
Lana tot, aut plures ſuccos bibit: elige certos;
Nam non conveniens omnibus unus erit.

In his multi erant pretioſi. Pretium igitur & ingens copia potuit adducere Ulpianum in ſententiam Sabini: legato non comprehendi, niſi eſſet expreſſa. Non ita ſe res habet in lino. Rarus in veſtimentis lini uſus. Vide Ferrar. *de re veſt.* S 2 *lib.*

*lib.*3. *cap.*3. *part.* 1. & *part.*2.*lib.* 3. *cap.* 11. Triplex erat communis lini uſus. Ad vela navium. Late Plin. in *Præfat. lib.* 19. Ad retia. Hinc tam Latini quam Græci Scriptores lina pro retibus dixere. Virgil. 1. *Georg. verſ.* 142.

—— *pelagoque alius trahit humida lina.*

Ad loricas & thoraces. Corn. Nep. in *Iphicrate*: *Genus loricarum mutavit, & pro ferreis atque æneis, lineas dedit: quo facto expeditiores milites reddidit.* Sueton. in *Galba c.*19.*Loricam tamen induit lineam, quamquam haud diſſimulans, parum adverſus tot mucrones profuturam.* Plin. *lib.* 19. *c.* 1. Virg. *Æneid. lib.* 10. *verſ.* 784. Sil. Ital. *lib.* 4. *verſ.* 292. Quomodo eas compingerent, inter doctos eſt magna diſſenſio. Vide Ferrar. *de re veſt. part.* 2. *lib.* 4. *cap.* 11. Quod ad nos attinet, apparet veteres raro linum tinxiſſe: nam & tunica interior, quæ nudis carnibus admovebatur, tincta non erat. Itaque nulla cauſa erat ipſum excludendi a legato lini.

CAPUT XXIX.

Ad l.peculium 65. §. quadrigæ ff. de leg. 2.

SUMMARIUM.

1 *Quadrigæ legatum perit mortuo equo, qui quadrigam demonſtrat.*
2 *In quadrigis Circenſibus unus equus præcellebat, & toti quadrigæ nomen dabat.*
3 *Equi Curules proprium nomen habebant.*
4 *Ex nomine, patria, & genealogia æſtimabantur.*

1 PRomiſſa jam abſolvamus. Expoſita hac lege promiſſi munus omne confecero. Sed ea multo difficilior eſt, quam plerique fuerint opinati. Verba Papiniani ſunt hæc: *Quadrigæ legatum, equo poſtea mortuo, perire quidam ita credunt, ſi equus ille deceſſit, qui demonſtravit quadrigam: ſed ſi medio tempore deminuta ſuppleatur, ad legatarium pertinebit.* Quis eſt equus, qui demonſtrat quadrigam? In Baſilicis dicitur equus præſtantiſſimus. Sed cur equus præſtantiſſimus demonſtrat quadrigam? Quid ſignificat ejuſmodi locutio? Quid eſt demonſtrare quadrigam? Cur equus, qui quadrigam demonſtrat, cæteris præſtantior eſt? Cur eo mortuo perit quadrigæ legatum? An legatum equitii extinguitur mortuo equo præſtantiſſimo, vel legatum gregis mortuo bove optimo, ac pinguiſſimo? Minime vero *l. grege legato* 21. *& ſeq. ff. de leg.* 1. *§. ſi grex* 16. *inſt. tit. de legat.* Quid cauſæ fuit, cur id ſingulariter conſtitueretur in quadriga? Hæc omnia ad explicandum impeditiſſima expediam, ut ſpero, commodiſſime, paucis præmiſſis, & animadverſis.

I. Hæc lex intelligenda, non de omni quadriga, ſed de quadriga Circenſi: de 2
quadriga, quæ in ludis Circenſibus curſu decertabat. At proponitur a Papiniano generatim legatum quadrigæ. Ita profecto. Sed non ait extingui legatum mortuo uno equo quadrigæ: imo indicat mortuo uno equo, non extingui legatum quadrigæ, ſicut non extinguitur legatum equitii per mortem unius equi. Et hoc verum eſt generatim in quacumque quadriga. Verum quia in quibuſdam quadrigis præcellit unus inter omnes, iſque demonſtrat quadrigam: eo caſu per mortem ejus equi legatum quadrigæ diſſolvitur. Hoc autem eveniebat in quadrigis Circenſibus, quas unus equus demonſtrabat, cum toti quadrigæ nomen daret: ut mox dicemus. Quod ſi & inter quadrigas militares ejuſmodi equus fuerit, qualem modo deſcribemus, vel in quadriga triumphali: ſi quis velit eam quoque hac lege comprehendi; non repugnabo. Sed in his ejuſmodi equus a ſcriptoribus non memoratur; ſed ſolum in Circenſibus, in quibus erat prope neceſſarius. Etiam hoc amplius; quadrigæ nomine κατ' ἐξοχὴν plerumque Circenſibus quadriga a ſcriptoribus ſignificatur: ut a Sueton. in *Tib. Claudio c.* 21. & in *Domitiano c.* 4. a Sym-

Digitized by Google

a Symmacho *epiſt.* 21. *lib.* 9. & aliis. Sicut equi curules dicuntur equi Circenſes, ut in *rubr. & tit. C. Theod. de equis curul.* & in *d. ep.* 21. Excellebant enim ſupra omnes, ex quacumque orbis parte, quæ veloces ac generoſos equos produceret, Romam traducti, ab Imperatoribus & magiſtratibus diſtribuebantur quatuor factionibus, a quibus nec poterant ad vicinos populos tranſmitti, nec ad alios uſus transferri *l. 2. C. Theod. de equ. Curul. l. 6. de Scenic. l. 19. de prætor. & quæſt. cod. C.* Symmach. *lib.* 9. *ep.* 20. & 22. Nec poterant a magiſtratibus donari niſi permittente Imperatore. Capitolin. in *Gord. de Gordiano Seniore Conſule. Equos Siculos centum: Cappadoces centum, permittentibus Imperatoribus, factionibus diviſit.* Et per hæc populo ſatis carus, qui ſemper talibus commovetur. Ita ſane de populo Romano Juven. *Sat.* 10. *v.* 80.

—— *atque duas tantum res anxius optat*
Panem, & Circenſes. ——

Tam anxie autem, tam avide, tam curioſe quadrigarum curſum ſpectabat, ut Martialis *lib.* 7. *ep.* 7. ad exaggerandum amorem, ac deſiderium populi erga Domitianum abſentem, ita fuerit ipſum allocutus:

Adeoque mentes omnium tenes unus:
Ut ipſa magni turba neſciat Circi:
Utrumne currat Paſſarinus, an Tigris.

Paſſarinus, & Tigris tum temporis duæ celebres quadrigæ, ut paulo poſt dicemus. Tantus autem erat populi favor aliis ad alios equos, factioneſque propenſis, atque eo temeritatis, ac furoris aliquando proceſſit, ut ſeditiones conciverit. Vide Caſſiod. *lib.* 1. *ep.* 20. 27. 31. & 32. imo & bellum civile. Paul. Diacon. *lib.* 4. *cap.* 11. *Hujus* (Phocæ Imperatoris) *tempore Praſini, & Veneti per Orientem & Ægyptum civile bellum fecerunt, ac ſe mutua cæde proſtraverunt.* De equorum curulium gloria, nobilitate, laude in *lib. 6. C. Th. de Scenic.* & apud Symmach. *lib.* 4. *ep.* 60. & *ſeq.* & *ep.* 63. De cura, maximaque ſollicitudine tum Imperatorum, tum magiſtratuum circa ludos circenſes, equoſque curules paſſim Suetonius, & hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores: necnon Symmach. in *epiſtolis modo laudatis*, itemque Caſſiodorus & Cod. Theodoſ. in *tot. tit. de Equis Curul.* & in *l. 1. & tribus ſeqq.* & aliis fere omnibus *tit. de Prætor. & Quæſt.* & *l. 6. de Scenic.* Quocirca non mirum, ſi equorum curulium & quadrigarum nomen ad Circenſes ſæpenumero referatur.

II. Singuli equi curules, ad certandum 3
in Circo deſtinati, proprium nomen habebant, ipſis inditum vel a velocitate, vel a colore, vel a patria, vel a natura ipſius equi, vel a celeberrimis apud Poetas equis, vel ab aliis rebus arbitrio domini, vel aurigæ. A velocitate dicti: Tigris, Volucris, Incitatus. A colore: Phœnix, Badius, Nitidus, Floridus. A patria: Caucaſus, Pelorus, Tuſcus, Maurus. A natura equi: Pertinax, Petulans, Faſtidioſus, Hilarus. Ab equis veteribus: Arion, Pegaſus, Cyllarus. Alia prope infinita nomina recenſentur in inſcriptione, quam edidit doctiſſimus Panvinius in *lib. 1. de Lud. Circenſ. cap.* 13. ad cujus explicationem adjecit catalogum equorum; alia a poetis, Statio *lib. 6. Thebaid.* Sil. Ital. *lib. 16. Punicor.* Auſon. in *Epit. v.* 35.

Hæc equorum curulium nomina mutari vetuerunt Imperatores in *l. 1. de equis Curul. C. Theodoſ. Illud quoque ſinceritas Tua præcipiat obſervari, ne Græcorum Equorum nomini, qui hinc miſſi fuerint, commutentur.* Prohibitio eo ſpectat, ne emptores, aurigæ, factiones, in fraudem illicerentur. Ex nomine enim tum ipſius equi, tum ejus patriæ & originis æſtimabantur; populi favorem aucupabantur; præmia conſequebantur. Itaque in hac lege Palmatiis, & Hermogenianis equis ex horreis fiſcalibus alimonia decernitur. Symmach. mandat Patruino *adhibere cuſtodiam, ne qua eos* (equos curules) *fraus avara commutet.* Sil. Ital. *lib.* 16. *verſ.* 330.

Hos

Hos patriæ favor: hos accendit nobile nomen
Antiqui ſtabuli.

Stat. *lib.* 5. *Sylv.* in *Protrep. ad Criſpin. verſ.* 22.

—— Romulei qualis per jugera Circi
Cum pulcher viſu, titulis generoſus avitis
Exſpectatur equus, cujus de ſtemmate longo
Felix emeritos habet admiſſura parentes.

Scite dixit *emeritos*: certabant enim uſque ad viceſimum annum: *poſt viceſimum annum mittebantur ad ſobolem reparandam.* Plin. *lib.*
4 8. *c.* 42. Equorum genealogias non minoris æſtimabant, quam hominum, & familiarum. Etenim, ut ait Horatius, *eſt in juvencis, eſt in equis patrum virtus*; eaque prava educatione non depravatur; ut ſæpenumero contingit in hominibus. Quamobrem poetæ in deſcribendis ludis Circenſibus, præter nomen equorum, patriam etiam & originem, & genus adjiciunt. Hinc apud Silium: *Callaicus Lampon; Aſtur Panchates.* Plin. *lib.* 8. *c.* 48. *In eadem Hiſpania Gallaica gens & Aſturica, equini generis &c.* Et de Peloro Sil. Italic. *verſ.* 365.

Nullus erat pater: ac Zephyri nova flamina campis
Vectonum eductam genitrix effuderat Harpe.

De hac genitura Plinius loco laudato. *Conſtat in Luſitania circa Ulyſſiponem oppidum, & Dagum amnem, equas Favonia ſtante obverſas animalem concipere ſpiritum, idque partum fieri, & gigni perniciſſimum, &c* & fuſius Virg. *lib.* 3. *Georg. verſ.* 173. *Conſtat*, inquit Plinius: ne quis eum reprehendat: communis enim erat, & antiquiſſima opinio ab Homero uſque deducta, qui *lib.* 16. *Iliad.* Achillis equos ex Zephyro vento genitos ait. Homerum ſecutus eſt Calaber *lib.* 3. *lib.* 4. & *lib.* 8. Id. Sil. *lib.* 3. *Verſ.* 379. & quod magis mirere, etiam Philoſophi, Hiſtorici, & ſcriptores Genponici id retulerunt. Ariſtot. *Hiſt. Animal. lib.* 6. *c.* 18. ſiquidem id voluit ſignificare verbo ἐξανεμοῦσθαι, ut quidam putant. Solin. *cap.* 45. & *cap.* 23. Martian. Capella *lib.* 5. Columel. *lib.* 6. *c.* 26. ubi ait id eſſe notiſſimum. Varro *de Re Ruſt. lib.* 2. *c.* 1. ubi ait rem incredibilem eſſe, ſed veram. Nec abnuunt noſtri. Lactant. *lib.* 4. *c.* 12. *Quod ſi animalia quædam vento, & aura concipere ſolere omnibus notum eſt.* Puto huic commento cauſam dediſſe quorumdam equorum ſingularem velocitatem, qui curſibus auras anteire dicuntur: propterea apud Sil. *verſ.* 427. auriga Pelorum incitat,

—— Genitore, Pelore,
Te Zephyro eductum, nunc nunc oſtendere tempus.

Multo antiquiorem originem Caucaſi narrat ibi Silius *verſ.* 369.

Ipſum, Ætola vago Diomedi condita Tyde
Miſerat: exceptum Trojana ab origine equorum
Tradebant; quos Æneæ, Simoentis ad undas
Victor Tidides magnis abduxerat auſis.

Quos verſus perperam exagitat Salmaſius in Exercitationibus Plinianis. Majore apparatu & exuberanti quadam redundantia ad faſtidium uſque perſequitur curulium equorum genealogiam Statius *Thebaid. lib.* 6. a verſu 230. Tanti faciebant nomina, ſtirpemque & genus equorum non ignorare. Hæc ad explicationem laudatæ legis ſatis. Redeo jam unde diſceſſi.

III. Quamvis ſinguli proprium nomen 5
haberent, ut oſtendimus; tamen quadrigæ proprium nomen non habebant: ſed illud mutuabantur ab equo præſtantiſſimo, qui quadrigæ dux erat, & auctor victoriæ cenſebatur. Erant quidem quatuor Romæ factiones a coloribus nominatæ; Praſina a viridi: Ruſſea vel Ruſſata a rubeo: Veneta a cæruleo; Albata, ab albo: eaſque ad quatuor anni tempora refert Caſſiodorus *lib.* 3. epiſt. 51. & ab

his

Digitized by Google

his factionibus tum equi, tum quadrigæ nomen accipiebant. Sed hoc erat nomen generale: nam omnes quadrigæ, omnes equi factionis albatæ dicebantur *albati*: ut apud Plin. *lib.* 8. *c.* 42. *excuſſo in carceribus auriga albati equi palmam occupavere*: item *Ruſſati*, qui erant factionis ruſſatæ, atque ita cæteri. Imo etiam Aurigis hoc nomen communicabatur. Plin. *lib.* 7. *c.* 53. *in fin. Inſt. Invenitur in actis Felice ruſſato auriga elato, in rogum ejus unum e faventibus jeciſſe ſeſe.* Igitur nomen generale dabat quadrigæ factio: nomen ſpeciale equus, a quo potiſſimum victoria pendere credebatur. Hujus nomine totam quadrigam deſignabat Auriga: hunc compellabat, hortabatur, incitabat ad curſum: huic palmæ gloriam acceptam referebat. Quis autem eſſet in quadriga equus demonſtrator, ac deſignator quadrigæ, operæ pretium eſt explicare.

6 In quadrigis veterum, cum omnes ad latera jungerentur, ut æquata fronte procederent, duo interiores, qui jugo juncti erant, *jugales* dicebantur: duo autem exteriores, qui hinc, & inde funibus aut loris a dextra, lævaque jugalibus adnectebantur, *funales* appellabantur. Funales digniores, ac præſtantiores jugalibus: quoniam plurimum ad victoriam conferebant. Ad funem enim locabant equos, qui exercitatione, diſciplina, robore, velocitate præcellebant: quia ipſi & curſum circumflectere & adverſariis ſe opponere, æmulos effundere, currus evertere, excutere aurigas: atque his artibus victoriam debebant adipiſci. Funalium præſtantiſſimus erat ſiniſter, quia in ipſo maximum erat ad victoriam momentum. Ipſe enim appoſite metam ſtringere debebat; ita ut nec in eam impingeret; nec ab ea longius deflecteret: adeoque longiorem curſum conficere cogeretur. In hoc maximum, ac pene unicum ad vincendum momentum eſſe veteres exiſtimabant. Neſtor apud Homerum Iliad. *lib.* 23. *verſ.* 319. cum multis ſequent. Theocr. *Idyll.* 24. *verſ.* 117. Nonn. *Dionyſ. lib.* 37. *verſ.* 201. *&c.* Non puto tamen hoc perpetuum fuiſſe: nam ſi equus primarius eſſet nimio plus ardentior, verberum, fræni-que impatientes, ferus, indocilis, cujuſmodi eſt Arion apud Statium, perverſe locatus fuiſſet ad lævam funalis. Neceſſe enim eſt, ut ſiniſter funalis docilis ſit fræni, & docilis parere Aurigæ regenti, quemadmodum deſcribitur Pelorus a Silio *verſ.* 359. Quamobrem apud Homerum Neſtor filio præcipit, ut dextrum quidem equum laxatis habenis, & ſtimulis & voce incitet ad curſum: ſiniſtrum vero inflectat ad metam caute: ne, ſi præceps feratur, in eam impingat, & currum frangat, & equos debilitet. Apud Nonnum quoque pater admonet filium, ne utrumque ſtimulet, & pungat, ſed dextrum tantummodo impellat. In flexu enim dexter multo velocius currere debet, cum longius iter ab eo ſit peragendum, ſiniſter autem lentare curſum, ac leniter ſe torquere debet, ne aut hæreat currus ad metam, aut ab ea longe divertat. Quocirca, mea ſententia ſcite Statius. Arionem ferum, indocilemque, & fervore ac ferocitate exultantem equum (ut ipſe narrat a *verſ.* 301. uſque ad 320. & infra a *verſu* 501.) collocavit inter jugales, ut ab aliis circumjunctis effrænus ejus impetus reprimeretur, ardorque reſtingueretur. Eadem de cauſa & a Neptuno fuerat locatus inter jugales auctore eodem Statio *verſ.* 306.

Sæpe per Jonium, Lybicumque natantibus ire
Interjunctus equis.

Scilicet in medio inter utrumque funalem junctus ad jugum. Plane cum hæc non animadverterit Salmaſius, in maximas anguſtias conjectus a Statio ſe expedire non potuit. Scidit nodum, non ſolvit. Sane quod equi illi primarii & duces quadrigæ in medio collocarentur aliquando ad jugum, conſtat ex veteri tabula & in-

Digitized by Google

inſcriptione a Panvinio edita. Ibi: *duobus introjugis equis Cotyno & Pompejano*: & infra: *Pompejano & Lucido duobus introjugis*. Notat hoc inſcriptio quaſi ſingulare in eo curſu, quia Pompejanus ſolebat ad funem currere. *In Pompejano victor fuit* CLII. ergo Pompejanus funalis. Item: *in Abigejo Victor eminuit*. Abigejus funalis: & tamen in certaminibus, quibus ſeptem junxit equos, Abigejus & Pompejanus inter jugales poſiti: Ibi: *Cotyno, Galata, Abigejo, Lucido, Pompejano, introjugis quinque*.

7 Invitus etiam admitto arbitrariam ejuſdem Salmaſii correctionem verſuum Auſonii in *epitaph.* 35. cum etiam retenta vulgata concludi poſſit, quod Salmaſius intendit, hoc ordine conſtituto. Phoſphorus eſto ſiniſter funalis: huic ſuccedat ad dextram Pegaſus jugalis: tertius Arion, quartus Cyllarus equus Caſtoris funalis dexter, ad cujus lævum latus junctus eſt Arioni: ideoque dicitur *Lævus Arion*: Lævus Cyllaro, non Phoſphoro, aut Pegaſo, quibus nonniſi dexter eſſe poteſt. Diſtinguendo equos, quemadmodum ab ipſo temone diſtincti ſunt, ac ſeparati, duo ſunt ad lævam temonis: duo ad dextram, ad lævam Phoſphorus funalis, atque ipſi dexter Pegaſus jugalis: ad dextram autem Cyllarus dexterior funalis, eique lævus Arion alter jugalis.

Quod ſi quis opinaretur primarium equum interdum fuiſſe dextrum, non lævum funalem, poſſet tueri opinionem ſuam illis Silii verbis *verſ.* 356.

Tertius æquata currebat fronte Peloro
Caucaſus.

Si Caucaſus eſt funalis ſiniſter, neceſſe, ut Pelorus, qui æquat cum eo frontem, ſit funalis dexter. Niſi dicamus, quod nomine Caucaſi, non ſolum equum Caucaſum, ſed tertiam quadrigam intelligit: itemque nomine Pelori quartam. Illud certe falſum eſt, quod ſcripſit Salmaſius, Caucaſum, & Pelorum ejuſdem quadrigæ funales fuiſſe: alterum ſiniſtrum, alterum dextrum. Duæ erant quadrigæ; Caucaſus, & Pelorus. Pelori Auriga Durius: Caucaſi Atlas. Manifeſte Silius *verſ.* 366.

Nobilis hunc Durius ſtimulabat in æquore currum
Caucaſus antiquo fidebat Atlante magiſtro.

Hunc, nempe *Pelorum*, quem paulo ante nominaverat, & *verſ.* 378.

At poſtremus Atlas: ſed non & ſegnior ibat
Poſtremo Durius: pacis de more putares
Æquata fronte, & concordi currere fræno.

En! duos aurigas, duos currus, qui æquata fronte currebant. Sentio jam cum Arione me a meta deflexiſſe, & exerraſſe: nunc ad metam redeo. Uter fuerit equus primarius, ſiniſter, an dexter, funalis, an jugalis, ad rem noſtram nihil attinet. Illud magni refert, quod certum eſt, & non controverſum, ab illo equo præcipuo ac primario, demonſtratam fuiſſe quadrigam: ejuſque nomine totam quadrigam ſolitam comprehendi.

Quamvis de hoc nulla ſit inter doctos controverſia, tamen id probare ad explicationem noſtræ legis plurimum conferet. Silius Ital. laudato *lib.* XVI. *Punic.* in ludis Circenſibus a Scipione celebratis quatuor quadrigas, ut moris erat apud Romanos, inducit in Circum: & ſingulas deſignat nomine ejus equi, qui in ea primas agebat: primam nomine *Lamponis* equi: ſecundam *Panchatis*: tertiam *Caucaſi*: quartam *Pelori*. Et cum ſecunda quadriga viciſſet, *Panchati* victoria tribuitur: *verſ.* 441.

Interea metis certus jam laudis agebat
Seſe Panchates, & præmia prima petebat
Arduus.

Haud aliter Stat. *lib.* 6. *verſ.* 527.

For-

Forſitan & victo prior eſſet Arione Cygnus
Sed vetat æquoreus vinci pater : hinc vice juſta
Gloria manſit equo .

Auſonius *epitaph.* 35.

Phoſpore clamoſi ſpatioſa per æquora Circi
Septenas ſolitus victor obire vias .

Martialis quoque nomine Tigris, & Paſſerini præſtantium equorum , duas quadrigas deſignat *lib. 7. ep. 6.*

Ut ipſa magni turba neſciat Circi ,
Utrumne currat Paſſerinus , an Tigris .

Antiqua tabula Romæ inventa , qua Dioclis celeberrimi aurigæ epitaphium , & acta deſcribuntur : ſæpe nomen equi victoris uſurpat pro ipſa quadriga , veluti : in Victore Tuſco : in *Bubalo* vicit : in *Pompejano* victor fuit : in *Abigejo* victor eminuit , & ſine flagello : vide Panvin. *de Lud. Circen. lib. 1. cap. 14.*

His præmonitis clara res eſt ; & manifeſta Papiniani ſententia . *Mortuo equo, qui demonſtravit quadrigam* : ait Papinianus. Hic eſt equus princeps , & dux quadrigæ, in quo ſita erat ſpes victoriæ ; in quo vincere agitator quadrigæ dicebatur . Is enim quadrigæ nomen dabat , quo ab aliis quadrigis diſtinguebatur . Finge : legata erat quadriga , *Tigris* vel *Paſſerinus*: mortuo equo *Tigri* , vel equo *Paſſerino* legatum extinguitur ; non ea de cauſa , quod deſinat eſſe quadriga : nam deſinit eſſe quadriga etiam mortuo alio quocumque equo , qui quadrigam componeret . Quemadmodum autem non extinguitur legatum domus , ea diruta aut exuſta , licet deſinat eſſe domus ; non extinguitur legatum gregis eo ad unam ovem redacto , licet grex eſſe deſierit , ut ſupra expoſitum eſt : ita non extinguitur legatum quadrigæ , licet uno equo mortuo deſierit eſſe quadriga . Igitur hæc ſola cauſa non ſufficit ad tollendum legatum ; niſi illud quoque accedat , ut moriatur equus, qui quadrigam demonſtravit . Hoc intercmpto , videtur quodammodo tota interiiſſe quadriga , quaſi fuerit ſpiritus , & anima totius quadrigæ : ejuſque contemplatione teſtator quadrigam legaſſe videatur : ſicut mortuo bove neque corium , neque caro debetur , quia ſublato ſpiritu animaque , & immutata forma , non eſt amplius bos , quem voluit legare teſtator. Ab illo equo pendebat victoria : cauſa autem vincendi quadrigæ comparabantur, & alebantur . Victorum maxima erant præmia . Martial. *lib. 10. ep. 74. ad Romam.*

Cum Scorpus una quindecim graves hora
Ferventis auri victor auferat ſaccos .

Scorpus celeber Auriga, cujus epitaphium idem Mart. *ep.* 50. & laudes ſcripſit *ep.* 53. ejuſd. libri . Juven. *Satyr. 7. v.* 114.

—— veram deprehendere meſſem
Si libet : hinc centum patrimonia cauſidicorum .
Parte alia ſolum ruſſati pone Lacernæ .

Sed & equo præmia . Capitolin. in *Vero. In hujus equi gratiam* (Volucris) *primum cœperunt equis aurei , vel bravia poſtulari . In tanto autem equus ille honore fuit , ut ei a populo Praſinianorum ſæpe modius aureorum poſtularetur* . Idem narrat Dio in *Caracalla* , & in *Nerone lib. 61. Propoſuit Nero equis præmia , & peractus eſt curſus Circenſis* . Qui plura volet , adeat ſupra laudatam tabulam a Panvinio editam & explicatam , ex qua apparet , Dioclem Agitatorem immenſas opes coegiſſe .

Accedebat immoderata , & ſæpe ad in- 15
ſaniam uſque provecta dominorum affectio . Caligula *Incitato equo præter equile marmoreum & præſepe eburneum , præterqua purpurea tegumenta , ac monile e gemmis ; domum etiam , & familiam , & ſupellectilem dedit , quo lautius nomine ejus invitati acciperentur : conſulatum quoque traditur deſti-*

naſſe. Hæc & plura vide apud Sueton. in *Caligula c.* 55. & Dionem *lib.* 59. *in fin.* ubi addit hunc equum collegam ſibi in ſacerdotio ſui ipſius cooptaſſe. Commodus etiam Pertinacem equum efflictim amavit. Dio *lib.* 73. *in Pertinace*. De Vero cætera optimo Imperatore Capitolin. *Nam & Volucri equo Praſino aureum ſimulacrum fecerat, quod ſecum portabat. Cui quidem paſſas uvas, & nucleos in vicem hordei in præſepe ponebat: quem ſagis fuco tinctis coopertum in Tiberianam ad ſe adduci jubebat; cui mortuo ſepulcrum in Vaticano fecit*. Adrianus quoque Auguſtus & alii multi equis ſepulcra poſuere. Spartian. in *Adrian.* Auſon. *epitaph.* 35. Plin. *lib.* 8. *c.* 42. Ælianus, & alii. Accedebat gloria immortalis & fama, quam victores conſequebantur. Notum eſt illud Horatii: *Metaque fervidis evitata rotis terrarum dominos evehit ad Deos*. Pro omnibus ſit Pindarus.

His obſervatis manifeſta eſt ratio, cur quidam crediderint, mortuo equo, qui quadrigam demonſtrabat, quadrigæ legatum extingui. Quod ſi diminuta quadriga medio tempore ſuppleatur, ad legatarium pertinebit: ſcilicet ex voluntate teſtatoris, qui ſupplendo quadrigam, tacite declarat, ſe velle deberi legatum.

Iis, quæ hactenus diximus, conſequens eſſe videtur, non facile hanc legem ad alia legata eſſe producendam; quandoquidem vix eſt, ut in alio legato his ipſis ſimilia concurrant.

CAPUT XXX.

Ad l. ſi filiusfamilias 16. ff. de liber. & poſt.

SUMMARIUM.

1 *Suus hæres accepto vulgari ſubſtituto, non fit voluntarius, ſed manet neceſſarius. Exponitur l. ex contractu 44. ff. de re jud.*

2 *Exponitur l. Lucius 45. ff. de vulgar. & pup. ſubſtit.*

3 *Neceſſarius, ſi inſtituatur ſub conditione, ſi volet, fit voluntarius.*

4 *Inſtitutio ſub conditione* ſi volet, *longe differt ab inſtitutione, cui ſubjecta eſt ſubſtitutio vulgaris.*

5 *Conditio* ſi volet *longe differt a conditione, ſi hæres non erit.*

6 *Subſtitutio non eo animo fit, ut adeundi neceſſitas tollatur inſtituto.*

7 *Prætor dando liberis beneficium abſtinendi non facit eos voluntarios.*

8 *Prætor vult liberos ab oneribus non ſponte ſuſceptis liberare, non defunctorum voluntates evertere.*

9 *Hæredem ſuum inſtitui ſub conditione poteſtativa idem non eſt, ac ei dare vulgarem ſubſtitutum.*

10 *Suus hæres non fit voluntarius, ex quo ſub poteſtativa conditione inſtitutus ſit.*

11 *Subſtitutio vulgaris non eſt inutilis, etſi ſuus hæres inſtitutus maneat neceſſarius.*

12 *Exponitur l. 1. §. ſi proponatur ff. ſi quis omiſſ. cauſſ. teſtam.*

13 *Explicatur textus noſter. & n. 17. 18. 19. 20. 21.*

14 *Hæreditatem, antequam deferatur, neque ſuus neque extraneus acquirere poteſt.*

15 *Momentum mortis vitæ tribuitur.*

16 *Conditionum poteſtativarum aliæ impleri poſſunt ultimo vitæ momento, aliæ non poſſunt.*

QUæſtio, quæ hac in lege ab Africano proponitur, aliam quæſtionem excitavit perdifficilem, ac ſubobſcuram: an ſuus hæres, cui datus eſt vulgaris ſubſtitutus, de neceſſario fiat hæres voluntarius. Quæſtio nata ex perverſa hujus legis interpretatione, qua nullam in toto Infortiato difficiliorem ſe inveniſſe Bartolus profitetur. Antequam hanc legem interpretemur, eamque non eſſe adeo difficilem oſtendamus, pauca de propoſita quæſtione ſunt delibanda.

Quod ſuus hæres accepto vulgari ſub- 1
ſtituto non fiat hæres voluntarius, ſed maneat neceſſarius, & ſtatim a morte patris ipſo jure acquirat hæreditatem, probatur auctoritate Scævolæ in *l. ex contractu 44. ff. de re judic.* Pupilla tutore auctore ex contractu paterno condemnata, eodem auctore abſtinuit bonis paternis; & ita bona defuncti ad ſubſtitutum, vel cohæredes pervenerunt. Reſpondit Scævola, eos ex cauſa judicati teneri, atque in eos dandam actionem. Duo hic ſunt animadvertenda. Primum, quod pupilla judicium ſuſcipiendo adverſus creditorem pa-

paternum hæreditati paternæ ſe immiſcet: nam ſuus pro hærede gerendo ſe immiſcet hæreditati *l. pro hærede* 20. *in princ.* & §. 1. *& per tot. ff. de acquir. vel om. hær. l. cum quidam* 14. *in fin. ff. de bonor. poſſeſ.* Pro hærede autem geſſit pupilla, quia id citra jus, & nomen hæredis facere non potuit: conventa enim fuit tamquam hæres patris, neque enim alio titulo potuiſſet a patris creditore conveniri: tamquam hæres judicium tutore auctore ſuſcepit, tamquam hæres fuit a judice ad ſolvendum condemnata. Pro hærede igitur geſſit, ſeque immiſcuit hæreditati. Verum quia hoc in pupillis eſt ſingulare, ut poſſint abſtinere, etiam poſtea quam ſe immiſcuerunt *l. neceſſariis* 47. *ff. de acq. vel omit. hæred.* ideo opportune monuit Scævola hæredem fuiſſe pupillam, neque enim aliter potuiſſet poſt immiſtionem amplius abſtinere. Præterea obſervandum quod ait pupillam abſtinuiſſe hæreditate: non eam repudiaſſe. Repudiant hæredes voluntarii: abſtinent neceſſarii *d. l. neceſſariis*. Hæc omnia, quæ hac lege continentur, propria ſunt hæredis neceſſarii; repugnant hæredi voluntario. Hæres enim voluntarius aditam hæreditatem amplius repudiare non poteſt *l.* 4. *C. de repud. hæred.* Neceſſarius abſtinere dicitur hæreditate, non voluntarius: ſolis enim neceſſariis Prætur dedit abſtinendi beneficium non voluntariis §. *ſui autem in fin. inſt. tit. de hæred. qual. & diff. l. impuberibus* 11. *& ſeq. l. neceſſariis* 57. *ff. de acquir vel omit. hæred.* Item abſtinendi hæreditate poſtquam ſe immiſcuerint privilegium ſolummodo pupillis hæredibus neceſſariis datum eſt *d. l.* 11. & *l.* 57. non autem voluntariis, qui niſi impetraverint reſtitutionem in integrum, aditam hæreditatem repudiare non poſſunt *l. ult. C. de repud. hæred.* His animadverſis patet in ea lege pupillam fuiſſe hæredem neceſſarium, licet ei datus fuiſſet ſubſtitutus. Illud etiam demonſtrat hoc ipſum, quod Scævola nullum diſcrimen conſtituit, ſive pupilla habuerit ſubſtitutum; ſive cohæredem. Atqui ſi cohæredem habeat ſuus hæres, non deſinit eſſe neceſſarius *l.* 3. *C. de jure delib.* neque quiſquam dixerit ſuum hæredem pro parte inſtitutum, non eſſe hæredem neceſſarium: quod nemo umquam vel juriſconſultorum vel Imperatorum dixit. Et quamvis aliqui exiſtiment, dato cohærede filio inſtituto; per ipſum non confirmari ſecundas tabulas juxta opinionem Juliani, quam refert, & probat Ulpianus in *l. apud Julianum* 11. §. *idem Julianus ff. ad S. C. Trebell.* tamen id falſum eſt *l. ita tamen* 27. §. *qui ſuſpectam* 2. *ff. eod.* quæ eſt ejuſdem Juliani. Neque contrarium eſt, quod ex eodem Juliano refert Ulpianus in *d. l.* 11. Nam id intelligendum de filio exhæredato, de quo agit Julianus in hac eadem *l. ita tamen* 9. *quod ſi duo* 5. Hoc autem ſilentio prætermiſit Ulpianus, quia id expreſſerat manifeſte Julianus, cujus ſententiam referebat. Suus autem exhæredatus non poteſt ſecundas tabulas confirmare, cum hæres non ſit.

Secundo comprobatur auctoritate Pauli 2
in *l. Lucius* 45. *ff. de vulgar.* Titius duos filios reliquit, Titianum impuberem legitimum in poteſtate exiſtentem: Titium filium naturalem, Ambo hæredes inſtituit, & invicem ſubſtituit. Titianus anniculus erat moriente patre, & poſt mortem patris mortuus eſt. Titius petebat ejus hæreditatem tamquam ei ſubſtitutus: mater eamdem petebat tamquam hæres filii ab inteſtato. Reſpondit Paulus hæreditatem legitimi filii ad matrem pertinere: quia vulgaris eſt ſubſtitutio, quæ locum habet ſolummodo in primum caſum: ſi inſtitutus hæres non erit, *princ. tit. inſt. de vulg. ſubſt. l.* 1. §. 1. *ff. de vulg. & pupill.* Ideo autem vulgaris eſt; quia cum in filio naturali, qui non erat in poteſtate, non poſſit eſſe niſi vulgaris; in utroque vulgaris eſt *l.* 4. §. *ſed ſi alter ff. eod.* Ergo Titianus fuit hæres patris; neque enim excluderetur ſubſtitutus, niſi hæres fuiſſet. Hariolantur interpretes, qui ut vim hujus reſponſi declinent, ajunt Titianum adiviſſe hæreditatem, & ideo

excluſum fuiſſe ſubſtitutum. Enimvero non ferendam negligentiæ notam inurunt Paulo, qui in facto referendo fuit diligentiſſimus. Non prætermiſit nomina hæredum, non eorum qualitatem: ætatem etiam filii defuncti deſcripſit. Expoſuit etiam paulo verboſius rationem, cur verbum commune *ſubſtituo* ſolam vulgarem contineret: quod erat fortaſſe minus neceſſarium, cum hac de re extaret Severi, & Antonini conſtitutio, de qua in *l.* 4. §. *ſed ſi alter ff. eod.* Imprudentiſſime autem id, quod erat maxime neceſſarium in facti narratione prætermiſit: puerum anniculum adiviſſe hæreditatem. Verum meo judicio prætermiſit prudentiſſime, cum puer anniculus hæreditatem adire non poſſet. *l. pupillus 9. ff. de acquir. vel. omit. hæred.* Illud etiam prudentiſſime ſignificavit, puerum anniculum, ut intelligeremus eum fuiſſe hæredem neceſſarium, & hoc ipſo excluſum fuiſſe ſubſtitutum, nec ad eum excludendum neceſſariam fuiſſe aditionem *l. in ſuis 14. ff. de ſuis & legit. hæred.*

3 Quibus contraria arridet ſententia, hoc ſe tuentur argumento. Neceſſarius hæres ſub conditione, *ſi volet*, inſtitutus, de neceſſario fit voluntarius. *l. Cornelius 69. in fine l. jam dubitari 86. in princ.* & in §. 1. *ff. de hæred. inſtit. l. verba 12. ff. de condit. inſtit.* Atqui in vulgari ſubſtitutione, quæ fit ſub conditione: *ſi ſuus hæres non erit*, continetur illa conditio ſi voluerit hæres eſſe: ergo in ejus poteſtate poſitum eſt, utrum velit an nolit ſuſcipere hæreditatem: ejus enim eſt nolle, qui poteſt velle *l. 3. ff. de R. J.* Ac ne quis eo confugiat: conditionem *ſi vellet* continere voluntatem expreſſam: conditionem vero, *ſi hæres non erit* tacitam tantummodo voluntatem comprehendere: propterea idem juris non eſſe in una atque alia conditione, ut notat Modeſtinus in *l. nonnumquam 52. ff. de cond. & demonſt.* Nullum eſt hac in re hujuſmodi perfugium: nam etiam conditio poteſtativa facit voluntarium *d. l. jam dubitari in fin.* & ſi pareat conditioni, hæres erit: ſin minus hæres non erit *l. ſuus 4. in princ. & in fine ff. de hæred. inſtit.* Quamvis in hac conditione nominatim non ſit expreſſa voluntas, ſed tacite contineatur *d. l. nonnumquam ff. de cond. & dem.*

Hoc argumentum, quod adeo firmiter 4
corroboratum, videtur eſſe fortiſſimum, pro nihilo habendum. Etenim nihil commune habet inſtitutio facta ſub conditione *ſi volet* cum inſtitutione, cui ſubjecta eſt ſubſtitutio vulgaris. Primum enim illa eſt conditionalis, hæc autem pura, quoniam conditio, *ſi volet*, adjecta eſt inſtitutioni, conditio autem *ſi hæres non erit*, adjicitur ſubſtitutioni. Et quamvis conditio *ſi volet* adjecta inſtitutioni extranei non faciat inſtitutionem conditionalem, ſed ſupervacua ſit, quia extraneus hæres non eſt, niſi voluerit; ac propterea hæc conditio etiam non adjecta ineſt ex natura ſua *l. Cornelius 69. ff. de hæred. inſtit. l. verba 12. ff. de cond. inſtit.* tamen in inſtitutione hæredis neceſſarii non eſt ſupervacua; tollit enim neceſſitatem, qua ſuus adſtringitur, ut velit, nolit, hæres eſſe cogatur a lege duodecim tabularum §. *ſui autem inſtit. tit. de hæred. qual. & differ.* neque enim neceſſitate adſtrictus eſt & obligatus; qui facere aliquid debet, ſi voluerit *l. ſub hac 8. ff. de oblig. & act.* Præterea inſtitutio adjectam habet contitionem affirmativam *ſi volet*: ſubſtitutio autem conditionem negativam, *ſi hæres non erit*. Non eſt autem utriuſque conditionis eadem vis, non idem effectus, etiam ſi in utraque voluntas exprimeretur. Ecce tibi fideicommiſſum ſub conditione, *ſi hæres voluerit*, neque conditionale eſt, neque ſubſiſtit *l. fideicommiſſa 11. §. quamquam 7. ff. de leg.* 3. Ratio petenda eſt ex laudata *l. ſub hac ff. de oblig. & act.* Fideicommiſſum autem relictum ſub conditione: *niſi hæres noluerit*: & valet, & conditionale eſt *d. l. fideicommiſſa 11. §. ſic fideicommiſſum* 5. At enim apud latinos duæ negationes affirmant. Ita ſane: ſed in primo legato teſtator dirigit judicium ſuum ad voluntatem hæredis, nempe debi-

bitoris, quod repugnat ſubſtantiæ obligationis, quæ eſt vinculum, quod adſtringit neceſſitate. *princ. tit. inſtit de obligat.* adeoque deſtruit, & evertit obligationem *d. l. ſub. hac & l. in vendentis* 13. *C. de contr. empt. l. ſtipulatio* 17. *l. a Titio* 108. §. 1. *ff. de V. O. L. Senatus* 43. §. *penult. ff. de legat.* 1. In ſecundo legato judicium ſuum teſtator directo non confert in voluntatem hæredis; ſed in actum nolendi, in repugnantiam hæredis: quocirca ut legatum debeatur, non exigitur, ut hæres velit: ſed ſufficit ſi non repugnet; ſi cum primum poterit, non declaraverit ſe nolle legatum ſolvere: ſi id omiſerit confeſtim obligatur *d. l. fideicommiſſa* §. 5. Si non cenſetur remiſſa ac ſublata neceſſitas a lege impoſita, per conditionem *niſi noluerit*, quanto minus per conditionem *ſi hæres non erit*, in qua non ſolum teſtator non dirigit judicium ſuum ad meram voluntatem hæredis, ſed ad ſubſtitutionem, & ſubſtituendo ſolum cogitat de habendo hærede, ſi deficiat ſubſtitutus, qui multis de cauſis deficere poteſt, ut modo dicemus.

5 In conditionibus quoque nihil fere eſt unius cum altera commune. Altera enim adjecta eſt inſtitutioni: altera ſubſtitutioni. Altera meram voluntatem continet: altera complectitur multa a mera voluntate diverſa. Altera affirmat: altera negat: altera voluntatem requirit: altera excludit. Dicam clarius; Multis modis fieri poteſt, ut filius a patre inſtitutus non ſit hæres, ita ut locus fiat ſubſtituto. Poteſt mori ante patrem: poteſt fieri incapax: poteſt abſtinere patris hæreditate. Licet enim etiam ſi abſtinuerit, hæres maneat jure civili inſpecto, & oneribus hæreditariis ſit obnoxius *l. neceſſariis* 57. *in princ. ff. de acquir. vel omit. hæred. l.* 2. *ff. de condit. furt.* tamen jure prætorio, & re ipſa atque effectu, & quoad bona hæreditaria, quæ abſtinendo dimittit, pro hærede non habetur: ea enim ad ſubſtitutum deferuntur, aut a creditoribus diſtrahuntur nomine ipſius patris, non vero filii, cujus famæ parcitur *l. paterfamilias* 28. *ff. de reb. auctor. jud. poſſid.* §. *ſui autem in fin. inſt. tit. de hæred. qual. & differ.* Quamobrem in quocumque caſu admitteretur ſubſtitutus, ſi filius inſtitutus eſſet hæres voluntarius, admittitur etiam ſi ſit neceſſarius. Imo in neceſſario occurrit amplius quartus caſus, ſi a patre poſt conditum teſtamentum emancipetur; & patri ſupervixerit; tunc enim poterit, ſi velit, hæreditatem repudiare, & locum facere ſubſtituto. Igitur verba ſubſtitutionis eadem vi atque effectu potiuntur ſive ſit neceſſarius, ſive voluntarius: & etiam teſtator idem conſequitur, ac ſi eſſet voluntarius. Quorſum igitur dicendum eſt, eum voluiſſe efficere de neceſſario voluntarium? quæ cauſa illum impellere debuit, ut tolleret neceſſitatem injunctam a lege? plane nulla.

At enim qui ſubſtituit, vult admitti 6
ſubſtitutum, ſi hæres inſtitutus vel non potuerit, vel non voluerit hæres eſſe. Sane non diffiteor. Sed hoc ipſum conſequitur teſtator: etiamſi filius maneat neceſſarius. Nam cum abſtinet, hæres eſſe non vult. Voluntarius declarat ſe nolle hæredem eſſe repudiando: neceſſarius abſtinendo. Quid inter hæc duo intereſt? Scite Julianus in *l. nam. nec emancipatus* 69. *ff. de legat.* 1. *prætor enim permittendo his, qui in poteſtate fuerint, abſtinere ſe hæreditate paterna, manifeſtum facit, jus ſe in perſona eorum tribuere, quod futurum eſſet, ſi liberum arbitrium adeundæ hæreditatis habuiſſent.* Quid attinet igitur ſine ulla cauſa conjectare teſtatorem ſubſtituendo filio voluiſſe neceſſitatem a lege injunctam tollere; ſi hoc ipſum ei præſtat ipſe Prætor ſuo beneficio, quo liberos ab oneribus hæreditariis liberat. Porro teſtator ad ſubſtituendum inducitur, vel honorandi ſubſtituti gratia: vel ut certior ſit hæredis habendi: vel vitandæ ignominiæ cauſa, ne ſuo nomine bona a creditoribus diſtrahantur §. 1. *inſt. tit. de hæred. qual. & differ.* §. 1. *inſt. tit. quib. ex cauſ. manum. non licet.* Non autem eo conſilio ſubſtituit, ut hæredem

de

Digitized by Google

de neceſſario voluntarium faciat. Argumento eſt, quod hæredibus etiam voluntariis teſtatores ſubſtituunt, & quidem ſæpiſſime.

7 Amplius dico: ne Prætor quidem, quamvis ipſi propoſitum eſſet ſublevare liberos ab onere, quod eis leges injunxerant, ipſos de neceſſariis voluntarios fecit. Qui contra ſentiunt, magno in errore verſantur. Propoſuit quidem ipſis beneficium abſtinendi, quo ſi utantur, ab oneribus hæreditariis liberantur, ſicut illi, qui, cum neceſſarii non ſint, hæreditatem repudiarunt: & ideo dicitur ipſis tribuere jus, quod habituri fuiſsent, ſi liberum arbitrium adeundæ hæreditatis habuiſſent in *l. nam nec emancipatus* 89. *ff. de legat.* 1. In hoc tamen differunt, quod voluntarii antequam adeant hæreditatem, neque eam acquirunt, neque in ea jus ullum habent, neque hæredes ſunt: ſed habent ſolummodo jus deliberandi, & adeundæ hæreditatis. Contra neceſſarii ſunt hæredes ipſo jure ſtatim a morte teſtatoris, & acquirunt hæreditatem etiam ignorantes, & inviti, & in eos dominium continuatur, non autem de novo ipſum acquirunt. Atque hæc non ſunt ſublata Prætoris edicto, eaque retinuerunt etiam poſtquam a Prætore fuit introductum beneficium abſtinendi. & neceſſarii hæredes manſerunt §. *ſui autem inſtit. tit. de hæred. qual & differ.* §. *ſui autem* 3. *de hæredit. quæ ab inteſt. l. neceſſariis* 57. *ff. de acquir. hæred. l. in ſuis* 11. *ff de liber. & poſt. l. in ſuis* 14. *ff. de ſuis & legit. haered.* & ſexcentis aliis locis. Quæ leges conditæ fuerunt poſt edictum propoſitum de beneficio abſtinendi. Optime Ulpianus in *l.* 1. §. *qui ſunt* 7. *ff. ſi quis omiſ. cauſ. teſtam. Qui ſunt in poreſtate ſtatim haeredes ſunt ax teſtamento: nec quod ſe abſtinere poſſunt, quicquam facit.* Igitur Prætor concedendo ipſis beneficium abſtinendi non impedit, quominus ſtatim, & ipſo jure hæredes fiant: & quidem inviti *l lege Cornelia* 12. *ff. de teſtam.* Ibi: *invitus hæreditati obligatur l. ſi filius* 12. *ff. de vulg.* Ibi: *jus dicenti propoſitum eſt liberos ab oneribus non ſponte ſuſceptis liberare, non invitos ab hæreditate removere.* Ergo ſui hæredes non ſponte ſed inviti ſuſcipiunt onera hæreditaria, a quibus eos liberat Prætor, cum abſtinent: abſtineant autem ſi velint: neque enim invitos removet ab hæreditate. Imperator in §. *ſui autem in fin. Neceſſarii vero ideo dicuntur, quia omnino ſive velint, ſive nolint, tam ab inteſtato, quam ex teſtamento ex Lege XII. tabularum hæredes fiunt. Sed his Prætor permittit volentibus abſtinere &c.* Igitur volentes abſtinent: nolentes etiam fiunt hæredes. Hoc ipſum demonſtrant etiam effectus. nam hæredes manent etiam poſtquam abſtinuerunt, & manent obligati, etiam ſi Prætor in eos actiones non det *l.* 2. *ff. de condict. furt. l cum quaſi* 30. §. *ſed etſi ſuus* 10. *ff. de fideicom. libert.* Ibi. *tametſi non eſt ſine hærede, qui ſuum heredem habet licet abſtinentem ſe.* Ergo etſi eo animo ſit ſuus hæres, ut nolit hæreditatem; atque adeo abſtineat, tamen hæres eſt: igitur etiam invitus. Si Prætor (ut ad rem redeam) quantumvis eo conſilio liberis dederit beneficium abſtinendi, ut eos liberaret ab oneribus hæreditariis: tamen de neceſſariis non facit eos voluntarios: quanto minus id efficiet teſtator, qui non eo propoſito ſubſtituit, ſed ſolum eo animo, ut ipſe hæredem habeat inſtituto deficiente? Deficit autem inſtitutus, ſi abſtineat hæreditate. Licet, quoad ſuſtinendum teſtamentum pro hærede habeatur, quod attinet ad libertates *d.* §. *ſed & ſi ſuus*; ad fideicommiſſum *l. ita tamen* 27. §. *ſi pater ff. ad S. C. Trebell.* ad ſubſtitutionem pupillarem *l. ſi pupillus* 42. *ff. de acquir. vel omit. hæred. l. paterfam.* 62. *ff. de reb. auct jud. poſſid.* tamen quod attinet ad ſubſtitutionem vulgarem, pro hærede non habetur, & ſuccedit ſubſtitutus *l. filius* 42. *ff. de acquir. vel omit. hæred.*.

Cur hæc tam varie? nempe ut defun- 8
cti voluntas ſuſtineatur. Prætori enim propoſitum eſt liberos ab oneribus non ſponte ſuſceptis ſublevare, non evertere voluntates defunctorum *l. ſed filius* 12. *ff.*

de

de vulg. & pup. Quocirca cum ſubſtitutio pupillaris fiat ſub conditione: *ſi hæres erit*, Prætor eum pro hærede habet, etiamſi abſtinuerit, ut ſubſtitutio ſuſtineatur. Et in hoc legem ſequitur, & voluntatem teſtatoris, ut ſolet *l. cum ſponſus* 12. §. *ſi res ff. de Public. in rem act. l. factum* 63. §. *ſi ſub conditione ff. ad S. C. Trebell.* Etenim teſtator eum hæredem eſſe voluit, ſi hæredem inſtituit, & voluit teſtamentum, quod pro ipſo fecit, valere: lex autem ipſum hæredem facit etiam invitum, ut diximus, & etiam abſtinens hæres manet, quia qui ſemel hæres, numquam eſſe deſinit *l. cum quaſi* 30. *d.* §. 10. *ff. de fideicom. libert. l. ei qui ſolvendo* 32. *in fine ff. de hæred. inſtit. l. ait prætor* 7. §. *ſed quod Papinianus in fine ff. de minor.* Contra ſubſtitutio vulgaris fit ſub conditione, *ſi hæres non erit*; ac propterea ad eam ſuſtinendam neceſſe eſt, ut pro hærede non habeatur. Prætor igitur, qui ſuum abſtinentem in aliis omnibus pro hærede non habet, in hoc maxime non habet pro hærede, ut voluntatem defuncti tueatur, qui voluit ſibi cavere ſubſtituendo, ne ſine hærede decederet, & ne bona ſuo nomine a creditoribus diſtraherentur: & ſimul ne ſubſtitutus excluderetur, qui ad hæreditatem vocatus eſt, a teſtatore ſimiliter pro hærede habetur, ne intercidat fideicommiſſum *l. ita tamen* 27. *ſi pater ff. ad SC. Trebell.* & Prætor ipſe cogit eum ſe miſcere hæreditati; ut poſſit illam reſtituere *l. recuſare* 6. §. *ſed & ad filium ff. eod.* Item pro hærede habetur, ne intercidant libertates *d. l. cum quaſi* §. 10. Et hæc Senatuſconſulto fuerunt conſtituta, ut habetur in laudatis legibus. Dum enim curamus commodum liberorum, non debemus omnino negligere commodum & voluntatem teſtatoris, quæ nititur legis auctoritate.

9 Ad id, quod diximus de ſuo hærede inſtituto ſub ea conditione, quæ in ejus poteſtate eſt, facile reſpondetur; neque enim quicquam commune habet cum ſubſtitutione. Qui hæredem inſtituit ſub conditione, vult eum hæredem eſſe, ſi conditionem impleverit: & cum id pendeat ab ejus voluntate, quodammodo ponit in ejus voluntate hæreditatis acquiſitionem: atque ea ſuſpenditur ab ejus voluntate, ſi enim noluerit eam implere, numquam hæres fiet. Hæc eſt propria natura conditionis, actum ſuſpendere § *ſub conditione inſtit. tit. de V. O. l. cedere diem* 213. *ff. de V. S.* quando autem eventus pendet a voluntate ejus, qui debet eam implere, ſuſpendit quamdiu ipſe voluerit: & ſi ſtatim impleverit, ſtatim poterit hæreditatem conſequi: ſi numquam impleverit, numquam hæres fiet. Nihil ſimile in ſubſtitutione: nam conditio: *ſi hæres non erit* non ponit in voluntate ac poteſtate hæreditatis acquiſitionem: reſpicit enim perſonam ſubſtituti, & in ejus perſona fortuita eſt, & a caſu pendet, videlicet a facto hæredis inſtituti. Hoc autem factum ne a voluntate quidem inſtituti pendet, poteſt enim non poſſe, etiamſi velit: imo fieri poteſt, ut non habeat voluntatem, ac nequeat velle, aut nolle, ut oſtendimus, & poteſt velle, etiamſi ſit neceſſarius, beneficio Prætoris. Quid ſi quis negaverit ſuum hæredem inſtitutum ſub conditione poteſtativa de neceſſario fieri voluntarium. Ego ſane id pro certo non auſim 10
affirmare. Moveor auctoritate Marcelli in *l. ſi ejuſmodi* 6. *ff. de hæred. inſtit.* & Papiniani in *l. ult. ff. de condit. inſtit.* Statuunt ambo ſuum hæredem ſub ea conditione inſtitutum, quæ ultimo vitæ momento impleri non poteſt, patri hæredem eſſe ab inteſtato. Falſum hoc: ſiquidem pater adſcribendo conditionem fecit ipſum hæredem voluntarium: neque enim ultimo vitæ momento poteſt adire hæreditatem. Voluntarii autem ſine aditione hæreditatem non acquirunt. §. *extraneis inſt. tit. de hæred. qual. & differ. l. ſi is* 22. *& paſſim ff. de acquir. hæred. l.* 3. *l. quoniam ſororem* 7. *l. ſi infanti* §. *ſin vero C. de jur. delib.* Quomodo igitur acquirit hæreditatem, ſi eo momento, quo moritur, nihil agere poteſt: tempe juris neceſſitate, quæ non requirit ejus voluntatem, ſed velit, nolit, hæredem facit §. *ſui autem in fin. inſt. eod.*

eod. Ac ne quis putet id ſolum fuiſſe conſtitutum deficiente conditione, cum ſuus ab inteſtato ſuccedit; id ipſum reſpondit Paulus expleta conditione in *l.* 5. *ff. de cond. & dem.* Ibi: *nec quem moveri quod expleta conditione neceſſarius hæres aliquando eſſe poteſt: nam hoc jure poteſtatis fieri non expletæ conditionis.* Et eſt adeo neceſſarius, ut nec beneficio quidem abſtinendi gaudeat *l. jam dubitari* 86. *in fine ff. de hæred. inſtit.* Conditio igitur non tollit neceſſitatem fundatam in jure patriæ poteſtatis: ſed eam ſuſpendit, quamdiu pendet. Non fit igitur hæres voluntarius, ſed ſolum in ejus voluntate ponitur implere, vel non implere conditionem. Neque enim teſtator inſtitutionem contulit in voluntatem filii, ſed in factum, quod poſuit in conditione. Argumento eſt, quod etiamſi filius hæres eſſe voluerit, tamen hæres non fiet, niſi fecerit id, quod teſtator poſuit in conditione: ergo conditionem non implet voluntate, ſed facto §. *ſub conditione inſt. tit. de V. O.* Quocirca recte ibi dicitur ſub conditione fieri, cum in caſum defertur obligatio. Hæc quoque conditio in caſum differt acquiſitionem hæreditatis; multa enim accidere poſſunt, ut non faciat id, quod facere debet, ut impleat conditionem, etſi factum illud ſit in ejus poteſtate. Quamobrem ſupervacua eſt conditio; *ſi volet: uter volet* adjecta inſtitutioni *l. Cornelius* 69. *in princ. ff. de hæred. inſt. l. verba* 12. *ff. de condit. inſtit.* at conditio poteſtativa utiliter adjicitur, eaque non impleta nihil debetur *l. ei qui* 13. *ff. eod. & per totum tit.* Ita etiam non valet legatum ſub conditione: *ſi Mævius volet*; valet autem ſub conditione *ſi in capitolium aſcenderit l. nonnumquam* 52. *ff. de cond. & dem.* Non eſt igitur eadem vis, non idem effectus utriuſque conditionis.

11 Reliqua jam proſequamur. Ajunt, quod ſi ſuus eſſet hæres neceſſarius ita cum accepit ſubſtitutum, inutilis eſſet ſubſtitutio, quia ſtatim ac hæres inſtitutus acquirit hæreditatem, ſubſtitutio vulgaris expirat *l. poſt aditam* 5. *C. de impub. & al. ſubſtit.* Nugæ. Suus hæres fit hæres ipſo jure, velit, nolit; nec tamen inutilis eſt ſubſtitutio, quia poteſt beneficio Prætoris abſtinere, quo caſu admittitur ſubſtitutus: ſicut admittitur cum hæres voluntarius repudiat hæreditatem. Præterea etiam omnes caſus impotentiæ, ut noſtri ajunt, ſunt communes neceſſario æque ac voluntario. Quocirca iiſdem caſibus in utroque ſubſtitutus admittitur, ut paulo ante luculenter oſtendimus. Non eſt igitur inutilis ſubſtitutio.

Opponi rurſus poteſt Ulpiani reſpon- 12
ſum *l.* 1. §. *ſi proponatur ff. ſi quis omiſſ. cauſ. teſtam. Si proponatur idem & inſtitutus, & ſubſtitutus, & prætermiſerit inſtitutionem: an incidat in edictum, quæritur: & non puto, incidere, quaſi teſtator hanc ei dederit facultatem, qui eum ſubſtituit.*

Nihil ad rem attinet. Neque agitur hic de ſuo hærede: neque de inſtituto, cui datus ſit vulgaris ſubſtitutus: ſed de eo, qui ſibi ipſi fuit a teſtatore ſubſtitutus. Explicat in hac lege Ulpianus edictum Prætoris, quo ſubvenit legatariis, & fideicommiſſariis, & libertatibus; cum hæres inſtitutus, ut hos fraudaret, omiſit, & repudiavit hæreditatem ex teſtamento, ut ſibi deferatur hæreditas ab inteſtato, qua adita non tenetur præſtare, quæ relicta ſunt in teſtamento *l. eam quam C. de fideicom.* Quærit igitur: an is, qui a teſtatore inſtitutus eſt & ſubſtitutus incidat in edictum, ſi omiſſa inſtitutione adeat ex ſubſtitutione: & reſpondet non incidere: neque enim hic omittit cauſam teſtamenti, cum adeat hæreditatem ex teſtamento; neque fraudat legatarios, aut fruſtratur voluntatem teſtatoris, qui ei dedit hanc facultatem, cum ipſum ſubſtituit. Quid hæc ad rem noſtram? Aſinus ad Lyram.

Supereſt reſponſum Africani in *l. ſi fi-* 13
lius 16. *ff. de liber. & poſthum.* quod eſt Achilles pro contraria opinione pugnantium. Quamobrem paulo accuratius, & luculentius eſt exponendum, eademque opera explicabimus *l. ult. ff. de condit. inſtit.* quam cru-

Digitized by Google

crucem ſtudioſorum eſſe ait doctiſſimus Cujacius. Ut autem utraque lex perſpicue explicetur, ita ut ab omnibus vel leviter tinctis poſſit comprehendi, tria ſunt præmittenda.

14 Primum, quod nemo ſive ſuus hæres ſit, ſive extraneus, acquirere poteſt hæreditatem antequam ei deferatur *l. delata ff. de V.S. l. is qui hæres 16.ff. de acquir.hæred. l. liber homo* 59. §. *ſi ita ſcriptum 6. ff. de hæred. inſtit.* In hoc ſui differunt ab extraneis: quod ſui eodem momento acquirunt hæreditatem, quo ipſis defertur: extranei non item: tempus delationis diſtinguitur a tempore acquiſitionis: neque enim eam acquirunt, niſi adeant: aditione, & pro hærede geſtione extraneis hæreditas acquiritur. De ſuis in *l. in ſuis* 14. *ff. de ſuis & legit. hæred.* De extraneis in *l. is qui hæres* 13. *in princ. juncta l. is poteſt* 13. *l. pro hærede* 10. *& toto tit. ff. de acquir. vel omittenda hæred.*

15 Secundum eſt, quod licet apud Platonem in controverſiam vocetur, vivine, an mortui moriamur: tamen in jure noſtro pro certo habetur, nos mori cum adhuc vivimus; & momentum illud, quo morimur, vitæ tribuendum eſſe, non morti, ſæpenumero fuit conſtitutum *l. qui duos* 18. §. 1. & *l. ult. ff. de manum. teſt.* & ideo poteſt hæres inſtitui ſub conditione, cum morietur *l. extraneum C. de hæred. inſtit.* & poſtea eodem modo legatum relinqui *l. hæres meus* 78. §. 1. *ff. de cond. & dem. l. hujuſmodi ff. quan. di. leg. ced.* Quocirca conditionem, quæ impletur aut deficit ultimo tempore vitæ, in vita impleri, aut deficere certum eſt *d. l. hæres meus*, & *l. ſi ejuſmodi* 5. *ff. de hæred. inſt.*

16 Tertium, quod duo ſunt genera conditionum, quæ ſunt in poteſtate ejus, cui adjectæ ſunt, quique eas implere debet. Aliæ impleri poſſunt etiam ultimo vitæ momento: aliæ non poſſunt *d. l. ſi ejuſmodi* 5. & *l. ult. ff. de condit. inſtit.* Ultimo vitæ momento impleri poſſunt, quæ in dando conſiſtunt; ut conditio illa; *ſi decem dederit*: Ea enim dari poſſunt etiam ab alio, atque adeo, cum dari poſſint ab eo, etiam eo momento, quo moritur, etiam tum impleri poteſt conditio. Quæ vero conſiſtunt in faciendo, non itidem, veluti: *ſi Alexandriam ierit*: neque enim moriens Alexandriam ire poteſt. Hæc omnia in modo laudatis legibus. Quocirca prima ſpecies conditionis deficit poſt mortem; quia quamdiu vivit poteſt implere. Altera ſpecies deficit in vita, quia ultimo vitæ tempore amplius impleri non poteſt, adeoque vivente eo, qui debebat implere, deficit; vivit enim cum moritur. Ultra progrediamur. Suus hæres poteſt inſtitui ſub qualibet conditione, quæ ſit in ejus poteſtate *l. ſuus* 4. *ff. de haered. inſtit. d. l. ult. ff. de cond. inſtit.* Si ſui hæredis inſtitutioni fuerit adjecta conditio ex prima ſpecie, quæ deficit poſt mortem, ille numquam fuit hæres, quia eo viventе conditio numquam extitit, *l. un. §. ſin autem aliquid ſub conditione C. de caduc. toll. l. liber homo* 59. §. *ſi ita ſcriptum* 6. *in fine ff. de hæred. inſtit.* & hæreditas ad ſubſtitutum defertur, ſi ei datus ſit ſubſtitutus *d. l. unic.* §. *ſin autem aliquid in fine*, & *d. l. ult. ff. de condit. inſtit.* Si non habeat ſubſtitutum, ſuccedunt hæredes legitimi *d. l. ult. ff. de cond. inſt.* In ſecunda ſpecie conditionis, quæ deficit vivente filio, quia in ipſo mortis articulo impleri non poteſt: defecta conditione deſtituitur teſtamentum *princ. tit. inſtit. de hæred. quæ ab inteſt. l.* 1. *ff. de injuſt. rupt.* Deſtituto teſtamento defertur hæreditas ab inteſtato, eaque ſtatim filio acquiritur licet ignoranti, cum ſit ſuus, & neceſſarius hæres patri *l. in ſuis ff. de ſuis & legit. l. in ſuis* 11. *ff. de liber. & poſt.* Quod ſi filio datus eſt ſubſtitutus, cum vivente adhuc filio appareat eum ex teſtamento hæredem eſſe non poſſe, eo vivo admittitur ſubſtitutus, cui hæreditas relicta eſt, ſi inſtitutus hæres non erit *d. l. ult. verſ. nam ſuperior*.

His præmiſſis, ac probe conſtitutis, noſtræ legis explicatio facilis eſt, & expedita. Africanus in ea duas quæſtiones proponit. Prima eſt hujuſmodi. Pater, qui ſi- 17

filium habebat, & ex eo nepotem, necnon etiam uxorem prægnantem, præterito poſthumo inſtituit hæredem filium, eique ſubſtituit nepotem. Nondum nato poſthumo filius moritur. Ait Africanus nepotem tam patri, quam avo ſuum hæredem futurum. Altera eſt. Pater præterito poſthumo filium jam natum inſtituit: nec quemquam ei ſubſtituit. Moritur filius nondum nato poſthumo. Ait Africanus, filium cum moritur ab inteſtato patri ſuccedere, & hæreditatem ad nepotem tranſmittere. In utraque ſpecie eadem omnia; niſi quod in prima filio ſubſtitutus eſt nepos: in ſecunda non item. Qua de cauſa Bartolus adductus fuit ad credendum, dato ſubſtituto filium de neceſſario hærede factum fuiſſe voluntarium: atque adeo non acquiſiviſſe hæreditatem, quam ultimo vitæ tempore non potuit adire: & ſine aditione non poterat hæres fieri, utpote voluntarius. Sed quominus hanc interpretationem amplectar, facit ipſe Africanus, qui longe aliam rationem affert. Quis autem melior interpres poteſt deſiderari ipſo Africano, qui ſui ipſius interpres, cur ita ſentiat, dilucide explicat his verbis. *Tunc quia eo tempore, quo is moriatur, certum eſſe incipit, neminem ex eo teſtamento hæredem fore, ipſe filius inteſtato patri heres exiſtat: ſicut evenire ſolet, cum ſub ea conditione, quæ in ipſius poteſtate erit, filius hæres inſtitutus, priuſquam ei pareret, moriatur.* Hæc verba perſpicue demonſtrant, quæ cauſa, quæ ratio moverit Africanum, ut in utraque ſpecie idem non reſponderit, ſed omnino contrarium. Scilicet in ſecunda ſpecie certum eſſe incipit moriente filio, hoc eſt, eo adhuc vivo, neminem ex eo teſtamento hæredem eſſe poſſe: ſecus autem in prima. Sed hæc uberius, & clarius explicanda.

18 In prima ſpecie viventi filio inſtituto numquam delata fuit hæreditas, neque ex teſtamento, neque ab inteſtato: adeoque nec eam acquiſivit, nec potuit tranſmittere. Non fuit ei delata hæreditas ex teſtamento, quia quamdiu teſtamentum rumpi poteſt agnatione poſthumi, deferri nequit hæreditas ex teſtamento *l. ventre præterito* 64. *ff. de acquir. vel omit. hæred. l. cum quidam* 30. §. 1. & 2. *ff. eod.* Non ab inteſtato, quia quamdiu poteſt ex teſtamento deferri, non defertur ab inteſtato *l. quamdiu ff. eod.* Non potuit igitur filius hæres eſſe, dum vixit, quia poſthumus naſci potuit ultimo vitæ momento: adeoque conditio, qua filius excluditur ab inſtitutione patris, ultimo vitæ tempore poterat impleri *l. ſi ejuſmodi* 5. *ff. de hæred. inſtit. l. ult. in fin ff. de cond. inſt.* Filius igitur excluditur ab hæreditate, non quia accepto ſubſtituto evaſerit voluntarius, eique neceſſaria fuerit aditio, quam ultimo vitæ momento implere nequiverit: ſed quia ei, dum viveret, delata non fuit hæreditas, quam ipſo jure poſſet acquirere, & ad nepotes transmittere.

In ſecunda ſpecie, in qua nullus filio 19 fuit ſubſtitutus, nec datus cohæres, *ſed ſolus ipſe inſtitutus fuit*; ultimo vitæ momento fit hæres patris ab inteſtato, quia tunc certum eſſe incipit neminem patri ex teſtamento hæredem fore. Quid ita? quia aut naſcetur poſthumus, aut non naſcetur. Si naſcetur, rumpet teſtamentum patris, in quo fuit præteritus §. 1. *inſtit. tit. de exhæred. liber. l.* 1. *C. de poſt. hæred. inſt. l.* 1. *ff. de injuſt. rupt.* Si non naſcetur, teſtamentum deſtituetur moriente filio, qui ſolus fuit inſtitutus, & irritum conſtituetur *d. l.* 1. *in fin. ff. de inj. rupt.* Certum igitur eſt filio moriente ex eo teſtamento neminem hæredem eſſe poſſe; adeoque defertur hæreditas ab inteſtato eidem filio morienti, quia, cum moritur, vivit, ut diximus. Quemadmodum ſi inſtitutus fuiſſet ſub conditione, quæ ultimo vitæ momento impleri non poteſt. Cum enim eodem momento certum fiat, eum ex teſtamento hæredem eſſe non poſſe; fit hæres ab inteſtato. Laudata *l. ſi ejuſmodi* 5. *ff. de hæred. inſt.* & *l. ult. ff. de cond. inſt.* Etenim

Digitized by Google

nim ſtatim ac certo ſcimus id aliter evenire non poſſe, defertur hæreditas perinde ac ſi eveniſſet. Elegantiſſimum exemplum proponit Celſus in *l. liber homo* 59. §. *ſi ita ſcriptum ff. de hæred. inſtit. Titius ex parte tertia, Mævius ex parte tertia hæredes ſunto: Titius, ſi intra tertias calendas navis ex Aſia venerit, ex reliqua parte hæres eſto.* Reſpondit Celſus Titium ſtatim ex ſemiſſe hæredem futurum: licet enim incertum ſit, an ventura ſit navis ex Aſia, tamen certum eſt ſextantem, hoc eſt dimidium reliquæ partis, quæ ſub ea conditione Titio relicta fuit, ad eum perventurum. Etenim ſi conditio extiterit, integrum trientem Titius habebit ex inſtitutione, in quo & ſextans continetur: ſi vero defecerit, ſextantem habebit jure accreſcendi. Igitur ille ſextans, ſive exiſtat, ſive deficiat conditio, ad Titium certo perventurus eſt: eapropter ſtatim ei defertur, licet interim pendeat conditio. Idem in ſpecie ſuperiore.

20 Concludamus igitur. Inter primam, & ſecundam ſpeciem hoc intereſt, quod in prima ſpecie a ſubſtituto teſtamentum ſuſtinetur, quia ſubſtitutus impedit, ne per mortem filii teſtamentum deſtituatur, & fiat irritum; quoniam ſi non naſcatur poſthumus, ſubſtitutus admittetur ex ſubſtitutione. Propterea, cum teſtamentum a nepote ſubſtituto ſuſtineatur, non potuit filius hæres eſſe ab inteſtato: ſed nec ex teſtamento, ut diximus, obſtante poſthumo, qui, ſi naſcatur, rumpit teſtamentum. In ſecunda ſpecie, in qua neque ſubſtitutus, neque cohæres teſtamentum ſuſtinet, cum filius moritur, apparet teſtamentum ſubſiſtere non poſſe, quod poſthumo non nato fit irritum, eo vero nato ruptum. Quocirca filius eo momento fit hæres legitimus patris *l. ult. verſ. qui ſi neminem & verſ. qui ſubſtituti ff. de cond. inſtit.*

21 His efficitur, in prima ſpecie nepotem & patri & avo ſuum hæredem fore, ut ait Africanus. Patri, quia eſt in poteſtate & proximum locum tenet §. *ſui autem inſtit. de hæred. qual. & differ. l.* 1. §. 2. *ff. de ſuis & legit. hæred.* Avo, quia pater non videtur ei obſtitiſſe, poſt cujus mortem avi teſtamentum eſt deſtitutum *l. ult. verſ. neque enim filius ff. de cond. inſtit.* §. *cum autem inſt. tit. de hæred. quæ ab inteſt. l.* 1. §. *ſciendum ff. de ſuis & legit. hæred. l. ſcripto* 7. *ff. ſi tab. nul. extab.*

CAPUT XXXI.

Ad l. qui duos 9. in princ. ff. de reb. dub.

SUMMARIUM.

1 *Reſtitutio in integrum adverſus aditam hæreditatem quando fuerit conceſſa.*
2 *Adverſus omiſſam hæreditatis aditionem nemini data, niſi Reipublicæ cauſa abſenti.*
3 *Explicatur textus noſter, & n. 9.*
4 *Ei, qui hæreditatem adire non potuit, ſubvenitur per reſtitutionem in integrum.*
5 *Ei, qui adire poteſt, non datur reſtitutio in integrum ad conſequendam hæreditatem.*
6 *Inducta reciproca pupillari inter fratres impuberes, alter alteri fit hæres neceſſarius.*
7 *In inſtitutione & ſubſtitutione directa requiritur expreſſa voluntas teſtatoris.*
8 *Teſtator hæredes neceſſarios ab inteſtato non facit, ſed lex.*
9 *Subſtituens poſtremo morienti ſubſtituit omnibus, qui ſupremi obierunt.*
10 *Exponitur l. ſi fuerit 10. in princ. ff. de reb. dub. & n. 11.*
12 *Explicatur l. ejus 34. ff. ad SC. Trebellian. & n. 13.*
14 *Subſtitutione facta ei ex filiis, qui primus moreretur, ſi ſimul moriantur, an ſubſtitutio valeat. & n. 15.*
16 *Exponitur l. ſi iis qui 25. ff. de mort. cauſ. donat.*
17 *Explicatur l. ſi inter. 8. ff. de reb. dub.*

DOctores reſtitutionem in integrum 1
adverſus aditam, vel omiſſam hæreditatem facillime indulgent: veteres Juris noſtri conditores non item. Reſtitutionem adverſus aditam hæreditatem, emergente poſtmodum grandi ære alieno, quod ante latebat, Divus Adrianus cuidam dedit: ſed hoc ſpeciali beneficio, ut ait Imperator in §. *extraneis* 5. *inſt. tit. de hæred. qual. & differ.* Itaque id non egreditur perſonam ejus, cui fuit indultum, & ad exemplum trahi non debet

l. 1. §. *ult. ff. de conſt. princ.* Poſtea Divus Gordianus militibus id conceſſit *d.* §. *extraneis.* Verum non ut poſſent aditam hæreditatem repudiare : hoc enim nemini permittitur *d.* §. *extraneis & l. ei , qui ſolvendo* 86. *in fin. ff. de hæred. inſtit.* exceptis pupillis, & minoribus *l. neceſſarii* 57. *ff. de acquir. vel omit. hæred.* ſed ut tenerentur ſolum intra vires hæreditarias *l. ult. in princ. C. de jur. delib.* Hoc autem beneficium protendit ad omnes Imperator, dummodo conficiant inventarium ſervata forma, quam accurate præſcribit in laudata *l. ult.* Quamobrem hodie venia digni non ſunt , qui damnoſam adiverunt hæreditatem , contempto Imperatoris indulgentiſſimi beneficio . Profecto mirandum eſt , judices ad concedendam reſtitutionem adeo eſſe propenſos.

2 Porro , multo digniores ſunt auxilio prætoris , qui omiſerunt adire ſibi delatam hæreditatem , cum ipſis objiceretur inſuperabile aliquod impedimentum. Nihilominus veteres unicum impedimentum abſentiæ Reip. cauſa peuſi habuerunt . Idque humanitatis cauſa *l. cum quidam* 30. *in princ. l. Pannonius Avitus* 86. *ff. de acquir. vel omit. hæred.* Præter has cauſas ne infantia quidem prodeſt : ita ut Juſtinianus , qui ſemper ad lenitatem ſolet eſſe propenſior, hæredes infantis omnino excludat ab hæreditatibus infanti delatis , ſi tutor eas adire neglexerat , imo & ſi tutorem infans , cum viveret, non habebat : ac jubeat eas devolvi ad eos ipſos , ad quos devolutæ fuiſſent, ſi minime fuiſſent infanti delatæ *l. ſi infanti* §. *ſin vero C. de jure deliber.* ſolummodo ſuis hæredibus permittitur , ut etiam poſtquam ſe abſtinuerint , impetrare poſſint tempus ad deliberandum , *l. ſi quis ſuus* 8. *ff. de jure deliber.* quam explicat , & latius promovet Juſtinianus more ſuo in *l. ult. C. de repud. hæred.* Sui enim hæredes etiam poſteaquam paternæ hæreditati ſe immiſcuerunt , abſtinere poſſunt : impuberes quidem abſolute , minores autem ope reſtitutionis in integrum *l. neceſſarii* 57. *ff. de acquir. vel omit. hæred.* Quoniam vero in integrum reſtitutio tranſit ad hæredes *l. non ſolum* 6. *ff. de in integr. reſt.* ſi moriantur illi, qui omiſerunt adire hæreditatem , eorum hæredes poterunt eamdem agnoſcere non jure tranſmiſſionis , ut quidam putant , ſed ope reſtitutionis in integrum , quam impetrare debent , antequam adeant , & acquirant hæreditatem.

Hanc eandem reſtitutionem nobis obtrudunt non pauci , ut ſe explicent & 3
expediant graviſſima difficultate , in quam incurrunt in explicatione *l. qui duos* 9. *ff. de reb. dub.* Species ejus legis hæc eſt . Titius habens duos filios, impuberes , utrumque hæredem inſtituit : eique, qui ſupremus moreretur , Cajum ſubſtituit . Ambo ſimul in eadem navi perierunt . Quæritur , an ſubſtitutus ad hæreditatem admittatur , & ad cujus hæreditatem . Diſputat de hoc accurate Tryphoninus in ea lege , & tandem concludit utriuſque hæreditatem ex ſubſtitutione Cajo obvenire . Diſcruciantur interpretes , ut oſtendant , qui fieri poſſit , ut ad utriuſque hæreditatem ſubſtitutus admittatur . Non potuit frater fratris ante defuncti hæreditatem adire , & acquirere ſine tutoris auctoritate *l. pupillus* 9. *ff. de acquir. hæred. l. obligari* 9. §. *hæreditatem ff. de auctor. tut.* Nec tutor in navi præſens fuiſſe ſupponitur in ea lege : nec ſi præſens fuiſſet , de adeunda hæreditate potuiſſet deliberare , eaque diligenter expendere , de quibus in *l.* 4. *in fin. ff. S. C. Trebell.* Et ut omnia fingamus , quis putet in maxima tempeſtatis perturbatione, imminente morte , fracta , ſubmerſave navi , de adeunda hæreditate quemquam potuiſſe cogitare. Præterquam quod utrumque ſimul periiſſe proponit Tryphoninus. Non potuit igitur alter alterius hæreditatem adire . Hæreditas autem non adita non tranſmittitur *l. quoniam ſororem C. de jur. deliber. l. unic.* §. *in noviſſimo C. de caduc. tol. l. ſi infanti* §. *ſin vero C. de jure delib.*

Tres ſunt interpretum hac de re ſententiæ hujuſque legis explicationes . *Barto-* 4

ſolus, aliique quam plures putant ad ſubſtitutum utriuſque impuberis hæreditatem pervenire beneficio reſtitutionis in integrum. Cum enim alter alterius hæreditatem adire non potuerit ſæviente tempeſtate, & fluctibus navem abſorbentibus, ei qui poſtremo mortuus fuit, ſubveniendum fuiſſet ope reſtitutionis in integrum, ſi ſupervixiſſet *l.* 1. & 2. *C. ſi ut omiſ. hæred.* quam reſtitutionem tranſmittit ad ſubſtitutum *l. non ſolum ff. de in integr. reſtit.* Itaque ſubſtitutus obtinebit hæreditatem ultimo defuncti, tamquam ex teſtamento a patre impuberis utriuſque vocatus: hæreditatem autem primo defuncti jure reſtitutionis, ultimo competentis.

5 Sed hæc interpretatio tum regulis juris, tum verbis legis omnino repugnat. Regulis juris: quia frater ultimo defunctus, ſi viveret, nullam haberet reſtitutionem ad conſequendam hæreditatem; quia poſſet eam adeundo conſequi: ergo non poteſt eam ad hæredes transferre *l.* 1. *C. de reſtitut. milit. l. non ſolum ff. de in integr. reſtit.* & in ſpecie noſtra id conſtitutum a Juſtiniano in *l. ſi infanti §. ſin vero C. de jure deliber.* Verbis legis: quia lex proponit utrumque ſimul periiſſe, & alterum alteri non ſupervixiſſe. Non potuit igitur fratri ſuperviventi deferri hæreditas fratris præmortui. Hæreditas autem non delata neque adiri poteſt *l. is qui hæres* 13. *juncta l. is poteſt.* 18. & *l. qui hæreditatem* 19. *ff. de acquir. vel omit. hæred. l. delata ff. de V. S.* neque tranſmitti *l. liber. homo* 59. *§. ſi ita ſcriptum in fin. ff. de hæred. inſt. l. un. §. ſin autem aliquid ſub conditione C. de caduc. toll. l. cum in antiquior. C. de jur. delib.*

6 Succedit altera non magis congrua interpretatio, quamvis ſit prope omnium communis. Cajus ſubſtitutus eſt in tota hæreditate impuberis, qui ſupremus moreretur. Hac ſubſtitutione inducitur reciproca pupillaris inter duos fratres impuberes. Non poteſt enim ſuccedere in tota hæreditate ultimi morientis, niſi hic fratri ſuo præmorienti ſucceſſerit, & tota hæreditas perveuerit ad ultimum, cui Cajus ex ſubſtitutione ſuccedit, argumento text. in *l. Titia Sejo* 87. *§. Seja libertis ff. de leg.* 2. Inducta autem inter fratres reciproca pupillari alter alteri ſuccedit ipſo jure, alter alterius ſit hæres neceſſarius *l.* 2. *§. prius autem l. ſi plures* 10. *§. quos poſſum* 1. *ff. de vulg.* Itaque ſtatim ipſo jure ſine aditione frater, qui ſupervixit, hæreditatem præmorientis acquiſivit *l. in ſuis* 14. *ff. de ſuis & legit. l. qui in aliena §. interdum* 5. *ff. de acquir. vel om. hæred.* ac propterea ultimo moriente utriuſque hæreditas, videlicet tota hæreditas teſtatoris obvenit ſubſtituto.

Hæc quoque interpretatio incurrit in 7
eaſdem difficultates: repugnat enim verbis, & ſententiæ legis. Primum enim in lege noſtra non proponitur Cajum fuiſſe ſubſtitutum in tota hæreditate: in inſtitutione autem, & ſubſtitutione directa, expreſſa voluntas teſtatoris requiritur *l. jubemus.* 29. *C. de teſtam.* licet fideicommiſſaria etiam ex conjecturis inducatur *l. cum proponebatur* 64. *ff. de leg.* 2. Nec ſimile eſt exemplum fundi ductum a laudata *l. Titia Sejo* quia (præterquam quod ibi agitur de fideicommiſſo) qui ſubſtituit in fundo, vult totum fundum ad ſubſtitutum pervenire: aliud enim eſt fundus, aliud pars fundi: & cum legatarios partes ſuas vendere vetuiſſet, utique voluit eas ad cæteros pervenire, ac denique totum fundum ad ſubſtitutos *l. ſi mihi* 21. *ff. de ſervil. præd. ruſtic. l. qui uſumfructum* 58. *ff. de V. O. juncta l. ſi Titio fundus* 10. & *l. ſi alii* 19. *ff. de uſufr. leg. l. Mævius* 66. *§. in fundo* 4. *ff. de leg.* 2. Hæreditas autem, ſive aucta, ſive diminuta, ſemper eſt eadem hæreditas, videlicet ſucceſſio in univerſum jus defuncti *l. nihil eſt aliud* 24. *de V. S.* & *l. hæreditas* 62. *ff. de R. J.* Item hæreditas vel ex teſtamento, vel ab inteſtato defertur *§. ult. inſtit. tit. per quas perſon. cuiq. acq.* Quamobrem quod teſtator voluerit hæreditatem fratris ad fratrem pervenire, non conſequitur

Digitized by Google

quitur illum fratres reciproce ſubſtituiſſe, cum invicem alter alteri ſuccedat etiam ab inteſtato. Hoc autem voluiſſe teſtatorem aperte tradit JC. in *l. vel ſingulis* 37. *ff. de vulg.* Ibi: *vel ſingulis, qui eorum noviſſimus morietur hæres ſubſtitui poteſt, &c. noviſſimo ſi jus legitimarum hæreditatum integrum eis cuſtodiri velit*. Ergo qui ſubſtituit noviſſimo ex liberis ſuis, non ipſos inter ſe reciproce ſubſtituit, ſed vult inter eos conſervari jus legitimarum hæreditatum. Quod maxime obtinere debet in ſpecie noſtræ legis, in qua ſuperflua eſſet ſubſtitutio reciproca. Cum enim impuberes neque teſtamentum condere poſſint, neque liberos habere, frater fratri præmortuo tum temporis ab inteſtato ſucceſſurus erat, etiam ſecluſa reciproca ſubſtitutione; atque adeo, deficientibus verbis aptis ad eam inducendam, temere a nobis induci non debet *l. item apud Labeonem* 15. §. *hoc edictum* 26. *ff. de injur.* Præterea hæc reſponſio eſt contra expreſſa legis verba. In illis enim ait JC. utrumque ſimul periiſſe, in hac alterum prius, alterum poſterius obiiſſe. Tum maxime, quia Tryphoninus ait, quod ſi alter poſt alterum deceſſiſſet, poſterior fratris præmortui fuiſſet hæres ab inteſtato: quo perſpicue excludit reciprocam pupillarem, per quam alter alteri ſuccedit ex teſtamento, non ab inteſtato. *l. mater* 27. *ff. ſi quis omiſſ. cauſa teſtam.* Pupillaris enim ſubſtitutio eſt teſtamentum, quod pater filio facit *l.* 2. *in princ. ff. de vulg.*.

8 Supereſt doctiſſimi Antonii Fabri interpretatio *lib.* 13. *conject. cap.* 14. qui putat eos ſibi invicem ab inteſtato ſuccedere: & nihil minus eſſe hæredes neceſſarios, & poſtremo defunctum ipſo jure fieri hæredem fratris præmortui, & per eum totam hæreditatem ad ſubſtitutum pervenire.

Hæc quoque pugnat cum verbis, & ſententia legis, in qua ſubſtitutus non ſuccedit uni tantum, qui alterius hæreditatem obtinuerit: ſed utrique. Cum enim ſimul perierint; aut utrique, aut neutri ſuccedere debet. Præterea nuſquam in jure noſtro traditum eſt, teſtatorem facere poſſe neceſſarios hæredes ab inteſtato. Sola lex hanc poteſtatem habet. Sola enim lex defert inteſtatam hæreditatem *l.* 2. §. *ult. ff. unde legit.* Sola lex facit hæredes neceſſarios, & ipſo jure, ſine ullo facto transfert in eos dominium omnium rerum hæreditariarum *l. in ſuis* 14. *ff. de ſuis & legit. hæred. l. in ſuis* 11. *ff. de liber. & poſt. l. qui in aliena* 5. §. *interdum* 6. *ff. de acquir. vel om. hæred.* Hoc autem ab homine fieri non poteſt *l. traditionibus C. de pact.* Præterea, teſtator ſubſtituendo ultimo morienti, vult inter liberos conſervare jus ligitimarum hæreditatum *d. l. vel ſingulis*: atqui legitima hæreditas fratris non defertur invito fratri: quocirca nec ex voluntate teſtatoris, eſt hæres neceſſarius.

Ego ingenue dicam, quod ſentio. Mi- 9
hi videntur nodum in ſcirpo quærere, nec ſatis cepiſſe quæſtionem a Tryphonino propoſitam. Quæritur ibi, an, cum ſimul perierunt, ſubſtitutus utrique ſuccedat, an neutri; videretur dicendum neutri ſuccedere, quia poſtremo morienti ſubſtitutus eſt, neuter autem poſtremus mortuus eſt, quia ſimul uterque deceſſit. Priuſquam autem ſolvat hanc quæſtionem propoſitam, ſolvit alteram, quando alter poſt alterum obit naturali morte præreptum: quo caſu ait fratrem ſuperſtitem hæredem eſſe ab inteſtato fratris ante defuncti: ac deinceps ſubſtitutum moriente ultimo ad ejus hæreditatem admitti, in qua habebit etiam primi hæreditatem, quæ ad hunc ſecundum jam fuit devoluta. Hoc evincit omnino falſam eſſe opinionem eorum, qui fingunt hic reciprocam pupillarem. Soluta hac quæſtione ad primam revertitur, quam initio propoſuit de utroque impubere ſimul moriente. Ibi: *in propoſita autem*. Ait igitur, quod cum neuter alteri ſuperſtes fuerit, aut utrique ultimi deceſſerunt, aut neutri: quia comparatio ultimi decedentis ex facto prioris mortui ſumitur. Si dicimus utrumque poſtremum obiiſſe, utrique ſuccedet

cedet ſubſtitutus : ſi neutrum , neutri ſuccedet . Statuit autem priorem ſententiam potius admittendam : videlicet , quod uterque poſtremus videatur : atque adeo utrique ſuccedat ſubſtitutus . Probat hoc duobus exemplis . Qui unicum filium habet, ſi ſubſtituat ei , qui ſupremus morietur , non inutiliter ſubſtituit : Non videtur ſupremus mori , ſi eum nemo anteceſſit . Sed tamen ſupremus dicitur , quem nemo ſequitur *l.* 1. §. 1. *ff. de bon. poſſeſ. ſec. tab. l. ex duobus* 34. *ff. de vulg. l. proximus* 92. *ff. de V. S.* Sicut primus dicitur , quem nemo antecedit *d. l.* 34. Quamobrem in noſtra lege recte ait Tryphoninus, quod cum neutri eorum alter ſuperſtes fuerit , utrique ultimi , primique obierunt . His verbis indicat idem juris eſſe , ſi quis primo morienti ſubſtituiſſet . Alterum exemplum eſt de proximo agnato . Proximus intelligitur etiam , qui ſolus eſt , & neminem antecedit *d. l. proximus* 92. *ff. de V. S.* & *l. proximi* 155. *ff. eod.* Ad rem aptius videtur exemplum legis XII. tab. quæ vocat ad hæreditatem proximum agnatum , & quamvis ſingulari numero uſa ſit , tamen dubium non eſt , quin ſi plures ſint ejuſdem gradus , omnes admittantur §. *ſi plures* 5. *inſtit. tit. de legit. agnat. ſucceſ. l.* 2. §. *hæreditas &* §. *legitima* 4. *ff. de ſuis & legit. hæred.* Idem in edicto Prætoris , quo vocavit ad bonorum poſſeſſionem proximum cognatum ; vocatus enim intelligitur , quicumque proximum locum obtinet *l.* 1. §. *ſi quis igitur* 7. *ff. unde cognati* . Sic & in caſu noſtro cum teſtator ſupremo morienti ſubſtituerit , omnibus , qui ſupremi obierunt, ſubſtituiſſe intelligitur . Facilis igitur eſt, & expedita , & nullis difficultatibus involuta definitio Tryphonini in hac noſtra lege.

10 Sed contrarium definit Ulpianus in *l. ſi fuerit* 10. *in princ. ff. de reb. dub.* quæ hanc ſubſequitur : ubi ait , quod ſi legatum relictum fuerit ex cognatis ei , qui primus capitolium aſcenderit : ſi ſimul duo veniſse dicantur , nec appareat , quis prior venerit : neutri legatum debetur , quod & in legato libertatis ait obtinere. Cum enim non apparet , cui datum ſit legatum , neutri legatum debetur : idem Ulpianus in *l.* 3. §. *ſi duobus* 7. *ff. de adim. leg.*

Reſpondetur , in hoc legato longe aliam eſſe rationem; cum longe diverſa ſit voluntas teſtatoris. Qui legat ei , qui primus capitolium aſcenderit , uni tantum legare vult, eique totum id, quod legat, deberi: neque enim vult ſcindi legatum inter duos, qui uni legat : neque vult hæredem onerare duplici legato , qui ſemel tantum legat , qui unum tantummodo legatum reliquit . Incerta igitur eſt perſona legatarii a teſtatore deſignata , ideoque legatum valere non poteſt *l. qui plures* 18. *ff. de uſufr. leg. l. Paulus reſpondit* 4. & *l. ſi quis de pluribus* 27. *ff. de reb. dub.* Sicut non valet inſtitutio , ſi non appareat , quis fuerit hæres inſtitutus *l. in tempus* 62. §. 1. *ff. de hæred. inſtit.* Et aptiſſime quadrat, quod ſtatuit Julianus in *l. qui ſolvendo* 42. *ff. eod.* Qui ſolvendo non erat , duos Apollonios liberos hæredeſque eſſe juſſerat . Lex Ælia Sentia unum tantummodo ſervum hæredem inſtituere permittit §. *licet autem inſtit. tit. quib. ex cauſ. man. non lic.* Ibi : *liber fiat , hæreſque ei ſolus , & neceſſarius l. qui ſolvendo* 60. *ff. de hæred. inſtit.* Non poteſt igitur uterque Apollonius liber & hæres eſſe : nec unus tantum , ut in *d. l.* 60. quia uterque ſimul nominatus eſt, neuter primus eſt , aut ſecundus . Sequitur , ut neuter ſit hæres . Ita in ſpecie propoſita ambo ſimul venerunt , teſtator unum tantum ad legatum voluit admitti : conſequens eſt neutrum admitti .

Multo aliter atque in legato , res eſt 11
propoſita in ſubſtitutione . Non duo ſunt ſubſtituti , ſed unus ex duobus , iiſque ita ſubſtitutus eſt a teſtatore , ut velit utriuſque hæreditatem ad ipſum pervenire. Si primo morienti ſubſtituiſſet, & ut ſolet evenire , alter poſt alterum mortuus eſſet, ejus tantummodo, qui primus mortuus fuiſſet , hæreditatem ad ſubſtitutum pervenire voluiſſet : ſed cum ſubſtituerit ul-

Digitized by Google

ultimo morienti, voluit inter eos conſervare jus legitimarum hæreditatum *d. l. vel ſingulis*; ac propterea ad ſubſtitutum pervenire totam ſuam hæreditatem; videlicet non ſolum partem ultimi, ſed etiam partem primi, quæ per ejus mortem ad ultimum jam fuerat devoluta. Quocirca cum ultimus, quando moritur, poſſideat totam patris hæreditatem, totam quoque ſubſtitutus obtinebit. Totam quoque obtinere debebit utroque ſimul moriente. Nam ipſi ſuffragatur voluntas teſtatoris, & verba ſubſtitutionis minime refragantur, argum. *l. ab omnibus* 104. *in fine princ. ff. de leg.* 1.

12 Sed iterum opponi poteſt, quod ait Marcianus in *l. ſi ejus qui* 33. *ff. ad S. C. Trebell.* Pater ei, qui noviſſimus ex filiis ſuis mortuus eſſet, mandavit, ut partem hæreditatis propinquo ſuo reſtitueret, ambo ſimul perierunt: propinquus ad nullam partem hæreditatis admittitur, niſi oſtenderit, quis noviſſimus obierit.

Facilis eſt & expedita reſponſio. Si non conſtet quis noviſſimus obierit, non conſtat de parte, quæ reſtituenda eſt ex fideicommiſſo; & cum incertum eſt, quid relictum fuerit, non poteſt valere diſpoſitio teſtatoris *l. ſi ſic legatum* 75. §. 1. *ff. de leg.* 1. *l. quoties* §. *& ſi in re ff. de hæred. inſtit. l. legavi* 25. *verſ. contra autem ff. de liberat. leg. l.* 1. §. *ſed etſi dotem* 7. *ff. de dot. præleg.* §. *Sed ſi uxori* 15. *inſtit. de legat. l.* 2. §. 1. & *in fin. ff. de hæred. inſtit. l. Clemens* 81. §. 1. *ff. eod.* & ad rem noſtram maxime conveniunt exempla propoſita in *l. Clemens* 81. §. 1. in *l. ex facto* 19. in *l. item, quod Sabinus* 17. *ff. eod.*

13 Aliter reſpondent gloſ. & Bartol. Primo, quod in *l. qui duos* agitur de ſubſtitutione directa: hic de fideicommiſſaria. Obvia, & expoſita omnibus ſolutio, ſi itidem obvia eſſet ratio differentiæ. Secundo, quod ideo non valet, quia mater eſt in medio ſecundum Dynum. Plane nihil abſurdius: merito eam reprobat Bartolus, ſed futili ratione: tamen primam putat eſſe veriorem: ſed de hoc ſemper ſe dubitaſſe profitetur. Recte: utraque enim longe abeſt a veritate. Illud a veritate alienum non eſſe exiſtimarem: quod ſi pater ex æquis partibus eos hæredes inſtituiſſet, ita ut certa eſſet pars obnoxia reſtitutioni; ac præterea unus, & idem utrique ſuccederet, eum teneri ad reſtituendam partem illam propinquo. Etenim hoc caſu nec repugnat ſignificatio verborum, quia uterque noviſſimus mortuus eſt *l. qui duos ff. de reb. dub.* ut paulo ante diximus, & voluntas teſtatoris congruit, qui voluit partem illam propinquo ſuo reſtitui. Ergo admittenda eſt hæc ſententia, ut ait Julianus in *l. ab omnibus* 104. *in princ. ff. de legat.* 1.

Ad uberiorem noſtræ legis explicationem non abs re erit examinare: an ſi teſtator ſubſtituerit, non ei, qui ſupremus, ſed ei, qui primus morietur, æque ſubſtitutio ſuſtineatur. Et quidem in noſtra *l. qui duos* videtur indicari, hoc verba ſuadere, cum utrique & ultimi, & primi mortui fuiſſe dicantur. Ibi *in fine principii*. Sicut igitur utriuſque hæreditas obvenit ſubſtituto, quando is ſubſtitutus eſt ſupremo morienti, ea ratione, quia uterque ſupremus mortuus eſt *d. l. qui duos* & *l. ex duobus* 34. *ff. de vulg. & pupil. l. penult. in princ. ff. de bon. poſſ. ſec. tab.* ita & quando ſubſtitutus eſt primo, quia uterque primus pariter mortuus eſt. 14

Contrarium tamen verius puto, quia licet non repugnet ſignificatio verborum, refragatur tamen voluntas teſtatoris, qui cum primo morienti ſubſtituit, vult ſubſtitutum admitti ad hæreditatem primi, non ad hæreditatem utriuſque. Qui poſtremo ſubſtituit, vult conſervare jus legitimarum hæreditatum inter liberos *l. vel ſingulis* 37. *in fin. ff. de vulg. & pup.* videlicet hæreditatem primi morientis ad poſtremum pervenire: & poſtremi, in cujus hæreditate etiam primi continetur, ad ſubſtitutum. Qui vero ſubſtituit primo morienti, vult ad ſolam hæreditatem primi ſubſtitutum admitti. Non conſtat autem, quis prior deceſſerit; nec igitur conſtat, ad quam

Digitized by Google

quam hæreditatem vocatus fuerit ſubſtitutus: ad neutram igitur admitti poteſt; ut de legato reſponſum eſt in *l. ſi fuerit* 10. *ff. de reb. dub.* de ſubſtitutione fideicommiſſaria in *d. l. ſi ejus* 34. Non dubito tamen hanc quoque ſuſtineri poſſe ſaltem in vim fideicommiſſi, ſi concurrant conditiones modo propoſitæ in fideicommiſſaria.

16 Sed opponi poteſt *l. ſi ii, qui invicem* 26. *ff. de donat. cauſ. mortis*. Sed ibi conſtabat de perſona donatoris, & donatarii; atque itidem de re donata: exitaque hac parte nihil erat impedimenti, cur utraque donatio valere non deberet. Solum ignorabatur, quis prius obiiſſet. Sed quia uterque primus, uterque poſtremus obiiſſe cenſetur *d. l. qui duos*; placuit potius admittere eam interpretationem, per quam actus valeat, non pereat, ut ſemper fieri ſolet *l. ubi eſt* 21. *ff. de reb. dub. l. cogi* 16. *in fine princ. ff. ad SC. Trebell.* Quemadmodum igitur in *l. qui duos* uterque poſtremus obiiſſe cenſetur ad ſuſtinendam ſubſtitutionem: ita uterque primus mortuus creditur ad ſuſtinendam donationem.

17 Rurſus obſtat *l. ſi inter* 8. *ff. de reb. dub.* Ad hoc reſpondet Ulpianus in *l. cum hic ſtatus* 32. §. *ſi ambo* 14 *ff. de don. inter vir. & ux.* Oratio Antonini Imperatoris confirmabat has donationes, ſi donatarius donatori ſupervixiſſet; infirmabat, ſi non ſupervixiſſet: ambo ſimul perierunt: ſupervixiſſe videtur donatarius, ut valeat donatio. Ac ſi mutuas donationes fecerint; uterque donatarius donatori ſuo ſupervixiſſe cenſetur, & valet utriuſque donatio. Fuſius hæc explicat ibi Ulpianus.

CAPUT XXXII.

Ad l. Paulus reſpondit 101. §. *Paulus reſpondit ff. de ſolut.*

SUMMARIUM.

1 *Debitor ſolvens poteſt imputare in cauſam, quem voluerit: item & creditor ſibi ſolvens.*

2 *Poteſt debitor in ſolutione dicere, in quam cauſam velit imputari, quod ſolvit; ſi nihil dicatur, ſolutio cedit in graviorem cauſam.*
3 *Graviores cauſæ quæ ſint. & n.* 4. 5. 6. 7. 8. 9.
10 *Hoc non obtinet ſi in contrarium appareat voluntas contrahentium; hæc ex conjecturis deprehenditur. Exempla & n.* 11. 12.
13 *Exponitur l. ex pluribus* 89. §. *ult. ff. de ſolut. & n.* 14.
15 *Creditor poteſt referre, in quam cauſam voluerit, pretium redactum ex venditione pignoris.*
16 *Exempla & n.* 17.
18 *Si nihil dixerit, in leviorem cauſam cedet.*
19 *Exponitur l. pupilli debitor* 96. §. *cum eodem ff. de ſolut. & n.* 22. 23.
20 *Explicatur l. in his* 5. §. *Imperator ff. eod. & n.* 24.
21 *Explanatur l. ſi ita ſtipulatus* 55. *ff. de fidejuſſor. & n.* 25.

VErba legis ſunt: „ Paulus reſpondit 1 „ aliam cauſam eſſe debitoris ſolventis, aliam creditoris pignus diſtrahentis, nam cum debitor ſolvit pecuniam, in poteſtate ejus eſſe commemorare, in quam cauſam ſolverit: cum autem creditor pignus diſtraheret, licere ei pretium acceptum referre etiam in eam quantitatem, quæ natura debetur, & ideo deducto eo debitum peti poſſe „. Proponit hic Paulus diſcrimen inter debitorem ſolventem debitum creditori, & creditorem ſolventem ſibi ipſi ex pretio, quod redegit ex venditione pignoris. Quod ſolvit debitor, cedit in graviorem cauſam: quod ſibi ipſi ſolvit creditor, in leviorem. In eo tamen ſimiles ſunt, quod ſicut eſt in poteſtate debitoris ſolventis imputare quod ſolvit, in cauſam, quam voluerit: ita eſt in arbitrio creditoris ſibi ipſi ſolventis ex pretio pignoris, id acceptum referre in cauſam, quam ipſe elegerit. Ratio tradita eſt ab Ulpiano in *l.* 1. *ff. de ſolut.* illis verbis: *poſſumus enim certam legem dicere ei, quod ſolvimus*. Quod etſi de debitore prolatum eſt, pertinet tamen etiam ad creditorem. Etenim unuſquiſque eſt rei ſuæ moderator, & arbiter, *l. in re mandata. C. mand.* Creditor autem fit dominus pretii redacti ex venditione pignoris, cum ejus dominium emptor in ipſum trans-

transferre teneatur *l. ex empto* 11. §. *& in primis ff. de action. empt. l.* 1. *in princ. verſic. emptor enim ff. de rer. permut.* Quemadmodum igitur debitor, cum debitum ſolvit, poteſt legem dicere pecuniæ, quam ſolvit, quia ejus dominus eſt; alioquin enim ſolvendo non liberaretur ab obligatione: *l. quod ſi forte* 14. *in fin. ff. de ſolut.* §. *ſed ex diverſo inſtit. tit. quib. alien. lic. vel non l. Neratius* 63. *ff. de condict. indeb.* ita & creditor, cum ſit dominus pretii, quod ſibi ipſe ſolvit, poteſt ſolutioni quamcumque legem dicere *l. in traditionib.* 48. *ff. de pact.* Expoſita ratione differentiæ inter ſolutionem debitoris, & creditoris, de utroque jam diſſeramus paulo accuratius.

2 Poteſt debitor in ſolutione dicere, in quam cauſam velit imputari, quod ſolvit *l. in princ. ff. de ſolut. l.* 1. *Cod. eod.* Si creditor in eam cauſam nolit imputare, liberum eſt ei non accipere *l.* 1. *ff. eod.* Si debitor in ſolvendo nihil dicat, convertitur electio ad creditorem *d. l.* 1. *C. de ſolut. d. l.* 1. *ff. eodem*, etſi debitor non conſentiat, liberum eſt ei non ſolvere *d. l.* 2. *ff. de ſolut.* Et hæc in re præſenti, nempe in actu ſolutionis *l.* 2. *&* 3. *ff. de ſolut.* Cæterum ſi neque debitor, neque creditor in ſolutione voluntatem ſuam declaraverint, creditor acceptum ferre debet in eam cauſam, in quam ipſe, ſi deberet, eſſet ſoluturus, *l.* 1. *ff. de ſolut.* hoc eſt, in graviorem, & duriorem cauſam, *l.* 3. *in princ. ff. eod.*

3 Graviſſima omnium eſt cauſa famoſa: adeoque quod ſolvitur, primum omnium cedit in cauſam famoſam *l. ſi quid ex famoſa* 7. *& l. cum ex pluribus* 97. *ff. de ſolut.*

4 Ceſſante cauſa famoſa, ſuccedit ſecundo loco cauſa, quæ pœnam continet *l. & magis* 4. *in fin. l. ſi quid* 7. *in fin. l. cum ex pluribus* 97. *verſic. mox ejus ff. de ſolut.* Hujuſmodi ſunt cauſæ, quæ adjunctam habent ſtipulationem pœnæ, & quæ inficiatione creſcunt, & ex quibus uſuræ currunt. Quod ſi hæ ſimul concurrant, diſpiciendum erit, quænam ſit debitori damnoſior; ea enim eſt gravior & durior cauſa, quæ gravius damnum eſt allatura debitori.

Tertio loco ſuccedit cauſa judicati, 5
quia ex cauſa judicati pignora capi poſſunt, & uſuræ debebuntur, *l. ſi quid* 7. §. *proinde ff. de ſolut.* Hæc autem comparatur obligationi ſub pœna in laudata *l. ſi quid* 7. Et ſane poſt quadrimeſtres inducias judicatis a Juſtiniano conceſſas in *l.* 2. *&* 3. *C. de uſur. rei judic.* gravior cenſeri debet, quam alia ſimplex obligatio ſub uſuris.

Quartum gradum obtinet obligatio, quæ 6
pignus, aut hypothecam adjunctam habet *l. cum ex plurib.* 97. *ff. de ſolut.* quia creditor non ſolum poteſt convenire debitorem, ſed & perſequi hypothecam, eamque diſtrahere §. *Item Serviana inſtit. tit. de action. l. ſi creditor* 7. *in fin. cum ſeq. ff. de diſtract. pign.*

Similis huic obligatio, cui fidejuſſor 7
acceſſit, de qua in *l.* 4. *in fin. ff. de ſolut.* ſatiſdatio enim proprie ſignificat cautionem datis fidejuſſoribus *l.* 1. *ff. qui ſatiſd. cog. l.* 1. §. *jubet* 9. *ff. de collat. bon. l. ergo* 4. §. *adjici* 10. *ff. de fideicomm. libert.* Sed puto graviorem cauſam, quæ ſub pignore, quam quæ ſub fidejuſſoribus. Licet enim in hac debitor a duobus moleſtiam pati poſſit, tamen fidejuſſor vix ſolet convenire debitorem, niſi poſtquam ipſe coactus fuit ad ſolvendum, quo caſu jam a creditore principali liberatus eſt; præterquam quod non modicum commodum recipit debitor, quod poſſit a creditore conveniri fidejuſſor, ut plurimum accidit. Debitor autem, qui pignus, aut hypothecam obligavit, graviſſimum plerumque incommodum ſentit ex ejus diſtractione.

Si nihil horum interveniat, gravius 8
cenſetur id, quod proprio nomine debetur, quam quod alieno, veluti fidejuſſorio *d. l.* & *d. l.* 4. *cum ex plurib.* 97. non ſolum quia diligens debitor potius creditur ſe exoneraturus proprio, quam alieno debi-

Digitized by Google

bito, ut traditur in *d. l. cum ex plurib.* 97. Sed etiam quia minus periculum moleſtiæ ex hoc debito imminet, cum poſſit creditor convenire debitorem principalem, imo id facere teneatur, niſi fidejuſſor beneficio excuſſionis renunciaverit *authent. præſente. C. de fidejuſſ. novell.* 4. *cap.* 1. *authent. hoc ſi debitor C. de pignor. & hyp.*

9 His omnibus deficientibus, id, quod ſolvitur, cedit in debitum antiquius *l.* 5. *in princ. l. ubi* 24. *l. cum ex plurib.* 97. *l. creditor* 102. §. *Valerius ff. de ſolut.* quia lex præſumit debitorem hac animi æquitate præditum, ut velit prius diſſolvere debitum, quod prius contractum fuit. Quod ſi dierum, & contractuum par cauſa ſit, ex omnibus ſummis pro portione videtur ſolutum, *l. illud* 8. *ff. de ſolut.* Diſparem autem cauſam non facit ſummarum inæqualitas *l. ſi in duabus* 104 *ff. de reg. jur.* idcirco ſolutum cedit in utramque cauſam pro portione cujuſcumque ſummæ.

10 Quæ hactenus expoſita ſunt, obtinent, & omnino ſervanda ſunt, ſi non appareat contraria voluntas contrahentium, quam conjecturis etiam aſſequi poſſumus. Itaque ſi aliqua ſit obligatio, quæ diem, aut conditionem habeat, numquam poteſt videri in eam cauſam ſolutum *l.* 3. §. 1. *ff. de ſolut.* Diem enim, & conditionem adjiciendo ſatis manifeſte contrahentes declarant, ſe nolle ante diem, vel conditionem ſolvi. Eadem ratione non poteſt videri ſolutum in eam cauſam, quæ eſt in controverſia *l.* 1. *ff. de ſolut.* qui enim debitum controvertit, eo ipſo declarat ſe nolle ſolvere. Non abſimilis eſt obligatio naturalis *l.* 5. §. *Imperator ff. de ſolut.* neque enim veriſimile eſt, debitorem velle ſolvere id, quod naturaliter debet: potius quam id, quod debet civiliter, cum ad hoc ſolvendum cogi poſſit, non vero ad illud *l. juris gentium* 7. §. *ſed cum nulla ff. de pact. l. naturales ff. de oblig. & action.* Et huc pertinet generalis regula tradita a Juliano in *l. cum ex plurib.* 105. *ff. de ſolut.* Debitorem ſolviſſe videri ex ea cauſa, ex qua tunc, cum ſolvebat, compelli poterat ad ſolvendum.

Hinc promanat definitio Modeſtini in 11
l. in liberto 77. *ff. de ſolut.* Si libertus in manumiſſione operas promiſit, & antequam a Patrono indicantur, atque adeo antequam operarum dies cedat (neque enim debentur, antequam petantur *l. ſi quis hac lege* 13. §. *judicium l. cum Patronus* 22. *ff. de oper. libert. l. opera* 7. *ff. de uſufr. leg. l. interdum* 73. *in princ. verſic. item ſi operas ff. de verb. oblig.*) cum Patrono debitum contraxerit, & deinceps poſt operas indictas, & non præſtitas, ſummam aliquam Patrono ſolverit, ſolutio cedit in cauſam operarum, quæ poſtea deberi cœperunt, non in debitum antiquius: quia cum Patronus non fuiſſet libertatem daturus ſine hac operarum promiſſione, ac propterea omne debitum, quod poſtea contraxit liber factus, ab hac promiſſione promanet, ac pendeat, ſatis conſtat contrahentes voluiſſe hoc debitum aliis omnibus antiquius haberi.

Nec alia ratione in uſuris a ſuperiori 12
regula recedimus. Quod ſolvitur prius in uſuras, poſtea in ſortem eſt imputandum *l.* 1. & *l.* 5. §. *ult. & leg. ſeq. ff. de ſolut. l.* 1. *C. de ſolut.* Eſt hoc grave debitori, commodum vero creditori. Nam ſi ſolutum accepto ferretur in ſortem, debitor liberaretur ſimul & a ſorte, & ab uſuris futuris, quæ cum ſint acceſſoriæ, deberi non poſſunt extincta ſortis obligatione. *l. eos in princ. C. de uſur.* Cum vero accepto feratur in uſuras, debitor ab obligatione ſortis non liberatur, ac proinde nec a curſu uſurarum, quod ipſi eſt admodum grave, & incommodum. Quid ita? nempe quia cum creditor uſuras paciſcitur, aut ſtipulatur, eo animo paciſcitur, ut ſibi annuum reddi tum conſtituat, unde poſſit quotidianis neceſſitatibus ſubvenire; quemadmodum qui fundum emit, eo animo emit, ut fructus percipiat, & annuum redditum ſibi conſtituat. Itaque ſolebant creditores paciſci, ut ſi uſuræ ad diem præſtitutum

non ſolverentur, majores uſuræ deberentur, ut in *l. pecuniæ* 9. §. 1. in *l. Cajus Sejus* 10. in *l. cum quadam* 17. *in princ. ff. de uſur.* in *l. quamvis* 8. in *l. ſi per te* 9. *C. eod.* Nec alio animo eſt debitor, qui ſpondet uſuras, ut pecuniam inveniat, ſperatque ſolutis uſuris futurum ut a creditore non inquietetur in ſortis repetitione. Et hac de cauſa uſuræ conſtituuntur in ſingulos menſes, ut olim, vel in ſingulos annos, ut poſtea cœpit eſſe uſitatum. Quamobrem ex voluntate contrahentium recedimus a regula ſuperiore, & potius ſequimur, quod creditori, quam quod debitori prodeſt.

13 Eadem ratione nititur definitio Scævolæ in *l. ex pluribus* 89. §. *ult. ff. de ſolut. Titius duabus ſtipulationibus una* 15. *ſub uſuris majoribus, altera* 20. *ſub uſuris levioribus Sejum eadem die obligavit, ita ut* 20. *prius ſolverentur, id eſt, Idibus Septembris. Debitor poſt diem utriuſque ſtipulationis cedentem ſolvit* 26. *neque dictum eſt ab altero, pro qua ſtipulatione ſolveretur. Quæro, an, quod ſolutum eſt, eam ſtipulationem exoneraverit, cujus dies antecesſit, id eſt, ut* 20. *ſortis ſoluta videantur, & in eorum uſuras ſex data. Reſpondit magis id accipi ex uſu eſſe.* Hic quoque in leviorem cauſam ſolutum accepto fertur, &, quod debitori eſt incommodum, videtur ſolutum. Expediret enim debitori ſe potius liberare ab obligatione ſub gravioribus uſuris, ita enim his uſuris gravioribus exoneraretur: contra vero levioribus uſuris liberatur. Quemadmodum enim gravior eſt cauſa, ex qua debentur uſuræ, quam ea, ex qua non debentur, ut ſupra diximus; ita gravior eſt cauſa, ex qua majores uſuræ debentur; ſed Scævolæ reſponſum nititur voluntate contrahentium, qua recedere cogitur a ſuperiori regula, & contrarium decernere. Nam cum ambæ ſtipulationes eadem die contractæ fuerint, & inter contrahentes convenerit, ut prius ſolvatur, quod debetur ex ſtipulatione 20. quam quod ex altera ſtipulatione, ſolutum ex voluntate contrahentium debet prius cedere in ſummam 20. licet cauſa levior ſit propter leviores uſuras.

14 Neque defendi poteſt veterum interpretum ſententia, qui putant ſolutum exonerare ſtipulationem 20. quia continet antiquius debitum, cum dies ejus antea ceſſerit: nam tunc ſolutio refertur ad antiquius debitum, quando pares omnino ſunt cauſæ, nec ulla prægravat *l.* 5. *in princ. ff. de ſolut.* Ibi: *ſi autem nulla prægravet, ſed omnia nomina ſimilia fuerint, in antiquiorem. l. cum ex pluribus* 97. *ff. eod.* Ibi: *ſi nihil eorum intervenerit, vetuſtior contractus ante ſolvitur.* Ea igitur eſt ſuperioris definitionis unica ratio, quod inter contrahentes actum fuit, ut prius ſolveretur ex ſtipulatione 20. quod autem actum eſt, cum in aliis juris partibus, tum in ſolutione ſervari debet. *l. ubi fidejuſſor* 24. *ff. de ſolutione.*

15 Hactenus de debitore ſolvente creditori, nunc de creditore ſolvente ſibi ipſi ex pretio pignoris diſtracti, de qua re agitur in ſecunda parte noſtræ legis. Creditor pignus diſtrahens poteſt pretium acceptum referre in quamcumque cauſam voluerit, etiam leviſſimam. In noſtra *l. Paulus reſpondit: cum autem creditor pignus diſtraheret, licere ei pretium acceptum referre etiam in eam quantitatem, quæ natura tantum debeatur, & ideo deducto eo debitum peti poſſe.* Et hoc ſingulare: nam id ſemper videtur ſolutum, ad quod ſolvendum debitor compelli potuit, *l. cum ex pluribus* 103. *ff. de ſolut.* Sed hoc in debitore ſolvente, non in creditore pignus diſtrahente. Cum enim creditor poſſit retinere pignus etiam pro debito naturali *l. per retentionem* 4. & *l. pignoribus* 12. *C. de uſur.* quia etiam naturali obligationi poteſt pignus accedere *l. res hypothecæ* 5. *ff. de pignor.* eodem modo poteſt etiam retinere pretium pignoris, cum non alia de cauſa pignus detur, quam ut debitore ceſſante in ſolutione poſſit creditor illud vendere, ſibique ſatisfacere, *l. ſi creditor* 7. §. *ult. ff. de diſtract. pignor. l. ſi convenit* 4. *in fin. ff. de pignor. act.*

Pot-

Digitized by Google

16 Poteſt creditor pretium etiam in impenſas factas acceptum referre *l. ſi neceſſarias*, 8. *in fin. ff. de pignor. act.* in tributa ſoluta cauſa prædii pignorati, *l. in ſumma* 6. *C. de pignor.* in uſuras, *d. l. ſi neceſſarias* 8. *in fin.* & *l. cum & ſortis* 35. *ff. de pignor. act.*

17 Poteſt etiam in id, quod ſolus reus debet, omiſſo eo, quod ſatiſdato debet, ut eleganter definit Marcellus in *l. ob triginta* 73. *ff. de ſolution.* „ Ob 30. nummos „ pecuniæ creditæ fidejuſſorem in 20. de„ di, & pignus in 10. Ex venditione au„ tem pignoris creditor 10. conſecutus eſt. „ Utrum ex univerſitate id decedat, ut „ quidam putant, ſi in ſolvendis 10 nihil „ debitori dixiſſet: an ſicut ego puto, „ in rotis 10 fidejuſſori, contingit liberatio, „ quia hoc dicendo potuit hoc efficere „ debitor, ut ubi non dixit, id potius „ ſolutum exiſtimetur, quod ſatiſdato „ debeatur. Magis tamen exiſtimo licuiſ„ ſe creditori in id, quod ſolus debebat „ reus accepto referre. „ Miror hic Marcellum hæſitaſſe. Nam cum debitor 30 dederit fidejuſſorem in 20, & pignus in 10, veriſimile eſt, id egiſſe contrahentes, ut pignus teneretur pro reliquis 10, pro quibus fidejuſſores non intervenerunt. Ac propterea pretium pignoris in ea decem eſſe imputandum, pro quibus pignus erat obligatum. Licet enim pignus poſſit retineri etiam pro ea pecunia, pro qua non fuit obligatum *l. un. C. etiam ob chirographar.* tamen cum pignus tantummodo 10 veniſſe proponatur, non poteſt reliquum cedere in id, quod ſatiſdato debebatur, quemadmodum decretum fuit in *l. fidejuſſores* 68. §. 1 *ff. de fidejuſſ.* Sed nimirum Marcellus voluit definire eam quæſtionem, an vendito pignore eligere poſſit debitor, in quam cauſam cedere velit pecuniam ex pignoris venditione redactam, an vero creditor, quod eo tempore erat valde controverſum, ut apparet ex ipſa lege. Quamobrem poſthabita controverſia voluntatis, ſolummodo de poteſtate controverſiam facit.

18 Conſtat igitur poſſe creditorem vendito pignore dicere, in quam cauſam pretium ex eo redactum accepto ferat. Quod ſi non dixerit, in leviorem cauſam cedet. Quemadmodum enim cum electio eſt debitoris, eo non eligente, ſolutio cedet in graviorem, & duriorem cauſam, quia eam præſumitur electurus fuiſſe *l. 1. & 3. ff. de ſolut.* ita cum electio eſt creditoris, eo non eligente cedere debet in leviorem, quia præſumendum eſt, eum in leviorem cauſam accepto laturum fuiſſe: correlativorum enim par eſſe cauſa debet, *l. 1. C. de cupreſſ. l.* 11.

19 Sed contrarium videtur reſpondiſſe Papinianus in *l. Pupilli debitor* 96. §. *cum eodem ff. de ſolut.* Nam ſi eodem tempore pro duobus contractibus pignus fuerit obligatum, pretium pignoris cedit in utramque cauſam pro rata portione: ſi diverſis temporibus in antiquiorem. Ibi „ „ Cum eodem tempore pignora duobus „ contractibus obligantur, pretium eorum „ pro modo pecuniæ cujuſque contractus „ creditor accepto facere debet, nec in „ arbitrio ejus electio erit, cum debitor „ pretium pignoris conſortioni ſubjecerit. „ Quod ſi diſcretis temporibus, ſuper„ fluum pignorum obligari placuit, prius „ debitum pretio pignorum jure ſolvitur, „ ſecundum ſuperfluo compenſabitur.

20 Ulpianus quoque in *l.* 5. §. *Imperator ff. de ſolut.* ex reſcripto Antonini Imperatoris reſpondit, quod diſtractis pignoribus pretium cedit tam in uſuras debitas, quam indebitas, hoc eſt, naturaliter tantum debitas, nec poteſt creditor id totum in has uſuras imputare, ſed æqualiter in utraſque non pro rata portione.

21 Paulus quoque in *l. ſi ita ſtipulatus.* 55. *ff. de fidejuſs.* recedere videtur a regula, quam ſtatuit in *l. Paulus reſpondit* §. *Paulus reſpondit ff. de ſolut.* Ait enim, quod ſi excutiantur bona Seji, qui pro Titio interceſſerat pro omnibus ſummis, quas mutuo foret accepturus: id, quod ex iis redigetur, omnibus ſummis æquo jure proficere debet. Quod autem

ex

ex bonis debitoris redigitur, tenetur exemplo ejus, quod redigitur ex venditione pignorum *l. fidejuſſores* 68. §. 1. *ff. de fidejuſ.*

22 Non ſunt hæc contraria illis, quæ ſupra ſunt a nobis conſtituta, ſed exceptiones regulæ traditæ a Paulo in lege, quam explicavimus. Sunt enim ejus regulæ duæ exceptiones; Prima, ſi repugnet voluntas contrahentium: quod enim ipſi in contrahendo voluerunt, ſervandum eſt: de qua diximus etiam in ſolutione debitoris. Hujus exceptionis duo proponuntur exempla a Papiniano in laudata *l. Pupilli debitor* 96. §. *cum eodem ff. de ſolut.* Primum ſi pro duobus contractibus eodem tempore pignus fuerit obligatum. Tunc enim apparet debitorem voluiſſe pignus æque obligare pro utroque contractu, & pretium in utramque cauſam cedere pro portione. Nam cum eodem tempore pro duobus contractibus pignus obligaverit, ſine ulla diſtinctione voluit eos quaſi quadam ſocietate, & communione conjungi, ita ut par ſit utriuſque cauſa: atque adeo voluit etiam pretium pignoris in utrumque pro rata portione accepto referri, argumento text. in *illud* 8. *ff. de ſolution.* Quamobrem animadvertendum eſt, quod in ea lege Papinianus non negat generaliter, creditorem pignus diſtrahentem habere electionem, ſed eo tantum caſu, quo debitor pretium pignoris conſortioni ſubjecerit: hoc eſt, quo duas obligationes ita conjunxerit, ut in unam pene coaleſcerent quoad pignoris obligationem. Eleganter Liv. *l.* 40. „ Meliora „ quoque exempla parte altera poſui, ſociabilem conſortionem inter binos Lacedæmoniorum reges ſalutarem per „ multa ſæcula ipſis patriæque. „ Quæ fuit inter binos Lacedæmoniorum reges animorum conjunctio, & communicatio conſiliorum, eam communionem & conjunctionem inter duas obligationes ratione pignoris inducit debitor, pro utraque ſimul obligando pignus, quam eleganter Papinianus vocat conſortionem pignoris: fit enim hoc modo pignus conſors, & particeps utriuſque contractus.

23 In altero exemplo eſt multo evidentior voluntas debitoris pignus obligantis. Proponitur enim debitor, qui diverſis temporibus pignus obligavit, & pro ſecundo contractu obligavit tantummodo ſuperfluum, nempe quod ſupereſt ex primo contractu: quod reliquum eſt, & reſiduum: quod quantitatem debitam ex primo contractu excedit. Hoc enim dicitur ſuperfluum in pignore, ac pretio pignoris, *l. ſi autem* 7. *l. eleganter* 24. §. *ſi vendiderit*, *l. creditor.* 42. *ff. de pignor. act. l.* 1. *C. ſi major fact.* Quamobrem perſpicuum eſt, hac voluntate debitoris, & conſenſu mutuo crediteris in contrahendo ademptam fuiſſe creditori electionem.

24 Secunda exceptio eſt, cum agitur de acceſſionibus, non de pœnali obligatione. Acceſſionum cauſa tanti non fuit apud veteres juriſperitos, ut idem jus creditori tribuendum exiſtimarent, quod in pœnali obligatione, quia quæ fiunt per conſequentia, vix a jure ſolent attendi *l.* 1. & *l. quod dicitur* 7. *ff. de auctor. tut.* Hujus quoque exceptionis duo ſunt exempla in jure noſtro, & quidem ſingularia. Primum proponitur in laudata *l. in his* 5. §. *Imperator ff. de ſolut.* in quo illud etiam eſt omnino ſingulare, quod non ſolum pecunia ex diſtractione pignoris redacta cedit in ſolutionem, tam uſurarum quæ naturaliter, quam earum, quæ civiliter debentur, ſed etiam æqualiter, non pro rata in utraſque accepto debet referri. Non alia ratione, quam quia id placuit Antonino Imperatori, qui ita reſcripſit, ratus debere creditori ſufficere, ſi pro æquis partibus tam indebitas, quam debitas uſuras conſequatur: quod aſſequi non poſſet ſolvente debitore, cujus ſolutio ad uſuras indebitas, hoc eſt, naturaliter debitas non proficeret, *l. in his* 5. §. *Imperator verſ. quod generaliter l. Creditor* 12. §. *Cum de ſorte ff. de ſolution.* Quidam tamen aliam rationem excogitarunt quod ibi debita

erant

Digitized by Google

erant æqualia, licet ſummæ uſurarum eſſent inæquales. Optimum ſane perfugium, ſi liceret generale reſcriptum Imperatoris ad hunc caſum non admodum frequentem coarctare: aut ſi ullum in tota illa lege verbum nobis indicio eſſet ad hoc comminiſcendum.

25 Alterum exemplum proponitur in laudata *l. ſi ita ſtipulatus* 55. *ff. de fidejuſſ.* ubi in obligatione Seji acceſſoria idem eſt conſtitutum, ut non ſolum diſtractio pignorum proficiat omnibus ſummis a pænali debitore debitis, ſed etiam omnibus æquo jure proficiat: hoc eſt, non pro rata, ſi ſummæ ſint inæquales, ſed æqualiter in omnes accepto feratur pignorum diſtractorum pretium. Quod fortaſſe reſpondit Paulus adductus auctoritate reſcripti Antonini, de quo modo diximus.

F I N I S.

INDEX

INDEX LEGUM

Quæ in hoc Opere explicantur, conciliantur, emendantur.

Primus numerus Librum, *ſecundus* Capitulum, *tertius* Sectionem *in margine notatam deſignat*.

Ex Jure Canonico.

CAp. ex parte 18. *de cenſibus*. Lib. 4. Cap. 18. Sect. 11. 12.
C. olim 20. *C. cum Canonici penult. de cenſ.* 3. 12. 11. 12.

Ex Inſtitutionibus.

PR. tit. Inſtit. de Juſtitia & Jure. 3. 6. *per totum*.
§. *prætorum* 7. *de Jure nat. Gen. & civil. explicatur ex profeſſo*. 1. 6.
§. *eſt autem litus* 3. *de Rer. diviſ. explicat*. 1. 20. *per totum*.
§. *gallinarum* 16. *eod.* 1. 23. 2. & 3.
princip. de ſervitutibus prædiorum 1. 30. *per totum*.
§. *aliæ* 2. *de Donation. explicatur*. 2. 28. 7.
princ. de exhær. liberorum. 1. 11. 38.
§. *videamus* 7. *de hæred. inſtituendis*. 4. 11. 9.
§. *ſui autem* 2. *de hæred. qualitat. & different.* 1. 9. 39.
§. *at hi* 10. *de hæreditat. quæ ab inteſtato* 1. 11. 29. & 30.
§. *ſunt autem* 3. *de bonor. poſſeſſion. explicatur ex profeſſo*. 1. 7.
§. *præterea* 3. *quibus modis tollitur obligatio*. 2. 14. 12. & 2. 15. *per totum*.
§. *conceptum* 4. *de obligat. quæ ex delict. explicatur*. 1. 26. *per tot.*
§. *pœna manifeſti* 5. *eodem* 1. 25. *per totum*.
§. *ſi communi* 4. *de injuriis explicatur*. 1. 21. *per totum*.

E Digeſtis.

LEg. Juri 1. *de Juſtitia & Jure* 1. 10. 51. *& ſeqq.*
l. ſolent 6. *princ. de officio Proconſul.* 1. 1. 8.
l. licitas 6. §. *qui univerſas* 8. *de officio præſid.* ibid.
l. Senatuſconſulto 16. *eodem.* 3. 1. 10.
l. 1. *de officio ejus cui mandata eſt juriſdict.* 1. 2. *per totum &* 1. 3. 1. 4.
l. diem 4. *de offic. adſeſſor.* 3. 1. 10. *& per totum*.
l. imperium, 3. *de Juriſdict.* 1. 1. *per totum*.
l. qui Juriſdictioni 10. *eodem, explicat. ex profeſſo*. 1. 5.
l. 1. *ſi quis jus dicenti non obtemperaverit* 1. 4. 42.
l. in jus vocari 2. *de in jus vocando* 1. 4. 12. *& ſeqq.*
l. ex hoc 3. §. *plane* 1. *de eo per quem fact. erit*. 2. 15. 25.
l. Juris gentium 7. §. *adeo* 6. *de pactis*. 1. 14. 15. *& ſeqq.*
l. niſi hoc actum 22. *eod.* 3. 8. 43. *& per totum*.
l. & poſt rem 7. §. 1. *de tranſactionib.* 4. 24. 6.
l. cum hi 8. §. *tranſactiones. eodem*. 3. 3. 15
l. minor 51. *de Procuratoribus, explicatur*. 2. 9. *per totum*.
l. Divus 7. *princ. de in integrum reſtit.* 2. 15. 5.
l. quod ſi minor 24. §. *ult. de minor.* 2. 10. 6.
l. tutelas 7. *de cap. minutis* 4. 24. 16.
l. abeſſe 32. *& l. ſeq.* §. 1. *ex quib. cauſ. majores*. 3. 1. 13.
l. non poteſt videri 23. *de judiciis*. 4. 23. 8. *& per totum*.
l. non quemadmodum 35. *eodem*. 4. 23. 9.
l. ſed etſi 52. *eodem*. 5. 8. 11.
l. eadem. §. 1. *eod. explicatur ex profeſſo* 2. 18. *per totum*.
l. ſolemus, 61. *eodem*. 2. 30. *per totum*.
l. ſi quis intentione 66. *eodem*. ibid.
l. in privatis 77. *eodem, explic. ex profeſſo*. 1. 5.
l. ſi in judiciis 80. *eodem*. 1. 5. 15.
l. quemadmodum 7. *de inofficioſ. teſtam.* 1. 8. 14. *& ſeqq.*
l. Papinianus 8. *pr. eod. explicatur ex profeſſo*. 1. 8. *per totum*.
l. nec ullam 13. §. *penult. de hær. petit.* 1. 15. 17.

l. idem

l. idem Pomponius 5. §. *ult. de rei vindicat.* 2. 30. 22.
l. ſi is qui 7. *eodem.* 1. 15. 17.
l. ejus rei 46. *eodem* 1. 15. 6. & *per totum.*
l. Proculus 19. *de Uſufr.* 3. 18. 12. & 19. 11.
l. qui uſumfructum 36. *eodem.* 5. 26. 4. 5.
—— §. 1. *eodem.* 5. 1. 6.
l. 1. §. 1. *de uſufruc. accreſ.* 4. 19. 2. & *ſeqq.*
l. quid tamen 10. *quib. mod. uſusfruct. amitt.* 5. 26. 3. & *ſeqq.*
l. ſi tibi 17. *eodem.* 4. 24. 6.
l. qui uſumfructum 3. *ſi uſusfructus petatur.* 4. 6. 5. *in fine.*
l. ſi plenum 12. §. *equitii, de uſu & habit.* 5. 8. 11.
l. Divus 22. *eodem.* 3. 19. 7.
l. pro parte 11. *de ſervitut.* 4. 24. 9. & 26. 7.
l. ſi ſervitus 23. *de ſervit. urban. præd.* 3. 25. 1. 27. & *per totum.*
l. qui ſella 7. *de ſervit. præd. ruſticor.* 1. 30. *per totum.*
l. huic ſcripturæ 15. *ad leg. Aquil.* 4. 24. 13.
l. inde Neratius 23. §. *idem Julianus* 3. *eod.* 2. 24. 30.
l. in lege 40. *eodem.* 4. 23. 10.
l. Pomponius 8. §. 1. *famil. erciſcund. explicatur.* 1. 28. 15.
l. & puto 16. §. *Julianus, eodem.* 3. 18. 6. 7.
l. Neratius, §. *quamvis de ſervo corrupt.* 3. 14. 6.
l. 3. *de rebus creditis* 3. 30. 2. & *per totum.*
l. cum quid 3. *eodem.* 3. 10. 1. & *per totum*, & 3. 12. *per tot.*
l. certi condictio 9. §. *ult. eod. explicatur.* 1. 23. 3.
l. quod ſi 10. *eodem.* ibid.
l. ſi ego pecuniam 18. *eod.* & 1. 17. & *per totum.*
l. ſi tibi pecuniam 20. *eodem.* 5. 11. 2.
l. vinum 22. *eodem.* 3. 11. 9. & *ſeqq.*
l. pecuniam 36. *eodem* 1. 9. 59. 63. & *ſeqq.*
l. ejus qui 41. *verſ. quas vero pecunias, eodem.* 1. 16. 13. & *per tot.*
l. quod pupillus 41. *de condict. indeb.* 2. 14. *per totum.*
l. ſervo 58. *eodem.* 2. 24. 17.
l. arbitraria 2. §. *qui ita ſtipulatur* 6. *de eo quod cert. loc.* 2. 20. 9.
l. unde quæritur 7. *in fin. commodati.* 3. 15. 4. & *ſeq.*
l. in rebus 18. §. 1. *eodem.* 3. 15. 4. 5.
l. ſi rem 9. §. 1. *de pignorat. action.* 2. 12. 24.
l. ſolutum. 11. §. *ſolutam* 5. *eodem* 2. 11. 17.
—— §. *per liberam* 6. *eod.* 2. 12. 22. & *ſeqq.*
l. rem alienam 41. *eodem* 4. 22. 14. & *ſeqq.*
l. 1. §. *licet* 20. *de exercitor. actione.* 2. 13. 13. & *ſeqq.*
l. deprecatio 9. *ad leg. Rhod. de jact.* 3. 4. 17. & *per totum.*
l. ſi quis 3. *princ. de ſenatuſconſ. Macedon.* 2. 15. 21.
l. uni ex heredibus 58. *de peculio.* 2. 28. 9.
l. ult. §. *ſi mulier, penult. ad ſenatuſc. Vellejan.* 2. 5. *per totum.*
l. Lucius Titius 24. *Depoſiti.* 4. 12. 13.
l. ſi mandavero 22. §. *fugitivus* 9. *mandati.* 3. 9. 16.
l. ſervum Titii 49. *eodem.* 1. 16. 9. & *ſeqq.*
l. cum duobus 52. §. *damna* 3. *pro ſocio.* 2. 26. *per totum.*
l. origo. 1. *de contrahend. empt.* 3. 12. 2. 4. 5.
l. etſi conſenſum 15. §. *ult. eodem* 1. 16. 6. 7.
l. ſi ita 25. *pr. eodem.* 2. 2. 28.
l. ſi in emptione 34. *princ. eodem.* 1. 19. 1. & 2. 2. *per tot.*
l. ſi debitor 39. §. 1. *eodem.* 1. 27. 13.
l. Labeo 45. *eodem* 1. 19. *per totum.*
l. comprehenſum 60. *eodem.* 2. 2. 29.
l. fiſtulas 78. §. *ult. eodem* 2. 26. 19. & *ſeqq.*
l. ult. de hæred. vel action. vend. 5. 1. 5.
l. emptio 3. *de reſcind. vendit.* 1. 14. 12. & 36.
l. ex empto 11. §. *ult. de action. empt.* 4. 12. 17.
l. ſi ſterilis 21. §. *quamvis* 2. *eodem, emendatur.* 1. 19. 5.
l. cui res 29. *eodem.* 3. 9. 18.
l. ſi venditor 38. *pr. eodem.* 2. 27. 6.
l. ſi ſervus penult. §. *ult. eodem.* 2. 2. 30.
l. ex conducto 15. §. *ſi uno* 4. *locati.* 5. 1. 8.
l. ſi in lege 24. §. *ſi domus* 2. *eodem.* 2. 20. 6.
—— §. *colonus* 4. *eodem.* ibid. *num.* 9.
l. in lege 29. *eodem.* 4. 17. 13.
l. ſi quis conduxerit 46. *eodem, explicatur* 1. 29. *per totum.*
l. dominus 55. §. 2. *eodem.* 2. 20. 6. & 7.
l. qui ſervandarum §. 1. *de præſcr. verb.* 3. 14. 6.
l. 1. *in princ. de pignorib.* 4. 22. 14.
l. ſi Titio 22. *eodem.* ibid. & *ſeq.*
l. legati 28. *eodem.* 3. 9. 12.
l. 1. *princ. qui potior. in pign.* 2. 12. 8. & *ſeqq.*
l. qui balneum 9. §. *ſed etſi hæres, eodem.* 3. 9. 15. & *per totum.*
l. inſulam 13. *eodem.* 4. 9. 2.
l. Paulus 12. *quib. mod. pign. vel hypoth. ſolv.* 3. 8. 20.
l. Ædiles 25. §. *item ſciendum* 8. *de Ædil. Edict.* 2. 30. 9. & *ſeqq.*
l. bovem 43. §. 1. *eodem.* 1. 28. 27.
l. cum de in rem verſo 6. *de Uſuris* 5. 5. 8.
l. 3. *de probationibus.* 5. 2. 7.
l. dotis 7. §. *ſi uſusfructus, de Jur. dot.* 5. 1. 3.
l. Nuptura 57. *eodem.* 4. 18. 13.
l. ubi ita donatur 27. *de donat. inter vir. & uxor.* 5. 1. 9.
l. donationes 31. *in pr. eod.* 4. 25. 4. & 26. 24.
l. cum hic ſtatus 32. §. *ſi inter* 24. *eod.* 4. 12. 24.
l. ſed etſi 21. *ſolut. matrimon.* 1. 14. 10. & *ſeqq.*

& num. 36.

l. ſi Mævia 49. *eodem, emendatur*. 1. 24. 8.

l. ſi tutor 2. §. *amplius* 1. *de adminiſtr. tutor.* 2. 8. 1. *& per tot.*

l. Neſennius 32. *de excuſ. tutor.* 5. 3. 5.

l. adminiſtratores 41. §. *eorum, eod.* 3. 1. 10.

l. lege Cornelia 12. *qui teſtament. facere poſſ.* 3. 21. 17.

l. ſi ita ſcriptum 13. *princ. de liber. & poſt. explicatur*. 1. 21. 6. *&* 4. 11. 9.

—— §. *teſtamentum, eodem*. 3. 30. 6.

l. ſi filius 16. *eodem*. 4. 29. 11.

l. Titius 25. §. 1. *eodem.* 5. 18. 1. *& per totum*.

l. filius 23. *eodem* 4. 29. 15. *& per totum*.

l. inter cætera 30. *eodem*. 1. 10. 54. *& ſeqq.*

l. ſi quis filio 6. §. 5. *de injuſt. rupt.* 1. 1. 7.

l. poſthumus 12. *princ. eod.* 1. 11. 23. *&* 26.

l. filio præterito 17. *eodem, explicatur ex profeſſo*. 1. 10. *&* 11.

l. quoties 9. §. 2. *de hæred. inſtit.* 4. 16. 1. *& per totum*.

—— §. *ſi duo* 13. *eod.* 4. 11. 2. *& per totum.*

—— §. *ſi quis ita* 14. *eodem*. 3. 30. 6.

l. Julianus 15. *eodem*. 4. 10. 8. 9.

—— §. *ult. eodem*. 4. 11. 9.

l. item quod Sabinus 17. §. *ſed ſi aſſe, eod.* 5. 20. 1.

—— §. *ult. eodem*. 4. 11. 9.

l. ex facto 19. *eodem*. 4. 15. 5. *&* 5. 20. 2.

l. ſi quis ita 36. *eodem*. 4. 14. 8. 9.

l. qui filio 38. §. *ſi quis ſervum, eod.* 3. 17. 3. *&* 5. 3. 1.

l. quidam 46. *eodem*. 3. 9. 16.

l. ſi ita ſcriptum 47. §. 1. *eodem*. 4. 11. 9. *&* 12.

l. talem 51. *eodem*. 3. 30. 15. *&* 4. 29. 5.

l. liber homo 59. §. *ſi ita ſcriptum eod.* 5. 30. 19.

l. ex unciis 87. *eodem.* 4. 11. 9.

l. jam hoc jure 4. §. *ſed ſi alter, de vulg. & pup. ſubſt.* 3. 16. 2. *& per totum*.

l. ſi filius 12. *eodem*. 1. 9. 51.

l. in ſubſtitutione 31. *eodem*. 4. 21. 20.

l. cohæredi 41. §. *qui patrem, eodem*. 3. 22. 2. *& per totum*.

—— §. *qui diſcretas* 4. *eodem*. 3. 16. 10.

l. ex facto 43. §. *item quæro* 1. *eodem*. 3. 22. 2.

l. Lucius Titius 45. *eodem*. 3. 16. 6. *&* 5. 30. 2.

l. ſi quis ita 6. *de condition. inſtitut.* 1. 24. 42.

l. quæ ſub conditione 8. §. *mortuo, eodem*. ibid. *n.* 18.

l. filius 15. *eodem*. 1. 10. 20. *& ſeqq.*

l. ſi Titius 16. *eodem*. 4. 29. 6.

l. ult. eodem 4. 28. 11. *&* 30. 9. *&* 5. 30. 17. *& ſeqq.*

l. qui in aliena 6. §. *interdum* 5. *de acquir. vel omit. hæred.* 1. 9. 51.

l. ei qui ſe 12. *eodem* 1. 9. *a num.* 74. *ad* 79.

l. is poteſt 13. *eodem*. 2. 16. 23.

l. ſi quis mihi 25. §. *ſi quis* 3. *eodem*. 1. 1. 7.

l. ſi ego & ſervus 26. *eodem.* 1. 12. 13.

l. cum hæreditate 55. *eodem*. 1. 9. 49.

l. neceſſariis 57. *pr. eodem.* 1. 9. 39.

l. qui patri 59. *eodem*. 4. 4. 9.

l. Antiſtius 62. *eodem*. 1. 8. 7. *&* 8.

l. ſi minor. 66. *eodem*. 1. 9. 50.

l. ſi quis hæres 72. *eodem*. 2. 20. 6. *&* 13.

l. ſi ſervus 81. *eodem*. 4. 21. 14. *&* 15.

l. ventre præterito 84. *eodem*. 4. 30. 3. *& ſeqq.*

l. Pannonius Avitus 86. *eodem*. 4. 7. 3.

l. gerit 83. *eodem*. 4. 22. 16. 17.

l. ſi pupillus 89. *eod. explicatur*. 2. 8. *per totum*.

l. per procuratorem 90. *princ. eod.* 1. 12. 39. *& per totum*.

l. 1. §. *ſi proponatur* 5. *ſi quis omiſſ. cauſ. teſtam.* 5. 30. 12.

—— §. *qui ſunt* 7. *eodem*. 1. 9. 37.

l. excipiuntur 14. *ad Senatuſconſ. Silan.* 1. 3. 19.

l. Stichum 6. *de legatis l.* 5. 19. 1. *& per totum*.

l. cum filiusfamilias 11. *in fin eod.* 4. 6. 14.

l. ſi mihi 12. §. *ſi quis ſervos* 1. *eodem* 2. 24. 40.

l. ſi duobus 16. *in princ. eodem*. 4. 19. 18.

l. qui filiabus 17. *in princ. eodem*. 3. 29. 4.

l. a filio 25. *eodem*. 4. 25. 11. 12. *&* 26. 27.

l. talis ſcriptura 30. *eodem*. 3. 30. 13.

l. ſi quis 32. *eodem*. 5. 2. 15.

l. ſi pluribus 33. *eodem*. 4. 19. 1. *& ſeqq.*

l. plane 34. §. 1. *eodem*. 4. 20. 1.

—— §. *ſi conjunctim* 9. *eodem*. 4. 19. 14.

l. cum ſervus 39. *alias l. apud Julianum* 40. §. *ſi Titius* 2. *eod.* 4. 21. 21.

—— §. *Scio* 6. *eodem*. 5. 10. 8.

l. cætera 41. *in fin. eodem*. 5. 24. 5.

l. ſervum 44. §. *ſi pocula* 2. *&* §. *ſi areæ* 4. *eodem*. 5. 27. 1. *& per tot.*

l. ſi ſervus plurium 50. §. *ult. eodem*. 5. 2. *per totum & pl. ſeqq.*

l. turpia legata 54. *eodem* 5. 13. 1. *& per tot.*

l. ſi ita legatum 65. *eodem*. 5. 20. 4. *& ſeqq.*

l. ſervus 67. §. 1. *eodem*. 3. 16. 7.

l. ſi poſt mortem 68. §. *ſed ſi ſervo, eodem*. 1. 9. 48. *&* 55.

l. ſi domus 71. *eodem*. 4. 14. 1. *& per totum.*

l. ſi ſic legatum 75. §. 1. *eod.* 5. 21. 2. *& per totum.*

l. quod ſi quis 76. *eod.* 5. 15. 9. *&* 5. 21. 4. *& ſeqq.*

l. ſi fundum 81. §. *qui fundum* 3. *eod.* 4. 10. 4.

—— §. *ſi pater* 7. *eodem*. 5. 2. 15.

l. non quocunque 82. §. *qui Cajum, eodem*. 5. 15. 10. *&* 5. 21. 4. 13. 19.

l. hujuſmodi 84. §. 1. *eod. exponitur & conciliatur*. 2. 24. 21.

—— §. *ſi Sempronius* 2. *eodem*. 5. 20. 2.

—— §. *qui ſervum* 5. *eodem*. 1. 14. 7. *& per totum*.

l. nam nec emancipatus 89. *eodem*. 4. 9. 82.

l. qui-

l. quidam teſtamento 96. *princ. eod.* 2. 27. *per tot.* & 4. 9. 3. & 5. 20. 7. 8.
l. ſi a domino 99. *eod.* 3. 22. 7.
l. ab omnibus 104. §. *in teſtamento* 1. *eod.* 2. 24. 21.
l. ab omnibus 104. §. *cum quidam* 6. *eod.* 5. 3. 7.
l. ſi ſervus 108. §. *ſi ita ſcriptum* 7. *eodem* 4. 20. 7. & *ſeqq.*
—— §. *qui quinque* 10. *eod.* 4. 16. 8.
l. in arbitrium 1. *princ. de legat.* 2. *late expon.* & *conciliat.* 2. 22. *per totum.*
l. qui duos 13. *eodem.* 5. 15. 3. & *per totum.*
l. & *Proculo* 20. *eodem.* 4. 19. 3. & *ſeqq.*
l. omnia 32. *alias l. cum ita* §. *ſpecies* 5. *eod.* 4. 14. 3.
—— §. *ult. eodem.* 3. 27. 3.
l. legatorum 33. §. 1. *eodem.* 3. 23. 14.
l. Titia 34. §. 1. *eodem.* 5. 11. 8.
—— §. *qui invita* 5. *eodem.* 5. 10. 10.
l. ſi ita relictum 43. *eodem.* 4. 17. 14.
—— §. *Pegeſus* 2. *eodem.* 2. 16. 14.
l. ſi ſcripſiſſet 46. *eodem.* 3. 25. 28.
l. Sempronius 47. *eodem.* 4. 16. 12.
l. mortuo bove 49. §. 1. *eodem.* 2. 17. 24.
l. ut hæredibus 50. §. 1. *alias l. ſi Titius* 51. *eodem.* 5. 21. 7. & *ſeq.*
l. non oportet 52. *eodem.* 4. 21. 22.
l. peculium 65. §. *quadrigæ* 1. *eodem.* 5. 29. 1. & *per totum.*
l. unum ex familia 67. §. *ſi rem* 8. *eod.* 5. 10. 9.
l. miles 75. §. 1. *eodem.* 4. 5. 3.
l. cum pater 77. §. *fidei tuæ* 12. *eodem.* 3. 21. 7.
l. debitor 82. *eodem.* 4. 25. 8. & *ſeqq.*
—— §. *ult. eodem.* 4. 21. 13.
l. Gajus 86. §. *ult. eodem.* 5. 5. 10.
l. Titia Sejo 87. *eodem.* 5. 8. 11.
—— §. *Seja libertis* 2. *eod.* 5. 31. 7.
l. Lucius Titius 88. §. *Lucius, eodem.* 4. 2. 4. & 5. 8. 3.
—— §. *quiſquis* 10. *eodem.* 5. 14. 5.
l. teſtamento 89. §. 1. *eodem.* 4. 27. 4.
—— *Sejo* 2. *eod.* 5. 4. 15.
l. ſi deportati 7. *de legatis III.* 4. 21. 15.
l. fideicommiſſa 11. §. *ſic fideicommiſſum* 5. *eod.* 3. 30. 13.
—— §. *ſi cui* 11. *eod.* 3. 2. 21. 25. & *ſeqq.*
—— §. *ſi ſervo* 16. *eodem.* 2. 17. 24.
l. ſi ſic locutus 13. *eodem.* 4. 20. 6. & *ſeqq.*
l. ille 25. §. 1. *eodem.* 3. 18. 4. & *per totum.*
l. Paula Cellinico 27. §. *Julianus* 2. *eodem.* 2. 27. 21.
l. nomen debitoris 34. §. *uni* 2. *eodem.* 2. 27. 22.
l. patronus 35. *princ. eodem, explicatur ex profeſſo.* 2. 10. *per totum.*
l. pater 38. §. *fideicommiſit* 6. *eodem, emendatur.* 1. 24. 9. & 10.
l. uxorem 41. §. *codicillis* 2. *eodem.* 3. 22. 11.
—— §. *teſtamento* 4. *eodem.* 4. 27. 4.
l. cum filio familias 50. *eodem.* 5. 8. 4.
l. librorum 52. §. *quod tamen* 4. *eod.* 3. 19. 6.
l. qui filium 64. *eodem.* 2. 28. 26.
l. legatis 65. §. 1. 2. *eod.* 5. 25. 5. & *per totum*
—— §. *ornatricibus* 3. *eodem.* 5. 24. 1. & *per totum.*
l. ſi cui lana 70. *eodem.* 5. 28. 1. & *per totum.*
l. ſuos 73. §. *eum qui* 4. *eod.* 2. 28. 32. & *ſeqq.*
l. quæſitum 78. §. 1 *eodem.* 3. 23. 13. & 24.
—— §. *prædia* 2. *eodem.* 2. 28. 8.
—— §. *illud* 4. *eodem.* 3. 11. 14.
l. ſi chorus 79. §. *his verbis* 1. *eodem.* 2. 28. 14. & *ſeqq.* & *ſect.* 25.
—— §. *penult. eodem.* 5. 27. 23.
—— §. *ult. eodem.* 4. 27. 14.
l. cui Romæ 84. *eodem.* 2. 28. 22.
l. nuper 85. *eodem.* 5. 19. 1. & *per totum.*
l. prædiis 91. *eodem.* 3. 20. 13.
—— §. *balneas* 4. *eodem.* 3. 5. 5.
l. Ofidius 97. *eodem, emendatur.* 1. 24. 11.
l. ſervis urbanis 99. §. *ult. eodem.* 3. 22. 6.
l. hæres meus 100. §. 1. *eod.* 3. 23. 7. & 24. 5.
—— §. *ult. eodem.* 5. 23. 1. & *per totum.*
l. legatum 17. §. *vini* 1. *de annuis legat.* 2. 27. 10. & *ſeqq.*
l. Titia 19. §. *qui Marco* 1. *eodem.* 3. 22. 12.
l. ſi alii 19. *de uſufr. legat.* 3. 18. 5. & 22. 9.
l. uxori 24. *eodem.* 3. 21. 1. 7. & *per totum.*
l. qui fructus 25. *eodem.* 5. 11. 11.
l. Sempronius Attalus 26. *eodem.* 5. 1. 6.
l. generali 32. §. *filios* 1. *eodem.* 5. 11. 2. & *cap.* 12. *per totum.*
—— §. *uxori* 2. *eodem.* 2. 28. *per totum.*
l. uxori 35. *eodem.* 2. 21. 16. & 17.
l. Sticho 36. §. *ult. eodem.* 5. 7. 10.
l. uxori meæ 37. *eodem.* 2. 28. 7.
l. ſi fundum 3. *de ſervitut. legata.* 4. 10. 5.
l. qui dotem 12. *de dote prælegata.* 2. 24. 26.
l. cum ita legatur 9. *de option. legat.* 3. 22. 8.
l. ſi Eros 11. *eodem.* 3. 22. 7.
l. ſi cui 3. *in princ. de trit. vin.* & *oleo legat.* 3. 21. 13. & 5. 5. 3.
l. cum certus 5. *eodem.* 2. 27. 13.
l. quidam 7. §. 1. *eodem, explicatur.* 1. 23. 9.
l. ſi quis vinum 9. *pr. eod. explicatur.* 1. 17. *per totum,* & 4. 15. 2.
—— §. *ſi acetum* 1 *eodem.* 3. 21. 19.
l. ex eo vino 13 *eodem.* 2. 27. 10.
l. ult. in fin. eodem. 3. 24. 1.
—— §. *ult. eodem.* 3. 16. 8. & 23. 8. & 5. 16. 4.
l. quæſitum 12. *ſed ſi quis* 29. & §. *inſtructo* 34. *de inſtruct. vel inſtrum. leg.* 5. 9. 10.
—— §. *idem reſpondit* 43. *eod.* 2. 28. 37.
—— §. *ſi quis fundum* 46. *eod.* 3. 24. 7. & 5. 7. 9.

l. ſi ita 15. *eodem.* 5. 9. 9.
l. cum de lanionis 18. §. *cui fundum* 11. *eod.* 3. 24. 4.
l. ſi mancipia 19. *eodem.* 3. 25. 33.
l. Seja 20. *eodem.* 3. 24. 8.
—— §. *Gajo* 2. *eodem.* 5. 4. 11.
l. fundi 25. §. 1. *eod.* 5. 5. 11.
l. prædia 27. *eodem.* 5. 25. 14.
—— §. *affini* 1. *eodem.* 2. 28. 48.
—— §. *liberto* 3. *eodem.* ibid. *ſect.* 28.
l. denique Pegaſus 8. §. *interdum* 7. *de peculio legat.* 3. 19. 11.
l. nam quod liquidæ in fin. 4. *de penu legata.* 3. 23. 9. & 24. 11.
—— §. *ult. eod.* 3. 16. 9. & 5. 17. 1. & *per totum.*
l. Labeo 7. §. *Servius* 2. *de ſupellectili legat.* 3. 18. 8. & 9. & 19. *ſect.* 10.
l. cum quidam 8. *eodem.* 3. 19. 10.
l. legata 9. *eod.* 3. 23. 2. & *per tot.* & 24. *per tot.*
l. verba 5. *de aliment. legat.* 3. 20. 4. & 22. 3. & 23. 3.
l. cum unus 10. §. *ult. eodem.* 5. 9. 6.
l. Lucius Titius 12. *eodem.* 2. 27. 16.
l. Mela 14. §. 1. *eod.* 5. 9. 2. & *ſeqq.* & 10. *per tot.*
—— §. *quidam* 3. *eodem.* 5. 6. 4.
l. alimenta 16. §. *Baſilicæ* 2. *eodem.* 3. 23. 4.
l. libertis 18. §. *ab hæredib.* 2. *eodem.* 2. 17. *per tot.* & 2. 12. 12. & 12.
—— §. *poſthumis* 3. *eodem.* 4. 18. 14.
l. Stichus 20. *eodem.* 3. 22. 5.
l. 1. *de auro & argent. leg.* 3. 22. 6.
l. Seja 6. §. 1. *eodem.* 5. 27. 8
l. ſi ita 7. *eodem.* 4. 27. 1. & *per totum.*
l. Plautius 8. *eodem.* 5. 17. 10.
l. cum certum 9. *eodem.* 3. 11. 12. & 13. & 3. 10. 9. 10.
l. Quintus Mucius 10. *eodem.* 5. 14. 8.
l. ſi quis legaverit 11. *eodem.* 5. 17. 12.
l. ſpecies 15. *eodem.* 3. 19. 11.
l. cum aurum 19. §. *ſed cui vaſa* 10. *eod.* 5. 23. 4.
—— §. *infecti* 11. *eodem.* 5. 24. 3.
l. qui lancem 31. *eodem.* 4. 17. 15.
l. pediculis 32. §. *quidam* 3. *eodem.* 5. 23. 7.
—— §. *idem cum quæreretur* 4. *eodem.* 2. 28. 34. & 36.
—— §. *Labeo* 6. *eodem.* 5. 28. 2.
—— §. *Titia* 7. *eodem.* 5. 28. 3.
l. inter veſtem 33. *eodem.* 3. 19. 9. & 21. 20.
l. Titia 38. §. 2. *eodem.* 4. 18. 1.
l. ſi uxori penult. §. *cum ita* 1. *eodem.* 2. 28. 18. & *ſeqq.*
l. Medico ult. eodem. 4. 27. 1.
—— §. *ult. eodem.* 3. 22. 13.
l. legavi 25. *de liberat. leg.* 5. 22. 3. & *per totum.*
l. videamus 27. *eodem.* 5. 24. 8.
l. Aurelius 28. §. *Titius Sejo* 2. *eod.* 4. 27. 4.
—— §. *Titius* 3. *eodem.* 5. 7. 3.
—— §. *teſtamento ita* 5. *eodem.* 3. 23. 15.
l. ſi quis 3. §. *idem dicendum. de aliment. legat.* 2. 4. 7. 11. & 8. 6. & 5. 8. 6. & *ſeqq.*
—— §. *ſi duobus* 7. *eodem.* 4. 13. 11.
l. 1. *de Rebus dubiis.* 5. 2. 4. & 10. 11.
l. ſi inter 8. *eodem.* 5. 3. 17.
l. qui duos 9. *eodem.* 5. 31. 3. & *per totum.*
—— §. *cum bello* 1. *eodem.* 1. 9. 24.
—— §. *ult. eodem.* 4. 4. 11.
l. ſi fuerit 10. *in princip. eod.* 5. 31. 10. 11.
—— *verſ. ſed etſi, eod.* 4. 13. 11. & *ſeqq.*
l. quoties 12. *eodem.* 5. 11. 1. & *per totum.*
l. ubi eſt, 21. *eodem.* 5. 1. 1. & *per totum.*
l. 1. *in princ.* & §. *ult. de Reg. Catonian.* 4. 21. 12.
l. quæ 2. *de his quæ pro non ſcript. habent.* 4. 13. 1.
l. ſi in metallum 3. *in fin. eodem.* 4. 21. 1. & *per totum.*
l. eum qui 18. §. 1. *de his quæ ut indign.* 5. 11. 9.
l. legatis 1. §. *cum dies certus* 1. *de condic. & demonſtr. exponitur.* 2. 16. *per tot.* & *ſect.* 20.
l. obtinuit 3. *eodem.* 2. 24. *per totum.*
l. multa 6. §. *ſi ſervos* 1. *eodem.* 2. 24. 20.
l. hæc conditio 10. *eod.* 4. 28. 2. & *per totum.*
l. demonſtratio 17. *eodem.* 5. 14. *per totum.*
l. falſa 33. *eodem.* ibid.
—— §. *ſed ſi cui* 2. *eodem.* 5. 25. 12. & *ſeq.*
l. Publius 36. *eodem.* 4. 28. 3. & 2. 21. 19.
l. quibus diebus 40. §. *dominus* 3. *eodem.* 5. 8. 5.
l. ſervo 47. *eodem.* 3. 17. 3.
l. nonnumquam 52. *eodem.* 2. 22. 9.
l. duos mater 70. *eodem.* 5. 3. 11. & *ſeq.*
l. cum tale 72. §. *Mævie* 5. *eod.* 2. 21. 18. & *ſeqq.*
l. mulier & Titio 74. *eod.* 3. 10. 22. & 3. 17. 3. & 5. 4. 15.
l. avia 77. *eodem.* 5. 3. 13.
l. ſi ita legatum 103. *eodem, explicatur.* 2. 21. *per totum.*
l. a teſtatore 109. *eodem.* 4. 6. 15.
l. fundo legato 4. *ad leg. falcid.* 3. 9. 17.
l. verbis 5. *eodem.* 4. 25. 8. & *ſeqq.*
l. ſi a ſervo 20. *eod.* 4. 25. 11. 12. 13. & 26. 27.
l. ſi pupillus 21. *princ. eodem.* 2. 14. 16.
l. filio 94. *eodem.* 5. 3. 6.
l. Marcellus 3. §. *quidam* 4. *ad ſenatuſconſ. Trebell.* 5. 11. 10.
l. ſed ſciendum 7. *eodem.* 2. 24. 44.
l. apud Julianum 11. §. *idem Julianus* 1. *eodem.* 5. 30. 1.
—— §. *utrum* 2. *eodem.* 4. 6. 7. & *ſeqq.*
l. cogi 16. §. *idem* 9. *eodem.* 5. 7. 6. & *ſeq.*
l. ex facto 17. §. *ſi quis rogatus* 4. *eod.* 4. 1. 10.
—— §. *ult. eodem.* 3. 28. 9.
l. in fideicommiſſaria 18. *eodem.* 5. 11. 10.
l. quidam 25. *eodem.* 4. 6. 4. & *per. tot.* & 8. 7. & 5. 8. 6. & *ſeqq.*

l. si

l. ſi ejus qui 34. *eodem.* 5. 31. 12. *& ſeq.*
l. poſtulante 44. *in principio, eodem.* 4. 74. *&* 5.
l. hæredes mei 57. §. *cum ita* 1. *eodem.* 4. 1. 6. *& per totum.*
l. debitor 59. *princ. eodem.* 2. 11. *& per tot.*
l. a filia 62. §. *alumno* 1. *eodem.* 2. 11. *per totum.*
l. facta 63. §. *ſi ſub conditione* 7. *eod.* 2. 24. 44.
l. ſi ejus pupilli 64. *princ. eodem.* 2. 14. 16.
—— §. *ſi quis rogatus* 2. *eodem.* 4. 7. 10.
l. Lucius Titius 78. §. *tres hæredes* 2. *eodem* 2. 29. 3. *& per tot.*
l. ſi poſt diem 5. *quando dies legat. ced.* 4. 5. 1. *& per tot.*
l. hæreditatis aditio 7. *eodem.* 4. 5. 4. *& ſeqq.*
l. firmio 26. *princ. eodem.* 2. 27. 11. 12. 14. 20.
l. filiumfamilias 27. *eodem.* 5. 3. 9.
l. legatorum 1. §. *ſi quis ſub conditione* 14 *ut legat. nom. caveat.* 2. 12. 15. *& ſeqq.*
l. cum legatum 8. *eodem.* 2. 12. 16.
l. ſi a re, 10. *eodem.* 3. 9. 15.
l. ſi quis cum 1. §. *ult. ut in poſſeſſion. legat.* 1. 9. 54.
l. in contra 1. §. *qui habebat* 7. *de bonor. poſſeſ. contr. tabul.* 1. 13. 26. *& ſeqq.*
l. illud 4. *in fin. cum l. ſeq. eodem.* 4. 4. 6; *&* 7.
l. 1. §. 1. *de legat. præſtand.* 3. 20. 1. *& per totum.*
l. ſi duo 16. *eodem.* 1. 7. 14.
l. qui ex liberis 11. §. *teſtamento* 2. *de bonor. poſſeſ. ſecund. tab.* 1. 11. 24. *& ſeqq.*
l. etſi 6. §. *ſi filius* 2. *de bonis libertor.*
l. Paulus 47. §. *patroni eodem.* 1. 10. 26. *& ſeqq.*
l. 2. §. 1. *de ſuis & legitim. hæred.* 3. 27. 11.
l. in ſuis 14. *eodem.* 1. 9. 14.
l. ſive ingenua 2. §. *ſi quis ex liberis.* 12. *ad Senatuſc. Tertyll.* 1. 9. 26.
l. damni 43. *de damno infecto.* 4. 12. 30.
l. ſi tibi dederim 25. *de donationib.* 1. 17. 16.
l. ſi alienam 13. §. *Mercellus* 1. *de mortis cauſa donat.* 5. 1. 10.
l. ſi qui 26. *eodem.* 5. 31. 16.
l. ubi ita donatur 27. *eodem.* 5. 11. 13.
l. Senatus 35. §. *ergo* 3. *eodem.* 5. 1. 10.
l. ſi pater 4. *pr. &* §. 1. *de manumiſſ. vindicta.* 1. 16. 14. *&* 15.
l. Neratius 7. *de manumiſſ. teſtam.* 3. 9. 19.
l. eum ſervus 14. *eodem.* 5. 3. 8.
l. ſi ita ſcriptum 16. *eodem.* 3. 16. 12. *&* 17. 10. *&* 2. 21. 10.
l. qui duas 18. §. 1. *eodem.* 4. 30. 1. *& per totum.*
l. ſi ita fuerit 41. §. *ſed ſi* 2. *eodem.* 2. 20. 12.
l. ſcio quoſdam ult. princ. eod. explicatur. 1. 24. 14.
l. Thais 41. §. *libertatem* 10. *de fideicommiſ. libertat.* 2. 17. 5.
l. ſtatuliberos 3. §. *penult. de ſtatuliberis.* 2. 21. 9.
l. cum hæres 4. §. *non eſt ſtatulib.* 1. *eod. emendat.* 1. 24. *& explicat.* ibid. *num.* 14. *&* 24. 8.
—— §. *ſervire* 2. *eodem.* 2. 21. 7.
l. ſi peculium 20. §. *quædam* 5. *eodem.* ibid.
l. ſervus 34. §. 1. *eodem.* ibid.
l. pariter 9. *de liberali cauſa.* 1. 5. 17.
l. numquam nuda 31. *princ. de acquirend. rerum domin.* 1. 7. 13. *& ſeqq.*
l. cum in corpus 36. *eodem.* 1. 17. 5.
l. poſſidere 3. §. *ſi rem* 18. *de acquir. vel amitt. poſſeſſ.* 1 28. *per tot.*
l. ſi quis rem 20. *eodem.* ibid. *num.* 21.
l. ſi de eo fundo 40. §. 1. *eodem.* 4. 22. 18.
l. ſi rem mobalem 47. *eodem.* 1. 28. 19.
l. ex contractu 44. *de re judicata.* 5. 30. 1.
l. quidam conſulebat 57. *eodem.* 1. 5. 15.
l. ſi plures 3. *princ. de ſeparationibus.* 2. 11. 14. *& ſeqq.*
l. patrem 19. *in fraudem creditor.* 2. 16. 16.
l. 1. §. *ult. de itinere actuque privato.* 4. 25. 6. 7.
l. cum precario 12. *de precar.* 4. 12. *& per totum.*
l. exceptio 22. *princ. de exceptionibus.* 1. 14. 31.
l. pater pro filia 17. §. *ult. de doli mali & met. except.* 2. 19. 10. *&* 5. 3. 3.
l. ſub hac 8. *de obligat. & action.* 2. 23. *per tot.*
l. qui ſervum 34. *eodem.* 3. 14. 4. *& per totum.*
l. qui ſervum 34. §. *ult. eod.* 3. 15. 1. *& per totum.*
l. pupillus 59. *eodem.* 2. 14. 5. *& per totum.*
l. in illa 8. *de Verbor. obligat.* 2. 20. *per tot.*
l. ſi Titius & Sejus 9. *eodem.* 2. 15. *per tot.*
l. hoc jure 10. *eodem, exponitur.* 2. 30. 21.
l. ſtipulatio iſta 38. §. *hi qui eod.* 5. 11. 3.
l. eum qui calendis 41. *eod.* 2. 30. 21. *&* 5. 11. 45.
l. centeſimis 46. §. *ult. eod.* 2. 30. 34.
l. quæ extrinſecus 65. §. 2. *eodem.* 3. 10. 14. *& ſeqq.*
l. ubi autem 75. §. 1. *eodem.* 4. 14. 2.
l. inter ſtipulantem 83. §. *ſi Stichum* 2. *eod.* 2. 30. 34.
—— §. *ſacram* 5. *eodem.* 2. 27. 19. *&* 24.
l. triticum 94. *eod.* 3. 20. 13. *&* 4. 15. 1. *& per tot.*
l. exiſtimo 98. *eodem.* 4. 24. 1. *& per totum.*
l. ſi mihi & Titio 110. §. *ſi ſtipulatus* 1. *eod.* 3. 21. 20. *&* 5. 15. 3.
l. cum ſtipulatus 113. *pr. eodem.* 2. 20. 6. *&* 14.
l. ita ſtipulatus 115. §. 1. *eodem.* ibid.
l. ſi ita ſtipulatus 120. *eodem.* 2. 27. 9. *&* 4. 16. 9. 10.
l. pluribus 140. §. *ult. eodem.* 4. 10. 24. *&* 26. 7. 26.
l. ult. de duobus reis. 2. 10. 12. *& ſeqq.*
l. Græce 8. §. *illud commune* 7. *de fidejuſſorib. explicatur.* 2. 3. *per totum.*
—— §. *ſi quis Stichum* 8. *eodem.* 2. 4. *per totum.*
—— §. *ſi contra* 10. *eodem.* 2. 4. 8.
—— §. *penult. eodem.* ibid. *ſect.* 6.
l. cum hæres 21. *in fin. eodem.* 2. 11. 4.
l. mortuo 22. *eodem.* 2. 12. 26.
l. Marcellus 25. *eodem explicatur.* 2. 7. *per totum.*
l. hi qui acceſſionis. 34. *eodem.* 2. 4. 10. *&* 11.
l. ſi Stichum. 38. *princ. eodem.* 2. 4. 7. *&* 9.
l. ſi ita fidejuſſorem 42. *eod. explicatur,* 1. 24.

per

Digitized by Google

per tot. 2. 4. per tot.
l. ſi debitori 47. eodem. 5. 9. 16.
l. ſi Titius & Seja 45. princip eodem. 2. 15. 7. & 21.
l. ſi ita ſtipulatus 55. eodem. 5. 32. 21. 25.
l. ſi quis pro eo 56. princ. eod. 2. 10. 16. & 2. 11. 4. & ſeq.
l. novare 20. §. 1. de novationibus. 2. 14. 9.
l. in his 5. §. ſi duos 1. de ſolutionib. explicatur. 2. 6. per totum.
—— §. Imperator. 2. eodem. 5. 32. 20. 24.
l. ſub conditione 16. eodem. 3. 9. 9.
l. quoties 37. eodem. 2. 6. 4.
l. cum quis 38. §. ſi quis 4. eodem. 2. 12. 27.
—— §. ult. eodem. 2. 11. per totum.
l. ob triginta 73. eodem. 5. 32. 17.
l. in liberto 77. eodem. 5. 32. 11.
l. prout quiſque 80. eodem. 3. 11. 1. & per totum.
l. ex pluribus 89. §. ult. eodem. 5. 32. 13.
l. pupilli debitor 96. §. cum eod. 3. eod. 5. 32. 19. 22. 23.
l. qui res 98. §. ult. eodem. 5. 27. 2. ſeqq.
l. Paulus reſpondit 101. §. Paulus reſpondit 1. eod. 5. 32. 1. per totum.
l. creditor 102. eodem. 3. 13. 1. & per totum.
l. furtum 1. §. 1. & ſeqq. de furtis, explicatur. 1. 28. 7.
l. vulgaris 21. eodem, explicatur. 1. 23. per totum.
l. falſus 43. §. ſi is qui indebitum 2. eodem. 1. 28. 25.
l. qui vas argenteum 48. princ. eod. explicatur. 1. 27. per tot.
l. ſi quis uxori 52. § 8. eod. ibid. ſect. 24.
l. eod. 52. §. neque verbo 19. eod. 1. 27. 9.
l. ſi is qui rem 66. §. eum qui 2. eodem. ibid. ſect. 26.
l. inficiando 67. princ. eodem, explicatur. ibid. ſect. 11.
l. quo naufragium 3. §. ult. de incend. ruin. naufrag. 2. 13. 14.
l. ſed non eſſe 16. de injuriis, explicatur. 1. 21. per totum.
l. nec magiſtratibus 32. eodem. 1. 4. 16. & 18.
l. ſunt præterea 8. de extraord. criminib. 1. 2. 3. & 4.
l. ſunt quædam 9. eodem. ibid.
l. 1. princ. de abigeis. 1. 1. 7.
l. milites 12. pr. de cuſtod. & exhib. reor. 1. 3. 20.
l. inter liberas 6. ad leg. Jul. de adult. 3. 14. 6.
l. ſi quis forte 6. de pœnis. 3. 1. 10.
l. ex conſenſu 13. princ. de appellation. 1. 5. 15.
l. Lucius Titius 9. de Jure fiſci. 4. 4. 11.
l. non puto 10. eodem. 4. 17. 7.
l. Statius 45. eodem. 5. 2. 7.
l. de hæreditate 19. §. filiusfam. 2. de caſtrenſi pecul. 1. 9. 25.
l. ea quæ 26. princ. ad municipalem. 1. 4. 41.
l. 3. de Vacatione & excuſatione. 2. 13. 15.
l. non utique 1. §. ſi eo tempore 7. de admin. rerum ad civit. pert. 1. 26. 15.
l. 1. §. ſed etſi comites 8. de extraord. cognitionib. 3. 1. 12. & per tot.
l. cognitionum 5. §. ult. eodem. 1. 24. 15.
l. cognoſcere 56. §. liberorum 1. de Verbor. ſignif. 3. 27. 9.
l. tantum 88. eodem, emendatur. 1. 24. 11.
l. boves 89. §. hoc ſermone 1. eodem. 5. 11. 5.
l. litus 112. eodem, explicatur. 1. 20. 5.
l. quiſquis 116. eodem. 4. 3. 1. & per totum.
l. ſi cum fundum 126. eodem. 3. 23. 16.
l. aliud fraus 131. §. 1. eodem. 1. 4. 32.
l. liberorum 220. eodem. 3. 26. 2. & per totum.
l. fugitivus 225. eodem. 1. 28. 27.
l. ſemper in obſcuris 9. de regul. juris. 4. 17. 1. & per tot. & cap. 8.
l. nec ex Prætorio 27. eodem. 1. 14. 14.
l. quod initio 29. eodem. 4. 22. 1. & per tot.
l. in ambiguis 65. §. 1. 4. 25. 1. & per totum.
l. in obſcuris 114. eod. 4. 9. per tot. & 10. per tot.

E Codice.

l. DEo 1. §. 7. de Vet. Juris enucleat. 1. 6. 34.
l. tanta 2. § hæc igitur 19. eod. ibid. ſect. 35.
l. ſi vos. 1. ſi minor ab hæred. ſe abſtin. 1. 9. 80. 81.
l. quæ fortuitis 6. de pignorat. action. 2. 26. 7. 16.
l. ſi mulier 22. ad ſenatuſc. Vellejan. 2. 5. 19. & ſeqq.
l. 2. de reſcind. vendition. 3. 7. per totum.
l. excepto 18. de locat. & cond. 5. 5. 7.
l. manifeſtum 8. de nuptiis. 4. 23. 19.
l. 3. de interd. matrim. inter pupill. &c. 4. 25. 14.
l. 1. de dotis promiſſione 4. 15. 8. & ſeqq.
l. alienum 6. de furtis. 1. 28. 23.
l. infantis 4. qui admitti, &c. 4. 4. 10.
l. ut liberis 17. de collation. explicatur ex profeſſo. 1. 7. 22. & ſeqq.
l. in teſtamento 6. de milit. teſtam. 3. 16. 5. & 17. 8.
l. cum proponas 3. de hæred. inſtit. 5. 19. 9.
l. si pater 4. eodem. 5. 19. 4.
l. nec quod 7. eodem. 5. 19. 8.
l. ult. de inſtit. & ſubſtitut. 3. 17. 9.
l. 2. de impub. & aliis ſubſtitut. 3. 16. 4.
l. quamvis 4. eodem. 3. 16. 3. & 17. 6.
l. penult. eodem. 4. 1. 23.
l. 3. de liberis præterit. 3. 19. 5.
l. ult. §. ſancimus, eodem. 1. 7. 14.
l. potuit 5. de jure deliber. 1. 12. 27. ad 30.

l. quoniam ſororem 7. eodem. 4. 4. 1. & *per tot.*
l. ſi infanti 18. *princ.* & §. *ult. eodem*. 1. 12. 57.
l. cum alienam 10. *de legat.* 5. 7. 8.
l. cum quæſtio 23. *eodem*. 3. 22. 10. & 4. 11. 10.
l. 3. *de fideicommiſſ.* 4. 7. 8. & 8. 8.
l. poſt mortem 12. *eodem*. 2. 16. 15.
l. 1. *communia de legat.* 3. 9. 22. & *ſeqq.*
l. 2. *de his quæ ſub-mod.* 3. 19. 13.
l. 2. *de condit. inſertis*. 3. 10. 21. & *ſeqq.*
l. unic. de caduc. tollend. 4. 8. 9. & *ſeqq.*
—— §. *ſin autem* 7. *eodem*. 4. 21. 14.
—— *verſ. ſin autem ad deficientis*, *eod.* 4. 3. 10.
l. ex his verbis penult. quando dies legat. ced. 2. 21. 4. & 14.
l. ſi viva matre, *de bonis matern.* 3. 27. 2. & *per tot.*
l. intelligere 2. *de luitione pignoris* 2. 11. 10. & 2. 12. 17. & *ſeqq.*
l. conſuetudinis 2. *quæ ſit longa conſuetud. explicatur*. 2. 1. *per totum*.
l. cum vir 31. *ad leg. Jul. de adultere*. 1. 1. 8.
l. Dominum 8. *de injuriis*. 3. 14. 9.
l. 1. *de excuſat. artificum*. 5. 25. 7.
l. 1. *de naufragiis*. 3. 4. 22.
l. 3. & 4. *de proximis ſacror. ſcrin.* 3. 2. 6.

E Novellis.

NOvell. de Præſid. Piſid. 24. *præfat.* & *c.* 1. 1. 6. 9. & 10.
Novell. de Prætor. Lycaon. 25. *præf.* ibid.
Novell. de Prætor. Thrac. 26. *c.* 1. ibid.
Novell. ut immobil. ante nupt. donat. 61. *c.* 1. 2. 5. 12.
Novell. ut omnes obediant judic. provinciar. 69. *cap.* 1. *explicatur*. 1. 2. 3. 4. & 6.
Novell. ut cum de appellatione cognoſcitur 115. *cap.* 5. 1. 10. 41.
Novell. de hæredibus ab inteſtato 118. *cap.* 5. *explicatur*. 2. 5. 19.

Digitized by Google

——— & adverſus eum qui poſſidet, *ibid.*
——— & debet poſſidere de tempore rei judicatæ, 4. 23. 5.
——— & tunc rem & fructus debet a die, quo cœpit poſſidere, *ibid.*
——— & ſi poſſidebat cœpto judicio, poſtea poſſidere deſiit dolo malo, eſt abſolvendus, *ibid.*
Actio ex legato civilis eſt, & plenior actione honoraria, 5. 22. 4.
Actio hypothecaria in pignore datur ex ſolo pacto, 3. 9. 15.
Actio ex lege Aquilia an finiatur vel maneat, poſtquam propoſita fuit actio commodati, 3. 15. 1. *& per tot.*
Actio cedi non poteſt contra debitorem liberatum, 3. 8. 44.
Actio ſpeciem futuræ litis demonſtrat, 4. 23. 8.
Actio legis aquiliæ conſumit alias res perſecutorias, 3. 15. 6.
Actio legis aquiliæ domino datur, 4. 24. 13.
—— & ea petitur æſtimatio corporis occiſi, & quicquid damni ex eo nobis obvenit, *ibid.*
Actio quæritur domino etiam invito ob ſervi ſtipulationem. 3. 9. 16.
Actio incertum quid eſt, 3. 8. 33.
Actio de peculio continet quicquid eſt in peculio, 4. 21. 11.
—— & ideo etiam quod in peculio cœpit eſſe poſt litem conteſtatam, *ibid.*
Actio familiæ erciſcundæ ad tollendam communionem eſt inſtituta, 3. 18. 7.
Actio de peculio eatenus datur quatenus eſt in peculio, 5. 24. 8.
Actio rei perſecutoria non tollit actionem legis Aquiliæ, ſed hæc ceſſat ſi in actione rei perſecutoria damnum æſtimetur, quod fieri debet, 3. 15. 6. & 7.
Actio de peculio tenet, licet tempore petitionis nihil in peculio ſit, poteſt enim eſſe tempore rei judicatæ, 5. 24. 8.
Actio in rem naſcitur ex poſſeſſione adverſarii, 4. 23. 5.
Actio per ſe eſt jus, nec dividi poteſt, 4. 24. 11.
—— ſed dividitur in rationes rerum, quæ petuntur, *ibid.*
—— & totam rem, vel partem petere poſſumus, *ib.*
Actione quod juſſu non tenetur, qui juſſit cum alieno ſervo tractari, quamvis eum poſtea redemerit, 4. 23. 13.
Actione non uti, vel ea uti qua nihil conſequamur idem eſt, 3. 14. 12.
in Actione redhibitoria, quid reſtituendum actori, 2. 30. 16.
ſine Actione nemo poteſt experiri, 2. 25. 4.
Actionem habendi aliquando Prætor denegat: aliquando dat non habenti, 2. 25. 10.
Actionem denegabat Prætor in bonæ fidei judiciis ſi conſtabat de exceptione, 1. 14. 35.
Actionem habens rem ipſam habere videtur, 4. 21. 21.
Actiones invicem concurrentes quomodo conſumantur, *ibid. ſect.* 22.
Actiones Prætoriæ poſt legem Corneliam inventæ, 1. 6. 24.
Actiones hæreditariæ dividuntur ratione rerum quas perſequuntur, 4. 24. 11.
Actiones confunduntur, ſi creditor debitori, vel debitor creditori hæres exiſtat, 4. 7. 8.
Actiones utiles ſunt ſimiles directis, & his deficientibus dantur, 4. 4. 8.
Actiones tranſeunt in hæredem, 4. 7. 3.
Actiones rei perſecutoriæ ſe ad invicem collidunt, quoad rei petitionem, non qooad damnum, 3. 15. 6.
Actiones hæreditariæ non niſi hæreditate reſtituta in fideicommiſſarium tranſeunt, 4. 7. 8.
Actiones in hæredem & onera hæreditaria dividuntur inter eum & fideicommiſſarium pro rata, 3. 16. 8.
Actiones, quæ olim dabantur diverſis legatariorum ſpeciebus, dantur cuique legatario, 5. 20. 6.
Actiones pœnales an ad invicem conſomantur, 3. 14. 12. *& per tot.*
Actionis inſtar obtinent perſequutiones, 2. 10. 7.
Actionibus pluribus agere non poſſe quomodo intelligatur, 3. 14. 12.
de Actionibus Comitum, dum in Provincia erant, parciſſime jus dicebatur; ſed ex provincia diſcedentibus actiones reſtituebantur, 3. 1. 10.
—— hoc ex cauſa abſentiæ tributum, *ibid.*
Actor ex re judicata habere debet omne id, qood habiturus fuiſſet ſi cum acceptum fuit judicium, res ei foret reſtituta, 4. 23. 6.
Actore non probante reus abſolvitur, 2. 30. 24.
Actori non prodeſt ambigua probatio, *ibid. ſ.* 25.
Actori jus ſuperveniens judicium confirmat, *ibid. ſect.* 30.
Actori potius, quam reo creditur, ut actus valeat, 5. 11. 1.
Actoris voluntas an poſſit ab hærede declarari late, 2. 30. 27. *& ſeqq.*
Actus defunctorum in ſuſpenſo eſſe non poſſunt, 1. 10. 9.
Actus legitimus non poteſt peragi per alium: & apud quem Magiſtratum, 1. 12. 8.
——— neque diem neque conditionem recipit, *ibid. ſect.* 10.
Actus, cui lex reſiſtit, eſt ipſo jure nullus, etiam ſi nihil ſubſtantiale deſit, 1. 14. 42.
Actus inutilis eſſe non debet, & ita voluntas eſt interpretanda, 5. 3. 2.
Actus ſubſequens, qui antecedentem redigit ad caſum, a quo incipere non poterat bene tamen geſtum, potius infirmandus eſt quam actus antecedens, 4. 25. 14.
Actus non retractatur ſi poſſit exequutionem habere, 4. 26. 24.
Actus a furioſo geſtus, ſuum parit effectum, quoties non conſenſus agentis, ſed legis poteſtas requiritur, 4. 25. 3.
Actus ſi fiat irritus repugnante eius natura, vel lege, non eſt locus interpretandi voluntatem pro validitate actus, 5. 11. 13.
Actus reſcindendi priorem actum graſſante furore fa-

ctus eum non reſcindit, 4. 21. 3.
Actus corruit, ſi fiat incapax qui illum geſſit, 4. 26. 18.
Actus perit ſi eo perductus ſit, ut nequeat ſortiri expletum finem & exitum, 4. 26. 10.
—— & quomodo hoc eveniat, *ibid.*
Actus qui a prætore ſubſtinentur non jure facti dicuntur, 5. 18. 8.
Actus lege prohibente geſti non ſemper irriti declarantur, 4. 26. 1.
Actus defunctorum, quibus non eſt appoſita conditio, ſuſpendi non poſſunt, 5. 10. 5.
Actum gerentes ea voluiſſe intelliguntur, quæ ſunt de natura actus, 3. 30. 2.
Actum, quod eſt contra ſubſtantiam, aut non valet, aut in alium contractum convertitur, 4. 12. 6.
Actum, quod eſt contra accidentalia, contractu prævalet, 4. 12. 28.
Actibus qui reiterari poſſunt in conditione contentis, de primo ſemper præſumitur ſenſiſſe diſponentem, 4. 28. 4.
Actuum propria, quæ ſunt ex juris diſpoſitione, ea ſunt naturalia; quæ agentium arbitrio adjiciuntur, accidentalia, 4. 12. 5.
Adærare, 3. 3. 20.
Addicti non erant ſervi, ſed ſervitutem ſerviebant, 1. 25. 5.
—— ſolutione ejus, quod debebant liberabantur, *ibid. ſect.* 6.
Addicendi fures pœna quando ſublata, *ibid. ſect.* 7. 24. 16.
Addicere debitores ſæpe vetitum, & contra leges ſemper uſurpatum; *Vide* hac de re varias leges, *ibid. ſect.* 10. *& ſeqq. & ſect.* 15. *&* 16.
Ademptio evidentiſſime apparere debet, 4. 11. 14. 15.
Ademptio pro non facta habetur; ſi non appareat cui facta fuerit, 4. 13. 11.
Adeundi verbum ſoli hæreditati convenit, & cur, 4. 8. 11.
Adfinitatis jure nulla ſucceſſio permittitur, 4. 1. 13.
Adeundæ hæreditatis cauſa Senatores olim legationes liberas impetrabant, 1. 7. 11.
Adeuntes juſſu patris, & domini, non ſunt procuratores eorum filius & ſervus. *ib. ſect.* 56.
Ad adeundam hæreditatem non ſufficit mandatum generale, *ibid. ſect.* 58. Nec mandatum ſpeciale de hæreditate viventis, *ibid. ſect.* 59.
Adimere dum voluit teſtator legatum, tunc inficiente ſecundo primus totum non conſequetur, 4. 11. 15.
Adimendi animus in legato pecuniæ non facile præſumitur, 4. 9. 5.
Aditio hæreditatis confundit obligationes, 5. 21. 3.
Aditio hæreditatis eſt actus legitimus, 4. 8. 11.
Aditio hæreditatis moram facit petitioni legati non diei ceſſioni, 4. 5. 3.
Aditio hæreditatis, & pro hærede geſtio, & immixtio inducuntur per agnitionem bonorum poſſeſſionis, & per querelam inofficioſi teſtamenti, 1. 8. 5. *ſeqq. &* 12.
Adire non videtur, qui implet conditionem, & quare. *ibid. ſect.* 8.
Adire & cernere hæreditatem quid, 1. 12. 6.
Adiri per alium non poteſt hæreditas. *ibid. ſect.* 5.
Nec per tutorem, aut curatorem furioſi, *ibid.* 29. *&* 31.
Adire hæreditatem auctoritate tutoris debet ipſe infans, *ibid. ſect.* 20.
—— & ſervus & filius hæreditatem ſibi delatam, *ibid. ſect.* 33.
Adire non poteſt Dominus partem ſervo relictam, etiam ſi ipſe pro alia parte ſit inſtitutus, *ib. ſ.* 36.
Aditio eſt actus legitimus, & qui adit, lege agit, *ibid. ſect.* 7. 9. *&* 21.
Aditio & pro hærede geſtio cretioni ſunt æquiparatæ, *ibid. ſect.* 10.
Aditur hæreditas ſola animi deſtinatione, etiam tacita, *ibid. ſect.* 15.
Adiri pro parte, & pro parte repudiari hæreditas non poteſt, *ibid. ſect* 14.
Adiri non poteſt hæreditas non delata, *ibid. ſ.* 37.
Adiens non deſinit eſſe hæres etiam cum alteri acquirit, *ibid. ſect.* 38.
Adiens Procurator nomine hæredis, non ipſe acquirit hæredi, ſed hæres ipſe acquirit hæreditatem ſua voluntate, *ibid. ſect.* 60.
Adminicula contractus quid? 4. 12. 2.
Adminiſtrator a redditione ratiorum liberatus, ſi qua pecunia ex adminiſtratione ei remanſerit ſulvere debet, 3. 20. 15.
Adminiſtratoris obligatio quando incipiat: & quæ ſit, 2. 12. 3. *& ſeqq.*
Adoptatus non amittit facultatem diſponendi de peculio Caſtrenſi, 4. 26. 18.
—— item emancipatus.
Adoptivi ſubſtitutum non excludebant, nec propter eos deficiebat conditio *ſi ſine liberis*. 4. 1. 11.
Adoptivi faciunt deficere conditionem *ſi ſine liberis deceſſerit*, ex veriſimili mente teſtatoris, 3. 28. 4.
Adrogatus de ſuis bonis diſponere non poteſt, 4. 26. 18.
Adrogatorum liberi tranſeunt in poſteritatem adrogantis, 4. 25. 3.
Adſeſſores de publico ſalarium accipiebant, 3. 1. 6.
Ædes ſi per partes reficiantur, uſusfructus non interit, etſi tractu temporis nil amplius ſit quod ab initio ædes componebat, 5. 26. 3.
—— idem eſt in Navi, *ibid.*
—— & in quadriga, 6.
Ædes intelligi nequeunt corporibus ſeparatis, 5. 26. 3.
—— Et aliud ſunt ædes, aliud res, ex quibus conſtant, *ibid.*
Ædibus juncta legari non poſſunt, 4. 10. 6.
—— Nec ſi poſtea ſeparentur convaleſcit legatum. *ibid.*
Ædibus accedet quidquid Teſtator convertit in uſum illarum, licet pars eſſet alterius ædis, 5. 5. 4.
Ædibus juncta legare vetitum fuit, 5. 24. 5.
—— parata ad ædificandum legari poſſunt, *ibid.*
—— non tamen ſi Teſtator ea ædibus junxerit, *ib.*

Ædi

Ædificium cedit ſolo, 4. 27. 14. & 5. 27. 1.
Ædificii nomen ambiguum eſt, & interpretatur juxta veriſimilem diſponentis intentionem, 4. 10. 4.
Ædiles erant minores Magiſtratus, 1. 4. 18.
—— in jus vocari poterant, *ibid.*
—— pignora capere, & multam dicere poterant, *ibid. ſect.* 19.
Ædilium poteſtas quanta, *ibid. ſect.* 20.
Ædiles Municipales in carcerem conjicere, & verberare poterant, *ibid. ſect.* 30.
—— poterant pignora capere, *ibid. ſect.* 31.
—— poterant menſuras iniquas frangere, *ib. ſ.* 35.
Æquiparari aliquid alteri, & unum pro alio accipi poteſt ex legis auctoritate, 3. 21. 17.
Ærarii pecuniam quoquo modo adminiſtrantes, idoneam dabant ſatisfactionem, 3. 3. 24.
Æſtimatio *quanti plurimi* præteritum tempus reſpicit, non futurum, 2. 24. 32.
Æſtimatio ſolvi poteſt pro re, vel ejus parte, 4. 24. 12.
Æſtimatio rerum quæ uſu conſumantur reddenda eſt, quæ eſt die petitionis, 3. 11. 9.
Æſtimationis tantundem reſtituendum eſt potius, quam tantundem materiæ & corporis, 3. 11. 7.
Æſtimationem eandem quam dedit recipiens, nihil damni ſentit, 3. 11. 4.
Æſtimatione in obligationem deducta, eadem æſtimatio reſtituenda eſt, licet varietur rei precium, 3. 11. 6. & *ſect.* 10.
Æſtus, *V.* Maris æſtus.
Ætas certa gravati non facit conditionem ſavore libertatis, & alimentorum: ſicut nec ætas extranei, 2. 16. 7. 8. & 2. 21. 11.
Ætas certa legatum reddit conditionale, 2. 17. 2. an etiam legatum, cui onus adjunctum eſt, *ibid. ſect.* 4.
Æthalia eſt Ilva inſula in Thuſco Mari, 3. 5. 2. 3. 4. 5.
—— ejus cavitates, unde effoſſa ſunt metalla, rurſus replentur, *ibid.*
—— portus nuncupatus *Argous* a Diodor. Sicul. *ibid.*
Æthalia hodie inſula dicitur Elba; Portus vero portus Ferrarius, *ibid. ſect.* 4.
Æthalia non eſt Chios neque Lemnos in Ægeo Mari. 3. 6. 7. 8.
Affectio patris teſtantis ſpectanda eſt in ſubſtitutione pupillari magis quam affectio pupilli, 5. 7. 5.
Affectio teſtatoris major præſumitur erga magis proximos, 4. 1. 22.
Affectionem habet unuſquiſque erga familiam propriam vel hæredis inſtituti, 3. 28. 10.
Agens fruſtra & inutiliter nihil agere dicitur, 5. 12. 10.
Agentem nolle valere id quod agit non eſt veriſimile, 5. 11. 11.
Agi non poteſt ex obligatione conditionali, conditione pendente, 4. 23. 9.
Agnati olim ſuccedebant in infinitum, 1. 13. 2. & 40.
Agnatus in bonorum poſſeſſione *unde cognati* non excludit cognatum proximiorem vel æque proximum *ibid. ſect.* 9. nec attenditur jus agnationis: nec admittuntur ultra ſextum gradum, *ibid. ſect.* 11. & 12.
Agnati ſunt cognati, *ibid. ſect.* 13.
Agnatis non defertur bonorum poſſeſſio jure proximitatis ſed agnationis, *ibid. ſect.* 25.
Agnatus proximus vocatur tam a lege quam a Prætore, & præfertur omnibus cognatis, *ibid. ſect.* 36
Agnatus nemo poteſt eſſe illis, quibus jungitur per matrem, *ibid. ſect.* 51.
Agnatio & cognatio ſimul junctæ non conſtituunt tertium genus conjunctionis, quod a jure conſideraretur in ſucceſſione, *ibid ſect.* 8.
Agnatio & cognatio ſæpe ab eadem conjunctione promanant, interdum a diverſa, *ib. ſect.* 14.
Agnatio eſt nomen Civile, *ibid. ſect.* 38.
—— conſiſtit in jure ſuccedendi, *ibid.* Quo ſublato tollitur agnatio: Probant Exempla, *ibid. ſect.* 39.
Agnationis contemplatio ſola ſufficit ad excludendas fœminas, 4. 3. 8.
Agnationis contemplatio excluſionem maſculorum ex fœmina evidenter probat, 3. 29. 1.
Agnatione ſui hæredis rumpitur teſtamentum, 4. 26. 23.
Agnati a legibus vocati, excluſis cognatis, 3. 28. 11.
Alienatio fideicommiſſi facti in gratiam vocatorum valet cum eorum conſenſu, 1. 10. 38.
Alienare non dicitur, qui ſic dat ut recipiat, 5. 11. 2.
Alienatio & obligatio rei ſub conditione legatæ, ea exiſtente, irrita fit, 3. 9. 17. 18. & 24.
Alienatio rei legatæ non ſubvertit legatum, ſi deſit animus adimendi, 4. 9. 5.
—— animus autem præſumitur, ſi nuda voluntate alienaverit, *ibid.*
Alienatione rei legatæ extingui legatum cum diſtinctione receptum eſt, 5. 21. 13.
Alienatione rei legatæ extinguitur legatum, etiam quoad acceſſiones, 4. 27. 12.
Alimenta ex dignitate perſonæ ſtatuunt, 3. 6. 4.
Alimenta uſque ad pubertatem relicta debentur pueris uſque ad decimum octavum, puellis uſque ad decimum quartum annum, 4. 18. 5.
Alimenta uſque ad pubertatem relicta, quanto tempore ætatis debeantur, 5. 9. 2.
Alimenta ex dignitate, & facultatibus decernenda, 5. 8. 2.
Alimenta ſtatui ſolent pro facultatibus defuncti, 5. 9. 6.
Alimenta debentur pro viribus patrimonii, quod quis ad ſe alendum poſſidet, *ibid.*
—— & pro incremento ætatis, *ibid.*
Alimenta filiæ exhæredatæ relicta, pro modo dotis pariter ei relictæ, *ibid.*
Alimentorum favor non obeſt regulæ: id quod minimum eſt ſequimur, 4. 18. 14.
Alimentorum quantitate non adjecta, quomodo ſtatuatur, 5. 9. 1.
Alimentorum cauſa frumentum pueros & puellas de publico accipere uſque ad pubertatem a Trajano conſtitutum, 5. 9. 3.
—— tempus pubertatis producit Hadrianus, *ib.*
—— in hoc alii quoque Principes illos ſequuti, *ibid. ſect.* 4.
Alimentorum & hanc ætatis definitionem obſervari

etiam in alimentis teſtamento relictis tradunt Juriſconſulti, *ibid. ſect.* 4.
Alius pro alio & ignorante & invito ſolvere poteſt, 3. 21. 5.
Aliud pro alio ſolvi non poteſt, 3. 10. 24. Ubi declaratur, & 11. 15.
Alterius facto nemo hæreditati alligari, neque exhæredari poteſt, 3. 20. 14.
Ambiguum quid ſit, 2. 2. 8. 25. *& ſeqq.*
—— longe differt ab errore. *ibid. ſect.* 24.
—— non vitiat contractum, *ibid. ſect.* 25.
—— quomodo interpretandum, *ibid. ſect.* 11. *& per tot.*
Ambiguum non eſt, ubi conſtat de voluntate proferentis, *ibid. ſect.* 26.
Ambiguum nemo rectius interpretatur, quam ille ipſe qui loquutus eſt ambigue, 5. 2. 5.
Ambigui plura genera, 3. 19. 8.
Ambiguo in ſermone non utrumque dicimus, ſed dumtaxat id quod volumus, 5. 1. 1. & 3. 19. 6.
Ambigua diſpoſitio ut interpretetur, id quod actum ſit inter contrahentes, quod teſtator ſenſerit, inveſtigandum, 5. 1. 1. *& ſeqq.*
Ambigua oratio in judiciis ita accipienda, ut actus magis valeat, quam pereat, 5. 11. 1.
Amici diſtinguebantur a comitibus, Imperator in adminiſtranda Republica conſilio utrorumque utebatur, 3. 2. 2.
Amitti dicitur quod antea tenebatur, 4. 24. 16.
Amphora quid, 5. 16. 5.
—— quantum vini contineret, *ib. ſ.* 6. *&* 1. 23. 12.
Amphoræ pretium, 1. 23. 13.
Animadvertendi verbum aliquando ad pœnam mortis; interdum ad alias graves pœnas ſefertur: ſæpe etiam leviores pœnas comprehendit. 1. 1. 17. 18.
Annonæ quomodo exigebantur in Provinciis, 3. 3. 23.
—— modii cum ſextariis & ponderibus ad tollendas fraudes, *ibid.*
Annonæ ſpecies non æſtimatio comitibus dabatur, 3. 3. 20.
Annuum legatum pro alimentis relictum cenſetur, 4. 15. 7.
—— & initio anni præſtari debet, *ibid.*
Annuæ præſtationis quantitas ex uſu teſtatoris, & ex legatarii dignitate ſtatuitur, 4. 15. 7.
Ante moram nil aliud debetur quam quod in obligationem deductum eſt, 3. 11. 11.
Anteeedentia nonnunquam ampliant, vel reſtringunt ſeqoentia, ſed raro, 5. 5. 14.
Antecedentia & conſequentia demonſtrant ſententiam diſponentis, ſi ſit ambigua, 3. 29. 2. *& ſeqq.* ubi plura exempla.
Antonini Imperatoris humanitas, ac temperantia, 3. 4. 6.
—— multa de jure ſanxit ex Juriſconſultorum conſilio, 3. 4. 4.
Apparitorum nomen plures comprehendebat officiales, 3. 1. 8.
Aqua venalis erat in Ægypto, 5. 6. 4.
—— & in urbe Roma, *ibid.*
Aqua continetur legato alimentorum, ſi in regione venalis ſit, 5. 6. 4.
Aquilana ſtipulatio tranſactioni adjecta perimit omnes præcedentes obligationes, 3. 8. 13.
Aquilanæ ſtipulationis formula, 3. 25. 29.
Arbiter cooventione litigantium eligitur, 1. 5. 9.
Arbitriom alterius pro arbitrio boni viri in teſtamentis accipitur, 4. 15. 9.
Area quid, 5. 25. 7.
Arcarius quid, 5. 27. 7.
Area maxima pars ædificii, 5. 27. 1.
Area ædium ſeu inſulæ pars maxima, 4. 24. 4.
Area non poteſt trahere ad ſe dominium ædificii, 5. 27. 1.
Area tradi non poteſt ſuperimpoſito ædificio, *ibid.*
Areæ dominus fit etiam dominus ædificii, *ibid.*
Area legata, ſi domus inædificata corruat, reviviſcit legatum, 4. 27. 12.
Area legata, ſi teſtator in ea domum ædificet ob mutatam voluntatem, corruit legatum, 4. 27. 14.
Argentum factum dicitur id, quo commode uti poſſumus, 5. 24. 3.
Argenti legato continetur argentum tam rude, quam factum, 3. 11. 14.
—— non vero argentum ſignatum, *ibid.*
In argento ſignato forma publica cedit materiæ, & conſideratur ſola æſtimatio, 3. 11. 14.
Argumentum ab expreſſa legis ratione non ſemper validum, 4. 16. 1.
Argumentum a contrario ſenſu fortiſſimum, 3. 10. 18.
Ars non ex ſolis animi perceptionibus conſtat, ſed ex exercitatione, 5. 25. 10.
Artificium officio non mutatur. 5. 5. 11.
Artificium in quo differat ab officio, 5. 25. 5.
Arvi demonſtratio etiam vineam comprehendit, 5. 26. 6.
Aſſe expleto hæres ſine parte ſcriptus in alium aſſem veniet, 4. 10. 8.
Aſſe expleto, inſtitutus *ex reliqua parte* ex nulla hæres eſſe poteſt, 4. 10. 8.
Aſſe expleto fit tranſitus ad dupondium, 4. 11. 14.
Aſſignatio taxative, an demonſtrative facta, quid interſit, 2. 27. 1.
Aſſignationis factæ demonſtrative exempla, *ibid. ſect.* 2.
Aſſignationis taxative factæ exempla; *ibid. ſect.* 3.
Aſſignatio quando taxationis, aut demonſtrationis vicem obtineat, *ibid. ſect.* 4. *&* 17.
—— taxative fit, ſi certum corpus deducitur in obligationem *ibid. ſect.* 5. ſecus in emptione, & quare, *ibid. ſect.* 6.
Aſſignatio conditionaliter facta vicem taxationis obtinet, *ibid ſect.* 12.
Aſſignatio fundi jure pignoris non habet vicem taxationis, *ſect.* 16.
Aſſignatio loci ſemper fit demonſtrative, cum certus reditus deducitur in obligationem, *ibid. ſect.* 17. *& ſeqq.*
Aſſignatio fundi adjecta ſubſtantiæ legati facit taxationem, *ibid. ſect.* 22.

Auſer.

Auferre dicimur, etiam quod judicio perſequimur, 1. 27. 5.
Augendæ diſpoſitionis cauſa adjecta non debent interpretari, ut eam minuant, 3. 25. 33.
Auguſti, & Tiberii clementia & civilitas, 3. 4. 10.
Aurei valor, 1. 24. 7.
Aureorum ſummam ſignificare volentes Veteres, nomen aurei, aut ſolidi exprimunt, ibid. ſect. 5.
Aurus quando ſolidus vocatur, ibid. ſ. 9. & 10.
Aureorum tremiſſes quando cuſi, ibid. ſect. 9.
Aureos centum non ſignificat adverbium centies neque centena millia aureorum, ibid. n. 12.
Aurichalcum pro auro; & alia Vide in verbo Orichalcum.
Auri vel argenti legatum continet pretium, niſi ejus certa ſpecies deſignata ſit, 3. 10. 10.
Auri vel argenti legatum continet quidquid auri vel argenti habebat teſtator, 3. 10. 9.

B

BASIS quid? 5. 23. 1.
Baſterna ſimilis erat noſtris lecticis, 1. 30 3.
Baſternis ſolæ matronæ geſtabantur, ibid ſect. 5.
Beneficia quæ non tribuantur invitis, & quæ tribuantur invitis, 2. 5. 6.
Beneficia ſine cujuſquam injuria ſunt concedenda, 2. 15. 14.
Beneficia ſeu ſolatia habebant jus peculii caſtrenſia, 3. 1. 15.
Beneficium diviſionis ceſſat ſi alter fidejuſſor ſolvendo non ſit, 2. 25. 26.
Beneficium ſpeciale non egreditur perſonam, cui indultum fuit, 5. 30. 1.
Beneficium abſtinendi liberis datum non facit eos hæredes voluntarios, 5. 10. 7.
Beneficium abſtinendi ſolis neceſſariis hæredibus datum, 5. 30. 1.
Beneficiarii dicti qui ſolaria ſeu beneficia accipiebant. Milites beneficiarii. 3. 1. 15.
Benigniora in dubiis præferenda, 5. 10. 10.
Bis idem promittens, ſemel tantum dare tenetur, 5. 10. 16.
Bis idem exigi iniquum eſt. 3. 15.6.8.& 5. 10. 10.
Bonorum poſſeſſio contra tabulas eſt ex teſtamento, 1. 7. 1. & 20.
—— non reſcindit teſtamentum, ibid. ſect. 4.
—— nec impedit quominus hæres ſcriptus adeat hæreditatem, 1. 7. 5. & 15.
—— nec impedit querelam inofficioſi, 1. 7. 7.
—— concurrit cum bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas, ibid. ſect. 8.
—— non ſimul admittit exhæredatum ad ſucceſſionem, ibid. ſect. 9.
Bonorum poſſeſſione cont. tab. data conſervantur ſubſtitutiones, & legata ibid. ſect. 10. ſervatur ordo, & diviſio hæreditatis ab inteſtato, ibid. ſect. 24.
Bonorum poſſeſſio cont. tab. comparatur querelæ inofficioſi quoad collationem, ibid. ſect. 28.
Bonorum poſſeſſione omiſſa qui adit ab inteſtato, legata præſtat, quemadmodum ſi omiſſa cauſa teſtamenti adiviſſet, ibid. ſect. 10. & 1. 10. 3.
Bonorum poſſeſſiones aliæ ſunt cum re, aliæ ſine re, 1. 8. 1.
Bonorum poſſeſſio litis ordinandæ gratia eſt ſine re, ibid. ſect. 2.
—— non eſt neceſſaria liberis in poteſtate, ſed emancipatis, & qua de cauſa. ibid. ſect. 4. 6. 9. & ſeqq.
—— inventa eſt ad commodum emancipatorum, ut agere poſſint querela inofficioſi. ibid. ſ. 14.
—— reddit emancipatum capacem ſucceſſionis, ibid. ſect. 17.
—— nec ſine ea poteſt agere querela, ibid. ſ. 18.
Bonorum poſſeſſionem agnoſcens pro hærede gerit. ibid. ſect. 8.
Bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas datur cum re ſcriptis hæredibus præterito abſtinente, 1. 11. 6. & 13.
—— datur inſtituto ſub conditione, ibid. ſ. 16.
—— datur ſolum rite inſtitutis, ibid. ſect. 17.
—— datur quoties ceſſat contra tabulas, ib. ſ. 20.
Bonorum poſſeſſio unde liberi datur quoties filius præteritus eſt ibid. ſect. 34. ſed diſtinguitur, ibid. ſect. 25. & 27.
Bonorum poſſeſſio contra tabulas non datur exhæredatis. ibid. ſect. 36.
—— datur præteritis, ibid. ſect. 37.
Bonorum poſſeſſio re ipſa & effectu non differt ab hæreditate, 1 12. 1. & per eam acquirimus hæreditatem honorariam, ibid. ſect. 2.
—— differt tamen ab hæreditate quoad modum, & formam acquirendi, ibid. ſect. 3. 19. 44.
—— & per alium agnoſci poteſt, etiam per fœminam, ibid. ſect. 4.
—— ſecus eſt ſi hæres poſt mandatum agnoſcendi in furorem incidat, & poſtea agnoſcatur, ibid. ſect. 22.
Bonorum poſſeſſio in ſuſpenſo eſſe poteſt, non aditio, ibid. ſect. 24.
Bonorum poſſeſſiones quæ dentur tranſverſalibus, 1. 13. 4.
Bonorum poſſeſſio non defertur ei, qui eſt ultra gradum præſcriptum ſucceſſioni, ibid. ſ. 6. & 21.
Bonorum poſſeſſio unde cognati ſoli proximo defertur, ibid. ſect. 7.
—— in hac agnatus proximiorem cognatum non excludit, ibid. ſect. 9
—— ſola proximitas ſpectatur, ibid. ſect. 10.
—— nec attenditur jus agnationis, ibid. ſect. 11.
—— & agnati ultra ſextum non admittuntur, ibid. ſect. 12.
—— non defertur, niſi deficiente, unde legitimi, ibid. ſect. 15.
Bonorum poſſeſſio unde legitimi datur ſolum illis, qui a lege vocantur ad hæreditatem, ibid. ſect. 35.
Bonorum poſſeſſionem, quam vivens quia habiturus eſt, tranſmittit moriens ad ſuos hæredes, 4. 30. 5.
Bonorum poſſeſſio contra tabulas non datur ei, qui inſtitutus eſt, niſi alius committat edictum, ibid.

Bo-

Bonorum poſſeſſio non acquiritur ipſo jure, ſed agnoſci debet etiam a ſuo hærede, *ibid. ſeſt.* 8.
——— & ſine facto acquirere debentis non acquiritur, *ibid.*
Bonorum poſſeſſio ex æquitate introducta eſt, 4. 30. 5.
——— & datur non ſolum non vocatis a jure civili, ſed etiam vocatis, *ibid.*
Bonorum poſſeſſio per alium agnoſci poteſt. 4. 30. 7.
——— ſed ratihabitione opus eſt, *ibid. ſeſt.* 8.
Bonorum poſſeſſio contra tabulas competit filio inſtituto, ſive alter filius præteritus eam petat, ſive non, 4. 30. 6.
Bonorum poſſeſſio ex decreto prætoris datur, quoties deficit bonorum poſſeſſio edictalis, 4. 30. 4. 5.
Bonorum poſſeſſio datur a Prætore, & coram eo debet agnoſci, 4. 6. 6.
Bonorum poſſeſſio decretalia locum habet ex æquitate, quando edicti verba non ſuffragantur, 4. 4. 6.
Bonorum poſſeſſio per alium agnita hæredis nomine, eo moriente antequam ratam habeat, ad ejus hæredes non tranſmittitur, 4. 4. 1.
Bonorum poſſeſſio edictalis & agnoſci & repudiari poteſt, 4. 4. 6.
—— decretalis non item, quia ſtatim acquiritur, *ibid.*
Bonorum poſſeſſio a Prætore decernitur filio inſtituto, & poſthumo (uxore teſtatoris prægnante) præterito, 4. 4. 6.
—— & a filio agnoſci poteſt, antequam naſcatur poſtumus, *ibid.*
—— & ſi decedat ante eam agnitam, ſalvum eſt jus ejus bonorum poſſeſſionis eorum hæredibus, *ibid.*
Bonorum poſſeſſio non acquiritur, niſi petatur coram Judice, 4. 6. 5.
——— item & fideicommiſſum, *ibid.*
Bonorum poſſeſſio non agnita ad hæredes non tranſit; ſed neque jus ratam habendi ejus petitionem, 4. 7. 3.
Bonorum poſſeſſio valde ſimilis & fideicommiſſariæ hæreditati, 4. 6. 5.
—— & hæreditatis nomine continetur, *ibid.*
—— & bonorum poſſeſſor hæredis loco habetur, *ibid.*
Bonorum poſſeſſio tota pendet a juriſdictione Prætoris, ſicut & fideicommiſſum, 4. 6. 5.
Bonorum poſſeſſionis petitio ratihatione debet confirmari, ut acquiratur ab eo, cujus nomine petitur, 4. 4. 10.
—— contra in infante, *ibid.*
Bonorum poſſeſſionem ex legitimo impedimento non agnitam a defuncto ad ejus hæredes non tranſmitti iniquum eſſet, 4. 4. 7.
Bonorum poſſeſſione acquiſita omnia commoda & incommoda tranſeunt in bonorum poſſeſſorem, idem eſt de fideicommiſſario, 4. 6. 5.
Bove legato mortuo legatum perimitur, nec cornua, nec corium debentur, 4. 24. 4.
Bove ſubrepto & occiſo corium & caro condici poteſt, 4. 24. 4.
Burdones ſunt muli ex equo & aſina, 1. 30. 4.

C

CADUS quid? 5. 16. 7.
Calculi ratio evidens, 4. 11. 13.
Calendarium quid? 2. 28. 6.
Calendarium an, & quando, legato contineatur, 2. 28. 4. *ad* 8.
Calendis promittena, remotiſſimis quoque promittit, & ideo ad proximas refertur promiſſio, 4. 20. 14.
Capacem legatarium, vel hæredem eſſe oportet tempore facti teſtamenti, mortis teſtatoris, & adeundæ hæreditatis, 4. 5. 10.
Capitis diminutione jus agnationis & ſui hæredis amittitur, 3. 27. 2.
Capſæ & armaria legato ſupellectilis quando nam cedant, 3. 15. 10.
Carucæ quæ, 1. 30. 12.
dormitoria. *ibid.*
Caſus fortuitus quibus modis appelletur, aut deſcribatur in jure noſtro, 2. 26. 1. & 2.
—— imprudentibus accidit, & quid hoc ſignificet, *ibid. ſeſt.* 3.
—— quid ſit, *ibid. ſeſt.* 6. & 16.
—— præviderі non poteſt: & quid hoc ſignificet. *ibid. ſeſt.* 7. & 16.
Caſus fortuiti ſunt facta Principis *ibid. ſeſt.* 5.
—— naufragia & Piratarum incurſus, *ibid. ſeſt.* 8.
—— ruinæ, & incendia quæ Romæ erant frequentiſſima, *ibid. ſeſt.* 9.
—— mortes animalium & fugæ ſervorum, *ibid. ſeſt.* 10.
—— grandines, aquarum magnitudines, fluminum inundationes, uredo, graculi, ſturni. *ibid. ſeſt.* 11.
—— decoctio debitoris, *ibid. ſeſt.* 12.
—— rapinæ, non autem furta, & quare, *ibid. ſeſt.* 14.
—— frigus, æſtus, pluviæ, venti: ſed tunc tantum cum inſolita ſunt, & immoderata, *ibid. ſeſt.* 20.
—— caſina & labes, & frigus immoderatum ſunt omnino inopinati caſus, *ibid. ſeſt.* 19.
Caſus fortuiti alii ſoliti ſunt, alii inſoliti: Defenditur communis DD. diſtinctio, *ibid. ſeſt.* 17. & *ſeq.*
Caſus fortuiti quæ propria ſint, *ibid. ſeſt.* 13. & quid ſignificet eos provideri non poſſe, *ibid. ſeſt.* 15.
Caſus fortuitus reputatur, quod fit ea vi, cui reſiſti non poteſt, 3. 11. 5.
Caſus expreſſus non extenditur ad caſum omiſſum, 5. 18. 3.
Caſus omiſſus pro omiſſo haberi debet, 5. 18. 5.
—— etiam ſi rumpendum ſit teſtamentum, *ibid.*
Caunii Rhodiis ſubjecti ab iis deficientes in eorum ditionem iterum redacti Romanorum judicio, 3. 4. 22.

Caupona quid? 5. 26. 7.
Cauſa pietatis exprimi ſolita, ob quam recedatur a regulis juris, 4. 18. 5.
Cauſa remota ſi falſa ſit, non vitiat; cauſa proxima vitiat ſecundum Bartolum, 5. 19. 20.
—— ſed diſtinctio impugnatur. *ibid. ſect.* 11.
Cauſa obligatoria, licet falſa ſit, legatum non vitiat, 5. 19. 12.
Cauſa gravior & durior eſt, quæ majus damnum debitori eſt allatura, 5. 32. 4.
Cauſa, ex qua graviores uſuræ debentur, eſt gravior ea, ex qua debentur leviores, 5. 32. 13.
Cauſæ piæ favor non facit, ut maximum debeatur, non minimum, 4. 18. 5.
—— etiam juxta chriſtianam religionem, *ibid. ſect.* 11. 12.
Cauſæ piæ prvilegia apud veteres Juriſconſultos reſtricta, 4. 18. 6.
Cautio pro legatis præſtanda: alioquin legatarius mittitur in poſſeſſionem bonorum hæreditariorum, 3. 9. 14.
Cautio quandoque etiam bonorum hæredis propriorum, *ibid.*
Cautio præſtanda eſt legatario in diem, 3. 10. 22.
—— ea tamen a teſtatore, quoquo modo ei placet, remitti poteſt, *ibid.*
Cautionem habens non eſt ſecurus ob ejus frugalitatem, 4. 6. 7.
Cautum cenſetur quidquid eſt de natura actus, etſi nihil dicatur, 4. 10. 1.
—— etiam in judiciis ſtricti juris, *ibid. ſect.* 2.
Cedere diem ac tranſmitti legatum ſunt inter ſe conjuncta, 4. 8. 2.
Cedere & translatio pendet a diei ceſſione, *ibid. ſect.* 3.
Cedi quæ res potuerint, 1. 12. 48.
—— an hæreditas, & quæ, *ibid.*
Cernere hæreditatem quid? 4. 8. 11.
Certa ætas conditionem non facit, 4. 5. 16.
Certa ætas legato adjecta conditionem facit, 4. 9. 4.
—— contra ſi adjiciatur ſolutioni tantum, *ibid.*
Certum dicitur ubi apparet, quid, quale quantumve ſit, 4. 14. 2.
Ceſſio in jure quid, & quæ ejus ſolemnitates, 1. 29. 7.
Charitas teſtatoris operatur, ut quandoque excludantur inſtituti, & præferantur non inſtituti, 5. 7. 2.
—— ſed hoc inter liberos, *ibid.*
—— operatur itidem ut legata pleniſſime interpretanda ſint, *ibid. ſect.* 3.
Chariori legatum debetur, ſi pluribus ejuſdem nominis fuerit relictum, 4. 1. 16.
Chirographus non conſideratur in jure niſi quoad nomen debitoris quod continet, & obligationem, & actionem quam parit, 3. 10. 3.
Cibarii vel annonæ nomine quid comprehendatur, 3. 1. 14.
Circuitibus ſæpe veteres utebantur, ne recederent a regulis juris. *Vide* multa exempla, 1. 12. 54.
Cives novi & non diſtributi qui? 5. 10. 12.
Civitatem Romanam Romani qua arte augerent, 2. 13. 11.
Civium Romanorum multitudo, 5. 17. 7.
Claudius Juriſconſultus Notas conſcripſit ad Scævolæ Reſponſa, 5. 12. 1.
Codicillorum factorum tempus ſpectatur, non vero tempus quo confirmantur, 4. 27. 7.
Codicilli jus teſtamenti ſequuntur, 5. 2. 8.
—— & pars ejus eſſe cenſentur, *ibid.*
in Codicillis repetita cenſentur omnia ſcripta in teſtamento, a quibus teſtator non receſſerit, 5. 2. 8.
Codicilli Codicillis non derogant niſi contraria contineant, *ibid.*
Cognatus proximior, vel æque proximus, non excluditur a cognato remotiore, etiamſi hic ſit ſimul agnatus, 1. 13. 3.
Cognatio conjuncta cum agnatione non conſideratur a jure quoad ſucceſſionem tamquam tertium genus conjunctionis, *ibid. ſect.* 8.
Cognatio, & agnatio ſæpe conſiſtunt in eadem conjunctione; aliquando vero promanant a diverſa, & quid operetur, *ibid. ſect.* 14.
Cognatis legato facto debetur & his qui poſt teſtamentum factum arrogati ſunt, 3. 25. 5.
Cognatio, quæ per fœminam deſcendit; quæque per mares contingit, 3. 26. 7.
Cognatio naturalis vix ultra matrem ac fratrem pro cognatione habetur, 3. 28. 3.
Cognationis nomen quid contineat, *ibid.*
Cognatio & affinitas ſolæ non faciunt plenam probationem, teſtatorem his non veris legaturum non fuiſſe, 5. 19. 5.
Cohæredes capiunt jure hæreditario portionem vacantem, quæ cohæredi obtigiſſet, non vero portionem, quæ eidem debebatur jure legati, 4. 5. 3.
Cohæredes ſinguli tenentur actionibus hæreditariis pro hæreditaria portione, 4. 10. 7.
Cohors Prætoria Comites Præſidis comprehendebat, 3. 1. 3. 9.
—— Præfectum & cæteros quoſcumque Officiales, *ibid. ſect.* 4.
Cohors latine dicitur locus in domo concluſus ſub dio, 3. 1. 9.
Collatio locum habet ſive ab inteſtato ſuccedatur, ſive per bonorum poſſeſſionem contra tabulas, 1. 7. 23.
Collatio eſt oratio rem cum re ex ſimilitudine conferens, 5. 16. 10.
Collegio vel civibus ſuis legare licet, 4. 13. 7.
—— item cognatis, vel cognationi, *ibid.*
Comes diſpoſitionum quid ſit, 3. 2. 7.
Comites rei privatæ, ſacrarum largitionum, ſacri Palatii, ſacri patrimonii, 3. 2. 8.
Comites Scholarum, qui Palatium cuſtodiebant, *ibid.*
—— Scholæ quid eſſent, *ibid.*
Comes Sacrarum largitionum, & Comes rei privatæ erogabant pecuniam ex reditibus Imperii redactam in

in Imperii neceſſitates. 3. 2. 10.
Comes Sacrarum largitionum præerat ærario, *ibid.*
—— in hoc aliquando mutatio facta ab Imperatoribus, *ibid.*
Comites tenebantur lege Julia repetundarum, 3. 1. 9.
—— & de vi publica, 3. 1. 10.
Comites qui erant intra ſtatutum numerum, gaudebant privilegiis, quæ abſentibus Reipublicæ cauſa tribuebantur, *ibid.*
—— numerus Comitum præſcriptus, *ibid.*
Comites ad ærarium non delati non cenſebantur Reipublicæ cauſa abeſſe, 3. 1. 13.
Comites ad ærarium, vel in commentarium Principis delati quibusdam beneficiis fruebantur, *ibid.*
Comites Romam reverſi beneficia accipiebant: beneficiorum genus lege definitum non erat, 3. 1. 15.
—— hæc tranſibant ad ſucceſſores vacante Officio per mortem, *ibid.*
Comites qui Imperatorem ab urbe proficiſcentem ſequebantur, 3. 2. 1.
—— amici & familiares cum Imperatoribus convivebant, *ibid.*
Comites intra Palatium, & Comites intra Conſiſtorium, 3. 2. 3.
Comites Conſiſtoriani conſilium Principi dabant; ipſe vero decernebat, 3. 2. 4.
—— numerus eorum ingens, & plures erant Iuriſconſulti. *ibid.*
Comites & Palatini Imperatoribus quandoque ſatisdabant, 3. 2. 9.
Comites ob dignitatem comitivam: ejus tres ordines, 3. 3. 1.
Comites vacantes, *ibid.*
Comites militares, & limitanei, qui limites Imperii defendebant, 3. 3. 4.
—— varia Provinciarum diviſio. *ibid.*
Comites qui Provinciam regebant, 3. 3. 9.
—— Comes Orientis horum Princeps, *ibid.*
Comites annonam pro ſalario a Provincialibus exigebant, ac manu militari extorquere poterant, 3. 3. 17.
Comites recipere debebant annonæ ſpecies, quæ in Provincia proveniebant, non vero æſtimationem, 3. 3. 20.
—— poſtea hoc obſolevit, *ibid.*
Comites hypotheca non indigebant, 3. 3. 25.
Comitum definitio, & in varia genera diſtributio, 3. 1. 2.
Comitum militarium tres ordines, 3. 3. 5.
Comitum Palatinorum quatuor officia, ſicuti quatuor ſcrinia Palatii, 3. 2. 6.
Comitibus militaribus Imperatoris mandato ſalaria aſſignabantur, 3. 3. 18.
—— ex ærario privato, *ſect.* 19.
Comitibus hypotheca in nullis bonis conſtitui poterat, 3. 1. 17. & 2. 9. & 3. 17.
Comitiva primi ordinis triplex, 3. 3. 1.
Comitativam dignitatem obtinere poterant archiatri Medici, aliique Artium Profeſſores, 3. 3. 2.
Comitiva primi ordinis erat annexa aliquibus muneribus, *ibid.*
—— obtinebatur ob meritum munerum, quibus quis laudabiliter fungebatur, *ibid.*
—— vel cum munus deponebatur. *ibid.*
Comitiva dignitate decorabantur Præſides Provincias regentes, 3. 3. 13.
Commodatum gratuitum eſt, 4. 12. 12.
—— eſt contractus nominatus, & duplicem parit actionem, *ibid.*
Commodatum tranſit in hæredes, *ibid.*
Commodatum, mercede pro uſu ſtatuta, fit locatio, 4. 12. 7.
—— vel alio quopiam loco mercedis, contractus innominatus, *ibid.*
Commodans poteſt præſcribere modum & finem utendi. 4. 12. 8.
—— non item qui dat precario, *ibid.*
Commodatarius ob dolum & culpam etiam leviſſimam tenetur. 4. 12. 11.
Communionem ſervare nemo invitus cogi poteſt, 4. 12. 19.
Communio ſolet parere diſcordias, *ibid.*
Comparatio fieri debet inter res ejuſdem generis, 3. 7. 18.
Comparatio nobis demonſtrat voluntatem legantis, 5. 2. 4.
Compenſatio, licet ipſo jure minuat obligationem, tamen opponi debet, & probari, 1. 14. 18.
in Compromiſſis interpretandis ſequimur regulam contractuum, non judiciorum, 2. 30. 8.
Concubinatus legibus non interdictus ad effectus juris Civilis, 4. 22. 9.
Concurſus non habet locum in legato per damnationem; bene tamen in legato per vindicationem, 4. 19. 14.
Condimenta legato penus continentur, 3. 21. 4. & 19.
Conditio in contractibus retrotrahitur, non in legatis, 1. 9. 64. & 2. 12. 10.
ſub Conditione ademptum, ſub contraria datum videtur, 1. 9. 63.
ſub Conditione novans obligationem, manet debitor ſub contraria conditione, *ibid. ſect.* 65.
Conditiones turpes, & impoſſibiles detrahuntur ab ultimis voluntatibus, 1. 10. 21. Secus ab inſtitutione filii, *ibid. ſect.* 22.
Conditiones aliæ ſunt ſuſpenſivæ: aliæ reſolutivæ, *ibid. ſect.* 48.
Conditio reſolutiva nullitatis non datur: & quare, *ibid. ſect.* 50.
Conditiones de præſenti falſæ ſtatim perimunt obligationem, 1. 14. 45.
Conditio noviſſima attenditur, 2. 1. 7.
Conditio quando retrotrahatur, 2. 12. 10. & *ſeqq.*
Conditio pro impleta habetur, ſi per eum in cujus perſona impleri debebat, ſteterit quominus impleatur, 2. 17. 1.
Conditiones poteſtativæ cauſales, & mixtæ, 2. 20. 2.
Conditioni tempus adjectum an differat ſolutionem, *ibid. ſect.* 1. & *per tot.*
Conditionem qui non implevit, non debet eſſe melioris conditionis, quam ſi implevisſet, 2. 21. 8.
Conditio partus non includit neceſſario tempus, *ib. ſ.* 9.

Con.

Conditio fortuita caſu deficiens numquam pro impleta habetur, ne quidem favore libertatis, *ibid. ſect.* 10.
Conditionibus pluribus adjectis, omnes implendæ ſunt, *ibid. ſect.* 27.
Conditio cum exiſtit, dicitur non deficere: & quando, *ibid. ſect.* 30. & 32.
Conditio ſemper tacite in alienam voluntatem confertur, 2. 22. 4.
Conditionem aliud eſt conferre in alienam voluntatem, aliud legatum, *ibid. ſect.* 5.
Conditiones, *ſi aſcenderit*, & *ſi voluerit*; quantum differant, *ibid. ſect.* 10.
Conditio, *ſi in Capitolium aſcenderit*, implenda eſt cum primum potuerit, *ibid. ſect.* 11.
Conditio utraque, *ſi voluerit*, & *ſi aſcenderit*, voluntatem continet; non utraque proficit ad validitatem legati, *ibid. ſect.* 12.
ſub Conditione, *ſi volam*, nulla contrahitur obligatio, 2. 23. 1.
ante Conditionem impletam non perficitur contractus, *ibid. ſect.* 2. Fingitur tamen nata ab initio obligatio, *ibid. ſect.* 5.
Conditiones, *ſi volam*, & *ſi voluero*, quatenus differant, *ibid. ſect.* 7. Qui ſub his conditionibus contrahunt, nolunt ſe obligare, *ibid. ſect.* 8.
Conditiones in præſens, vel in præteritum collatæ, ſi falſæ ſint, ſtatim perimunt obligationem, *ibid. ſect.* 10. & 2. 27. 9.
Conditio quæ ſemel defecit, amplius impleri nequit, 2. 2. 11.
Conditio perſonæ cohærens ab alia impleri nequit, *ibid. ſect.* 12.
Conditiones *ſi volam*, & *ſi voluero*, cohærent perſonæ promiſſoris, *ibid. ſect.* 13. Et in hoc quid differant contractus a legatis, *ſect.* 14.
Conditionum impoſſibilium genera quæ, 2. 24. 1.
Conditiones natura impoſſibiles quæ, & quare detrahantur, *ibid. ſect.* 2. Et quare vitient contractus, *ibid. ſect.* 3. Et quid hac in re differant contractus ab ultimis voluntatibus, *ibid. ſ.* 4.
Conditiones falſæ quæ, & quot earum genera, 2. 24. 4.
—— ſi ſemper falſæ fuerunt, detrahuntur, *ibid. ſect.* 15.
—— item ſi falſæ fuerunt ante conditum teſtamentum, aut ſi fiunt impoſſibiles per hæredis inſtitutionem, *ibid. ſect.* 16. Etiam ſi teſtator eas eſſe falſas ignoraverit, *ibid. ſect.* 17.
Conditio reddendi tabulas debitori continet ejus liberationem, *ibid. ſect.* 20.
—— tabulis non exiſtentibus non eſt impoſſibilis, niſi cum ille debitor non eſt, *ibid. ſect.* 23.
Conditio, quæ falſa fit poſt teſtamentum, non detrahitur, *ibid. ſect.* 24.
Conditionem detrahi aliud eſt, aliud deficere, aut pro impleta haberi. *ibid. ſect.* 25.
Conditio reſtituendi res in dotem datas impletur reſtituendo quod ſupereſt, *ibid. ſect.* 26.
Conditio, *ſi millies dederit*, difficilis eſt, non impoſſibilis, *ibid. ſect.* 12.
Conditio jurisjurandi remittitur, eaque remiſſa ſupereſt diſpoſitio modalis: & modus implendus eſt, ſi poteſt, 2. 24. 29.
Conditio an habeatur pro impleta, quoties per legatarium non ſtetit quominus eam impleat, *ibid. ſect.* 33.
Conditio, quæ fit impoſſibilis poſt mortem teſtatoris, deficit, non detrahitur: aliquando tamen pro impleta habetur, *ibid. ſect.* 34.
Conditiones a jure improbatæ, ſunt impoſſibiles: quot earum ſpecies: detrahuntur etiam in teſtamento militis, *ibid. ſect* 35.
Conditio a jure aliquando improbatur: aliquando diſpoſitio: & quando: & quæ ſit differentia, quid juris, *ibid. ſect.* 36. & *ſeqq.*
Conditiones turpes, quæ neque legibus, neque bonis moribus repugnant, non detrahuntur, *ibid. ſect.* 4. & 5.
Conditio in non faciendo quando exiſtat: quando conditio, *ſi non dederis*, aut *ſolveris*, 2. 25. 1. & 5. & quando naſcatur actio, *ibid. ſ.* 2. 8. 11.
Conditio in non faciendo, quod tempus comprehendat, & quantum differant quod ad eam contractus ab ultimis voluntatibus, *ibid. ſect.* 13.
Conditio *ſi illi non ſolveris*, quid contineat, *ibid. ſect.* 15.
Conditionalis ſtipulatio quid differat a disjunctiva, *ibid. ſect.* 16.
Conditio, quæ tacite ineſt, expreſſa non facit actum conditionalem: & quando ſecus, *ibid. ſect.* 19. & 22.
Conditio, quæ tacite ineſt an impediat actionem, *ibid. ſect.* 20. & 21.
Conditiones dandi, ſolvendi, perſonæ cohærent, *ibid. ſect.* 22.
Conditionis verba non faciunt conditionem, ſi alia mente proferantur, *ibid. ſect.* 23.
Conditionem facit certa ætas adjecta ſubſtantiæ legati, non vero ejus executioni, 2. 27. 18.
Conditionem facit demonſtratio in futurum collata, 2. 27. 13.
Conditionem non facit dies incertus adjectus hæredis exonerandi cauſa, 2. 27. 19.
Conditio de non moleſtando quid differat a pœna, 2. 29. 1.
in Conditionibus merum factum ſpectatur, *ib. ſ.* 2.
Conditione deficiente nec actio nec exceptio datur, *ibid ſect.* 11.
Conditio injuncta perſonæ, ab ea debet impleri, 2. 30. 35.
Conditio alterius inviti deterior reddi non poteſt, 3. 8. 40.
Conditio adjecta contractui filii vel ſervi ſi exiſtat poſtquam ſui juris, vel liber factus eſt, nihilominus obligatio patri, vel domino acquiritur, 3. 9. 1. 16.
—— etiamſi obligatio collata fuerit in tempus emancipationis ſive manumiſſionis, *ibid.*
Conditio poteſtativa, in contractibus non retrotrahitur, 3. 9. 2.
—— in hæreditate retrotrahitur, *ibid. ſect.* 3.
Conditio nulla in hæreditate retrotrahitur, tum quo ad ac-

acquiſitionem dominii, tum ad alios juris effectus, *ibid.*
Conditio in contractibus non retrotrahitur quoad dominii acquiſitionem, 3. 9. 4.
Conditio certo extitura in contractu non efficit creditorem conditionalem, 3. 9. 7.
Conditio certo extitura vel dies certo exiturus facit legatarium conditionalem, ſi incertum ſit eſſe extiturum vivo legatario, 3. 9. 7.
Conditio adiecta contractui ſuſpendit obligationem & pleroſque iuris effectus, 3. 9. 8.
—— nihil tamen detrahit de perfectione contractus, *ibid.*
Conditio exiſtens nihil confert ad conſtituendam obligationem, ſed removet quidquid erat incerti eius effectum ſuſpendentis, 3. 9. 9.
Conditio non diſponit, ſed declarare poteſt voluntatem diſponentis. 3. 19. 11.
Conditio neque favore libertatis in legatis retrotrahitur, *ibid.*
Conditio in legatis non retrotrahitur, *ibid. & ſ.* 16.
Conditio non retrotrahitur in pignore, 3. 9. 12.
Conditio non retrotrahitur in legato libertatis, 3. 5. 19. & 20.
Conditio de præſenti, vel de præterito non ſuſpendit obligationem, 3. 9. 19.
Conditio divortii remittitur uti bonis moribus contraria, deberurque hæreditas vel legatum, etiamſi non impleatur, 3. 10. 22.
Conditio, *ſi non nupſerit*, a lege remittitur, 3. 16. 11.
Conditio adiecta uni ex legatariis, alterius legatum non ſuſpendit, *ibid.*
Conditio deficit moriente illo, in cuius perſona impleri debet, 3. 16. 12.
—— contra vero eſt in libertate, nam ſi per ſervum non ſtetit, quominus conditionem impleret, pro impleta habetur, *ibid.*
Conditio nihil determinat, ſed coercet, ac ſuſpendit diſpoſitionem, 3. 17. 4.
—— & ſuſpendit ſolam diſpoſitionem, cui ſuit adiecta, *ibid.*
—— & reſpicit ſolam perſonam, in quam collata ſuit. *ibid.*
Conditio omiſſa a lege non ſuppletur, adiecta detrahitur, 3. 19. 15.
Conditio, *ſi filius ſui juris factus ſit*, impletur, tam patris morte, quam deportatione & filii emancipatione, 3. 19. 17.
Conditio, *ſi capax ſit*, tacite ineſt omni legato, & inſtitutioni, 3. 30. 11.
Conditio in contractibus retrotrahitur ad tempus celebrati contractus, 4. 22. 7.
Conditio quæ tacite ineſt, ſi exprimatur, nocet; non expreſſa non nocet, 4. 5. 9.
—— aliquando expreſſa prodeſt, non expreſſa non prodeſt. *ibid. ſect.* 10.
Conditio impoſſibilis pro non ſcripta habetur, 4. 14. 6. 12.
Conditio de præſenti non ſuſpendit obligationem, 4. 28. 2.
Conditio in hæredis inſtitutione ab hærede vivo debet impleri, 4. 28. 10.
—— tam inſtitutione ſui hæredis quam extranei, *ib.*
Conditio quæ tacite ineſt, tranſmiſſionem non impedit, 4. 5. 6.
—— etiamſi exprimatur, *ibid. ſect.* 7.
Conditio, quæ tacite ineſt, expreſſa quandoque mutat rei effectum, 4. 5. 8.
—— & obtinet hoc, quando expreſſa diverſam vim habet, ac tacita, *ibid.*
Conditio fruſtra impletur tranſacto temporis ſpatio ad eam implendam præſcripto, 4. 28. 7.
—— quod ſi per debentem implere non ſteterit quominus intra tempus impleretur, habetur pro impleta, *ibid.*
Conditio ſi extitit eo modo, quo teſtator voluit, ſufficit eam extitiſſe, ante teſtamentum factum, 4. 28. 3.
—— hoc evenit ſi nequeat iterari, vel ſi teſtator eam impletam ignoraverit, *ibid.*
Condititio, ſi legatarius volet, ineſt omni legato: quid ſi ea exprimatur, 4. 5. 9.
Conditio non diſponit, 4. 15. 5. & 1. 10.
Conditio quæ non poteſt impleri ultimo vitæ momento, per mortem deficit, non ſecus ac ea, quæ eo momento impleri poſſet, 4. 29. 3.
Conditio quæ conſiſtit in facto, per alium non poteſt impleri; quæ vero conſiſtit in dando, per alium impletur, 4. 6. 15.
Conditio quandocumque extiterit, actus habet effectum, 4. 28. 8.
Conditio, *ſive illud factum fuerit, ſive factum non fuerit*, ſuſpendit diei ceſſionem, 4. 5. 17.
Conditio perplexa quæ, 4. 27. 5.
Conditio ante factum teſtamentum impleri non poteſt; ſæpius tamen pro impleta habetur, 4. 28. 1.
Conditio, ut impleatur, non ſufficit actum fieri, niſi eo animo fiat, ut diſponentis voluntati obtemperetur. 4. 28. 6.
Conditio, ut pro impleta habeatur per quem ſtare debeat, quominus impleatur, 4. 23. 7.
Conditio quæ exiſtere non poteſt, detrahitur, 4. 29. 5. 6.
Conditio non implenda ab ipſo hærede, poteſt exiſtere, ultimo eius vitæ momento, 4. 29. 2.
Conditio fruſtra adiicitur, ſi jam impleta ſciatur, 4. 28. 4.
Conditio quæ ultimo momento impleri poteſt, non deficit, niſi per mortem implere debentis, 4. 29. 8.
Conditio in præſens, non in futurum tempus relata, non ſuſpendit obligationem, 4. 16. 9.
Conditio certo extitura vivo legatario tranſmiſſionem non impedit, 4. 5. 16.
Conditio *ſi ſine liberis* ſubſtitutum excludit liberis exiſtentibus, 4. 1. 10.
Conditio *ſi Mævius voluerit* differt a conditione *ſi Mævius in Capitolium aſcenderit*, 4. 5. 9.
Conditio *ſi volet* in inſtitutione hæredis extranei ſupervacua eſt, 5. 30. 4.
—— in inſtitutione ſui non item, quia tollit neceſſitatem, *ibid.*
Conditio adjecta legato in teſtamento, in codicillis re-

repetita cenſetur, 5. 2. 8.

Conditio, quæ repetita cenſetur, non repetitur, ſi per eam infirmetur fideicommiſſum, 5. 11. 17.

Conditio *ſi hæres non erit* ineſt in omni vulgari ſubſtitutione, & in legatis a ſubſtituto relictis. 5. 2. 7.

—— & impletur moriente hærede inſtituto, *ibid.*

Conditio falſa non vitiat, ſed detrahitur, ut impoſſibilis, 5. 20. 9.

Conditio, quæ inutile legatum facit, in alio legatario repetita non cenſetur, 5. 4. 8.

Conditio emancipationis adjicitur in gratiam filiorum, quibus aliquid relinquitur, 5. 3. 11.

—— ad excludendum patrem a lucro, *ibid.*

—— & frequenter olim apponebatur, *ibid.*

—— & adjecta inſtitutioni repetita quandoque cenſetur in legatis, *ibid.*

—— & impletur per mortem patris tam naturalem quam civilem, *ibid.*

Conditio *quando pater morietur*, adiecta diſpoſitioni factæ favore filiorum impletur eorum emancipatione, 5. 3. 11.

Conditio uni legato adjecta in altero non præſumitur repetita, ſi a duobus teſtatoribus eidem perſonæ plura legata relicta ſint, 5. 4. 9.

—— nec ſi ab eodem teſtatore, ſed a diverſis hæredibus relinquantur, *ibid. ſect.* 10.

Conditio, *quandoque deceſſerit*, non impletur niſi per mortem ejus, qui conditione continetur, 5. 3. 7.

Conditio adjecta inſtitutioni an repetita ſit in legato, facti quæſtio eſt, 5. 3. 9.

Conditio adjecta uni parti hæreditatis, in altera parte non repetitur, 5. 3. 2.

Conditio adjecta uni legato, non cenſetur repetita in altero, *ibid.*

Conditio etiam poteſtativa in caſum differt obligationem, vel hæreditatis acquiſitionem, 5. 30. 10.

Conditio adjecta inſtitutioni cenſetur repetita in legato eidem pure relicto, juxta communem opinionem quæ reprobatur, 5. 3. 2.

Conditio adjecta legato non cenſetur repetita in inſtitutione, 5. 3. 1.

—— ne quidem adjecta legato libertatis cenſetur repetita in inſtitutione ejuſdem ſervi, cui legatum eſt, ſi pure facta ſit; *ibid.*

—— ſed ſi ſervus manſerit in dominio teſtatoris, conditio adjecta libertati cenſetur repetita in inſtitutione. Sed modum præſcripſit Juſtinianus, *ibid.*

Conditio, quæ refertur ad omnia legata ſubſequentia, omnia afficit, non ex vi repetitionis, 5. 4. 13.

Conditio omnis congrua eſt volente teſtatore, & ſuſpendit legatum, licet in perſona legatarii impleri non poſſit, 5. 4. 15.

Conditio, quæ perſonæ cohæret adjecta legato, eo translato in aliam perſonam repetita non cenſetur, 5. 4. 5.

Conditio adjecta legatario, non cenſetur repetita in legatario ſubſtituto, 5. 4. 7.

—— ſicut evenit in hærede ſubſtituto, *ibid.*

Conditio *ſi volet* non eamdem vim habet, ac conditio *ſi hæres non erit*, 5. 30. 4.

Conditio poteſtativa ſui hæredis inſtitutioni adjecta ponit in ejus voluntate hæreditatis acquiſitionem, 5. 30. 9.

Conditio adjecta fideicommiſſo univerſali repetita cenſetur in ſubſtitutione ejuſdem perſonæ, 5. 2. 9.

Conditio poteſtativa ſuum hæredem facit voluntarium, 5. 30. 3.

Conditio legato in inſtitutione relicto adjecta, non cenſetur tacite repetita in ſubſtitutione, 5. 2. 13.

—— quæcumque ſit conditio, vel quæ facit, vel quæ non facit inutile legatum, *ibid.*

Conditio, quæ legatum inutile facit, numquam repetita cenſetur, 5. 2. 13.

Conditio, quæ impletur, vel deficit ultimo vitæ momento, videtur in vita deficere, vel impleri, 5. 30. 15.

Conditio in legatis, ubi primum poterit, implenda eſt, 5. 11. 6.

—— in inſtitutione tempus implendæ conditionis, uſque ad mortem producitur, *ibid.*

—— ſed ſi hæres protrahat implere ad fraudandos creditores, tempus a Prætore præfinitur, *ib.*

Conditio inſtitutioni adjecta non cenſetur repetita in ſubſtitutione. 5. 2. 9.

—— nec poteſtativa conditio, *ibid.*

Conditio *ſi volet*, *uter volet*, in voluntarii hæredis inſtitutione fruſtra adjicitur, 5. 30. 10.

Conditio ſervilis legatarii aliquando variat interpretationem legati, 5. 8. 5.

Conditio quandoque repetitur ne legatum pereat, 5. 11. 7.

Conditiones conferuntur in tempus mortis, & tardius producuntur ex voluntate teſtatoris, 4. 21. 12.

Conditiones, quæ tacite inſunt, non faciunt legata conditionalia, 3. 30. 3.

Conditiones cauſales & mixtæ in contractibus retrotrahuntur, 3. 9. 1.

Conditiones omnes impleri poſſunt poſt mortem teſtatoris, 4. 28. 6.

—— modo actus fiat animo parendi teſtatoris, *ibid.*

Conditiones poteſtativæ aliæ impleri poſſunt ultimo vitæ momento, aliæ non poſſunt, 5. 30. 16.

—— primi generis ſunt quæ in dando; ſecundi quæ in faciendo conſiſtunt, *ibid.*

—— illæ deficiunt poſt mortem; hæ deficiunt in vita, *ibid.*

Conditiones promiſcuæ a legatario quam primum poterit, ſunt implendæ, 4. 28. 9.

—— & hoc eſt juxta voluntatem teſtatoris, *ibid.*

Conditiones extrinſecus venientes non obſtant diei ceſſioni, nec impediunt tranſmiſſionem legati ad hæredes legatarii, 4. 5. 6.

Conditiones, quæ licet tacite inſint, tamen veniunt ex diſpoſitione teſtatoris, ſuſpendunt diei ceſſionem, 4. 5. 18.

Conditiones ex teſtamento ſuſpendunt diei ceſſionem, & faciunt legatum conditionale, 4. 5. 6.

Conditiones cauſales & mixtæ impleri poſſunt inter

factum teſtamentum, & mortem teſtatoris, 4. 28. 5.
—— non tamen ex quæ ſunt in plena poteſtate hæredis vel legatarii, *ibid.*
Conditiones aliæ ex teſtamento veniunt, aliæ extrinſecus, 4. 5. 6.
Conditionis implendæ tempus lex non præſcribit, ut obſecundet voluntati teſtatoris qui ſuſpendere voluit diſpoſitionem in incertum eventum, 4. 28. 8.
Conditionis voluntatem obtinet adjectio quæ in futurum confertur, 4. 28. 2.
Conditionis eventus præcedit delationem hæreditatis vel legati, ſed tamen prior non eſt tempore, ſed cauſa, 4. 29. 6.
Conditionem faciunt verba *acceptis centum nummis*, 4. 6. 15.
Conditionem facit in teſtamentis tempus certæ ætatis, 3. 17. 10.
—— non ita ſemper, in contractibus, *ibid.*
—— neque in legato alimentorum aut libertatis, *ibid.*
Conditione deficiente non datur actio & petitio ejus quod ſub ea datum eſt, 5. 3. 3.
—— & actus nullus eſt, nec ullam parit obligationem, *ibid.*
Conditione non exiſtente, quod ſub ea datum eſt, deberi non poteſt, 4. 29. 6.
ſub Conditione affirmatum, ſub contraria negatur, 3. 10. 18.
Conditionum promiſcuarum, quædam deficiunt ultimo vitæ momento implere debentis, quædam eo mortuo, 4. 28. 11.
in Conditionibus ſpectatur voluntas teſtatoris, 3. 17. 4.
Conditionale legatum ad hæredes non tranſit, 4. 22. 6.
Conditionalia legata, & inſtitutiones non impediuntur a regula Catoniana, 4. 21. 7.
Conductio facta uno nummo nulla eſt, & quando. 5. 29. 1.
—— valet jure donationis in cauſis, in quibus donatio non eſt interdicta, *ibid. ſect.* 3.
—— quare non valeat tanquam conductio. *ibid. ſect.* 9. & refellitur quorumdam opinio de ea, *ibid. ſ.* 10.
Conductio valet etiamſi minori mercede fiat donationis cauſa, *ibid. ſect.* 12.
—— ut non ſubſiſtat neceſſe eſt totam conductionem donationis cauſa factam eſſe, *ibid. ſect.* 13.
Conductor rem diligentiſſime cuſtodire debet, 4. 17. 13.
Conductorem expellere licet etiam contra pactum, ſi mercedem ſolvere detrectet, 4. 1. 21.
Confuſione tollitur obligatio, 2. 11. 1. affertur ratio, *ibid. ſect.* 2.
Confuſio quando habeat vim ſolutionis, & quando reum eximat ab obligatione, 2. 11. 3. *& per tot.*
Confuſio vim ſolutionis habet non ex æquitate, ſed ex quadam neceſſitate, *ibid. ſect.* 6.
Confuſio tollit obligationem etiam quoad pignus, & quando ſecus, *ibid. ſect.* 7. *& ſeqq.*
Confuſio tollit etiam naturalem obligationem, *ibid. ſect.* 11. & quando ſecus, *ibid. ſect.* 14.
Confuſio tollit obligationem fidejuſſoriam ſubtilitate juris civilis, *ibid. ſect.* 15.
Confuſio non impedit ſeparationem bonorum fidejuſſoris, *Ibid. ſect.* 16.
Congiaria & pecuniæ populis diſtributæ, 4. 18. 10.
Conjectura voluntatis in fideicommiſſis facile admittitur, 3. 28. 2.
Conjecturæ leves ſufficiunt ad verbum *maſculos* de maſculis ex maſculo intelligendum, 3. 28. 4.
Conjecturæ, quæ excluſionem maſculorum ex fœminis ſuadent, 3. 29. 1. *& per tot.*
Conjecturæ aliquando demonſtrant, quid actum ſit. Et tunc verbis expreſſis proferuntur, 5. 1. 8.
Conjecturæ facilius ducunt ad coarctandam vocationem maſculorum ad maſculos ex maſculo, quam ad dilatandam ad maſculos ex fœmina, 3. 28. 7.
Conjunctio ſcripturæ conſideranda ad ſtatuendum an legatum ſecundo relictum ſit omnino diverſum, vel ſi in legato conjuncti ſint legatarii, 4. 20. 10.
Conjunctus ſi non impleat legati conditionem, legatum alteri conjuncto debetur, 4. 19. 9.
Conjuncto pars deficiens accreſcit etiam invito, & cum onere: disjuncto vero duntaxat volenti & ſine onere, 4. 3. 10.
Conjuncti in inſtitutione, vel ſubſtitutione unius perſonæ vice funguntur, 3. 6. 10.
—— & partem conjunctorum quaſi ſuam præoccupant, *ibid.*
—— nec majorem partem omnes ſimul conſequuntur, quam unius ſtatum, *ibid.*
Conjuncti unius perſonæ poteſtate funguntur, 5. 4. 14. *&* 4. 10. 12.
Conjuncti ab initio ſolidum habent, ſed concurſu partes fiunt, 4. 19. 11.
—— neque accipiens acquirit ab altero non capiente, ſed a voluntate teſtatoris, & legis diſpoſitione, *ibid.*
Conjuncti in legato pro una perſona habentur, 4. 19. 1. *&* 13. 11. 13.
Conjunctis legatariis accreſcit pars deficiens altero non acquirente: disjunctis altero deficiente pars ejus alteri acquiritur per jus non decreſcendi, 4. 3. 10.
Conjunctim duobus legatum factum, ſi uni adimatur, alteri ademptum cenſetur, 4. 13. 11.
Conjunctim vocatos ſimul admittendos lege definiunt, 4. 2. 4. 7.
Connexa cum eo, quod petitum eſt, veniunt in judicium etiam ſi poſt litem conteſtatam accideriint, 4. 23. 12.
Conſenſus ſolus ſufficit ad confirmandum contractum, qui erat invalidus, 4. 22. 12.
Conſenſus non deeſt in minori ſumma, 5. 10. 8.
Conſenſus & integritas mentis, ubi ea opus eſt, in ipſo actu requiritur, 4. 25. 2.
—— ſicut & jus & facultas agendi, *ibid. ſect.* 3.
—— idem eſt ſi requiratur conſenſus alterius perſonæ quam ejus quæ actum gerit, *ibid. ſ.* 3.
Conſenſus contractui præſtitus, ſi retractetur, contractus non corrumpitur, 4. 26. 9.
—— intelligendum eſt de conſenſu præſtito in ipſo actu, non de eo qui actum antecedit, *ibid.*
Conſequentia actus vix a jure attendi ſolent, 5. 32. 24.

Con

Conſiſtorium Principis quid ſit, 3. 2. 3.
—— hujus locus indeterminatus, *ibid.*
Conſuetudo tam apud Athenienſes quam apud Romanos legi abrogabat. Probatur Veterum teſtimonio, 2. 1. 1. item probatur ex frequenti legum revocatione, *ibid. ſect.* 2.
Conſuetudo tollit priorem legem, non qua potentior eſt, ſed qua poſterior, *ibid. ſect* 4.
Conſuetudine introducta habentur pro expreſſis in contractibus bonæ fidei, 3. 1. 16.
Conſuetudinis magna vis, 5. 5. 1.
—— & potius attenditur quod quis faciebat, quam quod facere debuerat, *ibid. ſ.* 2.
Conſuetudinis & moris quæ ſunt, pro cautis habentur, 3. 25. 38.
Conſuetudo ſermonis patrisfamilias ante omnia exquirenda ad interpretationem diſpoſitionis ambiguæ, 5. 5. 1. 4.
Conſuetudo patrisfamilias prævalere debet conſuetudini regionis in contractibus: ſecus in ultimis voluntatibus, 5. 6. 7. 8.
Conſuetudo loci ſpectatur potius quam regula ut quod minimum eſt ſequamur, 4. 18. 3.
Conſuetudo regionis magnam vim habet in contractibus, 5. 6. 1.
—— & ſupplet omiſſum in contractibus bonæ fidei, ſecus in ſtricti juris, *ibid.*
—— & in legatis, *ibid. ſ.* 2.
Conſuetudo & uſus contrahentium plurimum valet in contractibus, 5. 5. 7. 8.
Conſuetudo patrisfamilias in tres partes diſtribuitur, 5. 2. 1.
Conſules non habebant ſecures in urbe, ſed extra urbem, 1. 1. 14.
Conſules non habebant merum imperium, 1. 3. 9. quod dabatur ipſis vel Senatuſc. vel lege curiata, *ibid. ſect.* 10.
Conſul habebat majus imperium, quam Prætor 1. 4. 15.
Conſules initio Prætores dicebantur, 1. 6. 11.
Conſtitutio ſpecialis ad alias cauſas trahi non debet, 4. 17. 6.
Contextus teſtamenti ad voluntatem indagandam ſpectandus eſt, non ſingula verba captanda, 5. 9. 11.
Contractus bonæ fidei, cui dolus cauſam dedit, eſt ipſo jure nullus, 1. 14. 1. ſecus autem contractus ſtricti juris, *ibid. ſ.* 2.
Contractus, qui conſenſu conſtant, contrario conſenſu diſſolvuntur, *ibid. ſ.* 13. *& ſeqq.*
Contractus bonæ fidei ſunt ipſo jure nulli, cum eis ineſt exceptio; & quare *ibid. ſ.* 26. & 34. & Prætor actionem denegabat & quando, 1. 14. 35.
—— cur eſſent nulli, etiam ſi probanda eſſet exceptio, *ibid. ſ.* 39.
Contractus quilibet ſine conſenſu nullus eſt, *ibid. ſ.* 41. & 1. 17. 2.
in Contractibus bonæ fidei dolus impedit conſenſum, non in contractibus ſtrictis: & quare, 1. 14. 43.
in Contractibus ſtrictis verba ſpectamus, *ibid. ſ.* 44.
in Contractibus bonæ fidei tantumdem efficit officium judicis, quantum in ſtipulationibus expreſſa conventio, *ibid. ſ.* 45.
Contractus quoad formam ſunt individui, 2. 2. 6.
Contractus vitiat error in principali, non in acceſſione, *ibid. ſ.* 3. *& ſeqq.*
Contractus conditionalis non perficitur ante impletam conditionem, 2. 23. 2. fingitur tamen initio nata obligatio, *ibid. ſ.* 5.
Contractus ſimulati nullam vim habent, *ibid. ſ.* 9.
in Contractibus ſtrictior ſit interpretatio, quam in judiciis, 2. 30. 1.
—— ſpectatur quid actum ſit inter contrahentes, *ibid. ſect.* 2.
Contractuum interpretationem recipiunt compromiſſa, *ibid. ſ.* 8.
Contractus bonæ fidei, & ſtricti juris non differunt quoad interpretationem verborum, *ib. ſ.* 12.
Contractus non valet, ſi error aliquis intervenerit, 4. 15. 4.
Contractus ſtatim parit obligationem, aut ſaltem neceſſitatem, per quam a contractu recedi non poteſt, 4. 22. 1.
Contractus conditionalis dicitur imperfectus quoad effectus juris, 3. 9. 9.
Contractus ex impedimento extrinſecus vitioſus convaleſcere poteſt, 4. 22. 8.
Contractus initium quid reddat vitioſum. 4. 22. 8.
Contractui inſunt quæ reſpiciunt finem contrahentium, niſi quid contra expreſſe caveatur, 4. 1. 21.
Contractus ex utriuſque contrahentis voluntate conſtant, 5. 6. 8.
—— & quid uterque ſenſerit ſpectandum eſt, alias ſequi debemus quod in regione frequentatur, *ibid.*
—— etſi varium fuerit id quod minimum eſt, *ib.*
Contractus ſi ſint pares in tempore ex omnibus ſummis pro portione ſolutum videtur, 5. 32. 9.
Contractus ſunt perfecti quoad factum ſtatim ac accedit conſenſus, & alia, quæ pertinent ad formam contractus, 3. 9. 8. 9.
Contractus duorum, vel plurium conſenſu perficiuntur, 4. 16. 4.
Contractus magis ſunt facti quam juris, 3. 9. 7.
Contractus habent ſubſtantiam, naturam, accidentia, 4. 12. 2.
in Contractibus initium ſpectatur, 3. 9. 1.
Contrahentes ſub conditionibus, *ſi volam*, & *ſi voluero*, non habent animum ſe obligandi, *ibid. ſect.* 8.
Contrahentium mens colligitur ex verbis, *ib. ſ.* 3.
Contrahentium & litigantium verba non eodem modo interpretamur, *ibid. ſect.* 18.
Contrahens ſibi & hæredibus ſuis conſulere cenſetur, 4. 28. 8. *&* 5. 1. 6. *&* 3. 9. 9.
Contrahens ſub conditione eſt potior in pignore, licet ea exiſtat, poſtquam pignus alteri fuit obligatum, 3. 9. 1.
Contrahentes paciſci intelliguntur ſecundum naturam contractus, 5. 3. 8.

Con-

Contrahentes poſſunt quoquo modo contrahere, nec ulla lege adſtringuntur, 3. 18. 7.
Contraria inter ſe edens ſibi debet imputare, 4. 16. 13.
Contrectatio longe differt a detentione, 1. 28. 5.
Contrectatio fraudulosa, eſt de eſſentia furti, *ibid.* *ſ.* 4. 7. 10.
Contumelias & convicia proferens famam lædit, etſi nihil certi exprimat, 5. 13. 3.
Convicium idem non requiritur ad infirmandum legatum, ac ad accuſandum reum criminis, *ibid.*
Convicium & injurium facit, qui cuiquam objicit, quod ad infamiam ejus ſpectat, *ibid.*
Convicium etiam grave in parentibus toleratur, 5. 13. 5.
Convictores & contubernales in numero comitum erant, 3. 1. 7.
Copulæ & via, 5. 4. 11.
Corpus certum ſi deducatur in obligationem, illud ipſum præſtandum eſt, 3. 10. 10.
Corpus ſemel tantum præſtari, & noſtrum fieri poteſt, 4. 20. 1. 4.
Corpora ſemper diſtinguuntur a pecunia numerata, eique ſæpenumero opponuntur, 3. 10. 3.
Correctio expreſſa mutationem voluntatis demonſtrat, 4. 11. 17.
Correi ſinguli debent ſolidum, 3. 8. 4. 7.
—— & unus pro ſolido conveniri poteſt electione creditoris, *ibid.*
Correo ſolvente, alter correus liberatur, 5. 21. 5. 19.
—— ſed ſi creditor diverſis leget quod quiſque ſibi debet, hæres debet alteri actiones cedere, alteri æſtimationem litis præſtare, *ibid.*
—— etſi teſtator vivus exigat, inutile eſt utriuſque legatum, *ibid.*
Correo liberato aliter quam per ſolutionem, vel ejus æquivalens, alter non liberatur, 3. 8. 25. 47.
Correlativorum par cauſa eſſe debet, 5. 32. 18.
Corinthium metallum æs eſt, 5. 16. 2.
Creditores qui ſuum hæredem conveniunt, tenentur ſolum probare, eum eſſe ſuum hæredem, non vero immiationem, 1. 9. 18. 24. & *ſeqq.*
Creditor conditionalis eſt creditor in ſpe, quam ad hæredem tranſmittit, 3. 9. 7. & 4. 22. 6.
—— non item legatarius.
Creditor pacto liberans unum ex fidejuſſoribus retinet contra eum actiones, quas præſtare debet alteri, 3. 8. 47.
—— maxime ſtante beneficio diviſionis a Juſtiniano conceſſo, *ibid.*
Creditor ſibi imputare debet ſi facto ſuo amittat jus ſuum; 3. 8. 48.
Creditor ex contractu impedit libertatem datam in fraudem creditorum: legatarius conditionalis non item, 3. 9. 7.
Creditor nihil amittit, ſi pecunia deterior fiat vel pereat ante vel poſt ſuam moram, 3. 13. 10.
Creditor tenetur convenire debitorem principalem ante fidejuſſorem, niſi renunciaverit beneficio excuſſionis, 5. 32. 8.
Creditor cui pignus vel hypotheca obligata eſt, poteſt tam convenire debitorem, quam perſequi, & diſtrahere pignus, vel hypothecam, 5. 32. 6.
Creditor fit Dominus pretii redacti, ex venditione pignoris, 5. 32. 1.
Creditor, citra declarationem, referre debet ſolutionem in eam cauſam, in quam ipſe ſoluturus eſſet, 5. 32. 2.
Creditor pignus diſtrahens pretium referre poteſt, in quam cauſam voluerit, etiam leviſſimam, 5. 32. 15.
Creditor poteſt referre pretium redactum ex venditione pignoris in impenſas factas, 5. 32. 16.
—— in tributa ſoluta cauſa prædii pignorati, *ibid.*
—— in uſuras, *ibid.*
—— & in id quod ſolus reus debet potius quam in id quod ſatiſdato debet, *ibid.* *ſ.* 17.
Creditor conditionalis, ante conditionem impletam moriens, tranſmittit obligationem ad hæredem, 4. 28. 8.
—— idem eſt ſi poſt mortem debitoris conditio exiſtat, *ibid.*
Creditor poteſt jus ſuum renuntiare alteri creditori ut ſibi præferatur, 3. 8. 22.
Creditor rei pignoratæ poſſeſſionem habet, 4. 22. 17.
Creditor & debitor ſui ipſius nemo eſſe poteſt, 4. 7. 8.
Creditor facto ſuo nocere non poteſt fidejuſſori, 3. 8. 48.
Creditorem bis idem exigere iniquum eſſet, 3. 8. 25.
Cretio quid, 1. 12. 6.
Cretio libera quæ, *ibid.* *ſ.* 50.
in Cretione filii neceſſarius erat conſenſus patris, *ibid.* *ſ.* 52.
Cretio an fieri poſſet ab abſente, *ibid.* *ſ.* 49.
Culpa & cuſtodia præſtatur ab eo, qui dolum dumtaxat præſtare deberet; ſi ita convenerit, 4. 12. 14.
—— & e contra, *ibid.*
Curator pro furioſo non poteſt hæreditatem adire. *ibid.* *ſ.* 31.

D

Damnum non dat, qui jure ſuo utitur, 3. 7. 1.
Damnum ſentire non videtur, qui culpa ſua ſentit, *ibid.*
Damnum ſentire ex ſua largitate iniquum eſſet, 3. 9. 14.
Damnum ex detrimento rei familiaris æſtimatur, non ex affectione creditoris, 3. 10. 7.
—— non ex defectu lucri, 3. 12. 8.
Damnum obveniens ex caſu fortuito debet ſentire mutuatarius, 3. 11. 5.
—— & præcipue id quod procedit ex mutatione monetæ, *ibid.*
Damnum non patitur creditor, ſi nova moneta eſt ejuſ-

ejuſdem poteſtatis, cujus erat vetus, 3. 12. 7.
Damnum ab animalibus datum tam lege 12. tab. quam Ædilitio edicto punitur, 3. 14. 2.
Damnum quod patitur commodator quomodo æſtimetur in actione commodati, & in actione legis Aquiliæ, 3. 15. 2.
Damnum quod debetur, peti poteſt quando jam res recuperata eſt, res autem non amplius peti poteſt, 3. 15. 8.
Damnum dans ex lege Aquilia Domino tenetur, quanto plurimi res fuiſſet eo anno; vel triginta diebus proximis, 5. 2. 6.
Damnum pati eum, qui invitus adit hæreditatem, iniquum eſt, 4. 6. 7.
Damnum ſarciendum eſt, etiamſi futurum ſit non præſens vel certum, 4. 22. 10.
Damni & contumeliæ diverſa æſtimatio eſt, 3. 14. 8.
Damni æſtimatio fieri debebat in judicio injuriarum & reus condemnari in id, quod plus eſſet ratione legis Aquiliæ, ſed actore non invito, qui poterat volens ex lege Aquilia novum judicium inſtituere, 3. 14. 9. 10. & 11.
Damni infecti ſtipulatio non continet niſi damnum quod acciderit ex vitio operis facti, vel faciendi, 4. 12. 30.
Damnato in metallum legari non poteſt niſi pro alimentis, 4. 21. 5.
—— & ſi poſt teſtamentum factum damnatus ſit, non valet legatum, *ibid.*
Dare idem non eſt, atque a debito liberare, 5. 22. 3.
Dare non videtur qui rem accipientis non facit, 4. 22. 8.
Dari id intelligitur, cujus dominium transfertur, 5. 22. 3.
Debitor oblato idoneo fidejuſſore liberatur ab onere dandi fidejuſſores, 1. 22. 7.
Debitori non fit injuria rejiciendo idoneum fidejuſſorem, *ibid. & ſeqq.*
Debitorem appellando eum, qui non eſt, injuria ei fit, *ibid. ſ.* 3.
Debitori fit injuria ſi ducatur in jus ſine cauſa, *ibid. ſ.* 12. *&* 16.
Debitor poterat olim in jus trahi obtorto collo, *ibid. ſ.* 13.
—— non poteſt in jus duci ſi ſatisdet, *ib. ſ.* 15.
Debitor decem, ſi ei legetur liberatio pro viginti, liberatur decem, 4. 16. 3.
Debitor exiguiorem ſummam, & tempus remotius promiſiſſe præſumitur, 4. 17. 3.
Debitor non liberatur ob difficultatem præſtandi rem debitam, etſi ea non inveniatur ubi ſit, 4. 26. 18.
Debitor liberatur interitu rei debitæ, 4. 9. 5. & 26. 13.
—— ſed ſolum ab obligatione ejus rei, quæ præſtari non poteſt, *ibid.*
Debitor ſemel obligationi, & oneri ſatisfacere debet, 5. 11. 5.
Debitor, qui exceptione ſe tueri poteſt, non eſt obligatus quoad juris effectus, 5. 22. 2.
Debitor ſolvens imputare poteſt in cauſam quam voluerit, item etſi creditor ſibi ſolvens, 5. 32. 1. 2.
Debitor ſolviſſe videtur in eam cauſam, ex qua tunc eum ſolvebat, compelli poterat ad ſolvendum, 5. 32. 10. 15.
—— non ita eſt in creditore ſibi ſolvente, *ibid. ſect.* 15.
Debitor uſuras promittit, ut pecuniam inveniat, & non inquietetur repetitione ſortis, 5. 32. 12.
Debitor creditur potius velle ſe exonerare debito proprio, quam alieno, 5. 32. 8.
Debitor in duriorem cauſam ſolviſſe præſumitur, creditor in leviorem, 5. 32. 18.
Debitor cenſetur ſe voluiſſe obligare in id quod minus eſt, 4. 9. 6.
Debitor qui ſatisfecit, conveniri non poteſt, 3. 7. 44.
Debitor auri vel argenti poteſt ſolvere pretium in pecunia numerata, 3. 10. 9.
—— ſi tamen non ſit ejus ſpecies deſignata, *ibid.*
Debitor qui ſolvit id quod debet, liberatur ab obligatione, 3. 10. 8.
Debitori magis quam creditori ſavere conſentaneum eſt, 4. 17. 3.
Debitori principali nil prodeſt liberatio niſi fidejuſſor quoque liberetur, 3. 8. 29.
Debitoris electio eſt, niſi creditor illam ſibi reſervaverit, 5. 21. 9.
Debitoris bonorum pretium tenetur exemplo ejus quod redigitur ex venditione pignorum, 5. 32. 21.
Debitoris nihil refert creditori ſolvat, an fidejuſſori contra ſe regreſſum habenti, 3. 8. 43.
Debitoris liberati nihil intereſt liberari alios ſimul obligatos, niſi ſocii ſint, 3. 8. 29.
Debitorem velle ſolvere id, quod naturaliter debet potius, quam id quod debet civiliter, non eſt veriſimile, 5. 32. 10.
Debitore non dicente in quam cauſam ſolvit, accipiens poteſt, in quam cauſam velit, referre, 5. 32. 2.
—— & hoc in actu ſolutionis, *ibid.*
Debitores olim in generali hypotheca expreſſe obligabant res præſentes ac futuras, 3. 25. 32.
Decem ſtipulans ſibi & Titio ſola quinque pro ſe ſtipulatur, 4. 9. 6.
—— contra ſi ſtipularetur *dena mihi & Titio*, *ib.*
Declaratio voluntatis maxime fit ex aliis teſtamenti partibus, 4. 3. 6.
Defenſor idoneus nemo ſine ſatiſdatione, 2. 9. 2.
Defenſor idoneus non eſt minor, *ibid. ſect.* 3.
Defenſore in integrum reſtituto liberantur fidejuſſores, *ibid. ſect.* 8.
Defuncti bona quæ hæres habiturus eſſet etiam alio hærede exiſtente, cenſentur extra cauſam ejus bonorum, 3. 9. 17.
Delata hæreditas non eſt ei, qui acquirere non poteſt, 4. 4. 3.
Delicta plura committens omnium pœnas dare de-

—— ber,

bet, 3. 14. 5.
—— etiam ſi unicum ſit factum ea continens, ſect. 6.
—— & ſuper utroque Judex debet pronuntiare, *ibid. in fin.*
—— idem quoque eſt de injuriis, *ſect.* 7.
Demonſtratio in futurum collata conditionem facit, 2. 27. 13.
Demonſtrative, an taxative facta ſit aſſignatio, *vid. ibid.* & ſupra in verbo *Aſſignatio*
Demonſtrata res dicitur ſi conſtet quid, cuique datum fuerit, 5. 14. 1.
Demonſtratio quid, 5. 15. 1.
Demonſtratio adjicitur ut certo conſtet de voluntate diſponentis, 5. 14. 1.
Demonſtratio ſuperflua eſt, ſi de voluntate diſponentis aliunde conſtet, 5. 14. 1. 11.
Demonſtratio minuit quoque legatum, cui non videtur adſcripta, 5. 16. 1. *& plur. ſeqq. &* 17. 1. *& per tot.*
Demonſtratio quæ in futurum concipitur, habet vim conditionis, 5. 19. 1.
Demonſtratio fruſtra adjicitur, re per nomen ſatis demonſtrata, 5. 15. 1.
Demonſtratio rei præſentis falſa eſſe non poteſt, *ibid.*
Demonſtratio auget legatum, vel minuit, vel etiam tollit, *ibid. ſect.* 3.
Demonſtratio vice nominis fungitur, 5. 15. 1.
Demonſtratio differt a conditione, 5. 20. 9.
Demonſtratio debiti naturalis, ſive mera civilis, non eſt falſa, 5. 21. 21.
Demonſtratio debiti legato relicti debitori ſuo legatum perimit, ſi falſa ſit, ſcilicet ſi nihil debeatur, & ſumma vel res debita expreſſa non ſit 5. 22. 2.
Demonſtratio adjecta executioni, non ſubſtantiæ legati, non facit conditionem, 5. 20. 7.
Demonſtratio vere conditionem non facit, niſi ſit in futurum collata, 5. 20. 8.
Demonſtratio afficiens ſubſtantiam legati, illud minuit vel extinguit, 4. 9. 4.
—— contra ſi afficiat executionem, *ibid.*
Demonſtratio ſi non conveniat rei legatæ, ſi genus legatum ſit, in eo genere res non continetur, 5. 25. 1.
—— ſi legata ſit res certa, quærendum eſt de voluntate teſtatoris, *ibid.*
Demonſtatio ſi amplius rei legatæ non conveniat, in legato ſpeciei facilius tollitur legatum uſusfructus, quam ipſius rei, 5. 26. 1.
Demonſtratio rei, quæ non eſt in rerum natura, vel juris quod non competit, actum inutilem reddit, 3. 8. 18.
Demonſtratio falſa non vitiat diſpoſitionem, 5. 14. 1.
—— ſive in re erratum fuerit, ſive in perſona, *ibid. ſect.* 2. 3. *&* 8.
Demonſtratio falſa, legatum non vitiat, 5. 8. 5.
Demonſtratio falſa, quæ quoquo modo lædit jus commune, vitiat, ac perimit actum, cui adjicitur, 5. 18. 1. *& per tot.*
Demonſtratio falſa, cum deſignat certum quid, quod in rerum natura non ſit, vitiat diſpoſitionem, 5. 18. 11.
Demonſtratio falſa in re quando incidat, 5. 14. 3.
Demonſtratio falſa, quæ habet vim conditionis, reddit actum inutilem, 5. 19. 1.
Demonſtratio falſa vitiat exhæredationem, 5. 18. 12.
Demonſtratio falſa cognationis & affinitatis non vitiat, 5. 19. 2. 4.
Demonſtratio, ſi partim vera ſit, partim falſa, vero falſum cedere debet, 5. 14. 10.
Demonſtratio partim falſa legatum non vitiat, nec impedit ne legato generali contineatur, 5. 23. 1.
Demonſtratio, ſi ſit pro parte falſa ob diminutionem rei legatæ, tota debetur qualis erat tempore facti teſtamenti, ſi per verba præſentis temporis demonſtrata ſit, 5. 23. 8.
—— niſi pars ad minuendum legatum aliena ſit, *ibid.*
—— ſi demonſtrata ſit per verba futuri temporis, debetur id quod ſupereſt tempore mortis, *ibid.*
Demonſtratio turpis perimit legatum, 5. 13. 1.
—— & inſtitutionem, *ibid.*
Demonſtratio turpis vitiat diſpoſitionem, etiamſi in genere maledicti ſteterit teſtator, nec ad ſpeciem progrediatur, 5. 13. 2.
Demonſtratio vera nocet legato eius quod debetur creditori relicto, falſa non nocet, 5. 22. 6.
Demonſtrationis falſæ in perſona exempla, 5. 14. 2.
Demonſtratione rei legatæ non conveniente res demonſtrata legato continetur, ſi quidem inceperit convenire, 5. 24. 1.
Deportatus inſtitui non poteſt, 4. 21. 15.
Deportati ſervus hæres inſtitutus acquiret hæreditatem, ſi vivo teſtatore deportato alienetur, vel ſi deportatus reſtituatur, 4. 21. 15.
Deportati filius vel liberi faciunt deficere conditionem ſi ſine liberis deceſſerit, 3. 28. 4.
—— etiam antea concepti, & ſi poſtea edantur, *ibid.*
Depoſitarius, ſi non poterat reſtituere depoſitum tempore petitionis, poſſit vero ante rem judicatam debet condemnari, 4. 23. 3.
Depoſiti duo ſunt genera, 4. 12. 13.
—— & eorum diverſi effectus, *ibid.*
Depoſiti actio continet dolum non tantum præteritum ſed etiam futurum, 4. 23. 3.
Depoſitum pecuniæ ea lege, ut tantumdem debeatur, & uſuræ ſolvantur, ſubſiſtit, 4. 12. 13.
—— & in eo ceſſant plura, quæ de vero depoſito ſtatuta ſunt, *ibid.*
Depoſitum non ſemper ſignificat contractum 2. 28. 24.
Derogare juri non poteſt Prætor, 5. 18. 8.
Deſcendentes fœminarum excludi poſſunt, ſi vocentur alicujus filii maſculi, & eorum deſcendentes, maſculi, 3. 29. 11.
Deſcendentes per femininum ſexum præteriri poſſunt 3. 26. 10.

De-

Deſcendentes olim fere numquam ſine aliquo adjuncto nominabantur, 3. 26. 1.
Deſcendentes virilis ſexus diſtinguendi ſunt a deſcendentibus ex virili ſexu, 3. 26. 7. & 8.
Deſcendentes ex feminis ſuorum appellatione non continentur, 3. 27. 9.
Deſignatio ac circumſcriptio certi loci aliquando reſtringit legatum, 2. 28. 1. & *per tot. lat. ſſime.*
Deſignatio certi loci laxiſſimum legatum reſtringit, 3. 2. 3. & 13.
Deſinere non poteſt, quod non cœpit, 4. 26. 5.
Deſtinatio patrisfamilias plurimum attenditur an res legato contineatur, *ibid. ſect.* 17. 39.
Deſtinata res habetur pro ea, cui deſtinata eſt, & ideo eodem jure cenſetur, *ibid. ſect.* 41.
Deſtinatio patrisfamilias eſt cum ipſe rem aliquam animo aſſignavit alicui ſpeciei, de qua diſpoſuit, 5. 2. 2.
Deſtinatio teſtatoris non facit ut in legato generis contineatur res, quam facere deſtinavit, cum facere non cœperit, 5. 24. 4.
—— nec ſufficit quoquo modo rem inceptam fuiſſe, *ibid. ſect.* 5.
Determinatio plura determinans, quæ in eadem oratione ſint, ea æqualiter determinat, non ea quæ in diverſis orationibus contineantur, 3. 17. 3.
Determinatio reſpiciens plura determinabilia, omnia æque determinat, 3. 16. 1. & *per tot.*
—— etiamſi omnium non ſit par ratio, 3. 17. 5.
Detractiones legitimæ & Trebellianicæ competunt pro rata, 3. 6. 8.
Dicens aliud quam vult, neque id dicit, quod vox ſignificat, 5. 15. 1.
Dictator non habebat merum imperium, 1. 3. 11. Quod dabatur ipſi a Senatu, aliquando lege Curiata, *ibid. ſect.* 14. & 15.
a Dictatore ad populum provocabatur, *ibid. ſect.* 12.
Dictum non eſt, quod verba non ſignificant, 4. 2. 3.
Dictum attenditur ſi minus ſcriptum ſit, plus dictum, 3. 19. 12. 13. 14.
—— ubi afferuntur exempla.
—— limita: ut, *ſect.* 15.
Dicta quid? 5. 26. 8.
Dies certus petitionem differt, non obligationem, 2. 16. 1.
Dies incertus duplex: & quando conditionem faciat, *ibid. ſect.* 3.
Dies omnino incertus facit conditionem tam in contractibus, quam in teſtamentis, *ibid. ſect.* 6.
Dies adjectus ad accelerandam ſolutionem non facit conditionem, *ibid. ſect.* 9.
—— item exonerandi hæredis cauſa, *ibid. ſect.* 10. & *c.* 27. *ſect.* 19.
—— item adjectus favore legatarii, 2. 16. 12.
—— item adjectus ſolutioni, *ibid. ſect.* 11.
Dies quando præſumatur adjectus favore legatarii, *ibid. ſect.* 13.
Dies incerti effectus quoad legatum, *ibid. ſ.* 15.
Dies incertus quis ſit? *ibid. ſect.* 17.
ſi Dies certus ſit adjectus gratia creditoris, ante diem ſolvi non poteſt, *ibid. ſect.* 18. ſecus, ſi gratia debitoris, *ibid. ſect.* 19.
ante Diem nec repudiari nec agnoſci legatum poteſt, *ibid. ſect.* 20. ſed vide *ſect.* 23. & *ſeqq.*
ante Diem factam ſolutionem quomodo poſſit rejicere legatarius, *ibid. ſect.* 26.
ante Diem naſcitur obligatio, non traſfertur dominium, & quare, *ibid. ſect.* 25.
Dies adjectus conditioni non differt ſolutionem: diſtinguitur & probatur late, 2. 20. 1. & *ſeqq.*
Dies adjectus ſtipulationi facti differt petitionem, *ibid. ſect.* 4. & 5.
Dies adjectus conditioni non promiſcuæ non differt ſolutionem, 2. 21. 1. & *per tot. vide* ſeptem exceptiones, *ibid. ſect.* 33. Et affertur ratio diſcriminis inter conditionem promiſcuam, & non promiſcuam, *ibid. ſect.* 2.
Dies adjectus legato, non conditioni, expectandus eſt, *ibid. ſect.* 4.
—— item dies qui neceſſario cohæret conditioni, *ibid. ſect.* 7.
—— item adjectus ſolutioni, *ibid. ſect.* 15.
—— item adjectus demonſtrationis cauſa, *ibid. ſect.* 17.
Dies, ſi adjectus ſit favore legatarii, deficiente conditione ſtatim defertur ſubſtitutis, *ibid. ſect.* 24.
Dies aliquando reddit impoſſibilem diſpoſitionem: quando vitiet: quando detrahatur: quando ſecus, 2. 24. 9. 40. 41. 42. 43.
Dies non ad finiendam obligationem, ſed ad differendam ſolutionem adjicitur: & quando ſecus: & quis effectus, 2. 27. 11.
Dies eodem modo cedit in legatis, & in fideicommiſſis tum univerſalibus, tum particularibus, 5. 8. 7.
—— neque hac in re aliquid differunt, *ibid.*
Dies legatorum quando non cedat, niſi ab adita hæreditate, 4. 21. 3.
Dies legatorum cedit a morte teſtatoris, nec aditio hæreditatis diei ceſſioni moram facit, 4. 21. 2.
Dies intra quem fieri non poſſit, quod convenit, detrahitur ab inſtitutione, & legato, 4. 14. 12.
—— ſtipulationem vero vitiat, *ibid.*
Dies adjectus differt ſolutionem, non impedit obligationem, 3. 8. 30.
Dies incertus conditionem facit, 4. 5. 16.
—— non tamen in legato alimentorum & libertatis, *ibid.*
Dies incertus quando non certum eſt an vivo legatario exiſtat, reddit legatum conditionale, 4. 5. 1.
Dies incertus executioni, ac ſolutioni legati adjectus non facit conditionem, 5. 20. 7.
Dies incertus in teſtamentis conditionem facit 4. 5. 1. & 31. 7.
—— niſi certo exiturus ſit vivo legatario, *ibid.*
Diem legatorum vulgari modo proferre quid? 3. 22. 4.
Die ad opus proficiendum præfinito, ſi non ſit perfectum, cum potuerit, tenetur conductor in id

quod intereſt, 4. 14. 13.
Dignitas legatarii conſideratur ad interpretandum legatum, 5. 6. 1.
Dignitas honoraria cedit dignitati meritis quæſitæ, licet poſteriori, 3. 3. 1.
Dilatio ſolvendi legata hæredi data in teſtamento ad codicillos producitur, 5. 2. 8.
Diligit quilibet filium magis quam alios, & magis primo loco, quam ſecundo vocatum, 2. 21. 20.
Diminutio valoris monetæ caſu fortuito accidit, 3. 11. 5.
Diſcere poſſumus quacumque ætate, 5. 24. 1.
Disjunctione facta ſtipulatione duarum rerum, electio eſt promiſſoris, 4. 17. 3.
Disjunctis legatariis teſtator ſolidum dat, licet concurſu viriliem partem quiſque habeat, 4. 3. 10.
Diſpoſitio a jure improbata corruit, 2. 24. 36. & ſeqq.
in Diſpoſitionem aliquando influit vitium conditionis, ibid. ſ. 36.
Diſpoſitio captatoria, perplexa, & in alienam voluntatem collata quare non valeat, ibid. ſ. 39.
Diſpoſitio hominis non tollit diſpoſitionem juris 1. 12. 51.
Diſpoſitio quæ facta fuit ob ignorantiam iuris, redigi debet ad diſpoſitionem, 5. 12. 5. 8.
Diſpoſitio non confertur in eum, qui obiiſſe creditur, 5. 18. 11.
Diſpoſitio convenit ei, cui conveniunt verba diſpoſitionis, 3. 27. 11.
Diſpoſitio ex contextu ejuſdem eſt interpretanda, 3. 29. 4.
Diſpoſitio ſemper ita interpretanda, ut actus valeat, 4. 1. 18.
Diſpoſitio teſtatoris non valet, quando incertum eſt quid relictum ſit, 5. 31. 12.
Diſpoſitio facta per verba futurum tempus demonſtrantia extenditur ad futura, 3. 25. 26.
—— idem eſt ſi vis verborum hoc ferat, 3. 25. 31.
Diſpoſitio facta per verba utrumque tempus ſignificantia tam præſentia quam futura continet, 3. 25. 29.
Diſpoſitio, quæ fiat per verba abſoluta, multum tempus deſignantia, non comprehendit futura, 3. 25. 24.
—— comprehendit tamen acceſſiones, ibid.
Diſpoſitio reſtrictior derogat latiori, ſi ab alia ſeparatim facta ſit, 3. 24. 10.
Diſpoſitio incerta poteſt fieri certa ex legis interpretatione, vel per electionem alicui a lege, vel a diſponente conceſſam, 4. 13. 8. 9.
Diſpoſitio recte facta corruit, ſi ea poſt delabatur in vitium, quod, ſi ab initio fuiſſet, eam inutilem reddidiſſet, 4. 26. 23.
Diſpoſitiones collatæ in tempus mortis, ante illud non videntur perfectæ, 4. 21. 12.
Diſtributio hæreditatis juxta calculum partium a teſtatore aſſignatarum admodum facilis, 4. 11. 11.
—— & neceſſaria, ibid. ſ. 12.
Dividens poſſeſſiones cum mancipiis inter filios, ſi generaliter commendat mancipia, unicuique commendat, quæ ei reliquit, 3. 20. 13.
Diviti legans alimenta non ex ejus indigentia, ſed ex benevolentia movetur, 5. 10. 6.
Dixiſſe nemo videtur quod mente non agitaverit, 4. 1. 4.
Doctorum appellatione non comprehenduntur ſcholares, 5. 24. 1.
Dolus dans cauſam contractui bonæ fidei ipſum vitiat ipſo jure, 1. 14. 1. & quare ibid. ſ. 41. & ſeqq. & per tot. non autem contractum ſtrict. juris, ibid. ſect. 2. & 42.
Dolus in contractibus bonæ fidei impedit conſenſum. non in contractibus ſtrictis: & quare ibid. ſect. 44. & ſeqq.
Dolo facit qui petit contra voluntatem teſtatoris, 2. 29. 9.
Domini duo in ſolidum eſſe non poſſunt, 1. 16. 4.
Dominia rerum traditionibus, non nudis pactis transferuntur, 1. 15. 1.
ad Dominium transferendum, non eſt neceſſaria nova traditio, quando ea præceſſit ex alia cauſa, & res in poteſtate eius, cui tradi debet, ibid. ſect. 2. & 3.
Dominium cœpit a naturali poſſeſſione, ibid. ſ. 3.
ad Dominium transferendum quando neceſſaria non ſit rei præſentia, ibid. ſect. 5.
—— neceſſarius eſt affectus utriuſque contrahentis, 1. 16. 5.
Dominii teſtationem error impedit, ibid. ſect. 4. & 1. 17. 3.
Dominium aliud qui transfert, quam quod vult, nihil transfert, 1. 16. 6. item qui vult transferre dominium, quod non habet, licet ſit ex alia cauſa dominus, ibid. ſ. 8.
Dominia ex diverſis cauſis quæſita, diverſa ſunt, ibid. ſect. 0.
Dominium transfert, qui illud transferre vult, licet ignoret ſe illud habere, ibid. ſ. 12.
Dominium hac in re quomodo differat a libertate. ibid. ſect. 14.
Dominium quilibet transfert voluntate, aut juſſu Domini, ibid. ſect. 7.
in Dominio transferendo concurrere debet affectus utriuſque contrahentis 1. 17. 4. & quare, ibid. ſect. 6.
Dominii translationem non impedit error, ſi utraque cauſa, in qua erratum eſt, idonea ſit ad transferendum, ibid. ſect. 5. & per tot.
Dominii, & obligationis diverſa eſt quæſtio, ibid. ſect. 1. & 8.
in Dominii translatione voluntas dantis attenditur, ibid. ſect. 12.
Dominium non transfert nuda traditio, ibid. ſect. 13.
Dominium transfertur etiam ex cauſa putativa, ibid. ſect. 14.
Dominium transfert, indebitum ſolvens, ibid. ſect. 15.
Dominium non transfert, qui habet mandatum a Dominio, ſi proprio nomine, non vero domini tradat,

dat, *ibid. ſect.* 16. & 17.
Dominium rei debitæ ex ſtipulatu non niſi per traditionem tranſit in creditorem, 5. 22. 4.
Dominium a ſe avertere non poteſt qui nullum habet, 5. 22. 8.
Dominium traditione transfertur, non nudo pacto, 4. 21. 21.
Dominium traditione rei alienæ non transfertur, 4. 12. 22.
Dominium rerum dotalium a marito nec uxor ipſa avellere poteſt, 4. 22. 11.
Dominium rei apud duos in ſolidum eſſe non poteſt, 3. 9. 23.
Dominium non transfert, qui non habet, 5. 11. 2. & 20. 5.
Dominium rei legatæ recta via in legatarium tranſit, 5. 22. 4.
Dominium rei legatæ per vindicationem recta via in legatarium tranſibat, 5. 20. 5.
Dominium de jure Quiritium olim a ſola lege dabatur, non a Prætore, qui ſolum bonitarium dabat, 4. 6. 5.
Dominium a naturali poſſeſſione cœpit, & ſine ea non acquiritur, 3. 27. 4.
Dominium rei legatæ ipſo jure tranſit in legatarium, 3. 9. 18.
Dominium in re corporali conſiſtit, 3. 12. 4.
Dominium quandoque ſignificat uſumfructum, 3. 4. 15.
Dominium eſt jus ſummæ poteſtatis, quæ pertinet ad Principes, & eſt verum dominium, quod pertinet ad privatos erga res proprias, 3. 4. 13. & 14.
Dominium traditione transfertur, non conventionibus, 3. 9. 4.
Dominium dicitur pluribus modis, 3. 4. 14.
Dominium ex naturali poſſeſſione incipit, 3. 9. 4.
Dominium principis non obeſt dominio privatorum, 3. 4. 13.
Dominium de jure Quiritium: dominium bonitarium, 3. 4. 14.
Dominium ſolidum ab initio acquiſitum cenſetur, etſi dominium partis in ſuſpenſo manſerit, 4. 10. 5.
Dominii appellatione ſervitutes quandoque continentur, 3. 4. 15.
Dominio areæ tranſlato, transfertur quoque dominium ædificii ſuperimpoſiti, 3. 27. 1.
Dominiorum differentia a Juſtiniano ſublata, 4. 6. 5.
Dominus convivii qui modum ac normam bibendi præſcribebat; hic etiam modimperator dictus, 3. 4. 15.
Dominus dicitur etiam judex, *ibid.*
Dominus cum ſolvit, poteſt quamcumque legem dicere rei quam ſolvit, 5. 32. 1.
Dominus pro indiviſo in qualibet parte dominium habet, 4. 10. 5.
Dominus dici poteſt qui habet ſummam poteſtatem, licet non ſit proprie dominus, qualis eſt dominus erga ſervum, 3. 4. 11.
—— hoc pertinet ad Principem, *ibid.*
Domini ſervi communis non ſunt conjuncti in legato uſusfructus ſervo relicti, 4. 19. 5.
Domini nomine appellati ſunt etiam privati, 3. 4. 8.
Donationis cauſa imaginaria venditio, vel locatio non valet inter virum, & uxorem, 1. 29. 2.
Donatio antiquitus fiebat nummo ſeſtercio: ſublatum id a Juſtiniano, *ibid. ſect.* 5.
Donationis cauſa facta venditio, aut locatio non valet, *ibid. ſect.* 13. ſecus ſi donationis cauſa pretium, aut merces minuatur, *ibid. ſect.* 12.
Donare eſt perdere, 4. 12. 23. 26.
Donari videtur quod nullo jure cogente conceditur, 5. 1. 8.
Donatarium mortis cauſa, tempore mortis capacem eſſe ſufficit, 4. 21. 12.
Donatio ex pactis adjectis transformatur in contractum innominatum, 5. 1. 8.
Donatio omnium bonorum præſentium & futurorum quod valeat, probari poteſt, 4. 13. 5.
Donatio eſt, quando ex ſola liberalitatis cauſa datur, 5. 13. 4.
Donatio habet ſemper cauſam liberalitatis, quæ eam ſuſtinet, 5. 19. 4. 11.
—— niſi probetur alias donaturum non fuiſſe donatorem, *ibid.*
—— & liquidæ probationes requiruntur, *ibid.*
Donatio inter conjuges quare prohibita, 4. 25. 4.
Donatio concubinæ valet, *ibid.*
—— & meretrici, *ibid.* & 26. 24.
—— & manet licet ea ducatur in uxorem, *ibid.*
Donatio inter patrem & filium non valet, 4. 23. 20.
—— & hodie confirmatur morte patris: olim ſecus erat, *ibid.*
Donatio inter virum & uxorem, morte donantis confirmatur, 4. 23. 20.
—— & tamquam ex legato Falcidia detrahitur, *ibid.*
Donatio non facile admittitur, quia donare eſt perdere, 5. 1. 8.
Donatio non eſt, cum res ea lege datur, ut donatarius alteri ſolvat, 5. 11. 2.
Donatio principis habet jus caſtrenſis peculii, 3. 1. 18.
Donatio inter virum & uxorem confirmatur, ſi donatarius donatori ſupervivat, ſi vero non ſupervivat, infirmatur, 5. 31. 17.
—— ambobus ſimul morientibus, videtur ſupervixiſſe donatarius, ut valeat donatio, *ibid.*
—— ſi mutuas donationes fecerint, uterque donatarius donatori ſupervixiſſe videtur, *ibid.*
Donatio cauſa mortis ex pluribus cauſis revocatur, 5. 1. 9.
—— & eſt omnino ſimilis legatis, *ibid.*
Donatio cauſa mortis ut nullo caſu revocetur, eſt donatio inter vivos, 5. 1. 13. & 1. 9. 10.
—— nec valet inter virum & uxorem, nec in ea locum habet Falcidia, *ibid.*
Donatio cauſa mortis inter virum & uxorem fieri poteſt,

poteſt, 5. 1. 9.
ex donatione mortis cauſa hæredibus quæſitum pro portione hæreditaria dividitur, 3. 6. 8.
Donationis confirmatio retrotrahitur, ad tempus celebrationis, 4. 12. 24.
Donationes quæ legitimam ſummam excedunt, nec inſinuatæ donatoris morte confirmantur, 4. 23. 20.
—— ſed vires accipiunt tempore mortis tantum, *ibid.*
—— & capiuntur jure legati vel fideicommiſſi, *ibid.*
Dos cujus quantitas eſt in arbitrio conſtituentis, nulla eſt, 4. 15. 9.
Dos ut reſtituatur tardius quam par eſt, conveniri non poteſt, 4. 12. 16.
Dos eſt patrimonium mulieris, & datur ad ejus alimenta, 5. 9. 6.
Doe a patre profecta ipſius & filiæ dos eſt, 5. 10. 10.
Dos filiæ conſtituenda eſt ex dignitate, facultatibus, & numero liberorum, 5. 8. 2.
Dos prælegata generali fideicommiſſo non continetur, 3. 21. 7.
—— nec in alia diſpoſitione facta circa legata, *ibid.*
—— nec eſt ſubjecta legi Falcidiæ, *ibid.*
Dos conſtituitur pro dignitate mulieris & mariti, 3. 6. 4.
Dotem ipſo jure minuunt impenſæ in res dotales factæ, 1. 14. 11. & 12.
Dotis, & aliorum contractuum non eſt eadem ratio in retrotrahenda conditione numerationis, 2. 12. 11.
Dotem marito numerari mulieris intereſt, nec poteſt maritus recuſare numerationem, *ibid. ſect.* 12.
Dotis æſtimatæ periculum pertinet ad maritum, 2. 24. 27.
Dotalia ſervua a marito manumitti poteſt invita uxore, 4. 22. 11.
Dotales res æſtimatæ periculo mariti pereunt, quia pretii debitor eſt, 4. 9. 5.
Dotis favor non prævalet regulæ de minimo ſequendo in obſcuris, 4. 18. 13.
Dotis promiſſio incerta quantitate non valet, 4. 15. 8.
—— ſi vero non ab ipſa muliere, ſed ab ejus patre promittatur, valet, *ibid. ſect.* 9. & 10.
Dotis promiſſio conditionem habet matrimonii rite contracti, 4. 23. 19.
—— & ſi male contractæ nuptiæ poſtea confirmentur, a confirmatione incipit valere, *ibid.*
Dotis ſtipulatio non adjecta quantitate valet, & quantitas conſtituitur pro modo facultatum patris, & pro dignitate mariti, 5. 9. 1.
Doti ſpecialia plura conceſſa a Juſtiniano *in l. un. C. de rei uxor. act.* 4. 15. 8.
Dote prælegata ſi conſiſtat in rebus pignori obligatis, non cogitur hæres eas luere, & liberas præſtare, 5. 16. 3.
in Dote data a muliere quidquid filiusfam. ſibi debet, venit id etiam ad quod pater de peculio vel de in rem verſo tenetur, 4. 18. 23.
—— filiusfam ex omnibus cauſis obligatur excepto mutuo, *ibid.*
Dotium cauſa ſemper & ubique præcipua, 4. 15. 8.
Dotium publica cauſa eſt, 4. 18. 13.
—— & præcipua, *ibid.*
Duabus rebus alternative in ſtipulationem deductis, utraque venit in obligationem, 5. 15. 9.
—— non tamen utraque ſimul debetur, ſed una ſolvi debet, *ibid.*
Duabus ſcripturis diverſas ſummas exprimentibus potior ea eſt, quæ minorem continet tam in contractibus, quam in ultimis voluntatibus, 4. 16. 11. 12.
Duæ cauſæ lucrativæ in eumdem hominem, eamdemque rem concurrere non poſſunt, 4. 26. 20. & 20. 3.
—— ceſſat regula in quantitate, *ibid. ſect.* 4.
Dubiæ diſpoſitiones ita intelligendæ ut actus potius valeat, quam pereat, 4. 13. 7.
—— non item ſi omnino non appareat perſona in quam conferatur, *ibid.*
—— etiam in legato libertatis, *ibid.*
Duo domini ejuſdem rei in ſolidum eſſe non poſſunt, 4. 19. 8. & 5. 21. 18.
—— nec eadem res in ſolidum pluribus deberi, *ibid.*
Duobus legatum contendentibus, admittitur qui probaverit de ſe teſtatorem ſenſiſſe, 4. 13. 10.
—— & hæres cui vult ſolvit, ſi ambo parati ſint cavere ſe defenſuros hæredem, ſi minus recte ſolvit, *ibid.*
—— & ſi ſolvere nolit, debet ſatisdare, ſe ſoluturum ei qui probaverit, *ibid.*
Duobus reis in ſolidum obligatis, una ſolutione uterque liberatur, 5. 15. 3. 6.
—— uterque debet integram ſummam, *ibid. ſ.* 10.
Duobus facta ſubſtitutio ſi in pupillari ætate deceſſerint, locum non habet, niſi ambo in pupillari ætate decedant, 4. 1. 23.
Duplæ cautio ex conventione remitti poteſt, ſicuti actio redhibitoria, 4. 12. 12.
Duplum reſpectu exceſſus idem eſt ac dimidium reſpectu defectus, 3. 7. 17.
Dux erat comes ſecundi ordinis, 3. 3. 6.
Duces quandoque inferiores, quandoque digniores Comitibus, 2. 3. 5.

E

ECcleſiæ datum eodem modo conſideratur, ac quod datur Perſonis Eccleſiaſticis, 4. 18. 12.
Edicti Prætorii habentis vim legis exemplum, 1. 6. 6.
Edictum Prætoris lex annua, *ibid. ſect.* 16.
Edictum translatitium quod? *ibid. ſ.* 18.
Edictum ſuum Prætor aliquando non obſervabat, *ibid. ſ.* 19.
Edictum proprium Prætor obſervare tenebatur tum Sena-

Senatuſconſ. tum lege Cornelia, *ibid. ſect.* 21. & 25.
Edictum anteceſſoris Prætor mutare poterat etiam poſt legem Corneliam, *ibid. ſect.* 21 & *ſequ.* ubi nova Edicta,
Edicta nova poſt legem Corneliam, *ibid ſect.* 22.
Edicta alia perpetua, alia temporaria, *ibid. ſ.* 26.
Edicta temporaria quæ, *ibid. ſect.* 28.
Edictum perpetuum ab Adriano, *ibid. ſect.* 29.
—— an habeat vim legis, & quomodo, *ibid. ſect.* 30. 31. & *ſeqq.*
—— an etiam poſt Juſtinianum propriam naturam retineat, *ſect.* 35.
ex Edicto etiam hodie bonorum poſſeſſio datur, non autem poteſt hæreditas adiri, *ibid. ſ.* 33.
Edictum Prætoris etiam hodie non tollit obligationes, quas impugnat, *ibid. ſect.* 34.
Electio rei legatæ indiſtincte tribuitur legatario, 5. 20. 5.
Electio ſtipulanti competens tranſit in hæredem, 5. 15. 12.
—— non vero in legatarium, *ibid.*
Electio plerumque eſt debitoris, 4. 14. 2.
—— niſi creditor expreſſe eam ſibi reſervet, 5. 15. 12.
Electionem habens neque peſſimum, neque optimum eligere debet, 4. 13. 8.
Electionem habens rei vel æſtimationis, non poteſt eligere partem rei & partem æſtimationis, 4. 10. 10.
Electio dari non poteſt, niſi inter plura, 5. 15. 12.
Electionis facultatem tribuit tam lex, quam homo, 4. 13. 9.
Emancipati jure prætorio in ordine ſuorum hæredum ad ſucceſſionem vocati, 3. 27. 2.
Emancipatus poſt reſciſſum querela teſtamentum an poſſit repudiare hæreditatem, 1. 8. 9. & *ſeqq.*
Emancipatus agendo querela inofficioſi agnoſcit ſucceſſionem, *ibid. ſect.* 12.
Emancipatio neceſſaria eſt bonorum poſſeſſio litis ordinandæ gratia: & qua de cauſa, *ibid. ſect.* 4. 14 & *ſeqq.*
Emancipatus jure civili nullum jus habet in paterna hæreditate, *ibid. ſect.* 15.
Emancipatum exhæredando pater injuria non afficit de jure civili, *ibid. ſect.* 16.
Emancipatus redditur capax ſucceſſionis obtinendæ per querelam inofficioſi bonorum poſſeſſione litis ordinandæ gratia, *ibid. ſect.* 17. & 18.
Emancipatus omiſſa patris hæreditate poteſt conſequi legatum, 1. 9. 84.
Emblamma quid? 3. 21. 19.
Emphyteuſis recidit per non ſolutionem canonis ſed domino volente, 1. 10. 37.
Emptionem vitiat error in materia, 1. 19. 5. ſecus ſi materia non ſit omnino diverſa, *ibid. ſect.* 7. ſed explicatur, *ibid. ſect.* 8.
Emptionem non vitiat error in qualitate, *ibid. ſect.* 3.
Emptio valet ſi ematur mulier pro virgine, *ibid. ſect.* 5. & 6. ſecus ſi ematur virgo pro puero, *ibid. ſect.* 5.
Emptio valet, ſi ematur metallum inauratum pro auro, *ibid. ſect.* 7. ſecus ſi ſit auro coopertum, *ibid. ſect.* 8.
Emptio omnino valet, cum venditor ad præſtandam rem venditam, emptor ad pretium tenetur, *ibid. ſect.* 9.
ex Emptione invalida datur actio ex empto, *ibid.*
Emptio, & venditio inter virum, & uxorem donationis cauſa facta non valet, 1. 29. 4.
—— in aliis cauſis valet jure donationis, non venditionis, *ibid. ſect.* 3.
—— facta uno numero quare non valeat, *ibid. ſect.* 9.
de Emptionis ſubſtantia eſt pretium; non tamen ut ſit juſtum, *ibid. ſ.* 11.
Emptio facta viliori pretio donationis cauſa valet, *ibid.* ſecus ſi totum pretium donationis cauſa remittatur, *ibid. ſ.* 13.
Emptionis & venditionis nomina promiſcue accipiuntur, 2. 8. 20.
—— utrumque nomen ſignificat totum contractum, *ibid. ſect.* 21.
Empti, & venditi actiones aliquando confunduntur, *ibid. ſ.* 22.
Emptioni, & venditioni pacta a venditore adjiciuntur, *ibid. ſect.* 15. quibus plerumque venditor obligatur, *ibid. ſ.* 12.
—— cum ab emptore pacta adjiciebantur, hic interponebat ſtipulationem, *ibid. ſ.* 16.
in Emptione & venditione modus fundi a venditore dicitur, *ibid ſ.* 23.
Emptio ſine re conſiſtere non poteſt, 4. 26. 13.
Emptio & venditio dolo, metuve inita reſcinditur, vel emendatur, 3. 7. 4.
Emptio reſcindenda ſive emendanda non eſt ob pretii exceſſum ſive paucitatem, 3. 7. 2.
Emptio & venditio perfecta eſt ſimul ac de pretio ac de re convenit, 4. 26. 2.
Emptio reſolvitur ſi fundus venditus publicatus fuerit, *ibid.*
—— vel ſi res vendita in commercio eſſe deſinat, *ibid.*
Emptio, ſi placuerit res empta, valet, 3. 30. 12.
—— non item ſi emptor voluerit, *ibid.*
Emptio valet etiamſi plus minuſve juſto pretio res venierit, 4. 16. 6.
Emptio ſine pretio nulla eſt, 4. 12. 23.
Emptio & venditio ſine certa re & pretio nulla eſt, 4. 15. 4.
Emptio ſubſiſtit ſi venditor remittat pretium emptori ad ſolvendum parato, 4. 12. 26.
—— ſive emptor & locator aliquid accipiat pro pretio, vel pro mercede, *ibid.*
Emptio tranſit in donationem, cum id quod ex conventione datur vicem pretii gerere non poteſt, 4. 12. 26.
Emptio & locatio id exigunt, ut venditor rem, emptor pretium, locator uſum rei, conductor mer-

mercedem transferat, 4. 12. 26.
—— ſi nolint pretium aut mercedem accipere irrita, fit emptio & locatio, *ibid.*
—— & tamen emptor rem, conductor uſum conſequitur, *ibid.*
Emptionis ſubſtantia conſiſtit ex pretio, 4. 12. 23.
Emptione emendata & ad juſtum pretium redacta venditor tenetur de evictione, 3. 7. 2.
in Emptione & venditione licet ſe mutuo circumvenire, item in locatione, 3. 7. 1. & 4. 16. 6.
Emptor viliore pretio comparare, venditor cariore vendere vult, 3. 7. 1.
Emptor tenetur ſcire qualitatem & pretium rei venditæ, *ibid.*
Emptor & venditor poſſunt ſe circumvenire in pretio, non in ipſa re vendita, alioquin tenentur emendare, 3. 7. 3.
Emptor in materia deceptus repetit a venditore quanti intereſt, 4. 16. 4.
Emptor volens ad emendum accedit, 3. 7. 11.
—— & plures affectiones illum inducunt ad emendum, *ibid.*
Emptor ut læſus ſit immodice, debet recipere rem, quæ valeat minus quam dimidium pretii quod ſolvit, 3. 7. 14. 17.
Emptoris ac venditoris conditio par eſſe debet, 3. 7. 10.
Emptoris conditio impar eſſet conditionis venditoris juxta opinionem gloſſæ, *in l.* 2. *C. de reſc. vend.* 3. 7. 15.
Emptorem rem amittere, & venditorem pretium retinere eſſet contra bonam fidem & naturalem æquitatem, 4. 12. 17.
—— idem eſt ſi pars evincatur, *ibid.*
Equitii uſu legato non poterat legatarius equis uti in Circenſibus, niſi teſtator ſciret eſſe aurigam legatarium, 5. 8. 11.
Equi nonnulli ex vento gigni credebantur, 5. 29. *ſect.* 4.
Equorum Curulium, ſive circenſium præſtantia, 5. 29. 2.
—— & ſinguli proprium nomen habebant, *ibid. ſect.* 3.
—— & ex eo, ex patria, ex genealogia æſtimabantur, *ibid. ſ.* 4.
Equus quadrigæ demonſtrator quis, 5. 29. 6. & *ſeq.*
—— eo interempto videtur deſinere eſſe quadriga, *ibid. ſect.* 10.
—— ab eo pendebat victoria, *ibid.*
—— ei honores, & præmia & immoderata affectio, *ibid. ſect.* 11.
Error contrarius eſt conſenſui, 1. 16. 1. & 2. 2. 2.
Error vitiat omnem actum, 1. 16. 2. & 2. 2. 1. & *ſeq.*
Error in corpore rei vitiat contractum, 1. 16. 13. & 2. 2. 1.
Error impedit dominii translationem, 1. 16. 4. & *per tot.* & 1. 17. 3.
Error in cauſa contrahendi vitiat obligationem, 1. 17. 1.
Error non impedit dominii translationem, ſi utraque cauſa ſit idonea ad dominium transferendum, *ibid. ſect.* 5. & *per tot.*
Error in nomine proprio non vitiat actum: exempla in inſtitutione, legato, contractu, judicio, 1. 18. 3.
Error in nomine appellativo legatum vitiat, *ibid. ſ.* 5.
Error in corpore rei vitiat contractum. ſecus error in corpore pecuniæ numeratæ, & quando: item in acceſſione, & quare, 1. 19. 1.
Error in qualitate non vitiat venditionem, *ibid. ſect.* 3.
Error in materia vitiat venditionem, *vide* exempla, *ibid. ſ.* 5.
—— non vitiat, ſi materia non ſit omnino diverſa, *ibid. ſ.* 7. limit. & explic. *ibid. ſ.* 8.
Error in materia non vitiat alios contractus, *ibid. ſect.* 6.
Error in acceſſione non vitiat contractum, nec in re principali, nec in ipſa acceſſione, 2. 2. 3. 4.
Error differt ab ambiguo, *ibid. ſ.* 24.
Errantis nullus eſt conſenſus, 4. 16. 4. 5.
Error in ſubſtantia rei vitiat emptionem, 3. 21. 19.
Error conſenſu eſt omnino contrarius, 5. 18. 3.
Error non nocet, cum conſtat de re demonſtrata, 5. 18. 11.
Error in officio vel artificio ſervi legati non vitiat legatum, 5. 14. 7.
Error in deſignanda perſona legatarii non vitiat, ſi de illa conſtet, *ibid.*
Error in quacumque rei perſonæve qualitate intrinſeca vel extrinſeca non vitiat, 5. 14. 8.
Error in quantitate quando obrepere poſſit in contractibus præter emptionem, 4. 16. 8.
Error in qualitate non vitiat contractum, 4. 16. 4. præter emptionem, *ibid.*
Error in quantitate quandoque vitiat legatum, 5. 14. 9.
Error in quantitate pretii vitiat emptionem & venditionem, 4. 16. 5. 7.
Error in quantitate non impedit validitatem actus, 4. 16. 1. & *ſeqq.*
Error in ſubſtantia, ſicut in corpore, actum vitiat, 4. 16. 1. 7.
Error indubitate probandus eſt: alias ſtandum eſt ſcripturæ, 4. 16. 1.
Errore deceptus diſponens non conſentit, 5. 12. 10.
Evictio a venditore præſtanda, 4. 12. 17.
—— & contraria conventio non tenet, *ibid.*
Exæſtuo. *Vide* Maris æſtus.
Exceptiones comparatæ ſunt ad elidendas actiones, 1. 14. 3.
—— non habent locum ſi nulla ſit actio, *ibid.* & *ſect. ſeqq.*
Exceptio ineſt contractibus bonæ fidei, *ibid. ſ.* 6.
—— ineſſe dicitur, cum actio non datur, *ibid. ſ.* 9. & *ſeqq.*
Exceptio doli datur quoties quis dolo petit: etiamſi dolo non contraxerit, *ibid. ſ.* 8.
Exceptio aliquando dolum ſignificat, *ibid. ſ.* 16.
Excipere, & recipere quid, *ibid. ſ.* 17.

Exceptio dicitur conditio, & quare, *ibid. ſ.* 31.
—— petebatur a Prætore, & an danda eſſet in jure diſputabatur, *ibid. ſ.* 29.
—— in ſtrictis judiciis omnino a Prætore impetranda, *ibid. ſ.* 30.
—— cur initio conteſtanda, *ibid. ſ.* 32.
Exceptionem in bonæ fidei judiciis neceſſe non erat a Prætore poſtulare: & quare, *ibid. ſ.* 33. probanda tamen erat a debitore, *ibid. ſ.* 39.
Exceptio efficit, ut includantur non excepta 2. 28. 26. ſiquidem ea ſint ejuſdem generis. *ibid. ſect.* 29. 31.
Exceptores erant ſcribæ, qui dicta loquentis excipiebant, & velociter notis ſcribebant, 3. 1. 11.
—— & in acta legabant Præſidis; hinc actuarii appellati, *ibid.*
Exceptio per proponentem probari debet, 5. 19. 3.
Exceptio pacti conventi, quam habet debitor principalis, non prodeſt fidejuſſori, 3. 8. 51.
Exceptio, qua repelleretur creditor ſi ageret adverſus debitorem, obſtat fidejuſſori, ſi agat actione ſibi a creditore ceſſa, 3. 8. 45.
Exceptio doli datur etiam cum nullus dolus actoris interceſſit: ſed cum ipſa res in ſe dolum habet, ipſe qui petit dolo facit, 5. 3. 4.
Exceptiones diverſas reo allegare licet, 4. 16. 16.
—— & alia contraria proponere, *ibid.*
Exceptio alicujus rei probat comprehendi alias res non exceptas, quæ ſub genere exceptæ continentur, 4. 8. 10.
Exceptio ſi datur, neceſſario datur actio, 5. 3. 3.
Exceptio eſt actionis excluſio, *ibid.*
Exceptio pacti conventi quandoque a naturali æquitate abhorret, 4. 12. 10.
Exceptio debet eſſe de comprehenſis in diſpoſitione, 5. 17. 5.
Exceptio firmat regulam in non exceptis, & demonſtrat, de qua re diſpoſitum fuerit, 3. 23. 9.
Exceptiones perſonales, quæ obſtant cedenti, non obſtant ceſſionario, 3. 8. 46.
—— contra ſi foveat cauſam lucrativam, *ibid.*
Exceptiones perſonales debitori competentes ad alios non transferuntur, *ibid.*
—— ipſe autem contra omnes a creditore cauſam habentes uti poteſt, *ibid.*
Exceptiones perſonales competentes contra creditorem ipſi ſoli, non aliis, ab eo cauſam habentibus opponi poſſunt, *ibid.*
—— contra ſi foveant cauſam lucrativam, *ibid.*
—— vel ſi res reverſura ſit ad ipſum auctorem, *ibid.*
Exceptiones reales proſunt fidejuſſori, non vero perſonales, 3. 6. 5.
Exhæredatus non admittitur ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas; & qua de cauſa, 1. 7. 21. & 1. 11. 36.
Exhæredatio afficit majori injuria, quam præteritio, 1. 10. 41.
Exhæredatio non vitiat teſtamentum: & quare, 1. 11. 19.
Exhæredato datur querela inofficioſi, ſi præteritus accipiat contra tabulas. ſi vero dicat teſtamentum nullum, datur *unde liberi*, *ib. ſ.* 37.
Exhæredari filius poſt mortem ejus non poteſt, 4. 29. 10.
—— neque inſtitui, *ibid.*
Exhæredari non poteſt filius ante aditam hæreditatem, vel poſt eam aditam, 4. 29. 1.
Exhæredatio eſt odioſa, 3. 31. 6.
Exhæredatio, non adita hæreditate, nullius momenti eſt, *ibid.*
Exhæredatio facta poſt mortem filii inutilis eſt, *ib.*
Exhæredatio cum convicio fieri poteſt, 5. 13. 5.
—— nota & contumelia appellatur, *ibid.*
Exhæredatio ſub conditione fieri non poteſt, 4. 29. 10. & 4. 30. 9.
Exhæredatio non valet non adita ex teſtamento hæreditate, 4. 29. 1.
Exhæredationes non ſunt adjuvandæ, 5. 18. 12.
Exhæredatus cum falſa demonſtratione non videtur exhæredatus ex benigna interpretatione, 5. 18. 12.
Expreſſum nulla vim habet, ſi natura actus illud repugnat, 3. 30. 6.
Expreſſum & tacitum non habet eumdem effectum, ſi verba ex legis interpretatione diverſum quid contineant, 3. 30. 15.
Expreſſum ac tacitum, ſi diverſa contineant, eamdem vim non habent, 3. 30. 9.
Expromiſſor quis ſit & unde dicatur, 2. 25. 1.
Expromittere quando quis dicatur, *ibid. ſ.* 2.
Expromittente pupillo fit novatio, *ibid. ſ.* 3. nec reſtituitur actio adverſus veterem debitorem *ibid. ſect.* 4.
Expromittente muliere actio reſtituitur, *ibid. ſect.* 5. 14. 18. item expromittente minore; & quare *ibid. ſ.* 8. 9. 22. ſecus expromittente muliere impubere, *ibid. ſect.* 16.

F

Facilius ſuſtinetur id quod antea erat recte conſtitutum, quam initio recte conſtituatur, 4. 25. 10.
Facta neque finguntur, neque præſumuntur, 1. 9. 4.
Factum agenti nocere debet, non adverſario, 5. 15. 4.
Factum cuique ſuum nocere debet, 3. 8. 17. & *ſect.* 43.
Factum alienum non recte promittitur, niſi ſub pœna, 2. 4. 17.
Factum alienum nemini nocet, 2. 15. 25.
Facultates teſtatoris examinandæ ſunt ad interpretandam diſpoſitionem, 5. 7. 1.
—— item ejus ars, ſive miniſterium, *ibid.*
Falcidia debetur etiam in portione eorum fideicommiſſariorum, qui hæredem ad adeundum non coegerant, 4. 7. 7.
Falcidia detrahitur ex donationibus cauſa mortis, 5. 1. 9.
Falcidia ex legatis cohæredi præſtandis retenta, non poſſunt obtineri legata ipſi hæredi Falcidiam retinenti relicta, 5. 3. 6.

Falſa

Digitized by Google

Falſa cauſa legatum non perimit, 5. 14. 3.
Falſa cauſa debendi, ſi exprimatur, non nocet vero debito præexiſtente, 5. 14. 4.
Falsa cauſa meritorum legatum non perimit, 5. 19. 6.
Falſa cauſa non vitiat legatum aut inſtitutionem, 5. 19. 3. 4. 12.
—— niſi probetur, ea deficiente, teſtatorem inſtituturum, vel legaturum non fuiſſe, *ibid.*
—— tunc enim datur hæredi exceptio doli, *ibid.*
Falſæ cauſæ idem juris eſt, & magis ac falſæ demonſtrationis, 5. 19. 11.
Falſa demonſtratio adjici poteſt legatis rerum incorporalium, 5. 21. 1.
Falſa demonſtratio legati nocet legato, indicat enim legatum fuiſſe, quod vere non fuit, 5. 15. 2.
Falſa demonſtratio perimit inſtitutionem, cum demonſtrat partem, quæ nulla eſt, datam eſſe, 5. 20. 1.
—— perimit legatum, cum deſignat certum corpus, quod in rerum natura non ſit, vel rem incorporalem quæ non ſit, *ibid. ſect.* 2. 7. 9.
Falſa demonſtratio rei, quæ non eſt, tollit rem legatam, deficitque ſubſtantia legati, 5. 20. 9.
Falſa demonſtratio debiti quocumque modo ſuo debitori relictum legatum vitiat, niſi probetur teſtatorem voluiſſe legare quantitatem quondam debitam, non jus liberationis, 5. 32. 3.
Falſa demonſtratio aut cauſa, cujuſcumque generis ſit, non nocet inſtitutioni, vel legato, niſi probetur teſtatorem alias relicturum non fuiſſe, 5. 19. 9.
Falſa demonſtratio, ſi cadat in ſermonem generalem, vitiat legatum, 5. 14. 8.
Falſa demonſtratio perſonæ vel rei legatæ non nocet legato, ſi aliunde conſtet, quid cuique legaverit, 5. 15. 2.
Falſa demonſtratio legati non facit legatum, *ibid.*
Falſa demonſtratio verborum cedere debet veritati, 5. 15. 1.
Falſa demonſtratio cognationis fortaſſe vitiat inſtitutionem cognati proximi, uti filii, vel fratris, 5. 19. 7.
Falſa deſignatio loci legato non nocet, 5. 14. 6.
Familiæ nomen in uſu juris modo ſtricte modo late accipiendum, & qui ſub eo comprehendantur diverſimode, 3. 28. 7.
Familiæ quid relinquere debeas, cuicumque de familia poteſt relinquere, 4. 1. 22.
Familiæ relicto fideicommiſſo nominati præferuntur iis, qui ab - inteſtato ſuccederent, 4. 1. 16.
Familiæ noſtræ ſplendorem conſervari & ampliari nobis expedit, 3. 28. 11.
Familiarum, & ordinum dignitatem ſalvam voluit eſſe jus civile, 3. 28. 12.
Favor alicui datus non debet in ejus commodum verti, 4. 20. 11.
Favore ſui ipſius introducta contemni poſſunt, 4. 15. 12.
Favore libertatis in dubio reſpondendum, 4. 21. 16.
Femina nubens in familia an conſervet, & propaget agnationem, 1. 13. 47. *& ſeqq.*
Femina per nuptias non tranſit in familiam viri, *ib. ſect.* 48.
—— manet in poteſtate patris, ejuſque agnata, *ibid.*
—— nec fit cognata viri, ſed affinis, *ibid.*
Feminæ olim ſæpiſſime nubebant in familia: afferuntur plura exempla, *ibid. ſect.* 52.
Feminæ ultra ſorores lege Voconia non ſolum excludebantur a maſculis, ſed erant omnino incapaces, 4. 1. 7.
Feminæ ſunt caput & finis familiæ, 3. 28. 8.
—— & ſunt in familia, in qua ortæ ſunt, non in qua ſunt matres, *ibid.*
Feminæ ſuos hæredes non habent, 3. 26. 9.
—— nec qui ab eis deſcendunt, ſui hæredes eſſe poſſunt, *ibid.*
Feminæ deſcendentes ex maſculis, an ſuccedant vocatis deſcendentibus maſculis, 3. 26. 4. *& per tot.*
Feminæ ad legitimas hæreditates ultra conſanguineas non admittebantur, 3. 26. 8.
Feminæ poſtumæ inter cæteras exhæredari poterant, dum aliquid eis in teſtamento relinqueretur, 3. 26. 9.
Feminæ non ſemper imbecilles, nonnullæ prudentiſſimæ, 5. 10. 3.
—— ſemper tamen ſunt in tutela, *ibid.*
Feminis vocatis, maſculi deſcendentes ex feminis certo admittendi, 3. 27. 8.
Feminis æque ac maſculis vocatis, feminæ ſimul cum maſculis ſunt admittendæ, 4. 2. 10. *& ſeqq.*
Feminis & maſculis vocatis, an ſimul cum maſculis, vel poſt eos admittantur, 4. 2. 1. *& per tot.*
Feminas teſtatori conjunctas & vocatas propter maſculos remotiores excludi abſurdum, 4. 5. 2.
Feuda regulantur a lege & conditionibus inveſtituræ, 3. 27. 10.
a Feudis ad fideicommiſſum argumentum non valet, 3. 27. 7. 10.
Fictio cedere debet veritati, & valet quod ex animo agitur, non quod fingitur, 3. 18. 13.
Fideicommiſſum univerſale non agnitum ad hæredes an tranſmittatur, 4. 6. 7. 8. *& per tot.*
Fideicommiſſum univerſale etiam non agnitum ad hæredes tranſmittitur, fideicommiſſario poſt diei ceſſionem decedente, 4. 8. 1.
Fideicommiſſum univerſale eſt quædam ſubſtitutio, 4. 6. 2.
Fideicommiſſum a teſtatore transferri poteſt ab uno ad alium fideicommiſſarium non ſolum poſt diei ceſſionem, ſed etiam poſt reſtitutionem, & quandocumque, 4. 8. 7.
Fideicommiſſum agnitum ab abſente ad hæredes tranſmittitur, 4. 6. 7.
Fideicommiſſum relictum ſub conditione *ſi hæres voluerit*, neque conditionale eſt, neque ſubſiſtit, 5. 30. 4.
—— et ſub conditione niſi *hæres noluerit* & valet, & conditionale eſt, *ibid.*

Fi.

Fidecommiſſum reſtituendum *acceptis centum nummis*, a fideicommiſſario, eo decedente antequam nummos daret, intercidit, 4. 6. 11.
Fideicommiſſum agnoſcit, qui cogit hæredem adire, ut reſtituat, 4. 7. 5.
Fideicommiſſum legati appellatione continetur, 5. 8. 7.
Fideicommiſſum conditionale intercidit fideicommiſſario decedente ante ceſſionem diei, 4. 6. 12. & 13.
Fideicommiſſum etiam nutu relinqui poteſt, 3. 19. 16.
Fideicommiſſum reſtituendum, cum hæres morietur, eſt conditionale, 4. 6. 14.
Fideicommiſſum univerſale de ſui natura, ſimile eſt hæreditati; quo vero ad acquiſitionem ſimile eſt legatis, 4. 6. 4.
Fideicommiſſum adeſſe aliquando accipitur, licet deſint verba fideicommiſſi, 3. 19. 13.
—— ubi & de mutua ſubſtitutione in l. *cum proponebatur*, 64. *ff. de leg.* 2.
Fideicommiſſum reſtituitur proportione, qua quis hæres extitit, 3. 6. 8.
Fideicommiſſum univerſale eſt hæreditas, 4. 6. 1.
Fideicommiſſum ſingulare exæquatur legato, 4. 5. 1.
Fideicommiſſum, ſicuti legatum, rei propriæ fideicommiſſarii non valet, 5. 11. 11.
Fideicommiſſum agnoſci poteſt per procuratorem, 4. 6. 7.
Fideicommiſſi univerſalis idem jus ac legati quoad ceſſionem diei, 4. 8. 3. & 4.
Fideicommiſſi univerſalia dies cedit ſicut in legatis, 4. 6. 4.
—— & fideicommiſſario decedente, poſtquam dies ceſſit, tranſmittitur, *ibid.*
Fideicommiſſo omnium bonorum continentur ea, quæ poſt teſtamentum hæredi data codicillis ſunt, 3. 25. 6.
Fideicommiſſo omnium bonorum non comprehenditur dos prælegata uxori, 3. 21. 7.
Fideicommiſſo ſub conditione relicto poteſt fideicommiſſarius cogere ſtatim hæredem ut adeat, 4. 6. 10.
Fideicommiſſa relinquuntur ſine verbis, 4. 1. 23.
Fideicommiſſa potius conjectura & mente teſtatoris, quam ſignificatione verborum interpretantur, *ibid.*
Fideicommiſſa olim non involvebant neceſſitatem, 3. 21. 17.
Fideicommiſſa poſt mortem hæredis relicta, ſunt conditionalia, 4. 8. 12.
—— & fideicommiſſario ante hæredem gravatum, decedente, non transmittuntur, *ibid.*
Fideicommiſſa legatis exæquata, & quidquid de legatis diſponitur, fideicommiſſa comprehendit, 3. 21. 17.
Fideicommiſſa interpretanda ut potius valeant, 5. 11. 8.
Fideicommiſſarius ante diem cedentem decedens, non poteſt fideicommiſſum tranſmittere, ſi poſt diem transmittit, 4. 7. 11.
Fideicommiſſarius decedens poſt mortem teſtatoris, aut poſt impletam conditionem tranſmittit fideicommiſſum, 4. 3. 5. & *plur. ſeqq.*
Fideicommiſſarius habet hæredem ſibi obligatum ad reſtituendam hæreditatem, 4. 6. 4.
—— & cogere poteſt, ut adeat, & ſibi reſtituat, *ibid.*
Fideicommiſſarius recipit hæreditatem ab hærede, qui fuit obligatus a defuncto, 4. 6. 6.
—— & hanc tranſmittit ad hæredes, ſi moriatur poſtquam ejus dies ceſſit, *ibid.*
Fideicommiſſarius hæredis loco habetur, 4. 6. 1.
Fideicommiſſario ante reſtitutionem decedente, reſtituitur ejus hæredibus, 4. 7. 10.
Fideicommiſſarius ante reſtitutam ſibi hæreditatem non eſt Dominus, neque hæredis loco habetur, 4. 6. 4.
—— tunc enim in eum transferuntur actiones, *ibid.*
Fideicommiſſaria hæreditas vendi poteſt, 4. 7. 7.
Fidejuſſori, qui rejicitur, fit injuria; non tamen ſemper, 1. 22. 1. & quare, *ibid. ſect.* 6.
Fidejuſſoris rejiciendi multæ ſunt cauſæ, & quæ illæ ſint? *ibid.*
Fidejuſſor ut ſit idoneus, fides & facultates requiruntur, *ibid. ſect.* 2. & 5.
Fidejuſſor idoneus non eſt, pauper, *ibid. ſect.* 3. 4.
Fidejuſſor, qui rejicitur, tamquam pauper arguitur, aut fide indignus, *ibid. ſect.* 6.
Fidejuſſorem rejiciendo non fit injuria principali debitori: & quare, *ibid. ſect.* 7. & *per tot.*
Fidejuſſore idoneo oblato debitor liberatur ab onere dandi fidejuſſoria, *ibid. ſect.* 7.
Fidejuſſor in majorem ſummam accipi non poteſt, 1. 24. 1.
—— in minorem poteſt, & in leviorem cauſam, *ibid. ſect.* 3.
Fidejuſſor in alienam obligationem, accipi non poteſt, & quando id accidat, *ibid. ſect.* 6. & 2. 3. 13. & 2. 4. *per tot.*
Fidejuſſor in duriorem cauſam adhibetur quatuor modis, 2. 3. 4.
Fidejuſſorem in duriorem cauſam accipi non poſſe ſemper traditum ſine ulla exceptione, *ibid. ſect.* 7.
—— non ſolum obligari non poteſt in duriorem cauſam, ſed nec accipi, *ibid. ſect.* 8.
—— aliud eſt accipere, aliud eum obligari, *ibid. ſect.* 9.
—— plus promittens in aliam obligationem accipi videtur, *ibid. ſ.* 13.
Fidejuſſores loco, tempore, cauſa plus promittentes nullatenus obligantur, *ibid. ſect.* 5. & 6.
—— non obligantur pro eo, qui non eſt obligatus, 2. 4. 1.
Fidejuſſor in aliam obligationem quando accipiatur, *ibid. ſect.* 3.
—— pro eo, qui debet Stichum, non recte promittit Stichum, aut decem, *ibid. ſect.* 4.
—— nec pro eo qui decem debet, promittere poteſt decem, aut Stichum, *ibid. ſect.* 5.
Fidejuſſor pro eo qui debet Stichum, & Pamphilum, recte promittit Stichum aut Pamphilum, *ibid. ſect.* 6.
—— pro eo qui debet Stichum aut Pamphilum, utrum

utrum creditor voluerit, recte promittit, Stichum aut Pamphilium, utrum ipſe voluerit, *ibid. ſect.* 8.
—— pro merce æſtimata recte promittit æſtimationem, *ibid. ſect.* 13.
—— pro fundo debito recte promittit uſumfructum, *ibid. ſect.* 14.
—— poteſt promittere factum rei principalis, *ibid. ſect.* 16.
Fideiuſſio quando vitietur ob electionem alicui datam, *ibid. ſect.* 11.
Fideiuſſor quantum differat a reo conſtitutæ pecuniæ, *ibid. ſect.* 18.
Fideiuſſor quando, & quomodo, & pro qua parte liberetur per ſolutionem rei principalis, vel per confuſionem, 2. 6. *per tot.*
Fideiuſſor pupilli tenetur: & quare, 2. 7. 2.
—— prodigi & furioſi non tenetur, & quare, *ibid. ſect.* 3.
Fideiuſſori non debet eſſe damnoſum officium ſuum, *ibid. ſect.* 4.
Fidejuſſori an poſſit a pupillo, furioſo & prodigo repetere, quod pro illis ſolvit, *ibid. ſect.* 6. & 7.
Fidejuſſori non prodeſt reſtitutio, & quare, *ibid. ſect.* 10.
Fideiuſſor liberatus, ſi habiturus ſit regreſſum adverſus reum, *ibid. ſect.* 11.
—— non liberatur manente naturali obligatione: liberatur utraque ſublata, tam naturali quam civili, 2. 8. 9.
ad Fideiuſſorem tranſit exceptio doli, *ibid. ſect.* 6.
Fideiuſſori quando proſit reſtitutio, *ibid. ſ.* 5. & *ſeqq.* & 2. 9 *per tot.* & 2. 10. 17.
Fideiuſſores a defenſore dati liberantur, ſi ille in integrum reſtituatur: & quare, 2. 9. 8.
Fidejuſſores liberantur reſciſſa cauſa ſatiſdationis, *ibid. ſect.* 9.
—— item reſciſſo judicio, *ibid. ſect.* 10. & 13.
—— item judicio in dominum tranſlato, *ibid. ſect.* 15.
—— item mutata rei conventi conditione, *ibid. ſect.* 14 Secus mutata qualitate, *ibid. ſect.* 17.
Fidejuſſori non prodeſt exceptio quæ competit capite minutis, *ibid. ſect.* 12.
Fidejuſſor ſemper liberatur liberato reo, & quando ſecus, 2. 10. 2 & *ſeqq.*
Fidejuſſor non liberatur exempto reo ab obligatione, *ibid. ſect.* 9. & *ſeqq.*
ad Fidejuſſorem tranſeunt omnes exceptiones præter perſonales, *ibid. ſect.* 8.
Fidejuſſor non liberatur reſtituta hæreditate, *ibid. ſect.* 13.
—— item non liberatur, altero ex duobus reis exempto, *ibid. ſect.* 15.
Fidejuſſor pro muliere intercedente obligatur, *ibid. ſect.* 24.
Fidejuſſor per deportationem principalis non liberatur, *ibid. ſect.* 14.
Fidejuſſio, cum per ſtipulationem contrahitur, ſtricti juris eſt, 3. 8. 16.
Fidejuſſio non extenditur de una ad aliam obligationem, *ibid.*
Fideiuſſionis forma a jure conſtituta eſt, ut ſit acceſſio principalis obligationis, 3. 8. 17. & *ſect.* 27.
Fidejuſſore intercedente pro pluribus obligationibus ſi bona ejus diſtrahantur; eorum pretium cedit in omnes ſummas debitas non pro rata, ſed æqualiter, 5. 12. 21. & 25.
Fideiuſſor quando non habeat regreſſum contra debitorem principalem, 3. 8. 37.
Fideiuſſor obligatus eſſe non poteſt ſublata obligatione, cui acceſſit, 3. 8. 16.
Fidejuſſor novationi conſentiens manet obligatus, 3. 6. 23.
Fidejuſſor liberatur, ſi mutetur forma contractus, 3. 8. 16.
Fideiuſſor contra creditorem tueri ſe poteſt exceptione cedendarum actionum, ſi creditor actiones non habeat, quas cedat, non cogitur, 3. 8. 40. 43. 50.
Fideiuſſor liberatur, quoquo modo liberetur debitor principalis, 3. 8. 26.
Fideiuſſor actione mandati vel negotiorum geſtorum repetit a principali, quidquid pro eo ſolvit, 3. 8. 36.
Fideiuſſor liberatur, quotieſcumque habiturus eſſet regreſſum contra principalem debitorem, 3. 8. 29.
Fideiuſſor non manet obligatus, ex quo creditoris tranſactione ſibi reſervavit jura contra eum, 3. 8. 17.
Fidejuſſor non liberatur pacto ſui confidejuſſoris, 3. 8. 25.
Fideiuſſor non poteſt conveniri liberato principali per tranſactionem, 3. 8. 2.
—— etiamſi fuerit jam condemnatus, *ibid. ſ.* 3.
Fideiuſſor liberatur pacto rei principalis, 3. 8. 26.
Fidejuſſor ſui ipſius nemo eſſe poteſt, 4. 26. 19.
—— nec creditor, *ibid.*
Fideiuſſori iniqua conditio inferri nequit a reo principali, 3. 8. 17.
Fideiuſſori non poteſt auferri jus petendi ceſſionem actionum, 3. 8. 40. 43. & 48.
Fideiuſſori auferri per pactum non poteſt id beneficium, quod ei ex pacto pariter competebat, 3. 8. 40. 43.
Fideiuſſorem conveniens, reum ipſum convenire videtur, 3. 8. 28.
Fideiuſſoribus idoneis competit beneficium diviſionis, etiam in ſolidum obligatis, 3. 30. 2.
Fideiuſſoria obligatio extinguitur, ſi fidejuſſor reo hæres exiſtat, 4. 26. 19.
—— item ſi ſuccedat creditori, *ibid.*
Filius Patri ſupervixiſſe præſumitur, 1. 9. 24.
Filius, & pater eadem perſona cenſentur, 1. 12. 35.
Filius patris, non matris familiam ſequitur: & patris agnatus eſt, non matris, 1. 13. 50.
Filii vulgo quæſiti cognati ſunt matri, & inter ſe, *ibid. ſect.* 49.
Filius in cauſa patris judicare poteſt, 1. 5. 4.
—— non poteſt jus dicere, *ibid. ſect.* 5.
—— poteſt eſſe arbiter in cauſa patris, *ib. ſ.* 8.
Filiusfam. quoad jus publicum non ſequitur jus patriæ poteſtatis, *ibid. ſect.* 7.

Fi-

Filius, antequam valeat exhæredatio, pro præterito habetur, 3. 30. 6.
Filius priore teſtamento exhæredatus, poſteriore præteritus, petit bonorum poſſeſſionem contra tabulas ob teſtamentum poſterius, 5. 18. 9.
Filius hæres patri certo exiturus, cum moritur, fit hæres ab inteſtato, 4. 29. 7. & 4. 30. 4.
—— & iniquum eſſet eum hæredi ſuo relinquere nihil, *ibid.* & *ſect.* 10.
Filius præteritus, licet ſe abſtineat, legata & libertates in teſtamento relictas præſtat, 5. 11. 7.
Filius cui pater juſſit ut adiret hæreditatem prius exploratam; ſi eam non exploret, aditio nulla eſt, 4. 23. 16.
Filios ſub conditione, quæ ultimo ejus vitæ momento impleri poteſt, inſtitutus, ea pendente decedens patri ab inteſtato non ſuccedit, 4. 29. 2. & *ſect.* 8.
Filius & ſervus hæreditatem adire non poſſunt ſine juſſu patris vel domini, 4. 23. 16.
—— & juſſus aditionem præcedere debet, *ibid.*
—— & ſi ſub conditione fuerit interpoſitus, ea non impleta, aditio non valet, *ibid.*
Filius conditionem poteſtativam, ſub qua inſtitutus eſt, non implens, patrem inteſtatum non facit, 4. 29. 9.
Filius hæres inſtitui poteſt ſub conditione poteſtativa, 4. 29. 9.
—— & quandocumque eam implere poteſt, *ibid.*
—— & ſi conditioni pareat, fit hæres neceſſarius, amittitque beneficium abſtinendi, *ibid.*
—— & ſi pupillus ſit poteſt conditioni parere etiam ſine tutoris auctoritate, *ibid.*
—— & quamdiu non implevit conditionem, pendet hæreditas etiam ultimo vitæ momento, *ibid.*
—— & ſi moriatur ea non impleta, declarat ſe nolle hæredem eſſe, *ibid.*
—— & ſi habeat cohæredem, vel ſubſtitutum, ipſi ſuccedent, *ibid.*
Filius emancipatus jure Prætorio patri ſuccedit, 4. 30. 4.
Filius emancipatus non poteſt petere bonorum poſſeſſionem: quamdiu teſtamentum rumpi poteſt, ſicuti adhuc hæreditatem adire non poſſet, *ibid.*
Filius inſtitutus ſub conditione, quæ & in poteſtate ejus ſit, & per alium impleri nequeat, ante eam impletam decedens, vel fit hæres ab inteſtato, vel ſuccedit ſubſtitutus, ſi ei datus ſit, 4. 28. 11.
—— ſi vero conditio eo mortuo per alium ejuſdem filii nomine impleri poſſit, filius, neque ex teſtamento, neque ab inteſtato hæres eſt, ſed hæreditas defertur ad ſubſtitutum, vel ad cohæredem vel ad agnatos, *ibid.*
Filius non debet eſſe melioris conditionis ſua matre, 3. 27. 2.
Filius abſtinens Patris hæreditate, manet hæres jure Civili, ſed jure Prætorio tolluntur effectus, 5. 30. 5. 7.
Filius pure & certo animi judicio exhæredari debet, 4. 5. 9.
Filius naturalis non eſt in poteſtate Patris, 3. 16. 6
Filius ſub conditione, quæ in ejus poteſtate non ſit, inſtitutus, ſub contraria exhæredatus, ea pendente decedens, patri ab inteſtato hæres exiſtit, 4. 29. 1. & *ſect.* 7.
Filii ignorantis ſe patri hæredem extitiſſe; qui hæres eſt, non ſolum peculium caſtrenſe, de quo teſtatus eſt, obtinebit, ſed & patris bona, 4. 4. 11.
Filius abſtinens pro hærede habetur, quoad libertates teſtamento datas, 5. 30. 7.
—— & quoad fideicommiſſum relictum, *ibid.*
—— & quoad ſubſtitutionem pupillarem, *ibid.*
—— non tamen quoad ſubſtitutionem vulgarem, *ibid.*
—— ratio differentiæ, *ibid. ſect.* 8.
Filius emancipatus exhæredatus, vel abſtinens ab hæreditate paterna tenetur in id, quod facere poteſt, 3. 5. 4.
Filius poſt mortem ſuam nequit exhæredari, 4. 29. 1.
Filius pubes poſt patrem, impubes ante patrem obiiſſe creditur, 4. 13. 8.
Filius nepotis eſt poſthumus alienus, 5. 18. 1.
Filius familias ex mutuo obligatur, ſi pater credi juſſerit, 4. 23. 14.
—— etſi voluntatem mutaverit, *ibid.*
Filio & nepotibus inſtitutis, ipſi cum patre admittuntur, 4. 1. 14.
Filio inſtituto, ſi detur cohæres, confirmantur ſecundæ tabulæ, 5. 30. 1.
—— non ita eſt filio exhæredato, *ibid.*
Filio ſub conditione hæredi inſtituto competit bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas, 4. 22. 15.
Filio hæredi inſtituto ſub conditione fortuita detur bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas & etiam contra tabulas, 5. 18. 9.
Filio abſtinente, bona patris deferuntur ad ſubſtitutum, vel diſtrahuntur a creditoribus nomine patris, non filii, 5. 30. 5.
Filio hærede inſtituto, & ejus patri rogato, ut ipſi filio poſt mortem reſtitueret, filio ante patrem mortuo, pater retinet hæreditatem, 4. 6. 11.
Filium duplici præſtatione onerare voluiſſe pater non videtur, 5. 10. 10.
—— ſicut nullus alius ſic oneratus videtur, niſi clare appareat, *ibid.*
Filii nominatim exhæredandi: præteriti rumpunt teſtamentum, 3. 30. 5.
—— & cauſa exhæredationis exprimenda, *ibid.*
Filii volentes abſtinent hæreditate paterna, non inviti, 5. 30. 7.
Filii impuberes, ſi ambo in nave perierint, utrumque ſimul obiiſſe lex ſupponit, 4. 13. 8.
Filiifamilias ex mutuo non obligantur, 3. 6. 4.
Filiorum nomine non continentur feminæ, cum teſtator in alia parte de ſolis maſculis locutus eſt, 4. 3. 5.
—— tam in ea demoratione, quam in diverſa, *ibid. ſect.* 4.
Filiorum ſucceſſores poſſunt petere bonorum poſſeſſionem in hæreditate eorum, non in hæreditate eorum patris, cum ei non ſuccedant, 4. 4. 12.

Filiorum nomine feminas contineri receptum eſt ex mente teſtatoris, 4. 3. 1. *& ſeqq.*
—— ubi de contraria mente teſtantis.
Filiorum nomen a veteribus modo ampliatum, modo reſtrictum, 3. 28. 6.
Filiorum in ſucceſſione prima cauſa eſt, 4. 30. 5.
Filia dotem a marito non repetit, ſiquidem maritus eam ſolverit patri, ea etiam abſente, dummodo a patre acceperit, vel in hæreditate, vel per legatum, 5. 10. 10.
—— hoc caſu legatum non valet, aut ei imputatur in dotem, *ibid.*
Filiarum nomine in legato poſthuma non comprehenditur, niſi teſtator poſthumæ in aliqua parte mentionem fecerit, 3. 29. 4.
Filiarum nomine poſthumæ continentur, 4. 3. 6.
Finis ſignificat terminum, quem excedere non debemus, 4. 12. 24.
Fiſcus hypotheeam habet in bonis privatorum: privati non habent in bonis fiſci, 3. 2. 10.
Fiſcus quoad fideicommiſſa iiſdem legibus obſtringitur, quibus privati, 4. 6. 8.
Fiſci privilegia non faciunt, ut ſententia pro eo proferatur, 4. 17. 7.
Fiſci in Imperio Romano anguſtiæ & Principum temperantia, 4. 17. 8.
Fœmina *Vide* Femina.
Forma actus, hominum arbitrio mutari non poteſt, 1. 10. 18.
Forma teſtamenti præſcripta eſt a legibus, *ibid. ſect.* 23.
Forma non ſuppletur; nec actus redigitur ad formam juris. 2. 3. 10.
in Forma vitium vitiat actum; nec obtinet regula, quod utile per inutile non vitiatur, *ibid. ſect.* 10. *&* 12.
Forma monetæ quæ? 3. 11. 16.
Forma mutata interit ſubſtantia rei, 4. 11. 1. *&* 12. 6.
Frater dicitur qui fraterna charitate diligitur, 5. 7. 9.
Frater utrimque conjunctus pupillo non præfertur conjuncto ex uno tantum latere, ex pupillari ſubſtitutione, ſed ex ea æque ſuccedunt, 5. 7. 6.
Fratres appellantur ac parentes, quos fraterna charitate diligimus, 5. 19. 5.
Fratres inter ſe reciproce ab inteſtato ſuccedunt, 5. 31. 7.
Fratres & filii ſimul conſequuntur, quod relictum fuit fratri & ejus filiis, 4. 1. 14.
Fraudare legem iniquum eſſet, 3. 9. 14.
Fraudem committit, qui rem a ſe obligatam legatario alteri poſtea obligat, 3. 9. 14.
—— & ſtellionatus crimine obſtringitur, *ibid.*
Fructus an, & quando ſint res venales, & mercis nomine continentur, 2. 28. 35. 39. 40.
Fructus percipiendi dividuntur pro rata quam quis habet in fundo, 3. 6. 9.
Fructus futuri emi poſſunt, 4. 15. 4.
—— item jactus retis & captus ferarum, *ibid.*
Fructus ex bonis hæreditariis perceptos reſtituere non debet, qui rogatur reſtituere, quidquid ex hæreditate boniſve defuncti pervenit, 3. 20. 18.
Fructuarius aliquo modo poſſidet, 4. 22. 19.
de Frumentatione pauca delibata, 2. 13. 17. *&* 2. 18. 4.
Frumentatio tempore Juriſconſultorum ſolum Romæ poſtea etiam alibi, 2. 18. 11. 12.
Frumentatio quid? 4. 18. 9.
Frumenti nomen generale eſt, 4. 15. 1.
Frumentatio plebi decreta a Magiſtratibus, ut eam ſibi conciliarent, 5. 10. 12.
Frumentatio primum collata in plebem inopem, 5. 10. 12.
Frumentatio poſterioribus temporibus etiam in non indigentes collata, 5. 10. 3.
Frumentatio non in ſolos pauperes, qui non habebant, unde ſe alerent, collata, 5. 10. 14.
Frumentationis modus & ratio, 5. 10. 11. 12. 13. 14.
Frumentariæ leges improbatæ, 5. 10. 13.
Frumentum a Republica plebi dabatur, 4. 18. 9.
Frumento provinciarum exterarum Roma indigebat, 5. 10. 13.
Fugitivi ſervi quomodo perquirerentur, & quod eſſet judicium? 1. 25. 9.
a Fugitivo, ſive fure, ſive debitore licebat rem auferre, 1. 27. 4.
Fulgos. *conſ.* 83. ſuam opinionem tamquam certam non tradidit, 3. 28. 2.
Fundus eſt totum conflatum ex proprietate, & uſufructu, 3. 22. 9.
Fundus legatus, qui ſervitutem patiatur, cum ea præſtandus eſt non liber niſi teſtator dixerit. 4. 10. 11.
Fundus dotalis conſtante matrimonio mariti eſt, 4. 22. 11.
Fundus, ſi deſtinatione teſtatoris pro duobus habeatur, duo fundi eſſe incipiunt. 4. 19. 1.
Fundus dotalis a marito vendi non poteſt, 4. 42. 11.
—— ſed venditio convaleſcit, muliere in matrimonio defuncta, *ibid.*
Fundi portio fundus dici poteſt, 4. 24. 9.
—— & poſſunt vel duo fundi conjungi, vel unus in duos dividi, *ibid.*
Fundi inſtructi nomine continetur, quidquid uſus quotidiani cauſa in fundis adeſt, 3. 23. 12.
Fundi appellatione etiam uſusfructus continetur, 3. 13. 5.
Fundo duobus, uſufructu uni legato, ſemiſſem uſuſfructus unus habet, alium ſemiſſem duo, 4. 10. 12.
Fundo generaliter promiſſo nihil valet ſtipulatio, 4. 14. 2.
Fundo legato non ſola proprietas, ſed proprietas cum uſufructu legatur, 4. 19. 1.
Fundi & domus noſtra deſtinatione, non natura conſtituuntur, 4. 14. 1. & 20. 5.
Fundis promiſſis vel legatis nomine vel appellatione omiſſa debitor eliget quem præſtare vult, 4. 14. 2.
Furioſi nulla voluntas eſt, 4. 25. 3.
Furioſi teſtamentum non valet, etiamſi a furore convaleſcat, *ibid.*
Furti eſſentia in contrectatione fraudulosa conſiſtit, 1. 28. 16. & contrectando dactyliothecam contrectatur

ctatur annulus, *ibid. ſ. 9. & 10.*

Furtum ſola cogitatione non fit, *ibid. ſ. 7.*

—— neque verbo, neque ſcriptura, *ibid. ſ. 9.*

—— neque inficiatione depoſiti in ſcripturam redacta, *ibid. ſ. 9. & 11.*

Furtum an in re minima fiat, 1. 23. 1. *& per tot.*

Furtum gallinarum, & columbarum, *ibid. & ſ. ſeqq.*

Furtum aquæ: furtum modii frumenti: & alia exempla furtorum rei minimæ proponuntur, & explicantur, *ibid. ſ. 7. & ſeqq.*

Furtum rei minimæ etiam apud Græcos punitum, *ibid. ſ. 16.*

Furtum fimi Solonis legibus vindicabatur, unde adagium, *ibid. ſ. 17.*

Furta modica militibus permiſſa, *ibid. ſ. 19.*

Furtum pomi, aut lactucæ capite puniebatur lege Draconis, *ibid. ſ. 18.*

Furti pœna in fures non manifeſtos in lege XII. Tabul. deſumpta a legibus Solonis, 1. 25. 1.

Furti in duplum quando fur ex lege Solonis condemnaretur, *ibid. ſ. 2.*

—— quando in decuplum, & quando capite, *ibid.*

Fur nocturnus qua pœna plecteretur, *ibid. ſ. 3.*

Fur manifeſtus liber, & ſervus, qua pœna tenerentur ex L. XII. Tab. *ibid. ſ. 4.*

Fures addicti creditori an ſervi eſſent, *ibid. ſ. 5.*

—— an liberarentur ſolutione, *ibid. ſ. 6.*

Fures addicendi pœna quando exoleverit, *ibid. ſect. 7. & 14. & ſeqq.*

Furti pœna in quadruplum a Prætore, & quando, *ibid. ſect. 9. 14. & ſeqq.*

—— an hæc pœna Catonis ætate introducta, *ibid. ſ. 14. & 16.*

Furti pœna apud Lacedæmonios, & Athenienſes, *ibid. ſ. 8.*

Furtum conceptum quale, & unde dictum, 1. 26. 1. & 2.

Furti concepti pœna, quæ olim, & quæ poſtea? *ibid. ſect. 3.*

Furtum conceptum per lancem, & licium, quodnam eſſet, & unde id deſumptum, *ibid. ſ. 4.*

Furtum hoc quomodo conciperetur, *ibid. ſ. 5.*

Furta concepta qua lege ſublata, *ibid. ſ. 10.*

a Fure fugitivo rem furtivam propria auctoritate licet auferre, 1. 27. 4. ſecus a fure non fugitivo & quæ ſit pœna, *ibid. ſ. 11.*

Fur poteſt rem repetere, ſi poſt litem conteſtatam auferatur a domino, ſed alio iudicio, *ibid. ſ. 12.*

Furti actio ſolam pœnam perſequitur, *ibid. ſ. 6.*

Furtiva res repetitur condictione furti, & rei vindicatione, *ibid. ſ. 7.*

G

GEner & nurus ſuccedunt in fideicommiſſo familiæ relicto, 4. 1. 13.

Genus ſingulas ſpecies continet, & generalia verba ſpecies omnes comprehendunt, 2. 30. 3.

Genus non comprehendit ſpeciem, nominatim expreſſam, 3. 22. 1. *& per tot.*

Genus ad ſpeciem redigi non poteſt contra naturam verborum, 3. 20. 11.

Genus continet ſingulas ſpecies, & quod de genere diſponitur, de ſingulis ſpeciebus diſpoſitum cenſetur, 3. 20. 1.

Genus a ſpecie quandoque non facile diſtinguitur, 3. 22. 6.

Genus ſingulas ſpecies comprehendit, & qui generaliter loquitur, ſingula nominare videtur, 4. 1. 19. & 5. 16. 2.

Genus & ſpecies non bene a DD. appellatur, 3. 24 4.

Genus tum late patere poteſt, tum ſtricte contrahi, & modo plura, modo pauciora comprehendere. 5. 6. 2.

—— & uſus ad hoc plurimum valet, *ibid.*

Genus comprehendit ſpecies ſibi ſubjectas, non vero aliud genus, 5. 16. 10.

Generis creditor unam ſpeciem non recte petit, 4. 20. 4.

Generis nomine plerumque ſignificatur ſpecies aliqua, quæ aliis præminet aliqua de cauſa, 3. 28. 9.

Generi expreſſo ſi aliquid magis generale adiiciatur, tunc genus redigi deber ad illud magis generale adiectum facta collatione cum illo, 3. 23. 8.

Generalis ſermo referendus eſt ad ea, quæ fieri poſſunt, non quæ fieri nequeunt, 4. 1. 19.

Generalis diſpoſitio, an comprehendat ea, quæ in eo genere, de quo diſponitur, improprie continentur: affirmatur, 3. 21. 1. *& ſeqq.*

—— negatur, *ibid. ſect. 7. & ſeqq.*

Generalis ſermo an non ſolum præſentia, ſed etiam futura comprhendit, 3. 25. *per tot.*

Generaliter ſervi legari poſſunt, 5. 20. 4.

—— & homo, *ibid.*

—— & valet legatum, licet hæres non habeat, *ibid.*

—— ſecus eſt in legato domus vel fundi, *ibid.*

Gerit pro hærede, qui domum pignori datam, ſicut hæreditariam poſſidet, 4. 22. 16.

Gladius multis modis accipitur, 1. 1. 2.

Gladii nomen in ſententia materialiter accipiendum, *ibid. ſect. 5.*

ad Gladium dari, ad gladium ludi deputari quid? *ibid. ſect. 7.*

Gladii jus quid? *ibid. ſect. 8.*

Gladius inſigne imperii, *ibid. ſect. 9.*

Gladium dare; gladium adimere quid? *ibid. ſect. 10.*

Gladii poteſtatem habere: gladii poteſtate ſuccingi, *ibid. ſect. 12.*

juris Gladii honores qui, *ibid. ſect. 11.*

Gladius cur imperii inſigne, *ibid. ſect. 15.*

Gladius in definitione meri imperii quomodo intelligendus? *ibid. ſect. 16.*

Gradum & cognationem ſimul efficit generatio, 1. 13. 31.

Gradus eſt inſeparabilis a cognatione, *ibid. ſect. 32.* nec poteſt de una conjunctione ad aliam transferri, *ibid. ſect. 33.*

ultra Gradum ſucceſſioni præſcriptum ſucceſſio non non defertur, *ibid. ſect. 21.*

Gradus non tribuit jus ſuccedendi, *ibid. ſect. 46.*

Gram.

Digitized by Google

Grammaticorum regulis Juriſconſulti veteres multum addicti, 4. 19. 6.
Gravari nemo poteſt ultra id, quod accepit, 2. 29. 14.
Graviſca oppidum ubi, 5. 9. 7.
Grege legato una ovis, vel unus bos qui ſupereſt, vindicari poteſt. 5. 27. 5.
Grege legato ſi ad unum caput redigatur, in eo valet legatum, 4. 24. 4.
Grege pignori dato, capita quæ in locum priorum ſubrogata ſunt, obligantur, 5. 9. 9.

H

HÆres qui legata ſolvit, non eſt ferendus ſi dicat ſe non legiſſe poſtremam teſtamenti partem, quæ continet prohibitionem detrahendi legitimam, & Trebellianicam, 3. 20. 3.
Hæres inſtitutus ſub conditione, quæ eſt ejus in poteſtate, ſi moriatur antequam impleat, hæres eſſe non poteſt, 4. 28. 11.
—— & ſi deficiente ea ipſa conditione legatum ei relictum fuerit, hoc ad hæredem ſuum tranſmittet, ibid.
Hæres rogari non poteſt, ut alium hæredem faciat, 3. 17. 9.
Hæres non exiſtens ex judicio defuncti, ut puta pater, vel dominus non continetur in diſpoſitione quam teſtator facit favore hæredis ſui, 3. 20. 13. & 21. 9. & 28. 9.
Hæres in infinitum onerandus non eſt, 3. 20. 15.
Hæres etſi an hæreditatem adeat, deliberans moriatur, tranſmittit ad hæredes ſuos quidquid ei per præceptionem legatum eſt pro portione, qua fuit hæres inſtitutus, 4. 5. 3.
—— ſi abſolute repudiet, totum legatum transmittit, ibid.
Hæres ejus, qui inſtitutus eſt, nec adivit, nullum jus habet, nec ideo poteſt hæreditatem ad ſuum hæredem tranſmittere, 4. 4. 2.
Hæres hæredis eſt hæres teſtatoris, 3. 28. 9.
Hæres etiam poſt hæreditatem reſtitutam hæres manet, 4. 7. 8.
—— ſed ſi conveniatur ut hæres, defenditur exceptione reſtitutæ hæreditatis, ibid.
—— hanc tamen amittit, ſi hæres fideicommiſſario exiſtat, ibid.
Hæres cogitur ſtatim adire etiam in fideicommiſſo conditionali, 4. 6. 13.
—— ſed ante conditionis eventum actiones non tranſferuntur, ibid.
Hæres, delata hæreditate habet jus adeundi, & acquirendi, 4. 6. 3.
—— non habent tamen ejus hæredes, quibus non deferuntur, ibid.
Hæres acquirit dominium rerum hæreditariarum ab adita hæreditate, ibid.
—— antequam adeat, nullum jus habet in hæreditate, ibid.
Hæres inſtitui poteſt cum morietur, 5. 30. 15.
—— & legatum relinqui, ibid.
Hæres habet dominium legitimum, & Quiritarium, 4. 6. 5.
—— fideicommiſſarius non habet niſi bonitarium, ibid.
Hæres neceſſarius ſi conditionem poteſtativam impleat, non habet beneficium abſtinendi, 5. 30. 10.
Hæres exiſtens ſemper hæres permanet, 5. 30. 8.
Hæres ſi ſit in mora reſtituendæ hæreditatis ad fructus tenetur, 4. 7. 9.
Hæres aditam hæreditatem amplius repudiare non poteſt, 5. 30. 1. & 31. 1.
—— niſi obtineat reſtitutionem in integrum, ibid.
—— excipiuntur pupilli & minores, 5. 31. 1.
Hæres adiens hæreditatem ſtatim acquirit omne jus defuncti, 4. 4. 2. 4.
Hæres qui fuit, nunquam deſinit hæres eſſe, 4. 6. 9.
Hæres, cui legatum relinquitur accepto pretio a ſubſtituto legatum præferens hæreditati, a legati petitione ſui movetur exceptione doli mali 5. 3. 6.
Hæres ut adire poſſit, ſcire debet impletam conditionem, 4. 5. 4.
Hæres adeundo hæreditatem approbat omnia a defuncto geſta, eaque ſervare tenetur, 4. 22. 12. 15.
Hæres quandoque adeat hæreditatem, jam cum a morte ſucceſſiſſe videtur, 3. 9. 3.
Hæres ejuſdem poteſtatis, juriſque eſt, cujus defunctus fuit, 4. 13. 12.
Hæres etiam non apprehenſa poſſeſſione dominium acquirit bonorum hæreditariorum, 3. 9. 4.
—— idem eſt in legatario, ibid. & ſect. 5.
Hæres non adiens hæreditatem legatum conſequitur, 3. 16. 7.
—— item ſi hæreditas ei auferatur tamquam indigno, ibid.
Hæres perſonam defuncti repræſentat, 4. 24. 10.
Hæres non poteſt privare commodo legati legatarium, nec alium, ad quem legati commodum perventurum eſt, 5. 21. 3.
Hæres ſtatim a morte defuncti extitiſſe præſumitur, 5. 1. 7.
Hæres nemo fieri poteſt invitus ab his, qui ſunt in ejus poteſtate, 4. 24. 14.
Hæres ſi poſt teſtamentum, quo vocatur, in metallum damnetur, extinguitur inſtitutio, item & legatum, 4. 24. 15.
Hæres, finito uſufructu legato, recuperat ipſo jure uſumfructum rei, 5. 11. 11. 12.
—— neque illum repellere poteſt, ib.
Hæres non poteſt factum defuncti impugnare, 4. 22. 20.
Hæreditatem ad quem deferri velit, non debet eſſe in arbitrio cujuſquam, 1. 8. 11. & 1. 11. 29.
Exempla contraria in bonorum poſſeſſione: 1. 8. 13. & 1. 11. 30. & 32.
Hæreditatem non adit qui conditionem implet, 1. 8. 8.
Hæres ſtatim ſuccedit in omne jus defuncti, & obligatur creditoribus hæreditariis, 1. 9. 19.
Hæreditas eſt ſucceſſio in univerſum jus, tam quoad commoda, quam quoad incomoda ib. ſ. 22.
Hæredis jus neque lex, neque Prætor aufert ei, qui ſemel hæres fuit ib. ſ. 28. 30. 35. & 1. 12. 12.

Hæ-

Hæreditas a ſuo tranſmittitur etiam ante immixtionem, 1. 9. 52.
Hæreditatis damnoſæ tranſmiſſio eſt incommoda, *ibid. ſect.* 53.
per Hæreditatem non fit melior noſtra conditio, *ibid. ſ.* 57.
Hæreditatis acquiſitio non recipit conditionem. *ibid. ſect.* 66.
Hæreditate fratris retenta poteſt ſui patris hæreditate abſtinere, *ibid. ſ.* 82.
Hæreditate patris abſtinens legatum conſequi poteſt *ibid. ſect.* 83. & 84.
Hæreditatem non acquirit extraneus niſi facto proprio, *ibid. ſect.* 36.
Hæres aliquando non cogitur ſuſcipere partem vacantem, *ibid. ſ.* 49., & 50. ubi *vide* duo exempla.
Hæredes duo in ſolidum eſſe non poſſunt, 1. 10. 44.
Hæreditatis dator, & arbiter diei non poteſt repudians, aut abſtinens, & quare, 1. 11. 31.
Hærede non adeunte corruunt ſubſtitutio, & exhæredatio, *ibid. ſect.* 32., & 33.
Hæres nemo eſſe poteſt ex teſtamento; in quo præteritus eſt ſuus hæres, *ibid. ſect.* 38. & diſtingue ut *ſect.* 41.
ab hæreditate non delata nemo poteſt abſtinere, *ibid. ſect.* 39.
Hæreditas inteſtata non defertur, niſi ceſſante teſtamento, *ibid. ſect.* 40.
Hæreditatem cernere, & adire quid? 1. 12. 5. reliqua vide in verbo. *Aditio*.
Hæreditas pro parte adiri, pro parte repudiari non poteſt, *ibid. ſ.* 14. & 4. 4. 11.
—— nobis ignorantibus non acquiritur, *ibid. ſect.* 16.
—— nequidem per ſervos, & filios noſtros acquiritur, *ibid. ſect.* 17. nec ſufficit ratihabitio, *ibid. ſ.* 18. excipitur reſtitutio fideicommiſſariæ hæreditatis, & bonorum poſſeſſio, quæ per alium nobis acquiri poteſt, *ibid.*
Hæreditas cur differat a reſtitutione fideicommiſſi, & bonorum poſſeſſione, *ibid. ſ.* 19.
Hæres ſtatim legis miniſterio dominium acquirit, *ibid. ſect.* 23.
Hæreditas ne momento quidem temporis reſidet in ſervo adeunte, *ibid. ſ.* 32. & 2. 29. 4.
—— nec ante, nec poſt aditionem mancipari poterat, 1. 12. 47. 48.
inteſtata cedi poterat etiam ante aditionem, & quare *ibid. ſ.* 48.
—— in caſu quodam mancipari poterat, *ibid. ſ.* 53.
Hæreditatem nobis acquirere non poteſt homo liber, *ibid. ſect.* 25.
Hæreditas civiliter acquiritur, *ibid. ſ.* 26.
Hæreditatem per alium adiri poſſe, quomodo admittendum, *ibid. ſ.* 60.
Hæreditatis petitio eſt actio bonæ fidei, 1, 14. 19.
Hæreditatis dividendæ ratio in multis caſibus admodum obſcuris proponitur, & explicatur, 1. 21. 6. 7. 8.
ſemel hæres ſemper eſt hæres, 2. 11, 23.
Hæres adire coactus totam hæreditatem debet reſtituere, *ibid. ſ.* 12.
Hæreditas non adita non tranſmittitur, 2. 15. 15. excipe caſum S. C. Silaniani, *ibid.*
Hæreditas viventis nulla eſt, nec recipit æſtimationem, 2. 24. 31.
Hæredis nomen legatarium quandoque comprehendit, 4. 11. 5.
Hæredis inſtitutio, *quem Titius voluerit* non valet, 3. 30. 8.
Hæredis inſtitutio interpretanda eſt ut potius valeat quam pereat, 5. 11. 6.
Hæredis nomine tam primi quam ulteriores hæredes continentur, 5. 12. 8.
Hæredis nomine omnes hæredes continentur ſi plures ſint, 4. 13. 3.
Hæredis arbitrio committi poteſt, cuinam reſtituendum ſit fideicommiſſum, 4. 13. 9.
—— an vero reſtituere velit, committi non poteſt, *ibid.*
—— idem eſt, quis ex ſervis manumittendus ſit, *ibid.*
Hæredis nomine continentur omnes hæredes, & plures hæredum gradus, 4. 13. 12.
—— & omnium hæredum complexus defunctum repræſentat, *ibid.*
Hæredi neceſſario ac voluntario communes ſunt impotentiæ caſus, 5. 30. 11.
Hæredi ejus, qui inſtitutus non eſt, non defertur hæreditas, 4. 4. 5.
Hæredi dare juſſus non debet dare hæredi hæredis, 3. 28. 9.
—— neque ei cui reſtituta fuit hæreditas ex Senatuſconſulto Trebelliano, *ibid.*
Hæredi a ſemetipſo legari non poteſt, 5. 3. 5. & 11. 8. & 4. 25. 11.
—— bene tamen a cohærede, 4. 10. 12.
Hæredi a ſemetipſo inutiliter legatur, 3. 16. 7.
Hæredi adire coacto per Prætorem (petente procuratore fideicommiſſarii qui non ratum habet) ſuccurrendum per reſtitutionem in integrum, & hæreditas pro non adita habenda, 4. 6. 9.
Hærede in reſtituenda hæreditate moram faciente perinde eſt ac ſi reſtituta fuiſſet, 4. 7. 11.
—— & quando moram faciat, *ibid.*
—— & fideicommiſſario poſt moram decedente ad ejus hæredes tranſit, *ibid.*
Hærede damnato Stichum non petere, cum teſtatori deberetur Stichus, aut decem, liberatur debitor acceptilatione tam quoad Stichum, quam quoad decem, 5. 22. 1.
Hærede conditionem implere prohibente habetur pro impleta, 4. 28. 7.
Hærede conditionem trahente, Prætor poteſt tempus præfinire, ut eo tranſacto, eaque non impleta hæreditas vacet, 4. 28. 10. 29. 10.
Hæredes exonerandi ſunt ejus partis nomine cujus emolumentum ipſis ablatum fuit, 3. 6. 8.
Hæredes pro partibus incertis inſtituti quaſi ſine partibus ſcripti habentur, 4. 11. 2.

Hæ-

Digitized by Google

Hæredes pro portionibus hæreditariis legata ſolvunt, 3. 6. 8.
—— limita, *ibid.*
Hæredes compelluntur adire, & fideicommiſſario reſtiuere per officium judicis nobile, 4. 7. 1.
Hæredea voluntarii jus non habeat in hæreditate antequam adeant; neceſſarii habeat ipſo jure etiam citra aditionem 5. 30. 7. 10. 14.
Hæredes neceſſarii & ab inteſtato non fiunt per teſtatorem, ſed a lege, 5. 31. 8.
Hæredum nominibus inductis, legata & alia non delata ſuum effectum habent, 5. 11. 7.
Hæredes ſi non ſint a teſtatore inſtituti, ii, qui a lege vocantur, inſtituti cenſentur, 4. 1. 2.
Hæredes ſinguli tenentur pro portionibus hæreditariis tum circa onera, tum circa actiones, 4. 10. 7.
Hæredes voluntarii non acquirunt hæreditatem ſine aditione, 5. 30. 10.
Hæredes nullis datia partibus, pro æqualibus ſunt, 5. 30. 3.
—— idem in legato, *ibid.*
Hæredes ſine partibus, inſtituti ſinguli æqualiter ſunt hæredes, 4. 14. 8.
—— & ſi plures cum partibus, alius ſine parte, feret, quod aſſi deeſt. *ibid.*
Hæredibus magis quam legatariis lex ſavet, 4. 28. 10.
Hæreditas quæcumque per legem deſertur, 4. 29. 4.
Hæreditas non poſſidet, 4. 22. 16.
Hæreditas plerumque, ut debitum, nobia obvenit, 4. 7. 4.
Hæreditas univerſum jus deſuncti complectitur, 3. 9. 3.
—— & repræſentat perſonam deſuncti, *ibid.*
Hæreditas neque ex die, neque ad diem dari poteſt, *ibid.*
Hæreditas non continetur ſub nomine fideicommiſſi univerſalis, 4. 8. 11.
Hæreditas vocatur ejus, qui apud hoſtea deceſſit, licet ſervua fuerit, 3. 21. 17.
Hæreditas adita amplius repudiari non poterit, 4. 7. 5.
Hæreditas non adita non tranſmittitur, 5. 31. 3. & 4. 4. 1.
Hæreditas ab inteſtato deſertur ſtatim ac certum eſt hæredem ex teſtamentto eſſe non poſſe, qui ſcriptus eſt, 3. 30. 19.
Hæreditas ſive aucta ſive diminuta ſemper eadem eſt, 5. 31. 7.
Hæreditas ex teſtamento non deſertur, quamdiu illud agnatione ſui hæredis rumpi poteſt, 5. 30. 18.
—— ab inteſtato non deſertur, quamdiu poteſt ex teſtamento deſerri, *ibid.*
Hæreditas deſertur ſtatim ac certum eſt aliter evenire non poſſe id ex quo pendet ejus delatio, 5. 30. 19.
Hæreditas non delata neque adiri poteſt, neque tranſmitti, 5. 31. 5.
Hæreditas adimi non poteſt, 5. 9. 13.
—— vide limitationem, *ibid.*
Hæreditas niſi adita fuerit, reſtitui non poteſt, 4. 4. 11.
Hæreditas adimi non poteſt, 5. 9. 13.
—— ſuus vero hæres etiam ante aditionem reſtituit, *ibid.*
Hærditas viventis adiri non poteſt, 4. 4. 9.
Hæreditas reſtitui non debet, antequam agnoſcatur, num & repudiari poteſt, 4. 7. 10.
Hæreditas legitimo hæredi non acquiritur, quamdiu teſtamentarius eſſe poteſt, 3. 30. 5.
Hæreditas in quotcumque uncias teſtator volet, dividi poteſt, 4. 12. 9. & 10. 8.
Hæreditas, quæ teſtamento datur, lege ac jure nobis obvenit, 3. 28. 9.
Hæreditas vel legatum ſi detur ei, qui in aliena poteſtate eſt, ei acquiritur, in cujus eſt poteſtate, 5. 3. 10.
Hæreditas non adita non eſt in bonis noſtris, 4. 4. 4.
Hæreditas eſt jus incorporale, & pro diviſo poſſideri non poteſt. 4. 24. 11.
—— & eſt jus univerſale, *ibid.*
—— & eſſe poteſt, quamvis nihil corporale in ea ſit, *ibid.*
—— ſed dividitur ratione rerum, quæ in ea ſunt, *ibid.*
Hæreditas antequam adeatur, deſuncti perſonam repræſentat, 4. 22. 17.
—— & omnia deſuncti bona tenet, *ibid.*
—— & ſervus hæreditarius ipſi hæreditati acquirit, *ibid.*
—— & etiam poſſeſſionem, *ibid.*
—— poſſeſſio deſuncti eſt in hæreditate, *ibid.*
Hæreditas ex teſtamento non deſertur quamdiu illud rumpi poteſt, 4. 30. 4.
Hæreditas eidem perſonæ relicta tum per fideicommiſſum, tum per ſubſtitutionem, relicta præſumitur in eumdem caſum, 5. 2. 9.
Hæreditas mortuo deſerri non poteſt, 4. 29. 3.
Hæreditas non facile adimi poteſt, 4. 11. 14.
Hæreditas pro parte acquiri, & pro parte repudiari non poteſt, 4. 1. 20.
Hæreditas eſt nomen juris, et in jure conſiſtit, 4. 22. 16.
Hæreditatis legitimo nomine proprie ſignificatur hæreditas ab inteſtato, 3. 28. 9.
Hæreditatis appellatione legata, & fideicommiſſa non continentur, 5. 3. 2.
—— & quod de hæreditate diſpoſuit teſtator, de legato diſpoſuiſſe minime cenſetur, *ibid.*
Hæreditatis nomen univerſitatem rerum demonſtrat, 4. 1. 4.
Hæreditati ſe immiſcet, qui pro hærede gerit, 5. 30. 1.
Hæreditati ſe immiſcens, cohærede jam abſtinente, partem quoque abſtinentis invitua acquirit, 4. 1. 20.
—— & in totum ſubjicitur oneribus hæreditariis, *ibid.*
Hæreditatem diſtribuere per rationem calculi maxime conſentaneum eſt voluntati teſtatoria, 4. 11. 13.
Hæreditatem adiens, vel ei ſe immiſcens contrahit cum creditoribus & legatariis, 4. 1. 20.
Hæreditatem adire non valenti ſubvenitur ope reſtitutionia in integrum, 5. 31. 4.
Hæreditatem adire, & bonorum poſſeſſionem petere
long.

longe differunt, 5. 18. 10.

Hæreditatem accipiens cum tacita conditione reſtituendi eam indigno, prædonis loco eam poſſidet, 5. 11. 9.

Hæreditatem adhuc non delatam neque ſuus acquirere poteſt, neque extraneus, 5. 30. 14.

Hæreditate non adita intercidunt omnia in teſtamento relicta, 3. 30. 3.

Hæreditate a teſtatore non diviſa omnes æqualiter hæredes ſunt, 4. 11. 2.

Hærediate ſervo relicta partim pure, partim ſub conditione, pure relictam adeundo, alteram quoque acquirit, 4. 22. 8.

Hæreditariæ actiones dividuntur inter cohæredes pro hæreditaria portione, 3. 6. 8.

Hiſtriones olim in magno pretio, 5. 26. 9.

Hominis liberi nulla æſtimatio eſt, 4. 24. 13.

Honor eſt legatum, ſicut & inſtitutio, 5. 13. 1.

Humana interpretatione admiſſum regulis juris non eſt conſentaneum, 3. 25. 27.

Humanitatis ratio aliquando præfertur ſubtili juris regulæ, 5. 18. 11.

Humanitatem & æquitatem ſecuti veteres Juriſconſulti, 3. 25. 27.

Hyems non ſolum ſignificat anni tempus, ſed etiam tempeſtatem, 1. 20. 3.

Hybernus fluctus, qui in tempeſtate excitatur, *ibid. ſect.* 4.

Hypotheca liberorum in bonis patris adminiſtratoris quando incipiat: examinantur variæ ſententiæ, 2. 12. 2. *& ſeqq.*

Hypotheca an poſſit cedi ſine principali obligatione, *ibid. ſect.* 28.

Hypotheca locatori conceſſa in invectis in prædium urbanum a conductore ex præſumpta conventione contrahentium, 3. 1. 16.

Hypotheca olim parciſſime conceſſa, *ibid.*

Hypotheca tacita & legitima ſola legis auctoritate inducitur, *ibid.*

—— & ex præſumpta conventione, *ibid.*

Hypotheca pro dote & legatis a Juſtiniano data, *ib.*

Hypotheca ſuper ſuas res generaliter promiſſa, tam præſentes continet quam futuras, 3. 25. 3.

Hypothecam habet fiſcus propter publicam auctoritatem, 3. 1. 16.

I

IDem ſemper manet, quod per partes reficitur, 5. 26. 3. 6.

Ignorans tranſmittit quisquis ignorans acquirit, 4. 5. 12.

Ignorante teſtatore impletam jam eſſe conditionem, quam adjicit, eam non adjecturum ſi ſciviſſet, præſumitur, 4. 28. 2.

Ignorantia facti non excuſat in contractibus, 2. 15. 19.

Immunitates datæ alicui & poſteris ejus non pertinent ad eos, qui ex feminis nati ſunt, 3. 28. 5.

Imperatores habebant duplex patrimonium, publicum, quod ærarium, privatum quod fiſcus appellabatur, 3. 2. 9.

Imperium merum, quid ſit? 1. 1. 1.

Imperii meri definitio explicata, *ibid. ſect.* 19. *&* 20.

Imperium merum aliquando plura, aliquando pauciora animadverſionum genera comprehendit, *ibid. ſect.* 20.

Imperium merum in quibusdam Magiſtratibus plenius eſt, in quibusdam minus plenum, *ibid. ſect.* 22.

Imperii inſigne gladius, *ibid. ſect.* 9. & cur eſſe cœperit, *ibid. ſect.* 15.

Imperii inſigne ſecures, ſtante Republica, *ibid.*

in Imperii definitione gladii nomen refertur ad omnes graviores animadverſiones, *ibid. ſect.* 16.

Imperium merum qui habebant, dicebantur honores juris gladii, & poteſtatem gladii habere, & gladii poteſtate ſuccingi, *ibid. ſect.* 11. *&* 12.

Imperium merum dabat Imperator gladium dando, & adimendo adimebat, *ibid. ſect.* 10.

Imperium merum a lege nominatim datur, 1. 3. 2.

Imperium merum nemo poterat habere niſi a Populo, aut a Senatu, *ibid. ſect.* 6.

Imperium militare erat merum Imperium, *ibid. ſect.* 7.

Imperium merum magiſtratibus ademptum legibus Valeriis, *ibid. ſect.* 8.

Imperium merum non habebant Conſules poſt leges Valerias, *ibid. ſect.* 9. dabatur tamen ipſis aliquando ſpecialiter Senatuſconſ. vel lege Curiata, *ibid. ſect.* 10.

Imperium merum non habebat Dictator, *ibid. ſect.* 11. niſi creatus eſſet *ut optima lege*, *ibid. ſ.* 13.

—— Dictatori aliquando dabatur lege Curiata, *ibid. ſect.* 15.

Imperium merum habebat Præfectus urbi, *ibid. ſect.* 16.

—— item Præfectus Prætorio, *ibid. ſ.* 17.

—— item Præfecti quatuor a Conſtantino creati, *ibid. ſ.* 21.

—— item Procoſ. Præſes, Prætor provincialis, *ibid. ſ.* 18.

—— item legati Cæſaris, *ibid. ſ.* 19.

—— item legati Conſulares, *ibid. ſ.* 20.

Imperium merum mandari non poteſt. *ibid. ſ.* 1. Refellitur ſententia Maſſinii, *ib. ſ.* 3. 4. *& ſeqq.*

Imperium merum non mandabat Præfectus Prætorio, confutatur argumentum Maſſinii, *ibid. ſ.* 22.

Imperium merum habent Magiſtratus, non ſolum ejus uſum, 1. 2. 2.

Imperium merum Princeps non habet contra Azonem, *ibid ſ.* 6.

Imperium merum dat Magiſtratibus Princeps, licet ipſe non habeat, *ibid ſ.* 9.

Imperii meri, aut mixti, vel juriſdictionis jure non utitur Princeps, ſed jure Poteſtatis regiæ, *ib. ſ.* 11.

Imperium merum qui habet, & judicii exercitionem, & pœnæ executionem habet, *id. ſ.* 3.

Imperii meri exercitio aliud eſt, aliud exercitio judicii, *ibid.*

Imperii mixti definitio, 1. 4. 2.
Imperium mixtum a juriſdictione non ſeparatur ibid. ſect. 3.
Imperium mixtum quam late pateat, & quas coercitiones comprehendat, ibid. ſect. 10.
Imperium habere dicuntur majores Magiſtratus, non Minores, & qua de cauſa, ibid. ſect. 11. & ſeqq.
Imperii nomen quomodo ſæpe numero accipiatur, ibid. ſect. 16. & 41.
Imperium mixtum habebant Tribuni Plebis, Ædiles, Quæſtores, Præſectus Vigilum, Præſectus annonæ. Item Magiſtratus Municipales, Duumviri, Defenſores Civitatum, Juridicus Alexandriæ, ibid. a ſect. 16. ad ſect. 40.
Imperii magis, quam jurisdictonis, quæ dicantur, ibid. ſect. 41.
Impoſſibilia lex non fingit, 5. 18. 7.
Impoſſibilium nulla eſt obligatio, 3. 17. 11. & 4. 26. 10. & 24. 2.
—— omnia ea, quæ contra legem, vel contra bonos mores, impoſſibilia, ibid.
Impuberis teſtamentum non valet, licet pubes factus deceſſerit, 4. 25. 3.
Impuberi hæredem Patec eligere poteſt non puberi, 3. 17. 5.
—— &hoc impuberi expedit, noceret autem puberi, ibid.
Impuberum quoad faciendum teſtamentum nullum animi judicium eſt, 5. 7. 5.
Imputari in Falcidiam aliud eſt, quam computari in Falcidia, 4. 25. 11. 12.
Incapax inſtitui poteſt ſub conditione, ſi capax erit, 4. 21. 15.
—— & recte inſtituitur, cum capax erit, 3. 30. 11.
Incapaci relicta olim ad fiſcum devolvebantur, 4. 21. 22.
—— & incapacitas ſpectatur de tempore, quo ad fiſcum devolvitur, ibid.
Incapacitas hæredis vel legatarii operatur, ut pro non ſcriptis habeantur, non vero ut ad fiſcum pertineant, 4. 21. 22.
Incertum æſtimari & in contractum deduci poteſt, 3. 8. 33.
Inchoatum ad effectum non perducitur, niſi animus contrahentium conſentiat, 4. 12. 13.
Indigno hæreditas aufertur a fiſco, 5. 11. 9.
Indigno reſtituere tacitam fidem accommodans hæres dici poteſt ſi adeat, 5. 11. 10.
—— ſed cum faciat contra leges, hæreditas ei aufertur, ibid.
—— legatum vero ſalvum manet, ſicut & ſubſtitutio, ibid.
Induci oon debent ea, quæ expreſſe notata non ſunt, 5. 31. 7.
Inducta ex lege, & in jure expreſſa non protenduntur ultra teroinos a lege præſcriptos, 3. 17. 3.
Infans ratum habere non poteſt, 4. 4. 10.
Infans bonorum poſſeſſionem non agnitam ad hæredem tranſmittit, ibid.
Infans comparatur furioſo, ibid.
—— non tamen quoad acquirendam bonorum poſſeſſionem, ibid.
—— acquirit hæreditatem, vel bonorum poſſeſſionem, patre ejus nomine adeunte vel agnoſcente, ibid.
—— & ſi infans deceſſerit, tamen pater omnia quæ ex ea ſucceſſione filio obveniſſent, jure patrio acquirit, ibid.
Infirmari non poteſt quod non valet ab initio, 4. 26. 5.
Ingenuus vere non eſt, qui jus annulorum aureorum obtinuit, ſed pro ingenuo habetur, 5. 25. 13.
—— & quoad patronum non ceſſat libertus eſſe, ibid.
—— & ejus honor auctus eſt, non conditio mutata, ibid.
—— & patroni conditionem deteriorem non facit, ibid.
Initium in contractibus ſpectatur, 4. 22. 1. 2. & 12. 26.
—— & in quaſi contractibus, ibid.
—— & delictis, ibid.
—— noo autem in legatis, ibid.
Injuria volenti non fit, 1. 19. 36.
Injuria ſervo non fit, ſed domino, ſi atrocior ſit, eique actio injuriarum quæritur, 1. 21. 1.
Injuria communi ſervo facta, quomodo æſtimanda, ibid. ſect. 2. 3. 4. & ſeqq. & an portio dominii, an dignitas domini, an utrumque ſpectandum, ibid. ſect. 3. & 4.
Injuria fit fidejuſſori ſi rejiciatur, non tamen ſemper, 1. 22. 1. & ſeqq.
Injuria fit diviti, eum paupertatis arguendo, ibid. ſect. 3.
Injuria non fit debitori principali rejiciendo fidejuſſorem, ibid. ſect. 7. & ſeqq.
Injuria fit debitori ducendo ipſum in jus ſine cauſa, ibid. ſect. 12.
Injuria quibus modis fiat, ibid. ſect. 16.
Injuriam non facit, qui utitur jure ſuo, ib. ſ. 11.
Injuria levis non dat liberto actionem contra patronum, 5. 13. 4.
Injuria æſtimatuc ſecundum opinionem, damnum ſecundum veritatem, 3. 14. 8.
Injuriam omnem lex odit & deteſtatur, 5. 13. 3. 4.
—— maxime cum in diſpoſitione idem honoratur, ibid.
Injuriarum tenetur tam mandans injuriam fieri, quam ſuſcipere, 4. 2. 12.
Inquilini & coloni, ſive aſcripti, non alienantuc ſine fundis quibus adhærent, 4. 10. 6.
Inſtantia tranſit in hæredem cum omnibus ſuis qualitatibus, 2. 30. 28.
Inſtituens in proprietate, inſtituit quoque in uſufructu, 5. 12. 11.
—— & ſi alii uſusfructus legetur, avellituc ex univerſa hæreditate, ibid.
—— & eo finito, revertitur ad hæredem, titulo hæreditario, ibid.
Inſtitutio & exhæredatio liberorum ſunt de forma teſtamenti, 2. 10. 17. ſecus de jure Prætorio, 2. 11. 12.
Inſtitutio Patroni non eſt de forma, 1. 10. 27.
Inſtitui non poteſt filius ſub conditione, quæ non ſit

ſit in ejus poteſtate, *ibid. ſect.* 20.
—— item nec ſub conditione turpi, vel impoſſibili, *ibid. ſect.* 22.
Inſtitutio ex alieno arbitrio pendere non poteſt, 1. 11. 29.
Inſtitutio ſervi valet ex perſona Domini, 1. 12. 34.
Inſtitui hæres non poteſt ex die vel ad diem, 4. 11. 6.
Inſtitutio ſecundum conditiones infra ſcriptas valet, & ſi nullas infra ſcripſerit teſtator, 4. 14. 10.
Inſtitutio non valet, ſi non appareat, ex qua parte hæres ſit inſtitutus, 4. 14. 7.
Inſtitutio hæredis præſentis valet ſine nominis adjectione, 5. 15. 1.
Inſtitutio, in qua teſtator non addidit conditionem, quam deſtinaverat, incerta eſt, 4. 14. 6. 10.
Idem eſt, & ſi teſtamentarius eam addiderit, detraxerit, vel mutaverit, *ibid.*
—— etſi teſtator conditionem addiderit, quam nolebat, ea detracta valet inſtitutio, *ibid.*
Inſtitutio a patre cum convicio fieri poteſt, 5. 13. 6.
—— & ab alio quocumque parente, *ibid.*
Inſtitutio hæredis eſt honor ipſi habitus, 5. 12. 4.
Inſtitutio favorabilior eſt legatis, 5. 11. 6.
Inſtitutio facta in primo teſtamento, quaſi repetita cenſetur in ſecundo propter errorem teſtantis, 5. 2. 10.
Inſtitutio corruit, ſi inſtitutus capax fiat incapax, 4. 24. 14.
Inſtitutio benigne eſt interpretanda, ſecus exhæredatio, 5. 18. 11.
Inſtitutio in re certa valet detracta rei certæ mentione, ſicuti eſt de die, & de conditinne impoſſibili, 4. 11. 3. & 4. 10. 3.
Inſtitutio ejus, qui in utero eſt, tacitam habet conditionem, ſi naſcetur, 4. 5. 11.
—— & tamen ſtatim a morte teſtatoris legati dies cedit, *ibid.*
Inſtitutio ſub conditione ejus, qui antea pure inſtitutus erat, non valet, ſed prior manebit, 5. 4. 2.
Inſtitutio ſub conditione ſi volet, differt ab ea, cui ſubjecta eſt ſubſtitutio vulgaris, 5. 30. 5.
Inſtitutio hæredis fundamentum eſt teſtamenti, 4. 4. 2.
—— & ſine ea non valet, *ibid.*
Inſtitutio ac ſubſtitutio directa non inducitur niſi verbis & voluntate expreſſa, 5. 31. 7.
—— fideicommiſſaria ſubſtitutio inducitur quoque ex conjecturis, *ibid.*
Inſtitutio, & legatum valet, ſi evidenter appareat de qua perſona ſenſerit teſtator, 4. 13. 5.
Inſtitutionis nomen de inſtitutione primi gradus hæredis non de ſubſtitutione accipitur, 3. 28. 9.
Inſtitutione non valente corruunt omnia in teſtamento ſcripta, 5. 11. 6.
Inſtitutionibus plurimis ex eadem parte factis ſub diverſis conditionibus prior conditio occupabit inſtitutionem, 5. 4. 2.
—— ſi commemoratione prioris poſterior facta fuerit, valet poſterior, *ibid.*
Inſtitutus ex nulla parte hæres eſſe non poteſt, 4. 14. 8.
Inſtitutus ex parte, vel ſine parte, hæres eſt in tota hæreditate, 4. 11. 4.
Inſtitutus in re certa eſt hæres in totum, 4. 11. 6.
—— etiam ſi teſtator juſſerit ea re contentum eſſe, *ibid.*
Inſtitutus ex *reliqua parte* jam expleto aſſe hæres non eſt, 5. 20. 1.
—— neque bonorum poſſeſſionem petere poteſt, *ibid. ſect.* 2.
Inſtituto nepote, ſi teſtatore vivo naſcatur, ſi momento temporis poſt mortem teſtatoris naſcatur, teſtamentum rumpit, 5. 18. 6.
Inſtituto nepote, ſi quis ſibi poſt mortem natus fuerit, ſi vivo teſtatore naſcatur, rumpet teſtamentum, *ibid.*
—— idem eſt ſi in ipſo mortis articulo naſceretur, *ibid.*
Inſtituto aliquo ſimpliciter, expleto jam aſſe fit tranſitus ad dupondium, 5. 20. 1.
Inſtituto, cui pars a teſtatore non fuit aſſignata, ipſa lex aſſignat, *ibid.*
Inſtitutis duobus altero in re certa, altero ex parte vel ſine parte, hic eſt hæres in totum, ille habetur legatarii loco, 4. 11. 4. & 8.
Inſtitutis duobus in rebus certis uterque eſt hæres pro ſemiſſe, 4. 11. 7.
—— unicuique vero res relicta tribuitur prælegati loco, *ibid.*
—— & unuſquiſque tenebitur pro ſemiſſe ad æs alienum, *ibid.*
Inſtrumentum eſt genus, & plura complectitur etiam quæ poſt conditum teſtamentum accreverunt, 3. 25. 33.
Inſtrumentum fundi eſt genus ſummum multa alia genera comprehendens, 3. 24. 4.
Inſtrumento fundi non continentur, niſi ea quæ agri gratia ibi ſunt, 5. 25. 14.
Inſula, quæ legata fuit, combuſta in area conſiſtit legatum, 4. 24. 4.
Interdictum *uti poſſidetis* requirit actualem poſſeſſionem, 4. 25. 7.
Interdictum *de itinere actuque privato* datur ei, qui eo anno, quo petit, per triginta dies, juſte ſervitutem poſſidet, etiamſi actualiter non poſſideat. 4. 25. 7. & 26. 7.
—— nec ſi poſſeſſio cœperit eſſe injuſta, ei nocet ad interdictum obtinendum, *ibid.*
Interpretatio alia fit in contractibus, alia in judiciis, 2. 30. 1. & *per tot.* & *ſect.* 18.
Interpretatio libelli eadem fit in judiciis ſtrictis, & bonæ fidei, *ibid. ſect.* 11.
—— eadem pariter fit in contractibus ſtrictis, & bonæ fidei, *ibid. ſect.* 12.
Interpretatio libelli ambigui, *ibid. ſect.* 17. & 19.
Interpretatio, per quam actus valet, præferenda, *ibid. ſect.* 20. etiamſi redundet in favorem proferentis, *ibid. ſect.* 21.
Interpretatio voluntatis ex alia teſtamenti parte magni ponderis eſt, etiam non habito reſpectu ad identitatem, ſeu majoritatem rationis, 4. 3. 9.

Interpretatio capienda eſt, per quam actus valeat potius quam pereat, 5. 31. 16.
Inteſtatam adiens hæreditatem non tenetur præſtare in teſtamento relicta, 5. 30. 12.
Inteſtatus eſt, cujus teſtamentum non valet, 1.10.34.
Inteſtatus quoad tutelam dicitur etiam qui rite teſtatus eſt, 1. 7. 25.
Inveriſimile rejiciendum in voluntate interpretanda, 3. 29. 9.
Inutiliter actum ſi ſit, nihil actum dicitur, 5.12.10.
—— & inutiliter datum, non datum dicitur, *ibid.*
Item particula habet vim repetendi, 2. 28. 45.
Judicia privata, & publica, quæ? 1. 5. 3.
Judex quæſtionis quis? 1. 2. 4.
Judex pater, & filius eſſe poteſt in privatis, non in publicis judiciis, 1. 5. 4.
Judicandi, & juris dicendi officium publicum, *ibid. ſect.* 6.
Judices ex conſenſu dabantur, & quomodo id intelligendum, *ibid. ſect.* 10. *& ſeqq.*
Judices ſeligebat Prætor, & eorum nomina ſcribebat in albo, *ibid. ſ.* 11.
Judicia vel penes ſenatum, vel penes equites, vel penes utroſque fuere, *ibid. ſect.* 12.
Judicem non eligebant litigantes: ſed datum rejicere poterant, *ibid. ſ.* 3. 16. *& ſeqq.*
Judex judicio inchoato non rejiciebatur, *ib. ſ.*17.
Judicis dandi ratio in cauſis criminalibus, *ibid.ſ.*18.
Judicem patrem, aut filium qui accepit, ſibi imputet, *ibid. ſect.* 19.
in Judiciis laxior ſit interpretatio, quam in contractibus, 2. 30. 1. *& vide ſ.*18. add. *Interpretatio.*
in Judiciis verba generalia quomodo intelligenda, *ibid. ſect.* 3. *&* 5.
—— ſpectamus voluntatem proferentis & quare, *ibid. ſect.* 4.
—— verba præſentis temporis futura continent, *ibid. ſect.* 7.
in Judicium an veniant fructus percepti ante litem conteſtatam, *ibid. ſ.* 13.
in Judiciis quid ſit actori reſtituendum, *ibid. ſ.* 15.
Judex non poteſt condemnare niſi in id, quod in judicium deductum eſt, *ibid. ſ.* 23.
Judex certam ſententiam ferre debet, *ibid. ſ.* 26.
Judicium convaleſcit, ſi eo pendente jus actori ſuperveniat, *ibid. ſect.* 30.
Judicium ſuſtinetur, ſi actio naſcatur pendente judicio, 2. 25. 7.
Judicium convaleſcit domino ratum habente quod geſſit procurator, 1. 10. 39.
Judiciorum ordo explicatur, 1. 14. 27. *& ſeqq.*
Judex ſupplere poteſt ea, quæ ſunt juris, non quæ ſunt facti, *ibid. ſ.* 37.
—— debet condemnare juxta naturam actionis, 1. 27.10. in Judicio quæ perſonæ requirantur, 2.9.4.
Judicium corruit ſubducto reo, *ibid. ſect.* 5.
in Judiciis æquitas prævalet juri ſtricto, 2. 25. 6.
Judex juxta naturam propoſitæ actionis, & petitionis litigantium debet ſententiam ferre, 3.18.7.
Judicati actio novat priorem contractum, 3. 8. 3.
Judices dati ſolam notionem habent, 4. 17. 12.
—— olim a delegatis non diſtincti, *ibid.*
—— & non poſſunt exequi ſententiam, *ibid.*
Judices delegati habent juriſdictionem, & totum juriſdicendi officium, 4. 17.12.
—— & exequi poſſunt ſententiam, *ibid.*
in Judicium non veniunt quæ acciderunt poſt judicium acceptum, 4. 23. 8. 9.
—— exceptis judiciis generalibus, *ibid. ſ.* 11.
Judicium tractum temporis habet, & non modicas moras, 4. 23.7.
Judicium de futura obligatione inſtitui non poteſt, 4. 23. 2.
Judicium incipit a litis conteſtatione, 3. 25. 28.
Judicio contrahitur ſicut ſtipulatione, ſolaque judicii obligatio ſpectatur, 3. 8. 3.
Jura vigilantibus ſcripta ſunt, non ſtultis, 5. 17. 7.
Jurare aliquem de alieno facto iniquum, 2. 30. 31.
Juramentum differt a declaratione voluntatis, *ibid.*
Juriſconſulti officium eſt leges, atque hominum diſpoſitiones interpretari, 3. 18. 1.
Juriſdictionis definitio, 1. 4. 1.
Juriſdictio a mixto Imperio ſeparari non poteſt licet ab eo valde differat, *ibid. ſect.* 3. 6. *& ſeqq.* ubi id probatur.
Juriſdictio, & mixtum Imperium in jure confunduntur, *ibid. ſect.* 5.
Jus civile vigilantibus ſcriptum eſt, 2. 24. 6.
—— aliquando in favorem teſtatorum inducit aliquid contra eorum mentem, *ibid. ſect.* 7.
Jus dicere in cauſa patris aut filii nemo poteſt, 1. 5. 1. & 19.
Jus Publicum a privatis mutari non poteſt, 1. 20. 25. *&* 46.
Ipſo Jure quæ fiunt, etiam nobis invitis fiunt, *ibid. ſect.* 28.
Ipſo Jure rumpi dicitur, quod non valet, *ibid. ſ.* 55. & aliud eſt rumpi ipſo jure, aliud ex poſtfacto reſcindi, *ibid. ſ.* 56.
Ipſo Jure & Jure Pratorio opponuntur inter ſe, 1.11. 14. *&* 1. 14. 24.
Jus eſt quod bonum, & æquum eſt, 1. 10. 51. quæ deſcriptio convenit juri in genere, *ibid. ſect.* 52. & maxime juri, *ibid. &* 1. 11. 4.
Jus Civile ſæpe opponitur æquitati, 1. 10. 53.
Ipſo jure, & ope exceptionis opponuntur, 1. 14. 5.
in Jure quæ diſceptarentur, hoc eſt, apud Prætorem, 1. 14. 28.
in Jure actio, & exceptio petebatur, *ibid. ſ.* 29.
Jus accreſcendi in parte vacante competit pro portione hæreditaria, 3. 6. 8.
—— idemque eſt in ſubſtitutione, *ibid.*
Jus accreſcendi facilius admittitur in uſufructu, quam in proprietate, 4. 19. 4.
Jus accreſcendi excludit qui partem facit, 4. 19. 14.
Jus accreſcendi locum habet quando eadem res pluribus vel conjunctim, vel disjunctim legata fuit, 5.15.9.
—— & ejuſdem rei partibus ſeparatim legatis pluribus, nec erunt conjuncti, neque juri accreſcendi locus erit, *ibid.*

Jus

Jus adeundi habet is, cui hæreditas delata eſt, 4. 4. 4.
—— non alius, ſect. 5.
—— triginta annis præſcribitur, 4. 4. 4.
Jus aureorum annullorum conſecutus pro ingenuo habetur, 5. 25. 12.
—— & ad Equeſtrem ordinem promovebatur, ibid. ſect. 13.
Jus certum eſſe debet, nec illud ignorare licet, 5. 17. 7.
Jus civile eſt unius cujuſque civitatis: ſed proprie eſt ius Romanorum, 3. 28. 3.
Jus deliberandi tranſmittitur ad hæredes, ita tamen ut uno anno concludatur, 4. 4. 10.
Jus eligendi alterutram rem ſibi debitam tranſit ad hæredes, 5. 21. 10.
Jus hæreditarium abſorbet jus legati, 4. 5. 3.
Jus petendi honorum poſſeſſionem cohæret perſonæ, cui competit, & ad hæredes non tranſit, 4. 6. 6.
Jus privatum ad ſingulorum utilitatem ſpectat, 5. 10. 2.
—— non ſeparatim, ſed quatenus ex ſingulis conſtat univerſitas, ibid.
Jus publicum privatorum pactis mutari non poteſt, 3. 17. 10.
Jus ſingulare, deficientibus cauſis, ad conſequentias non producendum, 4. 7. 3.
Jus ſuum poteſt quilibet renuntiare, 3. 8. 22.
Jus ſuum nemini invito auferri poteſt, 3. 8. 22. 38.
—— nec Princeps ipſe ſolet, ibid. ſect. 39.
Juſſus adeundi hæreditatem per nuncium & epiſtolam interponi poteſt, 4. 23. 16.
Juſſus & mandatum ubi requiruntur, ſi deficiant, non valet contractus, 4. 23. 13.
—— ſed ratihabitio ſuperveniens illum convaleſcere facit, ibid.
Juſtitia ſervanda tunc cum ſententia fertur, 4. 23. 7.

L

LAccarii quid? 5. 25. 7.
Lana verſicoloria quæ? 5. 28. 2.
Lana legata verſicolaria legato cedit, 5. 28. 5.
—— niſi aliud teſtatorem voluiſſe probetur, & quis probare debeat? ibid. ſect. 6.
Lanæ verſicoloris appellatione, ea omnia continentur quæ tincta ſunt & neta, 5. 28. 8.
Lanæ nomine non continentur pelles lanatæ &c. Goſſypium, & aliæ, quæ per ſimilitudinem lanæ dicuntur, 5. 28. 5.
—— contrarium ex voluntate teſtatoris, & quis eam probare debeat? ibid. ſect. 6.
Lanæ plures ſpecies improprie lanæ vocatæ, ibid.
Lanæ appellatione verſicolaria non continentur, 5. 28. 8.
Lanæ uſus frequens apud veteres pro veſtibus, 5. 28. 9.
—— & variis coloribus eam inficiebant, ibid.
Lance quare uterentur in perquirendis furtis, 1. 26. 8.

Lectica, ſella geſtatoria, non a jumentis, ſed a ſervis geſtabatur, 1. 30. 6.
—— unde dicta, ibid. ſect. 8.
in Lectica iacentes portabantur, ibid.
Lecticæ ampliores octophori, quia ab octo ſervis portabantur, aliæ hexaphori a ſex, pleræque a quatuor, ibid. ſect. 11. & 5. 25. 7.
in Lecticis dormiebant veteres, ibid. ſect. 12.
Lecticarii ſervi, lecticam portantes, ibid. ſect. 9.
Lectica & lecticarii quid? 5. 25. 6. & 7.
Lecticari quid? 5. 25. 7.
Lecticariorum & coquorum artificium erat, non officium, 5. 25. 7. 8.
Læſio in qua quantitate eſſe debeat ad reſcindendam venditionem, 3. 7. 5. cum ſeqq.
Læſio in quo conſiſtat? 3. 7. 12.
Læſio in actionem doli eſt duorum aureorum, 3. 7. 19.
Legatarius non acquirit eodem tempore obligationem, & dominium, 2. 16. 22. & quare, ibid. ſect. 25. & quid differat legatum ab hæreditate, ibid.
Legatarius quomodo poſſit rejicere oblationem ante diem, ibid. ſect. 26.
Legatum ubi præſtandum, 2. 18. 1.
Legatum quando debeatur, etiamſi illud legatarius capere non poſſit, 2. 19. 11.
Legatum alimentorum non extinguitur morte eius, cum quo legatarius morari debebat, 2. 21. 13.
Legatum & inſtitutio an poſſit conferri in alienam voluntatem, ibid. ſect. 7.
Legatum conferri in voluntatem hæredis magis repugnat, quam conferri in voluntatem extranei, ibid. ſect. 8.
—— tacite in voluntatem utriuſque poteſt conferri, ibid.
Legatum, & donatio manumiſſis auferuntur, ſi natales repetierunt, 2. 24. 19.
Legatum eius, quod hæres a Titio exegerit, continet actionem, & jus exigendi, 2. 27. 15.
Legato rerum, quæ alicubi ſunt, continentur etiam ea, quæ caſu abſunt: contra non continentur, & quæ caſu ibi ſunt, 2.28.2. & 21. 22. & per tot. quæ dicantur caſu ibi eſſe, ibid. ſect. 3.
—— an contineatur calendarium, & nomina debitorum, ibid. ſect. 4. & quid ſi calendarium fuerit legatum, aut exceptum, ibid. ſect. 5.
—— an pecunia fœneratitia, ibid. ſ. 11.
—— an alia pecunia, ibid. ſ. 12. 26. 27.
—— an pecunia, præſidii cauſa ſepoſita, & quæ ea ſit, ibid. ſ. 14. 16.
—— an argentum, & cujus generis, ibid. ſ. 19.
—— an res commodatæ & pignoratæ, ibid. ſect. 19. & 21.
—— an pecunia, quæ in agris habetur, ad paſcendos ſervos, & exercenda opera ruſtica, ibid. ſect. 30.
—— an & quando res venales, ibid ſ. 31. & ſeqq.
—— an merces, & quæ mercis cauſa habentur, ibid. ſ. 35.
—— an fructus in fundo nati, & ibi coacti, ibid. ſect. 39. & ſeqq.

Lega-

Digitized by Google

Legatum fundi cum rebus quæ ibi ſunt, comparatur legato fundi inſtructi, *ibid. ſ.* 42.
—— an latius pateat, *ib. ſ.* 55.
Legato fundi inſtructi non continentur fructus præter neceſſarios ad colendum, & inſtruendum agrum. *ibid.* 43. & 54.
Legata quæ non continent res venales, nec continent fructus venales, *ibid. ſect.* 44.
Legatum uſusfructus bonorum quid contineat? *ibid. ſect.* 46.
Legatum univerſale an contineat res venales, *ibid. ſect.* 31. 32. 37. 38. reprobatur opinio diſtinguentium inter res quæ negotiationis cauſa habentur, & alias res venales, *ibid. ſect.* 34.
Legato rerum, quæ Romæ ſunt, veniunt ea, quæ ſunt in continentibus, *ibid. ſect.* 23.
in his Legatis maxime deſtinatio patrisfam. attenditur, *ibid. ſect.* 17 & 39.
Legato peculio hæres non habet actionem ad petendum id quod defuncto debebatur a ſervo, ſed illud retinere poteſt, *ibid. ſect.* 10.
—— item ſi ſervus hæredi prælegatur, *ibid. ſ.* 9.
Legato uſufructu bonorum veniunt etiam actiones, & nomina debitorum *ibid. ſ.* 7.
Legatum adimitur per voluntariam obligationem etiam invalidam; imo per ſolam deſtinationem alienandi, *ibid. ſect.* 52.
Legata, & hæreditates ob meritum relinquuntur, 2. 29. 5.
Legatum amittit tutor, qui recuſat tutelam etiam juſta de cauſa, *ibid. ſ.* 7.
Legatum optionis cujuſmodi eſſet olim: quale ſit hodie, 2. 30. 36.
Legatum non vitiat error in nomine proprio, 1. 18. 3.
—— vitiat error in nomine appellativo, *ibid. ſect.* 5.
Legato vino continentur ea, quæ vini numero teſtator habuit, *ibid. ſ.* 6.
Legato vini quæ contineantur: an mulſum, oenomeli, paſſum, pythium, melampſythium, melitites, acinaticum, defrutum, *ibid. a ſ.* 12. *ad* 17.
Legato veſtis muliebris quæ veſtes contineantur, *ibid. ſect.* 7.
Legato chartarum an libri contineantur, *ib. ſ.* 11.
Legatum in diem aliquando purum, aliquando præſens dicitur, 2. 16. 2.
Legata quoad diem incertum differunt a contractibus, & quare, *ibid. ſect.* 5.
Legatum in diem an poſſit ante diem agnoſci, aut repudiari, *ibid. ſect* 20. 23. & *ſeqq.* & quid hac in re differat ab hæreditate, *ib. ſ.* 21.
Legare certum pondus auri, &c. & legare ejus æſtimationem, *idem eſt*, 5. 14. 12.
Legare jus quod habet quiſque præſumitur, 5. 21. 16.
Legari poteſt pars hæreditatis, 4. 11. 5.
Legari non poteſt, quod utiliter donatum fuit, 4. 1. 19.
Legari poſſunt fructus futuri, partus ancillarum, &c. 4. 15. 7.
Legari non poſſunt, quæ ædibus juncta ſunt, 5. 21. 4.
—— etſi poſtea ab ædibus ſeparentur non valet legatum, *ibid.*
Legari poteſt portio hæreditatis, 5. 8. 7.
Legari poteſt eadem quantitas ſæpius in eodem teſtamento, 5. 10. 10.
—— ſed ſemel debetur, ſi de voluntate teſtatoris non conſtat, *ibid.*
Legari poſſunt res incorporales, 5. 21. 1.
Legatum non tranſmittitur ad hæredes, legatario mortuo ante conditionis eventum, 5. 3. 7.
Legans villam, ut ipſe poſſidet, legat villam inſtructam, 3. 24. 6.
Legans ſervo conſentit domino ejus acquiri legatum, 4. 19. 3.
Legans id, quod habet, cogitationem intendit ad id, quod habet numero ejus ſpeciei quam legat, 5. 5. 3.
Legans ſeparatim duobus, unicuique ſolidum aſſignat, & inter eos datur jus non decreſcendi, 5. 21. 14.
—— & altero deficiente, alter ſolidum accipit quaſi ſuum a teſtatore relictum, *ibid.*
Legandi verbum, & hæreditates & legata & libertates, & tutelas quandoque comprehendit, 4. 11. 5.
Legandi ratio legato non cohæret, 5. 19. 4.
Legatum deficiens ſingulis hæredibus accreſcit pro portione hæreditaria, 3. 6. 8.
—— idem eſt de parte legati vacante, quæ legatariis accreſcit, *ibid.*
—— & in gravamine injuncto.
Legatum conditionale ad hæredes tranſmittitur, quoties ejus modi eſt conditio, quæ per mortem legatarii impleatur, 3. 9. 7.
Legati puri dies cedit a morte teſtatoris, *ſect.* 19.
Legati conditionalis dies cedit exiſtente conditione, 3. 9. 7.
Legatum ante conditionis eventum agnoſci nec repudiari poteſt, 3. 9. 10.
Legatum deficit, moriente legatario ante conditionis eventum, *ibid.*
Legatum adimi vel transferri poteſt, *ibid.*
Legatum acquirit legatarius deportatus, & tempore impletæ conditionis reſtitutus, 3. 9. 12.
Legatum relictum ei, qui in aliena poteſtate eſt, ſi dies cedat, poſtquam ſui juris factus eſt, ipſimet acquiritur, 3. 9. 11.
—— contra ſi ſui juris erat, & tempore conditionis, factus ſit, *ibid.*
Legatum conditionale non debet conferri ab emancipato ad bonorum poſſeſſionem admiſſo; licet purum conferatur, 3. 9. 20.
Legatum hæredi relictum pro ejus parte non conſiſtit, 5. 16. 7.
—— & partem quam accepit a ſemetipſo, jure hæreditario retinet, *ibid.*
Legatum duobus relictum, quorum alter ſit incapax, alteri debetur, 3. 16. 12.
Legatum ſilvæ cæduæ dat jus legatario cædendi & ven-

Digitized by Google

vendendi, 3. 19. 7.
Legatum alimentorum omnibus libertis, quorum aliquos charos habet teſtator, debetur omnibus libertis, 3. 20. 4.
Legatum vel hæreditas disiunctim relicta debetur utrique, vel uni ex aſſe, ſi unus ſuperſit, 3. 20. 7.
Legatum ab hærede, præſtandum eſt ab omnibus hæredum gradibus, ibid.
Legatum, ſi qua filia mihi genitur, pluribus natis, omnibus debetur, ibid.
Legatum vini non extinguitur, ſi vinum acuerit, licet acetum improprie vinum ſit, 3. 21. 12.
Legatum optionis orationis compendio omnes res comprehendit, 3. 22. 8.
Legatum optionis non comparandum eſt legato generali, ibid.
Legatum optionis olim erat conditionale, ibid.
Legatum de ſui natura perpetuum, non fit temporale ex qualitate adjecta, 3. 23. 5.
Legatum ſubſequens a præcedenti interpretationem recipit, 3. 23. 13.
Legatum nuda voluntate revocari poteſt, 3. 23. 15.
—— etiam tacite, ibid.
Legatum differt a ſtipulatione, 3. 25. 28.
Legatum a morte teſtatoris incipit deberi, ibid.
Legatum eius quod (Sejus) dare facere oportet præſens, in diemve, continet etiam debitum, cuius dies venit poſt mortem teſtatoris, 3. 25. 30.
Legatum interpretari convenit ex conjectura ducta ab aliis legatis, 3. 29. 3. 7. 8.
Legatum fructuum ſive partus habet conditionem ſi naſcatur, 3. 30. 3.
Legatum in aliena voluntate conferri poteſt: in voluntate hæredis non poteſt expreſſe ſed tacite, 3. 30. 7.
Legatum relictum *cum heres voluerit* conditionale eſt, nec ad legatarii hæredem tranſit, 3. 30. 10.
Legatum *ſi æſtimaveris* differt a legato *ſi volueris*, 3. 30. 12.
Legatum præſens vel præſenti die, præſens eſt non in diem, 3. 30. 13.
Legatum ſub conditione *ſi volueris* non valet, ſub alia *niſi volueris*, valet, ibid.
Legatum optionis differt a legato generis, 3. 30. 14.
—— in hoc optimum eligi non poteſt, ibid.
Legatum alicui relictum cum hæres morietur, non poteſt tranſmitti, 4. 5. 1.
—— idem eſt, ſi relinquatus, cum ad pubertatem pervenerit, ibid.
Legatum relictum, cum legatarius morietur, ad hæredem tranſmittitur, ibid.
Legatum incipit deberi, cum dies ceſſerit, ibid.
Legatum non agnitum ad hæredes tranſmittitur legatario decedente antequam dies legati cedat, ib.
Legatum non conſiſtit pro ea parte rei legatæ, quam legatarius jure hæreditario obtinet, 4. 5. 3.
Legatum partus naſcituri, vel fructuum, qui percipientur, debetur ſub conditione, ſi fructus, & partus naſcantur, 4. 5. 6.
Legatum non acquiritur invito, ſed agnoſci debet, 4. 5. 9.
Legatum ſi relinquatur incapaci, pro non ſcripto habetur, 4. 5. 10.
—— ſed ſi relinquatur ſub conditione *ſi capax erit*, valet, ibid.
Legatum ad hæredem tranſmittitur legatario moriente poſt teſtatorem, etiamſi ignoret legatum relictum, vel teſtatorem defunctum, 4. 5. 12.
Legatum, quod perſonæ cohæret, ad hæredes non tranſmittitur, 4. 5. 13.
Legatum uſusfructus, uſus & habitationis ad hæredem non tranſmittitur, etiamſi legatarius moriatur poſt diem legati cedentem, 4. 5. 13.
Legatum purum alternative conjunctum legato conditionali participat de conditione alterius legati, 4. 5. 14.
—— & pendente conditione non erit electio, ibid.
—— quod ſi utraque res pure legata fuerit, alterius dies cedit a morte teſtatoris, alterius ab adita hæreditate, ibid.
Legatum ſervi favore eius, cujus poſt mortem relicta eſt libertas, non valet, 4. 5. 16.
Legatum accipiendum eſt de manu hæredis 4. 6. 4.
Legatum pecuniæ certo loco poſitæ minuitur vel perimitur, ſi minor quantitas vel nulla in loco reperiatur, 4. 9. 3.
Legatum adimitur alienatione rei vel exactione pecuniæ legatæ, ibid.
Legatum pecuniæ non reſtringitur, ex quo teſtator adiecit, unde ea depromi poſſit, ibid.
—— & ideo debetur, etiamſi pecuniam de loco indicato vivens abſtulerit, ibid.
Legatum certæ quantitatis duobus factum inter eos dividitur, 4. 9. 6.
Legatum pluribus relictum inter omnes dividitur, ſed ex uno ad alterum transfertur ex voluntate teſtatoris, 4. 11. 1.
—— & ſi manifeſte apparest eum voluiſſe ſingulis ſolidum deberi, omnes ſolidum habebunt, ibid.
Legatum eſt delibatio hæreditatis, 4. 11. 4.
Legatum cum opprobrio & contumelia relictum, non valet, 4. 12. 27.
—— ſicut inſtitutio, ibid.
Legatum pœnæ nomine olim non valebat, ne quidem in teſtamento militis, ibid.
Legatum eſt honos, & ad honorandos amicos, ibid.
Legatum generis valet, 4. 13. 9.
—— & quis in eo electionem habeat, diſtinguitur, ib.
Legatum eſt delibatio ex univerſo, quod hæredis eſſet, 4. 13. 13.
Legatum domus vel fundi, ſi nullum habeat teſtator, non valet, 4. 14. 1. 2. 3.
—— idem eſt in ſtipulatione, ibid.
Legatum hominis in genere valet, 4. 14. 1.
Legatum ſpeciei inutile eſt, ſi nullas ſpecies habeat teſtator, 4. 14. 3.
—— ſive ſpeciei quæ futura non ſit, ibid.
Legatum incertum eſt, niſi exiſtat, cui datum intelligi poſſit, 4. 14. 10.
—— ſi quid deſit, quod ad ſubſtantiam non pertineat

neat, non eſt incertum, *ibid.*
Legatum valet quantitate incerta, ſi ex eventu certa futura ſit, 4. 15. 6. & 7.
Legatum ſervo commmuni tale eſt, ut inſpecta ejus perſona, domini ſint in legato conjuncti, 4. 19. 3.
—— in hanc cauſam ſervus communis quaſi duo ſervi ſunt, *ibid.*
Legatum pluribus conjunctim vel disjunctim relictum inter legatarios ſcinditur, & pars vacans alteri accreſcit, 4. 19. 5.
Legatum ſervo datur ipſius ſervi contemplatione, *ibid.*
Legatum quantitatis pluribus relictum ab utroque interdum & integrum percipitur, 4. 19. 6.
Legatum duobus relictum, ſi appareat primo ademptum eſſe, totum ſecundo debetur, 4. 19. 7.
—— non tamen ſi in ſpecie id quod primo legavit, ſecundo leget; tunc enim videtur voluiſſe ambos conjungere, *ibid.*
—— idem eſt ſi quod uni legatum erat, repetat, & primo ſecundum adjungat, *ibid.*
Legatum per damnationem pluribus relictum disjunctim utrique totum debebatur, uni quidem res, alteri æſtimatio, 4. 19. 6.
in Legato per vindicationem utroque concurrente partes fiunt, *ibid.*
Legatum Titio, & poſthumo, non nato poſthumo totum Titio debetur, 4. 19. 9.
Legatum duobus relictum, uni totum debetur, ſi alter non poſſit acquirere, *ibid.*
Legatum adſcriptum ſibi & Titio, totum Titio debetur, *ibid.*
Legatum Titio & hæredi, totum Titio debetur, *ib.*
Legatum ſervo communi relictum ſine libertate, debetur totum ſocio, *ibid.*
—— ſi tamen ſervus ſit communis ſcribentis & alterius, non valet, *ibid.*
Legatum pluribus relictum, valet in perſona, quæ capere poteſt, 4. 19. 21.
—— & pars vacans accreſcit non vacanti, *ibid.*
Legatum per damnationem olim non accreſcebat jus accreſcendi, nam pars non capientis penes hæredem manet, 4. 19. 13.
—— & poſt legem Papiam fiſco deferebatur, *ibid.*
Legatum quantitatis in teſtamento relictum, in codicillis repetitum ex utroque peti poteſt, niſi hæres probet ſecundam ſcripturam inanem eſſe, 4. 20. 2.
—— diverſum eſt in corpore vel re legata, *ibid.*
Legatum ejus quod legatario debetur tunc valet, cum aliquam utilitatem affert, puta ob repræſentationem, 4. 20. 3.
Legatum inutile eſt, ſi nullum commodum legatario afferat, *ibid.*
Legatum teſſeræ continet æſtimationem, 4. 28. 4.
Legatum generis orationis compendio ſingula continet quæ ſunt ejus generis, *ibid.*
—— & ideo plures ſpecies ſub eo genere peti poſſunt, *ibid.*
Legatum cum adjectione *hoc amplius* valet, etiamſi aliud legatum non ſit: item & ſtipulatio, 4. 20. 8.
Legatum ſub conditione ſi *Titio filia mea nupta erit*, debetur, modo nupta fuerit tempore mortis teſtatoris, 4. 21. 12.
Legatum conditionale ab initio intelligitur non datum conditione deficiente, *ibid.*
Legatum ſub conditione, *ſi mortuus fuero poſt Kalendas*, teſtatore ſtatim mortuo cur non debeatur, *ib.*
Legatum ejus quod domino debetur, ſervo relictum valet, 4. 21. 13.
—— ſi tamen cedente die ſervus liber ſit, *ibid.*
Legatum cognatis relictum debetur ei, qui erat cognatus tempore teſtamenti, licet eſſe deſierit, 4. 2. 18.
—— non tamen ſi fuerit deportatus, *ibid.*
Legatum ab initio non parit obligationem, quia poteſt teſtator mutare voluntatem, 4. 22. 1.
Lagatum ſervo valet, ſi liber factus poſſit acquirere, 4. 22. 4.
Legatum in annos ſingulos non eſt unum, ſed plura, 4. 22. 6.
—— & capacitas inſpicitur ſingulis annis, *ibid.*
—— & relictum ſervo, domino acquiritur, quamdiu ſervus eſt; ipſi vero, ſi liber fiat, *ibid.*
—— & morte legatarii expirat, *ibid.*
Legatum uſusfructus ſi legatarius proprietatem acquirat, extinguitur, 4. 2. 4. 6.
Legatum uſusfructus alternis annis non eſt unum legatum, ſed tot, quot ſunt anni, 4. 24. 8.
Legatum ſervo alieno relictum extinguitur teſtatore eum redimente, 4. 24. 15.
Legatum ejus, quod legatario debetur, non valet, niſi debeatur ſub conditione, vel in diem, & legetur pure ob repræſentationis commodum, 4. 25. 8.
—— vel ſi ejus interſit aliam actionem intendere poſſe, *ibid. ſect.* 9. & 26. 25.
—— an extinguatur, ſi dies vel conditio extiterit vivente adhuc teſtatore, *ibid.*
Legatum aliquando damnum afferre poteſt, 4. 25. 9.
Legatum ejus quod legatario debetur, non minuitur Falcidia, 4. 25. 10.
—— nec fideicommiſſo gravari poteſt, *ibid.*
Legatum ejus, quod ſub conditione, vel in diem debetur, valet, etiamſi vivo teſtatore, vel poſt ejus mortem dies venerit, vel conditio extiterit, 4. 26. 4.
Legatum ſervo alieno relictum extinguitur, legatario acquirente proprietatem, 4. 26. 15.
—— idem eſt in ſtipulatione.
Legatum ſervo pœnæ relictum, inutile eſt, 4. 26. 21.
Legatum corruit, cum ipſe eſt hæres ac legatarius, 4. 26. 27.
Legatum veſtis, argenti continet id, quod tempore facti teſtamenti teſtator habebat, 4. 27. 1.
Legatum fundi continet quidquid ei accrevit, & qualis eſt fundus de tempore mortis debetur, 4. 27. 10.
Legatum minuitur alienatione partis rei legatæ, 4. 27. 11.
—— niſi urgente neceſſitate alienaverit, *ibid.*
—— alienationem factam ex mutatione voluntatis hæres debet probare, *ibid.*

Le.

Digitized by Google

Legatum ob inimicitias graves ademptum, ſi teſtatorem pœnituit, redintegratur, 4. 27. 14.
Legatum nuda voluntate adimitur, *ibid.*
—— nec niſi nova voluntate poteſt redintegrari, *ibid.*
Legatum ob inimicitias ortas ademptum præſumitur, *ibid.*
Legatum dirigitur ad perſonam legatarii, non ejus hæredem, 4. 28. 8.
Legatum non ſicut hæreditas, damnoſum eſſe poteſt, 4. 28. 10.
Legatum relictum alicui eum morietur, ab eo acquiritur & ad hæredes transmittitur, 4.29.4.
—— idem & hæreditas, *ibid.*
—— etiamſi relinquatur ſub conditione poteſtativa, quæ exiſtat ultimo vitæ momento, *ibid.*
Legatum accipiendum eſt de manu hæredis, 5.1.7.
Legatum a pupillo relictum, inutiliter repetitur a ſubſtituto pupillari, quia ſemel præſtari debet, 5. 2. 10.
Legata in primis tabulis (ſcilicet in inſtitutione pupilli) relicta ſi repetantur in ſecundis (ſcilicet in ſubſtitutione pupillari) non valet repetitio, quia ſubſtitutus jam ea debet, 5. 2. 15.
Legatum ſi pure a filio, ſub eondítione a ſubſtituto pupillari relinquatur, & filius impubes decedat, debetur pure a ſubſtituto pupillari, *ibid.*
—— & ſi ſub eonditione a filio, pure a ſubſtituto relinquatur, ex ſola ſubſtitutione legatum valet, *ibid.*
Legatum a ſubſtituto pupillari repetitum non repetita etiam conditione, pure debetur, ſi filius pendente conditione deceſſerit, *ibid.*
Legatum hæredi relictum, ſi hæreditatem repudiet, totum ei debetur, 5. 3. 5.
—— ſed ſi non intellexerit teſtator eum habere legatum omiſſa hæreditate, non debetur legatum, *ibid.*
Legatum ſub conditione relictum ſub commemoratione primi pure dati valet, & prius revocatum eſt, 5. 4. 3.
Legatum non poteſt eſſe damnoſum, ſicut poteſt hæreditas, 5. 4. 7.
Legatum concubinæ relictum æquo favore eſt interpretandum ac relictum uxori, 5. 7. 7.
Legatum ob ſanguinis conjunctionem pleniſſime interpretandum eſt, 5. 7. 8.
—— & ob amicitiam, *ibid. ſect.* 9.
Legatum ſi relinquatur præſtandum die natali ſuo, annuum legatum intelligitur, 5. 8. 2.
Legatum ademptum cenſetur propter graves inimicitias inter teſtatorem & legatarium exortas, 5. 8. 3.
Legatum alimentorum relictum omnibus libertis teſtamento, vel antea manumiſſis, non debetur jam de domo dimiſſis, & non aliſolitis, niſi ii probent voluntatem teſtatoris, *ibid.*
Legatum cum in ſuam tutelam & poteſtatem venerit, alicui relictum diverſe intelligitur juxta diverſas legatarii conditiones, 5. 8. 4.
Legatum *decem quæ in arca habeo* non valet eum nihil habeam, 5. 8. 5.
Legatum teſſeræ frumentariæ magis in quantitate quam in corpore ſubſiſtit, *ibid. ſect.* 11.
—— & videtur legata æſtimatio, *ibid.*
—— & legatum Romæ ſolvendum erat, *ibid.*
—— & pauperibus tantummodo legabatur, plerumque libertis, *ibid.*
Legatum pro operibus publicis tantum videtur, quantum ſufficit operi perficiendo, 5. 9. 7.
Legatum declaratur ex comparatione rerum, quarum electio legatario data eſt, 5. 9. 8.
Legatum non ſtricte interpretandum, ſed magis ad favorem legatarii, 5. 10. 7.
Legatum ejus, quod debetur, non valet, niſi in certis caſibus, 5. 10. 10.
Legatum peculii cum adjectione deducto ære alieno valet, 5. 11. 7.
Legatum fructuum continet uſumfructum, 5.11.11.
Legatum ejus, quod ipſo jure ad legatarium ſpectat, non valet, 5. 12. 5.
Legatum liberto relictum, ademptum videtur, ſi in poſtrema ſcriptura peſſimum, vel ingratum eſſe dictum ſit, 5. 13. 1.
Legatum immerenti dari non repugnat, 5.13.3.
Legatum perniocioſum eſſe legatario repugnat, 5. 13. 4.
Legatum eſt donatio, *ibid. &* 19. 4.
Legatum certæ ſummæ in dotem datæ valet, etiamſi vere data non ſit, 5. 14. 3.
Legatum decem, *quæ Titio debeo*, valet etiamſi nihil ei debeam, *ibid.* 22. 3. & 5. 8. 5.
Legatum ſummæ, quam ſe debere teſtator fateatur, cum non debeat, peti poteſt ex fidei commiſſo, 5. 14. 5.
—— niſi hæres certo probet eam non legaturum, ſi ſciviſſet ſe non debere, *ibid.*
Legatum rei, quæ præſens indicetur, valet, etſi alieno nomine appelletur, 5. 15. 1.
Legatum pecuniæ facilius duplicatur, quam rei, 5. 15. 10.
Legatum non continet res, quibus non convenit demonſtratio teſtatoris, 5. 16. 2.
Legatum non egreditur terminos ſpeciei legatæ, 5. 16. 2.
Legatum ſervo communi teſtatoris, & legatarii relictum totum pertinet ad ſocium, 5. 19. 9.
Legatum relictum ad exæquandam conditionem filiorum valet, 5. 19. 12.
—— etiamſi falſa ſit cauſa, ob quam exæquari debere conditionem credatur, *ibid.*
Legatum certi corporis, aut ſpeciei habet in ſe tacitam eonditionem, ſi reperiatur in hæreditate, 5. 20. 7. 9.
Legatum ejus, quod ſibi debetur, alteri, quam debitori ſuo relictum, non adiecta quantitate, non valet, ſi nihil teſtatori debeatur, 5.21.2.
—— item & quantitate adjecta, *ibid. ſect.* 3.
Legatum tacite adimi poteſt, & expreſſe, 5.27 6.
Legatum ejus quod ſibi debetur debitori ſuo relictum va-

valet, 5. 22. 1. 2.
—— etiam in parte, *ibid.*
—— & tune ſi petatur, poteſt debitor ſe exceptione defendere; ſi non petatur poteſt agere ut acceptilatione liberetur, *ibid.*
—— quod ſi non totam obligationem teſtator tollere voluit, pacto liberandus eſt, *ibid.*
Legatum debiti debitori ſuo relictum non valet, ſi debeatur, ſed exceptione debitor uti poſſit, 5. 22. 2.
—— nec valet ſi teſtator vivus exegerit, *ibid.*
—— & in parte quam exegit, *ibid.*
Legatum rei debitæ propemodum ſemper valet propter actiones a Juſtiniano legatariis conceſſas, 5. 22. 4.
Legatum valet ejus rei quam ex ſtipulatu debemus, *ib.*
Legatum ejus quod debetur creditori relictum, in maiori quantitate valet ſemper in exceſſu, *ib & ſ.* 6.
Legatum ejus quod debetur relictum creditori a debitore, qui exceptione tutus erat, valet, *ibid.*
—— idem eſt ſi debetur actione honoraria, *ibid.*
Legatum a debitore creditori ſuo relictum ejus quod ipſi valet, non debet, niſi debiti emolumentum amplietur, *ibid.*
—— quot modis amplietur, *ibid.*
Legatum ejus quod debetur pure relictum valet, ſi loci cauſa utilitatem afferat, 5. 22. 5.
—— & hoc caſu nec Falcidiæ locus erit, nec fidei committi legatarii poterit, *ibid.*
Legatum pure relictum ejus, quod in diem vel ſub conditione debetur, valet etiamſi vivo teſtatore dies venerit, vel conditio extiterit, *ibid.*
Legatum certæ ſummæ reddendæ dotis cauſa relictum, dota jam reddita valet, 5. 22. 6.
Legatum pecuniæ pro re debita valet, etiam re vivo teſtatore perempta, *ibid.*
Legatum argenti facti continet argentum fabricari inceptum, 5. 24. 3.
Legatum generis unum eſt, licet plures ſpecies contineat, 5. 25. 3.
Legatum generis, ſi minuatur, manet, & quod ſupereſt, debetur, *ibid.*
—— ſi augeatur, totum legatarii eſt, *ibid.*
Legatum transfert recta via dominium rei legatæ in legatarium, 5. 27. 1.
Legatum non durat, cum res legata in ſua ſpecie non permanſerit, 5. 27. 8.
Legatum lanæ non continet tinctam, neque textam, 5. 28. 1.
—— niſi legatarius probet non mutatam voluntatem, *ibid.*
Legatum lanæ continet lanam factam, lotam &c. non vero detextam, *ibid.*
Legatum quadrigæ perit mortuo equo, qui quadrigam demonſtrat, 5. 29. 1. *& per tot.*
Legatum equitii vel gregis non perit mortuo equo præſtantiſſimo, vel bove optimo, *ibid.*
Legatum ſub conditione, *ſi Mævius volet*, relictum non valet, 5. 30. 10.
—— valet tamen ſub conditione, *ſi Mævius in capitolium aſcenderit*, *ibid.*
Legatum duobus datum ſi non appareat, cui datum ſit, neutri debetur, 5. 31. 10.
—— idem eſt in ademptione, *ibid.*
Legatum non valet ſi incerta ſit perſona, cui datum eſt, *ibid.*
—— idem eſt de inſtitutione, *ibid.*
Legata non ſunt ab initio perfecta ita ut neceſſitate aſtringant teſtatorem vel legatarium, 3. 9. 10.
Legata ex inito teſtamento non debentur, *ibid.*
Legata ob meritum relinquuntur, *ibid. &* 3. 29. 4. *&* 4. 3. 6. *&* 4. 12. 27.
Legata non præferuntur creditoribus teſtatoris etiam chirographariis etiam in teſtamento militis, 3. 9. 24.
Legata hæreditariarum actionum locum obtinent, 4. 10. 7.
Legata, ob bonorum poſſeſſionem contra tabulas, dotis nomine conſervavit Prætor, 4. 21. 19.
Legata debentur ab iis ſolis hæredibus, a quibus teſtator in teſtamento legavit, etiamſi codicillos ad omnes hæredes ſcripſerit, 5. 9. 11.
Legata multo frequentius pro legatario, quam pro hæredibus Juriſconſulti interpretantur, 5. 10. 7.
Legata & fideicommiſſa dari dicuntur a teſtatore, 5. 12. 10.
Legata uſque ad mortem revocari poſſunt, 5. 1. 9.
Legata relicta in inſtitutione cenſentur repetita in ſubſtitutione, ſed diſtinguitur, 5. 2. 10.
Legata ſecundæ inſtitutionis quaſi repetita cenſentur in prima inſtitutione, *ibid.*
Legata a vulgari ſubſtituto hodie ſemper repetita cenſentur, *ibid.*
—— item & a cohærede, altero cohærede non adeunte, *ibid.*
—— ſi quidem obſcura voluntas ſit, non ſi aliam fuiſſe conjecturæ ſuadeant, *ibid.*
Legata potius ob merita, quam propter conjunctionem relinquuntur, 5. 19. 5.
—— item hæreditas, *ibid.*
Legatorum ſub conditione, & in diem incertum relictorum eadem eſt ratio, 4. 5. 1.
Legatorum pure & in diem relictorum par eſt ratio quoad ceſſionem Diei, *ibid.*
Legata re cum electione, legata intelligitur ea res, quæ eligetur, 4. 13. 6.
Legata uni parte fundi boreali, alteri parte auſtrali, non ſunt hi conjuncti, ſed uterque ſuum fundum conſequitur, nec datur jus accreſcendi, 4. 19. 1.
Legata parte fundi uni, altera alteri duo fundi legati ſunt, 4. 20. 5.
Legata uni re, alteri hoc amplius decem, ſecundus concurret cum primo in re, & amplius decem habebit, 4. 20. 6.
Legata re legatarii, ſi eam vivo teſtatore alienaverit, debetur ſi adjecta ſit conditio *ſi tua non erit, cum moriar*, 4. 21. 12.
Legata eadem re ex duobus teſtamentis, qui eam ex primo conſecutus eſt, non poteſt ex altero petere æſtimationem, & e contra, 4. 26. 20.

Le.

Digitized by Google

Legata res ſi alienatur, & poſtea in priſtinum ſtatum reſtituatur, legatum reviviſcit, 4. 27. 14.
Legata ſumma pure, poſtea ſub conditione, utraque ſumma debebitur, niſi hæres probet mutatam voluntatem, 5. 4. 2.
Legata ſub conditione, & ex intervallo re, quæ antea pure legata fuerat, attenditur poſterius legatum, ibid.
Legata ex continenti ſub conditione eadem re, quæ pure legata fuerat, electio eſt legatarii vel præſens legatum accipere, vel eventum conditionis expectare, 5. 4. 3.
Legata eadem re ab eodem hærede, ſed non eidem perſonæ, conditio repetita cenſetur, & onus, 5. 4. 5.
—— etiam quoad fiſcum, ibid.
Legata quantitate eidem a duobus hæredibus ab utroque debetur, niſi probetur ademptio quoad unum, 5. 4. 10.
Legata eadem re pluribus a diverſis hæredibus, conditio uni legato adjecta non videtur repetita in altero, 5. 4. 12.
Legata eadem re pluribus ab eodem hærede, non cenſetur repetita conditio ſi disjunctim legata ſit, 5. 4. 13.
—— ſi legata ſit conjunctim, in utroque legato ineſt conditio, ibid. ſect. 14.
—— ubi vide exceptionem, ſect. 15.
Legata parte domus, in qua morari conſuevimus, tota ea, quam teſtator inhabitabat, continetur, non ſola cubicula, ubi dormiebat, 5. 5. 5.
Legata certa ſumma dotis nomine, debetur, quamvis nihil in dotem datum ſit, 5. 14. 9.
Legata liberatione viginti cum legatarius debeat decem tantum, debetur, ibid.
Legata penu excepto vino, non debetur quod teſtator vini numero habebat, 5. 17. 1.
—— excepto vino, quod Romæ erit, ſola penus, quæ Romæ eſt, legata cenſetur, ibid. ſ. 2.
Legata penu excepto frumento, vel alia quavis ſpecie eſculenta, non ſequitur quod legata ſit ſola penus eſculenta, 5. 17. 5.
Legata veſte mea, mundo, & ornatu muliebri, omnis veſtis debetur, etiam non muliebris, ib. ſ. 10.
Legata re *quæ mea erit tempore mortis*, ſi non fuerit teſtatoris deficit conditio, 5. 19. 1.
—— ſed ſi fuerit diverſa, non deficit, ibid.
—— item ſi pro parte, pro parte legatum perit, ib.
—— & hoc obtinet ſi teſtator ſponte alienet, ac ſi coacte, ibid.
Legata quantitate quæ ſibi debetur, legatæ ſunt actiones, 5. 21. 3.
—— & hæ non poſſunt præſtari niſi vere debeatur, ib.
—— & ſi deberetur, & teſtator vel in parte exegerit, pro parte quam exegit, legatum perimit, ib.
—— item & ſi quovis alio modo obligatio ſublata ſit, ibid.
—— niſi tamen legatum ſit ſub conditione, eaque pendente hæres exigat, ibid.
Legata duobus in ſolidum eadem re, alter ejus æſtimationem conſequitur, 5. 21. 16.
Legata liberatione patri, cum quo actio de peculio eſt, valet legatum, licet die legati cedente nihil ſit in peculio, 5. 24. 8.
—— & pater ſtatim agere poteſt, ut pacto liberetur, ibid.
Legata lana veſtis ex ea facta non pertinet ad genus lanæ, nec legato continetur, 5. 25. 1.
Legata area, ſi ipſi imponatur ædificium, non extinguitur areæ legatum, 5. 27. 1.
—— & debetur quoque ædificium, ibid.
—— niſi probetur mutata voluntas, ibid. ſ. 3.
Legata area ſi imponatur ædificium, & id exuſtum, vel dirutum ſit, area debetur, 5. 27. 4.
Legata domo, eaque poſtea deſtructa caſu, vel vi maiori, area debetur, 5. 27. 5.
—— & etiam cæmenta, ibid.
—— ſi deſtructa fuerit a teſtatore, legatum omnino perit, ibid. ſ. 6.
—— niſi legatarius probet non mutatam voluntatem, ibid.
Legata navi & poſtea diſſoluta, legatum extinguitur, 5. 27. 7.
—— niſi refecta ſit eadem manente carina, ibid.
—— ſi non fuerit refecta, an carina debeatur, quæſtio eſt voluntatis, ibid.
—— & quis voluntatem legati adimendi probare debeat, ibid.
Legati acquiſitio incerta eſt etiam conditione impleta, 3. 9. 10.
Legati libertatis dies cedit ab adita hæreditate, 3. 9. 19.
—— & ſpectatur hæreditatis aditæ tempus, ibid.
—— & ſi ſit conditionale, ſtatuliber pendente conditione eſt ſervus, ibid.
—— & ſtatulibera parturiente, partus eſt ſervus hæredis, ibid.
—— & peculium ſtatuliberi creſcit ac decreſcit uſque ad tempus libertatis, ibid.
Legati obligatio & actio oritur a tempore mortis teſtatoris, 3. 11. 13.
Legati dies ſtatim cedit, & moriente legatario ante aditam hæreditatem ad eius hæredes tranſit, 3. 30. 3.
Legati per damnationem relicti pars deficiens apud hæredem manebat, ſi conjunctim legatum eſſet: ſi disjunctim, ſolidum legatarius acquirens obtinebat, 4. 3. 10.
Legati pure vel in diem relicti dies cedit a morte teſtatoris, 4. 5. 2.
—— etiamſi hæreditas adita non fuerit, ibid. ſ. 3.
—— etiamſi non potuerit adire, ibid. ſect. 4. & 5.
Legati conditionalis dies non cedit, niſi impleta conditione, 4. 5. 5.
—— & ea non impleta non debetur, ibid.
Legati ſervitutis perſonalis dies cedit ab adita hæreditate, & ad hæredes non tranſit, 4. 5. 13.
Legati libertatis dies cedit ab adita hæreditate, & ſi quid aliud legatum cum eo fuerit conjunctum, 5. 5. 13.
Legati conditionalis dies cedit conditione exiſtente, 4. 5. 14.

—— niſi ea ſit conditio, quæ detrahitur, vel pro impleta habetur, *ibid.*
Legati ſervo relicti dies non cedit niſi ab adita hæreditate, 4. 8. 8.
Legati multiplicatio difficilius admittitur in quantitate, quam in corpore, & e contra, 4. 20. 1.
—— idem eſt, ſi legetur ſervus, & ipſi legatum relinquatur, *ibid.*
—— ſervo neceſſario hæredi inſtituto legari non poteſt, neque legatum convaleſcit ob regulam Catonianam, *ibid.*
Legati dominium recta via & ſine hæredis facto tranſit in legatarium, 5. 1. 7.
—— tamen ſuſpenditur, donec hæres adeat hæreditatem, & legatarius legatum agnoſcat, *ibid.*
Legati onera & qualitates in teſtamento adjectæ cenſentur in codicillis repetitæ, 5. 2. 8.
—— etiamſi legatum in alium translatum fuerit, *ib.*
Legati quantitate aucta in ſubſtitutione pupillari quod excedit quantitatem in inſtitutione relictam, debetur ex ſecundis tabulis nempe in vim ſubſtitutionis, 5. 2. 15.
Legati natura olim pendebat a formula relinquendi, 5. 21. 6.
Legatis ſummis quandoque continentur res corporales, 3. 20. 9.
Legatis uxori eis, quæ ejus cauſa parata erant, non debetur empta a mandatario poſt mortem teſtatoris, 3. 25. 13.
Legatis chirographis, & pecunia, quæ certo loco condita ſit, exactis chirographis & pecunia erogata, an alia chirographa & pecunia ibidem repoſita mortis tempore, legato contineantur, 3. 25. 10. & 20.
Legatis decem duobus ſingulis quina debentur, 4. 19. 6.
—— contra ſi legata ſint dena, *ibid.*
Legatis decem Titio & Seio, utrique decem debentur, 4. 20. 12.
Legatis & fideicommiſſis hypothecam dedit Juſtinianus, 4. 25. 10.
Legatis mancipiis intra annos ſeptem, ea debentur, quæ ejus ætatis erant tempore facti teſtamenti, 4. 27. 4.
Legatis prædiis Sejanis, alia quoque prædia comprehenduntur, quæ ſub hoc nomine aſcripta ſunt, 5. 2. 2.
Legatis pluribus ab eodem teſtatore relictis eidem perſonæ, & ab eodem hærede conditio uni legato adjecta, in altero repetita non cenſetur, niſi adſint verba repetentia, 5. 4. 11.
Legato pluribus ab eodem teſtatore eidem perſonæ relictis a diverſis hæredibus; conditio uni legato adjecta, in altero non cenſetur repetita, 5.4.10.
—— neque adjecta particula *hoc amplius item*, *ib.*
Legatis centum amphoris vini ſi tantumdem teſtator reliquerit, quod ex vinea natum ſit, non poterit hæres præſtare acetum, zythum, &c. 5. 5. 3.
Legatis ſervis certo operi deſtinatis, puta figulis, omnes figuli debentur, etiamſi ad alium uſum traducantur, 5. 5. 11.
Legatis nummis, exiguiores legati ſunt, niſi aliud conſtet, 5. 8. 1.
Legatis uxori iis, quæ vivus maritus donaverat, de donationibus, quæ non valuerunt ſenſit teſtator, 5. 11. 7.
Legatis quinquaginta, quæ in dotem data dicantur, cum quadraginta data ſint, quinquaginta debentur, 5. 14. 9.
Legatis ſervis textoribus, ſi nulli textores ſint, non valet legatum; ſi aliqui ſint, valet, quia hi ſoli demonſtrati ſunt, 5. 14. 8.
Legatis vaſis Corinthiis, an baſes & pedamenta debentur, 5. 16. 2.
Legatis rebus ſuis alteri pigneratis, cogitur hæres luere pignus, reſque liberas præſtare, ſi pigneratas ſciebat, *ibid.*
Legatis ſervis ancillæ debentur, 5. 16. 10.
Legatis ſervis omnibus cum peculio, debentur quoque ſervi, qui peculium non habent, 3. 20. 4. & 5. 17. 11.
Legatis duabus rebus duobus legatariis ſingillatim, non concurrunt in eamdem rem, nec datur jus accreſcendi, 5. 21. 14.
Legatis ornatricibus continentur illæ, quæ adhuc ſunt apud magiſtros, 5. 24. 1. 16.
—— quæ modo diſcere cœperunt, non continentur, *ibid. ſect.* 6.
Legatis textoribus, ſi quis factus ſit oſtiarius, legato continetur, 5. 25. 5.
—— contra ſi ex oſtiario fiat textor, *ibid.*
Legatis lecticariis, quotquot ſint, unum corpus faciunt, & unum legatum, 5. 25. 7.
Legatis ſervis, legatum perimitur in his, qui ex officio tranſeunt ad artificium, non vero in his, qui ab artificio ad officium tranſeunt, 5.25.5.19.
Legatis poculis ſi maſſa fiat, vel e contra, manet legatum, & debetur id, quod reſtat, 5. 27. 8.
Legato auri & argenti non continetur ſignatum, 3. 12. 5.
Legato dulcium tam eſculenta, quam dulces potiones continentur, niſi legatum fuerit vinum amphorarium &c. & dulcia omnia, 3. 16. 8.
Legato chartarum libri non continentur, nec legato librorum chartæ, niſi ex manifeſta voluntate teſtatoris, 3. 19. 6.
Legato ancillarum, & ejus, quod ex his natum erit, debentur ancillæ, ſi non ſint liberi, & liberi ſi non ſint ancillæ, 3. 20. 4.
Legato eorum, quæ teſtator vivus præſtabat, continetur habitatio domus, quam legatarius inhabitabat, *ibid. ſect.* 5.
Legato penus, debetur ea, quæ in cœnaculo, eaque, quæ in horreo eſt, item & condimenta, *ibid. ſect.* 6.
Legato domus inſtructæ continetur veſtis, *ibid. ſ.* 10.
Legato omnium dulcium continentur tam eſculenta, quam poculenta, niſi reſtringat teſtator exprimendo vinum, &c. *ibid. ſect.* 11.

Digitized by Google

Legato prædiorum cum reliquis actorum & colonorum, non continetur quidquid actor vel colonus debet ex alia cauſa, vel quidquid debet ex cauſa prædiorum, ſed relatum eſt in Kalendarium, *ibid. ſ.* 13.

Legato ſervo, quem hæres voluerit, nec peſſimum dare poteſt, nec optimum legatarius eligere, *ibid. ſect.* 15.

Legato rerum, quæ in aliquo loco ſunt, non continentur eæ, quæ ex teſtatoris deſtinatione ibi eſſe non cenſentur, *ibid. ſect.* 16.

Legato vini vel aceti omnia ea continentur, quæ in numero aceti vel vini teſtator habuit, 3. 21. 5.

Legato prædiorum Seianorum continentur Gabiniana, ſi uno pretio comparata ſint & confuſi redditus, *ibid. ſect.* 6.

Legato eorum, quæ teſtator vivus præſtabat, continentur ea, quæ certo in annum dabat, non quæ extra ordinem, *ibid. ſect.* 10.

—— nec ea, quæ utilitatis ſuæ cauſa erogabat, *ib.*

Legato fundi inſtructi, in quo figlinæ ſint, ſervi figuli non continentur, *ibid. ſect.* 11.

Legato prædiorum maritimorum cum inſtrumento non continentur ſervi piſcatores, qui alia quoque miniſteria apud teſtatorem exercebant, *ibid.*

Legato inſtrumento fundi, ſervi qui agrum colunt, continentur, *ibid.*

Legato annuo ſubrogato in locum ſalarii, ſolum legatum debetur, non ſalarium, *ibid.*

Legato generis continentur omnes ſpecies, quæ ad illud pertinent, niſi ſint a genere exemptæ per teſtatorem, *ibid. ſect.* 13.

Legato fundo alicui, alteri uſufructu, communicandus eſt uſusfructus, 3. 22. 9.

—— idem eſt, ſi uni domus, alteri habitatio legetur, *ibid.*

Legato fundi inſtructi continentur omnia mancipia, quæ agri colendi gratia in fundo ſunt, 3. 24. 4.

Legato fundo cum mancipiis, quæ tunc eſſent cum legaretur, etiam ea continentur, quæ agri colendi cauſa poſtea inducta fuerunt, 3. 25. 4. & 33.

Legato eius quod teſtatori debetur, continetur id, cuius dies venerat teſtatore moriente, etiamſi poſt teſtamentum deberi inceperit, 3. 25. 7. & 28.

Legato certæ ſummæ teſtatori debitæ a quodam, tum ea ſumma, tum quidquid illi acceſſit poſt teſtamentum, continentur, 3. 25. 9.

Legato argenti viatorii id continetur, quod tempore teſtamenti eſſet, 3. 25. 12.

Legato futura, & quæ poſtea accedunt non continentur, niſi teſtator expreſſerit, 3. 25. 13. 14.

Legato continentur res, quæ adſunt dominio teſtatoris tempore facti teſtamenti, 3. 25. 15.

Legato nominum debitorum, quæ in Kalendarium relata fuerint, ea non continentur, quæ poſt legatum relictum a legatario eodemque adminiſtratore cum dolo relata fuerant, 3. 25. 17.

Legato ejus, quod teſtatori debetur a legatario, ſi mortis tempore ſit ampliata ſumma, liberatio competit de ea tantum, quam tempore teſtamenti debebat, niſi teſtator voluntatem mutaverit, 3. 25. 18.

—— & novatio non eſt ſufficiens argumentum mutatæ voluntatis, *ibid.*

Legato eius, quod debetur, uſuræ legatario debentur, *ibid. ſ.* 24.

Legato nominis debitoris tum ſors, tum uſuræ, quæ poſtea acceſſerunt, continentur, *ibid.*

Legato peculio ejus inſtrumenta debentur, *ibid.*

Legato gregis continentur, quæ poſtea legato accedunt, *ibid. ſ.* 30.

Legato ſervi continetur quidquid ſervus acquirit poſt mortem teſtatoris, *ibid.*

Legato relicto a ſubſtituto, dum hæres inſtitutus deliberat legatario decedente, ſi inſtitutus hæres non ſit, legatum petitur a ſubſtituto ab hæredibus legatarii, 4. 5. 11.

Legato fundi excepto beneficio, villa non continetur, & tunc debet legatarius fundi præſtare hæredi ſervitutem itineris & actus, ut villam inhabitet, 4. 10. 4.

Legato fundi etiam uſusfructus continetur, 4. 10. 12.

Legato certo fundo, ſi non appareat, de quo ſenſerit teſtator, hæredis erit electio, item promiſſoris, 4. 14. 2.

Legato continetur, quod exiguius eſt, 4. 16. 12. & 4. 17. 4.

Legato teſſeræ frumentariæ non aliud quam quantitas & æſtimatio continetur, 4. 18. 9.

Legato uni fundo, alteri uſufructu, hic medium uſumfructum, ille fundum, & alteram medietatem uſusfructus habebit, 4. 19. 1. & 4. 20. 5.

Legato duobus fundo conjunctim uni uſufructu, hic dimidium uſusfructus habet, 4. 19. 1.

Legato uſufructu ſervo communi, altero ex dominis amittente, totus ad alterum pertinet, 4. 19. 2. 3. & *ſeqq.*

Legato uſufructu duobus, unus aliquando totum percipit, 4. 19. 2.

Legato uſufructu duobus, & utroque agnoſcente, ſi alter amittat, totus ad alium pertinent, nec pars vacans redit ad proprietatem, *ibid.*

in Legato uſusfructus ſervo relicti, ſervi perſona ſpectatur, non dominorum, 4. 19. 5.

Legato per vindicationem relicto, dominium rei legatæ ipſo jure & ſine facto hæredis in legatarium tranſibat, 4. 19. 8.

—— non autem in legato per damnationem, *ib. ſ.* 18.

Legato uſufructu ſub conditione, ſi legatarius ea pendente proprietatem acquirat, & poſtea alienet, conditione poſtea exiſtente, legatum acquiritur, 4. 24. 7.

Legato codicillis relicto, ſpectatur tempus, quo facti ſunt, 4. 27. 7.

Legato gregis, vel peculii, continetur quidquid vivo teſtatore acceſſit, 4. 27. 9.

Legato ſervo cum peculio, ſi ſervus alienetur, neque peculium debetur, 4. 27. 12.

—— item alienato fundo neque debetur inſtrumentum, *ibid.*

Le.

Legato Kalendario non ſolum continentur nomina debitorum, quæ in eo continentur, ſed etiam pecuniæ Kalendario deſtinatæ, 5. 2. 2.

Legato ſub diverſis conditionibus relicto, noviſſima conditio attenditur, in libertatibus ea, quæ ſervo commodior eſt, 5. 4. 2.

Legato uno pure altero ſub conditione relicto alternative, aut disiunctivo modo, pendente conditione electio non eſt, 5. 4. 3.

—— neque etiam rei pure relictæ, *ibid.*

—— & conditio uni parti adjecta & alteri adiecta videtur, *ibid.*

—— & mortuo legatario ante eventum conditionis, legatum ad hæredes non tranſmittitur, niſi conditio defecerit ultimo vitæ momento, *ibid.*

Legato vini continetur omne id, quod teſtator vini numero habebat, puta acetum, 5. 5. 3.

—— ſi legetur vinum, & teſtator vinum non habuerit, hæres emere debet, & præſtare quod vere vinum eſt, *ibid.*

Legato vino, ſi teſtator non habeat, legatum eſt vinum in genere, & in arbitrio hæredis eſt quod genus velit præſtare, *ibid.*

Legato domus quando contineantur balneæ, 5. 5. 5.

Legato argenti non continetur pecunia ſignata, 5. 6. 3.

—— neque id, quod in credito eſſet, *ibid.*

Legato domus inſtructæ non continentur merces ad vendendum comparatæ, niſi legans mercator ſit, & leget iis, qui mercaturam poſſint exercere, 5. 9. 10.

Legato uſufructu prædiorum & poſt mortem fructuarii prædiis ipſis cum reditibus relictis hæredi ſuo, non valet fideicommiſſum, 5. 11. 11.

Legato generaliter, *quod uxoris cauſa paratum eſt*, etiam alia continentur, cum ſua putaverit teſtator; legato ſpecialiter certo corpore, id debetur, etiamſi uxoris cauſa paratum non ſit, 5. 14. 8.

Legato auri pondere, hæres liberatur præſtando eius æſtimationem in pecunia numerata, 5. 14. 11.

—— & magis certa quantitas legata videtur, *ibid.*

—— & pretium præſentis corporis ſolvendum eſt, *ibid.*

Legato nomine debitoris hæres tenetur dumtaxat actiones cedere contra debitorem, 5. 15. 3. 10.

—— ſi duo ſint rei debendi & teſtator vivens uni acceptum faciat, legatum extinguitur, *ibid.*

—— debitore liberato legatum non conſiſtit, *ibid.*

Legato pluribus disiunctim relicto omnes pro virili portione obtinent, 5. 15. 8.

Legato Sticho, cum teſtatori debetur Stichus, aut decem, ſolus legatus eſt Stichus, 5. 15. 11.

—— & ſi Stichus debitus non fuerit, non valet legatum, *ibid.*

Legato argento &c. *& quidquid in fundo Semproniano habeo*, argentum, eaque, quæ alibi eſſent, non continentur, 5. 16. 1.

—— niſi contraria mens teſtatoris ex conjecturis probetur, *ibid.*

Legato vino, quod in amphoris eſſet, debetur quoque quod in urnis continetur, 5. 16. 5. 8.

Legato vino quod eſt in amphoris, debetur quod eſt in ſemiamphoris, 5. 16. 8.

—— non quod alibi eſt, *ibid. ſect.* 9.

Legato vino ſimpliciter, omne vinum debebitur, ubicumque ſit, 5. 16. 9.

Legato dulcium non ſolum dulces potiones continentur, ſed & dulcia poma, 5. 16. 4. 10.

—— contra ſi legatum eſſet vinum amphorarium, aminœum, &c. & dulcia omnia, *ib. & ſ.* 10.

Legato homine, ſi teſtator conſideret ſexum virilem, feminæ non continentur, 5. 16. 10.

Legato marmore nihil præter rudem materiam contineri obtinuit, antiquitus non ita erat, 5. 17. 9.

Legato auro, gemmis, ac margaritis quæ auro ineſſent, debetur quoque aurum, cui nullæ ineſſent, 5. 17. 11.

—— gemmæ & margaritæ non debentur niſi auro incluſæ, *ibid.*

Legato vino cum vaſis debetur quoque vinum, quod eſt in doliis, licet dolia non ſint vaſa vinaria, *ibid.*

Legato uni Sticho, alteri Pamphilo per eum, qui Stichum vel Pamphilum ſtipulatus erat, alteri hæres debet cedere actiones, alteri præſtare Stichi, aut Pamphili æſtimationem, 5. 21. 4. & 13.

in Legato damnationis disjunctim relicto, alteri res alteri æſtimatio debetur, 5. 21. 6. & 14.

Legato duobus quod ſibi debetur, utrique ſolidum præſtandum eſt, ſi hoc exigat voluntas teſtatoris, 5. 21. 14.

Legato Sticho, aut Pamphilo, qui teſtatori debeantur, non tenetur hæres niſi ad præſtandam legatario actionem, quam habet, 5. 21. 15.

—— non ita eſt ſi alii Stichus, alteri Pamphilus legatus fuerit, *ibid. ſect.* 17.

Legato eo quod mihi debetur ipſi debitori, tenetur hæres ei actionem remittere, 5. 23. 3.

Legato argento eſcario debentur vaſa, in quibus paterfamilias edebat & potabat, 5. 22. 7.

—— & ſi uni eſcaria, alteri potoria legata eſſent, utriuſque communia eſſent, quæ ſunt eſcaria & potoria, *ibid.*

Legato argenti cælati continetur id quod cælari poteſt, 5. 24. 3.

Legato veſtis continetur tela, quæ eſt in textrina nondum defecta ac reciſa, 5. 24. 3.

—— modo ſit detexta, *ibid. ſect.* 6.

Legato veſtis non continetur ſtamen, neque ſubtemen non detextum, 5. 24. 4.

Legato librorum continentur libri perſcripti, nondum malleati, emendati, &c. *ibid.*

—— nondum perſcripti, vel cœpti ſcribi non continentur, *ibid. ſect.* 6.

Legato argenti facti non continetur maſſa rudis ad fabricanda vaſa parata, 5. 24. 4.

—— nec cum primum fabricari incepta ſunt, *ibid. ſect.* 6.

Legato carbonis non continentur ligna parata ad carbones coquendos, 5. 24. 4.

Legato argenti facti non continetur fractum, aut colli-

Digitized by Google

liſum, 5. 24. 7. & 25. 1.
—— ſi tamen fractum vel colliſum fuerit ea mente ut reficiatur, continetur, *ibid.*
Legato ornamentorum non continentur rudes lapilli & margaritæ, 5. 24. 7.
—— ſed ſolum quando ſunt compoſiti ad ornandum, vel reſoluti ut componantur ornandi cauſa, *ibid.*
Legato genere legata ſunt, quæ ſub eo continentur, non quæ ad aliud tranſierunt, 5. 25. 1.
Legato aliquo genere non continetur ea res, cui ejus generis demonſtratio amplius non convenit, *ibid. per tot.*
Legato uſufructu areæ, ſi in ea imponatur ædificium, extinguitur legatum, 5. 26. 2.
—— ſi vivente teſtatore corruat domus, legatum convaleſcit, *ibid.*
—— ſi ædificium ab ipſo hærede areæ impoſitum ſit, tenetur quanti legatarii intereſt, *ibid.*
Legato uſufructu inſulæ, ea diruta vel deuſta, non debetur uſusfructus, 5. 26. 3.
—— nec etiam areæ quæ ſupereſt, *ibid.*
—— neque ſi iisdem ex cæmentis iterum inſula ædificata ſit, *ibid.*
—— ſi per partes reficiatur, contra eſt, nec enim tunc deſtruitur, *ibid.*
Legato uſufructu maſſæ argenteæ, ſi ex ea facta ſint vaſa, extinctum eſt legatum, 5. 26. 4.
—— ſi fuſa ſint, & in maſſam redierint reviviſcit, *ibid.*
Legato uſufructu vaſorum, ſi in maſſam redigantur, non debetur maſſæ uſusfructus, *ibid.*
—— nec ſi iterum vaſa fiant, debetur eorum uſusfructus, nam eadem non ſont, *ib. & ſ.* 5.
Legato uſufructu gregis, ſi moriantur oves, ut non conſtet eo numero, qui requiritur ad conſtituendum gregem, perimitur legatum, 5. 26. 6.
—— ſed ſi in locum demortuarum aliæ ſubſtituantur, quæ numerum compleant, valet legatum, *ibid.*
Legato uſufructu ſtagni, vel paludis, ſi exaruerit, perimitur legatum, *ibid.*
Legato uſufructu arvi poſita vinea in arvo, legatum valet, *ibid.*
—— idem eſt legato uſufructu vineæ, ſi arvus fiat, ſublata vinea, *ibid.*
Legato uſufructu quadrigæ, mortuo equo, legatum extinguitur, *ibid.*
—— niſi alter equus ſubſtituatur ante diem legati cedentem, *ibid.*
Legato uſufructu ſylvæ, ſi illa cæſa ſationes fiant, legatum perit, *ibid.*
Legato uſufructu ædificii ſi mutetur ædificium, & ſi ex balneo taberna fiat, extinguitur legatum, 5. 26. 7.
Legato inſtrumento cauponio inſtitor continetur, *ibid.*
—— idipſum eſt de taberna, *ibid.*
Legato uſufructu ſervi hiſtrionis, ſi ad aliud miniſterium translatus fuerit, perit legatum, 5 26. 9.
Legatarius legatum agnoſcens a die mortis teſtatoris dominus rei legatæ fuiſſe fingitur, 3. 9. 5.
—— idem eſt in hærede, *ibid.*
Legatarius conditionalis nec ſpem habet, nec quid ad hæredes tranſmittere poteſt, 3. 9. 7.
Legatarius conditionalis creditor non eſt, *ibid.*
Legatarius implendo conditionem, non acquirit legatum, ſed illud debet agnoſcere, *ib. ſect.* 10.
Legatarius nihil acquirit, niſi vivente conditio exiſtat, *ibid.*
Legatarius non tenetur invitus legatum accipere, *ibid.*
Legatarius, qui prius pignus obtinuit, præferendus eſt poſteriori creditori, 3. 9. 14.
Legatarius poteſt pignore contentus eſſe in cautione legati nomine danda, & remittere fidejuſſorem, *ibid.*
Legatarius emens rem ſibi ſub conditione, legatum, exiſtente conditione rem jure legati retinet, ac repetit pretium, 3. 9. 18.
—— ſi rem non acceperit, eam petit actione ex teſtamento, nec cogitur ſolvere pretium actione ex vendito, *ibid.*
Legatarius optionem habens optare poteſt ſervum alteri legatum, 3. 22. 7.
—— non vero manumiſſum, *ibid.*
Legatarius uſusfructus, ſi rogatus ſit alteri reſtituere, & hic facta reſtitutione moriatur, obtinet uſumfructum, nec redit ad hæredem, 4. 19. 2.
Legatarius partem ſui collegatarii redimens ſolidum rei legatæ acquirit, nec ſcinditur res legata, 4. 19. 3.
Legatarius capax eſſe debet tempore teſtamenti & tempore mortis, 4. 21. 5.
—— media tempora non nocent, *ibid.*
Legatarius rogatus reſtituere alteri rem, vel quantitatem legatam, totum id, quod percipit, reſtituere debet, 4. 25. 9.
Legatarius conditionalis ante conditionem impletam decedens ad hæredem non tranſmittit legatum, 4. 28. 8.
Legatarii voluntas, quæ tacite ineſt & requiritur in legatorum acquiſitione requiritur in omnibus, ad quos legatum tranſmittitur, 4. 5. 9.
Legatario, vel hærede ſervo pœnæ facto extinguitur legatum & inſtitutio, 4. 26. 21.
Legatarium eludere non debet eſſe in poteſtate hæredis, 3. 9. 14.
Legatariis in jure proviſum eſt plusquam aliis creditoribus, 3. 9. 21.
Legati Prætoris dicuntur & adſeſſores, 3. 1. 5.
Legatorum ſive adſeſſorum officium, *ibid. ſ.* 6.
Legem ferebant Conſul, Prætor, Interrex, Dictator, 1. 6. 3.
Leges pleræque Conſulares: paucæ Prætoriæ: & quæ, *ibid. ſ.* 4.
Leges dabat Provincialibus aliquando Prætor auctoritate Senatus, vel Populi, *ibid. ſ.* 5.
Legis vim habentis Edicti Prætorii exemplum, *ibid. ſ.* 6.
Legislator vocatus etiam qui legem rogat, *ib. ſ.* 12.
Legislatores dicuntur aliquando etiam Juriſconſulti, *ibid. ſ.* 14.
Lex appellabatur quidquid a Populo decernebatur, *ibid. ſ.* 2.
Lex eſt juſſum populi, & ſolum a populo condi pote-

poterat , ib. ſ. 1.
Lex fundamentum libertatis, 3. 4. 12.
Lex habet auctoritatem ac poteſtatem imperandi , ib.
Lex neceſſaria ad omne genus humanum regendum , 3. 5. 12.
Lex a populo vel Principe , qui eam condidit , recipit poteſtatem , ibid.
Lex ſcripto ſancit quod vult , ibid.
Lex nihil detrahit Imperio Principis, ibid.
Lex nova relinquit in veteribus regulis id , de quo expreſſe non diſponit , 3. 9. 23.
Lex facilius detrahit , quam adiiciat , 3. 19. 15.
Lex præcipit præter voluntatem & conſenſum hominum , 3. 30. 2.
Lex cirea boni defuncti ſupplet , quæ defunctus facere omiſit , nec eo diſponente ſe interponit , 4. 1. 2.
Lex tribuit facultatem de rebus ſuis quomodolibet diſponendi , 4. 1. 3.
Lex ſe de medio tollit , ubi teſtator diſpoſuerit , eiuſque diſpoſitioni legis tribuit auctoritatem , ibid.
Lex ratas habet teſtatorum diſpoſitiones non minus quam ipſam legem , ibid.
Lea auctoritatem ſuam aeeommodat teſtantium voluntati , ibid.
Lex ſemper ſequitur veſtigia voluntatis teſtatorum , 4. 1. 17.
Lex præſumit unumquemque agere ſecundum naturam actus , 4. 1. 18.
Lex præſumit eum , qui agit, velle conſequi finem, ad quem actus fuit inſtitutus , ibid.
Lex præſumit diſponentem velle ſuam diſpoſitionem valere , ibid.
Lex præſumit eum , qui diſponit , velle diſponere in eum caſum , in quem diſponere poteſt , non in eum , in quem non poteſt , 4. 1. 19.
Lex invito non defert hæreditatem præterquam neceſſariis, 4. 4. 2.
Lex comprehendit quæ non excipit , 4. 8. 4.
Lex ſupplet , ſi quid deſit , quod ſit de natura actus, vel detrahit , ſi abundet , 4. 10. 3.
Lex ſpecialis obſervanda duntaxat in caſu , de quo in ea agitur , 4. 11. 16.
Lex partes æquales diſtribuit , ſi datæ non ſint , 4. 14. 8. 9.
—— etiam in legatis , ibid.
—— niſi tamen refragetur expreſſa teſtatoris voluntas , ibid.
Lex non ſicut diſtributionem partium , ſupplet perſonam legatarii , 4. 14. 10.
Lex nemini dat legatum , ſed ſolum a defuncto datum confirmat , 4. 14. 10.
Lex ambigua ita interpretanda ut vitio careat , 4. 20. 12.
—— & vitio caret , ſi conſentanea ſit aliis legibus , ibid.
Lea ron præſcribit ſpatium temporis ad implendas conditiones niſi in promiſcuis , 4. 28. 8.
Lex operatur in inſtanti , 4. 29. 4.
Lex eſt commune præceptum , 5. 10. 2.
Lea obſervanda ab omnibus perſonis comprehenſis ſub eo genere perſonarum , de quibus ea diſponit , niſi aliqua ſpecies ab ipſa lege excipiatur , 5. 10. 3.
Lex quod non dicit , nos dicere non debemus , 5. 10. 6.
Lex generalis generaliter eſt intelligenda , ibid.
Lex etſi dura ſit , obſervanda , 5. 17. 7.
Lex non diſponit , ubi teſtator diſponit , 5. 20. 1.
Lex confirmat , quod teſtator diſpoſuit , et tamquam legem obſervari iubet , ibid.
Lex partem non aſſignat , cum teſtator eam aſſignavit , ibid.
Lex ſola facit hæredes neceſſarios & ipſo jure , 5. 31. 8.
Lea ſola defert inteſtatam hæreditatem , ibid.
Lex annua quæ , 1. 6. 16.
Lex Cornelia quid prohiberet , ibid. ſect. 21.
Legis vim proprie non habet Edictum ab Hadriano compoſitum , ibid. ſect. 31.
Lex Falcidia teſtatorum , & hæredum favore introducta , 2. 24. 7.
Lex Aquilia lata eſt ad reparandum damnum iniuria datum , 4. 24. 13.
Lea Papia diſponebat , ut ante apertas tabulas legati dies non cederet , & caduca fierent, quam ſuſtulit Juſtinianus , 4. 5. 2.
Lex Papia comprehendebat tam hæreditatem , quam legata , & fideicommiſſa particularia , & univerſalia , 4. 8. 4.
Lex Papia caducas faciebat hæreditates , legata & fideicommiſſa iis relicta , qui poſtea moriebantur ante apertas tabulas teſtamenti , quod ſuſtulit Juſtinianus , 4. 6. 9.
Lex Voconia prohibebat mulierem etiam filiam hæredem inſtituere , 3. 26. 8.
Lex Voconia erat in uſu tempore Papiniani, 4. 1. 7.
Legis virtus imperare , prohibere , permittere , punire , 3. 4. 12.
Legis jubentis vel vetantis præcepto omnes jubentur obtemperare , 4. 1. 17.
Legis præſumptione diſpoſitio eſt interpretanda , quoties lex aliquid præſumit in diſpoſitione hominis , 4. 1. 18.
—— niſi tamen probetur aliter ſenſiſſe teſtatorem , ib.
Legis auctoritate acquirimus hæreditatem ex teſtamento , 4. 4. 2.
—— item hæreditatem ab inteſtato , ibid. ſect. 3.
Legis ratione ceſſante ceſſat lex , ſed non ſemper , 5. 10. 1. 2.
Legis rationem ſufficit univerſitati convenire, 5. 10. 2.
Leges XII. Tabularum lex antiqua vocantur, 4. 24. 15.
Leges non poſſunt comprehendere omnes caſus , 3. 8. 19.
Leges ne in teſtamento locum habeant caveri non poteſt , 4. 11. 6.
Leges non in ſingulas perſonas , ſed generaliter conſtituuntur , 5. 10. 2.
Leges nemo poteſt facere quin in ſua diſpoſitione locum habeant , 5. 11. 13.
Legum uſus eſt verbis conjungere eos , quos ad ſucceſſionem ſimul admitti præſcribunt , 4. 2. 6.
Leges de jure Populi & fiſci quanta cura latæ ab

Digitized by Google

Alexandro Severo, 3. 2. 4.
— & ita leges ipſæ interpretantur teſtatorum diſpoſitiones, *ibid. ſect.* 7.
— etiamſi non ſervatus ſit ordo ſuccedendi ab inteſtato, *ibid. ſect.* 8.
Legum interpretatio interpretationi DD. præferenda, 4. 2. 4.
Legibus parendum potius, quam DD. placitis, 4. 2. 9.
Legitima dicitur hæreditas ab inteſtato, 4. 4. 3.
Legitima hæreditas ad quaſdam certas perſonas tantum pertinet, *ibid.*
Liberalitate mea te uti quamdiu ego velim æquum eſt, 4. 12. 10.
Liberare magis quam obligare quærendum eſt, 4. 17. 3.
Liberari non poteſt ab obligatione, qui non eſt obligatus, 5. 21. 2.
Liberatio debitori debetur, quum id, quod ei debebatur, ad creditorem pervenit, & ab eo nihil abeſt, 3. 12. 2.
Liberatio dari non poteſt, niſi præceſſerit obligatio 5. 14. 9.
Liberatus a redditione rationum tutelæ an liberatus ſit a pecunia exacta ex rebus pupillaribus, 5. 7. 3.
Liberi non ſunt neceſſario inſtituendi, aut exhæredandi, ſi teſtator non ſit maſculus, 3. 26. 9.
Liberi in conditione poſiti non cenſentur vocati, 4. 1. 10.
Liberi nati ex concubina legitimantur per ſubſequens matrimonium, 4. 22. 9.
Liberorum appellatione continentur ab eodem ſtipite deſcendentes tam maſculi, quam feminæ, tam ex maſculis, quam ex feminis, 3. 36. 2.
— item adoptivi, & poſthumi, *ibid.*
Liberorum nomine nepotes ex femina continentur, 3. 28. 5.
Liberorum nomine qui in utero ſunt continentur ad multos effectus, *ibid.*
— tamen non continentur quoad excuſationem a tutela, *ibid.*
Liberorum nomen a veteribus reſtrictum, *ibid.*
Liberis non præſumitur quem prætuliſſe ſubſtitutos, 4. 1. 23.
Liberos arguere, increpare, inſectari parentibus licet, 5. 13. 6.
— non ita aliis, *ibid.*
Libertas omnibus cauſis favorabilior eſt, 4. 17. 6.
— & in dubio pro libertate pronunciandum, *ib.*
Libertas homini libero inutiliter datur, 4. 21. 16.
— ſed valet ſi tempore mortis vel conditionis impletæ tempore in ſervitutem redactus ſit, *ibid.*
Libertas ſub conditione data competit ſervo ex teſtamento, ſi ab hærede, vel ab alio prohibeatur conditionem implere, 4. 58. 7.
Libertas data in tempus mortis ipſius ſervi nullius momenti eſt, 4. 30. 1.
Libertas adiecta inſtitutioni ſervi repetita cenſetur in legato ei relicto, 5. 3. 23.
Libertas ſemel data non poteſt amplius revocari, 5. 27. 4.
Libertatis fideicommiſſum non vitiat per verba ſi voluerit, 3. 30. 13.
Libertatis dies cedit ab adita hæreditate, 4. 8. 4. & 21. 8.
Libertatis ſervo proprio relictæ dies cedit ab adita hæreditate, 4. 21. 16.
— & media tempora non nocent, *ibid.*
Libertatem dari ſervo alieno natura repugnat, 4. 21. 8.
Libertatem cur amittere dicantur deportati in *l. cognitionum ff. de extraord. cognit.* *ibid. ſ.* 15.
Libertas ſtatim debetur, ſi ſervus ſtatim ſolvat, quod poſt tempus dare juſſus eſt, 2. 20. 6. & 13.
Libertas fideicommiſſaria an poſſit committi voluntati hæredis, an extranei, 2. 22. 13. 14.
Libertatem in tempus mortis dabant, ne poſſent liberi fieri, 2. 24. 11.
Libertus centenarius quis: & an in hoc fuerit deceptus Tribonianus, 1. 24. 7.
Libertus latinus quis, *ibid. ſect.* 14.
Libertis munia vilia non committebantur ſed ſervis, 3. 1. 10.
— hi manumittebantur ut digniora munia explerent, *ibid.*
Liberto ſuccedit ab inteſtato patronus, ſeu manumiſſor, 4. 7. 8.
Libertus, ſi cum filio perierit, filium prius periiſſe ſupponitur, 4. 13. 8.
Liberti ſi iniuria etiam levi patronos afficiant, graviter puniuntur, 5. 8. 3.
Libertus qui in manumiſſione operas promiſit; ſi anterius aliquod debitum cum patrono contraxerat, & aliquid ſolvat poſt operas indictas, in eas ſolutio cedit, 5. 32. 11.
Libertinus filius filii nomine non comprehenditur, 3. 28. 6.
Licium quid, 1. 26. 7.
Lictores an a licio dicti, *ibid. ſect.* 6.
Lignorum apellatione continentur ea, quæ juxta morem regionis in uſu lignorum ſunt, 5. 6. 5.
Lino legato continetur quod tinctum eſt, & quod in tela eſt, 5. 28. 9.
— & in hoc differt a legato lanæ, *ibid.*
Lini apud Veteres rarus erat uſus, *ibid.*
Litis dubius eventus, incommoda, impenſæ minuunt ſummam debitam, 3. 8. 133.
Litoris plures definitiones. Juſtiniani explicatur uxta comm. 1. 20. 1. refellitur, & nova explicatio proponitur, *ſect. ſeqq.*
Locatio uno nummo facta, vel facta donationis cauſa, quando ſubſiſtat vel iure locationis, vel jure donationis, vel neutro iure valeat, 1. 29. *per tot.* & explicatius in verbo *Conductio*.
in Locatione exigi poteſt tota penſio, etiam ante tempus, ſi conductor amplius uti nolit, & quare, 2. 20. 6. & *ſeqq.*
Locator remittens mercedem in annu ſterili non ſibi prohibet eam repetere in annis ſequentibus, 5. 1. 8.
Locator ob ſterilitatem cogitur mercedem conductori remittere, *ibid.*

Locationia & conductionis merces conſtituitur vel remittitur pro rata temporis, laboris, &c. 3. 6. 7.
Locationis mercedem in fructibus pro pecunia numerata ſolvi ſolitum aliquando erat, 5. 5. 7.
—— & hæc conſuetudo facit ut hujuſmodi locatio valeat, *ibid.*
Locationis mercedem non conſtitui in pecunia numerata eſt contra ejus naturam, ſicuti eſt non conſtitui in certa quantitate, *ibid.*
Locatio ſine mercede non contrahitur, 4. 1. 21.
Locatio mercede non conſtituta nulla eſt, 4. 12. 23.
Locatio non eſt certa mercede non definita, 5. 5. 7.
—— ſed ſi certum ſit, qua mercede locare ſolitus erat locator, ea valebit locatio; tacite enim hoc conveniſſe videtur, *ibid.*
Locatio finito tempore renovatur ex tacita conventione, 5. 5. 7.
Locatio ſolo conſenſu contrahitur, *ibid.*
Locatio nummo uno non valet: item emptio, 5. 8. 1.
Lucellum dictum id quod pro annonæ ſpeciebus in pecunia recipiebatur, 3. 1. 14.
Lucellum illud Comites a Provincialibus volentibus accipiebant, *ibid.*
Lucrum ſentiens damnum quoque ſentire debet, 3. 11. 16.
Lupercalia, & eorum Sacerdotes nudi, 1. 26. 5.

M

MAgiſter Scrinii an idem, ac proximus Scrinii, 2. 17. 13.
Magiſtri Scriniorum Papinianus, & Ulpianus, *ibid.*
Magiſter militum erat Comes primi ordinis, 3. 3. 5. & 6. & 7.
Magiſtri militum ſubrogati in locum legatorum, 3. 3. 7.
—— ab initio duo tantum fuerant, poſtea eorum numerus auctus, 3. 3. 8.
—— a Magiſtro militum appellabatur ad Præfectum Prætorio, *ibid.*
Magiſtri Militum occidentis dicebantur præſentales, *ibid.*
Magiſtri officiorum iidem, qui Magiſtri Scriniorum, 3. 2. 7.
Magiſter Scrinii quis eſſet, a proximo Scrinii diſtinctus, 3. 2. 6.
Magiſter quid? 5. 23. 6.
Magiſtratus Municipales alibi alii, 1. 4. 23. & 24.
Magiſtratua non abrogatur ſuperveniente furore, 4. 25. 2.
—— ſed tollitur facultas gerendi ea, quæ ad Magiſtratos pertinent, *ibid.*
Magiſtratus maiores imperium habere, & cum imperio eſſe dicebantur, non autem minorea; & qua de cauſa, 1. 4. 11. & 41.
Magiſtratus qui imperium habere dicantur, *ibid. ſect.* 12. & 16.
Magiſtratus majores a minoribus quomodo differant, *ibid. ſect.* 14. & 15.
Magiſtratus municipales quam haberent auctoritatem, *ibid. ſect.* 25. & *ſeqq.*
Magiſtratus municipales habebant mulctæ dictionem, *ibid. ſect.* 32. & *ſeqq.*
Magiſtratus municipales ſæpenumero indicantur nomine Magiſtratus, *ibid. ſect.* 36.
Magiſtratua urbani mulctæ dictionem habebant more mojorum: municipales mandatis Principum, *ib. ſ.* 32.
Magiſtratus Urbani habebant juriſdictionem more majorum: Provinciales, lege, vel Conſtitutionibus, *ibid. ſect.* 37.
Magiſtratus, qui non habebant jus vocationis, aut prehenſionis, non dicebantur eſſe cum imperio, *ib. ſect.* 16.
Magiſtratua non erant Decurionea, Suſceptores, Curatores calendarii, &c. *ibid. ſect.* 35.
Maiorem partem rei ſuæ amittenti humanum eſt ſubvenire, 3. 7. 18.
Mala fide ſubveniens non interrumpit uſucapionem, 4. 25. 6.
Mancipari quæ res poſſent, 1. 12. 47.
—— an hæreditaa poſſet ante, vel poſt aditionem, *ibid.* & *ſect.* 48.
Mancipationis ſolemnitates, ſine quibus res alienari non poterant, 1. 29. 6.
per Mancipationem omnea actus expediebantur: teſtamenta: emancipationes: adoptiones: alienationes, *ibid. ſ.* 8.
Mancipes omnia quæ debebantur, Prætorinus & Comitibus ſuppeditabant, 3. 1. 13.
Mandatarius ſi exegerit ſummam ſibi mandatam inter moras Iudicii, condemnandus eſt, 4. 23. 2.
Mandato legem dat, qui mandat, 5. 6. 10.
—— & in en ſervatur uſus mandantis, *ibid.*
Mandaris actionibus utens jure eius, cujua perſona fungitur, 3. 6. 45.
Mandatum & juſſus extinguuntur morte mandantia, 1. 16. 15.
Mandatum a Domino habens non transfert Dominium, ſi proprio nomine rem tradat, & quare, 1. 17. 16. & 17.
Manumiſſio morti ſimilis eſt, 5. 27. 4.
—— & tribuit manumiſſo, quæ non habebat, *ibid.*
Manumitti non poteſt ſervus alienus ſine conſenſu domini, 4. 21. 11.
—— nec convaleſcit manumiſſio, ſi domino manumiſſor hæres extiterit, *ibid.*
Maris æſtus quando maximus, 1. 20. 2. & quid ſignificet *æſtus*, & *exæſtuo*, *ibid. ſ.* 5.
Maritus ex vi dominii res dotalea alienare poteſt, 4. 22. 11.
Maritus ut de dolo ſolum teneatur; paciſci non poteſt, 4. 12. 16.
Maritus de dote tenetur in id, quod facere poteſt, 5. 6. 4.
Maſculorum nomine agnati, ſeu maſculi ex maſculis in iure intellecti, 3. 28. 10.
Maſculorum nomine non comprehenduntur certe maſculi ex feminis, vel ſaltem valde eſt ambiguum, 3. 27. 6. & 9.
Maſculos pro feminis in ſucceſſione vocandi plures cau-

cauſæ, 3. 27. 3.

Maſculos cum feminis vocare idem eſt ac vocare maſculos & feminas, 4. 2. 5.

Maſculi deſcendentes ex feminis an ſuccedant vocatis deſcendentibus maſculis, 3. 27. 1. *& per tot.*

Maſculi ex feminis ſunt vere maſculi, 3. 28. 8. *&* 3. 39. 2.

Maſculi ex feminis per prudentiſſimos populos a ſucceſſione excluſi, 3. 28. 12.

Maſculi ex femina ut excludantur, neceſſaria non eſt triplex vocatio maſculorum ex maſculis, 3. 29. 10.

Maſculi ex femina in una linea excluſi in aliis quoque excluſi cenſentur, 3. 29. 12.

—— item excluſi in parte conditionali, *ibid. ſect.* 13.

Maſculi ex femina ſunt extra familiam hæredis inſtituti, 3. 28. 10.

Maſculi deſcendentes ex femina continentur maſculorum appellatione, & in diſpoſitione ad favorem maſculorum, etiam ſi excluſa eſſet eorum mater, 3. 27. 14.

Maſculus a femina progenitus non deſinit eſſe maſculus, 3. 27. 10.

Maſculis præ feminis dilectis cauſa credendi adeſt qualitatem maſculinam non ſolum quoad progreſſionem, ſed etiam quoad originem exoptatam, & non ſolum in generante, ſed etiam in generato, 3. 27. 11.

—— hoc in jure non eſt ſine exemplo, *ibid.*

Maſculini ſexus prærogativa maxime eminet in maſculis ex maſculo, 3. 28. 3.

Maſculini ſexus qualitas magis eminet in maſculis ex maſculo, 3. 28. 8.

Materia vilior pretioſiori cedere debet, 5. 23. 2.

Materia ſi maneat, & nova ſpecies fiat, modica eſt mutatio, 5. 27. 8.

Mater ſecundum piam voluntatem, extraneo prælata cenſetur, 5. 8. 10.

Materia vincit formam in argento facto, atque artificium materiæ cedit, 3. 11. 14.

Materiæ potentia vincit in iis rebus, quæ in ſua initia redigi poſſunt, *ibid.*

Matrimonium inter pupillam & tutorem ejuſve filium ante rationem redditam, vel præterita tempora reſtitutionis in integrum prohibitum erat, niſi deſponſata fuerit a patre, vel teſtamento deſtinata, 4. 25. 14.

—— ſed ſi datus ſit curator pater uxori filii ſui poſt contractum matrimonium, non corrumpitur, & liberi legitimi ſunt, *ibid.*

Matrimonium recte contractum ſuperveniente furore non infirmatur, 4. 25. 2.

Matrimonium eſt ſocietas inter marem & feminam ad liberos procreandos, 5. 12. 27.

Medius minimus dicitur, cum tres ſont magnitudinis gradus, 4. 17. 15.

Menſura certa vel pondere certo in obligationem deducto idem pondus eademque menſora reſtituenda eſt, 3. 11. 10.

Merſæ dicebantur etiam vaſorum repoſitaria, 5. 23. 6.

Mercatura a Romanis potius coercita, quam privilegiis promota, 2. 13. 9.

Mercatura a Romanis pernicioſa, & quare, *ibid. ſect.* 10. *&* 12.

Mercatura quare utilis Reipublicæ, *ibid. ſect.* 10.

Mercatoribus præmia a Romanis propoſita; & qua de cauſa, *ibid. ſect.* 13. *&* 14.

Merx aliud eſt, aliud æſtimatio, & merx pecunia æſtimatur non pecunia merce, 2. 4. 12.

Mercis nomine quæ contineantur, 2. 28. 35.

—— an ſervi contineantur, *ibid. ſect.* 36.

Merces, quæ cuſtodiæ cauſa aliquo loco continentur, legato rerum non comprehenduntur, 5. 9. 9.

—— neque ſi teſtator ejus generis mercator ſit, *ib.*

Mercis appellatione homines non continentur, 5. 9. 9.

Meritum nullum eſſe poteſt ejus, qui in rerum natura non eſt, 4. 3. 6.

Meritum nec demeritum poteſt conſiderari in eo, qui in rerum natura non eſt, 3. 29. 4.

verbum *Meum* in teſtamentis ſignificat rem, quam teſtator habet tempore facti teſtamenti, 4. 27. 1.

Miles etiam, qui non eſt in expeditione, ſi ſit filiuſfamilias, teſtari poteſt de caſtrenſi peculio, 4. 11. 6.

—— & tunc ejus hæres habebit etiam bona, in quibus miles neceſſario ſuccedit, licet ig oraverit, 4. 11. 6.

Miles pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decedere poteſt, 3. 17. 8.

—— & uno tempore teſtatus, alio inteſtatus, *ibid.*

—— & præterire filium, quem habet in poteſtate, *ibid.*

Miles quoquo modo teſtari poteſt, 3. 17. 8.

Miles poteſt directe ſubſtituere pupillariter etiam puberi, 3. 16. 5. *&* 17. 8.

—— in his tamen, quæ ex militis teſtamento inſtitutus accepit, 3. 16. 5.

Milites pluribus gaudent privilegiis in condendo teſtamento, 3. 6. 4.

Militia loco alimentorum legata præſumitur, 2. 17. 9. ſecus quando etiam alimenta legata ſunt, *ibid. ſect.* 3.

Militia Palatina, & Domeſtica, *ibid. ſect.* 11.

Militia ſacrorum Scriniorum, quæ & quotuplex, *ibid. ſect.* 12.

Militia Prætorii, quæ & quotuplex, *ibid. ſect.* 14.

Militia Apparitorum, Scribarum, *ibid. ſ.* 15.

pro Militiæ introitu pecunia ſoluta, *ibid. ſect.* 16.

Militiæ commoda quæ dicerentur, *ibid. ſ.* 17.

Militiæ erant in commercio, nec ſolum vendebantur & legabantur: ſed ad hæredes tranſmittebantur, *ibid. ſ.* 19. 20.

Militiæ ex caſu, & quid eſſet caſus, *ibid. ſect.* 21. *&* 23.

Militiæ ex caſu, ad quos pertineant, & quibus ſint obligatæ, *ibid. ſ.* 22.

Militia legata, videtur legata æſtimatio: & quare, *ibid. ſ.* 24.

Militum, & Magiſtratuum ſalarium; & annonæ quid, *ibid. ſect.* 25. *&* 26.

Minimum legare voluiſſe cenſetur teſtator, 4. 1. 5.

Minimum in legatis contineri præſumitur, 5. 10. 8.

—— ſicuti in omnibus aliis actibus, *ibid.*

—— quod obtinet, ſi nullo alio modo voluntatem aſſequi poſſumus, *ibid.*
Minor ſumma ineſt in maiore, 5. 10. 8.
Minor ſumma in contractibus conventa præſumitur, 4. 16. 11.
—— idem & in legatis, *ibid. ſect.* 12.
Minor læſus ex actu nullo non habet opus auxilio reſtitutionis in integrum, 4. 12. 23.
Minores ratione ætatis in integrum reſtituuntur, 3. 6. 4.
Minores etſi res ſuas bene gerentes, in integrum reſtituuntur, 5. 10. 3.
Minus quod eſt, in ſtipulationibus deductum videtur, 5. 11. 4.
Minus licere debet ei, cui plus licet, 3. 11. 2.
Minus ſolvit, qui tardius ſolvit, 4. 17. 13.
Miſericordiæ definitio, 5. 10. 6.
Mitior ſententia ſeveriori præfertur, 4. 17. 5.
Modicum & minimum ſunt verba relativa: & ideo intelligenda ſunt ſecundum ſubiectam materiam, 1. 23. 6.
Modius, quantum frumenti contineret, *ibid. ſ.* 9.
Modius frumenti, res minima, *ibid.*
Modii pretium olim, *ibid. ſect.* 10. & 1. 24. 2.
Moleſtinus Ulpiani diſcipulus 2. 22. 2.
Moleſtiæ prohibentur aut per modum pœnæ, aut per conditionem: & quid interſit, 2. 29. 1.
Moleſtiæ aut iuſtæ ſunt, aut iniuſtæ, & quid interſit; communis opinio reprobatur, *ibid. ſect.* 3. *& per tot.*
Moleſtari, & inquietari dicuntur debitores, etiam cum vere debitores ſunt, *ibid. ſ.* 18.
Moleſtiis exhibitis quando nihilominus in pœnam non incidat, qui moleſtavit, *ibid. ſ.* 19.
Moneta intrinſecus a Romanis duobus modis mutata, 3. 12. 9.
Moneta ea eſt, quæ auctoritate publica percutitur, 3. 10. 27.
Moneta diverſa ab ea, quæ accepta eſt, in mutuo reddi poteſt, ſi ſit abſque damno creditoris, 3. 10. 7.
Monetæ mutatio duplex, 3. 11. 1.
Monetæ natura ea eſt, ut in ea valoris a lege impoſiti ratio habeatur, non materiæ ex qua conflata eſt, 3. 12. 2.
Monetam cudere, augere, minuere eſt ius Maieſtatis, 3. 11. 5.
—— nec quiſquam hoc ius habere poteſt etiam ex reſcripto Principis, *ibid.*
Monetam cuſam iuxta Principis iuſſa recuſans violat imaginem Principis, 3. 12. 6.
Monetam, quam quis dedit, recipiens non recipit in aliam formam, etiamſi æſtimatio monetæ mutata ſit, 3. 11. 16.
Monetam diverſam promittens nihil variat, ideoque in ea ſolvens liberatur, ſiruti ſi variet nomen creditoris, & idem ſit, 3. 10. 14.
Monetam ærosam, vel detonſam creditor non cogitur accipere, 3. 10. 27.
Moneta extrinſecus mutata tantumdem æſtimationis reſtituenda eſt in mutuo, 3. 11. 2.
Moneta intrinſecus mutata, magis placet non antiquam monetam reddendam eſſe, vel novam ſecundum æſtimationem antiquæ, ſed potius novam monetam, dum ſit eadem æſtimatio accepta, 3. 12. 1. *& per tot.*
Mora ſi non noceat creditori multo minus nocere debet debitori, 3. 13. 7.
Mora facit ut poſt eam damnum ſit debitoris, lucrum vero creditoris, 3. 11. 11.
Mora non incurritur ſi oblatio vel interpellatio non fiat opportuno loco, & tempore, 3. 13. 5.
Mora an damnum producat quomodo dignoſcendum, 3. 13. 9.
Mora facit ut ultra rem debitam reſtitui debeat etiam id, quod intereſt creditoris, 3. 11. 11.
Moram nec periculum inducit iuſta dilatio, 3. 13. 5.
Moram contrahit creditor, qui pecuniam a debitore oblatam arripere recuſat, 3. 13. 1.
—— & eius eſt periculum, *ibid.*
poſt Moram ſi res periit, debitor ad æſtimationem tenetur, 3. 13. 9.
Momentum mortis vitæ tribuitur, 2. 16. 4. & 5. 18. 6. & 5. 30. 15. & 5. 4. 3. & 3. 9. 7.
Moriens in captivitate primo captivitatis momento deceſſiſſe fingitur, 3. 21. 17.
Morimur vivi, non mortui, 4. 5. 1.
Moris & conſuetudinis quæ ſunt, veniunt in bonæ fidei iudiciis, & ſi expreſſe non cauta, contra vero in iudiciis ſtricti iuris, 4. 10. 2.
Mortuo, bove qui legatus eſt, neque corium, neque caro debetur, 5. 27. 5.
—— contra ſi bos perierit, poſtquam legatarius eius dominium acquiſiverit, *ibid.*
Mortuus eſſe qui prius cenſeatur lex diiudicat, 4. 13. 8.
Mulcta differt a pœnali iudicio, 1. 4. 42.
Mulier ante maritum mortua præſumitur, 4. 13. 8.
Mulier poteſt grandem, vel tenuem, aut nullam dotem ſibi conſtituere, 4. 15. 10.
—— item extraneus, *ibid.*
Mulieres de formæ decore vehementer ſollicitæ, 5. 24. 2.
Mulieres pro aliis intercedere non poſſunt, 3. 6. 4.
Mulier an poſſit renunciare S. C. Velleiano 2. 5. *per tot.*
Mulieri cur interdicta ſit interceſſio, *ibid. ſ.* 2.
Mulieribus interdicta ſunt omnia virilia, & civilia officia, *ibid. ſ.* 3. nec ad hoc valet earum renunciatio, *ibid. ſ.* 4.
Mulieres cur a tutela arceantur, *ibid. ſect.* 5.
Mulierem non obligant excogitata in fraudem SC. *ibid. ſect.* 7.
Mulier obligatur tamen, ſi poſt biennium confirmet obligationem: & quare? *ibid. ſ.* 11.
—— item recte confirmat alienationem donationis propter nuptias, *ibid. ſect.* 12.
Muliere debitorem liberante, creditori actio reſtituitur, *ibid. ſ.* 13.
Mulier tuta eſt, etiamſi condemnetur non oppoſita exceptione, *ibid. ſect.* 15.

Mu-

Digitized by Google

Mulier poteſt liberalitatem ſuam exercere, *ib. ſ.* 16.
—— cur intercedendo decipiatur, *ibid. ſect.* 19.
—— decipitur etiam cum certior facta renunciat, *ibid. ſect.* 18.
—— non decipitur in caſu *legis ult.* §. *pen. ff. ad SC. Vellej.* *ibid. ſect.* 17.
Mulierum cauſa minus favorabilis, quam pupillorum, *ibid. ſect.* 20.
Mulier intercedendo naturaliter obligatur, 2. 10. 23.
Mundus muliebris plures res continet, 3. 22. 6.
—— & ab ornamentis muliebribus diſtinguitur, *ib.*
Murrina vaſa quid? 5. 23. 3.
Mutata re certa quæ legata ſit, quærendum eſt, an ea voluntate mutaverit teſtator, ut legatum adimeret, 5. 25. 2.
—— ut juris eſt in alienatione rei legatæ, *ibid.*
Mutata re legata, nihilominus tempus conditi teſtamenti inſpicitur, 4. 27. 6.
—— re vero in aliam ſpeciem transformata, legatum extinguitur, *ibid.*
—— & ſi nova ſpecies redigi poſſit ad priorem materiam, illa legato continetur, *ibid.*
Mutatio, quæ rem alterat, ut non ſit qualis antea erat, perimit legatum uſusfructus, 5. 26. 1.
Mutatio quando perimat legatum lanæ, 5. 28. 1. *& per tot.*
Mutatio qualitatis, ob quam res a genere legato eximatur, & in aliud transferatur, ſufficit, ut res mutata a legato generis detrahatur, 5. 25. 4.
Mutatio rei legatæ quando perimat legatum ipſius rei, 5. 27. 1. *& per tot.*
Mutatio voluntatis in legato ab hærede probanda eſt, 5. 27. 3.
Mutatio voluntatis non præſumitur, niſi probetur, 5. 2. 5. *&* 4. 11. 14.
Mutatio voluntatis non præſumitur, ſed ab eo, cujus intereſt, probanda eſt, 5. 4. 2.
Mutationem voluntatis indicat actus pervertendi rem legatam, 5. 27. 8.
—— ſed legatarius non mutatam voluntatem probare poteſt, *ibid.*
—— & in modica mutatione leves probationes admittuntur, *ibid.*
Mutatione rei legatæ facilius extinguitur legatum uſusfructus, quam ipſius rei, 5. 26. 1.
Mutatione rei legatæ facilius extinguitur legatum, quam alienatione, 5. 25. 2.
Mutuatarius æque bonum reddere tenetur, etſi cautum non fuerit, 4. 10. 2.
Mutuatarius non liberatur, ſi rem amiſerit caſu fortuito, quia non rei, ſed generis debitor eſt, 4. 9. 5.
Mutuatarius non poteſt obligari ultra id, quod accepit, 3. 11. 15.
Mutuatarius reſtituere æque bonum, niſi aliud convenerit, 3. 10. 15.
Mutuum non eſſe contractum, & pecuniam accipientis factam non eſſe, pro eodem accipiuntur, 1. 17. 9.
num non recte contractum conſumptione ſæpe conciliatur, *ibid. ſ.* 11. ad Mutuum contrahendum motio requiritur, 1. 28. 16. multo magis ut depoſitum in mutuum convertatur, *ibid.*
Mutuum ſub uſuris exigit, ut illæ præſtentur habita ratione ſortis, 3. 6. 7.
Mutuum accipiens, ſi conveniat de eadem ſpecie reddenda, contrahet depoſitum, vel commodatum, 4. 12. 7.
—— & ſi conveniat de reddendo alio genere, erit contractus innominatus, hoc eſt permutatio, *ibid.*
Mutuum datum filio, qui ſe gerebat pro patrefamil. valet, 4. 25. 3.
Mutuum valet, ſi filio datum ſit patre ſciente nec contradicente, 4. 23. 17.
Mutuum dans dominus eſſe debet, 5. 11. 2.
Mutuum dari filiisfamilias vetitum ne adoleſcentium mores corrumperentur, 5. 10. 2.
Mutuum debet ea lege, ut acetum pro vino reddatur, 3. 10. 15. quia eadem eſt ſubſtantia.
in Mutuo non reddenda eſt illa ipſa pecunia, quæ accepta fuit, 3. 10. 4.
—— pecunia perit periculo debitoris, *ibid.*
—— Aliæ res conſiderantur ratione quantitatis, non vero æſtimationis, *ſect.* 5.
Mutuum & ſtipulatio inter ſe conveniunt, 3. 10. 15.
Mutuum reſtituendum eſt ejuſdem generis ac bonitatis, 3. 10. 25. ubi declaratur.
Mutui reſtitutioni aliquid adjici poteſt, ut locus, dies, 3. 10. 15.
Mutui natura est, ut mutuatarius, non idem, quod accipit, ſed tantumdem reſtituat: alioquin non eſſet mutuum, 3. 10. 11.
Mutuo filii ſi pater conſentiat, & poſtea mutet voluntatem, mutuum non valebit, niſi forte creditor ignoret, 4. 25. 5.

N

NAtura rerum differt a ſubstantia, 4. 12. 13. 14.
Natura actus prævalet, quum actus omnino inutilis est, vel in alium actum transformatur: hoc accidit tam in ultimis voluntatibus quam in contractibus, 4. 12. 15. 16.
Natura actus magis conſideranda quam proprietas verborum, 4. 12. 29.
—— niſi actus futurus eſſet inutilis, *ibid.*
—— & magis conſideranda quam generalitas verborum, *ibid. ſect.* 30.
Natura actus non prævalet ei, quod actum est, niſi iniquum ſit, vel actui omnino repugnans, 4. 12. 12.
Natura actus ſemper ſpectatur, & ea, quæ ſunt de natura actus ſemper continentur, quamvis omiſſa fuerint, 4. 1. 18.
Natura actus ſemper ſpectatur, & ea quæ ſunt de natura actus ſemper continentur, quamvis omiſſa fuerint, *ibid.*
Natura actus & ſolitum magis attendi debent, ſi verbis fuerint quodammodo indicata, 4. 10. 3.

Na-

Natura actus & ſolutum nunquam negligitur niſi ex evidentiſſimis probationibus, 4. 11. 1.
Natura contractus quando ſequenda ad interpretandam voluntatem agentium potius quam id quod actum eſt, 4. 12. 1 *& per tot.*
Natura rei & voluntas ſi concurrant, his verba cedunt, 4. 11. 5.
Natura a lege mutari non poteſt, poteſt tamen quid fingi quoad iuris effectus, 3. 21. 17.
Naturæ actus quæ ſunt, voluntate mutari poſſunt, 4. 11. 1.
Naturæ nomine a veteribus indicatur proprietas actui infixa a lege vel ab uſu communi, 4. 12. 5.
Naturales liberorum nomine continentur, 3. 28. 4.
—— an faciant deficere conditionem, *ſi ſine liberis*.
Naturales liberi non comprehenduntur in conditione adjecta ex legis interpretatione ut in *L. quum avus ff. de cond. & dem.* 4. 1. 12.
—— ſecus quando adjecta fuit a teſtatore, *ibid.*
Naturales liberi in legis diſpoſitione non continentur nomine liberorum, 4. 1. 10.
Naturales liberi an faciant ut deficiat conditio, *ſi ſine liberis*, *ibid.*
—— ſecus in libertino, *ibid.*
Naturales liberi ſuccedunt in duabus unciis ex Conſtitutione Juſtiniani, *ibid.*
Naturales liberi excludebant ſubſtitutum, licet ab inteſtato non ſuccederent, 4. 1. 11.
Naturales liberos in ſucceſſione parentis locum habere primum ſtatuerunt Valens & Valentinianus, 4. 1. 10.
Naturales obligationes neque Prætor tollit, neque Jus civile, 2. 8. 10. *Vide* cætera in verbo *Obligatio*.
Naturalis æquitas non eodem modo ſemper æſtimatur, 2. 10. 20. *& ſeqq.*
Natus cenſetur quoad ejus commodum qui in utero eſt, 3. 9. 19.
—— & ſi non naſcatur nunquam in utero fuiſſe cenſetur, *ibid.*
Natus pro non nato non habetur, 5. 18. 7.
Navis carinæ cauſam ſequitur, 5. 27. 7.
Navis naufragio ad portum expulſa non debet publicari, 3. 4. 22.
Navis naufraga iactari poteſt in oras a loco naufragii longe diſtantes, 3. 5. 10. *Vid.* Publicani.
Navis diſſoluta ex iiſdem tabulis compacta eadem navis eſt, 5. 27. 7.
Naves thalamegi, vel cubiculatæ, 3. 4. 21.
Naves non omnes roſtratæ, ſed illæ quæ ad prælium conſtituebantur, 3. 4. 21.
—— aliæ habebant roſtrum ornamenti cauſa, *ibid. in fin.*
Naves non retineri publice intereſt, 2. 13. 4.
Navem reſtituens an gaudeat privilegio reſtituentis ædes, *ibid. ſect.* 3.
Navium non eadem cura ac ædificiorum apud Romanos, *ibid. ſect.* 8.
Neceſſitate non adſtringitur, qui facere debet, ſi voluerit, 5. 30. 4.
Neceſſitatis fiunt ea, quæ ab initio voluntate fuerunt, 4. 26. 9.
Neceſſarius, ſi inſtituatur ſub conditione, ſi volet, fit voluntarius, 5. 30. 3.
Neceſſarii hæredes ius acquirunt etiam ignorantes & inviti, etiamſi abſtinere poſſint, 5. 30. 7.
Neceſſitudo inter quoſcumque etiam inter affines facem præbet interpretandi teſtamentum, 5. 7. 7.
Neceſſitudinis verbum non ad ſolam cognationem & affinitatem refertur, ſed etiam ad amicitiam, 5. 7. 8.
Nectendi debitores jus ſemper fere uſurpatum: confirmatum a lege XII. tab. multis aliis legibus vetitum, quæ nunquam fuerant obſervatæ, 1. 25. a *ſect.* 10. uſque ad finem.
Negotium quid in jure ſignificet, 1. 5. 2.
Negotiorum geſtio eſt cauſa obligatoria, 5. 19. 12.
Negotiorum geſtorum aliquem convenire prohibitus, non prohibetur, pro iis, quæ dolo malo commiſit, 3. 20. 15.
—— idem eſt de eo qui adminiſtravit, *ibid.*
Nemo poteſt contra legem diſponere, 3. 9. 23.
Nepote ex filiis maſculis, non ex feminis numerantur ad excuſationem a tutela, 3. 28. 5.
Nepotes hæredi inſtituti ex æquis partibus ſuccedent: ab inteſtato vero ſuccedent in ſtirpes, 4. 1. 15.
Nexi proprie ſervi non erant, ſed ſervitutem ſerviebant, *ibid. ſect.* 5.
—— ſolutione liberabantur etiam invito creditore, *ibid. ſect.* 6.
Nexorum uſus non erat apud Ægyptios, & Athenienſes, apud quos quomodo coercerentur debitores, *ibid. ſect.* 11. 12. 13.
Nolle poteſt qui poteſt velle, 5. 30. 3.
Nomen ſingulare plures perſonas comprehendit, 3. 20. 7.
Nomen debitoris cujuſcumque incertum eſt, 3. 8. 33.
Nomine debitoris duobus legato hæres non tenetur niſi ad cedendas actiones, 5. 15. 10.
—— & ſi eas uni legatario præſtiterit, alteri debet æſtimationem, *ibid.*
—— ſed ſi vere debitor non eſſet, legatum non valeret, *ibid.*
Nomina appellativa ſunt immutabilia, & ex communium, non ex opinione ſingulorum exaudienda, 1. 18. 1.
Nomina propria contra mutabilia ſunt, *ibid. ſ.* 4.
in Nomine proprio error non vitiat actum, *vid.* exempla, *ibid.* ſecus error in nomine appellativo, *ibid. ſect.* 5.
Nomine ſuo qui uſus non eſt, non videtur dixiſſe, *ibid. ſect.* 2.
Nominibus abuſive uti permiſſum eſt teſtatoribus, *vide* multa exempla, *ibid. ſect.* 9.
Nominatores ſuſceptorum, licet adminiſtrarent pecuniam eorum periculo, non poterant ab illis quid

quidquam emere per interpoſitam perſonam, 3. 3. 24.
Nomothera apud Græcos qui, 1. 6. 13.
Non eſſe, & non eſſe legitime paria ſunt, 1. 7. 13.
Notabiliter facta, niſi ſpecialiter notentur, neglecta cenſentur, 5. 10. 6.
Notarii veteres a noſtris longe diverſi, 5. 17. 6.
Novatio neceſſaria per iudicium fit, 3. 25. 28.
Novatio fit etiam quum civilis obligatio in naturalem transfunditur, 3. 8. 12.
Novatio novam obligationem inſtituit, veteremque tollit, 3. 8. 9. 10.
—— non intelligitur facta, niſi id verbis exprimatur, 3. 8. 10.
—— contrarium eſt in tranſactione, *ibid.*
Novatione facta fidejuſſores prioris obligationis liberantur, 3. 8. 10.
Nullum quod eſt, nullum parit effectum, 4. 19. 10.
Nullum dicitur quod eſt ſine effectu, etiam ſi jure ſubſiſtat, 1. 7. 27.
Numerus gregis arbitrio hominum conſtitutus eſt, 5. 27. 5.
Numerus *decem*, *centum*, ſignificat decem millia, & centum millia H. S. 1. 24. 4.
Numeralibus adverbiis utebantur Veteres, & ſubintelligebant centena millia, H. S. *ibid.* *ſ.* 11.
Numerale adverbium *centies* neque centum aureos, neque centies centena millia aureorum ſignificat, *ibid. ſect.* 12.
Nummi nomine ſeſtertii ſignificantur qui pro nihilo habebantur, 5. 8. 1.
Nummorum variæ ſpecies, 4. 3. 6.
Nummorum certa æſtimatio eſt, 3. 11. 9. 10.
Nummus pro re minima, 1. 23. 8. & 1. 24. 4.
—— ejus valor: & unde ſeſtertius, *ibid.*
Nummo olim fiebant donationes, 1. 29. 1.
Nummo facta locatio, & venditio non valet: & quare? *ibid. ſect.* 9. & 10.
Nummo multa venibant, aut minore pretio, *ibid. ſect.* 10.
Nuptiæ per ratihabitionem patris confirmatæ a tempore confirmationis valent, non antea, 4. 2. 18.
Nuptiæ filii familias non valent ſine conſenſu patris, 4. 23. 17.
—— patre ſciente & non contradicente confirmantur, *ibid.*
—— ſed filii poſt confirmationem tantum concepti legitimi ſunt, *ibid. ſect.* 19.
Nuptiæ contrahi non poterant in Provincia ab iis, qui eam adminiſtrabant, 4. 22. 9.
—— & liberi ex matrimonio ſic contracto orti erant illegitimi, *ibid.*
—— ſed poſt depoſitum officium nuptiæ convaleſcebant, *ibid.*
—— & liberi poſtea nati legitimi erant, *ibid.*
Nuptias conſenſus patris præcedere debet, 4. 23. 18.

O

OBligatio omnis tollitur ſolutione ejus, quod debetur, 1. 22. 8.
Obligatio principalis confuſione tollit obligationem fidejuſſoriam: & pro qua parte: & quid juris in pluribus fidejuſſoribus, 2. 6. 12.
—— naturalis tamen non confunditur cum fidejuſſoria, *ibid. ſect.* 13. neque fidejuſſoria tollit alteram fidejuſſoriam, & quare? *ibid. ſ.* 15.
Obligatio non poteſt ſubſiſtere, ſi reus ab obligatione eximatur, 2. 10. 10. & quando ſecus, *ibid. ſect.* 12. & *ſeqq.*
Obligatio naturalis æquitate nititur, *ibid. ſ.* 19.
Obligationis naturalis effectus impedit jus Civile quoad perſonam pupilli, & quare? *ib. ſ.* 22.
Obligatur naturaliter intercedendo mulier, *ibid. ſect.* 23.
Obligatio quando tollatur confuſione, 2. 11. 1. & *per tot.*
ab Obligatione quando debitor eximatur per confuſionem, *ibid. ſect.* 3.
Obligatio per confuſionem tollitur etiam quoad pignus, *ibid. ſect.* 7.
Obligatio naturalis confuſione tollitur, *ibid. ſect.* 11. & quando ſecus, *ibid. ſect.* 14.
Obligatio pignoris trahitur de caſu ad caſum: ejus rei exempla, *ibid. ſect.* 17.
Obligatio conditionalis tranſit ad hæredes, non item legatum, 4. 22. 6.
Obligatio ex contractu conditionali de præſenti vires accipit, 4. 22. 6.
Obligatio in perpetuum ſublata reſtitui non poteſt, 4. 24. 6.
Obligatio mere civilis (cui exceptio obſtat) nulla eſſe dicitur, 5. 21. 21.
Obligatio futura non poteſt in judicium deduci, 4. 23. 9.
—— ſed ſi ea naſcatur inter judicii moras reus condemnandus eſt, *ibid.*
Obligatio ſemel extincta amplius non revocatur, 4. 26. 14.
Obligatio ſine re, quæ in obligationem deducatur, contrahi non poteſt, 4. 25. 2.
Obligatio ſublata amplius tolli non poteſt, 4. 26. 15. & 3. 8. 44.
Obligatio recte contracta ſuperveniente furore non extinguitur, 4. 25. 2.
Obligatio alternativa tollitur una re ſoluta, 5. 21. 4. 10.
—— ſed ſi creditor duas res ſibi debitas diverſis leget, tenetur alteri dare æſtimationem unius rei, alteri actiones cedere, *ibid.*
Obligatio filii vel ſervi acquiritur patri vel domino, etiamſi collata fuerit in tempus emancipationis, vel manumiſſionis, 4. 21. 2. 3.
—— niſi id bona fide factum fuerit, *ibid.*
Obligatio eſt mater actionis, 3. 27. 4.
Obligatio orta favore legatarii, eo defuncto, tranſit,

it ad ejus heredes, 4. 5. 1.
Obligatio naturalis, licet efficax, nulla dicitur, 3. 28. 3.
—— quoad multa tamen eſt utilis, *ibid.*
Obligatio ad ſolvendum neceſſitate adſtringit, 3. 25. 28.
Obligatio acquiritur patri vel domino, ſi filius vel ſervus ſtipulentur ſub conditione quum manumiſſus, aut emancipatus fuerit, 3. 9. 16.
Obligatio nulla eſt, quæ confertur in debitoris voluntatem, 5. 30. 4.
Obligatio conſiſtere non poteſt, deficiente re, quæ in obligationem deducitur, 3. 8. 34.
Obligatio tollitur, vel ipſo jure, vel ope exceptionis, 3. 8. 4.
Obligationis nomine Civilis obligatio fere ſemper ſignificatur, 3. 28. 3.
Obligationem quidquid aſtringit niſi exprimatur, omiſſum creditur, 3. 8. 16.
Obligationem expreſſe conferre in voluntatem debitoris repugnat, 3. 30. 7.
—— tacite vero non repugnat, *ibid.*
Obligationem minuere magis, quam augere expetendum eſt, 4. 17. 3.
Obligatione principali ſoluta, omnes acceſſiones tolluntur, 3. 8. 3.
Obligatione ope exceptionis ſubmota, manet obligatio, & actio, & debitor conveniri poteſt, 3. 8. 6.
Obligatione ipſo jure ſublata, omnino liberatur fidejuſſor, 3. 8. 4.
—— hoc principaliter obtinet in ſolutione, *ibid.*
—— —— in compenſatione, *ibid.*
—— —— in novatione, *ibid.*
Obligationibus pluribus ſuper eadem re quis teneri poteſt, 3. 8. 35.
—— & poteſt ab una liberari retenta altera, *ibid.*
Obſcura ita interpretanda juxta id, quod veriſimilius eſt, 4. 9. 1. & *per tot.* & 10. *per tot.*
—— veriſimile recte judicatur inſpiciendo, quod plerumque fieri ſolet, naturam actus, pacta adjecta.
Obſcura verba in ſtrictis judiciis interpretanda ſunt juxta ſolitum, 4. 10. 2.
Obſcura verba contra proferentem interpretanda, 4. 12. 31.
—— ſed magis ſpectanda natura actus, *ibid.*
Obſcura quæ nullo modo intelligi poſſunt, pro non ſcriptis habentur, 4. 13. 1.
in Obſcuris quod minimum eſt ſequimur, 4. 12. 31.
—— ſed magis naturam actus, *ibid.*
in Obſcuris, quod minimum eſt ſequimur tam in ſtipulationibus, quam in legatis, quam etiam in ſententiis, 4. 17. 1. & *ſeqq.*
—— niſi tamen alia ratione voluntas explicari poſſit, *ibid. ſect.* 2.
Occiſi hæreditas adiri non poterat, prius quam haberetur quæſtio de ſervis occiſi, 11. 4. 8.
Occupare rem propria auctoritate nemini licet, 1. 27. 2. & qui facit, qua pœna puniatur, *ibid. ſect.* 1. 11. 12.
—— a fugitivo tamen debitore aut fure licet, *ibid. ſect.* 4.
Occupare legatum non poteſt legatarius, ſed ab hærede illud petere debet, *ibid. ſect.* 3.
Officium ab artificio ſecernit qualitas miniſterii non perſona, 5. 23. 6.
Officium artificio mutator, non artificium officio, 5. 25. 5.
Officium an artificium aliquod miniſterium eſſet, olim hæſitatum eſt, 5. 25. 6.
Officium judicis nobile tranſit ad hæredes, 4. 7. 1
—— aliud eſt quam officium jus dicentis, *ibid.* & *ſect.* 2.
Officium, ſive artificium, ac miniſterium aliquando variat interpretationem, 5. 8. 11.
Officiales a Præſide vel Proconſule puniebantur, 3. 1. 10.
—— vel dimittebantur, *ibid.*
Officiales quinam dicantur, *ibid.*
Omiſſum in ſtrictis judiciis pro omiſſo habetur, 4. 10. 2.
Omiſſum in contractibus bonæ fidei ſupplet conſuetudo regionis: in contractibus ſtricti juris pro omiſſo habetur, 5. 6. 1.
Omnino, & omnino non, quid ſignificent, 2. 3. 2.
Onus qui recuſat indignus eſt beneficio teſtatoris, 2. 29. 6. nemo tamen gravari poteſt ultra id quod accepit, *ibid. ſect.* 14. & præceptum impoſſibile teſtatoris impune contemnitur, *ibid. ſect.* 19.
Onus adjectum legato tranſlatum præſumitur, ſi transferatur legatum, 5. 4. 5.
—— niſi aliud diverſum injunctum ſecundo legatario probetur, *ibid. ſect.* 6.
Oneratur hæres, qui cogitur rem alienam comparare, non qui rem ſuam præſtare, 5. 10. 9.
Operæ a domino vel patrono aliis locari ſolebant, 5. 26. 9.
Operæ patrono debitæ non debentur, antequam petantur, 5. 32. 11.
Operæ officiales patrono tantum a liberto debentur, 5. 25. 6.
—— quia natura ei debitæ ſunt, *ibid.*
—— & ejus perſonam non egrediuntur, *ibid.*
Operæ a liberto per dominum exigebantur, 5. 26. 9.
—— etiamſi puer eſſet, *ibid.*
Optio recte facta non eſt, ſi legatarius aliquid optet, quod non ſit de genere legato, 3. 21. 14.
Optionem non conſumit legatarius centum amphorarum vini, ſi eligat centum amphuras aceti, antequam deguſtaverit, 3. 21. 14. & 18.
Oratio mentis interpres, 4. 2. 3.
Ordo ſucceſſionis inteſtatæ non ſervatur inter hæredes teſtamentarios, 4. 1. 14.
Ordo qui ſervatur in obligatione principali veriſimile eſt voluiſſe ſervari etiam in acceſſoriis, 4. 9. 2.
Ordo Equeſtris medius erat inter Plebem & Senatum, 4. 17. 1.
Ordo

Ordo ſcripturæ non impedit cauſam juris ac voluntatis, 3. 25. 16.
Ordo ſcripturæ ſervatur in ſucceſſione teſtamentaria, 4. 1. 16.
Orichalcum, an aurichalcum dicendum ſit, 1. 19. 2.
—— non differunt inter ſe, *ibid.*
—— unde ita dictum ſit, *ibid.*
—— aliud naturale, aliud factitium. Naturale ubi reperiatur: factitium quomodo fiat, *ibid.*
Orichalcum pro auro facile accipitur, *ibid. ſ.* 2. & 4.
Orichalcum pro auro venditum. Quare? *ibid. ſ.* 10.
Orichaleum adiective poſitum, *ibid. ſ.* 11.
Origo poſſeſſionis exquiritur, non ratio ejus obtinendæ, quum de uſucapione aut præſcriptione quæſtio eſt, 4. 25. 6.
—— & ſufficit bona fides ab initio, *ibid.*
Ornamentum ſunt omnia ea, quibus mulier ornatur, 5. 6. 6.
—— quæ ſimul corpus tegunt & ornant, inter veſtes, an inter ornamenta numerentur, *ibid.*
Ornatrices quæ, 5. 24. 2.

P

PActum aliquando dicitur exceptio, 1. 14. 16.
Pactum neque parit, neque tollit actionem, *ibid. ſ.* 20.
Pacta ineſſe contractibus quid ſignificet, *ibid. ſ.* 21. & *ſeqq.*
Pacta ambigua contra quem interpretanda, 2. 2. 7. & *per tot.*
—— nocent venditori & ſtipulatori, *ibid. ſect.* 11. 13. 17. & *per tot.*
Pacta venditioni adjiciuntur a venditore, *ibid. ſect.* 15. & *ſeqq.*
Pacta cum emptor adjicit, interponit ſtipulationem, *ibid. ſect.* 16.
Pacta noviſſima potiora prioribus, 2. 1. 7. & 8.
Pactum inſtituit naturalem dumtaxat obligationem, 3. 8. 12.
Pactum cum debitore prodeſt quoque aliis obligatis, ſi debitoris interſit eos quoque liberari, 3. 8. 29.
Pactum nihil aliud tribuit paciſcenti, quam exceptionem pacti conventi, 3. 8. 51.
Pactum de non petendo initum inter creditorem & debitorem, non aufert fidejuſſori exceptionem cedendarum, quam contra creditorem a ſe petentem proponere poteſt, 3. 8. 51.
Pactum de jure Civili, neque obligationem, neque actionem parit, 3. 9. 15.
Pactum contra Prætorem valet, ſi non publicam ſed rei familiaris læſionem ſpectat, 4. 12. 12.
Pactum, quo deterior ſit conditio dotis, inutile eſt, 4. 12. 16.
Pactum ut evictio non præſtetur hoc tantum operatur, ut ſolum pretium reſtituatur, non vero id quod intereſt, 4. 12. 17.
Pactum non habet vim convertendi ſocietatem in donationem, 4. 12. 25.
Pactum de non revocando donationem mortis cauſa oſtendit eam eſſe donationem inter vivos, 5. 1. 9.
Pacta repugnantia legi, vel naturæ contractus non valent, 3. 8. 18.
Pacta adjecta contractui obtinent ac ſi naturalia eſſent contractui, 4. 11. 1.
Pacta repugnantia bonæ fidei contractibus valere non poſſunt, 4. 12. 18.
Pacta dant legem contractui, & ſunt ſervanda, 4. 12. 28. & 5. 1. 5.
—— niſi ſint contra bonos mores, vel contra legem, *ibid.*
Pactiones privatæ non lædunt jus cæterorum, 3. 8. 17.
—— neque jus publicum, *ibid.* & *ſect.* 40.
Pandectarum Florentinarum lectio quando aliis præferenda, 2. 28. 49.
Panis ubi, quando & a quibus diſtributus, 2. 18. 5. & 7.
Parata alicujus rei cauſa, ejus non ſunt: exempta dum exempta fuerint ea mente ut rurſus jungantur, ejus ſunt, 5. 24. 7.
Parens & patronus tenetur in id, quod facere poteſt, 3. 6. 4.
Parentibus correctio liberorum demandata eſt, 5. 13. 5. & 6.
Pars hæreditatis, de qua teſtator non diſpoſuit, non defertur ab inteſtato, ſed hæredibus accreſcit, 4. 11. 12.
Pars diviſa non eſt pars, ſed totum, 4. 24. 9.
Pars, quæ ſupereſt rei legatæ, peti poteſt, licet non ſit cujuſmodi erat, quando legata eſt, 5. 27. 5.
Partem quam quiſque obtinuit in inſtitutione, obtinet in ſubſtitutione, 3. 16. 7. & 3. 17. 8.
Partem hæreditatis relinquens, totam reliquiſſe cenſetur in iis caſibus, in quibus de altera parte certa non habetur diſpoſitio, 3. 17. 9.
de Parte intelliguntur, quæ de toto dicta ſunt, 4. 1. 23.
Partes ſi datæ non ſint, æquales datæ cenſentur, tam in hæreditate, quam in legato, 3. 16. 7.
Partes in ſubſtitutione datæ cenſentur, quæ in inſtitutione datæ fuerunt, 5. 12. 4.
Partibus non adſcriptis æquales datæ cenſentur, 4. 1. 15.
—— ſed ab hoc quandoque receditur, *ibid.*
Particula *tum* aut *tunc* extremitatem temporis deſignat, 3. 25. 19.
Particula *quam* aſſeverantius affirmatur quam id, quod ſubjicitur conjunctioni *tam*, 4. 2. 14.
Particula *æque ac* exprimit æqualitatem, 4. 2. 11. 12. 13.
Particula *hoc amplius* habet vim repetendi, & aliquid ſupra dicto addendi, 4. 20. 6.
—— non vero ſi ab initio ponatur, *ibid. ſect.* 8.
—— quando legatum legato adjiciat, vel legatum primi cum ſecundo communicet, *ibid.*
Particula *amplius* vim habet repetendi dies & conditiones, 5. 3. 13.
Pater in cauſa filii, & filius in cauſa patris judicare poteſt in privatis, non in publicis judiciis,

Digitized by Google

ciis, 1. 5. 4.

Pater in domo habet ſummam poteſtatem, 3. 4. 14.

Pater jus habet in eo, quod filius acquirit ex contractu, licet conditio exiſtat, poſtquam exivit de ejus poteſtate, 3. 9. 12.

Pater olim filio non ſuccedebat nec etiam in Caſtrenſibus: hæc tamen pater retinebat jure patrio, ſi filius inteſtatus deceſſiſſet, 4. 6. 14.

—— & ad fiscum non devolvuntur jure legis Papiæ, *ibid.*

Patre & filio in bello defunctis, pater prius mortuus creditur, 4. 13. 8.

Pater ex L. Julia filiam dotare tenetur, 4. 15. 9.

Pater dotem promittens quantitate non adjecta, exprimit quantitatem a lege præſcriptam, 4. 15. 9.

Pater ex contractu filii non obligatur, niſi ejus juſſu contraxerit, 4. 23. 15.

—— ne quidem ex curia decurionatus, *ibid.*

—— obligatur tamen in ſolidum ſi juſſu ejus contraxerit, *ibid.*

—— item ſi non juſſerit, ſed poſtea ratum habuerit, *ibid.*

Pater filio ſi jubeat, ut hæreditatem adeat, & antequam adeat, in furorem incidat, nulla erit aditio, 4. 25. 3.

—— idem eſt, ſi antequam adeat, patrem pœniteat, *ibid.*

—— vel ſi Pater ſe in adrogationem dederit, *ibid.*

Pater ex contractu filii ipſo jure non obligatur, 5. 24. 8.

Patri data eſt a lege facultas faciendi teſtamentum pro filio, quia ipſe facere non poteſt, 5. 7. 5.

—— & filio ignorante & invito ſubſtituere poteſt, *ibid.*

Patre & filio inſtitutis, uterque ſimul hæredes ſunt, 4. 1. 14.

—— item & in legato, *ibid.*

Patre & filio ſimul inſtitutis uterque acquirit hæreditatem: ſicuti ſervus & dominus, 4. 2. 7.

Patroni libertis legare ſolebant alimenta, quæ vivi præſtabant, 2. 17. 8.

Pauper & dives in judicio pares ſunt, 4. 17. 10.

Pauperes Romæ nulli erant, 4. 18. 9.

Pauperum vel captivorum in genere valet inſtitutio, 4. 13. 7.

—— unius tamen pauperia perſona non demonſtrata, non valet, *ibid.*

Pauperibus in genere vocatis, deſtinatur ab Epiſcopo quibus pauperibus dandum ſit, 4. 13. 7.

Peculium quid ſit, 2. 28. 16. & 4. 23. 11.

Peculium eſt, quod ſupereſt, deducto ære alieno, 5. 11. 7.

Peculio legato mortis tempus attenditur quoad extraneum, 4. 27. 9.

Pecunia præſidii cauſa ſepoſita quæ, *ibid. ſect.* 15.

Pecunia an legato contineatur, *ibid. a ſ.* 10. *ad* 17.

Pecunia in Provincia collecta a Prætore relinquenda erat certis in civitatibus Provinciæ, & poſtea in ærarium referenda, 3. 1. 13.

Pecunia numerata conſideratur plerumque ut quantitas, non ut corpus; 3. 10. 2.

—— & præcipue in mutuo, *ibid. ſect.* 4. 25. 26. & 3. 13. 8.

—— contra eſt in depoſito, *ibid.*

—— & in aliis nonnullis caſibus, *ibid.*

Pecunia habetur pro re incorporali & corpori opponitur, 3. 11. 7.

Pecunia in contrahendo recuſari non poteſt, ſi ſit ſpeciei probæ, & debiti ponderis, 3. 11. 4. & 15.

Pecunia in commercio intervenit non ratione corporis, ſed quantitatis, 3. 12. 4.

Pecunia nobis uſum dominiumque præbet tam ex ſubſtantia, quam ex quantitate, *ibid.*

Pecunia conſumpta dicitur etiamſi nummorum corpora, & ſubſtantia extidant, 3. 12. 5.

Pecunia non eſt introducta, ut cum alia pecunia commutetur, ſed merces comparentur, & permutationum difficultates tollerentur, 3. 12. 8.

Pecunia numerata in contractum deducitur tanquam quantitas, non tanquam corpus, 4. 12. 13.

Pecunia legatario ſolvenda, quamvis in bonis teſtatoris non ſit, 4. 14. 3.

—— contrarium obtinet, ſi legata ſit tanquam corpus, *ibid.*

Pecunia certo loco circumſcripta conſideratur tanquam corpus, 5. 30. 3. 7.

Pecuniæ uſus inventus, ut per eam res omnes æſtimarentur, & ad æqualitatem reducerentur, 3. 10. 3. 5.

Pecuniæ debitor ſolvens æſtimationem ſolvit id, quod debet, 3. 10. 8. & 9.

Pecuniæ numeratio non certum corpus deſignat in mutuo, 3. 10. 11.

Pecuniæ ſumma a Romanis tam in contrahendo quam in rationibus exprimebatur aut nummis ſeſtertiis aut denariis, 3. 10. 16.

—— item in tributis, *ibid.*

—— in pœnis vero infligendis exprimebatur in aureis, *ibid.*

Pecuniæ tantumdem in mutuo reſtitui debet, 3. 11. 1.

Pecuniæ publica eſt ac perpetua æſtimatio, 3. 11. 5. 10.

Pecuniæ pretium augetur ad opitulandum publicæ neceſſitati, 3. 11. 8.

Pecuniæ dominium habemus quatenus ex ære, argento, &c. eſt: quatenus vero eſt publica auctoritate ſignata & æſtimata ad merces comparandas uſum dominiumque præbet ex quantitate, 3. 12. 4.

Pecuniæ uſus proprius quis, 3. 12. 5.

Pecuniæ uſus in abuſu, & abſumptione conſiſtit, 3. 21. 2.

Pecunia æſtimantur res omnes, quæ in commercio ſunt, 3. 11. 4.

Pecunia merces æſtimantur, non mercibus pecunia, 3. 11. 10. 12. & 3. 12. 8.

Pecunia in obligationem deducta, non ejus materia, neque pondus ſunt in obligatione, ac propterea neque in ſolutione, 3. 12. 3.

Pe.

Pecunia certo loco circumſcripta in obligationem deducta, debetur illa quantitas quæ ibi reperitur, non ea quæ expreſſa fuit, 4. 16. 8.
Penus continet ea, quæ eſui potuique ſunt, 5. 17. 1. 5.
—— etiam vinum, *ibid. ſect.* 4. 5.
Penus nomen omnibus generibus dicitur, 4. 17. 3.
Perfectiſſimi regebant minores Provincias. Tres honorum ordines, 3. 3. 12.
—— erant digniores equitibus, *ibid.*
Periculum rei emptæ ad emptorem pertinet emptione perfecta, 4. 26. 13.
Permutatio eſt maxime affinis, deditqoe originem emptioni & venditioni, 3. 7. 16.
Perſona, in quam diſpoſitio confertur, ſi non demonſtretur, non valet diſpoſitio, 4. 13. 2.
Perſona teſtatoris, & legatarii, & res legata expenditur ad interpretandam diſpoſitionem, 5. 7. 1.
in Perſona teſtatoris conſideratur charitas, & neceſſitudo erga hæredem, vel legatarium, *ibid. ſect.* 2.
Perſonale pactum parit perſonalem exceptionem, 3. 8. 46.
Petens in judicio quidquid Titium dare oportet, petit id quod debetur in diem, qui venerit ante litem conteſtatam, 3. 25. 28.
Petitio actoris continuatur uſque ad rem judicatam, 4. 23. 7.
Petitio hæreditatis eſt judicium univerſale, 4. 23. 11.
—— & in eo veniunt omnes res hæreditariæ, *ibid.*
—— etiam quas reus poſtea cœpit poſſidere, *ibid.*
Pietati opes non aſcriptæ a Veteribus, 4. 18. 7.
Pietatis officia, quæ ad ſocietatem pertinent, a JCtis veteribus pertractata, 4. 18. 8.
Pietatis nomine quid apud Veteres ſignificaretur, 4. 18. 6.
Pignus tollitur per confuſionem principalis obligationis, 2. 11. 7.
Pignus liberatur in omnibus ſpeciebus liberationum, *ibid. ſect.* 8.
—— non liberatur quando ſupereſt naturalis obligatio, *ibid. ſect.* 9.
—— item quando debitor cauſa cecidit, vel actione ſubmotus eſt per lapſum temporis, *ibid. ſect.* 10. & 2. 12. 19. & 20.
Pignoris obligatio non naſcitur ſine principali obligatione: late probatur, 2. 12. 1. & *ſeq.*
Pignus futuræ & conditionali obligationi accedit: & quare, *ibid. ſect.* 6. & *ſeq.*
Pignus datum pro reſtituenda dote obligatur etiam ante numerationem dotis: & quare, *ibid. ſect.* 8. & *ſeq.*
Pignus tetrotrahitur ſimul cum principali obligatione, *ibid. ſect.* 9.
Pignoris cauſa eſt individua, *ibid. ſect.* 18.
Pignus conſtitui poteſt poſt ſubmotam actionem, *ibid. ſect.* 21.
Pignori obligantur domino etiam invecta, & illata a ſecundo conductore, *ibid. ſect.* 23.
Pignus an conſtitui poſſit pro illis, quæ præſtantur officio judicis. Late explicatur variis exemplis, *ibid. ſect.* 26. & *ſe*
in Pignore jus prælationis differt a privilegio exigendi, 2. 13.
in Pignore potior eſt, qui pecuniam mutuatur ad rem reſtituendam, vel emendam, & quando *ibid. ſect.* 2. & *ſeq.* Et an privilegium mutuantis ad reſtituendas ædes extendatur ad naves, *ibid. ſect.* 3. Item cur conceſſum privilegium mutuantis ad reſtituandas ædes, *ibid. ſect.* 5.
Pignori obligari non poſſunt inſtrumenta ruſtica, & arma militum, *ibid. ſect.* 5.
Pignus conſtitutum non liberatur niſi creditori per ſolutionem, vel æquivalens ſolutioni ſatisfiat, 3. 8. 24.
Pignus non ſemper liberatur, cum tollitur actio perſonalis, *ibid.*
Pignus ſicut fidejuſſor, ſequitur naturam principalis obligationis, 3. 9. 12.
—— neque poſſunt obligari anteqoam debeat reus principalis, *ibid.*
—— contrarium, *ſect.* 13.
Pignus accedere poteſt futuræ obligationi, 3. 9. 15.
Pignus fidejuſſori comparatur, 3. 9. 16.
Pignus remittit, qui alteri illud obligari conſentit: diſtingue, 3. 8. 20.
Pignus teſtamento conſtitui poterat, ſed raro factum, 3. 9. 23.
Pignus datur ut ex ejus venditione creditor poſſit ſibi ipſe ſatisfacere, 4. 9. 2. & 4. 32. 15.
Pignus datur ad ſecuritatem creditoris, 4. 12. 20.
—— & pactum ne diſtrahatur a creditore non valet, *ibid.*
—— diſtrahi poteſt debitore non ſolvente, *ibid.*
Pignus conſiſtere poteſt etiamſi dominium rei pignoratæ dans non habeat, 4. 22. 13.
Pignus rei alienæ non valet, 4. 23. 13.
—— ſed convaleſcit, ſi dans rei dominus fiat, *ib.*
Pignus non poteſt conſtitui in re, in qua nullum jus habemus, 4. 22. 14.
—— an conſtitutum convaleſcat controverſum, *ibid.*
Pignus rei alienæ an obligationem pareret, olim dubitabatur, 4. 22. 15.
Pignus in re aliena conſtitutum, ratum habente domino convaleſcit, 4. 21. 13.
Pignus & hypotheca non ſunt alienationes, quæ legatum minuant, 4. 27. 13.
Pignus pro debito naturali poteſt retineri, 5. 23. 15.
—— & pro ea pecunia, pro qua non fuerat obligatum, *ibid. ſect.* 17.
—— non tamen pro ea, quæ ſatisdato debetur, *ibid. ſ.* 17.
Pignoris obligatio conſenſu contrahitur, & diſſolvitur, 3. 8. 22.
Pignoris jus a creditore invito auferri non poteſt, *ibid.*
Pignoris cauſa pendet a juriſdictione Prætoris, 3. 9. 15.
Pignori domo data, ea diruta, manet in area pignus, & e contra, 5. 27. 6.
Pignore ſimul obligato pro duobus debitis inæqualibus,

to, 4. 2. 16.
Poſthumis ſubſtitui pupillariter poteſt, 5. 7. 5.
Poteſtas regia continet eminenter merum, & mixtum imperium, & jurisdictionem, 1. 2. 7.
Poteſtatis nomen ſignificat imperium, 1. 4. 26.
Poteſtas dicitur Magiſtratus cum imperio, *ibid. ſ.* 27.
Potior in pignore eſt, qui ſub conditione contraxit cum eo, qui poſtea pure contraxit ante eventum conditionis, 4. 22. 7.
Præfationibus concepta cenſentur repetita in ſtipulationibus, 4. 15. 2. & 5. 11. 17.
—— contra eſt ſi irrita fiat ſtipulatio, *ibid.*
Præceptum teſtatoris qui non ſervat, dolo facit, 2. 29. 9.
—— impoſſibile tamen, aut turpe impune non ſervatur, *ibid. ſect.* 19.
Præfectus urbi habebat merum Imperium, 1. 3. 16.
Præfectus Prætorio: item quatuor Præfecti a Conſtantino creati habebant merum Imperium, *ibid. ſect.* 17. & 21.
Præfectus Prætorio orientis non mandabat merum Imperium, & refellitur Maſſinii argumentum, *ibid. ſect.* 22.
Præfectus Vigilum, & Præfectus annonæ habebant mixtum Imperium, 1. 4. 22.
Præfecti Cohorti prætoriæ non leve munus erat: diſtinguitur a Præfecto cohortis militaris, 3. 1. 4.
Præfecti ærarii poſteriori tempore fuerunt creati, 3. 2. 10.
Prælegatum, quod hæres habet, jure hæreditario reſtituere debet, 5. 11. 10.
Præterito abſtinente voluntas teſtatoris ex bono, & æquo ſervatur, 1. 10. 1.
Præterito abſtinente non convaleſcit Jure Civili teſtamentum, *ibid. ſect.* 7. 8. 9. *& per tot.*
Præterito decedente ante patrem non convaleſcit, *ib. ſect.* 13. *&* 14.
—— nec tamen teſtamenta convaleſcunt Jure Prætorio, 1. 11. 3. *& ſeqq. per tot.*
Præteritio vitiat teſtamentum, non exhæredatio: & qua de cauſa, 1. 10. *a ſect.* 30. *ad* 44.
Præterito abſtinente hæres inſtitutus habet bon. poſſ. ſecundum tabulas cum re, 1. 11. 6. & 13.
Præteritio non vitiat teſtamentum Jure Prætorio, & quare, *ibid. ſect.* 11. & 26.
Præterito ſuo, defertur poſſeſſio *unde liberi*, *ib. ſect.* 34. diſtingue ut; *ſect.* 35.
Præteritus ſi petat contra tabulas, datur exhæredato querela: ſi dicat nullum teſtamentum datur, *unde liberi*, *ibid. ſect.* 37.
Præterito ſuo hærede, nemo poteſt hæres eſſe ex eo teſtamento, *ibi. ſect.* 38. ſecus eſt de Jure Prætorio, *ibid. ſect.* 41.
Præterire ut filium liceat, non poteſt fieri conventione patris, & filii, 1. 10. 19. & 23. Nec ut liberto liceat præterire patronum, *ibid. ſect.* 26.
Prætor appellabatur omnis Magiſtratus, cui pareret exercitus, 3. 1. 3.
Prætor de ſalario comitum cognoſcit extra ordinem, 3. 2. 18.
Prætor imitari ſolet Jus civile, 3. 9. 16.
Prætor fideicommiſſarius quis, 4. 6. 4.
Prætor hæredem facere non poteſt, 5. 18. 8.
Prætor tuetur actus, qui Jure civili non ſubſiſtunt, *ibid.*
Prætor plerumque ſequitur, & legem, & teſtatoris voluntatem, 5. 30. 8.
Prætoris decreto ſuccurritur, quum ius deficit, 4. 30. 3.
Prætoris tuitio non facit, quin teſtamentum non ſit ipſo iure nullum, 5. 18. 9.
Prætore die functo, ſalarium reſidui temporis debetur, 3. 1. 18.
Prætoriæ ſtipulationes deſiderant fidejuſſorem, 3. 9. 14.
Prætor Judices ſeligebat: eorum nomina in album referebat: jurabat ſe optimum quemque elegiſſe, 1. 5. 11.
Prætor non poterat legem condere neque per prius, neque per poſterius, 1. 6. *per tot.*
Prætor aliquando ex Senatuſconſ. leges dabat Provincialibus, *ibid. ſect.* 5.
Prætor juris cuſtos non conditor, *ibid. ſ.* 7. 10. 12.
Prætor Legiſlator cur dicatur, *ibid. ſect.* 9. 10. 12.
Prætor jus conſtituit, non legem condit, *ibid. ſect.* 8.
Prætores dicebantur initio Conſules, & Dictator, *ibid. ſect.* 11.
Prætores aliquando decernebantur aliter, atque edixerant, *ibid. ſect.* 19.
Prætor Prætori poterat intercedere, *ibid. ſect.* 20.
ad Prætores coercendos Senatuſconſ. *ibid. ſect.* 25.
—— item lata lex Cornelia, *ibid. ſect.* 21.
Prætorum Edicta alia perpetua; alia temporaria, *ibid. ſect.* 26.
Prætor bello præerat: ſed populus bellum indicebat, *ibid. ſect.* 10.
Prætor per bonorum poſſeſſionem reſcindit judicium defuncti, non teſtamentum & quare, 2. 7. 14. *& ſeqq. & ſect.* 26.
Prætor non poteſt abrogare legem, aut evertere actum a Jure comprobatum, *ibid. ſect.* 15. *&* 2. 10. 30. Declaratur exemplis, 1. 7. 16.
Prætor in bonorum poſſeſſione contra tabulas ſervat ordinem, & diviſionem hæreditatis ab inteſtato, *ibid. ſect.* 24.
Prætor non poteſt efficere ut non ſit hæres ille, quem lex hæredem facit, 1. 9. 28. 33. 34. impedit tamen pleroſque effectus ſuitatis, *ibid. ſect.* 54.
Prætor non operatur ipſo jure, maxime ſi legem impugnat, *ibid. ſect.* 72. *&* 1. 11. 14.
Prætor tuetur voluntatem teſtatoris quoad legata, ſi omiſſa cauſa teſtamenti poſſideatur hæreditas ab inteſtato, 1. 10. 3.
a Prætore eſt beneficium abſtinendi, *ibid. ſect.* 29.
Prætor ſervat voluntatem defuncti præterito abſtinente, 1. 11. 3. *& ſeqq. per tot.*
Prætor ſemper æquitatem tuetur, *ibid. ſect.* 4.
ad Prætorem pertinent verba *ex bono, & æquo*, & verbum tuendi, *ibid. ſect.* 4. *&* 5.
Prætor dat ſecundum tabulas ſcriptis hæredibus præterito abſtinente, *ibid. ſ.* 6. 13.
Prætor per beneficium abſtinendi neceſſarium habet

pro

Digitized by Google

pro voluntario, *ibid. ſect.* 7.
Prætor non habet pro hærede abſtinentem, *ib. ſ.* 8.
—— non improbat teſtamentum, ſi dat beneficium abſtinendi, *ibid. ſect.* 9.
Prætor omnes liberos habet in pari cauſa, *ib. ſ.* 15.
—— dat ſecundum tabulas inſtituto ſub conditione, *ibid. ſect.* 15.
Prætor ſuſtinet teſtamentum, quod ſola Juris ſubtilitate non valet, & vide exempla, *ibid. ſect.* 22. *& ſeqq.*
Prætor tutelam pupillorum, ac minorum ſuſcepit, 2. 10. 21.
Prætor dat ſeparationem bonorum fidejuſſoris non obſtante confuſione, 2. 11. 16.
Pragmatici apud Romanos quinam eſſent, 5. 17. 7.
Precarium ſimile eſt commodato, & in quo differat, 4. 12. 8.
Precarium finitur finito tempore ad quod rogatum fuit, 4. 12. 9.
—— & ſi Dominus patiatur rogantem ultra poſſidere, de novo precarium concedere intelligitur, *ibid.*
—— & ſi manente adhuc precario in ulterius tempus rogaverit, in alium tempus prorogatur, *ibid.*
—— & decedente, vel furente domino precarium non redintegratur, *ibid.*
Precarium eſt genus liberalitatis, quod ex jure gentium deſcendit, 4. 12. 10.
Precarium eſt quædam ſpecies donationis, 4. 12. 10.
Precarium magis ad donationis cauſam pertinet quam ad negotii contracti, 4. 12. 11.
—— non facit rem accipientis, *ibid.*
Precarium non tranſit ad hæredes rogantis, *ibid.*
Precarium toto genere differt a commodato, *ibid.*
Precarium rogans dolum tantum præſtat, *ibid.*
Precarium non eſt contractus nec ullam civilem pariit actionem, *ibid.*
—— ſed Prætor dat interdictum, & ex bona fide oritur actio præſcriptis verbis, *ibid.*
Precarii natura fert ut dominus voluntatem mutare poſſit, 4. 12. 10.
Precarii interdictum nititur naturali æquitati, *ibid.*
Precario rem habens aliquo modo poſſidet, 4. 22. 19.
Pretium columbarum, gallinarum, turdorum, 1. 13. 5.
Pretium frumenti, *ibid. ſect.* 10.
Pretium vini, *ibid. ſect.* 12. & 13.
Pretium exiguum non facit irritam venditionem, 4. 12. 26.
—— ſed operatur, ut vel ab ea recedi poſſit, vel ſuppleatur, quod deeſt juſto pretio, *ibid.*
Pretium rei emptæ debet peræqua proportione reſpondere, 4. 16. 4.
Pretium in emptione certum eſſe debet, 4. 16. 5.
—— alias emptio non eſt, *ibid.*
—— & merces in locatione, *ibid.*
Pretia rerum non ſunt a lege definita, 3. 7. 1.
Pretia rerum, quæ uſu conſumuntur, in dies mutantur pro annonæ caritate aut vilitate, 3. 11. 10.
Primo actu voluntas diſponentis eſt exequenda, 5. 11. 5.
Primæ nuptiæ intelliguntur ſignificari, quum quid dari debet, cum mulier nupſerit, *ibid.*
Primpili bona erant tacite obligata fiſco, ſed & dos uxoris & filiorum bona etiamſi non ſint hæredes parentum, 3. 1. 17.
Princeps proprie non habet merum Imperium, 1. 2. 6.
Princeps dat merum Imperium Magiſtratibus, licet ipſe vere non habeat, *ibid. ſect.* 9.
Princeps omnia facit jure ſupremæ poteſtatis, non meri, aut mixti imperii, aut juriſdictionis, *ib. ſ.* 11.
Principis cum Deo comparatio, quoad Imperium, *ibid ſect.* 8.
Princeps factum caſui fortuito tribuitur, 3. 11. 5.
Principes ſunt domini earum gentium, quæ ipſis ſubjectæ ſunt, 3. 5. 11.
Principali ſublato, perimitur acceſſorium, non vero perimitur principale acceſſorio perempto, 4. 10. 6.
Prioribus derogant poſteriora. Probatur pluribus exemplis, 2. 1. *a ſ.* 4. *ad fin.*
Priora aliquando potiora ſunt poſterioribus, ut in hypotheca, *ibid. ſect.* 5.
Privilegium exigendi competit in bonis curatoris perſonæ, non tamen curatoris bonorum tantum, 3. 20. 11.
Privilegia perſonalia ad hæredes non tranſeunt, 4. 5. 13.
Probatio voluntatis exigitur ab eo, qui dicit ſe voluiſſe: 1. 9. 42.
Proeos. Præſes, Prætor Provincialis habebant merum Imperium, 1. 3. 18.
Procurator Cæſaris quis, ejus officium, auctoritas, 1. 12. 42.
per Procuratorem quomodo fieri poſſet acceptilatio, *ibid. ſect.* 45.
Procurator Cæſaris, ſi jus Præſidis haberet, habebat merum Imperium, ut erat Pilatus, 3. 3. 10.
Procurator Cæſaris comes erat, 3. 3. 14.
—— maximam auctoritatem in Provinciis habebat. *ibid.*
—— patrimonium Principis adminiſtrabat.
—— agros per tractum Orientis curabat,
—— multifariam appellabatur.
—— cognoſcebat cauſas finales.
—— merum Imperium habebat.
—— cognoſcebat cauſas ſtatus.
———— de inceſtis nuptiis.
———— de jure ſepulcrorum.
———— de cauſis inceſtus.
—— apud eum tranſigebatur de alimentis a fiſco petitis, 3. 3. 15.
—— diſtinguitur a Præfecto ærarii, *ibid.*
—— hoc munere equites & liberti functi ſunt, 3. 3. 16.
Procurator Cæſaris reditus Imperatoris exigebat, 3. 3. 17. & 19.
Procuratores Cæſaris non omnes eamdem auctoritatem habebant, 3. 3. 10.
Procurator mandatum non habens cavere debet de rato, 4. 6. 7.
Prohibitio tutorum & curatorum alienandi prædia pupillorum, vel minorum omnes comprehendit, 5. 10. 3.
—— etiam ipſum patrem, *ibid.*

Pro-

Promiſcuæ conditiones quæ, 4. 28. 5.
Promiſſor ſe obligat ad id omne, de quo fuit interrogatus, 4. 15. 3.
—— & ideo non poteſt dicere ſe de aliqua re non ſenſiſſe, *ibid.*
Promittens bis idem, ſemel tantum tenetur, 4. 9. 6.
Promittens decem aut quinque, debet tantum quinque, 4. 9. 6. & 17. 3. 13.
Promittens Kalendis Januariis aut Februariis, Februariis tantum promiſiſſe intelligitur, 4. 9. 6. & 17. 3. 13.
Promittens ſe daturum, debet dominium transferre, 4. 22. 8.
Promulſitaria quid, 5. 23. 5.
Propinqui uxoris ab inteſtato ei ſuccedunt, non propinqui mariti, 4. 1. 16.
Proportio arithmetica & geometrica, 3. 6. 3.
Proportio geometrica locum habet in contractibus, in quibus aliquid hinc inde datur & accipitur, 3. 6. 6.
Proportio geometrica ſervatur in diſtributione præmiorum & honorum, 3. 6. 4.
—— in pœnis irrogandis, *ibid.*
—— in contractibus inſpecta conditione contrahentium, *ibid.*
Proportio geometrica ſemper in jure ſervatur, quoad res in contractum deductas, niſi aut diſponentis voluntas, aut evidens ratio contrarium ſuadeat, 3. 6. 9.
Proportio ſervanda eſt in dividendo legato ad diviſionem factam a teſtatore, 4. 10. 12.
Proportio juſta in diviſione cujuſque rei ſervanda, 4. 11. 9.
Proportio geometrica inter ſocios ſervanda, 4. 12. 19.
Proportio ſignificat plenum perfectumque dominium, 3. 4. 13.
Proprietas fundi eſt penes dominum, manente uſufructu, 5. 11. 11.
Proprietas nuda inutilis eſt, 5. 12. 9.
Provinciæ Imperatoris in tres claſſes diviſæ, 3. 3. 10.
—— populi omnes Proconſulares, *ibid. ſect.* 11.
Provincialium vexationes plurimæ, & judicia repetundarum frequentiſſima, 3. 3. 25.
Proximitas non ſemper ſpectatur in ſucceſſionibus, 3. 27. 5.
Proximus dicitur etiam ille, qui ſolus eſt, & neminem antecedit, 5. 31. 9.
Proximo vocato ex teſtamento non adeunte hæreditas vacans ad eum in gradu ſequenti non deferebatur, 4. 4. 3.
Proximo vocato omnes, qui in eodem proximitatis gradu ſunt, vocati cenſentur, 5. 31. 9.
Proximior a teſtatore magis dilectus minus proximo, 3. 27. 3.
Proximiores admittuntur ad fideicommiſſum familiæ relictum cum cautione ſe reſtituturos ſequentibus in gradu, 4. 1. 22.
—— ſed ab hoc receditur ex conjecturis, *ibid.*
Proximitas ei, qui non eſt ex genere vocatorum nihil prodeſt, 1. 13. 23. & explicatur exemplis.
Proximitatis jure non ſuccedunt agnati, ſed agnationis, *ibid. ſect.* 25.
Proximus agnatus, & a lege, & a Prætore vocatur, & præfertur omnibus cognatis, *ibid. ſect.* 36.
Proximus eſt quem nemo præcedit, *ibid. ſect.* 41.
—— etiam ſi ſolus ſit, *ibid. ſect.* 37.
Proximitas, quam quis habet tanquam cognatus, non conſtituit eum proximum agnatum, *ibid. ſect.* 41.
Proximitas deſumi poteſt a cognatione in fideicommiſſis agnatitiis, *ibid. ſect.* 43.
Pubes poteſt condere teſtamentum, impubes non poteſt, 3. 17. 5.
Pubertas quoad alimenta uſque ab pubertatem conſequenda definitur in pueris uſque ad decimum octavum, in puellis uſque ad decimum quintum annum, 5. 9. 2.
Pubertas in legato alimentorum eodem modo æſtimanda quoad pauperes ac quoad divites, 5. 10. 1. & *per tot.*
Publicani qui ſint, 3. 4. 3.
—— eorum improbitas, *ibid. ſect.* 21.
—— nec offendendi ſunt, nec nimis eis obſequendum, 3. 4. 3. 4.
—— optimum exemplum in reſponſo Antonini in *L. deprecatio 9. ff. ad leg. Rhodiam de jact.*
Publicani naves naufragas diripiebant ac publicabant, 3. 5. 9.
Publicanorum improbitas ab Antonino frenata, 3. 4. 21.
Pueri & puellæ alimentariæ quid, 4. 18. 5.
Pugnantium neutrum ratum eſt, 4. 16. 13.
Puncti appellabantur ſolaria ſeu munuſcula, quæ Imperatores largiebantur, 3. 1. 15.
Pupillus etiam poſt immixtionem habet beneficium abſtinendi, 1. 9. 61.
Pupillorum cauſa favorabilior eſt, quam mulierum intercedentium, 2. 5. 20.
Pupillus, furioſus, & prodigus, quando obligentur ſine auctoritate tutoris, & curatoris, 2. 7. 5.
Pupillus ne circumſcribatur in re familiari ab eo, qui rationes geſtæ tutelæ reddere tenetur, maxime cautum, 4. 22. 10.
Pupillus hæreditatem adire non poteſt, 5. 30. 2.
—— ſine auctoritate tutoris, *ibid.* 31. 3.
Pupilli debitor in mora eſſe dicitur, ſi differat, etiamſi non interpellatus ſit, 4. 7. 11.
Pupilli etiamſi ſe immiſcuerint, poſſunt abſtinere ab hæreditate paterna, 5. 30. 1.
Pupillorum & minorum prædii alienatio ſine decreto non tenet, 4. 12. 6.
Pupillis & minoribus alienationes non obſunt, 3. 6. 4.
Pupillis & minoribus re ipſa mora fit, 5. 8. 6. 8.
Pupillaris ſubſtitutio expreſſa matrem excludit, tacita non item, 3. 30. 5.
Pupillariter ſubſtitutus filio eſt hæres neceſſarius patri,

Digitized by Google

tri, eveniente caſu pupillaris ſubſtitutionis, 4. 4. 9.
—— nec poteſt repudiare unam, & alteram hæreditatem adire, *ibid.*
Pure relictum, ſi ſub conditione adimatur, ſub contraria videtur relictum, 4. 5. 18.
—— & hæc conditio impedimento eſt tranſmiſſioni, *ibid.*
—— etiam libertati, *ibid.*

Q

QUadratarii quid, 5. 25. 7.
Quadrigæ uſufructu legato, ſi equus quicumque moriatur, finitur uſusfructus, 4. 24. 4.
Quadrigæ legatum extinguitur, mortuo equo, qui quadrigam demonſtrabat, 4. 24. 4.
—— item & ſocietas, *ibid.*
—— ſed ſi teſtator vivus alium equum ſubſtituerit, ſubſiſtit legatum, *ibid.*
Quadrigæ circenſes nominabantur ab equo, qui cæteris præcellebat, 5. 29. 25.
Quonam modo equi quadrigis juncti, & quis auctor victoriæ, *ibid. ſect.* 6.
non Quælibet *injuria* ſignificat gravem, 1. 22. 16.
Quæſtiones perpetuæ quæ, 1. 6. 27.
Quæſtores adminiſtrabant publicam pecuniam ſub regibus, & conſtituta Republica, 3. 2. 10.
Quæſtorum maximum erat officium, & habebant mixtum Imperium, 1. 4. 21.
Qualitas non poteſt eſſe ſine ſubſtantia, cui inhæreat, 1. 13. 30.
Qualitatis nomine materiam ſæpe ſignificant veteres Juriſconſulti, 1. 19. 4.
Qualitas pro materia in jure accipitur, 3. 10. 25.
—— ſed non ſemper, *ibid.*
Qualitas a teſtatore requiſita ſi non ſtatim habeatur, ſed ea poſt acquiratur, attenditur tempus mortis, 4. 21. 17. 20.
Qualitas requiſita in perſonis, quibus legata præſtanda ſunt ab eo, qui bonorum poſſeſſionem contra tabulas obtinuit, requiritur tempore mortis, 4. 21. 19.
Qualitas rei legatæ declarat, cui legatum debeatur, 5. 9. 8.
Qualitatis omiſſio non vitiat obligationem, 4. 15. 1.
—— neque omiſſio loci, *ibid.*
Quantitas certo loco circumſcripta vicem gerit corporis, ac ſpeciei, 2. 18. 2.
Quantitas vel æſtimatio non perit, corpus vero poteſt perire, 3. 13. 8.
Quantitas rei legatæ ex legati natura, & ex veriſimilitudine determinatur, 4. 10. 12.
Quantitas incerta vitiat omnes contractus, 4. 15. 4.
—— item hæreditates & legata, *ibid. ſect.* 5.
Quantitas incerta vitiat obligationem rerum, quæ numero, pondere, menſurave conſtant, 4. 15. 1.
Quantitas incerta, ſi ea poſt certa futura ſit, non vitiat obligationes. 4. 15. 6. 7. & 9.
Quantitas a duobus hæredibus ſeparatim legata bis exigi poteſt, 4. 20. 2.
Quantitas ſæpius legata ſæpius debetur, 4. 20. 4.
Quantitate rerum legatarum non expreſſa, omnis debetur rerum, quas teſtator reliquit, 4. 15. 2.
—— ſi nihil rerum legatarum reliquiſſet, non valet legatum, *ibid.*
Quantitate in debitoris arbitrio poſita non valet obligatio, 4. 15. 10.
Quaſi particula denotat improprietatem: non tamen ſemper, 2. 21. 28. & 31.
Quaſi agnatione ſui hæredis teſtamentum rumpitur, & quomodo hoc eveniat, 4. 26. 23.
Querela inofficioſi removetur ex titulo Inſtitutionis 4. 11. 8
Querela inofficioſi repugnat teſtamentum quaſi teſtator non ſanæ mentis fuerit, 1. 8. 10.
Querela non datur niſi poſt aditam ab inſtituto hæreditatem, 1. 8. 3.
per Querelam ſuus hæres ſimul reſcindit teſtamentum, & nanciſcitur hæreditatem, *ibid. ſ.* 5.
Querela agendo ſuus ſe immiſcet hæreditati; *ibid. ſect.* 7.
Querela agens pro hærede gerit, *ibid. ſ.* 8. & 12.
Qui in utero eſt, pro jam nato habetur quoad ejus commodum, 5. 18. 7.
—— ſi quidem naſcatur, *ibid.*
Quiſque, eſt vox aptiſſima ad comparandum alterum alteri, 1. 21. 5.
Quoad particula non ſemper denotat tempus continuum, 2. 25. 12.

R

RAtihabitio aliquando non retrotrahitur ad initium, 4. 23. 18.
Ratihabitio ſupplet mandatum, 4. 23. 13.
Ratio recti ſermonis habenda in interpretanda voluntate, 4. 2. 3.
Ratio ubi eadem convenit idem juris eſt, 3. 10. 15.
Rationem veram & potiſſimam definiendi non ſemper aſſerebant veteres Juriſconſulti, 4. 16. 1.
Rationes reddere tenentur omnes adminiſtratores, 2. 17. 6.
Rationum redditio continet reliquorum ſolutionem, *ibid. ſect.*
Reciproca pupillaris inter duos fratres impuberes alterum facit alteri hæredem neceſſarium, 5. 31. 6.
Reciproca pupillaris dat ſucceſſionem ex teſtamento, non ab inteſtato, 5. 31. 7.
Reddere non ſolum ſignificat *retrodare*, ſed etiam dare, 5. 14. 5.
Reddi res non videtur, ſi deterior reddatur, 3. 30. 2.
Referens eſt in relato cum omnibus ſuis qualitatibus, 3. 20. 12.
Regula correlativorum non habet locum in contractu pupilli, 2. 15. 20.
Regula Catoniana pertinet ad ultimas voluntates, 4. 21. 1. 9.
—— ſed in contractibus ſimilis alia obſervatur, *ibid.*

Regula Catoniana non pertinet ad legata, quorum dies non cedit, niſi ab adita hæreditate, 4. 21. 2. 7. 16.
— neque ad hæreditates, 4. 21. 9.
Regula, quæ in eam cauſam pervenerunt, a qua incipere non poſſent, pro non ſcriptis habentur: pertinet tam ad actus inter vivos, quam ad ultimas voluntates, 4. 21. 1.
Regula: ubi voluit, dixit, ergo ubi non dixit, noluit, locum habet quando agitur de interpretanda voluntate teſtatoris, non vero quum agitur de declaratione verbi ambigui, 4. 3. 10.
Regula: quæ initio recte conſtiterunt, reſolvuntur, ſi in eum caſum inciderint, a quo incipere non potuiſſent: a veteribus non communiter fuit approbata, 4. 24. 1.
Regula *L. quod initio* 29. *ff. de reg. jur.* pertinet ad contractus, 4. 22. 1.
Regula generalis comprehendit omnia ea, quæ non ſunt excepta, 4. 17. 6.
Regulas Juris ſervatas eſſe præſumitur, ſi de contrario certo non conſtet, 4. 18. 2.
Relativum ad id, de quo diſponitur, non ad id, quod excipitur, referri debere falſum, 5. 17. 4.
Relativum *quod* referri ad omnia antecedentia cujuſcumque generis ſint, repugnat, 5. 17. 3.
Remiſſio mercedis in locatione habet implicitam conditionem, ſi per ubertatem ſequentium annorum non compenſabitur, 5. 1. 8.
Remuneratio eſt, quum quis dat, ut beneficia, vel merita compenſet, 5. 13. 4.
Renunciare ſuo favori nemo poteſt, quando reſpicit jus Publicum, 1. 10. 46.
— exempla vide, *ibid. ſect.* 47.
Renunciatio eſt in fraudem legis: & quando, 2. 5. 8.
Renunciatio Vellejani fit in fraudem Senatuſc. *ib.*
Renunciatio legis Falcidiæ eſt in fraudem legis, & ideo non valet, *ibid. ſect.* 9.
Renuncians poſt biennium Senatuſconſ. Vellej. obligatur, *ibid. ſect.* 10.
Repetenti nummos ſua voluntate conſumptos obſtat exceptio, 1. 17. 10.
Repetitur indebitum condictione, non vindicatione, & quare, *ibid. ſect.* 15.
Repeti legatum quando dicatur, 5. 4. 10.
Repetitio qualitatis non idem eſt ac interpretatio verbi ambigui, 4. 3. 5.
Repetitio non admitttenda, niſi evidens aliqua ratio id ſuadeat, 4. 3. 7.
Repetitio conditionis. Vide *Conditio*, *Legata*, *Legatis*.
Repetitio non datur a teſtamento ad teſtamentum, 5. 2. 7.
— niſi quando conſtat non mutatam eſſe voluntatem, *ibid.*
— ſecus eſt in codicillis, *ibid. ſect.* 8.
Repetitio qualitatis ſi facienda ſit in alio legato, ejus mentionem in eadem oratione factam eſſe oportet, 4. 3. 7.
Repoſitorium quid, 5. 23. 4. 6.
Repræſentare fideicommiſſum quid ſit, 2. 21. 21.
Repræſentari non poteſt, qui nullum jus in ſucceſſione haberet, ſi viveret, 3. 27. 4.
Repræſentatio admittitur, ut ejus jure quis habeat eam partem hæreditatis, quam habiturus eſſet is, quem repræſentat, ſi viveret, *ibid.*
Repudians hæreditatem ex teſtamento, & agnoſcens ſucceſſionem inteſtatam, tenetur ad legata & libertates ex edicto Prætoris, 5. 30. 12.
— ſed ſi idem ſit inſtitutus & ſubſtitutus, & omiſſa inſtitutione adeat ex ſubſtitutione, non incidit in edictum, *ibid.*
Repugnantibus ſimul diſpoſitis neutrum valet, 4. 12. 23.
— nec unum in alterum converti poteſt, *ibid. ſect.* 26.
Res ſua nemini ſervit, 3. 19. 11. & 4. 24. 6. & 4. 26. 15.
Res rei cedit, ſine qua eſſe non poteſt, 4. 11. 2.
Res eadem jure hæreditario, & jure legati obtineri non poteſt, 4. 5. 3.
Res aliena per vindicationem legari non poterat, 5. 21. 6.
— ne quidem ſinendi modo, *ibid.*
Res aliena vendi poteſt, 4. 12. 22.
Res ejus eſſe dicitur, qui actionem habet ad rem conſequendam, 4. 21. 21.
— licet non poſſideat, *ibid.*
Res nobis debita pignorari poteſt, 4. 22. 13.
— & nomen debitoris, *ibid.*
— res pignorata, *ibid.*
— & in qua habemus uſumfructum, vel jus ſuperficiarium, aut emphyteuticum, *ibid.*
— & quam bona fide poſſidemus, *ibid.*
Res legata facem præbet interpretandæ voluntati, 5. 9. 1.
— præcipue in legato alimentorum, *ibid.*
Res aliena legari poteſt, & tenetur hæres redimere, vel æſtimationem præſtare, 5. 20. 4.
Res aliena olim per vindicationem legari non poterat, ſed ſolæ eæ, quæ erant teſtatoris tum tempore conditi teſtamenti, tum tempore mortis, 5. 20. 5.
— hodie poteſt quocumque modo legari, *ibid. ſect.* 6.
Res legata ejuſmodi debetur, cujus eſt tempore mortis teſtatoris, 3. 11. 13.
Res ſub conditione legata eſt in dominio hæredis: ea autem exiſtente fit legatarii, 3. 9. 17.
Res legata talis, qualis eſt, præſtanda eſt, 4. 10. 11.
Res legata ſi non poſſit præſtari, ejus æſtimatio præſtanda eſt, 5. 15. 9.
Res eadem uni bis legata in eodem teſtamento ſemel tantum debetur, 4. 20. 1.
— niſi contrarium expreſſe appareat, *ibid.*
Res legata ſi non ſit talis, qualis demonſtrata fuit a teſtatore, tamen debetur legatario, 4. 14. 3.
Res aliena legari poteſt, 5. 7. 8.

Digitized by Google

—— ſi tamen teſtator alienam ignoraverit, non tenetur hæres eam redimere, & rem vel æſtimationem præſtare, *ibid.*
—— & legatarius probare debet, teſtatorem alienam ſciviſſe, vel nihilominus legaturum fuiſſe, *ibid.*
—— ſed ſi coniunctæ perſonæ legata fuerit, valet legatum, aut teſtator alienam ſciverit, aut ignoraverit, *ibid.*
—— etiam conjunctæ amicitia, familiaritateve, *ibid.*
Res eadem ex duorum teſtamentis legata ex utroque peti poteſt, ſcilicet ex altero res, ex altero æſtimatio, 4. 20. 3.
—— ſed ſi ex altero corpus conſequutus ſit, non poteſt iterum id petere, neque etiam æſtimationem, *ibid.*
—— ſi æſtimationem, rem petere poterit, *ibid.*
—— qui habeat rem, habet eius æſtimationem: qui æſtimationem habet, rem non habet, *ibid.*
Res incerta de certis legari poteſt, 4. 14. 1.
Res, quæ in commercio non eſt, in nullius bonis eſt, 4. 26. 7.
—— mala fides ſuperveniens non interrumpit uſucapionem, *ibid. ſ.* 8.
—— ab initio exiſtens eam impedit, *ibid.*
Res ex aliquo genere, quo comprehendebatur exempta animo, ut in eo reponeretur, eius generis legato continetur, licet ad id reponi adhuc non cœperit, 5. 24. 7.
Res mea amplius mea fieri non poteſt, 4. 24. 5. & 22. 8.
—— & ideo rem meam ſtipulari non poſſum, *ibid.*
—— niſi ſub conditione, *ibid.*
Res aliena relinqui non poteſt niſi per damnationem, 4. 19. 15.
Res furtiva in poteſtatem domini veniſſe videtur, quum eam vindicare poteſt, 4. 22. 12.
Res eadem ſæpius præſtari non poteſt; ſumma vero multiplicari poteſt, 4. 11. 1.
Res talis empta eſt, & poſſidetur, qualis erat tempore emptionis, nec ſi quid poſtea accedat, emptum videbitur, 3. 26. 16.
Res agi inter contrahentes dicitur in contractibus, 5. 12. 10.
Rei meæ inutilis eſt ſtipulatio, nec ſi fiat aliena, convaleſcit, 4. 26. 14.
Rei tuæ legatum tibi relictum non valet, quamvis eam poſtea alienaveris, 5. 21. 4.
Rei furtivæ venditore hærede exiſtente domino rei, & convaleſcit venditio, & uſucapi incipit res ab emptore, 4. 22. 12.
Rei legatæ pretium debetur eius temporis, quo factum eſt teſtamentum, 3. 11. 13.
Rem pignoratam in bonis debitoris eſſe ſufficit, 4. 22. 13.
Rem ſuam legandi facultas data eſt a lege XII. Tabularum, 5. 10. 9.
—— poſtea rem alienam per damnationem legari datum eſt, *ibid.*
Rem eamdem pluribus legans eos coniungit, non vero adimit primo, quod dat ſecundo, 4. 11. 15.
Rem peti poſſe ſufficit tempore rei judicatæ, 4. 23. 2.
Rem alienam legans non legaſſe præſumitur, ſi alienam ſciviſſet, 5. 10. 9.
—— ſi ſit teſtatoris, valet legatum, *ibid.*
Re diverſa pluribus legata, ſinguli integram obtinent, 4. 20. 5.
—— non tamen uno deficiente alter rem ejus petet, *ibid.*
Re legata deficiente deficit legatum, 5. 27. 8.
—— ſed ſi ſpecies in aliam ſpeciem transferatur, res omnino non perit, *ibid.*
—— & tunc plene probari debet per legatarium non mutatam eſſe voluntatem ut legatum non periiſſe dicatur, *ibid.*
Re vendita ſine culpa venditoris perempta, emptoris obligatio non tollitur, 4. 26. 13.
—— ſecus ſi publicata ſit, vel ſacra, &c. fiat *ibid.*
Re vendita ſine culpa venditoris perempta, venditor habet actionem ad petendum pretium, 5. 26. 12. 13.
Re e commercio hominum exempta, vel in rerum natura eſſe deſinente poſt contractam obligationem, corrumpitur obligatio, 4. 26. 11.
Re legatarii propria legata non valet legatum, 4. 21. 13.
—— niſi legetur ſervo eius, qui tamen liber ſit, quum cedit dies, *ibid.*
Res futuræ veniunt in pignore generali, 4. 22. 13.
Res furtivæ numquam uſucapi poſſunt, 4. 22. 12.
Res hæreditariæ & actiones non dividuntur, ſi dividuæ non ſint, ſed ſinguli hæredes habent ſolidum, 4. 24. 12.
—— & ſi ſtipulator ſervitutis plures hæredes reliquerit pro portione hæreditaria condemnandi ſunt, *ibid.*
Res alienæ in ſtipulationem non continentur, nec ſolvi poſſunt etiam electione promiſſori data, 4. 14. 2.
Res, quæ futuræ ſperantur, legari poſſunt, 4. 14. 3.
Res hæredis propriæ, quas teſtator ei reddi juſſit, generali fideicommiſſo non continentur, 3. 21. 8.
Res ſacræ religioſæ, publicis uſibus deſtinatæ ſunt extra commercium, 4. 22. 8.
Rerum ſpeciem intueri oportet, non materiam, 3. 19. 10.
Rerum vocabula immutabilia: fundorum vel domorum mutari poſſunt, 3. 18. 4.
Rerum in teſtamento relictarum æſtimatio ſpectatur, quæ fuit tempore mortis, 3. 11. 13.
—— verius tempore teſtamenti, *ibid.*
Res proprias relinquere velle teſtator præſumitur, 4. 14. 1.
Res ſuas potius legare velle quis præſumitur, quam hæredem onerare, 5. 20. 6.
de Re ſua poteſt quiſque pro arbitrio diſponere, 3. 7. 1. & 3.
Res ſuas ſi quis obliget, producitur jus generalis hy-

hypothecæ tam in præſentibus, quam in futuris, 3. 2. 32.
Res publicas pro privatis, &c. ignorans, comparans petit a venditore quod ſui interfuit, ne deciperetur, 4. 26. 13.
Reſcindi non poſſunt, quæ irrita ſunt, 4. 16. 6.
Reſponſa prudentum jus civile a veteribus dicebantur, 3. 26. 8. & 12.
Reſponſi contra regulas juris ob favorem piæ cauſæ, vel alterius rei ratio ſpecialis afferenda, 4. 18. 5.
Reſtitutio non datur illis, qui ipſo jure muniti ſunt, 1. 9. 76.
Reſtitutione non indiget ſuus hæres, qui ſe non miſcuit hæreditati, *ibid. ſect.* 77.
de Reſtitutione minorum agebat Ulpianus *in libro undecimo ad Edictum*, *ib ſ.* 79.
de Reſtitutione majorum *in libro duodecimo* ibid.
de Reſtitutione in integrum agitur in *l. Marcellum ff. de fidejuſſ.* 2. 7. *per tot.* & *ſ.* 8.
ad Reſtitutionem refertur verbum *ſubveniendi*, ibid. ſ. 9.
Reſtitutio non prodeſt fidejuſſoribus, *ibid. ſect.* 3. & 2. 9. 1.
Reſtitutio adverſus aditam hæreditatem prodeſt fidejuſſori, 2. 8. 5. affertur vera ratio, *ib. ſ.* 7.
Reſtituto defenſore alienæ litis liberantur fidejuſſores ab eo dati: & quare, 2. 9. 8.
Reſtitutione petita non committitur ſtipulatio de rato, *ibid. ſect.* 16.
Reſtitutione minor liberatur ab obligatione: & quare, 2. 10. 1. & 18.
Reſtitutio potius eſt actio, quam exceptio, *ibid. ſect.* 4.
Reſtitutio actio quæ, *ibid. ſ.* 5.
Reſtituitur minor etiam in dignitate conſtitutus, *ibid. ſ.* 25.
—— etiamſi eum conſenſu curatoris, aut Judicis auctoritate ſe obligaverit, *ibid.*
in Reſtitutione ſpectatur ſolum factum læſionis, *ibid. ſect.* 26.
Reſtitutio an detur adverſus naturalem obligationem, 2. 15. 23. & 24.
Reſtitutio actionis quando adverſus veterem debitorem fiat, copioſe pertractatur, 2. 15. *per tot.*
Reſtitutio in integrum ita conceditur, ut alter quam minimum lædatur, *ibid. ſ.* 17.
Reſtitutio in integrum adverſus aditam hæreditatem ſpecialiter militibus data, 5. 31. 1.
—— ita ut intra vires tantum obligarentur, *ibid.*
Reſtitutio in integrum adverſus omiſſam hæreditatis aditionem non datur, niſi abſenti Reipublicæ cauſa, 5. 31. 2.
—— ne quidem Infantibus vel ſi tutorem non habeant, vel ſi habeant, & adire negligant, *ibid.*
Reſtitutio in integrum tranſit ad hæredes, 4. 7. 3. & 5. 31. 2.
—— eſt actio, *ibid.*
Reſtitutio in integrum ad conſequendam hæreditatem non datur ei, qui adire poteſt, 5. 31. 5.
Reſtitutus a Principe tenetur creditoribus pro rata bonorum recuperatorum, 3. 6. 9.
Reſtrictio adjecta alicui rei reſtringit etiam alteram nominatam, 3. 29. 6. 8.
Reus aliquando condemnandus ad cavendum de futuro, 4. 23. 10.
duo Rei conſtitui poſſunt etiam per ſtipulationem ſeperatim & quomodo, 2. 25. 24.
duorum Reorum quæ propria ſint, *ibid. ſ.* 25.
—— quomodo duo Rei fiant ex vi conditionis adjectæ, *ibid.*
Rhodii imperium maris tenuerunt, 3. 4. 19.
Rhodiæ legis mentio honorificentiſſima apud Juriſconſultos, 3. 4. 5.
Rhodia lex jubebat publicari naves roſtratas portum ingreſſas, 3. 4. 18.
—— quanam de cauſa lata, *ibid.*
Rhodia lex nullam vim Romæ habere poterat, niſi ex Imperatoris auctoritate, 3. 4. 6.
Rhodia lex ab avaritia publicanorum producta, 3. 4. 22.
Rhodiorum legibus navalibus pleræque Ægei maris inſulæ uſæ fuerunt, 3. 4. 19.
Rhodiorum eunomia & cura de rebus nauticis laudata, 3. 4. 5.
Rhodiorum leges, & diſciplina navalis celeberrimæ, 3. 4. 20.
Rogatus reſtituere hæreditatis portionem, debet reſtituere quidquid jure hæreditario poſſidet, 5. 11. 10.
—— etiam prælegata, *ibid.*
—— quod vero accipit jure legati a cohærede, *ib.*
—— prælegata an veniant in reſtitutione. Vide *Rogatus*.
Rogatus reſtituere portionem ſuam etiam integras præceptiones reſtituere tenetur, 5. 11. 10.
Rogatus hæreditatem, quam habet, reſtituere, non videtur rem habere, *ibid.*
Roma mundi domina, Romani rerum domini, Imperator dominus, 3. 4. 7. & 9. *ſ.* 16.
Romani Imperatoris dominium in toto mundo hodie non manet, 3. 5. 11.
Ruſticum opus officium eſt, 5. 5. 11.

S

Salarium comitibus debitum extraordinariæ cognitionis eſt, 3. 1. 12.
—— extraordinarie cognoſcitur de pluribus, *ibid.*
Salarium Magiſtratuum conſiſtebat in mulis, tabernaculo, ſupellectili, annona, 3. 1. 13.
—— ſtipendium poſtea additum fuit: pro mulis & tabernaculo certa pecunia conſtituta, *ibid.*
Salarium comitum habet jus Caſtrenſis peculii, 3. 1. 18.
Salarium comitum debetur etiam defuncto Præſide pro reſiduo tempore, 3. 1. 18.
—— niſi eo tempore alii comites fierent, *ibid. in fin.*
Salinæ olim aliæ publicæ, aliæ privatæ, 2. 28. 47.

Digitized by Google

Saltus quid, 5. 26. 6.
ſine Satisdatione nemo eſt idoneus deſenſor, 2. 9. 2.
Satisdatio judicialis corruit infirmato judicio, 2. 9. 6.
Satisdatio judicatum ſolvi, quid contineat, *ibid. ſect.* 7.
Satisdationis cauſa reciſa reſcinditur ipſa ſatisdatio, *ibid. ſ.* 9. *item* reſciſſo judicio, *ibid. ſect.* 10. & 13.
Satisdatio judicialis erronea nulla eſt, *ib. ſ.* 11.
Satisdat hæres in legatis conditionalibus, 2. 12. 14.
Satisdatio legatorum evaneſcit corruente legato, *ibid. ſ.* 15.
Satisdationis, & legati dies ſimul cedit, *ibid. ſect.* 16.
Satisdatio legatorum etiam de præſenti legato locum habet, 3. 25. 28.
Satisdatio ſignificat cautionem datis fidejuſſoribus, 5. 32. 7.
Satisfactio habet vim ſolutionis, 3. 8. 44.
Scævolæ Juriſconſulti prudentia & diligentia, 3. 13. 4. & 5.
—— floruit ſub M. Antonino. Pauli præceptor, 1. 24. 9.
Scholæ erant ordines militantium, qui palatium Imperatoris cuſtodiebant: hæ quandoque octo, quandoque vero undecim fuerunt; ſingulæ Comiti parebant, omnibus Magiſter officiorum, 3. 2. 8. Vide *Comes Scholarum*.
Sciente teſtatore factum eſſe id, quod conditione continetur, iterum fieri oportet, ut ea impleta ſit, eo vero ignorante, pura erit diſpoſitio, 4. 28. 2. 4.
Scribæ Magiſtratuum deſumebantur ex decuriis, 3. 1. 11.
—— rationes conficiebant, *ibid.*
—— ſalarium habebant a publico, *ibid.*
Scribens ſe fidejuſſiſſe, omnia ſolemniter egiſſe videtur, 4. 15. 8.
a Scripto, quum ambiguum non eſt, non recedendum, niſi ex manifeſta voluntate ſcribentis, 3. 18. 3. & *ſeq.*
—— tam in ultimis voluntatibus quam in contractibus, *ibid. ſ.* 10. & 14.
Scripto non exiſtente, vel ambiguo, ſpectatur mens diſponentis, non ſcriptum, 3. 18. 5. & 19. 10.
a Scripto recedere ex conjecturis valde periculoſum, & prope infinitum, 3. 19. 3. & 4.
Scriptura non ſolum ad præcedentia, ſed ad omnia, quæ teſtamento ſcripta ſunt extenditur, 3. 29. 13.
Scripturam imperfectam plerumque lex prolat, 3. 19. 13.
Scripturæ diverſæ ſibi invicem derogant fidem, 4. 16. 13.
Scripturæ inter ſe contrariæ a diverſis partibus editæ probationem non faciunt, 4. 16. 14.
—— quid ſi una altera potentior ſit, *ibid. ſ.* 15.
Scriptura jam edita retractari poteſt, & altera edi, in qua fundari poteſt intentio actoris, 4. 16. 16.
Scripturæ vicinæ non ſemper ſufficiunt ad probandam deſtinationem patrisfamilias, 5. 2. 4.
Scripturæ vicinæ voluntatem teſtantis demonſtrant, 5. 9. 11.
—— & libri rationum, *ibid.*
—— & codicilli, *ibid.*
Scutellæ quid, 5. 23. 4.
Secundum teſtamentum prius non rumpit, quum in ſecundo hæredes ex certis rebus inſtituti ſunt, 5. 2. 7.
Sella geſtatoria quæ: in ea ſedebant, 1. 30. 8.
Sella a duobus ſervis geſtabatur, *ibid. ſ.* 11.
Semel paruiſſe obligationi debitorem ſufficit, 5. 18. 5.
Senatores uxorem libertinam ducere prohibiti, 4. 22. 10.
—— ſi ducta, dignitatem amiſerint, uxor eſſe incipiebat, *ibid.*
Senatores & eorum filii non poterant peregrinari, 1. 12. 12.
—— olim liberas legationes impetrabant ad adeundas hæreditates, *ibid. ſ.* 11.
Senatuſconſulta, apud Athenienſes annua, 1. 6. 17.
Senatuſconſultum factum ad coercendos Prætores, *ibid. ſ.* 25.
Senatuſconſultum Macedonianum pertinet ad nepotes & pronepotes, 3. 28. 6.
Senatuſconſultum Macedonianum non ceſſat in filio Conſule, &c. & homine frugi, & integro, 5. 10. 2.
—— nec in filia femina, *ibid.*
—— nec ſi pecunia filio credita extet in ejus peculio, *ibid.*
Senatuſconſultum Vellejanum imbecillitati mulierum opem tulit, 5. 10. 3.
Sententia Judicis certa eſſe debet, 1. 1. 3.
—— non ambigua, aut obſcura, aut generalis, *ibid. ſ.* 4.
—— interpretanda ſecundum propriam verborum ſignificationem, *ibid. ſ.* 5. ſecundum ejus mentem: non juxta ſcriptum aut verba, 3. 18. 7.
Sententia, quæ reo favet, prævalet tam in civilibus, quam in criminalibus, 4. 17. 5.
—— idem jus in arbitriis, *ibid.*
Sententia, quæ continet minorem ſummam, debet prævalere, 4. 17. 5.
Sententia, quæ pronunciat teſtamentum non inoffucioſum, præferenda, *ibid.*
Sententia pro paupere, & pro privilegiato an præferenda ſententiæ pro divite, & contra privilegiatum, 4. 17. 6. & *ſeqq.*
Sententiam pro libertate præferri ſpecialiter eſt conſtitutum, 6. 17. 7.
Sententiam in dubio contra fiſcum dicens non delinquit, *ibid.*
Sententiæ partes dicuntur, quæ datæ ſunt a judicibus juriſdictionem habentibus, 4. 17. 12.
Sententiæ judicum delegatorum ſi diverſæ ſint, in ſuſpenſo ſunt, donec altera a delegante confirmetur de Jure Canonico, *ibid.*
Sententiis duabus prolatis a Judicibus datis ambæ in ſuſ-

Digitized by Google

ſuſpenſo ſunt, donec Magiſtratus alteram confirmet, *ibid.*
Sententiæ ſi in natura & ſubſtantia diſcrepent, nullæ ſunt, 4. 17. 13.
Sententia debet eſſe conformis libello, 4. 23. 8.
Series continuata deſcendentium maſculorum a teſtatore dilecta demonſtrat ejus affectionem erga maſculos non interrupto ordine ſibi ſuccedentes, 3. 28. 8.
Sermonis rationem habuerunt Juriſconſulti in voluntatis interpretatione, 4. 2. 10.
Servitus itineris quid, 1. 30. 1. qui iter habet, ire poteſt etiam equo, vel in ſella, lecticave, *ibid. ſ.* 2. Itineris, actus, viæ latitudo, *ib. ſ.* 14. ad ſepulchrum iter, non actus conſtituebatur, & quare, *ibid. ſect.* 7.
Servitus non poteſt eſſe ſine re, vel perſona quæ ſerviat, 2. 10. 11.
Servitus aquæ aliter imponi non poteſt, quam ut per medium fundum ducatur, 3. 27. 6.
—— & invito domino duci non poteſt, *ibid.*
Servitutes etiam jure Prætorio conſtituuntur ad exemplum earum, quæ ipſo jure conſtituuntur, 4. 10. 4.
Servitutis pars acquiri non poteſt, 4. 10. 5.
Servitus non debetur ei, qui non habet ſundum cui debetur, *ibid.*
Servitus alienis rebus imponi non poteſt, *ibid.*
Servitus per unum ſocium in communi ſolo acquiri non poteſt, licet acquiſita retineri poſſit, *ibid.*
Servitutis legatæ dies cedit ab adita hæreditate, *ibid.*
Servitutem acquirere nequit, qui pro parte dominus eſt pro indiviſo, *ibid.*
Servitutes ſunt individuæ, 4. 10. 5. 7.
Servitus a pluribus hæredibus legata debetur in ſolidum a ſingulis, 4. 10. 7.
Servitutum natura eſt, ut quis aliquid patiatur, aut non faciat, 4. 18. 5.
—— aliquando tamen & pati, & facere debet, *ib.*
Servitutem acquirere poteſt, qui prædium habet, 4. 22. 4. & e contra.
Servitus hominem dominio noſtro ſubjicit, 4. 22. 8.
Servitus pro parte conſtitui non poteſt, nec pro parte domino fundi acquiri, 4. 24. 9. & 4. 25. 5. & 4. 26. 7.
Servitute in ſolidum conſtituta, dominus fundi partem alienans corrumpit ſtipulationem, 4. 24. 9.
Servitutis promiſſor, ſi plures reliquerit hæredes, in ſolidum poſſunt conveniri, 4. 24. 12. & 4. 25. 5.
—— ſed ſi unus ſolidam æſtimationem præſtet, a cohæredibus pro eorum portione eſt redintegrandus, *ibid.*
—— idemque eſt in legato & ſtipulatione pluribus hæredibus inſtitutis, *ibid.*
—— & in omni ſtipulatione individua, *ibid.*
Servitute recte conſtituta ſi duo extent hæredes, eam ambo in ſolidum acquirunt, 4. 25. 5.
Servitus pluribus dari poteſt ſingulis in ſolidum tam ſtipulatione quam legato, *ibid.*
Servitus alieno fundo acquiri non poteſt, 4. 26. 6.
Servitutis ſtipulatio evaneſcit, ſi fundus dominans a ſtipulatore alienetur, 4. 26. 6.
Servitus pro parte acquiri non poteſt: acquiſita etiam pro parte conſervatur, 4. 26. 17.
Servitus inter duos dividi non poteſt, 4. 26. 26.
Servitus duobus in ſolidum acquiri poteſt in eodem fundo, *ibid.*
Servitus morti aſſimilatur, 5. 27. 4.
Servitus eſt qualitas rei ſervienti inhærens, 5. 25. 1.
Servus plurium pro portione dominii ſingulis legatum acquirit, 3. 6. 9.
—— idem eſt de hæreditate, *ibid.*
—— & de obligatione, niſi nomina debitorum exprimantur, *ibid.*
—— & de actione injuriarum, *ibid.*
Servi debebant ſolvere viginti aureos pro libertate accepta ex falſis codicillis, vel ex teſtamento, quod poſtea inofficioſum pronunciatum fuerit, 3. 10. 16.
Servus olim ſine libertate hæres inſtitui non poterat, quod mutavit Juſtinianus, 3. 17. 3.
Servus hæres inſtitutus ſub conditione, *ſi meus erit quum moriar*, manumiſſus a teſtatore, hæres erit, 3. 19. 17.
Servitus per loca publica vel religioſa nulli deberi poteſt, 3. 27. 6.
—— neque interjecto alieno fundo, ſi dominus non conſentiat, *ibid.*
Servus liber eſſe niſi ſit hæres: neque hæres niſi ſit liber, eſſe poteſt, 3. 30. 6.
Servus hæres inſtitutus, & liber eſſe juſſus, ſi alienetur, hæreditatem domino, in quem alienatus eſt, acquirit, 3. 30. 15.
—— & ſi manumittatur, tamen hæres fiet, *ibid.*
Servus hæredis non poteſt compellere dominum, ut adeat hæreditatem, 4. 6. 10.
—— habet tamen aditum ad Prætorem propter ſpem hæreditatis & libertatis, *ibid.*
Servus communis in acquirendo duorum ſervorum perſonam ſuſtinet, 4. 19. 3.
Servum manumittere poteſt is, qui ſolvendo non eſt ex lege Ælia Sentia, 4. 13. 5.
—— & ſi plures ſimul manumiſerit, neuter liber erit, *ibid.*
—— ſi vero ſeparatim, primo loco manumiſſus, *ibid.*
Servo duorum ſtipulante, ſi alter non poſſit acquirere, alteri totum acquiritur, 4. 19. 3.
—— idem eſt in legato, *ibid. ſect.* 5.
Servus pactum de non petendo inire non poteſt de obligatione quæſita domino, nec filius de obligatione patris, etiam conditionali, 4. 21. 5.
—— niſi ex cauſa peculiari, *ibid.*
—— poteſt tamen paciſci de legato conditionali, *ib.*
Servo ſuo legari non poteſt ſine libertate, 4. 21. 6.
—— nec juvat, ſi poſtea liber fiat, *ibid.*
—— idem eſt in ſervo hæredis, *ibid.*
Servo alieno libertas dari non poteſt, niſi fideicommiſſaria, 4. 21. 8.
Servo ſuo libertate data, teſtatoris eſſe debet & tempore teſtamenti & tempore mortis, 4. 21. 8.
cum

Digitized by Google

cum Servis non eſt teſtamenti factio niſi ex perſona dominorum, 4. 21. 13.
Servo alieno legari poteſt, quod ipſe liber factus capere poſſet, ibid.
Servus ejus qui capere non poteſt hæres inſtitutus, capit hæreditatem ſi ante aditionem manumiſſus, vel alienatus ſit, 4. 21. 14.
Servus alienus inſtituitur, ut ipſe ſit hæres, vel dominum hæredem faciat, 4. 21. 15.
Servus ex perſona domini teſtamenti factionem habet, ibid.
Servo libertas directe dari poteſt, qui tempore teſtamenti & tempore mortis teſtatoris ſuit, ibid.
Servi, qui apud hoſtes ſunt, libertate donari poſſunt, 4. 21. 15.
Servus hæreditatem vel legatum ſibi acquirit, ſi tempore, quo dies cedit, fuerit manumiſſus, 4.21.2.
Servus ſtipulans domino acquirit, & filius patri, etiamſi tempore exiſtentis conditionis, liber, vel ſui juris factus ſit, 4. 22. 2.
Servus hæreditarius uſumfructum ſtipulari non poteſt neque pure neque ſub conditione, ei tamen uſusfructus legari poteſt, 4. 22. 3.
Servo legari non poteſt via, actus, &c. ad fundum domini, 4. 22. 4.
Servus ſervitutem poteſt ſtipulari, & domino acquiritur, ibid.
Servo mortiſere vulnerato, & manumiſſo decedente, hæres ejus non poteſt agere ex lege Aquilia, 4. 24. 13.
Servus juſſu domini recte adit hæreditatem, 4.24.14.
—— ſed ſi antequam adeat, dominum pœnituerit, adire amplius non poteſt, & inutiliter adit, *ibid.*
Servus hæreditatem adire juſſus, ſi alienetur priorem dominum hæredem non facit, ibid.
Servus inſtitutus, ſi fiat ſervus pœnæ, incapax fit, *ib.*
Servo proprio ſine libertate inutiliter legatur, 4.24.15.
Servo hæredi inſtituto legatum relictum evaneſcit, ſi juſſu domini adeat hæreditatem, 4. 25. 11.
Servus ita inſtitutus *liber eſto, & ſi liber erit hæres eſto*, hæres erit detracta conditione *ſi liber erit*, 4. 29. 5.
—— Inſtitutio ſervi ſine libertate olim non valebat, *ib.*
Servus pure liber eſſe juſſus, & ſub conditione inſtitutus deficiente caſu conditione, ſi hæreditas non ſit ſolvendo, liber & hæres neceſſarius eſt ex conſtitutione Juſtiniani, 5. 3. 8.
Servus liber pure ſcriptus, hæres vero ſub conditione, deficiente conditione conſequitur libertatem, *ib.*
Servum hæredem neceſſarium eſſe ſtatutum fuit ut fama & exiſtimatio domini ſervaretur, *ibid.*
Servi inſtitutio ſine libertate olim non valebat, *ibid.*
Servo legato qui ad officium adhibebatur, ſi ex officio tranſeat ad artificium, extinguitur legatum, 5. 5. 11.
—— ſi ex artificio tranſeat ad officium non extinguitur, *ibid.*
—— ſi ex artificio tranſeat ad aliud artificium neutrum mutatur, *ibid.*
Servi perſona non retinet ea, quæ juris Civilis ſunt, 5. 11. 3.
—— quæ facti ſunt, in perſona ſervi recte conſiſtunt, *ib.*
Servi aliquando operas alteri, quam domino locabant, 5. 25. 6.
Servus, qui ex uno artificio ad aliud artificium tranſiit legato non continetur, 5. 25. 9.
Servus, qui ex officio tranſivit ad artificium, legato non continetur, *ibid.*
—— qui ex artificio tranſivit ad officium, continetur, *ibid.*
Servus ſi plura artificia ſciat, ejus habenda ratio, in quo plurimum verſatur, 5. 25. 9. 10.
Servorum in conditione nulla eſt differentia, 5.25.12.
Servus, ſi ab hoſtibus captus ſit, & poſtliminio revertatur, a domino recuperatur omne jus ſuper eum, 5. 27. 4.
—— & ſi ab hoſtibus manumiſſus ſit, dominium ejus ſemper eſt apud dominum, *ibid.*
Servus, ſi manumittatur, & poſtea aliqua lege ſervus fiat, non idem homo eſt, 5. 27. 4.
—— non ita eſt, ſi ab hoſtibus captus ſit, & poſtliminio revertatur, *ibid.*
Servus pro nullo habetur, & quadrupedibus comparatur, 5. 27. 4.
Servos duos manumittens qui ſolvendo non eſt, neminem liberum facit, ſi non appareat, quem manumiſerit, 5. 31. 10.
Seſtertius intellingitur, quando ſcriptum eſt *decem, centum, &c.* 1. 24. 4. & 11.
Seſtertios centum continet aureus, *ibid. ſect.* 7.
Seſtertium continet mille ſeſtertios, *ibid. ſect.* 8.
Seſtertius unde dictus, 1. 29. 4.
Sextarium de navi onerata frumento auferens furtum facit, 1. 27. 11. item auferens ſextarium vini *ib. ſ.* 12. & auferens ſextarium aquæ, *ibid. ſect.* 14.
Sextarius quæ menſura, *ibid. ſect.* 12.
Sexus maſculinus continet femininum, 4. 3. 1.
Signa lignea vel fictilia in uſu erant apud Romanos ante devictam Aſiam, 4. 18. 4.
Simplum ſi quis obtinuerit, quod ſimplo accedit, alia actione petere non poteſt, 3. 15. 2. 5.
—— non ita eſt, ſi pœna ſit diſtincta a ſimplo, *ſ.* 4.
Simplum dumtaxat conſequi illum cui duplum relictum fuit, videtur iniquum, 4. 11. 10.
Singularis ſermo aliquando plures comprehendit, 4. 13. 3.
Singulari appellatione utimur quum plura ejuſdem generis ſignificare volumus, *ibid.*
Singulari appellatio ad plures perſonas non extenditur in danda hæreditate vel legato, 4. 13. 4.
—— item in danda tutela, *ibid.*
—— nec etiam favore libertatis, *ibid. ſect.* 5.
Societas donationis cauſa contracta nulla eſt, 4.12.3.
—— ſicuti & emptio & locatio etiam inter virum & uxorem, *ibid. ſect.* 24.
Societas ex nulla parte coita non valet, 4. 15. 4.
—— & ſi ſocii partes non definiverint, lex ipſa definit, *ibid.*
Societas coita ex partibus, quas Titius arbitratus fuerit, non valet, ſi Titius antequam moreretur,

non

Digitized by Google

non ſit arbitratus, 4. 15. 4.
Societas eo pacto ut non dividatur, non valet, 4. 12. 19.
Societas inita, ut qui plua confert, æqualem ſeu minorem lucri partem habeat, 4. 12. 19.
Societaa ut unua ex ſociis totum damnum habeat, alter totum lucrum, eſt ipſo jure nulla, *ibid.*
Societas jus quodammodo fraternitatis in ſe habet, 4. 12. 19. 25.
Societas negotiationis & lucri cauſa coitur, 4. 12. 23. 26.
Societaa ut de lucro participet, qui nihil contulit, non valet, 4. 11. 23.
Societas iniqua ad æqualitatem redigenda arbitrio boni viri, 4. 21. 24.
Societas non manet, ſublata re, quæ in ſocietatem collata fuit, 4. 24. 4.
Societaa donationis cauſa vix contrahi poteſt ſine fraude, 4. 12. 25.
Societas ſubſiſtit, ſi in diviſione unus ex ſociis ſuam partem lucri alteri donet, 4. 12. 26.
Socius tenetur in id, quod facere poteſt, 3. 6. 4.
Socii lucrum & damnum ſentire debent pro rata eius, quod quiſque contulit in ſocietate, 3. 6. 7.
—— neque valet pactum contrarium, *ibid.*
Soli dominus, eſt dominus ædificii, 4. 10. 4.
Solidum non ſolvitur non minus quantitate quam die, 4. 17. 13.
Solutio ſemper fit ſervata geometrica proportione, 3. 6. 7.
Solutio liberat correum etiam invito creditore, 3. 8. 31.
—— & omnes alios obligatos, *ibid.*
Solutione tollitur obligatio, 4. 26. 15.
Solutionem recipiens rei ſibi debitæ, quam legavit, alienat obligationem legatam, 5. 21. 13.
Solutionem imputare in quam cauſam vult debitor, creditore renuente, liberum eſt debitori non ſolvere: item poteſt creditor non accipere, 5. 32. 2.
Solutio primum cedit in cauſam famoſam, 5. 32. 3.
—— deinde cauſam, quæ pœnam continet, *ib. ſ.* 4.
—— poſtea in cauſam judicati, *ibid. ſect.* 5.
—— poſt quæ pignus aut hypothecam adjunctam habet, *ibid. ſect.* 6.
—— exinde obligatio, cui fidejuſſor acceſſit, *ibid. ſect.* 7.
—— præterea gravior eſt cauſa eius, quod proprio nomine, quam quod alieno debetur, *ibid. ſect.* 8.
—— tandem gravius cenſetur debitum antiquius, *ibid. ſect.* 9. 14.
Solutio non cedit in eam obligationem, quæ diem vel conditionem habeat, 5. 32. 10.
—— vel in eam, quæ eſt in controverſia, *ibid.*
Solutio prius in uſuras, poſtea in ſortem imputanda, 5. 32. 12.
Solvena pro alio petit ceſſionem actionum a creditore contra debitorem principalem, etiamſi habeat contra eum mandati actionem, 3. 8. 49.
Solvens eamdem æſtimationem quantitatemve ejus, quod accepit, ſolvit quod debet, 3. 11. 3.
Solvens alteri, quam creditori, non liberatur, 3. 10. 14.
Solvi per alium recte poteſt, 4. 6. 15.
Solutio facta procuratori non vero liberat, ſi poſtea dominus ratam habeat, 4. 23. 12.
Solvendi animo pecuniam numerans, diſtrahendæ cauſa numerat, non contrahendæ obligationis, 5. 11. 12.
Solvens ſi non eſſet dominus pecuniæ, quam ſolvit, non liberaretur, 5. 32. 1.
Solvens certam legem dicere poteſt ei, quod ſolvit, *ibid.*
—— & hoc tam pertinet ad debitorem ſolventem, quam ad creditorem ſibi ſolventem, *ibid.*
Solvens ſi nihil dicat in quam cauſam ſolvat, vel accipiens in quam accipiat, imputandum eſt in graviorem & duriorem, 5. 32. 2.
Solvere debitor ita poteſt, ut unum ex fidejuſſoribus liberet, 2. 6. 1. *& per tot.* non tamen ſolvens liberare poteſt quem voluerit, *ibid. ſect.* 2. Quid requiratur ut unum tantum liberet, *ibid. ſ.* 3. *& per tot.*
Solvena nomine unius tantum, ipſum ſolum liberat, *ibid. ſ.* 4. *&* 6.
Solvena partem omnes pro rata liberat, *ibid. ſect.* 5.
Solvere quilibet poteſt etiam pro ignorante, & invito, *ibid. ſ.* 7.
Solvente uno ex duobus reis cæteri liberantur, *ibid. ſ.* 8.
Solvens non liberat unum fidejuſſorem, niſi ſolvat id, quod ille debet, *ibid. ſ.* 11.
Solvens tamquam principalis, quando ſe ipſum liberet etiam a fidejuſſoria obligatione, *ibid. ſ.* 15.
Solutio in quam cauſam cedat, & quem fidejuſſorem liberet, *ibid. ſ.* 10.
Species eadem in mutuo reddenda eſt; variatio æſtimationis pertinet ad eum, qui moram facit, 3. 13. 9.
Species non pereunt, quia ſunt a natura, quæ eſt immutabilis, 3. 13. 9.
Specialia generalibus verbis adjecta non obſunt generalibus, 3. 20. 4.
Speciea coarctat genua ad illud genus, cui ſubeſt illa ſpeciea, 3. 20. 11.
Species generi adjecta legatum non minuit, 3. 20. 11.
Species an pertineat ad genus, de quo diſponitur, mens diſponentis ſpectatur, 3. 21. 18.
Species expreſſæ an coarctent genus, pertractatur, 3. 23. *per tot. &* 24. *per tot.*
Speciea adjectæ genus non coarctant, quoties aliqua cauſa appareat eas adjiciendi, 3. 23. 3. *&* 3. 24. 3.
Species ex abundanti enumeratæ genus non coarctant, 3. 24. 2.
Speciebus certi numeri demonſtratis, modus generis datus intelligitur, 3. 24. 4.
—— ſecus vero ſi in aliam perſonam diſpoſitio harum ſpecierum conferatur, *ibid. ſ.* 5.

Spe-

Species plures ac plures generi adiectæ illud coercent & redigunt ad ipſas ſpecies, 3. 24. 6.
Species genus reſtringit, ſi utrumque conjunctim in eadem oratione exprimatur, 3. 24. 11.
Species adjecta non minuit legatum, ſi animo illud minuendi non adjiciatur, 5. 19. 9.
—— quandonam adjecta dicatur animo minuendi, ibid.
Species generi ſubducitur, & in ea modus generi datus intelligitur, 5. 17. 9.
Speciebus pluribus nominatis ad eas genus redigitur, & in his legatum conſiſtit, ibid.
Species nominatim legatæ ſi non ſint, nec dolo hæredis eſſe deſierint, non debentur, 5. 20. 3.
—— & ſi pro parte ſint, pro ea legatum debetur, ibid.
—— niſi appareat diſponentem ita voluiſſe, ut perimat actum in totum, licet deficiat in parte, ibid. ſect. 8.
Specie legata deficiente an pereat legatum, voluntatis eſt quæſtio, 5. 27. 8.
—— & leves probationes ſufficiunt, ibid.
Spes ſolutionis non liberat debitorem, ſed ſolutio, 1. 9. 67.
Sponſalia ut valeant, patris conſenſus requiritur; ſed ſi ſciat & taceat, ſufficit, 4. 23. 17.
Statuliber ab alio manum-ſſus non Romanam, ſed Latinam libertatem conſequebatur, 2. 24. 10.
Stellaturæ olim prohibitæ, poſtea permiſſæ; vetitæ tandem in limitaneis, & Comitibus militaribus, 3. 3. 21.
Stellaturaa adærare permiſſum fuit. Stellaturæ quid eſſent, ibid. & ſ. 22.
Stipulatio tranſactionis ipſo jure tollit ſtipulationem prioris contractus, 3. 8. 14.
—— & una ſtipulatio conſiſtit, ibid. ſ. 15.
Stipulatio, non contrahitur ſi interrogatus in reſponſione aliquid adjiciat, vel detrahat, 3. 10. 15.
—— vel variet, ibid.
In Stipulationibus utriuſque voluntas ſpectatur, 3.21.20.
Stipulatio eius, quod dare, facere oportet, continet id, quod præſente die debetur, 3. 25. 11.
Stipulatio, quæ ad præſens tempus refertur, in diem debitum non continet, 3. 25. 27.
—— quando comprehendat futurum, ibid.
Stipulatio in diem ſtatim parit obligationem, 3.25.27.
Stipulatio in interrogatione & congrua reſponſione conſiſtit, 3. 27. 4.
Stipulatio *cum petiero* pura eſt, 3. 30. 11.
Stipulatio Kalendis facta refertur ad proximas, 4. 1. 19.
Stipulatio pro alio non valet; & ſi quis ſibi & alteri ſtipuletur, valet pro dimidia, 4. 9. 6.
Stipulatio certæ quantitatis pro ſe & pro alio, valet pro dimidia parte favore ſtipulantis, ibid.
Stipulatio adjecta legato ejus naturam ſequitur, 4. 10. 11.
Stipulatio non valet ſi reſponſio non ſit congrua interrogationi, vel ſi non fuerit reſponſum, vel ex intervallo, 4. 12. 6.
Stipulationes tot ſunt, quot ſunt res in ſtipulationem deductæ, 4. 13. 5.
Stipulatio fundi ſine propria appellatione, vel hominis generaliter valet, 4. 14. 2.
—— & eliget promiſſor unum ex his, quos habet ſtipulator, ibid.
—— ſed non petitur certi condiſione, ſed actione ex ſtipulatu, ibid.
Stipulatio ſpeciei, quæ futura non ſit, inutilis eſt, 4. 14. 3.
Stipulatio inventa eſt, ut quis acquirat, quod ſua intereſt, 4. 14. 5.
Stipulatio incerta eſt, neque valet, ſi non appareat, quam utilitatem afferat ſtipulanti, ibid.
Stipulatio incerta eſt, & non valet die per errorem omiſſo, 4. 14. 11.
—— ſed in ſtipulationibus Prætoriis dies ſuppletur a Prætore vel judice, ibid.
Stipulationes ita interpretandæ, ut quod actum eſt inſpiciatur, 4. 15. 2.
—— & ut potius valeant, quam pereant, ibid.
Stipulatio eſt, ſi inſtrumento ſcriptum ſit aliquem promiſiſſe, 4. 15. 8.
Stipulatio adhibita ad confirmandum actum, qui ob errorem in materia eſſet irritus, oſtendit deductam eſſe in obligatronem eam quantitatem, quæ vere extat, 4 16. 10.
—— ſi vero non adhibeatur ad actum, qui eſſet irritus, continebit totam ſummam expreſſam, ſi quidem agatur de ſumma neceſſario danda, ibid.
—— ſi vero agatur de voluntario actu, ut donatione & legato, continebit ſummam, quæ extat, ibid.
Stipulatio rei ſacræ aut alterius, quæ non ſit in commercio, non valet, 4. 21. 10.
—— nec etiam ſub conditione, ibid.
—— nec reviviſcit, ſi profana, &c. fiat, ibid.
Stipulatio ſervi, qui poſtea liber fiat, non valet, etiamſi iterum in ſervitutem recidat, ibid.
Stipulatio in ſingulos annos una eſt & perpetua, & ad hæredes tranſit, 4. 22. 6.
Stipulatio rerum, quæ in commercio non ſunt, nec valet, neque convaleſcit, ſi in commercio eſſe cœperint, 4. 22. 8.
—— item & in rebus noſtris, ibid.
Stipulatio dari, fieri id, quod dari, fieri non poteſt, non conſiſtit, 4. 24. 2.
Stipulatio evaneſcit, ſi res rite promiſſa perempta ſit, vel in commercio eſſe deſinat, 4. 24. 3.
—— nec amplius reviviſcit, etiamſi in commercium redeat, ibid.
—— ſed ſi pars rei ſubſiſtat, in ea ſtat ſtipulatio, ibid. ſect. 4.
Stipulatio rei alienæ, ſi res mea fiat, extinguitur, 4. 24. 5. & 4. 26. 14.
—— ſed ſi ſub conditione eam ſtipulatus ſim, eaque pendente conditione mea fiat, non corruit ſtipulatio, ibid.
Stipulatio rei alienæ ſub conditione non extinguitur, ſi conditione pendente res fiat ſtipulantis; &

Digitized by Google

& ſi adhue pendente conditione fiat aliena, ea impleta committetur ſtipulatio, 4. 26. 6.
Stipulatione damni inſecti ſine præfixione diei interpoſita, attenditur dies, in quem alioquin caveri ſolet, 5. 5. 8.
Stipulatio tritici non adiecta certa quantitate non valet, niſi conſtet, de quo tritico ſenſerint contrahentes, 5. 9. 1.
Stipulatio ſervi continens quid facti, in dominum non tranſit, 5. 11. 3.
Stipulatio mulieris, per alium non fieri, quominus domo ipſa utatur, committenda eſt, etiamſi non ipſa mulier prohibeatur, ſed ejus maritus, 5. 11. 16.
Stipulatio alternativa unica eſt, & unicam actionem parit, 5. 21. 15.
in Stipulatione alternativa una res ponitur ad ſolutionem, ſed utraque ponitur ad obligationem, 5. 21. 17.
Stipulatio areæ non exſtinguitur impoſito ſuper eam ædificio, 5. 27. 1.
—— ædificium tamen non debetur, ſed tantum areæ æſtimatio, *ibid.*
Stipulatio non transfert dominium rei promiſſæ, *ibid.*
Stipulans & promittens conſentire debent de re, quæ in ſtipulationem deducitur, 4. 15. 3.
Stipulans decem ſibi & Titio una decem ſtipulari præſumitur, 4. 17. 3.
—— idem eſt in legato, *ibid.*
Stipulatio vires capit ab initio: & vide effectus, 1. 9. 68.
Stipulatio contraria ſtipulatione tollitur ipſo jure, *ibid. ſect.* 73.
Stipulatio Aquiliana cur inventa, 1. 12. 55.
Stipulationes tot ſunt, quot res in ſtipulationem deductæ, 1. 30. 10.
Stipulatio lecticariorum una eſt, *ibid.*
Stipulationi adiecta pacta, Vid. *Pacta ambigua*.
Stipulationi facti dies adiectus differt ſolutionem, & petitionem, 2. 20. 4.
Stipulatio disjunctiva quatenus differat a conditionali, 2. 25. 16.
per Stipulationes ſeparatas duo rei conſtitui poſſunt, *ibid. ſect.* 24.
Stipulatio de rato non committitur petita reſtitutione, 2. 9. 16.
Subducere quid ſit, 3. 15. 8.
Subrogatus non poteſt habere plus juris, quam is in cujus locum ſubrogatur, 3. 27. 2.
Subſtitutus ſtatim admittitur, etiamſi hæres repudiet ante tempus a teſtatore præſcriptum, 2. 20. 6. & 13.
Subſtitui poteſt legatariis ſicut hæredibus, 5. 4. 7. & 12. 6.
—— etiam in uſufructu, *ibid.*
Subſtitutio reciproca facta inter duos filios alterum puberem, alterum impuberem, in vulgarem caſum duntaxat facta cenſetur, 3. 16. 2. & 3.
Subſtitutio impuberi facta in unum caſum in utrumque facta cenſetur, 3. 16. 2. & 3. 17. 10.
Subſtitutio pupillaris filio puberi facta a pagano non valet, 3. 16. 5.
Subſtitutio vulgaris expirat inſtituto adeunte, 3. 16. 5. & 17. 9.
Subſtitutio reciproca inter filium legitimum & filium naturalem non habet locum in caſu, quo naturalis in pupillari ætate deceſſerit, 3. 10. 6.
Subſtitutio pupillaris pubertate expirat, 3. 17. 5.
Subſtitutio fit in eum caſum, quo inſtitutus hæres non fit, 5. 2. 9.
Subſtitutio pupillaris eſt teſtamentum filii, 5. 2. 14.
a Subſtitutione hæredum arguitur ad ſubſtitutionem legatariorum, 5. 4. 7.
Subſtitutio pupillaris eſt teſtamentum filii. Sed a Patre factum, ex ſola patris voluntate conſtat, 5. 7. 5.
Subſtitutio pupillaris poteſt occultari, *ibid.*
Subſtitutio pupillaris appellatur ſecundæ tabulæ, 5. 7. 6.
Subſtitutio pupillaris eſt unum teſtamentum, licet diſponat de duabus hæreditatibus, *ibid.*
—— & pars teſtamenti paterni, *ibid.*
Subſtitutio pupillaris eſt teſtamentum patris, & filii; ſed pro uno habetur, & ſeptem ſigna ſufficiunt, *ibid.*
—— & una Falcidia detrahitur, *ibid.*
—— & legatarii tum Patris, tum filii conjuncti ſunt, *ibid.*
—— & qui repudiat hæreditatem patris, excluditur ab hæreditate filii, *ibid.*
—— & ſi non valet teſtamentum patris, aut rumpatur, nec valet filii, *ibid.*
—— & ſi pater ſibi hæredem inſtituat, non poteſt filio ſubſtituere, *ibid.*
Subſtitutione prima non ſubſiſtente, neque illæ, quæ ab ea pendent, ſubſiſtunt, 5. 12. 7.
Subſtitutio in uſufructu non facile præſumenda, 5. 12. 9.
Subſtitutio duobus filiis facta, ſi alteri non poſſit eſſe niſi vulgaris, in utroque vulgaris eſt, 5. 30. 2.
Subſtitutio vulgaris continet eam conditionem, ſi inſtitutus hæres eſſe voluerit, 5. 30. 3.
Subſtitutio eamdem vim & effectum habet; ſi ſubſtituatur voluntario hæredi, ac ſi ſubſtituatur neceſſario, 5. 30. 5.
Subſtitutio fit, ut certior ſit teſtator hæredis habendi, vel honorandi ſubſtituti cauſa, 5. 30. 6.
—— non ut inſtituto tollatur neceſſitas adeundi, *ib.*
Subſtitutio vulgaris non eſt inutilis, etiamſi ſuus hæres inſtitutus maneat neceſſarius, 5. 30. 11.
Subſtitutio vulgaris expirat, ſuo hærede acquirente hæreditatem, *ibid.*
Subſtitutione facta ei ex filiis, qui prius moreretur, ambobus ſimul morientibus ſubſtitutio non valet, 5. 31. 14. 15.
—— niſi in vim fideicommiſſi. *ibid.*
Subſtituens noviſſimo ex ſuis liberis vult inter eos conſervari jus legitimarum hæreditatum, 5. 31. 7. 8.

7. 8. 11. 15.
Subſtituens ei filio, qui ſupremus morietur, ſi unicum filium habeat, non inutiliter ſubſtituat, 5. 31. 9.
Subſtituens ſupremo morienti ſubſtituit omnibus, qui ſupremi obierunt, 5. 31. 10.
Subſtitutus non debet eſſe melioris conditionis, quam inſtitutus, 3. 29. 12.
Subſtitutus filio a patre non poteſt ſeparare hæreditatem filii ab hæreditate patris, & unam habere, alteram repudiare, 4. 4. 11.
Subſtitutus ſi vivus non adeat hæreditatem, ex ſubſtitutione non traſmittit, 4. 6. 2.
Subſtitutus pupillariter prælatus eſt hæredibus pupilli, 4. 6. 16.
Subſtitutus ſuccedit in locum primi inſtituti, 4. 7. 7.
Subſtitutus tenetur implere ea, quæ teſtator poſuerat in conditione, quoad inſtitutum; ſed hoc ratione lucri percepti, 5. 2. 9.
—— niſi aliud ſuadeant conjecturæ, ibid.
Subſtitutus pupillaris debet præſtare legata tanquam hæres pupilli, 5. 2. 10.
Subſtitutus pupillaris, pupillo hærede non exiſtente, ſuccedit ex vulgari ſubſtitutione, 5. 2. 10. 12.
Subſtitutus vulgaris debet legatum ſub eadem conditione, ſub qua debetur ab inſtituto, 5. 2. 11.
—— ſive tacite repetita ſit, ſive expreſſe, ibid.
—— ſecus eſt ſi legatum per repetitionem conditionis redderetur inutile, ibid.
Subſtitutus pupillaris cum diſtinctione, ib. ſ. 12.
Subſtitutus pupillaris quando debeat legata ſub iisdem conditionibus, ſub quibus ea debebat inſtitutus, 5. 2. 12. 13.
Subſtitutus pupillaris non in bonis teſtatoris, ſed in bonis pupilli eſt ſubſtitutus, 5. 2. 12. 14.
—— & his juncta ſunt bona patria teſtatoris, nec ſeparari poſſunt, ibid.
Subſtitutus pupillaris, ſi legata a teſtatore in ſubſtitutione repetita cum eadem conditione fuerint, ea non debet, ſi conditio reddat inutile legatum, 5. 2. 13.
Subſtitutus vulgaris eſt hæres teſtatoris ſubrogatus in locum inſtituti deficientis, 5. 2. 14.
—— & idem jus, eadem onera haber, quæ inſtitutus, ibid.
Subſtitutus pupillaris non poteſt obligari ex perſona pupilli, quum hic deceſſit ante eventum conditionis, 5. 2. 15.
Subſtitutus pupillaris pupillo ſuccedit, non patri, 5. 7. 5.
Subſtitutus filio nepos eſt hæres avi, cum filius (qui eum præcedebat) mortuus eſt, antequam ei deferretur hæreditas, 5. 30. 21.
Subſtantiæ nomen ſignificat hæreditatem, 3. 19. 5.
Succeſſio omnis tam civilis, quam prætoria, aut eſt ex teſtamento, aut ab inteſtato, 1. 7. 2.
Succeſſio inteſtata locum habere non poteſt, ubi teſtamentum valet, 1. 10. 32. & 1. 11. 40.
Succeſſio prætoria ex teſtamento duplex eſt, ſecundum Tabulas, & contra Tabulas, 5. 11. 18.
Succeditur ab inteſtato per bonorum poſſeſſionem unde liberi, ubi præteritus eſt ſuus hæres, ibid. ſ. 34. ſed diſtingue ut ſect. 35.
in Succeſſione non admittitur ordo ſubſequens niſi deficiente penitus antecedente, 1. 13. 5. & 29.
Succeſſio non defertur ei, qui eſt ultra gradum a jure præſcriptum, ibid. ſect. 6. & 21.
in Succeſſione olim ſoror patri præferebatur, ib. ſ. 17.
—— mater patri poſtponebatur, ibid. ſect. 18.
in Succeſſione nemo ſimul duplici jure uti poteſt, 1. 13. 19.
Succedendi inter agnatos qui non eſt capax, non poteſt uti jure agnationis inter cognatos, ib. ſ. 20.
Succeſſio non delata peti non poteſt, ibid. ſect. 22.
ad Succeſſionem ut quis admittatur, tria requiruntur, ibid. ſect. 24.
Succeſſio agnatis defertur jure agnationis, non proximitatis, ibid. ſect. 25.
in Succedendo non poteſt ſimul uti utraque prærogativa, qui ſimul eſt filius, & nepos, ibid. ſect. 27.
Succedens in ſecundo ordine non poteſt mutuari qualitatem a tertio, ibid. ſect. 29.
Succeſſio inteſtata hac in re differt a teſtamentaria, ibid. ſect. 44.
Succedendi capax facilius gradum mutuatur, quam incapax, ibid. ſect. 45.
Succedendi jus gradus non tribuit incapaci, ib. ſ. 45.
in Succeſſione non attenditur duplex vinculum ultra fratrum filios, ibid. ſect. 34. maxime eum non tribuit jus ſuccedendi, ibid.
Succedi poteſt in alterius locum pluribus modis, 4. 7. 7.
Succeſſor non debet eſſe melioris conditionis quam ejus auctor, a quo cauſam habuit, 3. 27. 2.
Succeſſor non minus juria habere debet eo, in cujus locum ſucceſſit, 4. 7. 7.
Succeſſor tempore delatæ ſucceſſionis talis eſſe debet, qualem teſtator voluit, 3. 25. 25.
Succeſſio ab inteſtato ſaltuatim non progreditur, 3. 27. 2.
Succeſſio non erat inter proximos, quamvis a lege vocatos, 4. 4. 3.
Succeſſionis inteſtatæ diſpoſitio locum habet tantum deficiente diſpoſitione defuncti, 4. 1. 2.
Succeſſiones non fiunt per ſaltum, ſed ordine ſucceſſivo, 3. 27. 5.
—— hoc procedit in Succeſſione inteſtata, neque eſt perpetuum, ibid.
Succeſſiones alienas propriis anteponere nemo videtur, 4. 1. 23.
Summarum verbo res corporales quandoque continentur, 3. 23. 6.
Summæ a Veteribus ſcribebantur per notas a noſtris cifris diverſas, 4. 16. 2.
Summam habens non habere dicitur res, quæ tanti valere poſſunt, 4. 20. 3.
Summarum inæqualitas non facit diſparem cauſam, 5. 32. 9.
Supellectilis legatum non continebat argentum, eſcarium & potorium, & hoc poſtea mutatum, 3. 19. 10.

Supellectili adſcribuntur vaſa cryſtallina & murrina, 5. 23. 3.
Superflua non nocent, 5. 14. 1.
Superfluum in pignore dicitur, quod quantitatem debitam excedit, 5. 32. 23.
Supervacuum eſt adjicere, quod tacite ineſt, 4. 5. 7.
Suppoſito, qui filius credebatur, inſtituto, hæreditas auſertur a fiſco, 5. 19. 4.
Supremus dicitur, quem nemo ſequitur, 5. 31. 9.
—— primus, quem nemo antecedit, *ibid.*
Supremus mori dicitur uterque ex filiis, qui ſimul perierint, 5. 31. 14.
Suſceptores colligebant pecuniam Imperatoris, & eam expendebant ad mandata Procuratoris Cæſaris, 2. 3. 19.
Suus hæres pro hærede habetur quoad commoda, non quoad incommoda, 1. 9. 3. & 47. Contra, *ibid. ſect.* 54. *ad* 59. Filius ergo hæres, *ib. ſ.* 8.
Suus hæres, qui dicit ſe non eſſe hæredem, probare debet ſe abſtinuiſſe, *ibid. ſect.* 6. *&* 41.
—— fit hæres eodem momento, quo pater moritur, *ibid. ſect.* 9. & *ibid.* vide plures effectus,
—— retinet potius, quam acquirit hæreditatem, *ib. ſect.* 10. quod fit vi patriæ poteſtatis, *ibid. ſect.* 11.
—— fit hæres etiam ignorans, *ibid. ſect.* 12. ubi vide plura exempla,
—— fit hæres etiam invitus, & hæreditati obligatur, *ibid. ſect.* 13.
—— etiam ſine immixtione, vel aditione, *ibid. ſect.* 14. 15. 16. 17.
—— obligatur creditoribus etiam ſine tutoris, & curatoris auctoritate, *ibid. ſect.* 20. & 57.
—— eſt hæres, & antequam abſtineat, & poſtea, *ibid. ſect.* 29. 38. *&* 1. 10 15. *&* 31. *&c.* hujus rei effectus, 1. 9. 9. *&* 31.
—— non gaudet beneficio Prætoris niſi abſtineat, *ibid. ſect.* 37.
—— & efficaciter convenitur antequam derelinquat hæreditatem, *ibid. ſ.* 40. 58. 59.
—— non abſtinet dicendo ſe nolle retinere hæreditatem, *ibid. ſect.* 3.
—— non amittit dominium bonorum, niſi facto aliquo avellatur, *ibid. ſect.* 44.
—— non poteſt a patre præteriri, & quare, *ib. ſ.* 45.
—— tranſmittit hæreditatem mortuus ante immixtionem, *ibid. ſect.* 52.
—— poteſt abſtinere nuda voluntate, nec tenetur adire Prætorem, *ibid. ſect.* 74.
—— amittit beneficium abſtinendi, pro hærede gerendo, vel amovendo aliquid ex hæreditate, *ibid. ſect.* 75.
—— non indiget reſtitutione, niſi ſe immiſcuerit, *ibid. ſect.* 77.
—— poteſt abſtinere hæreditate patris, & fratris retinere, *ibid. ſect.* 82.
—— poteſt abſtinere patris hæreditate, & petere legatum, *ibid. ſect.* 83.
Sui hæredis immixtio idem eſt ac extranei aditio, *ibid. ſect.* 21.
Sui hæredis jus tollere nec poteſt, nec vult Prætor, *ibid. ſect.* 33.
Sui hæredis immixtio, & abſtentio fit ſola voluntate, *ibid. ſect.* 46.
Sui hæredis exiſtentia prodeſt tertio, *ibid. a ſect.* 48. *ad* 52.
Suitatis effectus pleroſque Prætor impedit in abſtinente, *ibid. ſ.* 54.
Suitas aliquando nocet ſuo hæredi, *ibid. ſect.* 55. *& ſeqq.*
Suus eſt hæres abſolute, non ſub conditione, *ib. ſ.* 66.
Suo hærede præterito nemo ex teſtamento hæres eſſe poteſt, 1. 11. 38. *&* 41. Secus de Jure Prætorio, *ibid. ſect.* 41.
in Suis olim non erat ſucceſſio, *ibid. ſ.* 42.
Suus hæres ſine aditione hæres eſt ſtatim a morte patris, 4. 4. 11.
Suus hæres bonorum poſſeſſionem non tranſmittit, niſi prius, quam moreretur, agnita fuerit, 4. 4. 12.
Suus hæres ſtatim ac certum eſſe incipit eum hæredem futurum, hæres eſt, vel ſi poſthumus qui præteritus eſt, naſcatur, vel ſi non naſcatur, 4. 30. 4. *&* 5.
—— non idem eſt in extraneo, qui hæreditatem non poteſt acquirere, niſi certum ſit, ventrem non prægnantem eſſe, & ipſe ſciat, *ibid.*
Suus hæres ſub conditione poteſtativa de neceſſario non fit voluntarius, 5. 30. 10.
Suus hæres ſub ea conditione inſtitutus, quæ ultimo vitæ momento impleri non poteſt, patri hæres eſt ab inteſtato, *ibid.*
Suus hæres inſtitutus ſub conditione, quæ impleri poſſit ultimo vitæ momento, ſi ante eam impletam moriatur, nunquam fuit hæres, 5. 30. 16.
—— & hæreditas defertur ad ſubſtitutum, ſive ad hæredes legitimos inſtitutos ſub ea conditione, quæ ultimo vitæ momento impleri non poteſt. ea deficiente deſtituitur teſtamentum, *ibid.*
—— & hæreditas ſtatim filiu ab inteſtato defertur, *ib.*
—— ſive admittitur ſubſtitutus, ſi datus fuerit, *ib.*
Suus hæres, accepto vulgari ſubſtituto, non fit hæres voluntarius, 5. 30. 1. *& per tot.*
Suus hæres non deſinit eſſe neceſſarius, ſi cohæredem habeat, *ibid.*
Suus hæres poſtquam ſe abſtinuit, poteſt impetrare tempus ad deliberandum, 5. 31. 9.
Suus hæres poſtquam ſe immiſcuit poteſt abſtinere, ſi ſit impubes, abſolute, ſi minor, ope reſtitutionis in integrum, *ibid.*
Suum hæredem inſtituere ſub conditione poteſtativa idem non eſt, ac ei dare ſubſtitutum vulgarem, 5. 30. 9.
Sui hæredes ſine facto proprio etiam ignorantes acquirunt hæreditatem, 3. 27. 2.
Sui hæredes præteriri non poſſunt, ſed inſtituendi ſunt, vel exhæredandi, 4. 1. 17.
Sui hæredes tranſmittunt patris hæreditatem non tamquam hæreditatem non aditam, ſed tamquam proprium patrimonium, 4. 4. 1.
Sui hæredes aditione opus non habent, ut acquirant hæreditatem, 5. 30. 14.

Syllaniani Senatuſconſulti beneficio non gaudet, qui non adit ex alia cauſa, quam ejus prohibitione, 4. 4. 8.
Syllanianum Senatuſconſultum vetuit aperiri teſtamentum teſtatoris occiſi, *ibid.*
—— nec poterat hæres hæreditatem adire, quamdiu quæſtio de ſervis haberetur, *ibid.*
—— ſed hærede ſcripto interim defuncto, ad ejus hæredes tranſibat hæreditas, *ibid.*
Sylva cædua quid, 5. 26. 6.

T

Tabelliorum officium ſervis publicis mandabatur, 5. 17. 6.
Tabernæ nomine merces, & omnia quæ ſunt in taberna continentur, 2. 26. 13. & 38.
Taberna quid, 5. 26. 7.
Taberna ſine mercibus eſſe non poteſt, 5. 9. 9.
Taberna pignori data, merces, quæ in ea ſunt, obligantur, licet quotidie mutentur, *ibid.*
Tabernæ exercendæ cauſa parata legata continentur, *ibid.*
Tabulæ ſignificant teſtamentum, 1. 7. 3.
Taciturnitas cum ſcientia pro ratihabitione habetur, 4. 23. 17.
Tacitæ & expreſſi nonnunquam non eadem vis eſt, 4. 24. 8.
Tacite conventiones valent in locatione, 5. 5. 7.
Taxationis, an demonſtrationis vicem obtineat adſignatio certæ rei, *Vide* in verbo *Aſſignatio*, & 2. 27. *per tot.*
Tempeſtas hyems dicitur, 1. 20. 3.
Tempeſtates maximas excitat Arcturus, & quando oriatur, *ibid. ſect.* 4.
in Tempeſtate fluctus hybernus dicitur, *ibid.*
Tempus longiſſimum, quo quis vivere non poſſit, detrahitur, 2. 24. 9. add. *Dies*,
in Tempus mortis libertatem dabant, ne liber unquam fieret, *ibid. ſect.* 11.
Tempus præſens quandoque præteritum ſignificat, 3. 11. 13.
Tempus futurum in teſtamentis non protenditur ultra mortem teſtatoris, 3. 15. 29. 30.
—— comprehendit præſentia nempe, quæ erant tempore conditi teſtamenti, *ibid.*
—— complectitur aliquando præteritum, ſcilicet tempus a die mortis retro uſque ad tempus conditi teſtamenti, *ibid.*
Tempus legati in arbitrium hæredis conferri poteſt, 3. 30. 10.
—— item & quid hæres ipſe legatario debeat, *ib.*
Tempus incertum quandoque differt a conditione, 3. 30. 11.
Tempus facti teſtamenti ſpectandom eſt, ut definiatur, an valeat legatum, 4. 21. 2.
Tempus rei judicatæ in judiciis ſpectatur, 4. 23. 1. & *plur. ſeqq.*
—— etiam quoad acceſſiones fructus, &c. *ibid. ſ.* 6.
Tempus mortis attenditur in legato eorum, quæ argumentum & diminutionem recipiunt, 4. 27. 9.
Tempus extremum vitæ hominis tribuendum eſſe placuit Juriſconſultis, 4. 30. 1. & *per tot.*
Temporis diſcrimen non capit, quod uno eodemque die fit, 5. 16. 4. 6.
Temporis momento eodem concurrit & mors patris, ſeu eventus conditionis, & delatio, atque acquiſitio hæreditatis in ſuis hæredibus, 4. 29. 3.
—— in extraneis quoque eodem momento defertur, quo teſtator moritur, vel conditio impletur, licet acquirant diverſo tempore, *ibid. ſect.* 4.
Tempora tria ſpectantur in hæredis inſtitutione, duo in legatis, 4. 21. 2. 9.
Teſſeræ quid, 4. 18. 9.
Teſſeræ frumetariæ quid, 5. 8. 11.
Teſſera legata, videtur legata æſtimatio, 2. 18. 3.
Teſſera frumentaria quid, & cur inventa, *ib. ſ.* 6.
Teſſeræ extraordinariæ quæ, & quando datæ, *ib. ſ.* 8.
Teſſeræ erant in commercio, *ibid. ſect.* 9.
Teſſeræ legatum non extinguitur, etſi teſſeram legatarius conſequatur ex cauſa lucrativa, *ib. ſ.* 10.
Teſtamentum eſt ſupremum defuncti judicium, 1. 7. 11.
Teſtamentum fit irritum, quoties excluditur hæres ſcriptus, & alius admittitur, *ibid. ſect.* 12.
Teſtamento rupto nihil peti poteſt, & nemo hæres eſſe poteſt, 1. 11. 1. & 38.
Teſtamentum nullum, ruptum, irritum, Jure Civili nonnunquam convaleſcit, 1. 10. 7. 8. 10 Excipitur caſus captivitatis, & reſtitutionis damnatorum factæ a Principe, *ibid. ſect.* 11. & 12.
Teſtamentum non convaleſcit præterito ante patrem decedente, etiamſi præteritus fuit poſthumus, *ib. ſect.* 13. & 14.
Teſtamentum nullum eſt, *ſi filius me vivo deceſſerit.* Titius hæres eſto, *ibid. ſect.* 16.
de Teſtamenti forma eſt inſtitutio, & exhæredatio, *ibid. ſect.* 17. ſecus de jure prætorio, 1. 11. 12.
Teſtamenti forma præſcripta eſt a legibus; nec hominum arbitrio mutari poteſt, 1. 10. 23. & *ſeqq.*
Teſtamenti factio eſt juris publici, *ibid. ſ.* 24.
de Teſtamenti forma non eſt inſtitutio patroni, *ibid. ſ.* 27.
Teſtamentum cum valet, ceſſat ſucceſſio ab inteſtato, *ibid. ſ.* 32.
Teſtamentum ſi non valet, teſtator decedit inteſtatus, *ibid. ſect.* 34.
Teſtamentum præterito filio nullum eſt: ſed neque propter injuriam filio factam, neque ob favorem filii, *ibid. ſect.* 40. 42.
Teſtamentum vitiat præteritio, non exhæredatio, & quare, *ibid. ſ.* 43.
Teſtamenti nullitas non pendet a conditione reſolutiva, *ibid. ſect.* 49.
Teſtamentum imperfectum inter liberos valet, 3. 6. 4.
Teſtamentum fit irritum, hærede non adeunte, 3. 9. 10. & 4. 4. 2.
Teſtamentum non adita hæreditate fit irritum, 4. 5. 5.
—— & nihil valet eorum, quæ in teſtamento relicta ſunt, *ibid.*
Teſtamentum ſine legum obſervatione fieri non poteſt,

Digitized by Google

eſt, 4. 11. 6.
Teſtamentum rite factum, ſuperveniente ſurore, non infirmatur, 5. 25. 2. & 4. 26. 3.
—— at ſi teſtator capite minuatur, corruit, *ibid.* *ſ.* 18.
Teſtamentum rumpitur, ſi teſtator aliquem adoptaverit, vel arrogaverit, 4. 26. 23.
Teſtamentum, quo filius inſtituitur ſub conditione, quæ non eſt in ejus poteſtate, & ſub contraria exhæredatur, valet, 4. 29. 1.
Teſtamentum non valet, in quo filii ſunt præteriti, 4. 29. 7.
—— vel inutiliter inſtituti, *ibid.*
Teſtamentum non valet, deficiente inſtitutione, 4. 29. 7.
Teſtamentum non valet filio inſtituto ſub conditione, quæ non ſit in ejus poteſtate, 4. 29. 10. & 5. 18. 9.
Teſtamentum non derogat codicillis, neque codicilli tollunt teſtamentum, 5. 2. 8.
Teſtamentum, quod valet jure Prætorio, non dicitur rite factum, 5. 18. 8.
—— nec hæreditas ex eo defertur, ſed ſola bonorum poſſeſſio, *ibid.*
Teſtamentum legis auctoritate nititur, *ibid.*
Teſtamentum imperfectum dicitur, quod Prætoris auctoritate ſuſtinetur, *ibid.*
Teſtamentum, ut valeat, requiritur, ut factum ſit ſecundum regulas juris Civilis, *ibid.*
Teſtamentum, quo filius eſt exhæredatus, jure factum dicitur, licet per querelam inofficioſi poſſit impugnari, 5. 18. 9.
Teſtamentum, quod tuetur Prætor, data bonorum poſſeſſione, dicitur irritum & imperfectum, *ibid.*
Teſtamentum, quo liberi præteriti ſunt, nullius momenti eſt, *ibid.*
Teſtamenti partem inſpiciens totum inſpexiſſe præſumitur, non item codicillos, 3. 20. 3.
Teſtamenti verbis non inſpectis tranſigi non poteſt de controverſiis ex teſtamento orientibus, *ibid.*
Teſtamenti definitio, 4. 7. 6.
Teſtamenti una pars aliam declarat, 5. 9. 12.
Teſtamento deſtituto nemo jus habet ex eo, ſed defertur hæreditas ab inteſtato, 4. 4. 2.
Teſtamento priore, quæ ſcripta ſunt, teſtator aliud condens valere non vult, 5. 2. 7.
Teſtamenta exitum non habere contra publicam utilitatem & æquitatem eſt, 3. 17. 5. & 5. 18. 5.
Teſtamenta apud Veteres ab ipſis teſtantibus ſcribebantur, aut dictabantur, 5. 17. 6.
Teſtamenta ex Juriſconſultorum conſilio nonnumquam condebantur, 5. 17. 7.
Teſtamentorum jura ex alieno arbitrio pendere non debent, 5. 18. 5.
Teſtamentorum latior fit interpretatio, 5. 24. 1.
in Teſtamentis voluntas plenius interpretanda, 4. 14. 6.
Teſtari non valens non poteſt efficere, ut res ſuæ poſt mortem deferantur, 4. 26. 18.
Teſtator non poteſt decedere partim teſtatus, &

partim inteſtatus, 3. 9. 3.
Teſtator poteſt mutare voluntatem, 3. 9. 10.
Teſtator inſtitutum ac ſubſtitutum pari affectu proſequitur, 3. 17. 8.
Teſtator eo ipſo, quod de re ſua diſponit, ſe a legis diſpoſitione recedere voluiſſe oſtendit, 4. 1. 2.
Teſtator magis diligit legatarium, quam hæredem, in re legata, 5. 7. 4.
Teſtator præſumitur conformare volontatem ad naturam legati, 5. 27. 1.
Teſtatoris voluntas pro lege habetur, 3. 27. 2. 5. 11.
Teſtatoris certum judicium eſſe debet, 4. 1. 19.
Teſtatoris voluntas ex aliis conjecturis non ex diſpoſitione legis interpretanda, 4. 2. 3.
Teſtatoris intereſt hæredem habere, 5. 4. 2.
Teſtatorem cenſeri voluntatem ſuam conformare ad diſpoſitionem juris communis, vel ſtatuti ſalſum, 4. 1. 2. & *per tot.*
Teſtatorem voluiſſe facere irritam diſpoſitionem, non eſt veriſimile, 4. 1. 5.
Teſtatorem mutaſſe voluntatem non præſumitur, licet condat aliud teſtamentum, ſi eumdem hæredem inſtituat, 5. 2. 7.
Teſtatore diſponente ceſſat legis diſpoſitio, 4. 1. 2.
Teſtatoris maxime intereſt voluntatem ſuam exitum habere, 2. 24. 5.
Teſtator etiam facto per ſe honeſto, & licito pœnam imponere poteſt, 2. 29. 12. & quare, *ibid.* *ſ.* 14. & 15.
Teſtes alii voluntarii, alii etiam inviti, 3. 1. 10.
Teſtimonium denunciare quid ſignificet, *ibid.*
Theophilus explicatur, 1. 6. 15.
Theſaurus aliquando dicitur is, cujus extat memoria, 2. 28. 25.
Theſaurenſes pecuniam in Provinciis cuſtodiebant, Romamque tranſmittebant, 3. 3. 24.
Tiberius recuſabat, quæ flagrantiſſime concupiſcebat, 3. 4. 8.
—— pecuniæ tenax, *ibid.*
Tinctura non mutat lanæ formam, nec transfert in aliam ſpeciem, 5. 28. 5.
Totum duas tantum dimidias habet, 4. 10. 9.
Totum continet partem, nec pars totum, 4. 11. 16.
Traditio cum idoneo titulo dominium transfert, 4. 12. 22.
Tranſactio tribus modis fit, 3. 8. 7. 13. 14.
Tranſactio eſt contractus innominatus, 3. 8. 8.
—— & ex ea naſcitur actio civilis, *ibid.* & *ſ.* 12.
—— & novat priorem obligationem liberanturque ejus fidejuſſores, *ibid.* & *ſect.* 9.
—— & vetus obligatio non reviviſcit etiam repertis inſtrumentis, neque in ea parte debiti, quod in tranſactione non fuiſſet perceptum, 3. 8. 9.
—— neque per reſcriptum Principis, *ibid.*
Tranſactio continet novationem, quum mutatur forma contractus, 3. 8. 11.
Tranſactio facta per ſtipulationem inducit actionem ex ſtipulatu, 3. 8. 14.
—— & fit contractus nominatus, *ſect.* 15.
Tranſactio facta cum ſolutione certæ ſummæ eſt

vera

vera ſolutio, quia tanti lis æſtimatur a creditore & debitore, 3. 8. 31.
—— nec quidquam amplius a debitore extorquere poteſt, 3. 8. 32.
Tranſactio fit ad dirimendam litem, & ad liberandos tranſigentes ab incommodis expenſis, &c. 3. 8. 50.
Tranſactio fieri poteſt, ob metum futuræ litis, 5.1.8.
Tranſactionis natura eſt, ut lis finiatur, 3. 8. 43.
Tranſactioni plerumque adiicitur ſtipulatio, 3.8.14.
Tranſactione facta per ſimplex pactum fidejuſſor liberatur ope exceptionis, 3. 8. 7.
—— contra liberaretur ipſo jure ſi ſit impleta una ex parte, *ibid.*
Tranſactione liberato correo alter quoque liberatur, 3. 8. 31.
Transferre non poſſumus ea, quæ non habemus, 3.8. 44. & 4. 7. 3.
Transferre non poſſumus plus, quam ipſi habemus, 3. 8. 45.
Transmiſſo legato aut fideicommiſſo ad hæredem, is acquirit eius obligationem, & petitionem, & poterit hic repudiare, 4. 6. 9.
Tribunus erat Comes tertii ordinis, 3. 3. 6.
Tribuni plebis ſine imperio eſſe dicebantur: & qua de cauſa, 1. 14. 13. & 17.
—— habebant mixtum imperium, *ibid. ſect.* 17.
—— in carcerem duci jubebant, etiam ipſum Conſulem, *ibid.*
Tribum emere quid, 2. 19. 1.
Tribus, & Tribules qui, *ibid. ſect.* 2.
Tribus nomine tenuiores homines continentur, & quare: *ibid. ſect.* 3.
Tribus nomen uſurpatur tribus modis, *ibid. ſ.* 4.
Tribum libertatis comparari cur Patroni curarent, *ibid. ſect.* 5.
Tribus commoda quæ, *ibid. ſect.* 6. 7. 8. 9.
Tribu legata videtur legata æſtimatio, *ibid. ſect.* 12.
Tributa exigere negligentes duplum deferre cogebantur; qui detulerat, liberabatur, 3. 3. 23.
Tributa ſolvere negligentibus pignora capiebantur, *ibid.*
Tributa in aliqua materia, puta, ære, vel auro indicta ſolvi poterant in pecunia numerata, 3. 10. 12. & 13.
—— idem quoque erat in ſtipendiis militaribus, *ibid. ſect.* 13.
Tritici nomen non comprehendit, quidquid, in area teritur, 4. 15. 1.
Tritici genus demonſtrat, qui regionem, in qua genitum eſt, nominat, *ibid.*
Tritici plura genera, *ibid.*
—— ſtipulatione contracta abſque adiectione generis ac bonitatis peſſimum quoque ſolvi poteſt, *ibid.*
Tum particula denotat extremitatem temporis, 2. 21. 6.
Tutor non poteſt adire hæreditatem pro pupillo, etiam infante, 1. 12. 27. & 29.
—— facere poteſt etiam ea, quæ requirunt ſpeciale mandatum, *ibid. ſect.* 28.
Tutor & Curator non liberatur pacto; vel tranſactione ui contutoris, 3. 8. 25.
Tutor non poterat pupillam ſibi vel filio ſuo uxorem dare, 4. 22. 10.
—— ſi adoptivo filio tutoris collocata fuerit, & filius emancipetur, convaleſcit matrimonium, *ibid.*
Tutor datus ſe excuſans amittit legatum ſibi ob tutelam relictum, 5. 3. 5.
Tutoris auctoritas in ipſo actu intervenire debet, 4. 23. 16.
—— & non poteſt per nuntium vel epiſtolam interponi, *ibid.*
—— nec ſub conditione etiam in actu conditionali, *ibid.*
Tutore filiis dato, etiam poſthumis datus intelligitur, 3. 29. 4.
Tutela etiam ſuſcepta ob capitis diminutionem amittitur, 4. 24. 16.
Tutela legitima ex lege XII. Tabularum delata eſt ea, quæ defertur proximis agnatis, *ibid.*
Tutelæ datio inutilis eſt, ſi ex duobus ejusdem nominis non appareat, quis datus ſit, 4. 1. 16.
in Tutela ſervatur ordo inteſtatæ ſucceſſionis, *ibid.*

U

ULtimæ voluntates teſtatoris voluntate conſtant, ideo illa potiſſimum ſpectanda eſt, 5. 6. 7.
—— & hæc ejus uſu deprehenditur, *ibid.*
Ultimæ voluntates ſolo diſſenſu non revocantur, ſed modis a jure præſcriptis, 4. 25. 9.
Univerſitates numquam moriuntur, 5. 12. 8.
Urbs unde appelletur, 1. 28. 3.
Uſitatum dicitur, quod uſu eſt introductum remotum a regulis juris, 4. 20. 19.
Uſus optimus diſpoſitionum interpres, 4. 2. 6.
Uſus populi arbiter eſt loquendi, 5. 6. 2.
—— & etiam error jus facit, *ibid.*
Uſus communis ad quæſtiones definiendas accommodatus, 5. 6. 3.
Uſus communis valde ſpectatur ad dignoſcendum, quid diſponens intellexerit, etiam ſi ſit erroneus, 3. 19. 12.
Uſus patrisfamilias attenditur, quoad ea, quæ ſub genere rei legatæ comprehendi debeant, 5. 23. 7.
Uſus earum rerum, quæ uſu conſumuntur, comprehendit uſumfructum, 3. 19. 7.
Uſus vis non protrahitur ad ea, quæ teſtator præſtabat extra ordinem, 5. 5. 9.
Uſus diſponentis magis attendi debet, quam uſus communis, 3. 21. 3.
Uſus locatoris ſpectatur in locatione domus vel fundi, non in aliis locationibus, 5. 6. 10.
Uſus pro parte legari non poteſt, 4. 24. 9.
—— niſi pro parte diviſa, *ibid.*
Uſus & uſusfructus quandoque promiſcue accipitur, 3. 19. 7.
Uſum & deſtinationem teſtatoris ſequi fas eſt in iis, quorum vocabula arbitrio hominum indita ſunt, 3. 19. 9.

Uſu

Digitized by Google

Uſu Sylvæ cædux legato, legatarius Sylvam cædere poteſt, alias nihil ex legato habiturus eſt, 5. 11. 7.
Uſu mulieri relicto, poſſe eam habitare cum marito traditum eſt, 5. 11. 16.
Uſucapio non interrumpitur jacente hæreditate: imo illud tempus computatur ad effectum, ut hæres compleat uſucapionem, 4. 22. 18.
—— ſed & uſucapio ea jacente completur, ibid.
Uſucapio a noſtris appellata, quod uſu dominium acquiratur, 3. 19. 7.
Uſucapio non interrumpitur ob furorem ſupervenientem, 4. 25. 2.
Uſuarius rei, cuius uſus conſiſtit in abuſu, idem poteſt ac fructuarius, 3. 19. 7.
Uſusfructus eſt jus utendi & fruendi, 4. 12. 21.
Uſusfructus perire non poteſt, antequam ſeparetur a proprietate, 5. 1. 6.
Uſusfructus quotidie conſtituitur ac legatur, non ſemel, ut proprietas, 4. 19. 2. 5.
Uſusfructus facile trahit ad ſe proprietatem, 3. 19. 11.
Uſusfructus ſine perſona eſſe non poteſt, 4. 22. 3.
Uſusfructus finitur morte fructuarii, 5. 1. 6. & 5. 11. 11.
Uſusfructus finitur rei mutatione, 4. 24. 4.
Uſusfructus finitus redit ad proprietatem, 5. 12. 4.
—— & ad rationem portionis, quam quis habet in rei proprietate, ſi plures habeant, ibid.
Uſusfructus quibus modis conſtituatur, ibid.
Uſusfructus non poteſt acquiri ei, qui dominus rei eſt, 4. 24. 6.
Uſusfructus ad poſteros non tranſmittitur, 5. 12. 8.
—— & ſi declaratum ſit, quod ad hæredes tranſmittatur, ad primos tantum pertinere debet, ibid.
Uſusfructus juris neceſſitate ad proprietatem redit, nec poteſt proprietarius eum a ſe avellere, 5. 12. 5.
Uſusfructus accreſcit etiam non habenti partem: non item proprietas, 4. 19. 4.
Uſusfructus ſine itinere vel alia ſervitute ad fruendum, neceſſaria non ſubſiſtit, & talis ſervitus eum ſequitur, 4. 12. 21.
Uſusfructus ſi relinquatur per legatum domino proprietatis, non valet legatum, 5. 12. 5.
Uſusfructus continet omnes fructus, reditus & commoda, 5. 11. 11.
Uſusfructus legari non poteſt deducto uſu, 4. 12. 21.
Uſusfructus eſt dividuus ratione fructuum, qui ſunt corporales, 4. 24. 11.
Uſusfructus ædium in cæmentis & in area manere non poteſt, 5. 26. 3.
Uſusfructus pecuniæ numeratæ comprehenditur in legato uſusfructus bonorum, 3. 21. 1. & 17.
Uſusfructus agri amittitur, agro, mari, vel flumine inundato, 5. 26. 5.
—— ſed recedente inundatione reſtituitur, ibid.
—— niſi fiat ſtagnus vel palus, ibid. ſ. 6.
Uſusfructus fundi non extinguitur, diruta villa, ſive ea fundi acceſſio fuerit, ſive non fuerit, 5. 26. 3.
—— & fructuarius fruitur area, in qua villa fuit, tamquam parte fundi, ibid.
Uſusfructus communicatur, ſi alteri fundus, alteri uſusfructus legetur, 3. 18. 5.
—— idem eſt in ſtipulatione, ibid. ſect. 6.
—— contra in Sententia prolata in judicio familiæ erciſcundæ, ibid. ſect. 7.
Uſusfructus pars etiam acquiſita, ſi amittatur, conjuncto accreſcit, ſecus vero eſt in proprietate, 4. 19. 4.
Uſusfructus natura non patitur, ut diu maneat avulſus a proprietate, 5. 12. 8.
Uſusfructus nomen jus utendi, fruendi ſignificat, non fructus, 5. 1. 3.
Uſumfructum non habet rei dominus, ſed jure dominii fructus & commoda percipit, 5. 12. 4.
Uſufructu legato duobus, alternis annis, ſi alter legatarius proprietatem acquirat, legatum extinguitur his annis, quibus proprietatem retinet, 4. 24. 8.
Uſufructu in dotem dato jus ipſum datum intelligitur, non fructus percipiendi, 5. 1. 3.
Uſufructu legato univerſitati, &c. centum annos durare debet, 5. 12. 8.
Uſufructuarius rerum, quæ uſu conſumuntur, reſtituens alias, (uſufructu finito) in earum locum, eas ipſas, quas accepit, reſtituere videtur, 3. 21. 17.
—— ubi, quod plus etiam reſtituit.
Uſuræ minores, quam promiſſæ fuerant, ſi per plures annos ſolutæ ſint, creditore non reclamante, videtur tacite conventum, ut minores ſolverentur, 5. 5. 8.
Uſuræ amplius peti non poſſunt, poſtquam reus in ſortem condemnatus fuit, vel alio modo actio ſortis ſublata eſt, 3. 15. 2.
Uſuræ deberi non poſſunt extincta ſortis obligatione, 5. 32. 12.
Uſuræ debentur ex pacto in bonæ fidei judiciis, 4. 12. 13.
—— non debentur niſi ex ſtipulatione in judiciis ſtricti juris, ibid.
Uſurarum annua præſtatio non inducit obligationem, 5. 5. 8.
—— ſed efficit, ut in poſterum etiam debitor teneatur, ibid.
—— & continet tacitum pactum, ibid.
Uſuras paciſcens eo animo eſt, ut annuum reditum ſibi conſtituat, 5. 31. 12.
—— & olim ſolebant paciſci creditores, & uſuris ad diem præſtitutum non ſolutis, majores deberentur, ibid.
Utile per inutile non vitiatur, 2. 3. 11. & quando non obtineat hæc regula, ibid. ſ. 12.
Utilitas publica exigit, ut familiæ & earum opes conſerventur, 3. 28. 11.
Uxor marito ſuo ab inteſtato non ſuccedit, 4. 4. 11.
Uxor mortuo marito recuperat dominium rei dotalis, 4. 22. 11.

—— & eam vindicare poteſt, *ibid.*
—— ſi tamen maritus ei legatum reliquerit, & pretium reſtitui juſſerit, legatum acceptans, non vindicabit, *ibid.*

V

VAliditas legati inſpicitur de tempore, quo dies cedit, 4. 25. 13.
Vaſa pretioſa in triclinio ad ornatum exponi ſolebant, 5. 23. 3.
Vena quid, 5. 16. 5.
Venalia negociandi cauſa comparata legato non continentur, 3. 9. 9.
Venaliciarii quid, *ibid.*
Vendens vilius vel carius comparans, quam par eſt, non erat in quantitate pretii, 4. 16. 7.
Venditor de evictione tenetur, etſi hoc non ſit cautum, 4. 10. 1. & 3. 30. 2.
—— idem eſt de ſtipulatione duplæ, *ibid.*
Venditor plerumque ex aliqua neceſſitate bona ſua diſtrahit, 3. 7. 11.
Venditor promittere debet emptori habere licere non ſolum per ſe, ſed per omnes, 3. 24. 1.
Venditor immodice læſus eſt, ſi pretium ſit minus quam dimidium valoris rei traditæ, 3. 7. 13.
Venditor non tenetur dominium rei venditæ transferre, 4. 12. 22.
Venditio valet, ſi acetum pro vino venditum ſit, quia eadem est ſubſtantia, 3. 21. 12.
—— & damnum erit emptoris, *ibid.*
Venditio, vel locatio ſi reſcindi velit, præſcribitur quota pars juſti pretii, ſupra quam læſus poteſt agere ad reſciſſionem, 3. 6. 7.
Venditio inita ne dominium tranſeat ad emptorem, in locationem vel aliud genus contractus convertitur, 4. 12. 22.
Venditio valet, licet dominium in emptorem non ſit tranſlatum, 4. 12. 18.
Venditio inita eo pacto, ut venditor dominium transferre non teneatur, non valet, *ibid.*
Venditionis contractus duas parit obligationes, 4. 26. 13.
Vendita res ſi nondum tradita pereat ſine culpa venditoris, non reſolvitur venditio, & emptor pretium ſolvere cogitur, 4. 26. 2. & *ſ.* 12.
Vendita hæreditate continetur omne id, quod in ea erat tempore venditionis, 4. 1. 4.
—— & quidquid hæreditatis nomine venditor acquiſiverit, *ibid. ſ.* 5.
Venditor ex pactis venditioni adjectis ſæpe obligatur, 2. 2. 12.
Venditori cur noceant ambigua pacta, *ib. ſ.* 11.
contra Venditorem ſit interpretatio, etiamſi ipſe ex pacto obligetur, *ibid. ſect.* 13.
a Venditore adjiciuntur pacta venditioni, *ibid. ſect.* 15.
a Venditore adjicitur pactum de acceſſione rei, *ibid. ſect.* 18.
a Venditore dicitur modus fundi venditi, *ibid. ſect.* 23.
Venditor non debet facile aſſeverare quæ ignorat, 2. 27. 8.
Verba interpretanda ſunt ita ut actus valeat, 2. 30. 20. etiamſi interpretatio redundet in favorem proferentis, *ibid. ſ.* 21.
ex Verbis colligitur mens contrahentium, *ibid. ſ.* 3.
Verba *omnino* & *omnino non* quid ſignificent, 2.3.1.
Verbum *univerſa* quid contineat, *ibid. ſect.* 3.
Verba *in ſolidum* non conveniunt plus promittentibus loco, tempore, aut cauſa, *ibid. ſect.* 5.
Verba *alia*, *cætera* ſimilia expreſſis includunt, 2. 28. 8.
Verbum *eſt* tempus præſens demonſtrat, 4. 27. 2.
—— Maxime ſi aliquid adjiciatur, quod oſtendat teſtatorem reſpexiſſe ad ea, quæ de tempore præterito comparaverat, acquiſiverat, &c. *ibid. ſ.* 3.
Verbum *placet* diverſimode a Juriſconſultis uſurpatur, 5. 21. 12.
Verbum *oportet* ad obligationem refertur, 3.25.23.
Verbum *oportet* in ſtiputationibus continet tempus præſens. In judiciis & ſtipulationibus Prætoris etiam futura, quæ a præſentibus originem habent, *ibid.*
Verbum *ſcio*, *non dubito* differt a verbo *puto*. Illud enim fideicommiſſum inducit, non autem *hoc*, 3. 19. 13.
—— ſicut nec verbum *commendo*, *ibid.*
—— ne quidem favore libertatis, *ibid.*
Verbum *promitto* etiam in ſcriptura continet ſtipulationem, 3. 8. 14.
Verbum *relinquo* ex voluntate teſtatoris, inducit fideicommiſſum aut legatum, 3. 19. 13.
Verbum *rogo* continet mandatum, 3. 9. 16.
Verbum *habere* jus continet, quum ad dominium referatur, 5. 11. 3.
—— aliquando vero ſignificat nudam detentionem, *ibid.*
—— item Verbum *poſſidere*, *ibid.*
Verbum *pietatis* officium charitatis erga patriam, parentes, propinquos, amicos ſignificat, 5. 10. 5. 6.
Verbum *dena quina*, &c. vim habet multiplicandi ſummam, non dividendi, 4. 19. 6.
Verbum *talis qualis* ſignificat *qualiſcumque*, 4.22.15.
—— & genus rei, cui adjicitur, vel rem improprie talem, *ibid. ſ.* 19.
Verbum *item* continuat, & connectit, 5. 4. 13.
—— & aliquando conjungit etiam oppoſita, *ib.*
Verbum *ſubſtituo* eſt commune, 3. 16. 2.
Verbum *ſubſtituo* in impubere utramque ſubſtitutionem inducit, 3. 17. 5.
Verbum generale tam proprie refertur ad genus infimum, quam ad ſummum, 3. 28. 3.
—— & plerumque magis proprie refertur ad genus infimum, *ibid.*
Verbum *reddendi*, licet ſignificationem habeat retrodandi, tamen recipit & per ſe dandi ſignificationem, 5. 22. 6.
Verbum *inſtituendi* complecti poteſt alias res præter

Digitized by Google

ſti hæreditatem, 4. 11. 5.
Verbum præſentis temporis ſubſtantiæ legati adiectum indicat tempus facti teſtamenti, licet aliud verbum adſit, quod ad futurum referri poſſit, 1. 27. 5.
Verbum *hæres* ad omnes hæredes refertur, 4. 17. 13.
Verbum *legandi* de ſui natura refertur etiam ad hæreditates, 5. 8. 7.
Verbum donationis pro tranſactione quandoque accipitur, 4. 12. 29.
Verbum filii ex prudentum interpretatione ambiguum, 4. 3. 1.
Verba ſecundum naturam actus interpretanda ſunt, 4. 17. 13.
Verba ambigua interpretanda ſunt contra eum, qui obſcure dixit, 5. 11. 1.
—— ſed hoc non procedit in judiciis, *ibid.*
Verba *quum is in tutelam ſuam venerit* quot modis intelligantur, 3. 19. 17.
—— & verba ſi *ſui juris fuerit factus*, *ibid.*
Verba, quæ ſpeciem habent conditionis de præſenti, quandonam adiecta cenſeantur eo animo, ut obligatio non contrahatur, ſi non verificetur in iis expreſſum, 4. 16. 10.
Verba juxta mentem diſponentis interpretanda, 3. 29. 13.
—— & præcipue in fideicommiſſis, *ibid.*
Verba generalia generaliter ſunt intelligenda, 5. 11. 14. & 4. 12. 30. & 3. 20. 1.
—— ſi tamen actus futurus eſſet inutilis, reſtringuntur, *ibid.*
Verba ſtipulationis in dubio contra ſtipulantem intelligenda, 5. 11. 4.
—— contra tamen ſi actus futurus eſſet irritus, *ib.*
Verba ſuperflua non vitiant obligationem, 4. 20. 8.
Verba legati damnationis quæ, 5. 21. 6.
Verba, quæ ad hæredem diriguntur, propria ſunt legati per damnationem, 4. 19. 17.
Verba *ad quemcumque ex teſtamento meo, vel ab inteſtato*, item verba *ad quemcumque bona mea, &c. perveniant*, comprehendunt poſtea natum, poſtea de familia, & cognatum factum, poſtea nuptam, 3. 25. 8.
Verba in una parte latius, in alia ſtrictius intelligi incongruens, 3. 29. 5.
Verba ad alium ſenſum detorquere non licet, niſi ex manifeſta voluntate teſtatoris, 3. 20. 8.
Verba generalia codicillorum ſi referantur ad verba teſtamenti ſpecialia, reſtringuntur juxta ea, 3. 20. 13.
Verba generalia tum latius tum anguſtius interpretari licet ex conjecturis, 3. 20. 8. & *plur. ſeq.*
—— ubi referuntur, quæ ad utramque interpretationem ſunt idonea.
Verba teſtantium ſpectanda ſunt, neque ab eorum ſignificatione recedendum, 4. 1. 4.
Verba *quiſquis mihi hæres erit* ad tempus mortis teſtatoris referenda ſunt, 3. 25. 19.
Verba generalia reſtringuntur, ſi de aliqua certa re ſenſerint contrahentes, ſive teſtator, 3. 20. 12. & 13.
Verba ambigua ad voluntatem traducenda, 3. 18. 15.
Verba exprimunt mentem & voluntatem diſponentis, quæ eſt magis ſequenda, quam verba, 3. 18. 11.
Verbum generalia coarctantur ad ſpeciem, ad quam referuntur, 3. 20. 12.
Verba clara omnino ſpectanda & ſequenda ſunt, ſi voluntas ambigua ſit, 3. 19. 1.
—— voluntas ambigua eſt, quum de illa diſputari poteſt, *ibid.*
Verba accipienda ſunt in ea ſignificatione, in qua conſtat accepiſſe teſtatorem, 3. 17. 2.
Verba, quæ aliquid determinant, magis attenduntur, quam verba univerſalia, 3. 16. 8. & 9.
Verba *prima quaque die* conditionem non faciunt, 4. 8. 7.
Verba repetentia quæ ſint, 5. 4. 11.
Verba *do, lego*, ſunt verba propria legati per vindicationem, 5. 20. 5.
Verba *in vicem* ſignificant in *locum*, *pro*, 5. 12. 11.
—— item ſignificant *quemadmodum*, *inſtar*, *ſicut*, ibid. ſect. 12.
Verba *quodammodo* & *tamquam ſi* demonſtrant vere & proprie ita non eſſe, 5. 7. 6.
Verba *ſi (ſervus) meus erit* interpretanda, ſi non fuerit alienatus, 3. 19. 17.
Verba *alia die* nullum certum diem præſtituunt, 3. 13. 6.
Verborum proprietas ſervanda eſt, nec ab ea recedendum, 3. 17. 6.
—— & nunquam eſt negligenda, 4. 12. 29.
Verborum ſignificationi non præfertur voluntatis interpretatio nullo fundamento ſuffulta, 4. 2. 2.
a Verborum ſignificatione recedendum non eſt, 5. 11. 15.
—— receditur tamen, ſi actus futurus ſit inutilis, *ibid.*
Verborum ſignificationi inhærendum niſi conſtet aliud actum fuiſſe, 5. 1. 2.
Verborum ſignificationi inhærendum, niſi manifeſtum ſit aliud ſenſiſſe teſtatorem, 4. 2. 3.
Verborum ſignificationem veteres Juriſconſulti diligenter examinabant, 3. 18. 2.
Verborum tendiculas Juriſconſulti averſantur, 4. 30. 1.
Verbis non perſpicuis, manifeſtæ voluntati ſtandum eſt, 3. 19. 5.
Verbis ſubſequentibus ſuppletur, quod deeſt antecedentibus, 3. 19. 13.
Verbis præſens tempus deſignantibus uſurpatis futura non comprehenduntur, 3. 25. 22.
Veritas non deſiderat verborum adminicula, 1. 9. 81.
Veritas in toto contextu diſpoſitionis continetur, non in tendiculis litterarum, 5. 9. 11.
—— nec in una periodo & ambitu, *ibid.*
Verum trahit ad ſe, quod falſum eſt, 5. 14. 10. 11.
Veriſimile in obſcuris ſequi debemus, 4. 13. 4.
Veriſimile potius probandum, quam id quod verba ſonant, 3. 29. 9.
Veroſimilius ſequi debemus quum de voluntate teſta-

ſtatoris dubitatur, 4. 10. 9.
Veroſimilius in obſcuris inſpici debet, 5. 11. 11.
Vernarum plurimæ ſpecies eſſe poſſunt, 3.22.6.
Veſtimentum eſt omne id, quod amiciendi, inſternendi, injiciendi, accubandique paratum eſt, 5. 6. 6.
Veſtis verſicoloria quæ, 5. 28. 3.
Veſtis muliebris quæ ſit, 3. 19. 9.
—— quæque virilis, *ibid.*
Veſtis muliebris a virili quomodo differat, 1.18.8.
Veſtis virilis eſt, quæ patrisfamilias cauſa parata eſt, 3. 21. 3.
Veſtis muliebris legato quæ contineatur, 1.18.7.
Veſtem muliebrem promittens, debet præſtare eam muliebrem, qua tantum virili utebatur, 3.21.1.
Vetus debitor quis dicatur in interceſſione, 2.5.14.
Via Aurelia quæ, 5. 9. 7.
rei Vindicatio datur contra poſſeſſorem, 1. 15.7. vel eum, qui liti ſe obtulit, aut dolo deſiit poſſidere, *ibid. ſ.* 8.
Vindicatio cur dicta, *ibid. ſect.* 11. & mors olim obſervatus in rei vindicatione, *ibid. ſ.* 10.
Vindiciæ, & vindicia, quid, *ibid. ſ.* 12. & explicatur Cicero *pro Murana*, *ibid. ſ.* 13.
Vilitas rerum apud Veteres, .. 29. 10.
Vini nomine continentur ea, quæ vini numero habet paterfamilias, 1. 18. 6.
Vinum aliud naturale eſt, aliud factitium. Factitii genera quæ, *ibid. ſ.* 10.
Vinum quomodo a Romanis veteribus adſervaretur, 5. 16. 7.
Vinum vetus dicitur anni prioris, 5. 5. 6.
Vinum amphorarium, vinum doliare, 5. 16. 7. 8.
Vinum tricolythum unde dictum, 1. 29. 10.
Vinum in doliis quod, 2. 28.53.
Vini legato acetum comprehenditur, 3. 21. 5. 12. 13. 14. 18.
Vini legato mulſum non continetur, *ibid. ſect.* 12.
—— œnomeli, Narbonenſe, paſſum, pſythium, melampſythium, melitites, acinaticum continentur, & quomodo fiant, *ibid. ſ.* 13. *& ſeqq.*
—— defrutum non continetur, *ibid. ſect.* 17.
Vita hominis longævi eſt centum annorum, 5.12.8.
Viventis non eſt hæreditas, 4. 4. 9.
—— & ideo non poteſt vendi, neque tranſmitti, *ibid.*
Vocabula rerum ſunt immutabilia, & ex communi uſu, non ex cujuſque opinione exaudienda, 1. 18. 1. *& per tot.*
Vocatus ſub conditione, ſub contraria conditione excluditur, 4. 1. 23.
Vocatus ad totum non cenſetur excluſus a parte, 4. 1. 23.
Voluntas non fertur ad ignota, 5. 18. 3.
Voluntas teſtatoris & ab inteſtato, & ex teſtamento ſervari poteſt, 1. 10. 2.
—— quomodo ſervari poſſit (tres modi, ac tres ſententiæ proponuntur) filio præterito abſtinente, *ibid. ſect.* 5. *&* 6.
Voluntas verbis præfertur, 1. 11. 25.
in Voluntate exploranda ſequimur id, quod veriſimile eſt, 2. 30. 6.
Voluntas defuncti an poſſit ab hærede declarari, *ibid. ſ.* 27. *& ſeqq.*
Voluntas differt a declaratione voluntatis, *ib. ſ.*29.
Voluntas a lege, vel ab homine requiſita quid differat, *ibid. ſect.* 32. *& ſeqq.*
Voluntas teſtatoris ex ejus conſuetudine deprehenditur, 5. 6. 7.
—— & plerumque ea ſola ſpectatur neglecta conſuetudine regionis, *ibid.*
Voluntas teſtatoris dignoſcitur ex ipſius uſu, 4.1.5.
—— vel ex iis, quæ in eadem diſpoſitione præcedunt vel ſequuntur, *ibid.*
—— vel ex libris & ſcripturis ipſius teſtatoris, *ib.*
—— vel ex collatione alterius rei legatæ, *ibid.*
—— vel a conditione perſonarum, *ibid.*
—— vel ex aliis conjecturis, *ibid.*
Voluntas mutata videtur diſſolutione ac permutatione rei legatæ, 5. 27. 8.
Voluntas in fideicommiſſis ſpectatur potius quam verba, 3. 19. 15.
—— item in conditionibus, *ib. ſect.* 17.
Voluntas certa & expreſſa non debet declarari per voluntatem incertam & obſcuram, nec hæc illi derogare, 3. 33. 14.
Voluntas teſtatoris & conjectura pietatis eſt fundamentum *L. cum avus.* 102. *ff. de cond. & dem.* 3. 19. 17.
Voluntas teſtatoris certius deprehendi non poteſt, quam ex illis, quæ in eodem teſtamento diſpoſuit, 5. 2. 5.
Voluntas incerta & præſumpta non poteſt habere eam vim, quam non habet certa & declarata, 5. 11. 11.
Voluntas expreſſa non nunquam vitiat, quæ non expreſſa non vitiaret, 4. 12. 18.
Voluntas mutari poteſt, 4. 12. 10. *&* 4. 22. 1.
Voluntas eſt ambulatoria uſque ad ſupremum vitæ exitum, 4. 12. 15.
—— & nemo poteſt *cavere*, ut voluntatem mutare ſibi non liceat, *ibid.*
Voluntas mutata præſumi poteſt ex intervallo, non autem in continenti, 4. 11. 17.
Voluntas præſumpta non reſpicitur, ubi habetur expreſſa, 3. 10. 15.
Voluntas teſtatoris ex natura actus maxime dignoſcitur, 4. 3. 11.
Voluntas agentis ſervatur potius quam ſcriptura, 4. 16. 1. 2.
Voluntas diſponentis ex conjecturis inveſtiganda, ſi verba eam non clare demonſtrent, 4. 1. 4.
Voluntas contrahentium vel teſtatoris ſpectari debet, & hoc obſervatur potius, quam verba interpretentur, ut actus valeat magis quam pereat, 5.1.11.
Voluntas ſubrogandi ancillam emptam ancillæ legatæ, & alienatæ, patet ex impoſitione ejuſdem nominis, & legatum valet in ſubrogata, 5. 9. 8.
Voluntas, quæ verbis non explicatur, nullum habet ef-

Google

effectum, 3. 19. 21.
Voluntatis quæſtio non admittenda niſi ſit ambiguitas, 4. 2. 3. & 4. 1. 4.
Voluntatis ratio haberi non poteſt, niſi id, quod fuit in voluntate, dictum fuerit, 3. 19. 2.
Voluntatis defuncti quæſtio in æſtimatione judicis eſt, 5. 8. 8.
Voluntatis conjectura maxima ratio decidendi, 5. 17. 8.
Voluntatis conjectura ſumitur ex loci conſuetudine, 4. 18. 3.
Voluntati teſtatoris non parens, amittit quidquid relictum eſt, 8. 10. 22.
Voluntatem teſtatoris ſequi debemus ad ejus diſpoſitionem interpretandam, 5. 17. 7.
Voluntatem ex conjecturis aſſequimur, 5. 1. 2.
Voluntates teſtantium in teſtamentis plenius interpretantur, 5. 10. 7.
Voluntates defunctorum ſervari publice intereſt, 5. 21. 18

FINIS.

Digitized by Google

576363

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA